

Л 55
3443

УНИВ. БИБЛИОТЕКА
И. Бр. 57373

ШКОЛСКИ ГЛАСНИК

ЛИСТ ЗА ШКОЛУ И УЧИТЕЉЕ

ОРГАН СРПСКОГ НАРОДНОГ УЧИТЕЉСТВА У КАРЛОВАЧКОЈ МИТРОПОЛИЈИ

ЗА ГОДИНУ 1912.

ГОДИНА V.

ВЛАСНИК И УРЕДНИК:
ЂОКА МИХАЈЛОВИЋ,
УЧИТЕЉ.

Михајловић

У НОВОМ САДУ

ЕЛЕКТРИЧНА ШТАМПАРИЈА УЧИТЕЉСКОГ Л. Д. „НАТОНЕВИЋ“
1912.

I. САВРЕМЕНИ ЧЛАНЦИ.

— Наш народ и његова просвета, Ст. Радич, (продуж. на 1911. г.)	1. 20, 39, 54, 75, 95, 113, 130, 152, 169, 277, 294, 311, 334, 358.
Исправно се, К. Завурабић,	3.
Алеп на срп. учитељство, Ј. Терзић,	18.
Један атак на учит. д. Д. „Матосевић“, М.	53.
Које је то трезло? М.	73.
Шта нас чека? М. В.	111.
Учитељство себи, М.	151.
Епархијске скупштине, М.	168.
Жан Жак Русо, М.	187.
Слово Школске Самоуправе, М.	204.
Организујмо се!	205.
Учитељске новчани заводи, М.	225.
Монопол школских књига, М.	241.
Школа и рат,	261.
Сазив епархијског учитељског збора бачког, т— Српска учитељска школа у Сомбору (О етогодњим ил. ил.) М.	309.
Предлог за закон о побољшању учит. плаћа, Ж. Алексић,	355.

II. ОПШТА ПЕДАГОГИЈА.

Школа рада, по немачком Ђ. Петровић, (продуж. на 1911. г.)	5, 22, 59, 77.
Онигледност и онигледна средства у рачунојској настави, Милош Попара,	61, 79, 100, 115.
Нов метод читања и писања, с руског С. Нововић,	102, 117.
Појам социјалне педагогије, Dr. Weszely (оџив. превод М. Стајић),	54, 171, 193.
Продужење школе, Стева Ђачинић,	189.
Школски рад, школска хигијена, од студ. Јане Ј. Покрелева, учит. вежбаонице,	264, 280, 299, 317.

III. ПОМОЋНЕ НАУКЕ ЗА ПЕДАГОГИЈУ.

Зашто се предаје, и како треба да се предаје психологија, од Габр. Кошицеја, с француског Васа Стајић, проф. Поједини чланци (продуж. на 1911. г.):	
Телесна активност, стр. 6. — Телесна сензитивност, 24. — Интелигенција у опште, 63. — Свест, 80. — Спољашње перцепције, 97, 120. — Анализа и објашњење феномена нахона, 132. — Закон асоцијације идеја, 156, 174. — Мисао, 195. — Аустралија, 211, 230. — Суђење и закључивање, 246. — Ум, верови и прве петије, 266, 282. — Језик у својим односима, 300. — Духовни сензитивитет, 318. — Социјалне и психичке наклоности, 339. — Врста и наставка, 363.	
Прошлост и садашњост експерименталне психологије, од Др. П. Р. Радосављевића,	208, 227, 243, 279, 296, 315, 336, 361, 343.
Деца лектира, и,	

IV. ШКОЛСКА ХИГИЈЕНА.

Школска хигијена у Морвешкој,	29.
Игралиште на крову,	30.
Белешке: Исхрана епархијске шк. деце, стр. 37. — Зубна клиника у Шарлотенбургу, 37. — Школске топаљнице, 48. — Угарски министар просвете против алкохола, 72. — Конгрес дејних лекара у Петрограду, 307. — Школска зубна клиника у Бечу, 374.	

V. ПЕДАГОШКИ ПРЕГЛЕД.

Централна педагошка библиотека у Лајпцигу,	42.
Јапанско образовање, по руског, Б. С. Којич,	66.

Стр.

Прилике уједињеног школства и учитељства у Галицији,

Стр.

121.

VI. ШКОЛА И НАСТАВА.

Пројект закона о уређењу министарства просвете у Србији,	10.
Српским књижевницима и музичарима,	57.
Предлог српским учит. зборовима, Justitia,	84.
Изјети,	120.
Рад у школи,	175.
Суштина образовања и значај му по школу,	269.
Учитељска предсвешта,	280.
Организација помоћних разреда,	345.
Забавиште и школа,	345.
Шта помаже успеху у школи, настави,	345.
Питање у настави,	346.
Чине ли учитељ помоћ уредно подражање школе,	367.
Прооптерерност у школи,	367.

Белешке: Отпуштање педагошког семинара у Будимпешти, 15. — Нови земљопис просветни Савет, 36. — Чешка школска Мисија, 37. — Средња школа ентитетског система у Суботини, 37. — Четири стотине хиљада људи, 37. — Право јавности ст. грађанској гимназији, 37. — Обавезно подражање школе у Кишу, 37. — Бесправност у оци, школама, 48. — Најбоље педагошке питање, 48. — Писање десном и левом руком, 48. — Телесна калма у оци, школи, 49. — Пољско школско друштво у Галицији, 91. — Бесправност школа на мартушта да уштеде, 120. — Школе за младе матере, 163. — Словачко школство у Угарској, 163. — Писање у срп. оци, школи у Нов. Саду, 185. — Стогодишњица срп. учит. шк. у Сомбору, 185. — 292. — (Опореке нове школе у Салцији у Нов. Саду, 239. — Словенски љаци на аустријским немачким школама, 259. — Подражање срп. школ. града у Будим. епархији, 259. — Забавишта у Аустрији, 259. — Народне школе у раним државима, 259. — Непредлажна настава у Немачкој, 292. — Надзор школ. полиса у Лондону, стр. 292. — Промени у управи срп. нар. школи у Нов. Саду, 330. — Државна школа, напорник у новосадским српским школама, 330. — Освећење друге школске граде у Будим. епархији у селу Пљочу, 330. — Завод за стипендију децу, 374. — Кинематограф у школи, 375.	
--	--

VII. НАРОДНА ПРОСВЕТА.

Светосавске просвете,	11.
Светосавске Вечерње Школе у Београду, Ј. М.	11.
Нови добротвори сироталишта срп. школама у будинској епархији,	43.
Антиалкохолитички дан у основним школама, Бранко Ролер,	83.
Прослава Жана Жана Русоа,	158.
Минденска изложба против гадне литературе,	159.
Рад у народу и срп. учитељство у Митрополији Карловачкој, К. Завурабић,	232.
Друштво „Просвета“ у Сарајеву за првих десет година,	349.
Словенска Дружба Тирна и Метоха,	249.
Културне прилике Ердељских Саса, Н. Р.	284.
Рад на просвети у новослобођеним српским крајевима,	322.

Белешке: Светосавски слава у Новом Саду, 15. — Народне књижице у Угарској, стр. 36. — Нов српски лист Трговачко-Овладине, 126. — Предавања и читања на рад на народном образовању у Берлину, 185. — Просветни булет Русје за 1913. год., 259. — Срп. земљопис	
---	--

различко Задруге, 259. — Полски Гривиследи дигр. 259. — Надавати на учитељске школе у Аустроји, 268. — Педагошки музеј царевина Александрија у Кајру, 332. — Световна школа, 374.

VIII. УЧИТЕЉСТВО.

Српско учитељство у Турској царевини, Јанинари	11.
Спорна канторска плата, односно појачка дужност, и	30.
Резолуција ваљадне учит. скупштине у Србији, Учитељске прилике у Шведској,	31.
— у Норвешкој,	43.
— у Холандији,	44.
— у Швајцерији,	44.
Позив у V. скупштину д. д. „Натосевић“,	32. 49.
Најновији пројект за уређење учит. плата у Угарској, и.	68.
Учителски покрет у Србији, и.	68.
Учителско д. д. „Натосевић“ у Новом Саду,	84.
Зактеви учитељских и нови нацрт за уређење учит. плата, и.	86.
Четврти конгрес бугарских учитеља у Отоманској Царевини,	104.
Српски учитељски Савез у Турској,	124.
Савез аустријских учитеља,	124.
Удате учитељице у Швајцарској,	124.
Важна скупштина учит. д. д. „Натосевић“ у Новом Саду,	126.
Позив на упис деоница друге емисије учит. д. д. „Натосевић“ у Новом Саду,	128. 149.
VII. свеопшта учит. скупштина у Будимпешти,	176.
Скупштина српских учитеља у Босни,	176.
Српски учитељски Конвент у Новом Саду,	199.
Учителска скупштина у Будимпешти,	200.
„Измењачка служба“, — а.	213.
Главна скупштина изаспаника Савеза словенског учитељства у Аустрији,	214.
Савез јуносповосених аустријских учит. друштва, Скупштина српских учитеља у Турској, Јанинари	215.
Скупштина учит. удружења у Србији,	234.
Учителска организација, Циљ и начин организовања, и. Замуровић,	236.
Правила „Савеза словенског учитељства“ у Аустрији,	249.
Синдикати француских учитеља,	251.
Друштво словеначких учитеља,	252.
Резолуција Савеза Слов. учитељстава у Аустрији,	254.
Уређење учит. плата у Босни и Херцеговини, и.	270.
Учителски зборови, и. М.	346.

Бележење: Напомена доносила уредба, стр. 15. — Невоља угарских наставника, 16. — Одлуке о Српској настави, и. 36. — Непоходна конгрес у Банштину, 46. — Кандидатство учитеља, 46. — Српски учитељски конвент: Приходи, 55. 71. 109. 144. 160. 202. 222. 239. 259. 275. 307. 351. — Разне вести на питање конвента, 185. — Савит конв. скупштине, 202. — Савит наставничког у Угарској, 37. — Уређење учит. плата у Келменети, 48. — Унапређење учитеља у Чешкој, 48. — Демонстрација учитеља у Галицији, 49. — Српски немачких учитеља у Чешкој, 72. — Течај за учитељске кулани и куланија у Бео, 72. — Учителски збор савеза бугарских, 90. — Награде српских учитеља, 90. — Испити за коначно споменство учитеља у Пакрацу, 90. — Зборови у корист учитељства у Србији, 90. — Учитељ подпредседни школ. збора, 91. — Уређење учитељских плата у Далмацији, 91. — Радика у плати, 91. — Ваљадна скупштина учитељског д. д. „Натосевић“, 107. — Седница српског учитељског збора новосадског, 108. — 288. — Седница српског учитељског збора старобеоградског, 108. — 299. — Седница српског учит. збора арадског, 108. — Српски учитељски интелекциона јоу Задруга у Загребу, 109. — 302. — Училишна поздрав учитеља, 109. — Седница српског учит. збора савеза, 126. — Научни тежачи у Јени, 126. — Број школствених деце у Угарској, 127.

— Забава срп. учит. збора у Срп. Криту, 147. — Кандидатство учитеља на нар. постави у Србији, 147. — Учитељске наставе у Србији, 147. — Број учитеља у Првни нар. школама, 147. — Упис деоница у „Натосевић“, 163. 185. 202. 222. 238. 275. 307. 330. 351. 374. — Учитељска конференција у Н. Саду, 163. — Плато општ. учитеља у Филми, 164. — „Učiteljski Takar“ 164. — Учитељски дом у Карловцу, 164. — Равноправност међу учитељима и учитељницама у Француској, 164. — Избори учитеља на општ. скупштини бачко, 185. — Учит. неваљад збор, 185. — Савити учитеља, 185. — Промене у учитељству, 185. 239. 259. 374. — Српска обавеза учит. удружења у Ст. Србији, 185. — Срп. учит. удружење, 202. — Приходи на споменик учитеља — К. Маринковићу, 202. — Учитељска скупштина на савезу савеза скупштине, 202. — За наставу организацију, 222. — Избор наставничког у Учит. Дому у Београду, 222. — Прелим. конвенту док. Јанковича учит. добротвор, 223. — Учитељи и драмари, 239. — Хрватски Учит. Дом, 239. — Уређење учит. плата у Корупској, 239. — Положај пензи за учитеља грађанске школе, 239. — Награде учитеља, 239. — Три учитеља, три јака, 260. — Велики добротвор учитеља у Босни, 275. — Учит. Дом у Црвини, 275. — Позив на савити на организацију, 275. 292. 307. — Учитељске плата у време рата, 307. — Шта рате приносили учитељи, 307. — „Наша неваљад Српски акаде“, 307. — Савез немачко-аустријског учитељства, 308. — Związek naukowy i społeczny nauczycieli w Galicji, 308. — „Tabuška“ и учитељске плата, 351. — Др. П. Р. Радошевић, 352. — Сталешна смет, 374. — Целобит учитеља у Аустрији, 375. — Словенски „Учителски Конвент“, 375.

IX. ИЗ ШКОЛСКЕ САМОУПРАВЕ И ЗАКОНОДАВСТВА.

Уредба о уређењу берина наставничког и надзорничког особља, срп. прав. персон, наставничка срп. нар. зем. грађанских, учит. и учитељских школа у Митроп. Карловачкој, доноси у Срп. Нар. Сабору 9. (22.) јуна 1911. године,	28.
Седница Шв. Савета, од 23. и 24. јануара (5. и 6. фебр.) 1912.	32.
Седница Шв. Савета, од 24. јан. (6. фебр.) 1912.	45.
Пословник државног срп. Нар. Учит. збора као среског,	69.
Седница Шв. Савета, од 14. (27.) марта 1912.	104.
Седница Шв. Савета, од 18. (31.) маја 1912.	178.
Стављање ван снаге автономних уредаба,	216.
Бележење: Седница Шв. Савета од 18. (31.) маја. — Намена закона о нар. школама у Србији, стр. 147. — Чланови администр. школског одсека у савезу бачко, будимско, горњокарловачкој, 222. — Нов закон о нар. школама у Србији, 229.	

X. ПРАКТИЧНЕ ОБРАДЕ.

Иск од 12 година,	216.
Оглед из математике за IV. разр. осн. школа, Владимир Дашкић, Богослови, 254. 271. 287. 303. 323.	347.
	370.

XI. ИЗ ПРАКСЕ.

Мађарски језик у српској основној школи, и. Алексин,	12.
Оглед из библије, прил. за II. разред,	137. 395.
Лако шитане, А. Бешћин,	237.
Новије проба рачуних операција, Јов. Црнотин,	325.
Говор у спомен краљини Јелисавети,	350.
Поздрављање у настави,	372.
Употреба слика у настави,	373.

XII. УЧИТЕЉСКИ ЗБОРОВИ.

Седница новосадског српског учит. збора, од 5. (18.) априла,	137.
--	------

Седишта старобенејског средњег учит. збора, 18. апр. (1. маја),	140.
Седишта великоиникинског средњег учит. збора,	141.
Седишта технишварског средњег учит. збора,	142.
Седишта ардаског средњег учитељског збора, 30. маја (5. апр.),	143.
Седишта бујинског средњег учит. збора, 24. апр. (7. маја),	150. 180.
Седишта новосадског средњег учит. збора, 2. окт.	256.

XIII. ДОПИСИ.

Из технишварске епархије, И.	71.
------------------------------	-----

XIV. НАШИ ПОКОЈНИЦИ.

Михајло Г. Бандаур,	277.
Бележбе: Јанко Кнежевић, стр. 108. — Коста Ђ. Маринковић, 185. — Марија Ђорђевић рођ. Печеновић, 330. — Петар Радуловић, 351.	

XV. ЛИСТАК.

Писма са села,	335.
Сличнице из појачаног живота срп. учитеља,	106. 124.
Ситнице из учитељског певачког звања,	145.
Писмо младог учитеља, Вага Стајић,	328.

XVI. ПРЕГЛЕД КЊИГА.

Алкохол и св. писмо, од Б. Ролера,	34.
Нови Нараштај, уредн. М. Ђурић,	35.
Учит. календар, од Б. Ђурићевца,	35.
Archiv für die gesamte Psychologie, von Dr. E. Meumann Dr. W. Wirth, приклад Др. П. Радосављевића,	46. 87. 162. 183.
Извештај о срп. нар. осн. школама у Нов. Саду, М. Ђ. Ђурић,	106.
Рачунска настава у 1. р. осн. школе, Dr. W. Hollenbach, превео Др. Ђ. Ђурићевца,	107.
Матушевца ранеја, издам у 3 чина од Др. М. Сипларова,	107.
Из хрватске пед. књижевности: Josip Medved, Nekoliko savjeta i prota rđiteljima gluhonijemih, Ivan Tomasić, Uzdajmo skrb za zástitu djece od materinoga budolomstva,	145. 145.
Извештај о срп. вел. гимназији у Нов. Саду,	201.
Извештај о срп. вишој дев. школи у Н. Саду,	201.
Извештај о срп. учит. школи у Солбору, К. Јамурић,	218.
Извештај о срп. вишој дев. школи у Панчеву,	258.
Извештај о срп. вишој дев. школи у Солбору,	258.
Савети и практика уопште наставничима, од Жид. Пајо-а, превео Нин. М. Рашић,	274.

XVII. ИЗВОРИ ЗА ДАЉЕ ПРОУЧАВАЊЕ.

Недавно добрих књига за учитеље, од Ђ. М.	272. 289.
---	-----------

XVIII. НОВЕ КЊИГЕ.

Учит. календар, стр. 16. — Мита Крадић у свету,	38.
— Болести воље, Т. Рабо, превео Н. Вежић, 38. — Проблеми дјетског читања, Геришх Велдгајст, 38. — Календар садржаних гледишта „Школа и Живот“ за г. 1911., 38. — Pedagogie as a Science, by P. R. Radosavljević, 38. — Т. Рабо, Болести воље, — Херберт Спен-	

сер. О васпитању умом, моралом и телесном. — Жањг Жањг Руссо, — Н. Бахтин, Школни Материјал Педогогички. — В. Пунибри, Српске штипендије, — Извештај друштва за чување нар. здања, у Београду, — Д. Ђурић, Прекрасни Јосиф, прича за децу, 165. — Др. М. Јовановић-Батуз, Језика, 240. — Нови Србин, часопис Срба Средњомошала у Угарској, 240. — Учитељске Сабле, Орган удружења Учитељских Учитеља, 240. — Извештај о срп. нар. школи у Митровици, 240. — Др. Пол. Дубоу, Сакошеситане, 240. — Извештај епарх. школ. одбора бачког, — Рад епархијске управе технишварске, — Језице Матине Српске, — Школни списи, — Главни каталог књижаре Мите Стајића, у Београду, — Балкански рат у Србији, — Олга Комачевић, срп. тударица, 276. — Pregled učiteljskih plaća u Hrvatskoj, — Džefini pedagogiki, priklad Dr. O. Kádner, 292. — Extrait de la liste des crimes et délits commis en vieille-Serbie de 1899 à 1912. — Bibliografija dila Dimitrija Ruzarica, — Н. Наторић, Песталоци, Његово живље и његове идеје, 308. — Бачки календар, 352. — Рат балкан. народа против Турака, од М. Хаджи-а, 354.	
--	--

XIX. КЊИЖЕВНИ ОГЛАСИ.

Споменаак, лист за децу, уредник Иван Маринковић, стр. 91. — Беседе, Др. И. Велимировић, 186. — Венџек trigriljan narodnih pesni za školu i dom, 186. — Књижевна Задруга, 290. — Ветешки посипања, 308. — „Народни Учитељ“, 331. 353. — Скулаева дела Ј. А. Коменског, 332. — Свеп „Стогодишница“, од Ј. Јовановића, 352. — Журнал Западно-Русекаг начелства школа, 353.	
--	--

XX. РАЗНЕ БЕЛЕШКЕ.

Промена код уредништва „Шк. Гл.“, стр. 15. — Јаван обрачуи о прилозима за Мх. Бајина, 16. — Нов добротвор срп. школама у будимској епархији, 36. — На почетку нове године, 17. — Завишта животња у Беоу, 37. — Мита „Ђорђевић се бржа у даље, доцелик и 7. броју „Шк. Гл.“ — Шибје у енглеској полицији и у школи, 49. — Билансерија учит. д. л. „Наставић“, у огласном делу, бр. 2, стр. 50 и 51. — Драгани школ. надзорник у новосадским српским школама, 71. — Некад о прилозима за будимско школе, 72. 92. 110. 126. 165. 222. 275. — Диплома учит. д. л. „Наставић“, 107. — Јена јавана, 126. — За „Школ. Гласник“, 148. 164. 276. — Број становника на једног учитеља, 185. — Таблица и тека, 223. — Завала, 223. — Јаван рачун о забави у Ст. Футуру, 260. — Приказ српским рачуницама од новосадског учит. збора, 275. — Коментист за спрмашке ученике у Мостару, 292. — Јан Амос Коменски, 307. — Јавно било, сад се спомињало, 352. — Садржај уз „Шк. Гласник“, 377. — Забавна срп. учит. школе у Пасрауцу, 374.	
--	--

XXI. КРАТКЕ БЕЛЕШКЕ.

Стр. 37. 147. 164. 200.	
-------------------------	--

XXII. ОД УРЕДНИШТВА.

Стр. 38. — 48.	
----------------	--

XXIII. ИСПРАВАК.

Стр. 37. — 72.	
----------------	--

САРАДНИЦИ У 1912. ГОДИНИ.

1. Жарко Алексић, управитељ-учитељ, Стари Футог. — 2. Душан Бешлић, учитељ, Јаза. — 3. Марко Вујић, учитељ, Кудан. — 4. Лаза Вукотић, учитељ, Стари Футог. — 5. Ђорђе Гајин, учитељ, Нови Сад. — 6. Владимир Данић, савршен богослов, Избисте. — 7. Јован Драгани, учитељ, Мохол. — 8. Коста Замуровић, учитељ, Мохол. — 9. Stihl. Југ. Јован Искриљев, учитељ вежбанице, Солбор. — 10. Љубомир Јовановић, учитељ, Батковин, Босна. — 11. Милан П. Јовановић, учитељ, Вапа. — 12. Ђорђе С. Којић, учитељ и уредник „Учитеља“, Београд. — 13. Стеван Линичић, равн. учитељ, Белегиш. — 14. Љубомир Потик, епарх. школ. референт, Нови Сад. — 15. Јован Минараговић, проф. учит. школе у Лепс, Београд. — 16. Ђорђе Петровић, учитељ, Нови Сад. — 17. Емил Пилић, управитељ-учитељ, Сента. — 18. Милош Попара, учитељ и уредник „Српске Школе“, Сарајево. — 19. Јанићки Поповић, учитељ, Куманово, Србија. — 20. Свет. С. Поповић, учитељ, Београд. — 21. Милан Протић, учитељ, Турија. — 22. Стеван Рашић, равн. учитељ, Ириг. — 23. Др. Никола Радојичић, проф. у гимназији, Карловиц. — 24. Др. Паја Р. Радосављевић, доцент универзитета, Њујорк. — 25. Бранко Ролер, студент педагогије, Бел. Киница. — 26. Душан Ружић, учитељ, Нови Сад. — 27. Вага Стајић, проф. учит. школе, Солбор. — 28. Милан Стајић, учитељ, Камер. С. Бураш. — 29. Жарко Стефановић, учитељ, Товаришево. — 30. Бура Терзин, учитељ, Техиншвар. — 31. Лаза Терзин, учитељ, Сентандарија. — 32. Јован Удичић, учитељ, Митровица. — 33. Матија Хајина, учитељ, председник Савеза Словенског учитељства у Аустрији, Јанковце, Моравска.	
---	--

ШКОЛСКИ ГЛАСНИК

ЛИСТ ЗА ШКОЛУ И УЧИТЕЉЕ

ОРГАН СРПСКОГ НАРОДНОГ УЧИТЕЉСТВА У КАРЛОВАЧКОЈ МИТРОПОЛИЈИ

Бр. 1.

У Новом Саду, 15. јануара 1912.

Год. V.

САДРЖАЈ: Нашички и његова просвета. — Исправимо се! — Школа рада. — Зашто се предаје и како треба да се предаје психологију. — Школа и настава! Пројект закона о уређењу министарства просвете у Србији. — Народна просвета: Светосавска прослава. — Светосавска вечерња школа у Београду. — Учитељство: Српско учитељство у Турској Царевини. — Из праксе: Мађарски језик у српској основној школи. — Вештаче. — Нове књиге. — Јавни обрачуни.

НАШ НАРОД И ЊЕГОВА ПРОСВЕТА.

Б.

Народна школа и наше друштво.

VII.

Школа не сме застајати
за духом времена, а да то
буде, морају се учитељи
друштвој савремени и ала-
тични.

Када смо овако — у 14., 15. и 16. броју овога листа прошле године додуше укратко извели наш данашњи друштвени живот, изгледа, да нам не задаје никаквих потешкоћа, да уочимо стање народне школе и њен утицај на препород оваквог нашег друштва, његов културни напредак. Надаље, да ли су ваљали путеви, којима је она до данас ходила, те ако нису, којима треба да пође, да узмогне успешније вршити своју узвишену задаћу у народу српском. Даље, у колико је можда и она крива оваквом нашем друштвеном животу и т. д.

Ово није лак посао. То су тако заплетена питања, проблеми, које је врло тешко решити и за једну приватну кућу, село, а камо ли за цео народ!

Сваки појединац, јединица органска или аорганска, па и скупине, установе, развијају се, напредују или брзо крхљаве, пропадају, под разним условима, околностима, које проистичу из друштвених прилика, у којима појединац, скупина, живи и делује или мирује. Упознати

у танчине те прилике, околности, њихов одношај према другим факторима, установама, оценити их са многих гледишта, одмерити правилно њихов утицај, а тада тек оценити успех или неуспех њиховог развића, деловања и т. д. задаје врло много посла и захтева доста душевне проницавости.

Отуда многа крива мишљења о раду појединих наших установа, па и о деловању — народне школе.

Наш народ има за сада врло мало културних тековина, установа, па и те стоје, као што већ споменуемо, на врло лабавим нотама. Рекли смо, да се свака установа развија под разним околностима. Неке зависе од мањег броја околности, те као услови за њихов опстанак су повољни, или неповољни. Узмимо само наше повчане заводе. Ретко који да се не развија у повољном правцу.

Околности, које их готово у сваком месту окружују, по њих су повољне. Или народ тера моду, лукеуз, банчи, те се задужује, или купује себи земљишта, те

опет треба зајмова. Један повчани завод може назадовати само услед лакосицељности особа, које њиме управљају, или, ако је несавесан благајник или књиговођа, те здине новац. Морамо упозорити и на ову околност. У данашњем веку, веку материјализма, свако се радо окупља око установа, које му носе материјалне користи. И та материјална корист скупи око такве установе људе разних начела, политичких погледа — боја... И оне се лепо развијају, напредују, једном рецију сјајно стоје. Установе других врета, са сврхом морално-културном као: читаонице, певачка друштва, соколи и т. д. једва тапоре, а у хиљади места их и нема, јер ту нема материјалног бара. Око њих се купи малим број људи, који често погледају к небу, светлости, сунцу... или их окружује потпуни: нехат, немар, неспособност, а ту не може бити напретка.

Имадемо и таквих установа као што је наша аутономија, Матица и т. д. које припадају целоме народу, те по томе њихов напредак зависи од небројених околности, јер се ту сучељавају погледи, интереси огромног дела нашег народа посредно и непосредно. Од каквих, валаности тих погледа, интереса зависи њихов напредак или назадак. Како са тима установама данас стојимо и докле их је довео *данашњи* параштај, гледамо својим очима. Тек што се не утае под околностима, које их окружују. Непод њих као да зија ужасна провала наше неспособости, неувиђаности — селенија.

Једна од таквих народних тековина — установа, са којом долази у додир: државна власт, црква, сви етаљежи српског народа, једном речи сав српски народ, јесте и наша **Српска народна школа**.

И њен напредак зависи од хиљаде разних околности, многобројних захтева, прохтева, навика, обичаја и т. д. Она — што рекао Ниче — као установа, која делује на препоруку друштва, народа, мора да пије из **сто чаша**, само што наша школа, по моме, додуше немеродавном мњењу, бар за сада пије из деведесет и девет чаша *челера*, а стота је још *празна*.

Када би се човек дубље упитао у налажења и изнашања свију неповољних околности, с којима мора наша школа да се бори, морало би се написати неколико књига. У тајчине непитати са хигијенско-здравственог гледишта стање нашег народа, начини хранења, чистоћу, але навике, обичаје, материјално стање, беду његову, одношај његов према држави, цркви, па домаће васпитање деце, спрема и способност учитеља, љубав просвећеног друштва према школи и просвети и т. д. и т. д. онда би тек добили јасан поглед и на рад школе, њен успех или неуспех. Али, за овакав посао би требало *много радника разних струка*, а њихови би се радови окупили у једну целину. Та, ваљда ће доћи и то време. Ја ћу само из свога искуства, а посматрајући рад наше школе у леном низу година, на овоме месту — јер ће у идуним поглављима бити о свему опширније — споменути ово: *Мени изгледа, да се наша, српска народна школа још веома бори са рђавим навикама нашег друштва* које на њу наваљују са свију страна. У тој борби па многим нашим местима канда и не доспева, нити је ваљда у стању, да покаже видљивог успеха, а у многим местима као да и подлеже у тој борби, јер што за време и створи, поправи, то јој друштво, улица, дом, але навике, униште, отму, прогутају, те и не разазнајеш њенога труда, муке... На своме месту, ово ћемо разјаснити опширније.

Еј, када би једном и код нас дошло време, да школа мирно врши своју задаћу, имајући за својих леђи образовано, просвећено друштво, које ће лити у наше чаше — рад наш у развијању душевних способности деце наше — чиста меда, т. ј. настављати тамо, где ми прекинусмо, правилно умети оцинити наш рад и труд, па нам га признати и достојно наградити, камо наше лепе ерфе. Али, изгледа, да ћемо се за оваково стање морати још дуго борити. Да би борбу скратили, морамо је повести удвојеном снагом и она мора бити на свима странама одлучна. У тој борби, српска народна школа, учитељи народни, не смеју штедити никога, који би пречмо или за-

устављао, научно точак народног напретка. Што буде та борба одлучија, нестрајнија, тим ће пре сијнути сунце среће нашем народу и бићемо ближе његовога препорода.

Прис.

Стеван Радик.

(Напомена ес.)

Исправимо се!

Чудна смо брига ми учитељи. Ми смо и свачији и ничији. Кад која каста хоће да стресе са себе коју своју негодну дужност, она лепо пронађе, да смо и неши потчињени органи, те без и најмање гриже савести натоваре на плећа учитељска дужност. А кад треба што нама да учини, онда нас се одриче као Петар Христа. Тако поступају с нама највише с тога, што је знатан део учитељства оно што је рекао пак. С. Сремац за Банаане.

Повод овом мом резонувану дали су поступци преч. Конзисторије и сл. ЕПШО темишварског у погледу предавања науке вере деци, која похађају државну школу сентиванску. Чео сам да има још таквих случајева, али пошто немам у рукама решења за остале случајеве, говорићу само о сентиванском случају.

Но пре тога направит ćemo мало и увода.

Науку вере свакако би требало да и код нас предају вероучитељи. Код других конфесија они и предају у свима школама, али пошто ничије свештенство није узето тако силно својим званичним пословима као наше што је, то је наше свештенство силом околности приморано да највећој дужности својој: васпитање подмладака наставе своје, повери учитељству, као много доколицијем еталежу. Да не би пак нестручњаци учитељи криво протумачили догму коју, држ. власт је упутила свештенству, да бар називава рад учитеља као вероучитеља. И морамо се дивити да се и поред толике заузетости налазило свештеника, који су и преко целе године сваког веронаучног сата најревносније надзиравали рад учитеља. (Не могу а да не споменем, како је и мене један свештеник годину дана

ревносно надзиравао. Но морам признати, да се је за време инспекције слабо мешао у сав рад, но је редовно читао новине. Сад, да ли је он слушао или није, не знам, главно је, да ја писам имао невоље са преч. Конзисторијом.)

Но говоримо отворено. Наши свештеници зато не предају науку вере на вероисповедним школама, јер би ју морали без награде предавати, а они ништа не раде бадава. То смомо тврдити с тога, што на оним школама где се наука вере уз награду предаје, катихете су свештеници. И што је још најжалосније, има свештеника који само на признаници функцирају као катихете, а иначе нису они вероучитељи, но учитељи или нико. Да није ово само набачена тврдња споменућу вуковареку срп. школу. Учитељи предају науку вере деценијама, а прота прима паре као катихета. А има таквих случајева доста.

25. § Школ. Уредбе ставља у дужност учитељу, да предаје „све предмете“. Тај § крии и право и дужност свештеника. Јер свакојако због тог права и дужности и уче у богословији катихетику! Па да ли се је који оспособљени вероучитељ огладио против тог §-а? Није. А како би се и ограђивао, када је ондашње свемоћно свештенство науку вере и проширеновалато у тај §. А напоследку којим правом може и захтевати неко, да духовни пастири бадава уче подмладак наставе своје Христовој науци? За новац — то је друга ствар.

На комуналним државним школама катихете су свештеници. Учитељи не могу бити тамо катихете; али је тамо тај рад скопчан посебном новчаном наградом.

Но у новије доба катихизирање на државним школама постаје за наше свештенство све негодније. Државна награђује катихете само онда, ако катихизирају више од 10 деце и то ако предају на мађ. језику. Како су наше власти забраниле, да се наука вере предаје на мађ. језику, то се по себи разуме, да свештеници не могу рачунати на државну награду. А како су уз то многе наше цркв. општине тако сиромашне, да нису у стању да удовоље наредбама власти

да награде катихете за њихов труд, то је у многим местима свештенство дошло у негодан, управу у неприродан положај. Мора да обавља једну дужност своју без посебне награде. Такав рад пак не побеђује многих свештеницима. И почели су да се извлаче — помоћу цркв. власти — из те дужности и да је предају учитељима. А да им и цркв. па и школска власт иде на руку, сад ћемо се уверити.

У Новомсентивану поред вероиспов. школе постоји и државна: У државној школи има и ерике деце, али нема више од 10. Дакле вероучитељ не може рачунати на државну награду. Како је пак и цркв. општина врло сиромашна, те не може да награђује катихету, то би млади свештеник морао бесплатно предавати науку вере. Но реченом се свештенику није катихизирао под тим условима. Да би се ослободио те дужности, он поднесе преч. Конзисторији лечничку сведочбу као уверење, да је болестан и замоли исту, да га разреши катихетске дужности. Конзисторија уважи његову молбу и преко ЕПО нареди Николи Поповићу учитељу (који има преко 80 деце у 6 разр.) да он замени болесног катихету. Како је исти био доста мало и болестан, учитељ се прими без речи. Али свештеник и кад је оздравно неће да катихизира. При почетку нове школ. год. свештеник пошаље опет лечничку сведочбу Конзисторији, а Конзисторија именује опет учитеља за катихету (без да је наредила свештенику да се на терет свога цела мора побринути за замену у вршењу званичних дужности, као што се с нама ради) и пошаље му „Исказе“ да их испуни. Учитељ држећи да Конзисторија не може с њиме располагати, није се ни осврнуо на ту наредбу. Али се конзисторија обрати ЕПООдбору, а овај у седници својој од 3. нов. 1908, бр. 1130896, из 1908, донесе решење, да се позива Н. П. учитељ, да решењима преч. Конзисторије удовољи, а школски одбор позове, да ту његову одлуку у евиденцији држи и извршење њено свагда и надпрегледа. Учитељ се повиновао наређењу своје власти. — У решењу свом од 11. (24.) авг. 1909, бр. К. 704324, из 1909, преч. Кон. узимајући на знање

извештаје учитеља Н. П. о започетој и завршеној настави у државној школи, уједно поставља „Јереја“ Н. П. за катихету на државној школи. Но како је учитељ био случајно одликован и титулом јереја, не хтеде се примити катихетства. Тада му Конзисторија достави решење своје — бр. 1440,840 1910, — да још само за годину 1910/11, има замењивати катихету. И он је радио још и те године. Почетком 1911/12, школ. године свештеник се опет онеспособи и то само за вршење катихетске дужности. Тада се учитељ обрати сл. ЕПООдбору са молбом, да га разреши катихетске дужности, јер је свештеник потпуно здрав. (Исти свештеник држи „орације“ и по 20 минута, захтева да се и на св. Јована читају паримеји и поји полијелеј и величаније и ако црква не слави св. Јована, а не може да обавља катихетску дужност). На то је ЕПООдбор из седнице своје од 27. окт. (9. нов.) 1911, под 1084759, бројем донео ово решење: „Упућује се исти учитељ, да и надаље врши дужност катихете на тамошњој држав. основ. школи. Позива се цркв. општина новосентиванска, да се побрине, да би се реченом учитељу за уштити катихизацију одговарајућа награда одредила“.

Слободни смо запитати сл. ЕПООдбор темшварски, на ком се § Уредбе или дисципл. правила темељи то његово решење? И којим правом располаже сл. ЕПО, па чак и преч. Конзисторија са оно мало слободног времена, које има на расположењу учитеља са 80 деце у 6 разр. и пофтор. школама, а који је уз то и једини пенач и перовођа у општини?

Шта мисли сл. ЕПООдбор би ли преч. Конзисторија приморала дотичнога пароха да бесплатно замењује учитеља у случају праве болести 4 године дана? Ох, мирне душе би не само преч. Конз. него и сам сл. ЕПООдбор темшварски „на основу закона“ откинуо болесном учитељу $\frac{1}{2}$ плате и дао заменику. Али свештеников деп нико не дира, него се „упућује општина“ да награди учитеља, како врло добро зна онај ко упућује, да та општина не може дати ни $\frac{1}{2}$ филпра.

Жалосно је, да перад свештенички итти чак и ЕПЮ и то на уштрб свог преоптерећеног учитеља!

Зашто власти и помоћу параграфа и без њих товари на учитељство и туђе дужности? Зато, што учитељство дела погрбљеним леђима, а на така леђа се најлакше товари. Оно нигде не показује да има и других органа сем погнутих леђа. С тога и играмо у друштву хамалеку улогу. Или зар то није право хамалство када — један други — учитељ, који нема у својој школи ни најнужнија учили, приређује са децом својом забаву у корист пабавке цркв. барјака, а свештеник га из захвалности кини, товари му своје дужности и чини му сто неприлика? — Крајње је време, да сваки своја и један другог леђа исправљамо. По физичком закону само по себи не се тада срозати све наметнуте дужности. Ником не иде у рачун да нам помогне; е тога морамо ми сами себи помоћи. Исправимо се и покажимо да осим првих леђа имамо и ноге и руке па ако устреба и зубе, јер погнутим леђима нећемо никад ништа постићи.

Мол, 25. јан. 1912.

К. Замуrowић.

Школа рада. Образовање воље.

По немачком ЂОРЂЕ ПЕТРОВИЋ, ери. нар. учитељ.

(Истисан на 18. броја 1911. г.)

Савремен покрет за преображај школе обележана се нарочито у два правца, наиме тиме, што она васпитни рад хоће да осује на развијању детета, и што је неен идеал раден човек. „Твој живот је дело“ — јесте неен поклич. Педагогича, која хоће да је заснована на психологији, мора приписати животу воље највиднији значај, пошто у неодељености душевног живота лежи основ сваког свесног рада и тиме заузима усредсређујући, владајући положај.

Развијање психичких токова бива у два правца. Основа му је једнострано кретање, али свестан се рад не потисне, који произлази из дражења, те се развија компликованији облик тока: Намећу обима

промена покреће се као средиште поједина свесна радња у све више образовање и тиме се раствара непосредна зависност покрета од утицаја дражења. Покрет постаје самосталан, пошто га све више одређује свестан рад. Услед вежбања, при компликованом току средишни фактор се све више излучује, механизује и избором постаје једнострана потреба.

Васпитање као свестан, хотимичан потпомагач развијања мора имати у виду оба ова правца.

Овде је пре свега у питању развијање помоћу образовања централног фактора, свесног рада. Развијање се може унапредити само органски. Овде не може бити скокова. Ми морамо узети дете какво јесте и према њему довести рад у везу. Код детета које ми добијемо у школу, рад свести је релативно још ограничен, распростира се на конкретно, и то непосредно на садање, а не обухваћа још удаљено на далеки простор времена. Тако се и воља управља на конкретно и на оно, што постоји непосредно. Код малог простирања свести може се све пресадити само у малом степену у душеван рад, који спољне утиче, као што сваки душеван рад при малом развиту мора брже томе да води. Сам душеван рад на овом ступњу још заостаје при упоређењу према раду, који спољне утиче. Психички ток је саразмерно још затворен и неодлучен, он води брже и потребније радњи. Стога дете у том добу мора свугде радити, бити радом заузето. Од њега се још не може тражити опширан душеван рад, који припања за појимање или за слободне представе. Ми још не смемо захтевати да његова воља у већем обиму управља на душеван рад, пре свега на апстрактно. За то му не достаје грађа, него се морамо забавити са стварима и спољним светом.

Данашња школа захтева од детета, да неколико сати, једно за другим управи своју вољу на једностран душеван рад, и то у брзом пенану све више и више на апстрактно. Цело васпитање претпоставља, да се воља детина нећ од основних начела руководи од апстрактних престава са сврхом и то од таквих,

које заузимају опширно време и пажњу, а циљ им је управљен на будућност одраслог. Заблуда, која лежи у свему томе ослује се тиме, што се дете сваковреним утицајем може довести да изводи закључке, шта више гдекоја деца врло лако. — Али се ту превиди, да ти закључци редовно према природи детета одговарајући, не могу бити од сталности, за неко дуго време — јер су неприродни. Тада су родитељи и учитељи врло брзо готови, да у томе виде нешто неморално, што се добре намере редовно брзо „заборавиле“, доким то ни не може бити другачије. Ако се то дечиње владање не може сматрати за неморално, оно ће ипак његова воља развијања, посебно на његово морално развијање од стране васпитача штетно утицати, пошто се поново ради на закључцима, који се не могу остварити. — У првим школским годинама можемо држати да је добро ово сумњиво освајање, али се брзо сасвим изгуби веза са дечињим развијањем. Што је старије дечиње доба, тиме је неподеснији данашњи начин развијања воље. При повољним условима, код сталне навике постизава се нешто, а садање образовање воље у целини значи занемаривање. Утиче се штетно а пропушта право одређење. — Школа рада прихваћа дете према ступњу његовог развитка, пушта га, да му се воља образује на конкретном, садањем и дозвољава му поље да ради, који рад спољним дотицајем утиче на њега и на делане. — Док му се стално прилагођава, она се стара на рационалан начин за стално више развијање му. Пре свега код детета не владају циљне преставе, дечињи унутарњи рад претвара се још увек у великом обиму у делатност. Организација доњег ступња, за каквом ми тежимо, дозвољава му то. При том у школи рада баш рад утиче, да се циљне преставе све чешће образују, да у дечињем добу све већи значај достигну и постепено, у току појава воље тако редован положај заузму, да их можемо обезбедити као владајуће и да предњаче. Ово је дакле један циљ, и не сме се у горњем ступњу још у пуном обиму претпоставити. — План школе рада допушта непрекидно напредовање

на више и стара се за то; али непрекидно ово напредовање није у смислу шематске савршености, него у том смислу, да за ни једну будућу ствар претпоставке не достају код детета. Дете учи, да прими одељке циља, који се подвргава једном даљем циљу, шта више читави системи посредних и непосредних циљева постају главни. Како из рада, тако и из живљења са другом децом, настају циљеви. Радови се често не могу уједаред извршити, они захтевају дуже времена једно за другим у већем раздобљу, као што је то често случај код посматрања, или лежи у природи, да се они могу предузимати у једном мањем, више даљем року. При томе је за извршење предузетог дата прилика за навику. Услед свестраног додира са осталом децом наступају основе за придржавање; уз делане за поједине сврхе наступа рад према основним начелима.

Ако тако васпитање воље ступи у тесну везу уз развијање, то још не смемо очекивати зрео плод на крају школског доба, али његово сазревање можемо мирне душе очекивати од живота. Зрео плод је одређен карактер, начин, како укупна воља стоји у унутарњој вези и код њега сама мисао одређено утиче на далеку будућност.

(Наставке се).

ЗАШТО СЕ ПРЕДЈЕ, И КАКО ТРЕБА ДА СЕ ПРЕДЈЕ ПСИХОЛОГИЈА.

Од

ГАБР. КОМПЕЗРЕА.

Присео

ВАСА СТАЈИЋ.

(Истакли из 19. броја 1911. г.)

ЛЕНЦИЈА II.

ТЕЛЕСНА АКТИВНОСТ: — ПОКРЕТИ, ИНСТИНКТИ,
НАВИКЕ.

Развитак способности — Телесна активност. — Покрети код детета. — Да ли су покрети психички феномени? — Класификација покрета. — Свесни покрети. — Невесни покрети. — Рефлексни покрети. — Инстинктивни покрети. — Инстинкт код човека. — Карактери инстинкта. — Да које границе су постигнуте, непомисливи? — Свесни покрети. — Психичке вољне активности. — Како дете научи да хода. — Телесна навики. — Телесна активност код врло висока

Развитак способности. — Човек не долази једним скоком до пуног располагања са својим психичким способностима. Тек полаким

дивањем се он мало по мало пење од животињског до људског живота. Очеидно је најважније да у проучавању психичких феномена идемо овим редом природног развоја. Своја ћемо испитивања, дакле, почети, не анализом највиших способности, него проучавањем најнижих чинилаца, оних које су заједничке и животињи и човеку.

Активност у опште, телесна активност. — Према томе, *активност, телесна активност* прва долази на ред да је посматрамо.

Истина, у извесном смислу свака психичка радња је дело, феномен активности. Мислити осећати, значи радити. Активност, у свим својим облицима, може се дефинисати као развијање неке снаге која тежи извесној сврси. Али се реч *активност* даје уже и одређеније значење кад се она сматра као принцип радње коју она обављаје изван себе, кад се израз *телесна активност* употребити да означи скуп утицаја, узрока који одређују кретања тела.

Телесна активност, најпре слена, фатална, одређена тачним узрацима, нејасним и скоро несвесним инстинктима, постаје после зависна од свезибиности, то јест од свесних емоција; изеније она прима власт поље. Али на свим својим ступицима и у свим облицима својом може бити дефинисана као: *могућност утицаја на мишиће и произвођена телесних покрета*.

Покрети код детета. — Феномени кретања су први феномени који се јављају код детета. Пре него што почне мислити, дете ради, креће се. Тек што се роди, оно миће уснама, смисао би; затвара очне капке да се отме одвише живој светлости; стезе и растеже мишиће својих груди и грла, те дрчи и производи гласове.

Да ли су покрети психички феномени. — Покрети тела су про свега физиолошке чинилице, које настају из радње живаца и мишића. Али су они једним делом својим и психолошке чинилице; и биће такве у колико улазе у видик свести. Дете није проста машина, и његови покрети нису чисте механичке радње, нити резултат телесног апотаматизма.

Класификација покрета. — Покрети, у осталом, којима је дете вешто, јављају се у многим облицима, и имају више или мање удела у животној свести. Покрети су скоро потпуно несвесни.

Нарочито ћемо разликовати *спонтане покрете* који потичу из природе саме, па унутрашњег надражаја, и *изазване покрете*, који су одређени спољашњим стимулусом.

Спонтани покрети. — Спонтани покрети код одраслог, у неким случајевима и код самог детета, узрок је воља; они тада зависе од *вољне активности*, коју ћемо изеније проучавати (видите *Лекцију XVI*). У овом случају ми вршимо покрет, уз потпуно позна-

вање ствари, да би смо извршили унапред смисљен посао, да би смо постигли предвиђену једну сврху. Али, пре него што ће послужити нашу вољу, наши живци и мишићи су у служби несвесних потреба и тежњама наше природе.

1^о У малом броју случајева, покрети код деце имају свој узрок у намери коју је дете стекло већ за свог живота у утроби. Наипа, тај тиранин живота, врши већ над поворођеном своју власт. Посматрачи деце су утврдили, на пример, како деца имају склоност да руке држе на лицу и на очима, да *когиче* емотају према тоду, најзад да заузму пријатан положај који су имала у материним крилу; а то су *кретања стечена навиком*.

2^о И *наслеђене навике*, пренесене по родитељима, могу да изазову нарочите покрете. Перје је посматрао дете од шест дана, које је машинично стављало палу на лице, и које је успевало да је донесе до главе. Отац детета је у овом покрету препознао гест на који је сам био навиком.

3^о Али су све те изузетни и од мале важности случајеви. Далеко већи број покрета код детета и код зрела човека се објашњава *спонтаном акциденталном нервом средњим*. Има у детету енергија виталне снаге, свежине и обиле сокова који се пресипају, па се објављују релаксацијом без реда, непрезидном покретљивошћу. И што су виталне функције жоничје, покрети ће у толико бити живљи. У свако доба живота природна свежина органа и мнотина здравих функција ће наћи израз у покретима оне прсте.

Изазвани покрети. — Покрети детета, па и човека, нису увек последица унутрашњег и спонтаног надражаја; они често потичу из спољашњег узрока. Таки су, на пример, напрасни и напенади покрети које код нас изазива виђење одвратног предмета, раздражљив звук, голтаница.

Рефлексне радње. — Непромишљене чинилице, нехотичне, изазване спољашњим чиниоцем, представљају нам савршен тип онога што физиолози називају *рефлексна радња*, без сумње по аналогији с феноменима *рефлексне* светлости.

Рефлексна радња је, на неки начин, одговор живота организма на спољашњи надражај који га узнемирује. Већ свезитива^е, кад па најмањи додир савије лииће, даје нам елику рефлексне радње. Али рефлексна радња у истину постиже тек код животиња које имају живичани и мишићни систем, први способан да буде надражен, а други да се стезе и растеже. Она два система, два типа се међу собом тако повезани да надражене једнога повлачи за собом стезање другога, па тиме изазива кретање. Надражај, пошто је већ општен живицима, простира се дуж нерних влакана и завршује у једном од перипних цен-

тара, откуда га други нерв превоси на какав мишић.

Разуме се, и ако је тип рефлексне радње познатији покрет, опет зато и спонтани покрети спадају међу рефлексне радње, кад год су несвесни и аутоматски. У овом случају надражење нерва настаје само од себе, властитом активносту нервних центара.

Тек је рефлексна радња увек апсолутно непромишљена: свест је код ње одсутна, а још више воља. Рефлексне радње су, каже Херберт Спенсер*, тек зора сензибилног живота.

Истинитивни покрети. — Испитивали смо до сада разне категорије кретања којима је антедесенција, узрок, било навика, било индивидуално наслеђе, било обиле виталне активности, или, најзад, спољашњи надражај. Али има читав низ спонтаних покрета, најважнији од свих других, које објашњавамо инстинктом.

Истинјактивни се покрети разликују од других спонтанних покрета у томе што су координисани, правилни и упућени некој сврси. Али ту сврху не познају или је једва нешто мало познају; они текс к њој скоро сасно, и по томе се разликују од вољних покрета.

Овамо спадају покрети које дете врши кад хоће да сиса, да удружи два своја ока у једну једину визију, да уједиња две своје ноге у ритму по коме се крећемо у простору.

Истини код човека. — Према тврдњи неких филозофа истинити би био привилегија животиње. Вудуни способан да све научи човек, заку, у почетку свог живота не зна ништа. Он нема истиништа, или га једва има. Зацело, у овом се потпуно вудуни изживот, у коме развијање има тако велику улогу, не може ни упоредити са животињским, који је скоро потпуно у власти слепога истиништа. Али, бар у прве године детета, немогуће је порећи да је истинити принципи неког броја радњи. Пре него што човек, позван да сам собом управља, стече потпуни ум и потпуно вољу, природа га је ставила под заштиту извесних диспозиција које му служе као вођи, које га упућују да ради, и да ради саобразно битним потребама свога живота.

Карактери, инстинкти. — Инстинкт можемо дефинисати као урођеног тежњу, нагон на рад који постоји пре сваког васпитања, не претпоставља никакво претходно размисљање, а ипак се сврха постиже са дивном неком pouzadanošću.

Инстинкт је део природе у човеку, дар наслеђа. Већ самим тим што постоји, што и сама на себи репродукује тип врсте којој припада, свака личност је обдарена инстинктима.

Философи су често описивали карактер инстинкта, али су га утврђивали с одвише апсолутном строгишћу.

Тако се тврди да је инстинкт *несвесћан*.

da ga karakteristične *neznane stvari* koje on teži i radnje koju vrši.

A ovo je istina samo uz neke ograde. Svaki istinitnik nije nužno dobar. Mi ne možemo, na primer, priznati da je istinitnik na cunane kod deteta potpuno cestevan; vrlo živahna radost koju dete vrlo rano pokazuje, kad se približiti grudima hraniteljke, dokazuje da je ono, već u početku, bilo dopreke svesno zadovoljeno svoje potrebe u hrani.

Још говоре да истинску, без труда, по-
стиже *непомерно савршенство* и непогрешивост. А показијуће посматрање би показало
да чак и пчеле, и мрави, у дивним својим
грађевинама допекле ишају, да и они праве
погрешке.

Više je tačiva tvrdnja da je istinski *specijalan*, da se primenjuje samo na jednu stvar, za određenu svrhu. Jedna ptica ne gradi svakovrsna gnezda, nego gnezdo određene oblika.

Унодио је нистинт непромењив? Друга једна карактерна црта циниста, консеквенција претходних, била би апсолутна *непоменливост*, једнообразност свих радња, увек истоврсних кроз свизна стована. Вермидејеве пчеле и ове данашње градили би своје сабна на исти начин. Ми не поричемо да су, у главном, нистинствине радње сличне; али верујемо да је измела код њих могућа; ова је, у осталом, врло ограничена.

Бертло, на пример, приповеда како је, кроз двадесет и пет година, посматрао у шуми Севера један мравинџ, и како је прикупио онде чиненица, које јасно као дан доказују да животињска друштва нису апсолутно непокретлива.

Ja sam bio prinuđen, neli on, da kod moć mrazevnika
ponajprije sebi u misli... Bilo je to pod kralj tle. Mra-
zevnjak, smeteno kralj puti kojim netaču često prolaze
bio je često razmetnut zbog netaču onake radikalnosti.
Pošto su morali neprestano obavljati svoje gradjevanje
pravima došli. Jednoga dana, promeneš putem, vid-
ljivo da je u kosi prekrilila dugom prutu mrazi. U
trudni a kioniji dnu je čina pruta neprestano nastu-
pala. Naneseni tom nestrojanju, Ja sebož da kolono-
bija je upravljača prena srednje sume, nabavljajući
stavu stavu, čak a onu koju su mrazi urušili; kolono-
se vretala ne razdijeljuju se između uvelog lišnje
urane i korena od drveća, vrtanjem koji čestitaju beš-
u napred omlatne. Put je bio dug tri stotine metra
svrhuju je posred drveća, pod jednim dubinom, na ma-
delno nemaloj silavici, teško pristupačnoj, odakle se
videlo stari kladrinski put. Onda se gradni ljudi mra-
zevnika, delom pod vodom, delom na površini. Seobi je
trajala celu jesen. Našeg vremena je stari grad bio put
a novi grad započinu u novom jesu. Ono mesto naziva-
se bilo dobre odabrano. U koliko je bilo po svemu položaj
skrovište prema netaču, u toliko mu je škodilo što je
bilo bezod nastupio dubavina, zakriveno trskom kojim je
oticala plava. Mrazevnjak, niše put naplavljen, niko-
vini su doznajali svestitno blagostanje, netaču maunirani
na posletku, posle nekoliko godina, nitaču sam od sebe
kao što bi moglo biti e kanijski gradom koji bi često
pustiošila voštava van jadransko. (1)

Свесни покрети. — И ако већ у инстинктивним радњама има нешто свесно и према томе некичко, и ако инстинкт претпоставља извесну представу, ма колико неодређену је замислили, о средствима која треба употребити и о сврси коју треба постићи, опет зато стоји нетина да инстинктивни покрети тек мало сусудују у свести. Другаче стоји ствар с неким покретима који код детета постају доста рано и потичу иза његових емоција: кад се, на пример, преплашено дете брзо обрне и агитири у паручје своје дојиле; тако исто кад има утисак задовољства проузрокован виђењем светлог предмета који дотле прати потгоде, докле год може да га опази.

Овде, без сумње, као код неких рефлексних радња, изгледа да је узрок покрету присуство неког спољашњег предмета; а оно му је у ствари само повод. Нема таквог простор препашања спољашњег надражаја који би се једноставно саопштио нервима и мишићима. Између спољашњег агенса, покретача, и покрета постоји свестан посредник, страх, изненађење, задовољство, ма каква бол; тако да покрет, у овом случају, има за антецендент, сад не више само елементарну диспозицију или телесни надражај, него свесну радњу, некички феномен.

Почетци вољне радње. — Инстинктивни живот код човека је само случај, привремено стање, регенатство, тако да рекнемо, које припрема успоставу коначне краљевине, промишлене воље. Преко инстинкта, природа држи дете, на неки начин, за руку до блиског тренутка кад ће моћи само ходити. Зато воља, већ од првих година, тежи да се ослободи од инстинкта, па се набрзо јављају хотимични покрети.

Дете рано налази у жељама које се рађају познату тачку за свесним спонтану, свесним свесну активност, која је клаци за вољу.

Посматрајмо дете од осам месеци: чим га бона узме на руке, у јутро, оно одмах даје познати да би се радо шетало; јер пре него што ужива у томе да само хода, дете ужива да ходи туђим ногама. Приближите ли га вратима на која треба да изиђе, његово праћане се полустручи и добије са свим јасно значење. У то исто доба се опажа да дете покреће своју главу и очи у правцу како хоће, да нађе предмет који жели да види. Ако се близу њега сакријете, оно ће умети да се сакрије, да се окрене, како би вас нашло. Према томе, дете већ управља и заповеда малим својим удовима; оно им је господар. Без сумње, још није свима; али није ни потребно да сви постају слуге воље. Кроз цео наш живот читава чета радња које претпостављају мишићне покрете, радња дисања, на пример, остаје самосталне према нашој вољи. Тек, дете је већ стекло власт над неким деловима мишићног система: управља их по

својој вољи, као и зрео човек. Па и у зрелости му, као и у детињству, жеља, намера, воља, наставиле да делују на мишање, да производе редовне и комбинаване покрете, и ако иначе свест никако не може да нас обавести како се то материјалан покрет тела надовезује на намерне и свесне радње.

Иако дете научи да ходи. — Један од великих догађаја детињег живота јесте први његов корак. То је у исто време једна од радња, где се најбоље показује она смеша која карактерише људску природу, па разлику од животинске природе, она непрекидна смеша од инстинкта и напора, од аутоматских и механичких тежња, те свесних намера. Дете утросте доста времена док не науче да ходе. Многима се чини да су опазили како дете које рано проговори, наивно прохода, и обратно. То је вероватно, пошто природа никако не воли да у исто мах чини напоре у два правца. Поуздано је међутим да је ходане за дете права студија: животинца, на против, понекад скаче чим се роди на свет; типично дети скоро чим наизне на јајета. Дете дуго прави покушаје: оно ће се најпре усправити на кољеву своје мајке, узгачиће мишиће својих ногу да би се одржало усправно; затим ће учити да ухвати оба назаменична покрета, ритмичан покрет који сачињава ход, најзад ће се усудити и потпуно само се поверити простору; и овде се намера показује у облику живе жеље, смелости, вољнога кретања према извесној сврси. Дете ће прво чинити покушаје са собом, грчевито се држећи руке онога који га води, или, ако му се рука отме, држаће се халише; оно ће тражити равнотежу; најзад, после поновљеног падања, оно ће поћи напред само, оштро мотрећи личност којој хоће да стигне, показујући тиме већ вољан напор. А радост која блиста у његовим очима, пошто је тако освојио простор, тачно сведочи о интензивности његова напора и осећања савладава тежкоће.

Телесне навике. — Телесне покрете не одређује једино напор, намерно напрезање, придружено инстинктивним тежњама. Навика има велик удео у томе, и то већ од првих година живота. Један је то од битних закона наше природе да сваки чин тежи да се препроизведе већ зато што је једанпут био произведен. Ми стичемо диспозицију да поново учинимо оно што смо већ учинили и да то поново учинимо с више лакоће, с више поузданости. Интензитет потребног напора је све мањи у колико је већа моћ навике. Навика однета има природу инстинкта. Али је она инстинкт стечен, друга природа.

Ход, писање, свирање у музички инструмент, и сам говор, сви покрети који у почетку имају за принцип било инстинкт, било намеру и напор, брзо постају дела навике, којима се ми препуштамо скоро без да и мислимо.

Телесна активност код одраслог човека. — Ми смо телесну активност проучавали нарочито код детета, јер код њега она показује нарочите карактерне прте, јер је онде непосредније подвргнута организму и инстинкту, и још зато што телесна активност значи скоро цео дечији живот. Али, телесна активност остаје један од битних атрибута људске природе, докле год траје и живот. Само што је, са годинама, улога инстинкта све мања, па телесне радње све више и више зависе од воље и навике. Вољом седамо ми за наш писали сто, али навика води руку нашу и поклачи писмена по хартији. Вољом одлучујемо ми да идемо у шетњу; али навика управља наше поге и одређује њихово кретање.

Телесна ће активност човека иначе често задржавати обележја дечије телесне активности. Док радимо мишљу, док сањамо у машти, отеже пам се многи гести који неће имати свој узрок ни у каквој намери, и који ће бити, као и дечиња покретљивост, резултат спонтаног надражаја нервних центара.

РЕЗИМЕ.

10. Телесна активност је способност утицаја на мишлице, способност да се произведу покрети тела.

11. Пре него што је воља и свесна, телесна је активност немирна фатална и слепна; она је одређена нејесним и несвесним узроцима, надражајем нервних средина, наслеђем, инстинктом, итд.

12. Покрети код детета су или *спонтани* или *наизмени*. Код су несвесни, они чине покрете које доведо рефлексија.

13. *Рефлексне радње* састоје у нервном надражају праћеном стезањем мишића; нервни надражај може имати за узрок или спољашњу побуду или спонтану побуду на нервних центара.

14. *Наизменични* су системи рефлексен радња; покрети које они одређују разликују се од других спонтаних покрета у томе што су срећени, правилни и теже извесној сврси; а од вољних покрета се разликују у томе што не знају за сврху којој теже.

15. *Инстинктивни покрети* међутим представљају извесну преставу о средствима којима се постиже жељена сврха; они пишу и тако непогрешни ни тако непроменљиви као што су тврдили неки филозофи.

16. *Свесни покрети* настају рано код детета, они који потичу из емоција његовог емоционалности.

17. *Намери* и *вољни покрети* се тако исто доста рано јављају; воља има неку улогу, па пример, у учењу хода.

18. *Навика* сарађује код телесне активности, па пример, код писања, говора, итд.

Школа и настава.

Пројект закона о уређењу министарства просвете у Србији. Док се у Србији школство којекако „модификовало“, дотле је уређење министарства просвете остало и даље онако, како је било пре тридесет година. Све је још онако како прописује закон о уређењу министарства од 14. јануара 1880. године. Садашњи министар просвете Гр. Јовановић поднео је народној скупштини „пројекат закона о преуређењу министарства просвете“. По овом пројекту министарство се дели на три одељења: одељење опште, одељење за средњу, стручну и вишу наставу и одељење за опш. наставу и нар. просвећивање у опште. Учитељство у Србији радије се овој подели, јер се нада, да ће се правилно подељеним радом а са стручно спремицима људима спречити претрианост, неправилност и нетачност; по пројектом о надзору нар. школа уверено је, понижено је. А да видимо у чему је ствар.

По пројекту надзор над основним школама је две врсте: *обласни* и *срески*.

За обласне надзорнице тражи се факултетска спрема из филозофске струке, 10 година службе и положај несит на педагошке групе наука. Срески надзорници могу постати обласни ако имају факултетску спрему и положај несит професорски из 12. групе (педагошке) наука.

Почетна им је плата 3900, а завршна 7000 дина, са 6 класа. Допатак на попутницу 1500 дина, и за 10 месеци бесплатан подвоз железницом и лађом.

Срески су надзорници привремени и стални. Привремени су они који су свршили учит. школу са неситом вредношћу, филозофски факултет и имају 5 год. службе, и учитеља који су свршили учит. школу са учит. неситом и имају 10 год. сталне службе са најмање $\frac{2}{3}$ одличних оцена.

Привремени срески надзорници могу постати стални после 2 године и ако положај надзорнички несит.

Привремени надзорници имају учитељ. плату а стварицу из држ. буџета.

Стални срески надзорници имају почетну плату 2100 дина, завршну 4200 дина. Повишења 6. У свакој се мора провести најмање 4 године. Допатак на путовање 900 дина, за 10 школ. разних месеца.

Неправда и пошлење учитеља је одредба: да учитељи не могу бити *стали* ср. надзорници I. класе, даље што учитељи ср. надзорници немају бесплатну возачу као професори, и што професори имају по 150 дина месечног долата па путовање, а учитељи (ср. надзорници) по 80 дина; а учитељи ће више бити у срезу, него они у области.

Уга. просветни савет улази по подношају председник учит. удружења, а по постављању два управитеља и један учитељ беогр. основ. школа.

Добро је што је просветни савет подељен на два главна одсека: за средњу и стручну и основну наставу, а тако исто и то, што је учитељима дато учешћа у просв. савету. До сад је ово зависило од добре воље министарне.

На место окр. школ. одбора установљени се *окружни просветни савети*.

Оснивањем окр. просв. савета на место школ. одбора сузили се демагошки принципи, да народ поступно треба напизивати да се сам интересује за васпитање.

Народна просвета.

Светосавске прославе. Неможемо пропуштити, да пскрепено напжмо учитеља на једну околност, која се не само затекла из старијих времена, него се још увек шири и култивира. Као национални наш светитељ, св. Сава је у старија времена више слављен према оној народној верској тенденцији у српским народним песмама. Такав начин његова слава могао је поднети у ранија времена, али данас је све више време да се он слави са тенденцијом у којој ће главну улогу имати народна просвећеност. Међутим видимо, да се и данас слабо па то пази. Просветна страна светитељева рада, не само да се не разрађује и приказује све боље и интензивније, него ћемо често видети, где се о св. Сави прича и као царском сину, и свепитеничкој глави и архипастору и калуђеру, а о учитељу и раднику на народној просвети скоро ништа. Па зар се за то слави св. Сава у школи, да се о њему као заслужном раднику школском најмање спомене?

Ми и омако немамо много тако zgodних дана, када народ дође у много ближи додир са школом, да под њеним небом чује што о значају и потреби просвете. Прослава св. Саве је један од тих дана кад учитељ треба да

каже народу све што најбоље уме о важности и потреби просвећености. Народ се не сме прикивати, да на светосавску прославу долази за то, што је тај дан „парада“ у школи, него му се мора рећи оно што треба да чује и оно што је у првој линији важно по њега и његову будућност.

Тако исто и декламације деције треба да су у духу прославе. И кад тога имамо хвала Богу и Змају доста, онда не треба да кубуримо и без никаквог плана и укуса дијемо деша такве декламације које апсолутно немају са светосавском прославом никакве везе. На тој прослави треба да се признаје све што је најбоље и што је по школи и народу просвету најкорисније. Ако другичије радимо, сами убијамо у народу интересовање за школу и просвету.

Светосавска Вечерња Школа. У Београду постоји једна особита културна установа, особита школа, која ове године наврнуће двадесет и пет година живота свога. То је *вечерња школа*, установљена нарочито за оне многобројне Срђанине из свих крајева српских, особито из оних под Туреком, који се ележу у престоницу српску ради зараде и својих разних послова, па због њих не могу даље да иду у школу. Годиније је било у тој школи по две, три и четири стотине, а подељени су били у три разреда основна и два а допније и три виша, приправна разреда. Тако је проз ову занимљиву школу проишло да свих 25 година преко шест хиљада младина, од којих данас има у свима занимањима и свима редовима друштвеним од најекспримирега свештеника па до најбољег војводе, особито у Старој Србији и Македонији; и сви за своје образовање захваљују овој школи. Школом управља и школу надзирава Друштво Св. Саве, али и општина знатије припомаже, дајући локал, огрев и осветљење. Школа има сасвим засебно уређење, према задатку њеном и занимању њених ученика.

Нека дочека и педесетогодишњицу!

I. M.

Учитељство.

Српско учитељство у Турској Царевини. Поштовани Уредниче, Ваше интересовање о нашим учитељским удружењима гласабу да у неколико задовољим.

Г. „Нис“ је у Вашем штотоном „Школ-

ском Гласнику". Бр. 15, од 1910. г. напоменуо да су се учитељи у Турској Царевини почели обласно удружувати 1909. г. а јуна 1910. г. сва та обласна удружења ступила у Савез, и од 25—28. истог мес., исте године одржали у Скопљу своју прву Учитељску Скупштину.

Управа Савеза састојала се из 10 чланова, од којих најмање 5 морају у Скопљу бити са службом. Савезу се даје половина чланских улога свих обласних удружења.

Управа Савеза, ослањајући се на обласна удружења, учинила је прве године свог рада врло много у погледу праведног и правилног увођења у живот „Основних Правила“ и „Уредбе“.

Код свих удружења и учитеља владала је једнодушност. То су надлежни врло лепо знали, те су — да не рекнем због тога, готово снаки уместан захтев од стране учитељства, преко Управе Савеза, и — задовољавали.

Остао је незадовољен захтев: да се удате учитељнице поврате у службу, пошто су новом „Уредбом“, чл. 9-тим, отпуштене или пензионисане, према годинама службе.

Тај свој уместан и праведан захтев учитељство је појачало и на својој наредној Учитељској Скупштини, одржаној јануара 1911. године.

То исто је поновљено и на другој редовној Уч. Скупштини, одржаној почетком јула 1911. г.

Веровало се је у победу. Али, млађи (не сви) учитељи, заневрив се досадањим успесима својих захтева — отишли су још и даље. Наиме они су тражили да се сви учитељи, које је затекла „Уредба“ ослободе прошлених практичних нешта.

Недовољна већина није се могла сложити са њиховим захтевом и расцеп је наступио. Млађи — којих се баш и тицао овај захтев — демонстративно су напустили седницу, кад је требало изабрати нову Управу Савеза и потписати резолуцију.

Недовољна већина је изабрала нову — али припремену — Управу Савеза, с тим да буде пуноважна тек онда, кад је буду наплатно потврдила сва Обласна Уч. Удружења.

Како је био школски распуст и учитељство се разишло горе-доле, то ова потврда није благовремено дошла.

Надлежни се овим користили, и, не само да нису узели у поступак донету резолуцију,

него су учитељским премештајем (у августу месецу) готово све чланове Управе Савеза удалили из Скопља.

Ови су на последњој својој седници упутили распис свима Обласним Удружењима, да престаје Управа Савеза, али не и сам Савез, јер се он и даље може непосредно одржавати — само ако су Обл. Удр. вољна за његов даљи живот.

Одмах на почетку школске године Прешевско Обласно Уч. Удруж. је прво одржало свој сабор и изјаснило се да *жели* што престаје Управа Савеза, за ову годину, — као и то, да Савез *мора* и даље постојати, ако учитељство не *жели* срамно да капитулира и докаже своју незрелост. Сабор је, даље, ставио у дужност новој Управи, да одмах о овоме непосредно и посебно навести сва остала Обл. Уч. Удружења.

Наскоро су се исто тако изјаснила и остала Обл. Уч. Удружења.

Као што се види: *жали* се за погрешком, а ради — да се иста и поправи.

Јанићије Поповић,
учитељ.

Из праксе.

Мађарски језик у српској основној школи.

Од год. 1907. месеца јуна, ушла је наша школа у нову фазу живота. Од тога доба, рад наш отештан је и добио је други правац. Уколико не тај правац бити од личне користи нашем подмлатку, показало се скоро будућност. Према свима погледима, још сад можемо рећи, да ће наш будући грађанин, имати већу количину знања мађарског језика, него до сад, али и то тврдити можемо, да сумњамо, е ће његова својсна лична способност, — интелигенција, — бити на оном степену, на којем би требало да је. То је пак отуда, што смо предавањем мађарског језика, а по кад кад и повештим начином предавања му толико запослени, да скоро и не доспевамо на друго што. Радовао бих се, када би се ко год од умешнијих другова нашао, да ме побие, а побио би ме тиме, кад би нам изнео најпосреднији и најлакши начин, за предавање мађарског језика у нашим школама.

Ево већ улазимо у 5. годину новог живота, безгледног метода и уџбеника. Непрестано још,

тухарамо по мраку, пинајући и спотичући се.

Да би колико толико светлости унео у то данас најважније питање наше, ипак неке ошће погледе у тој ствари, а по томе и своје покушаје.

Закон од 1907. много тражи од учитеља и ставља у изглед опасне последице, по останаку и његовој школи. Довиђамо се како знамо и на даље, да му удовољимо. Да би му удовољили, потребно је, да се упознамо са најлакшим и најпречим методом учења.

Према упуштвима, томе методу, стављено је у службу следеће: „разговор са очиглед. наставом, читање и писање, писмени састави, деламација, ште, гимнастика, ручни рад, са скоро свима реалним предметима“.

Једном речи, нови школ. закон, српску основ. школу је из основе преобразио.

Пред нама је сад тај закон и ми се сви питамо:

„Како да децу научимо мађарском језику лако и сигурно?“ Питање о учењу страна језика у школи, на тапету је кроз столећа. Дуго времена, беше ово питање, скоро једино дидактичко питање.

Па и сам Коменски, у XVII. веку најславнији дидактичар, на првом месту је хтео да припомогне учењу језика у народној школи.

Током времена, искрочиле многи методи, те је данас то питање, прилично пречишћено.

Низом многих година, беше граматика средште изучавању језика. Језик се учио на основу граматике, — то беше, па на алатност код неких, и данас је правило.

Па баш та граматика, пречила је развитак рада око учења језика. Овај метод је, једна од највећих дидактичких заблуда.

Ко год на основу граматике учи језик, иде дедуктивним путем, одвањујући од себе искуство, слепо се ослањајући на сухонарна правила.

Овај метод, противи се природном реду појмања човека.

Код учења језика, главно је вођење. И то вођење, не може се у први мах ослањати на разумевање, колико на живи разговор и органе овога, а нарочито на слух.

Према томе, граматиком не можемо успети. Овај граматички метод је сух и тежак. Погрешан је, јер се одмах обраћа к разумевању, док међутим у прву реду, ваља да се приготове

органиски услови, а психолошки механизми уверба.

Олендорфов метод, пружа нам нешто практичног пута. Он дели градиво на задање. Свакој лекцији додаје по неку нову реч и по једно граматичко правило. Речи и правила, морају се научити. По томе пружа реченице за пренавање, које су из претходно датих речи склопљене, те служе и за увежбавање грамат. правила. Међу реченицама, наравно да нема никакве везе.

Овај метод је психички кроз погрешан.

Нешто је бољи од њега, метод Жакотов, који упућује ученика на читање извесног предмета све докле, док му не схвати текст. Он дакле полази из читања, а превод прилично искључује.

Трећи је начин Хамплетонов. По овом начину, учи се језик из књиге. Његове књиге, приређене су тако, да је један ред штампан језиком, који учимо, а под тај ред, одштампан је превод.

На пр.

Mit akarsz fiám?

Шта хоћеш ти сина?

Заједничка црта свију ових метода је та, што се ослањају на граматiku и, што се при изучавању страног језика, служе материјалним језиком. Материјал језик им је посредник страног.

Сви ови методи су, тако звани индиректни методи.

Нешто више од 26 година је томе, како је настао значајан обрт у томе питању.

Кодошварски професор, Брашич, у свесци својој: *Die Reform des Sprachunterrichts*, осуђује на прву месту застареле методе, и називајући је нови праван. Ово је био почетак доцнијем развоју ове ствари, на материјалној основи. Та реформа, поставила је два најглавнија захтева: *искључење граматике и матерњег језика*.

Тако је постао нови, такозвани *директни метод*. Овај начин, не употребљава као посредника — материјал језик, па зато и јесте, директан. Но, и овај начин, има разне облике и различите методичаре.

Неки хоће да копирају овај начин, којим човек учи свој материјал језик, па га називаху „*имитативним*“ начином.

Неки значење речи, тумаче сликама, па систематском — поступном — поделом (рас-

поредом) тих слика, мисле да стичу сву количину језичке грађе.

Неки одмах почињу разговор о предметима, који су им ту у природи, или на слици па, приказујући их и на њих упућујући, труде се, да деца разуму о чему је разговор, па то одмах и понављају с њима.

Ово је тако звани Безликов метод, који је до сад канда најпопуларнији.

Ето, ту су пред нама сви до сад можда најмодернији методи, па према томе, можемо их се датити.

И ја сам појмно у чему је ствар, али сам богме, одмах на првим покушајима наплазио на тешкоће. Иако је тим начином повести разговор и успети на основу предмета, који је ту пред нама у слици, или природи, али дед поведи директним путем разговор о аистративним стварима и о ономе, што се на дому догађа, или се догодило, или ће се догодити, те за извесно и у доцнијем животу учениковом, кад заузме место грађанина, догађати.

И ја сам за то, да се оно сухопарно учење језика сасвим изостави, али сам и за то, да ни један граматички облик у разговору и одговорима децим, не остане не пројучан.

Да је нама стављено у дужност, повести разговор једино о предлојеним читалачким предметима и предметима из природе и слика, не би било ни по јада, али се од детета изриком тражи, да по свршеном VI. разреду, може самостално изразавати своје мисли живом реч и писмом, што значи, да је кадро и одговарати, што год га ко буде запитио, (а нарочито надјорито).

Добро је, што је у закону један став унети, па допушта учитељу поред директног метода начин, који му је најлакши и којим најпре успева.

Па, тако се и то и ради.

После 4 године дана рада, стекао сам пуно уверење, да је разговор најмоћније и најсигурније средство. *Но, и тај разговор, не сме бити шаблонско брање. Он мора узимати основе из правог живота. Од згоде до згоде, дохватим оно, што сам прилике пружају.*

Свагда се чувам, да поведем разговор о ономе предмету, који нити има интереса по децу; нити му је урођен, нити га познаје, па ма то сто пута били они прописани бучеви и вапари и забијачке. И ово долази на ред, али

у своје време и кад је на згодн. Пазим, да с децом говорим оно, што ће оставити трага у души њиховој, те да то у доцнијем животу кад затреба могу употребити.

Пратећем градива за разговор из живота, буди се јаче интересовање, па и радост, кад се дете туђим језиком може изразавати о ономе, што је мало час оставило на дому, или о ономе, што се у школи тај час догађа.

Обуку мађарског језика поделио сам у ове групе:

1. Свакодневни разговор.
2. Разговор у одређене часове.
3. Разговор о садржини предмета.
4. Разговор о општем наставним предметима,

који се имају мађарским језиком обрађивати. Основа и полазна тачка свему је свакодневни разговор и расштивање. Тај посао предузима са децом на дан у дан пре наставе 10—30 минута, а и после наставе за исто толико времена свагда нажећи, да се што више дражим директне методе, коју и поред најбоље воље, не могу свагда да примењујем, јер ми школа није спаљевена како треба и, што у разговору с децом, долазе на ред и аистративне ствари.

Свако дете, извештава ме мађарским језиком, кад се зајончи, или ако је од школе изостало, или жели изостати, или се жели за часак с предавања, односно и с места свог удалити.

Дете све то јавља и, ако је у мађ. језику напредовало, зна лепо и правилно да изрази што жели, а ако не зна, ту га са другим ученицима испразљам.

Том приликом, бежеже деца сваку нову непознату реч у за то спрењену књижицу, те и сваки нов облик, а ја опет то исто чиним у свом теветру нарочито онда, кад ми детине излагање мотива може послужити за згодну обраду разговора на оном засебном часу.

Кад нема ни одошлеца ни изостанца, расштујем децу при прозивању о дому и челади њиховој.

Могу рећи, да сам оваким поступком у V. и VI. разреду успео са појде предницом и најважнијим децом толико, да свакодневне свакодневне обичне разговоре могу водити, јер у току године, прећемо све, што се дотиче њихова и мога живота.

Прошћано директној методи, ја до сваку

цену широким преводом, као што је Хамилтон провагира, јер сам се уверио, да је и директан метод јиме олакшан, што деца разумеју о чему читају; што их више заинтересује садржина; што разумевањем градива, савладају облик мађ. језика са српским, те успевају у употребу, што су деца упознали садржини предмета, много пре кадра о њему повести и разговор, или за цитирају, кад су им у души главне мисли, на мађарском језику.

Пробао сам и без превода, а видео сам по другим школама и овако и овако, па сам дошао до уверења, да је читање читачких предмета без превода, пре механички посао, него највећња употреба директне методе. На што је још најглавније: заштеде се и преа, која су нам толико потребна!

При читању и превађању, пазим на тачно превађање облика, а где је потребно да се улепша наш стил, после буквальног превода, прелазим на тај посао, да би предмет добио прави облик и на матерњем језику.

Питања, која да су тако удешена, да добијамо позитивне и правилне одговоре.

Неки мађарски практичари, одлучно су против одговора — у разговору — у потпуним реченицама. Да бине, да је смешно, кад ја дете запитам:

Јеси ли ти синоћ прао ногу?, а дете одговара:

„Ја сам синоћ прао ногу“, кад би било доста, да одговори са:

„Јесам!“

Јест! али кад мађарски то пита:

„Megmostad-e a lábadat tegnap este?“ Хоћу да ми ана одговорити:

megmostam

lábadmat, да је на чисто са разлком „megmostad“ према „megmostam“ и „lábadat“, према „lábadmat“.

Зато сам одлучно за такве потпуне одговоре, јер би упознавање разних облика и распознавање значења ових, морао, обичним, средњевековним и познатим граматизирањем с децом обрађивати сасвим одвојено.

У раду овом, ни једна ситуација не сме остати незапажена и необрађена. Свака пропуштена ствар, јесте што и прекршита верига у ланцу.

Ово су опћи погледи о методи предавања мађарског језика у нашој школи и овде мога

рада. На, док сачекам мишљења и од осталих, те ако драже, да је потребно, да писем и по њој практичну радњу, учиниш то радо.

Ж. Алексић,

• Купујте српске школске жигице. •

Белешке.

Светосавска слава у Новом Саду. Као сваке године, тако је и ове широм Српства прослављен спомен св. Сави. У Новом Саду је обављена слава у Срп. вел. гимназији, вишој дев. школи, срп. осн. школи, у Матници и на гимназијској беседи. Свугде је она приређена са много добре воље и са много старих традиција. У Срп. основној школи дражно је после литургије освећење воде, затим су ученици појединих разреда декламовали неколико песама и заједнички почали сложено и лепо песму св. Сави, а учитељица Е. Павловићева говорила о св. Сави. Осим ученика, ученица и учитеља било је и девојких родитеља, али доста непознат број.

Наша дотациона уредба, чужемо да је ових дана послата министарству. Једва једном! Док се питање о томе извесно јавићемо друговима својим путем.

Промена код уредиштва. Наш учитељски друг *Госпа Поповић* умир. учитељ, престао је бити одговорним уредиштем „Школ. Гласника.“ Захваљујући му на досадашњој љубави, уверени смо да ће он и даље као одан и пожртвован члан учитељског staleana, бити пријатељ свакој доброј и напредној учитељској и школској ствари.

Отварање педагошког семинара у Будимпешти. Престоница је хтела да установи засебну учитељску-ичку школу из које би регрутовала своје учитеље, по министарство није дозволило. Да би пак имала способне учитеље за своје специјалне захтеве отвара 1. фебруара педагошки семинар за даље образовање својих учитеља. Биће две врсте теца-јева: стални за почетнике учитеље и научни методични за старије учитеље. На првом ће се предавати земљопис Будимпеште, хигијена, општа економија, методика шк. предмета и педагогија, на другом: философија, психоло-

ШКОЛСКИ ГЛАСНИК

ЛИСТ ЗА ШКОЛУ И УЧИТЕЉЕ

ОРГАН СРПСКОГ НАРОДНОГ УЧИТЕЉСТВА У КАРЛОВАЧКОЈ МИТРОПОЛИИ

Бр. 2.

У Новом Саду, 30. јануара 1912.

Год. V.

САДРЖАЈ: Апел на српско учитељство. — Наш народ и његова просвета. — Школа рад. — Телесна санитаријет. — Уредба о уређењу учит. берина у Митрополији Карловачкој. — Школен хигијена: Школен хигијени у Норвешкој. — Игралница на проју. — Учителиство: Спорна наставника плата, односно њихова дужност. — Револуција напредног учит. саопштења у Србији. — На Школени Самоуправе: Седница Шк. Савета од 23. и 24. јан. (5. и 6. фебр.) о. г. — Листак: Писма са оца. — Преглед живота: Алкохол и св. писмо, од Бр. Ролера; Ножи Нараштај, од Н. Т. Ђурића; Учителиски календар, од Б. Ђурђанка. — Бележке. — Ново књиге. — Од Уредништва.

АПЕЛ НА СРПСКО УЧИТЕЉСТВО.

Наша учитељска судбина је: вечито теглити и издирати за другог. Ми смо научени на то, да се бринемо за друге, а себе да — заборавимо. Ето, само зато се и усуђујем обратити се на српско учитељство. Знам добро, да је његова душа тако примљива за т. зв. „рад за народ“, као што је покривина воде осетљива према, ма и најмањем лажарију.

Нашој, будимској епархији на врата, закуцала је народна несрећа. У 14 општина Срби немају законом прописане школске зграде и учитељске станове. Због тога су државна школска надзорштва дала последњи ултиматум: ако се у току о. г. не пазидају законом прописане шк. зграде и учитељски станови, свих 14 српских школа ће се затворити. Шта би ово значило за нас, то не треба објашњавати онима, који су и сами мучни трудбеници тако важних народних просветних установа. Друго је ту по среди, што хоћу да изнесем пред српско учитељство.

Да се подмире сви издаци око зидања тих школа и учитељских станова — према тачном предрачуна изасланог мерника — *треба 95.678-92 К. А да се оправе само шк. дворане, а учителички станови „тек само да се покрије, како се може“, за то би требало 44.751-99 К.* Ово су, за наше прилике, тако хорибилне

евоте, да оне високо надмашују материјалну снагу евоепархијског сиромашног српског народа, епархијског шк. фонда, па и саме народне фондове. Ево тачног рачуна о свему: Наш епарх. шк. фонд располаже са 5.366-99 К. Од народних фондова је потрајано 10.000 К. А овај сиромашни српски народ кад се стегне оним најтежим, најентинијим заврћом, највише је, што се криво може испедити из њега: 10.000 К. Тако, дакле, из свих ових извора *скупиће се максимална својша од 25.366-99 К. Недостаје још 19.385 К,* ако би се осправиле само шк. дворане. А да се осправе и учитељски станови, *треба, још 70.511-93 К.* Ето, то је она морија, што лети над главом ове несрећне епархије. Да би се доскочио злу, у последњој седници ЕПНО-а се дуго и много саветовало о овом важном питању. Услед тога се образовао један одбор, који ће нарочиту бригу водити о овом важном питању. Од то доба, нећ се осећа живљи покрет у овом правцу. Агитује се, обавештава се и апелује се на све стране, да се *што пре* помогнемо. Оклевање је увек убитачно. Но овде значи сигурну пропаст у 14 српских општина! С тога се у овој ствари обраћам на наше родољубиво учитељство. Знајући, да је оно вада *готово* радити за сваку племениту ствар, свакако ће оно свесрдно помоћи

и онда, кад то ницкује од њега сриска школа. — Ево, како би се могло помоћи олако, без по муке:

Сад о св. Сави, приликом, већ од пре уобичајених школских свечаности, нарочито сам упозорио све присутне, на ову нашу велику опасност у тих 14 општина! Код излаза метнуо сам једно дете са затвореном урном у руци. Све присутне сам умолно, да сваки метне у касу онолико, колико хоће. Не мора се метнути *много*, али само не~~к~~ метну *много* т. ј. сваки не~~к~~ метне. Ето, на тај начин се скупила свотица од 31 К и 37 п., што је предато фонду за издржавање овеопарх. сиромашних ерп. школа. Свота није „пмпозантна“, али је дата свеверно. Нико није „оглоблен“. Сваки је метнуо, колико је хтео, recte: колико је могао. Нико се није „женирао“, јер и тако се није видело: колико је ко дао? Ето, тако смо ми на дан св. Саве скупили скромну свотицу за сиромашне ерпске школе. Ја сам и до сад држао св. савске школске свечаности, али, ни једна ми није била тако пријатна, као овогодишња. Осећам, да смо о. г. најлепше прославили св. Саву. Чисто сам видео, да нас је благосељао Просветитељ: „Настављајте моја дела, то је слава неувела“. Ја сам тврдо наумио, да од сад сваке године *овако* прослаavimo св. Саву. Увек ћемо купити овако скромне прилоге. *То ће бити наш просветни дар за сиромашне ерпске школе.*

Ето, то је оно, што би се могло и требало би, да се уради у сваком месту, где год има ерпске школе! *Нема такве општине, где се не би могло скупили, ако више не, а оно бар: 2 К!* А шта да се рекне тек за наше велике општине! Само се не сме филантарски одахнути и у напред прорицати — збо! **Треба покушати.** Па онда: не смемо се срамотити, што ће се негде скупили мање. Та, то је бар близу памети, да мале и сиромашне општине не могу се мерити са већим и богатјима! *Није срамота послати мали прилог, већ је срамота и то грдна брка, кад се не пошље ништа!* Но и то је света истина,

да највећи прилог даје, баш сâм учитељ! Наиме: његов прилог је, онај труд и време, што ће га уложити око приређивања те прославе. — Петина је, да смо преоптерећени разним обвезама свог позива. Но, зар да се отресемо баш ове дужности? Зар да не притечемо у помоћ тим сиромашним општинама? Зар да их оставимо, да их затворе на јесен? Зар би нам била мирна савест, кад би читали, да је затворено 14 ерпских школа? А шта да кажемо тек за те своје јадне другове, који учитељују онде? Зар би имали срца, да их тако равнодушно одгурнемо од себе? Или зар они нису заслужили бољу судбу, већ треба да се пате још више него ми? Зар да их оставимо, да дочекају јесен у њим својим чатрљама? А шта ће и куда ће после?

Кад све то разеумирамо, ми морамо доћи до једног резултата: Сви заједно треба и морамо притећи у помоћ тим бедницима. Но, та помоћ мора бити врло брза. За то: *Свака ерпска школа, штоо прс, одмах не~~к~~ приреди једну, па ми и најскромнију свечаност.* Не мора ту бити сјајног програма. Ено Чика Јове, па је програм већ и готов. Неколико деклаmacија: не~~к~~ се отпена по која песмица и учитељ не~~к~~ објасни сврху те забаве. Нави~~к~~ људи воле — слушати своју децу. А свет ће и дати по нешто, особито онда, ако се не контролише, колико је ко дао. На тај начин би се олако могла скупити потребна свота. Па онда, тако би требало радити сваке године и то о св. Сави. Ваљда и нема такве општине, где се тај дан не прослави. Зато баш треба свет васпитати за то, да тог дана даде колико ко може, — али само сваки нека да. Тај новац би се употребио за издржавање сиромашних ерпских школа. Кад би се само интензивно и то свугде, у свакој општини тако радило, за најкраће време ми би потпуно осигурали све своје школе. Осим ове материјалне користи о самој моралној добити и да не говорим.

Ето, то је оно, што сам имао да изнесем пред своје поштоване другове. Помислите само на то, како би било нама, да смо ми учитељи у једној од тих општина? Та помисао ће нас најбоље

анимирати да што пре отпочнемо са овим, прёко потребним, послом.

Зато: На посао народни трудбеници. Другоме смо свагда могли и *хтели* помоћи. А сад покажимо, какви смо, кад треба себи да помогнемо. У овоме не сме нико *изостајати*. У то име: Напред и срећно!

Св. Андреја, 24. јан. (5. фебр.) 1912. г.

Лаза Терзин,
учитељ.

Наш народ и његова просвета.

(Наставак.)

VIII.

На почетку ове расправе смо у најширим потезима споменули велики културни напредак модерног запада онако у опште, а у овоме поглављу морамо се поново вратити к њему, а уопут можда сврнути и у коју другу државу, која није од нас на западу, те укратко, у колико је то потребно за доцније упооређење са стањем наше школе и народне просвете, разгледати деловање њихове модерне школе и просвећеног друштва у служби народа и његове просвете.

Једно су филозофи-педагози назвали овај век: **век детета**. И шта видимо? Дете као седи у средини данашњег друштва, око њега се сјатише: педагози, леџници и т. д., те му до ситница (експерим. педагогија) испитују његове душевне и телесне силе, те уверивши се о каквим ненормалностима, недостацима, трагају по кући, у којој се родио, потражујући у танџине све околности, које су претходиле његовом рођењу, па и прилике и околности, које су окружавале његовог деду, прадеду, само да би што *сигурније* и *успешније* могли применити истином освештана стална педагошка начела у вештини васпитања, те да брже дођу до циља модерног образовања: *узоја чистијога, ваљаног, раденог човека*.

Да, узвишеног и племенитог циља!

Мада су већ данас напредни, мада су у култури у великој даљини од нараштаја од пре само педесет година, ипак је данашње друштво и на западу

незадовољно собом, те настоји, да нам најближи нараштај, оличен у *данашњем детету*, буде још напреднији, бољи. Значи: Не би се смели обзирати на поједине сталеже, те дете однеговати тако, да служи мислима, идејама једнога сталежа, него човека, који ће стварати нешто ново, за добро целине, целог човечанства.

К. Венцел каже: *„Не желимо од детета узгајати савезника, већ проишника, не чувара наших можда застарелих идеала, ишлених за наш културни развојак, него зашторника истих и творца будућности.“*

Америчани пак кажу, да свако дете ваља васпитати за министра председника.

Данашње дете изгледа као застава у рату, око које се отимају баталијони. И занета је тако. Око детета се данас боре сталежи, појединци из себичних циљева, а, не може се порећи, већ је огроман број и оних, који из чисте љубави према детету, т. ј. будућем нараштају, срећи његовој, напредку његовом, испитују тајне духа човечег, да га лакше негују, да ствара нешто ново, рађа срећнија и задовољнија поколења, која ће од ове плачне долине, долине суза, како називају земљу многи песници, створити рај задовољства, у коме човек човеку неће задавати бола, бриге, збјене, уништавати и разоравати срећу своје ближњем.

Разни филозофи-педагози, сталежи, друштва, породице, појединци, имаду и разне погледе на васпитни циљ данашњег детета, те отуда гледамо борбу међу њима. Једни другима, па и најумнији педагози-филозофи, оспоравају ваљаност њихових погледа, васпитних принципа у васпитању детета.

Тако видимо доста педагога, који много што-шта приговарају заговарачима експерименталне педагогије, ови опет Хербартовим принципима и т. д. Истраживање деце зову мучењем. Професор Минстерберг, навађа наш вредни др. Радосављевић, рече, да не би дозволио дати своју децу на духовно седирање...

Па и о самом идеалу детета, будућег човека, разилазе се мијења код највећих мислилаца овога века.

Толстој, див међу филозофима вели: „*Наш идеал лежи иза нас, не пред нама.*“ Има ли што савршеније — вели — него дете, када дође на свет. Строј његовог тела, духа, нешто је завета савршено. Дете у свима вековима и у свих људи представљано је као идеал невиности, безгрешности, добра, правде и лепоте. Даље навађа Русовљеве речи: „Човек се рађа савршен.“ Те наставља: „Реч та као камен остаје тврда и истинита. Кад се роди, човек представља собом праслику: хармоније, правде и добра.“

Када би га тако развијали, васпитавали, да се у доцнијем његовом добу зрцали у делима његовим невиност дејте душе, несебичност, па чистота његовог тела, душе у опште, шта би било од човека? Не би било никада могуће Горком написати дело „*На ђну живи*“, јер таквих људи, таквих карактера не би ни било.

Завета, велики Толстој има право. Погледати новорођенче, његове ближине невине погледе, када му се помоћу чула, а утицајем спољашњег света, почне развијати свест, душевне силе, па многе и многе погледати после у дечаком, момачком, човечком добу, човек се чистотом згража. Погледајмо само око нас, па ће нам Толстој бити јасан као сунчана светлост.

Шта све од деце израде на страни појмови, неосновани па резултатима чисте знаности, који владају у породици, друштву?...

Ниче би опет рад, да преко поћи нестане десет-петнаест поколења пред нама, па ће — ваљда — шестнаест бити Над-човек.

Његов је, дакле, васпитни идеал у *далекој будућности*, пред нама. Данашњи је нараштај њему и поред великог напретка човечанства „*живи мртвац*.“

Ни уметници првог реда, ни мислиоци ни песници нису њему ништа. Њихова су дела — вели — стварана за службу појединим сталежима, њихово увеселење, а не као средство за препоред масе народне. Ко слуша Вагнера, ко се диви сликама Тицијана, ко чита многе филозофе? Па ако нема расадника, где су онда поједини народи?

Тако изгледа, да се сталежи, који су у прилици, да се делима филозофа научењака, уметника и т. д. образују, своје знање и умење употребљују на подјармљивање необразованих маса, те да удобније живе, а ови последњи да им кулуче, а неупотребљавају своје знање и умење на поучавање својих ближњих...

Има знаменитих приговараца целом данашњем систему образовања. Др. Халл у Америци приговара наставним плановима и систему образовања од првог разреда основне школе до универзе, јер ниш основне школе, ни средње, ни свеучилишта не дају данашњем нараштају људе, какво би друштво требало.

Завета, када погледамо око себе, на нерад и многих академски образованих људи па препоруду народа, могли би потврдити ове наводе ученог доктора. Али би се дало много писати и говорити о томе, да ли је баш свему крив систем образовања у Америци, па и овде код нас или друге околности.

Али, та борба ништа не смета унапређењу васпитних принципа. Шта више, услед ове борбе међу појединим филозофима-педагозима, скупинама т. ј. заступницима појединих педагошко-васпитних принципа, искренуше и усталише се многи, па знаности и искуству основани принципи, методе, помоћу којих већ данас можемо са извесном сигурношћу приступити васпитном послу.

Једино морамо бити јако обазриви у праћењу ове борбе, да нас она не заведе на странпатуницу. У Русији, па и у Немачкој те и неким другим државама, најозбиљнији педагози и школски људи упозоравају учитељство, да се у настави држе већ утврђених, знајствених, науком освештаних принципа, јер ми немамо времена, а ни прилике нису код нас такве, да можемо у васпитању оперисати са методама, које још нису знајствено утврђене као добре и успешне.

Данас свака периода дејте живота, те буђење и развијање душевних сила, те својстава душе, има у напредним земљама своју огромну књижевност. Пеихолошком анализом пронађене су и расветлене најнежније струне постанку

добрих и злих својстава: истинитости, лажи, доброты, пакости и т. д. У танцине су расветљени начини — методе, како се добра својства имају даље развијати, а зла сузбијати. *Упознавши са истима не само људе васпитаће од заната: професоре и учитеље, него и њихови број народне интелегенције, па децких родитеља разних сталежа, јесте главни задатак бораца за народну просвету и народно образовање у просвешћеним државама.*

На каквим су гигантским кораком напредовале поједине науке, знаности, да се данас може рећи: Ни првих на лицу мора, ни најистинија звезда на небу, нема мира, од испитивачког човечјег, духа. Колики се напредак опажа само за годину дана. Много од тога напретка траже тамо, а ваљало би и код нас што више, народни просветитељи свију сталежа, те из те богате ризнице знања и искуства, да одаберу онај део, који је потребан сталежима појединим на свима пољима друштвеног живота. Ратару његов, занатлији, трговцу његов део и т. д. упознати их са руковањем предмета, којима се штеди човечија снага или нам иначе користи са хигијенско-здравственог или ког другог гледишта.

Прис.

Стеван Радић.

(Партизанка се).

Школа рада.

По немачком ЂОРЂЕ ПЕТРОВИЋ, вр. нар. учитељ.

(Партизан)

Хербарт беше на правом путу, када је у чврстоћи карактера, у којој је он гледао циљ васпитања, видео вољу одвишеном не само од образовања круга представа, него и од „образовања снаге“. За вољу и за то, да ова воља ради, од одлучног је психичног значаја да се нагласи и истакне. — Ова зависи од општих и нарочитих услова. Општи услови су пре свега наклоност и телесно стање. Од телесног стања је душеван рад у извесном степену одвишен. Ако је ово неповољно, у добру развијања може душеван

живот, нарочито енергија истог да буде од утицаја. Да данашња школа са седењем, писањем и читањем није повољна по телесно развијање шта више да често штетно утиче, не може се оспорити. Школа рада са њеним честим кретањем, нарочито у слободи и природи, које много више одговара добру растању, пружа повољније услове за телесно развијање а уједно боље утиче на развијање душевне интензивности.

За основу је вежба од великог значаја. Све, што се налази као расположење, енергија, или снага, добија кроз вежбу, а поред њене оскуднице не развије се него губи. Психолошки експерименти показали су код свију послова, како су слаби без вежбе, а како су били од чудновате висине кроз исту. При том утиче вежба сваког појединог рада у исто време на висину опште функције. Сваки ток једне појаве воље, једног дела утиче накнадно на општу вољу. Школа рада, у којој је све кретање, рад, воља, има услед ове вежбе за развијање основе сасвим друго значење, него садашња школа, која природан детини рад већим делом подјарм и већином тражи од њега такав рад, за који оно још није способно. Зато она и васпитава тако много тромих и лених људи. Воља која жуди за радом, може се само тамо очекивати, где се развија енергија посредством вежбе.

Као што се у опште вежбањем развија психичка енергија, тако штетно утичу на њу други утицаји. Мука, болест већином слаби енергију воље, шта више може да произведе сталну штетност. За школску педагогију је од нарочитог значаја штетност енергије воље услед умарања, јер не само да енергија за рад слаби, него у опште. Апстрактан душеван рад умори дете брже и у већем степену него лакши телесан рад и њему одговарајући душеван рад. Сталан једностран, апстрактан душеван рад, који наша школа захтева од детета, штетан је по многе услед честог и сталног умарања, шта више савишност коју она проузрокује, слаби енергију воље. Рад школе рада прилагодан је детету и нема умора.

У вези стим морамо се сетити једне

особене појаве, чија унутарња веза истина научно није расветљена, али која је важна са гледишта школске педагогије. Препреке на путу живота воље могу се распрострети на укупан живот воље. Ученици, који беху прво вредни, постају одједаред у сразмерно кратком времену индиферентни и лени. Ово искуство је за извесно свако на појединцима стекао. Ово се дешава нарочито при прелазу у један нов разред, и стога је родитељима дотичних ученика то опажање лакше, него учитељу. Неуспех је детету обична сметња, само у себе и у своју снагу изгуби поверење. Упорно или клонуло нерасположење је не само на узем путу неуспеха последица, него и у појединим случајевима долази цео живот воље у перед, а дете је као преображено. Истина да је томе кадгод крив сам учитељ, али је уједно и то истина, да то зависи од самог система. Што се од детета изекује, прелази његову снагу. Глекоја деца претрпе мање штете, задовоље се можда привидним радом, други пак, и то често вољни, изгубе самопоуздање и онда наступи код њих онај заплет воље. — Самопоуздање је од великог значаја за живот воље, и све би требало да се избегне што нешто може да уништи, нарочито код деце, која су слабог самопоуздања. Ту не спада само избегавање да безразложно коремо, него се неуспех мора по могућности прикрити, дете се не сме ставити пред задатак, који му не одговара. Сада је ово за многе великом ствањ. Отклањање ове штетности моћи ће се постићи само преображањем наставе, која произилази од детета и његовог развијања.

Као препона на свеопшти живот воље може и то да утиче, што се у нашој школи и сувише служи тако-званом самовољном пажњом, што свакако штетно утиче и повлачи за собом штетне последице. Овде се не мисли на самовољну пажњу у опште, него на пажњу без аперцепционог градива. Ако дакле школа захтева пажњу овде, где се она не може извршити, онда ће ту изостати не само успех, него ће бити оштећен живот детиње воље. Где не достаје аперцепционо

градиво или га мало има, ту деца отупе, или се пажња обрати на нешто друго, и то најбоље доказује, колико штетно утиче давања школа на дете у току од неколико година школовања.

И у позитивном правцу утичу моментални услови на одлучност воље, који такође могу да заузму трајан утицај. Они леже у општем сватању свести, дакле у оним основама, које не сачињавају нарочито дотичне поједине појаве воље. Где превагиу позитивнији и узбуђујући осећајнији моменти, ти утичу у извесним границама опште повољно на вољу, као што и искуство доказује, да се и оно, што је неугодно, брзо прими и лакше савлада, ако је расположење весело. Обратно пак утичу и негативне стихије дражећом силом на свеукупан душеван живот. И овде би се школа могла успешно разликовати од садање школе, и ако не треба казати, да овде свагда влада досадно или бар не свеже расположење. Много ће се радосније радити утицајем учитељеве особе и тамо, где градиво није сходно. Али се не сме заборавити, колико клонулости, нерасположење, туп осећај сада влада, да чак ни најбољи учитељ није у стању да произведе весело расположење за рад, шта више и он сам буде нерасположен. У школи рада се много лакше постигне и одржи право расположење за рад, које се препоси и на мање пријатан школски рад. Осећај за рад, радост услед успеха, одлучан осећај, који прати сазнање, дају најповољније услове за ток душевног процеса, нарочито и за вољу и рад, ако они у појединим случајевима и немају с тим никакве везе. Јасно је, да се из тога морају развити трајни услови, и да такав стаалан утицај школе рада у току неколико година, може да утиче на прав за цео живот: свежи, за рад вољни људи, којима је и неповољна мисао сиграње а постаће од њих људи, који су рођени за делатност.

(Насразуће се.)

Телесни сензибилитет

0.3

ГДР. КОМПЕТЕНТА

Пренео

ВАСА СТАЛИНЪ.

ТЕЛЕСНИ СЕНЗИБИЛИТЕТ: — ЗАДОВОЉСТВО И БОЛ,
СЕНЗАЦИЈЕ И ОСЕЋАЊА, ПОТРЕБЕ И АПЕТИТИ.

Дезинтеграция сензитивитета — Разная значава реди сензитивитетите — Сензитивитате и интелектуалне значење, — Сензитивитате и интелектуалне значење, — Равнотит сензитивитетите, — Телесни и духовни сензитивитетите, — Сензитивитате и сензитивитате — Разна значава на сензитивитате значење, — Битна сактојава сакто сензитивитетите ономине, — Задоктово и бол, — Задоктово и напиктово, — Битна задоктово и бол, — Последне оних закон, — Угајина одице међу задоктово и бол, — Шта се налази у основи напиктово, — Класичноковие емоција, — Анегити — Класичноковие анегити, — Чула задоктово, — Битна карактери задоктово, — Телесни сензитивитетите код животине, код детета и код човека.

Дефиниција сензибилитета. — Са сензибилитетом одлучујемо ступамо у свет свести. Има, и то се лако и схвата, песничких покрета; али несвесни сензибилитет би био нешто неразумљиво, чиста противречност у изразу. Остатно створење је неопходно свесно онога што осећа. „Osešam“ је синонимно са „ја сам свесан сензације или осећања“.

У неким својим појавима заједничким животињи и човеку, сензибилитет, какав је у свим својим облицима, може се дефинисати као *способност да осетљиво задовољство и бол, и према томе да волимо и да мразимо.*

Различити значења речи senzibilizitet. Сенизитивни или сензитивни феномени, по гачином називањима у психологији, су у главном феномени пријатни или непријатни, који претпостављају или напротив пазивају егзистенцију пакостилош или одрађитости. Њих не треба замјенјивати с интелектуалним феноменима који их скоро редовно прате, и које неки филозофи погрешно зову за сензитивитет.

Тако, дете отвара очи на светлост: оно види боје које очарају његове очи, чија га појава пестели. У том случају, код нека настају два феномена потпуно различита: задовољство које му пружа светла боја, што је чишћења сензибилитета, и перцепција, схватање боје, што је чишћења интелектуалности. (Вилге *Глас VI*)

Сензитивне и интелектуалне чињенице. — Сензитивне и интелектуалне чињенице су, дакле, разликују једне од других по томе што су прве чисто емоционалне: оне сачињавају унутрашње стање духа, задовољство и бол, како кад; друге су, напротив, репрезентативне, оне нас уче нешто о природи спољашњих предмета.

Сензибилитет и интелигенција пису само

различите prirode. И ако често коeгзистирају — јер је већина наших задовољстава и болова прабена представом предмета који их проузрокује — ипак има случајева кад ове две моћи делују одвојено и доазују да су независне једна од друге. Неки болови, неке непријатности утичу на наш сензибилитет, а наша интелекцијација их не познаје, нема представе о узроку им: исто је случај и с неким мистичним утицима задовољства и пријатности. Са друге стране, највећи број наших интелектуалних представа се јавља нашој свести без икакве примесе задовољства или бола: сила томе узрок priroda предмета, било дејство називке, тек ми остајемо пред већином наших мисли равнодушни; ми узимамо геометрију и нејављазимо на задовољство од кога је Паскал* сав дрхтао пред оним или оним теоремом.*

Развјатан сензибилитет. — Свестан на свим својим ступицима, сензибилитет оиет зато није увек истоветан са самим собом. Он се простира од највиших радња животногског живота, од феномена телесне активности које смо већ проучили, па до највиших појава духовног живота, који он разуктује или уапшава пријатним или мучним емоцијма.

Kod deteta, senzibilitet potiče iz zadovoljstva se na radnje organskog života. Svesno bez sumnje, govoreći potrebom hranjenja napredno zadovoljstvo kad dođe na grudi matere. Kasnije se senzibilitet zadovoljstva predstave o spoljašnjem svetu, kojima je izvor u pet čula: ima zadovoljstvo od vida, od sluha, itd. Još kasnije, senzibilitet izlazi iz nas i otme se egoizmu, pa nas veselo za životinje, za naše bližnje: dete se osmejuje svojoj majci, i njegov osmeh je već izraz njegove nevinosti. Naposljetku kad je intelektualizacija zrela za apstraktne ideje, senzibilitet se može uzbuditi tim idejama. Ponovka blagih ili bolnih emocija prati najuzvišenije misli: naše srce bježe za pravdu, za istinu, za otadžbinu.

Телесни и духовни сензибилитет. — Сензибилитет не дакле бити различит према природи узрока који га узбуђују, предмета који га називају.

Једанпут ће сензитивну феномену непосредна антецеденција, или узрок, бити органска потреба, потреба хране, на пример, телесни утисак, додир с каквим меком телом; и, у том случају, зваће се *сензација*; биће сведен на *телесни сензибилитет*.

Други пут, напротив, задовољствима и боловима биће предмет, према томе аптеке-деција, узор, каква идеја, појам духа, психички феномен: на пример, идеја о погрешци која проузрокује бол сајана, идеја о каквом лепом делу које рађа задовољство дивљења: и онда ће се звати *осећања*, и биће сведени на *договори семантичких*.

Сензације и осећања. — Сензације се, према томе, могу дефинисати као задовољства и болови који потичу непосредно од каквог материјалног феномена: на пример, опекотина, ма каква повреда органа, задовољство од ходања, задовољство потребе хранења, итд.

Осећања су, напротив, задовољства и болови којима је непосредна антицеденција психички феномен, интелектуална представа: идеја о нашим особинама или потребама, откуд имамо задовољство и болове самоубиља; идеја о нашим родитељима, пријатељима, откуд имамо осећања за породицу, уживање у пријатељству, итд. „Сензације, каже Џејмс Сели, се рађају из надражаја перава; осећања, напротив, зависе од којег намећу облика умне активности“ (1).

Из ове разлике у пореклу налази да сензације увек могу бити локализоване у једном делу тела, у органу где се потреба показала, где је настао утисак. Пример: меке боли глава, или жељудак; опекло сам руку; ма рука има пријатан утисак од топлоте или хладноће. Осећања напротив нису локализована у телу. И само је говорна фигура кад свакодневни језик налази средиште осећања у срцу, сваки због живих радње коју забудења сензибилитета саопштавају кретању крви и кретању срца.

Сад је разумљиво зашто проучавање телесног сензибилитета може и треба да претходи проучавању интелектуалног: док међутим духовни сензибилитет, о коме ћемо тек касније говорити (видите *Лекцију XIV* и *XV*), захтева претходно познавање интелектуалних феномена.

Разни називи за сензитивне феномене. — Феномени сензибилитета имају тако велику улогу у људском животу, они показују толико сложености, толико тачних инсанса, да је прости језик умножио изразе, створио речн скоро синонимне, да би им означио различите облике. Пре но што пођемо даље, унесмо мало рела у тај уобичајени речник о сензибилитету.

Задовољства и радости се најчешће разумевају: прва као телесна задовољства, а друга као задовољства духа: задовољства од кука, мириса; радости од породице, од пријатељства.

Болони и муке се тако исто разумевају: телесни болови, душевне муке.

Израз **емоције**, који је увела у моду енгелска психологија, може се применити на све феномене сензибилитета телесног и духовног: он је синоним **сензитивним чиницама**.

Страсни изражавају жестоко тражење задовољства, склоности које човеком искључиво овладају.

Најзад, апетити, потребе, наклоности, приврженост означавају тежње сензибили-

тета према томе да ли он тражи материјална или духовна добра, егзистично или неагити-тересовано задовољење.

Битни састојци сваног сензитивног феномена. — Ма колико да су пореклом и природом својом различити, сензације и осећања показују исте битне феномене:

- 1^о Наклоност или одвратност;
- 2^о Задовољство или бол.

Свака сензација, свако осећање је у исти мах и наклоност или одвратност за извесан предмет, и утисак задовољства или бола: тако да је оншта теорија сензибилитета иста и за сензације и за духовна осећања.

Задовољство и бол. — Не ради се о дефиницији задовољства и бола: то су прости феномени, елементарни, не могу се свести ни на који други, и свако их познаје из свога рођеног искуства.

Али, ако је непотребно и немогуће дефинисати ова стања свести, а оно је потребно објаснити их, то јест показати им узрок.

Задовољство и наклоност. — Узрок задовољству је само наклоност, тежња да се ради у једном или другом правцу. Ресло се негде да је наклоност, напротив, дејство задовољства које се осетило; и едиста је поуздано да задовољство има за последницу живихицу наклоност, оно јој даје пуну свест о себи самој. Ми немамо одлучно наклоности према љову пре но што смо некусали задовољство у љову, за игру пре но што смо се играли, за духан пре но што смо пушили. Али је исто тако истина да свако задовољство претпоставља наклоност, природну тежњу, свесну или несвесну, свесну кад потреба, кад жеља радиш претходи, несвесну понекад, али не мање ствари, кад се наклоност испољи у самом задовољству које се осећа при њеном задовољењу. Код још некусног детета задовољство често претходи наклоности: венг васпитач му тако може пробудити вољу за ствари, коју оно није ни слутило.

Задовољство је дакле задовољена наклоност; а бол, запречена наклоност.

Закони задовољства и бола. — Узмимо примере да бисмо се боље обавестили о односу према задовољству и болу.

Ми имамо тежњу, наклоност да ходамо; ако умерено ходамо, а не знад наше снаге, осећамо задовољство; ако се ходане продужи, ако је оно напорно, осећамо умор и незадовољство.

Ми од природе волимо светлост и боје: блага светлост, живе боје утичу на нас пријатно али одвише јарка светлост, боје које дрече, вређају нас и муке.

Ми имамо природну наклоност за читање, за учење; али колико нас читање и учење весели, пријатно нам је, кад му се одајемо умерено, толико нам је мучно ако га пропишемо

(1) Гучаа извља за психологију на употребу професорима, Лондон 1886., стр. 368.

преоптерећеном нашем духу силом и на дуже време.

Из ових примера, пробраних између хиљаду сличних, излази да је задовољство природна последица умерене и сразмерне радње свакога од органа нашег тела, сваке од наших душевних способности. Умерена радња чула, мишићних енергија, умних способности, пражњена је задовољством.

Ако, напротив, радња пређе извесне границе, задовољство је неосетно све мање, и набрзо прелази у непријатност, у бол.

То је већ Аристотел² био приметно.

У радњи је, говорећи оп, добро расположено и срећа. Задовољство није само дело, нити некаква унутрашња особина; него је оно као негов изданак који никад не изостаје, оно је последње еларментивно³ које се на дело издиже, као младост што се нати цвелем. Свака радња има своје нарочито задовољство.

Задовољство, каже у истом смислу један модеран епископ, Хемилтон⁴, задовољство је резултат спонтаног и слободног урбанга неке ствари чију енергију свет схвата; бол је резултат активности која надмаша нашу моћ или јој не постигне границе.⁵

Последице ових закона. — У светлости ових објашњења, скоро све тобожње будљивости сензационитета постају просте и јасне; све њене тајанствености ишчезавају.

Зашто нам се, на пример, новина допада код свих ствари, док нас једнообразиност дражи и умара? Јер нове ствари побуђују и стављају у кретање снаге којима располажемо, а нагомилање су невољотребом, док те исте снаге отуђе одише продужеком или превише понављањем употребом.

Зашто нам је оно, што нас једнога дана отараша, сутрадан немало? Јер је наше лично расположење измењено, а предмет је остао исти. Јуче смо били спремни за радњу, за умни рад, за пашаћење; данас више нисмо.

Зашто девојаке има за једне толико дражи, док други налазе срећу само у радњи? Јер сви духови немају исту дозу енергије, јер интелигенцијална активност, која код једних значи природно и лако развијање живих снага интелигенције, за друге значи само напоран рад, несразмеран њиховим силама. У осталом и лепотицама је досадно кад не могу да се оладу таквом свом омиљеном занимању.

И зашто су неки предмети увек непријатни, па пример црна боја за око, рабарбар⁶ за кук? Јер сензације које од њих потичу теже да запрете, да укину нормалну активност, природно вербање наших способности; црна боја, па пример, намеће органу за гледање неку врсту непокретљивости и неактивности.

Не заборавимо то, одшта: бол не долази само од претеране радње; он је и последица неузбуђеног нерва. Има и негативних болова, као што је оскудна светлости, дуже самотовање, непокретљивост.

Има болова позитивних, као одвише јака топлота, претерано напрезање. Међу овим

двема крајностима, у истом размаку од нерадне и од претеране активности, јавља се задовољство, последица средње активности, или, рецимо боље, активности упућене у правцу природе, саобразноу нашем природном повизу, и у исто време еквивалентне силама којима појединачно располаже.

Узајамни однос међу задовољством и болом. — И узајамни однос међу задовољством и болом је последица закона које смо утврдили. Сократ⁷ казивао је како су задовољство и бол били у почетку непомирљиви непријатељи, али да их је Зевс, да би успоставио мир, везао једно за друго златним везама: тако да, као два спутана друга, иду један за другим. И одшта, после непријатне глади или жеђи долази задовољство у јелу и пићу; свако лишавање, које значи страдање, пражњено је, чим престане, задовољством и узмицањем. Тако исто претерана задовољства рађају засићеност, коју прати непријатно расположење. Ми опет зато не верујемо, као неки психолози, да је свесни живот непрекидан низ задовољства и болова. Има, па шта о томе говорили, неутралних индиферентних става (1).

Шта се налази у основи наклоности. — Задовољство се објашњава као задовољена наклоност; него како се објашњава сама наклоност?

Наклоност је природна тежња да се ради у једном или другом смислу, и према томе, да се тражи, да се воли све што је саобразно нашој активности, све што је добро, а да се одбацује, презире, све што је томе противно, све што је зло.

Наклоност је активност природом канализована, тако да рекнемо, у разним правцима.

У неком смислу, може се рећи да је основа наклоности љубав, љубав свега онога што одговара очувању и развијању нашег бића.

Испрва несвесна, љубав инстинктивно тражи оно што јој треба; и кад већ то има, љубав осећа задовољство; а то задовољство, пошто смо га једва изгубили, оставља у свести жељу да се пријатан предмет поново нађе. Жеља је свесна наклоност, која зна шта воли; она је условена на прошло задовољство, и тежња за новим задовољством истог рода.

Класификације емоције. — Наклоност и задовољство чине једну целину, коју можемо означити једном речју *емоција*. Ми смо већ видели да емоције треба распоредити у две велике категорије: сензације и духовна осећања. Сензације, или емоције телесног сензационитета, се и саме деле у две класе: 1^о емоције које су везане за органе телесног живота, и које зависе од завршења њихових функција, а због се *телесне потребе* или *абстиније*; 2^о емоције које потичу из радње наших пет

(1) Да би утврдио да човек није никад „у неутралном стању, без радости и жале“, Мармон мора да припази „несвесне радости и жале“, а то је „чиста противречност. Нова несвесна задовољства.

чула, куса, мириса, слуха, вида и пипања: то су *чулна задовољства*.

Апетит. — Телесне потребе или апетити су наклоности органског живота. Колико различитих функција бројимо код организама, онолико има апетита.

Карактери апетита су исти као код заједничких свих сензација. Апетиту увек претходи физиолошки феномен, промена у организму: глад и жеђ одговарају нарочитом стању органа за варење. Апетит је, према томе, доказанован у једном делу тела.

Неки апетити се разликују од других сензација својом *периодичношћу*. Задовољени за неко време и утишани ситношћу, они се с одређеним интервалима поново јављају, кад се апетит поново роди. Јер функција хоће поново да ради: на пример, потреба хранења и спавања.

Класификовање апетита. — Списак апетита се поклапа са списком органских функција.

Функције хранења (варење, дисање, крвоток, итд.) дају прилике да се појави апетит *глади, жеђи*, који нам, при задовољењу, пружају врло жива уживања; али и непријатне сензације пресипелост, осемерепост, тромост; затим, потреба *топлогте*; па потреба *дисања*; али је ова последња потреба тако трајна, и тако редовно дозвољена самом природом, да ми већ и не осећамо задовољство кад од ње потиче; ми се осећамо, напротив, непријатно и стешњени кад је ова потреба запречена, кад нас што гуши, на пример.

Функцијама *одношаја* одговара *потреба кретања* и односна *потреба одмарања и спавања*.

Чула задовољства. — Радња пет чула је праћена посебним задовољствима која су вишега реда од претходних. Ова задовољства, и ако их треба приписати телесном сензибилитету, могу да се преобразе под утицајем интелигенције: задовољства од вида постају један од битних извора естетских емоција које нам пружа лепота остварена у сликарству; задовољства слуха се удружују с музичким осећањима.

Задовољства од пет чула се, у осталом, разликују од задовољстава органског живота у томе што су она, тако да речнемо неинтересована: она не потичу од нужног задовољења неке битне потребе за живот; она већ служе као предаја између телесних потреба анималне наше природе и племенитих и узвишених творенина интелектуалног живота.

Битни карактери задовољстава. — Свако задовољство, сваки бол јесте нарочит феномен, феномен своје врсте, не може се свести ни на који други. Бол називан тиме што смо се опекали није налик на главоболу, нији је задовољство побуђено лепим бојама налик на задовољство које имамо кад слушамо пријатне звуке. Има, дакле, у извесном смислу онолико

врста задовољства и бола колико врста наклоности.

Па ипак су нешколони покушавали да задовољства поделе у више класа, према томе да ли су *пролазна* или *трајна, племенита* или *нишка*.

Ово последње разликовање једино преди задржати. Емоције се одиста разликују међу собом према врсти којој теже. Различите по свом пореклу, оне се разликују и својом сврхом. У духовној хијерархији се не могу у нити ред ставити задовољства која иду само за очувањем телесног благостања, и она која, потпунији на духовног сензибилитета, теже на развијањем узних наших способности.

Телесни сензибилитет код животиње, код детета и код човека. — Телесни сензибилитет је заједнички животињи и човеку. Свако живо месо је прожето сензибилитетом; сваки орган је седиште какве потребе, какве тежње; свака телесна функција је извор некоег уживања или страдања.

Али интелектуалне способности, код човека више развијене, обележавају чак и телесни његов сензибилитет неким парочитим цртама: памћење и размишљање чине да су људске емоције трајније, интензивније.

Код детета и код човека је телесни сензибилитет тако исто знатно различит. Он је код детета живљи, прво зато што се развија скоро сам, јер му полет не заустављају ни духовни сензибилитет, ни интелектуално размишљање. Дете је немо обузето својим радостима, својим телесним боловима. Његов смех и његове сузе имају акценат који сведочи о интензивности његових емоција. Касније, преоптерећеност пословима, напори мисли, воља, умерене сензибилне утиске: зрео човек ће мање уживати и мање патити од својих апетита, од својих чула. Ништа вероватно није равно интензивној радости првога корака, првог погледа. Ова разлика потиче и од утицаја навике. Нове и свеже, емоције детета су по потреби јаче; код зрелог човека оне отупе.

РЕЗИМЕ.

19. *Сензибилитет* је способност да осетимо задовољство или бол, па према томе да волимо или мразимо.

20. *Сензитивне чинилице* се од интелектуалних разликују тиме што су *афективне*; интелектуалне чинилице нам дају представе о предметима.

21. Сензитивним чинилицама претходи час каква физиолошка чинилица, час психолошка; у првом случају их зовемо *сензације*; у другом *духовна осећања*. Сензације сачињавају телесни сензибилитет; духовна осећања, духовни сензибилитет.

22. *Духовни сензибилитет*, који претпоставља интелигенцију, не може се проучавати него тек после интелигенције.

23. Сензације су локализоване у органу, у делу тела где настаје физиолошка чињеница која им претходи.

24. У сензацији као и у духовном осећању налазимо елементе који сачињавају сензацибилитет: 1° задовољство и бол; 2° наклоност.

25. *Задовољство* увек претпоставља претходну наклоност, било свесну, било несвесну.

26. *Задовољство је задовољена наклоност*; *бол је избречена наклоност*.

27. *Задовољство* потиче од средње активности, саобразне природе, еквивалентне силама којима појединац располаже. Бол потиче било од напућеног перада, било од претеране радње.

28. *Наклоност*, у основи, није ништа друго него љубав према ономе што је добро, тражење очувања и развијања нашег бића.

29. Сензације или емоције телесног сензацибилитета се деле у две категорије: 1° апетити; 2° задовољства пет чула.

30. *Апетити* одговарају разним функцијама органског живота.

31. *Чула задовољства* чине прелаз између телесног и духовног сензацибилитета.

Уредба¹

о уређењу берива наставничког и надзорничког особља срп. прав. вероисп. забавишта, срп. нар. женских грађанских (виш. дов.), учит. и учитељских школа у Митрополији Карловачкој.

§ 1. Особљеној забавишћу срп. прав. вероисп. забавишта, које издржава срп. прав. цркв. општина, плата је 900 К годишње. Сем тог ужива стан са две патосане собе, кухињом и комором и огрев од 3 хвата тврдих или 4½ хвата меких дрва или накнаду у новцу за стан и огрев, што према месним приликама одређује цркв. скупштина.

§ 2. Берива учитеља (учитељца) срп. прав. вероисповедних школа ово су:

1. Основна плата и то:

а.) у висини од 1200 К годишње у овим црквеним општинама: Ада, Арад (Арад Гај), Бањакид, Будимпешта, Вел. Кикида, Брањево, Загреб, Земун, Карловац, Митровица, Мохол, Нови Сад, Панчево, Река, Сегедин, Сента, Сентомаш, Сомбор, Суботица (Шандор), Теминшвар (град, Мехала, Фабрика), Чуруг.

б.) у висини од 1100 К годишње у овим црквеним општинама: Баја, Бачфелдвар, Беловар, Велика Бечкерек, Виноковци,

Вршац, Жабаљ, Јосифово, Карлово, Карловци, Куман, Мартонин, Модот, Мокрин, Мохач, Осек, Петриња, Петрово село, Сентадрија, Срп. Ковин, Ст. Бечеј, Ст. Кањижа, Ст. Паланка, Ст. Станар, Туррија, Т. Бечеј, Ходмезевамархел (за сада нема школе), Шиклуин.

в.) у висини од 1000 К годишње у свима осталим црквеним општинама.

2. Шест петогодишњих доплатата, од којих први 300 К, остали по 200 К у свима цркв. општинама без разлике.

3. Сем основне плате и доплатата ужива учитељ (учитељца) стан са три патосане собе с кухињом и комором за смок и дрва и огрев од 4" тврдих или 6" меких дрва или накнаду за огрев у новцу према просечној цени тврдог дрвета у месту, у ула стан врт од ¼, јутра земље.

Где је земља саставни део учитељских берива, у случају сегрегације и комасације општинских земаља, уживаће учитељ (учитељца) и онај део, који том приликом на уживању земљу припада.

§ 3. Где нема стана, онде учитељ (учитељца) ужива станарину и то:

а.) у висини од 600 К у Будимпешти, Загребу, Новом Саду и на Репи.

б.) у висини од 420 К у осталим црквеним општинама под 1. а.)

в.) у висини од 300 К у свима црквеним општинама под 1. б.)

г.) у висини од 200 К у цркв. општинама: Бата, Батосек, Бега Св. Ђурађ, Бездек, Бело Брдо, Бођани, Бољани, Борјад, Борово, Бочар, Бремен, Будмир, Варјаш, Ватин, Вел. Гај, Вел. Маргита, Вел. Средиште, Вемел, Влајковац, Гад, Г. Петровци, Дежан, Дента, Деска, Динаш, Ђала, Ђир, Пванда, Илоцац, Јабунка, Јасеновац, Калаз, Камералан Св. Ђурађ, Канак, Качвала, Кетосел, Кеча, Кишмалуба, Кисел, Крајевац, Ланчуг, Липова, Литоба, Ловра, Лукаренац, Мађарбоја, Мајин, Мали Бечкерек, Мали Гај, Медина, Мечка, Моноштор, Мунара, Нађваца, Д. Нана, Немет, Нови Свети Иван, Павшин, Парат, Пелмоноштор, Петрово Село (банатско), Потпорна, Поча, Привина Глава, Рудна, Салка, Санад, Саравола, Сеучј, Сирин, Сока, Срп. Арадац, Срп. Бокан, Срп. Гарчин, Срп. Елемир, Срп. Ежака, Срп. Итебеј, Срп. Кларја, Срп. Неулина, Срп. Палеј, Срп. Св. Мартон, Срп. Св. Петар, Срп. Црња, Срп. Чандал, Ставчево, Ст. Бановци, Таса Св. Миклуш, Титон, Толвадија, Торња,

¹ 1. јан. по н. к. о. г. послата је важићу осталих саборних одлука у Уредба за учит. доплату. Доносима овде тачан текст те Уредбе како је у Сабору доношена и послата министру председнику. Ур. „Шк. Гл.“

Фенлак, Фен, Херцегсулош, Црна Бара, Чин, Чобанин, Шарок, Шумберак.

д.) у висини од 300 К у свима осталим прив. општинама.

Где нема врта уза стан, онда учитељ (учитељица) добија одштету за врт у износу од 20 К

§ 4. За настављање у поновној школи добија учитељ (учитељица) посебну награду и то:

а.) у цркв. општинама под 1. а.) 200 К.

б.) „ „ „ 1. б.) 150 К.

в.) у свима осталим цркв. општинама 100 К на годину.

§ 5. Ако учитељ врши појачку дужност у цркви на јавним богослужењима, припада му посебна годишња награда, према погодби са цркв. општином.

§ 6. Месном школ. управитељу срп. прав. вероисповедних школа годишња је награда:

а.) где је 3—6 редовних учитељских снага 200 К.

б.) где је 7—10 редовних учитељских снага 300 К.

в.) где је преко 10 редовних учитељских снага 400 К.

§ 7. Оспособљени редовни наставници и наставнице у срп. прав. вероисп. женским грађанским (вишим девојачким) школама уживају 2000 К годишње основне плате, пет петогодишњих доплатка по 300 К и 600 К станарине. Суштини имају 1600 К годишње награде без икаквих других берива, а катихета или помоћник у овој школи добија 80 К годишње по седмичном часу.

§ 8. Управитељи женских грађанских школа уживају уз наставнична берива 400 К годишње доплатка, урачунавља у мировину.

§ 9. Учитељ (учитељица) вероиспов. уз српске правосл. вероисп. учитељске и учитељичке школе ужива берива као оспособљени редовни наставници (наставнице) у женским грађанским школама.

§ 10. Учитељице срп. прав. вероисп. женских грађанских и учитељских школа, ако су оспособљене за учитељице основне школе и за учитељице ручног рада, имају 1600 К годишње плате, а станарину и доплатке као учитељице основних школа. Ако су оспособљене само за ручни рад, имају 1.000 К плате, а ако су оспособљене и за другу групу наставних предмета тих школа, имају берива као и остале редовне наставнице исте школе.

§ 11. Професори срп. прав. вероисп. учитељских и учитељичких школа уживају основну плату од 2600 К годишње, 5 петогодишњих доплатка по 300 К и 700 К станарине. Суштини имају 2000 К годишње награде без икаквих других берива.

§ 12. Управитељи срп. прав. вероисп. учитељских

(учитељичких) школа уживају уз професорска берива 800 К годишње доплатка, урачунавља у мировину.

§ 13. Наставници (наставнице) који предаје са нижих срп. прав. вероиспов. на више школе, задржавају право на петогодишње доплатке, како су их пређе уживали. Доплатки према новом положају рачунају се од дана, када је наставник (наставница) ступио у службу више школе.

§ 14. Епархијски школски надзорници (референти) уживају 3000 К годишње основне плате, петогодишње доплатке по 500 К и 700 К станарине.

§ 15. Митрополијски школски надзорник (главни школски референт) ужива основну плату од 4800 К годишње, петогодишње доплатке по 400 К и 980 К станарине.

§ 16. Школски надзорници (референти) имају на годину по 1000 К путног напашала, који су дужни свршетком сваке године обрачунавати.

Прелазна одређења.

§ 17. Ако је учитељ (учитељица) основне школе уживао до сада већа берива него што су прописана овом уредбом, разлику ће и на даље уживати, а над се учитељско место упути, издржавалац школе може берива снизити према установама ове уредбе.

§ 18. Учитељи (учитељице) основних школа, уколико већ нису уживали какве петогодишње доплатке, уживају их према § 2. т. 2. ове уредбе од 1. јануара 1912. године унапред.

§ 19. Учитељ основне школе дужан је вршити појачку дужност у цркви још за три године, пошто ова уредба ступи у живот, онако како је до сада био обавезан.

§ 20. Сва берива без разлике, како су одређена овом уредбом стављају се у тегај 1. јануара 1912. године, а петогодишња доплатки, према установама ове уредбе, рачунају се од тога дана унапред.

§ 21. Сва досадашња одређења, која се противе установама ове уредбе, стављају се изван снаге.

§ 22. Извршење ове уредбе, која ступа у живот с даном проглашења, поверава се српском прав. нар. цркв. Саборном Одбору и српском нар. Школовом Савету.

Из XIV. седнице срп. прав. нар. цркв. сабора, држане у Карловцима 9. (22.) јуна 1911. године.

Школска хигијена.

Школска хигијена у Норвешкој. У норвешкој су потпуно начисто с тим, да је основна школа језгро и темељ за народни економски и просветни развитац, и да велики напредак

који је Норвешка учинила за последња три деценијума, тек тада почиње кад у целој земљи није било наједног непписаног. Висок степен развића норвешке жене без сумње је исто тако постигнут тиме, што је основна настава за жене равна настави за мушку децу. Како се од сад радило о општим педагошким питањима, а са хигијенске стране се само толико учинило, да се поставило опште правило, да уз сваку школу мора бити игралиште и да највећи број ђака у једном разреду сме бити 35, то се сад ради на томе, да се за све хигијенске мере поставе нова општа правила. У корист овога предузет је јединствен начин и узорно статистичко истраживање хигијенских прилика у којима се налазе школске зграде. То прегледање трајало је седам година. То је спровело заједнички министарство просвете са норвешким учитељским удружењем, потпомогнуто је од Напавеног научног фонда, а податке је статистички обрадио заслужни школ. хигијеничар Otto Grennes.

Истраживање се датира од 1900. Тада је постојало у земљи 6011 школа (иа 390 становника једна); 69,2% школа имале су своју зграду, 27,3% изnajмљивале станове, а 3,5% било је у приватним становима иначе амбулаторне школе (полајивше на северу међу полуномадским планинским племенима). Од школских зграда 87,2% имало је добар положај, 18,2% нездраву околину. Врло је лоше стање у погледу ваздуха; 5% школа нису имале нишакних. Један учитељ је одговорио да нису потребни, јер деца траже себи место у слободи. Потпуно добрих захода има само у варошима. И са нијахом водом није било како треба. На селима се обично доноси у каквом суду из суседства и устоји се у ходнику. У једном срезу близу Кристијаније, четвртина школа немају воде за пиће. На северу и у фишким крајевима 15% прозора не могу се никад отворити, а 33% тек мало. Просечна величина школских соба је 135,5 cm^2 , на сваког ђака долази 4,62 cm^2 ваздуха. Површина патоса је у једном разреду просечно 42,23 m^2 , на свако дете долази 1,46, а у Кристијанији просечно 0,99 m^2 . Просечно је број деце у једној соби 27,7. Најмања је така соба у Лапландији. Она има 9,77 m^2 за 18 ђака. Иако ови податци нису баш повољни, они бар у појединостима дају преглед какво је стање

и помажу, да се што пре поправи што не ваља.

Игралишта на крову. У Њујорку је на године у годину све већа тежња наћи за младеж згодна места за игралиште, како би се деца кретала у слободном ваздуху и издовољила у игри. Мислило се да се игралишта подижу ван вароши, по то није згодно, јер спремашице матере немају ни времена, ни трошка да иду тако далеко по своју децу и плаћају подвоз, а и деца протраће тако време, док дођу до игре. Да се томе помогне ради се на томе, да се подигне један огроман објектор, у којем ће бити велика и пространа места за игралиште. То ће навести Њујоршко друштво за деџа игралишта. Угрожиле 6 стожица хиљада франака и добиће преко 50 хиљада квадратних стопа површине за игралишта, на којима ће се ъујоршка деца моћи весело преметати. По нацрту биће у сутерену велики базени за пливање. Приземље је одређено за матере које ће своју децу доводити на игралиште, према томе ће се и удесити. Ту ће бити играчке за децу, гомиле песка, у страни места за деџа колица и потребна садница за одрасле. У једном закутку зграде биће мексара, где ће се деџином моћи добити стерилизирано млеко за децу. Приземље је тако удешено, да се може затворити у вече, да се тако добије просторија у којој ће се зимних вечери моћи држати предавања и читања. Остали спратови ће бити за одраслију омладину. У другом и трећем спрату биће све справе за игру и гимнастику, које требају за децу до 14. године. Патос је постављен дрветом, да се по њему може трчати и на лотурачица. У четвртом је спрату просторија где ће гимнастизирати девојке старије од 14 година, а за деџаке тог доба одређен је један спрат више. Ограђен је малим вртом за болесну и слабувају децу, која немају довољно снаге за телесно вежбање. На појединим спратовима удешена су места за утакмицу у тркама и за лончање. За сву децу улазак је слободан, једино се тражи пристојно владање од деце.

Учитељство.

Спорна канторска плата, односно појачка дужност. Може се слободно рећи, да се још и данас, скоро свугде, много већа важност полаже код учитеља на споредно занимање

му, на певчида, него на прави позив му, на учитељство; т. ј. не тражи се добар учитељ, него добар и „глат“ певац. Често се догађа, да га омаловажавају, несећавају; па чак дрвљем и камењем дижу се и на најодличнијег учитеља, ако није кадар оперети да пева; или ако у опште није кадар, да поји, па пека се нахвали и иде даље. Већином, слаби појци, једва добију учитељско место, а оно добију, често су наложени тапању, па и дисциплинарном поштаку. Осим тих случајева, догодило се у последње доба такви један и у Барању. Учитељ из извесних узрока није могао да врши појачку дужност, па које је стечајем обзавио био. Призива власт дисциплинарним путем отуђити га, али наравно само као појца. Направи читав метеж од учитеља. Али хтеде му још ускратити и онај део из учитељске плате, које добија као појца. Жупанијски управни одбор, камо се учитељ ради заштите обратио, поред јасне слове „загона“, ускрати му појачку плату.

Највиши форум, министар просвете у пресуди својој под бројем 111497 ех 1911. изрекао је, да учитеља фасцијом установљених прихода није слободно ускратити, да ни до награде, коју евентуално добија за појане, па чак ни у том случају, ако учитељ ову одговори, из буди каквог разлога, није кадар сам вршити. — Другим речима: учитељ — ако неће — и није дужан за учитељску плату бити и појца. А то је сасвим и право и природно, а не као што се код нас до сад уобичајило било, да учитељ, ако не може да поји, буд за појане никакве награде нема, мора из своје учитељске платице заменика да плаћа.

Резолуција ванредне учит. скупштине у Србији. Учители и учитељице Краљевине Србије, на својој ванредној скупштини државној 30. децембра 1911. године ради решавања о мерама и средствима за отклањање данашњег неспојног стања у коме се налазе народне школе и њени учители — констатују:

1. Данас је основна школа бачена у наручја неспроведених сеосних општина, које својом примитивношћу и некултурношћу својих часника коче и онемогућавају сваки плодан и успешан просветни рад. Отуда су данас огромна већина школа, с једне стране, до непероватноће нехигијенске, убиствене и за љак и за учитеље, а с друге стране стално несабављене чак и најнеопходнијим потребама за рад.

2. Систем наставе у народној школи толико је неразуман, да његова неопходност и бесмисленост јако повећава и онако превелике школске трошкове.

3. Учитељ је данас срозан на степен најуниженејег државног службеника. У учитељску се службу, под именом „вршници учитељске дужности“ у маси уводе типови не само без икакве спреме, него и са најнижим моралним квалитетима. Плате сталних учитеља које су данас

мање него пре тридесет година, и ако су животне намирнице знатно поскупиле, доводе учитеље у бескрајно мизеран материјалан положај, у коме он са својом породицом, тако рећи, постепено, физиолошки умире од глади и налази се у стању немогућности за сваки културни рад. У данашњим приликама за живот почетна плата не сме да буде мања од 1200 динара.

4. Удружени учители су до сад најмање водили рачуна о себи. Они су своје удружење стављали најразличитије идеолошке циљеве и своју снагу тринити на препоруку народном и оснивању разних хуманих и филантропских установа. Држава у чијем политичком програму просвета представља последњу тачку, и која на суштор баснословним издацима на непродуктивне циљеве, не предузима ништа за народно просвећивање, та је држава е планом упућивала учитеље на једну идеолошку акцију, и то не само путем њиховог претходног образовања, него и систематским укицавањем њиховог познана и ограничавањем њихове слободе, савести и рада.

Сложивши се у свему овоме, ванредна учитељска скупштина, имајући за задатак да протестује против свега мизерног стања школе и учитеља, доноси ову резолуцију:

1. Пема израза који би били довољно јаки да изразе негодовање и протест против толиког занемаривања основне школе и њених радника. Удружени је учители морати од сад да поведу енергичну и упорну борбу против свих чинилаца, који не само да не из азе на суштор њиховим раније већ истакнутим захтевима, него својим поступцима све више унижавају и онако унижена њихов положај.

2. Да би дали виднога доказа своје великом огорчењу и протесту, ванредна учитељска скупштина одлучује, да учители и учитељице Краљевине Србије одрже у целој земљи на дан 4. фебруара 1912. године заборове у свеским местима, на којима ће поред манифестација против просветне политике последњих година одредити и друга средства започете борбе.

3. Ванредна скупштина одлучује да се учители и учитељице из све снаге одупру свакој делимичној, припремној исправци тешких школских и учитељских прилика. Најодлучније одбија намеру да се и већање почетне плате реши помоћу неогласног додатка или пак платом која би била мања од 1200 динара.

4. Ванредна скупштина бира један одбор који ће, у споразуму са управом удружења, поред извршења ове резолуције стално и енергично радити на спровођењу учитељских захтева у јавности, проналазити нова средства за борбу и о свему обавештавати све учитеље у земљи.

Председник
ванредне Учитељске Скупштине
Нрош Благојевић

Секретар
Милан Рибеновић

Ову резолуцију предели су Министру нарочити изасланици Скупштине.

Примајући је Министар је изасланицима казао: да је хтео да учини сад само делимичне највишње измене и допуне у закону е тога, што је овај закон у главном добар, што је Скупштина интересна великим и пречим послом, што духе године мисли да изврши свестемски целокупну реформу свих школа, а зато треба више времена и студије. Али кад учитељство хоће измену целог закона, онда ће он наредити да се изради и цео пројекат.

Што се тиче плата рекао је: да је почетна плата збила мала и да ће се она повећати, али да ли ће она бити 1000 или 1200 динар не може тачно казати, јер то не зависи само од њега него и од Скупштине и од чланова у Влади. Он ће се старати да постигне толико, како ће учитељи бити задовољни.

Из Школске Самоуправе.

Седница Школског Савета одржана је у Карловцима 23. и 24. јануара (5. и 6. фебруара) 1912.

Решени су ови предмети: Узима се на знање наредба кр. уг. министарства богочасти у јавне наставе од 2. нов. 1911. број 131.755 у предмету увођења променах наставне основе за учитељске и учитељичке школе, те се наредба уступа гл. шк. референту. — Кр. уг. мин. бог. и јавне наставе дописом својим од 7. нов. 1911. број 134.299 позивом на овдашњи поднесак од 31. окт. 1911. број III. С. 938 през. ех 1911. моли саопштење о томе, који се оригинални и преведени уџбеници пишу за срп. учит. школе у Сомбору и којима су обима, па ће мериторно одговорити у ствари награде за писање тих уџбеника; даље саопшава, да ће награду издати писму (преводнику) под уветом, да се уџбеник пре штампања у отisku њему прикаже. Закључено је: поднети извешаје, а уџбеници треба да су у кратком, нормалном обиму.

Исто министарство у ствари именовала Светислава Удовичић за редовног професора у срп. учитељској школи у Сомбору саопшава, да исти на основи приказаних његових исправа не може бити именован за редовног професора придописом, али нема приговора, да се реченом Удовичићу повере наставни часови привреде у обема учитељским школама у Сомбору. Закључено: Поверити му предавање економије као главног и природног као споредног предмета као припременом редовном наставнику с уживањем плате и осталих беница редовног професора од 1. феб. 1912. — Узима се на знање а има се обавестити скарх. шк. одбор будимски, да је минист. бог. и ј. н. потврдио одлуку управног одбора жунарије толикогаче у ствари исплаћивања првог петогодишњег доплатка од 200

К. Стаји Кретишевој, српској народној учитељици у Доњој Ниви, а подједно надати писмену одлуку, како се у овом питању има поступати. — На улит ЕПШ темпшварског упућује се исти да против срп. нар. учитељице у Рудин Марије Матићке поступи, пошто се је без претходног уписа обратила на управни одбор жунарије толикогаче у ствари петогодишњег доплатка од 200 К; подједно поднети жалбу против поступка упр. одбора жуп. — Наречено је, да учитељу у Бечеју Урошу Дридарском припада и други петогодишњи доплатак и да му се у тецај стави.

Узима се на знање окружница, (мин. бог. и ј. наставе) упућена свим школ. надзорствима и шк. властима, у предмету скупљања прилога за подизање санаторија за садибу школу. децу. — Закључено је на молбу Лазе Шувачковића, сада једногодишњег добровољца у Карловцу, сазнања ехизоваче, да му се даде половина стипендије. — Узима се на знање допис Арх. Синода од 25. нов. (8. дец.) бр. М. 285/Син. 78 ех 1911. којим саопшава, да је на основи овдашње представке од 28. окт. 1911. бр. III. С. 469/зап. дозвољено предложено модификацију наставне основе за црквено-словенски језик и црквено п јавне у српским учитељским школама у Сомбору тако, да се за наставно градиво у 1. разреду прописне 1 седмичан сат за црквенослов. језик, а црквено п јавне да се предаје у два одељена по 3 седмична часа. — Димитрије Рашкић, учитељ и Зорка Јеремичева учитељица у српској народној школи у Митровици примљени су у мировински фонд за срп. нар. ант. наставнике и професоре. — Одбија се представка ЕПШ бачког, да се измени овдашња пресуда III. С. 461/292 ех 1911. којом је учителица Језека Кекићева из Петрова Села невином проглашена. — Уважити уток управног одбора срп. прав. цркв. општине у Ст. Бечеју у ствари огрева предградских школа е разлога у њему наведених тине, ако учитељи неће да греју шк. дворину за новца, који у ту сврху добијају, да га врате II. О., која ће онда ту дужност на себе предузети.

У ствари утока упр. одбора у Ст. Бечеју у ствари постављања шк. управитеља позивом на заустој становините и донесено одлуку III. С. упозорити Е. III. О. да се има држати одлука III. С. — У ствари плате забавио М. М. оне уважује се уток упр. одбора у Ст. Бечеју и унитива се одлука Е. III. О.; подједно се речена забавица упућује: да се обрати у првом реду на месни шк. одбор. — Одбија се уток упр. одбора у Ст. Бечеју у ствари оправка учит. ета-на тине, да се школа опорити има. — Уважује се молба Даниче Илић у др. у Панчеву у ствари спажавања плата тине, да се ошћина упути да онима, који су већ уживали доплатке, исте и надаље исплаћује, јер су на то право стекли. — Унитива се избор наставника на вишој дјев. школи у Панчеву и позива ошћина, да у року од 15 дана изврши поновни избор е исплаћује оних, који за две године не могу стећи пропи-

саве квалификациј. У противном случају поставиће их сам Ш. Савет. — Одбија се уток Слободана Матића у ствари избора месног школ. управитеља; а Е. Ш. О. позива се да своје одлуке мотивише. — Одбија се уток Марка Славковића и др. учитеља у Могу у предмету поделе разреда и поверава се члану Ш. С. Михајловићу да сачини правилник за поделу разреда.

Привиз јереја Георгија Копковића у Могу против расписаног учитељског стечаја у Могу уступа се ЕПО да у стечај сме само оцрнути, што је у фашији, дужности су уредбом прописане. — На притужбу Марка Славковића, перовоје шк. одбора у Могу, поднесене ЕПО бачком, а такође Ш. Савету у преносу, у ствари отицзе записника шк. одбора, коју су починили председник Н. Радзулашки, парох Душан Јосефич и одборник Петра Радонић захлушено је, да се ЕПО уступи на влашћу и затражи извештај. — Узима се на знање извештај ЕПО бачком о избору Јеете Бајина за учитеља у Могу, а декрет сталности издаје му се кад наступи место.

У ствари јавности ереских школа у Каћу и Жабљу упућује се ЕПО бачки да се по тој ствари обрати на министарство богочести а јавне наставе. — У ствари давања допуста саопштава се ЕПО бачком, да до три дана донуда даје месни шк. управитељ, до највише 8 дана месни школски одбор. — ЕПО бачком у ствари дневница учитељима за путовање на учитељске зборове саопштава се, да за дан, кога се држи седница, припадају потпуно дневница и путни трошкови, у колико тај дан не може стићи или се не може ићи дан повратити, припада му дневница и за те дане. Где има лажа или жељезница припада учитељима право на путовање лађом или жељезницом.

Издаје се гл. шк. референту на мишљење, да у поводу уписа Е. Ш. О. бачком предложи правила, по којима ће се поступати са школском децом, која заслуже казну, пошто је Ш. С. забранио употребу телесне казне у ери. нар. школама. — У ствари правног положаја учитеља и учит. заменика на улит Е. Ш. О. бачком извештава се: у колико је оспособљен учитељ постављен за привр. учитеља на управљено место, ужива сва берица. — У Петриви се у тамошњој ери. акт. школи дозвољава полудневна настава. — Само Вуксан, учитељ у Пакрају по молби прима се за члана мировинског фонда и молба се сироводи Саб. Одбору на даље знање. — На улит Е. Ш. О. темнишварског у ствари сносена трошкова приликом извештаја одређује се, да трошкове споси кријцај односно власт, која је истрагу одређила. — На поднесу представку ереског учит. збора путем Е. Ш. О. темнишварског у ствари новине броја часова у наставној основи за ерески језик и рачун уступа се анкети. — У ствари петиције истог збора о измени дисциплинарих правила

решено је известити, да ће то наћи своје решење у служб. правилима. — У ствари представе истог збора ради укидања монопола за уџбенике и уџила решено, да се за сада не може уважити укидање монопола, но дозволиће се употреба по два и три уџбеника.

На извештај ериш. шк. референта темнишварског о прегледу тамошњих школа, послана путем ЕПО темнишварског, решено је да се има држати у будуће уједства ШС а, а сазмари неказ да има поднети најдаље до краја ове шк. године. — Уважава се уток Н. Кунцсаревића и П. Караџина из Елмира, а разрешава се одлука ЕПО. — Узима се на знање извештај ери. нар. претв. ошћине у Кореници, да располаже за грађу реалне гимназије у Кореници са 44591 К 95 ф. уложених у готовом, а осим тога да допринеси, које има допринети управна и цркв. ошћина у Кореници износу К 20000, имовна ошћина у Оточцу 2000 К и сву грађу бесплатно, а осим тога Српска Штедница у Кореници и Оточцу, свака по 500 К. У свему дакле 67591 К 95 ф. и бесплатно грађа. — Одобрава се по ЕПО бачком поднесени план и прорачун за издање шк. аграде у Парагама. — Узима се на знање извештај управе карл. гимназије, који подноси у једном примерку штампаног извештаја за шк. год. 1910/11. — Члан ШС Радније Врховца подноси своје мишљење о нацрту глав. шк. референта за наредбу у ствари проучавања наставе код хоспитовања од стране управитеља виших дев. и учитељских школа, на ће се учинити по предлогу.

Л у с т а к .

ПИСМА СА СЕЛА.

Драги Уреднице, не знам да ли у програм „Шк. Гл.“ мислите и оваке ствари обухватити, али ја ево покушавам, а Ваше је да решите.¹

Али тек што сам ево започео, већ не знам одакле ћу да почнем. О чему год помислим изгледа ми безначајно за шири круг, као да је то својина и карактеристика само овог блаћановог села. Но, ето сам се већ огрешио о моје село. Синоћ је оно било заиста једно море блати, по одјутрос је добило дивљак дик. Снег је завејао плотове и кућерке, стазе и путеве; грање на рибњама и другом дрвећу обукле се у бело руво и по њима трепте златне пскрице, кад их који сунчев азрачак дохвати. А како ли ће тек бити проз

¹ Једна би чекала да учитеља са својој страни проговоре у овомом тону. То би била дивна илустрација наших правила.
Ур. „Шк. Гл.“

месец, два дана, кад се гора почне задевати днестом и врате се весела јата птичица, да нам осласе овај монотони живот?

Кад језике мајеки лан, разбије се све бриге и досаде и зупка његова свежина, падимаће ми груди, да весело кликнем: Слава Богу, пије овде баш тако зао, једино само да је плата мало боља, јер кад прохесаним колико парципила треба у кућу, колико шепира, а требаће за Врбицу и каквих халинина, онда се мало скупили и сетим пок. Симе учитеља, који је пок. Василијању док је био архимандрит рекао: „У чему сам лане драго се, у том сада брашно дражим!“

Драги Уреднице, ја дражим да је штета и то велика штета, што се нису покупили за времена податци на житија тих бивших типова учитељских а ја Симе. Ту би се нашло много чега поучног и за нас учитеље, али и за остали друштвени клир.

Ех, како ли је то некад било! У нашем селу био је стари учитељ Шандор, који је још од војводства из Темишвара добио декрет. Сви су га у селу звали Течом. То су стара добра времена кад се звали патријархално. Нарочито су у такве патријархалности увлачили учитеља. Да побгу или домина зову течом, то већ не клири, али учитеља. — по учу могу, јер и по и домин су га звали и течом и учом и ако је он њих титулирао учитиво и једног и другог господином. Али, по — та то се само по себи разуме да су они господа, а учитељ, ех, па то је и онако у духу Несталоцијеву, да му се сваки поине на гробан, као што се и Несталоцију деца пенала на грбачу кад је отворио школу у Станеу. По то би било и бож помози, да нам се само деца пену на грбачу, јер ми би одесан какав потапи издавак од гуње (ма га сакрили од г. Врховца члана Школ. Савета) и процес би био брао довршен. Али је ту стотину других јада, који нам се пену на грбачу, па нас ни женијалност у стратегији не може увек да испомогне, него се често заврши резигнацијом: Трип душе, Бога ради!

И тако је већ овај први мој абер, један алорд суморне душе, која као летар полети мирисом мају, али је бура однесе у сурови децембар.

Али ће Ваши читаоци разумети то распо-

ложење, јер и они једу тај „горак лебац“, што рекао чина Васе.

Здравствујте и перо зарезујте увек све
Ваши А.

Преглед књига.

Алкохол и св. писмо, од Б. Ролера. I. св. књижевнице против алкохола. Ц. 20 п. Нови Сад. 1912. год.

Писац вођује против употребе алкохолних пића. Са великом марљивошћу прикупно је она места из св. писма која говоре, да је пиће отров и да од њега бивају међу људима многа зла. То је лепо и за похвалу и сви ми то увидећемо који пре, а који после да је пиће штетно, али колико ће векова протекти, док људска раса буде толико просвећена, да се и у најнижим слојевима схвати зло и невоља што га пиће шири, те да људи сами из своје побуде напуштају пиће? А ти су слојеви нај-многобројнији и нимало им није пољубљено уверење о потреби пића. То је питање тако опсежно, да му се не може крај догледати, јер данашње друштво а нарочито државно уређење, оштива знатан део својег материјалног опстанка баш на том друштвеном злу, тако рећи према оној: Смрт бо твоја, живот мој! Та, ретка је данас држава која хоће да почне сузбијати то зло и прелазним путем, а камо ли да на пречац стане за врат тој невољи. Тек кад би државе у томе склопиле заједнички споразум, могло би се очекивати, да ће се постићи што стварици резултат у истребљењу те друштвене заразе. Но, ко ће да угуши онај материјалистички дух, који је и развио ту заразу до оваких димензија до којих је дошла? Из овог би се опет развило стотину других питања, која би требало апати правилно решити просвећеношћу ума. А како ћеш просветити умове, кад многима не треба просвећен народ, него глуп, и тако иде редом у бескрај? Све што се, бар у главним потезима може учинити, у корист поправки тог изродног друштвеног стана, било би то, да бар они чланови друштва који су просвећенији, примером предњаче простијем свету. То се може, то се мора, то је дужност просвећенијег човека, према оном непросвећеном. Утеша је појава, бар донекле, да у интелигентнијем друштву има већ знатан број оних, који се тога држе, а тога пређашњих времена није

толико било. А још утешнија је у толико, што се такви појави виђају у зрелој млађој интелигенцији, јер у остарили такви појави нису никакав стваран резултат, пошто се она у своје младо време испуцала, и сада када су је есенцијалне аетме, реоме ете. да богме да јој је дозвољило пиће и напушта га, већном себино умујућу, да тим неаго-дама старачким није криво пиће, него теретан умиш и физички рад у корист свога пошва и према томе општег људског добра

По нас учитеље је лепа сведојба да се тим питањем све више баве учитељи, јер и Ролер је учитељ, а и *Ник. Т. Ђурић* је учитељ који је недавно почео поново издавати лист

„Нови Нараштај.“ 1. број тога листа изишао је 1. јан. о. г. у Загребу. У њему не само да се одлучно вођује у корист трезвености, него се то ради и на врло згодан начин. Распоред и садржина градина у листу, тако је добро и занимљиво одабрана, да ником сухопарно не поцује, него ће и жестоког алкохолисту моћи прикући да га прочита, а осим тога и да прина, да је све тако као што у листу пише. А то је први успех да се уверене мадо уздрма.

Препорукујемо браћи учитељима, да шире у својој околини и Ролерову књијану и Ђурићев лист, који је јефтин, јер стаје само 4 К годишње, а издаан месечно на једном табаку.

Учитељски календар и шематизам за 1912. год. Уредник *Вогдан Ж. Ђурић*евић, проф. Цена 1-20 К (1-20 дин.) Вршан, штампарија Ж. Јанковића.

После дуже паузе изишао је опет овај Учит. календар. Ово му је четврта година. Осим календарског дела има у њему чланак Оснивање срп. учит. школе од Б. Ђ. Зада-так педагошке теологије, од Др. В. Бакића; Покретање „Шк. Листа“ од Уредника; Тео-рија и пракса, од Др. В. Рајна; После четре-сет година, од Уредн.; Експериментална пе-дагогија, од Др. П. Р. Радосављевића; Ручни рад у осн. школи, од Јов. Милдроговића; Учитељски дом у Београду, од Мих. Стано-јевића; Јозеф Улехла, од Матије Хајин-а. Затим су описане слике: Урош Неосторовић, Ник. Ђ. Вукићевић, Зграда срп. учит. школе у Сент-андрији, проф. Др. В. Рајн, Јован Павловић, бивши мин. просвете у Црној Гори, Ђорђе Рај-

ковић, прва страна „Школ. Листа“, Ваца Ђур-ђевић, Др. П. Р. Радосављевић, Јозеф Улехла, Даворин Трстенак и Учит. дом у Београду.

Укратко можемо рећи, да је календар до-бро уређен, а техничка парада саразмерно је боља од понеких страних календара те врсте.

Уредник је потегао из прошлости три наше добре школске ствари: Оснивање учит. школе (поводом 100 годишњице), оснивање „Шк. Ли-ста“ и донашање Шк. Уредбе. То су дела на-ших старих од пре половине и целог века и може се мирне савести рећи, да садашњи на-раштај не само да није донео (према садаш-њим културним приликама) тако крупних ствари, него да ни те није усавршио, него под њим малаксавају. Сам нараштај није свему крив, али је крив у ономе, што би могао учинити и за развитак те три ствари, а не креће се даље од старијих традиција.

О овоме би се код нас могло много гово-рити, али не учитељима, јер они су тога пуни, него би требало тога ради сазвати Сабор и у Сабор позвати учитеље, да читају господи посланицима један дугачак паримеј о свему овоме што је требало и могло да се учини, а није се учинило. Још би више успеха до-нело кад би се и јерархија и сви посланици, разместили по појединим учитељским пита-јама да учитељају бар по 1—2 године у свима оним околностима, у којима учитељи раде, те би ваљда тада дошли и они до уверења, да је оно што учитељи говоре већ 50 година, права истина од које ни једна линија није увећана, ако још није што пропунитево да се каже.

По пошто је саблазњиво и помислити, да се изводе такви необични експерименти, то ћемо и надале за идних 50 година, ми учитељи као обични просветни радници тра-жити и желети, а просветна аристократија ће главом одбавати и одбијати од данас до сутра реформисање школе и народне про-свете, а у згодним бијеским моментима по-зивати учитеље да просвете народ, свакојако празним рукама или ваљда каквим вишим на-стијем.

Сва три чланка у календару који се баве научном темом, оглед су јавне и темељне спреме њихових писаца и како су популарно напи-сани послужиле веома добро учитељском образовању. Исто тако добро ће доћи учите-љима и рад Јов. Милдроговића, којим ће се

учитељи упознати колико је у нас Срба рађено до сад на увођењу Ручног рада а тако и о примени његовој у васпитању.

Рађајемо се још, што је Учит. календар упознао наше учитељство са радом чешког педагога Јозефа Улехле, вештим и јерархичним приказом нашег старог познаника учитеља Матије Хајина нашег брата Чеха из убавих Јасковица у Морави, који је десна рука сваком честитом поеду учитељском код наше браће Чеха.

Но сад би имали нешто и да замолимо уредника Учит. календара, а то је: кад је у календару донео јерархију из свију српских крајева, као закону, молили би га да у будуће донесе и оне школске органе, у којима је та јерархија по природном положају заступљена. Осим тога да донесе све оно што имамо наших учитељских организација и учитељских установа. Тиме се јача смисао и шири вера у потребу тога. А тога нам треба много, те не би шкодило да се један део у календару посвети баш томе, јер календар је баш така књига која треба да буде и помоћно средство за агитацију у ширим круговима, у овом случају да у ширим учитељским круговима шири свет за што чвршћу солидарност и организацију, јер само ћемо тако постићи да будемо чланицама с којом се мора рачунати.

Учит. календар препоручујемо свему учитељству да га набави, те тако створи прилику, да се та књига редовно издаје и постане једна учитељска потреба.

Белешке.

Одликовање Србина педагога. Госп. Др. Паја Р. Радовановић доцент универзитета у Њујорку, позван је од америчке владе (United States National Museum, Washington, D. C. антрополошко одељење) да иде на 6 месеци научну експедицију или у Кинго (Африка) или у Аустралију, или међу ескимска племена око Бериншког мора (Аљаска и азијска Русија), да истражује и проучава децу и омладину од 1—24. године. За сада се још није одлучио на коју ће страну. Ми се Срби можемо радовати, да и у тако далекој туђини имамо таког одличног научника, који је исто тако добар Србин као што је и одличан научњак.

Психолошки конгрес у Вашингтону одржан

је 27—29. децембра 1911. г. На том конгресу одржао је наш Србин научњак Др. П. Р. Радовановић предавање о „Експерименталној Педагогији.“

Нов добротвор српским школама у Будимској епархији. Г. Јоца Вујић, родољубиви Србин и велики поседник из Сенте и многогодишњи председник там. цркв. општине изјавио је, да ће дати прилог од 5000 К, да се изгради нова школска дворница и достојно преоправи учит. стан у Салци, месту код манастира Грабовца у Топланској жупанији. Угарина хвала и част овом новоме добротвору српске просвете и омладине наше!

„Српски учитељски конвент“ у Новом Саду примио је у Јануару о. г. од гђе *Јелене Ковачић* из Сомбора 10 К чланарине за мужа јој пок. *Стеву*, учитеља сомборског. — Од г. *Ђоке Милића*, умир. учитеља у Новом Саду 2 К свечарског прилога. — Од г. дра *Душана Рађића*, управитеља срп. вел. гимназије у Новом Саду 20 К чланарине. — Од г. дра *Младина Савићарева*, лежника у Новом Саду 22 К чланарине. — Од г. *Рајка Поповића*, трговца у Новом Саду 25 К чланарине. — Од г. дра *Стевана Маленовића*, фискала „Матиче Српске“ у Новом Саду 20 К чланарине.

Кинида својим учитељима. Представништво вароши Киниде у последњу своју седницу вотирало је свима учитељима по 100 К скупаринског доплатка. Тако је и Кинида дошла у ред оних општина, које унијају да материјално стање званичника треба поправити, јер она је и својим варошким чиновницима перцентуалну своту вотирала у име скупаринског доплатка.

Нови земаљски просветни савет. Јануара 11. изашао је у званичном листу списак чланова зем. просв. савета за турнус од 1. октобра 1911. до 30. септембра 1916. године. Од Срба је у том савету једини Чика Степа В. Поповић.

Народне књижице у Угарској. Почетком ове године изашао је извештај земаљског савета, музеума и књижица за 1911. годину. По извештају савет је имао прошле године на расположењу 120.000 круна. Од ове своте потрошено је 30.157 К 20 ф. на оснивање нових нар. књижица, а 20.418 К 40 ф. на оснивање нових покретних књижица (vándor könyvtár). Ово су малене своте према онима, што их троше просветне западне државе. Но

огрохне су према своти које наша просветна друштва троше за нар. просвећивање.

Чешка Школска Матица славила је 31. децембра свој 30 годишњи јубилеј. У име те прославе предала је женска подружница Устредне Мат. Шк. у Прагу, Матичиној благајници 30.000 К. За милијунски фонд за то школско друштво, скупили су Чеси до 30. децембра 1911. год. 1.671.847 круни. Кад ћемо ми моћи једном бар приближно тако што учиниш?

Средња школа енглеског система у Суботици. Суботина је по броју становника трећа варош у Угарској, а има само једну средњу школу (гимн.). Већ годинама се ради да добију бар још једну гимназију. Ових дана је најавило министарство просвете депутацији Суботичана, да влада намерава у Суботици подићи прву модерну средњу школу енглеског система, где ће се једнаком мером обрађивати пажња, како душевном тако и телесном васпитању омладине. Влада тражи од вароши три јутра земље, где ће подићи парк и игралиште а у средишњи пак школу. Ако се постигне у овој школи успеха, влада ће онда све средње школе преименовати овако. Сад је на Суботичанима ред, да прикоче у помоћ влади. То ће они свакако учинити, јер и до сада су трошили годишње по милиона на просветне сврхе.

Савез наставника. Др. Агостон, професор на правној академији у Нађвару, покренуо је мисао, да се сви професори и учитељи здруже у једно друштво, јер су им и онако тегобе, увреде и интереси заједнички. Ову идеју усвојило је професорско коло у Сегедину и спрема, да на пролеће оснује највеће учитељско друштво: савез наставника.

Четири стотине хиљада аналфабета. По најновијим статистичким извештајима у Угарској има три милијона за школу обавезе деце; по од ових не учи ни читати ни писати 400.000, јер нема довољно школа.

Право јавности. Министарство просвете подарило је за 1911/12. шк. годину право јавности V—VIII. разреду и држање испита зредости старо-врбашкој вел. гимназији.

Заштита животиња. Бечко друштво за заштиту животиња, разделиће годишње око 100 штеднионичких издатака по 10 К оним ђацима основних и грађанских школа, који покажу љубав према животињама.

Исхрана сиромашне деце прено школског одмора била је заведена у Берлипу и општина је на ту цел жртвовала 130.000 марака.

На зубној клиници за школску младеж у Шарлотенбургу лечено је о. г. 9949 деце којима је plombирано било 10.266 зуба, 7677 зуб извађен а 2778 оправљано. Завод има осим главног леџника два асистента и две помоћнице.

Обавезно покађање школа у Кини. Септембра месеца одржана је прва педагошка конференција у Кини, коју је сазвао министар просвете. На конференцији је било 2000 делегата из свију крајева велике царевине. На конференцији је осим других ствари наречено, да су сва деца од 6—14. године обавезна похађати школу и изабран је један одбор да састави нормалну наставну основу и буквар и то највише са 40 слова, а да буде прилагодан на све кинеске дијалекте.

Кратке белешке. Немачки учитељи у Америци, решили су на свом 39. скупу у Буџалу, јула прошле године да учине излет у Немачку 2. јула о. г. и да посете 17 главних места у Немачкој. — Учитељи у Нирнбергу оснивају учитељски дом у вредности 1½ милијуна марака. У фонду имају 300.000 М. — Баварско учит. удружење тражи од владе, да се деци умно слабо развијена додела у помоћну школу и да се оснују такве помоћне школе. — По рачуну проф. Герхарда бива у Пруској годишње 13 ђачких самоупостава, од којих више од половине не спадају на узроке школске и наставне. — Белијско министарство предлаже пре пазора нов школ. закон по којем ће се подићи учит. плата на 1400—2600 франака (осам доплатака по 150 фран.) За управитеља 50 фр. по сваком разреду. — У Регенсбургу је подигнута учит. плата на 2460—4800 М. (седам доплатака по 180 М.). — У Голдону на руско-немачкој граници срушила се школа због многог снега. Убијена су два учитеља и четири ученика. Много је ученика тежио ранених. — 28. децембра одржао су велики збор католичке учитељице у Оломуцу.

Исправак. У 13. реду, 3. одсека чланка „Исправимо се!“, што је изашао у 1. броју „Шк. Гл.“ о. г., стоји „држ. власт је узупута свештениство“ а треба да стоји „држ. власт.“

ШКОЛСКИ ГЛАСНИК

ЛИСТ ЗА ШКОЛУ И УЧИТЕЉЕ

ОРГАН СРПСКОГ НАРОДНОГ УЧИТЕЉСТВА У КАРЛОВАЧКОЈ МИТРОПОЛИЈИ

Бр. 3.

У Новом Саду, 8. (21.) фебруара 1912.

Год. IV.

САДРЖАЈ: Наш народ и његова просвета. — Педагошки преглед: Централна педагошка библиотека у Лајпцигу. — Народна просвета: Нов добротвор европаним српским школама у Будимској епархији. — Учитељство: Учитељско прилике у Шведској, Норвешкој, Холандији и Швајцари. — Из Школарске Самоуправе: Седница Шк. Савета од 24. јануара о. г. — Преглед књига: Archiv für die gesamte Psychologie, Dr. E. Meumann. — Белешке.

НАШ НАРОД И ЊЕГОВА ПРОСВЕТА.

(Настави.)

Свуда су народне школе разних врста вентили, кроз који дневне струји у душу омладине културни напредак око нас. С тога га учитељи, школе, морају бодро пратити јер по способности схватања тога живота, напредног развијања појединих наука, те одабирања нужног минимума за своје васпитанике и народ, надање по вештини, којом ће тим одабраним минимумом научног градива развити и oplemeniti душевне и телесне способности својих васпитаника, зависи добар глас, а и сигуран напредак дотичне школе — учитеља, **да свога васпитаника солидним знањем спреми за живот и за разумну борбу у животу.**

На ову околност обратимо највећу пажњу, јер ће нам она, на своме месту, много што-шта расветлити у животу наше школе.

Посматрајући гигански напредак запада видимо, да тамо, не само школе, него и просвећено друштво поклања особиту пажњу просвећивању народа, а врло много и самој народној школи. Оба та фактора и народна школа и просвећено друштво озбиљно се такмаче око питања народне просвете. Али и тамо, основна народна школа сама за се, не може учинити много, ако није и где није тако удешена, да свога васпитаника узмогне пратити бар до прелаза пубертета, ако већ не може даље и ако просвећено дру-

штво не прихвати његово даље образовање било продужним школама, јавним предавањима, народним књижницама и т. д. Ево шта и тамо бива, ако рад у основним школама не условљава наведене околности. Ђорђе Кершенштајнер из Минхена вели: „Главе оних ученика, који су из основне школе понели лепог знања, при тринаестогодишњој ревизији изгледају као празни кофлови од бакра. Довољно беше три године практичног живота, који је све порушио. Када сам при завршним испитима приметио ту пропашност, када сам видео, како су најбоље учитељске снаге са болом у души и жалостићу помислиле на нестале трудове свога рада за који заложиле свој живот, тада сам знао, да је свестрано образовање или боље рећи рад наше школе са тежњом за богатим знањем — данаидски рад.“ Истина је, код већине тако бива, ако нема продужних, добро уређених пофторних школа.

Та околност је нагнута и државе и просвећено друштво на западу, да створе продужне школе или да полаз у основним народ. школама редовно продуже код ратарског етажежа. У Француској траје образовање у основним школама за ратаре осам година. И то је обавезан полаз. А продужне школе до осамнаесте године.

Према развоју појединих наука, а пре-

ма потреби народ. образовања, мењају се и допуњају наставни планови за основне, а тако исто и за друге, па и учитељске школе чешће. У Француској пр. траје полазак учитељске школе шест година. Приправници су државни питомци. Добивају све бесплатно. У интериу су. Наставни план обухвата све науке у толикој мери, да учитељ може предначити у своме месту службовања и поучавати у свему, чиме се народ у коме крају бави. Имају и ручне лекарне и рукују лекаријама.

Огромни развитак трговине и индустрије у Немачкој и другим западним државама изазвао је потребу, да се за народне масе отворе и издржавају многе стручне школе, те помоћу петих стотинама хиљада радника-на заслужују себи хлеба и осигуравају опстанак свој и свога подмлатка. А да би се отворила врата за више образовање за свакога појединца из ма кога staleжа и са скромнијом предприемом основани су на западу многи народни универзитети, који показују вапредна успеха у преноруду народа.

Највише таквих има у Данској, зато тамо нема ни једног непписменог човека. У Немачкој има непписмених само 0,5%. У Енглеској 2-7%, Шпанолској 69%, Русији 60%. У Португалској стоји још горе. У нашем српском народу попречно око 72%. Значи: Од стотине људи, не знају читати њих 72!

Није ми намера, а није ни потребно за сврху ове расправе, да се потanko забавимо са смеровима основ. школа, у којима је заједничка морално-интелектуална страна, те предавање општих наука, а практично се основ. школа као и стручне по различности земљишта, стања народне привреде и т. д. прилагођава *животним потребама народа, у коме делује.*

И на западу се држава, црква, staleжи ожимају о утицај на васпитање у народним школама. По моме мишњу ова борба међу образованим народима донаша им само користи, јер се и државне, те школе верског смера, па и оне staleшке приватне просто такмаче, да покажу што боља успеха.

Тако видимо, да верске основне, па и гимназије, те девој. школе по разним западним државама баш озбиљно конкуришу и државним и staleшким јавним и приватним школама, те задају представницима ових доста брига. А зашто? Ко је пратио борбу између државе и цркве у Француској, изборе у Белгији, најновије догађаје у Португалској, па изгубљење Ферера у Шпанолској и затварање његових стотину и више слободних школа, томе ће бити јасна брига и staleшких и државних представника у појединим западним државама.

Али, та околност гони државу и поједине staleже, *да своје школе подигну на ниво најпретика, да узмогу успешно конкурирати или сузбијати верско-клерикалне школе.*

Тако у Француској држава даје огромне своте као припомоћ учитељима световних — народних школа, а против клерикалних. Могао би ко заштити, а зашто држава не затвори те школе? Не сме. Родитељима је законом дозвољено, да васпитају своју децу, како за најбоље науку, само се казне проту-државне тежње, када би таквих било. К томе је клерикализам јак и у народу, па и у парламентарима, те би било предаја и немира у земљи.

Ово сам навео само зато, да се види, какав значај има народна школа у животу народа на западу, *а код нас још има људи, који је сматрају као нулну злу.*

У колико су јачи са својим утицајем на државне послове поједини staleжи, у колико су заступљени у парламентарима, у толико се протежирају њихове школе, или им се ставља брана од стране државе. А где још влада затуцаоност, где поједини staleжи, *па народности не маре у довољној мери за своје школе, ту просто влада, држава, створи школ. закон, наставни план т. ј. подави школе, па мирна Босна. Од тога правила само тамо и тако одустаје, ако нема новца за издржавање, или јој није много штало, да се ти staleжи и народности образују.* Чеси не би никада имали својих народних школа, да нису сами прегли да их издржавају, а да се нису та-

ко материјално и културно помоћу њих подигли, те данас воде велику реч у Аустријском парламенту, не би се у чисто чешких крајевима законом основале народне школе са материјалним језиком чешким.

У Енглеској сталежи, па и цео народ имају силан утицај на државне послове те према томе осигураше себи права, да у просветним пословима, односно васпитању своје деце, имају одрешене руке. Енглези у опште не воле и не трпе, да му држава прописује начине и наставне планове, уопште да се меша у васпитање његове деце зато тамо још и нема праве обавезне наставе, као нпр. код нас, бар на паиру. Општинска школка већа стварају наставне планове, по вољи бирају учитеље и воде и бригу о својој школи. Тако и средње школе. Отимају се испод државне управе и прелазе у руке општина. Али, те школе имају стручан надзор и снабдеване су тако, да су прави узор модерне школе. Али, у нечем је државна власт увела обвезу, а то је подизање стручних школа, којих све више треба, што више напредује трговина и индустрија.

Ето, тако радо препушта држава на западу просвећеном друштву и надзор и бригу о школи, о народном васпитању, када је и позлаз, те снабдевање школе са училима, осталим потребама, те и плате учитеља такве, какве треба да су према приликама и околностима, у којима данас живимо.

А шта још и у Енглеској ради просвећено друштво за омладину и своје раднике? Подиже радницима универзитете, где се и они усавршавају у специјалним и општим знаностима. Оснивају им књижнице, музеје, позоришта и т. д. где им се развија и даље осећај за лепоту и племенито.

Као што већ напоменух, у западним државама, па и у Русији и у Аустрији, клерикализам је врло јак, те пратимо и посматрамо велику борбу између њега и других сталежа.

Огроман део учитељства свију земаља је против клерикализма, што овај има надзор и управу у многим основним и

средњим школама, те што учитељство под њим не може да дигне главе ни у погледу свога правног, ни материјалног положаја. — И у Русији су скоро искључиво верске школе т. ј. под надзором свештенства, а већина учитеља без икакве спреме, као оно код нас пре тридесет-четрдесет година, када сам беху учитељи ципелари, кројачи и бербери... Држава се тамо у прошлости слабо бавила и бринула за народну просвету. Сада се тамо почело озбиљно радити на подизању народне просвете и основ. школа. Али, због несташнице учитеља образованих, не могу се у хиљадама села отворити школе, ма да је новац у државном прорачуну и прорачунима земстава. Код нас, Словена, све иде унатрашке, без плана, системе. Учитељи су врло јадно плаћени. Свештенство ни у једној држави не настоји, да се учитељству поправи материјални и правни положај, а споро се брину и саме државе, у *Пруској* нпр. саме су неке општине хтеле да повисе плате својим учитељима, те су то и закључиле, али је државна власт те закључке укинула под утицајем и наговором протестанског свештенства.

А како је у Аустрији?!

Ту је борба између учитеља и просвећеног друштва с једне и клерикализма с друге стране баш сада у своме јеку: А како и не! У Тиројској и Корушкој свештеник је и у школи све и сва. Тамо учитељ — јадан и жалостан — још звони и додаје кационицу и на то га сили државна власт. Не може добити боље учитељско место, док му свештеник не изда сведоџбу, да је уредно и тачно обављао и своју *зонаирску* и оргуљашку службу.

И словеначко је учитељство у Крањској у ужасној борби са клерикализмом. У Чешкој је ова борба ужасно огорчена, да се свештеник и учитељ не воду ни срести на улици или у приватном друштву. Ту је на једној страни власт и свештенство, те један део просвећеног друштва. На другој учитељство (изузимајући један мањи део) и већина просвећеног друштва.

Да би добили јаснију слику те борбе у Чешкој, напоменућу само ово. На све-

словенском учитељском конгресу у Прагу 1908., било је на истој око *осам хиљада* учитеља из разних словенских земаља и око пет хиљада одабраног пришког грађанства, тридесет универзитетских професора, а ни једног — свештеника.

Осим дан конгреса, одржан је и конгрес свршених учитељских приправника из Чешке. Било их је око пет стотина. Један универзитетски професор рече младим будућим учитељима ово: „Ви ћете загазили у куће ратарске, да посматрате чистоћу, ред, рад, домаће васпитање деце и т. д. Завирићете и у гостијону, да посматрате свога сељака и тамо, те да му леките његове можда битне страсти, уживање алкохола, карте и т. д. Али вам саветујем, млада браћо моја, да не завиристе у ову гостијону, у коју залази свештеник, јер ако попијеш чашу пива, тузиће те, да си попио двадесет и ти ћеш да страдаш, па ће многи од вас изгубити под терором независност у својој раду“.

Тако је тамо заокштена борба.

Прис.

Стеван Радик.

(Свршило се.)

Педагошки преглед.

Централна педагошка библиотека у Лајпцигу. (Comenius-Stiftung). Највећа педагошка библиотека је у Немачкој, библиотека под горњим називом. Она је добила име по Ј. А. Коменском (Pädagogische Zentralbibliothek Comenius-Stiftung). Она има око 160 хиљада свезака и 25 драгоцених рукописа и надмаша све европске педагошке библиотеке.

Основао је 1872. год. Лајпцишки Учит. Савез (Leipziger Lehrerverein) по иницијативи својег члана Ј. Beegera, а у спомен 200 годишњице од смрти Ј. А. Коменског. Задаћа је тој установи постављена, да буде извор педагошким списима у раду и даљем научном развоју. На 20. скупу немачких учитеља у Хамбургу у мају 1872. изнео је ту мисао Хуго Вебер, ректор: Централна педагошка библиотека мора бити наш арсенал; она мора чувати оруђа, којим ћемо задовољити педагошки право као самосталној науци. Још дуго морамо чекати, док немачка влада уреди високу школску аграду. Нека слободна иници-

јатива учитељског удружења, подигне тај споменик солидарности немачких учитеља, споменик наших општих тежња и заједничког рада. На позив Лајпцишког Учит. Савеза, одавала се удружења других места и за три године библиотека је имала већ своју од 5.700 марака и 10 хиљада свезака. Год. 1874. притекла јој је у помоћ варош Лајпциг и од то доба развитак библиотеке напредује гигантским кораком. Већ 1880. год. имала је она 20 хиљада свезака, 1886. г. — 40 хиљада, 1889. г. — 50 хиљада, 1901. г. — 100 хиљада, а 1909. г. — 152 хиљаде. Тако је брзо напредовало и издавање књига члановима на послушку, те је 1909. г. достигло знатан број од 27.600 од чега је око 35% издато књига у разна места по Немачкој. Прираштај библиотеке је просечно годишње на 6 хиљада бројева, од којих више од половине долази бесплатно од владиних издавања, научних установа, издавача, редакција и приватних особа. Знатан део у библиотеци чине урбеници, наставни програми и извештаји, дисертације и издана виших школских завода.

Од 1905. г. библиотека се налази у својој кући, која је подигнута варошком помоћу. Зграда је удешена за 400 хиљада свезака и треба да смести прираштај књига за будућих 30—40 година.

Буџет библиотеке је 20 хиљада марака (у 1901. г. — 9 хиљ. м.), од овога дају око 6½ хиљада учитељска удружења немачко, саксонско, лајпцишко и др., неколико хиљада марака саксонско и пруско министарство просвете и хиљаду марака варош Лајпциг. На набавку и повез књига издаје се око 5 хиљада марака на плату чиновницима 6½ хиљада марака.

Библиотеком управља нарочита комисија коју бира Лајпцишки Учитељски Савез. Има 8 књижичара.

Библиотека ради 13 часова недељно: затворена је у нешколске дане и 1 месец дана у време летње жеге.

Употреба библиотеке је бесплатна и допуштена свима особама, које се интересују за питања о образовању и васпитању. Књиге се могу употребити у дворници за читање а и кући поштом.

Садржај библиотеке описан је у каталогу који је систематски сређен у четири свеске.

Народна просвета.

Нов добротвор сиромашним српским школама у Будимској епархији. У јавности је већ више пута било спомена о овим сиромашним српским школама а у скоро биће и више, док одбор, који је изабрао да се стара за прикупљање прилога у целом српском народу, а у који су ушли угледни Срби из Будимске епархије, отпочне свој рад. Но и пре него што је упочета акција у већем размену да се омогући зидање 13 школских зграда у сиромашним општинама Будимске епархије, а којима има да се прибродји још једна нова општина, где се учит. стан мора преоправити, — већ су се јавили неки врли Срби, који су почели од срца давати своје прилоге на ову цел. Но важно је особито то, што су се јавили и неки добротвори, који су са овешним прилозима притекли оскудној браћи у помоћ. То су ови епархијоти из Будимске епархије:

1. Врли и познати српски родољуб г. *Евген Думча*, који је још пре назидоо сам из својих средстава три школ. зграде, најавио је, да ће подићи нове школ. зграде у местима Бати и Чину.

2. Други уважени Србин и родољуб г. *Никола Петровић*, из Помаза, суседнога места код Сент-Андрије најавио је, да ће док живи, давати годишње 20 круна редовнога прилога српској школи у суседну Чобаницу и већ је ову припомоћ до краја 1912. год. и уплатио.

Уз горње племените родољубе сад су сиромашне школе добиле и трећега свога добротвора, а то је познати српски родољуб и у пољу истрајни и врли радник наш г. *Јоца Вујић*, велики поседник из Сенте и већ десетинама годинама вредни и уважени председник српске прил. општине сепћанске.

Овај наш врли Србин бавио се ових дана у Нов. Саду, па кад је од епарх. школ. референта Бачке и Будимске епархије дознао за једно стана, у којем се налазе школске зграде у 14 општина у Будимској епархији, а од којих општина г. Вујић неке из путовања својих и познаје, најавио је, да ће приложити 5000 К. прилога, да се наиза нова школска дворница у *Салци*, у суседну месту убавоме српскоме манастиру Грабовцу у Толванској жупанији а уз пољу дворницу да се и учит. стан тако понови и преоправи, да у сваком погледу одговара.

Лепо овај чин родољубља и искренога пријатељства према народу и према школи и просвети народној, који нам је показао чистоти родољуб и Србин наш г. Јоца Вујић испуњава нас радомљу и одушевљењем а и свежом напором, да ће наш народ и поред својих многих невоља и потреба ипак моћи очувати и ове школе и просветне расаднике српске у Будимској епархији.

Велика хвала, част и слава новоме добротвору срп. школа г. Јоци Вујићу.

Малећи али врли народ српски у будимској епархији неће моћи више видљиве захвалности дати, него што ће каменитим плочама у згради овековечити оваке чине племенитог родољубља, али ће у срцу своме уздати и носити дубоку захвалност и сећање на ове добротворе своје, на и на врлога свога пријатеља г. Јоцу Вујића како сада, тако и кроз многа далека поколења.

Сад је збринуто зидање три школске зграде а на средстава што стоје на расположењу моћи ће се назидати још три зграде, те би нам требало добротвора још за 8 школских зграда.

Изувеш Срби и врли родољуби наши, којима је Бог дао средстава, умољавају се у име школа наших, у име просвете, будућности и деце народне, да као што ће добротвори г. *Евген Думча* назидати две а г. *Јоца Вујић* једну школ. зграду, тим начиним пружи руку помоћи и осталим сиромашним цркв. општинама у Будимској епархији, да до својих школа дођу.

У то име кличемо: живели нам досадашњи школски добротвори и дај Боже, да што пре добијемо и нових таквих добротвора!

Учитељство.

Учитељске прилике у Шведској. — Економске брине су судбина учитеља по свима земљама. Них обично посе учитељска удружења. Да видимо како је у Шведској. Тамо је учитељство добро организовано, и другогдишњи председник и вођа *Svensk Lärarbidning* (*Dr. Fridtjof Berg*) сад је министар просвете. Да би се праведно поставили основи учитељском економском положају, управа учитељског удружења је на широко покушала податке о учитељским издацима па животне потребе (се-

кретар управе учит. удр. N. O. Bruce недавно је изабран за члана I. Коморе. По прикупљеним подацима учињен је распоред у две главне групе, у једној су који су оптерећени породницом (ожењени учитељи 74,1%, и учитељице 2,6%, или тази, који се старају за дете, тешке, браћу и сестре) у другој, који су без породичне брига и дужности (нежењени учитељи и учитељице). Према подацима треба годишње за издржавање неударитом забавицама 847 K, неударитом учитељима 1494 K, нежењеним учитељима 1746 K, ожењеним учитељима 2563 K, а међутим плате износе (просечно) забавицама 705 K, неударитом учитељима 1138 K, нежењеним учитељима 1217 K, а ожењеним учитељима 1383 K. Потребе које се по томе нуде, морају се радом ван школе (спородном зарадом) набавити. За ово имају учитељи више извора него учитељице, али учитељи имају више да се старају за жене и децу.

Према свима тим приликама управа Шведског учит. удружења саставила је овај предлог.

1. *Одшта одређена.* При новом одређењу плата има се узети у обзир положај учитеља, је ли породичан или није. Они који су с породицом добијају нарочите доплате кад се ожење и имају деце. Узевши у обзир, да учитељи имају да уплаћују у фонд за удовице и сирочад и да одслуже војничку службу (1 годину), имаће и учитељице једнако да уплаћују с њима, а учитељи који губе војничком годишњу службу, да доплате добију годишном ратице. Иначе ће плате за све учитељство бити једнаке, тако, да је основна плата за све једнака, четири доплата једнако велика и као до сад да се добијају свих 5 година. Уз плату у готовом остаће и даље стан, огрев и прт.

2. *Платежна скала.* А. За нежењене основна плата 1200 K, четири доплата, сваки по 150 K после 5, 10, 15 и 20 год. службе (за војнообавезне после 4, 9, 14 и 19 г.). Б. Ожењени добијају нарочити доплатак од 600 K, од тога 300 K кад се ожење и 300 K кад имају деце. В. За забавице основна плата (мања је предпрема) 700 K и четири доплата по 100 K уз то натуралција. — Ови предлози су издати окружним учитељским зборницама, да рекну о њима своје мишљење или донесу друге предлоге. — Год. 1910. је Шведска издала на плате учитељима основних школа 23,029,990 K, на натуралцији 1,994,113 K, а

школске зграде и лампштај 7,569,231 K, на учила 692,100 K а на разне потребе 8,315,334 K, у сему 41,600,768 K.

Норвешка. Већ 19 година постоји велико учитељско удружење. Последње године дошло је до занетости између варошких учитељница и осталог учитељства. Пошто учитељице нису добиле број својих заступника у управи који су тражиле, напустиле су скупштину, и од то доба се цепају и даље. На једној страни су учитељи и сеоске учитељице, а на другој варошке учитељице које води Ана Rogstad. Јануара о. г. закључиле су 52 заступнице учитељница да оснују засебно удружење, покренуле су лист (10 бројева, 1 K годишње) и основаће помоћну благајницу. Око 1100 чланица из 61 вароши пријавиле су ступање у чланство и тако је расцеп створен. Оснивањем нове организације слаби положај норвешког учитељства према држави. Тешко је увидети, шта слота и заједница вреде и какву задаћу имају и како ситуације и формалности сметају. Радије се непамо на групе — вели један психолог — него да заједно племо. Тако је било некад, тако је и сад. Па тако је ето и у учитељству.

Холандија. Демократско уређење холандског учитељског удружења (Bond van Nederlandsche Onderwijzers), захтева, да важни закључци главне скупштине буду одгласани. 30. годишња скупштина у Арихајму (одржана 29.—31. дец. 1911.) имала је 38 предлога. Од тих је дошло на референду 11. Најважнији су: 1. Захтев да се заведе 7. разред у обавезној настави. 2. Законити уређење школског предмета и одмора (10 недеља, 5 од половине јуна и 1 у јесен) и игралишта. 3. Оснивање једног фонда за одбрану (за помагаче учитеља, који изгубе своје место). 4. Оснивање фонда за Учит. Дом. 5. Оснивање органа који ће ширити учитељски углед у народу. 6. а) оснивање једне штедонице, б) осигуравајућег друштва, в.) фонда за сирочад, г.) и осигурања од ватре, за учитеље. 7. Препорука за подизање школских зграда и учитељских станова. — Последње године имало је удружење издатка 50,105 фор.

Шпанија. Декретом од 27. авг. 1911. год. уређење су поново плате. По тој уредби подељени су учитељи у 10 разреда. I p. са 4000 песета, II. 3500 п., III. 3000 п., IV. 2750, V. 2500, VI. 2000, VII. 1650, VIII. 1375, IX. 1100,

X. 1000 (1 песета је 100 сапима = 80 филира). Упада у очи да је за више разреде узет веома мали број учитеља: за I. р. само 10, сви у Мадриду; II. и III. — 20, сви у Мадриду; V—VII, у сваком по 30; VIII. 560; IX. 7000; у X. р. су остали учитељи и привремено постављени. Док ту дође до горњег аванзана, има учитељ времена и трипут да умре. Стога и постоје у Шпанији врло јадне прилике по учитељство. О томе наводи један лист овај пример: О девојкама шпанских учитеља и учитељица, нарочито у селима и омањим местима, писано је већ толико да је ушло у пословицу. Општина Роквена дугује својој учитељици већ више година плату, света 5775 песета. У својој превози обрати се учитељица на градеког начелника, који јој позајми 500 песета, под условом, да му плаћа месечно 5% камате. Она није плаћала и камата је нарастала на 1043 песета. Зајмодавац затражи сад и капитал и камату, јер ће у противном случају учинити заплећу. Учитељица се обрати министру; она неће да врати позајмљену своту, кад јој није плати издата и испричаје камату, ако се и њој на заосталу плату не изда 5% камате месечно. Сасвим тачно. Али ко да се ту не сети и наших прилика кад је учитељ морао објавити прагове баџама и чикама општинским касирима, да му његову праву зарађену пару издаду. А ово је бивало често (а има га још и данас) под сличним условима као ово у Италији, или бар под условом доброт алдудана. Тако се народ стара за просвету и непе раднике!

Из Школске Самоуправе.

Седишца Школског Савета одржана у Карловцима 24. јануара (6. фебруара) 1912. г.

Оставка наставника у учитељској школи у Г. Карловцу Уроша Грбића примла се на знање. До краја нек. године, када ће се већ према досесином закључку ШС-а расписати стечај на сва места, поставља се у привременом својству учитељица у вишој дев. школи Дракулићева. Решава се надаље, да у будуће наставници са завода, где се српски језик и књижевност не предају, имају пострашицирати диплому (полагати српски језик и књижевност); а који се поставе за предаваче срп. језика морају писит полагати пред поверљеношћу ШС-а, у који се именују г. Радавој Врховић, директор срп. в. гим. у Карловцима, гл. шк. резервент др. Веселин Ђисловић и секретар Матице Српске

проф. др. Тихомир Остојић. Дракулићеву има у вишој дев. школи замењити колегија; у случају потребе нека управа предложи годно лице за суплента, па ће се именовати као заменик.

Проф. П. Радаковићу, пошто је стекао пуну квалификацију, дознају се потпуна плата редовног професора и то од 1. I. 1912, али се сталност не може изрећи, пошто ће се на сва места расписати крајем школ. године стечај. — Наставнику М. Тубиновићу, пошто нема потпуне квалификације, не може се дозволити плаћа редов. професора, али му се даје скупарински доплата од 1. I. 1912. године и исплатиће му се берива по мозби у 10 м. оброка. У ствари давања прив. часова ученицима молба му се одбаја. — На питање проф. П. Радаковића у Карловцу у ствари круга рада професора у друштву књижевном „Будућност“ одговорити, да је тај круг рада већ у правилима одређен. Пошто скупштина решава о издацима (у потреби прихода) унутати управитеља и повереника да се држе правила и управитељу замерити, ако је друкчије поступао. Измена правила се одобрава. — Из народ. књижев. школ. фонда подељује се с 1. фебр. 1912. стипендија Д. Дерети, Ђ. Јовановићеве, Малици Поповићеве, Катици Ластавица и Мици Ђековићеве. — Не може се уважити представка срп. прав. цркв. општине у Карловцу у ствари десетинициног уређења пекабонице; решено надаље пожурити ошину да извести како стоји ствар подизања школске зграде.

— Мијату Миковићу или правије Милану Удовичићу дозвољава се ући у III. разред учитељске школе у Пакрацу. Надаље се има изнети, на чему се оснива тражбе дозволе ученика, који иду веро православне, да похађају ову учитељску школу, која је јаван звон. — Дозвољава се управи пакрачке епархије, да може сачекати са наплатом школарине за I одељ од стране етипендијста „Просвете“ по предлогу. — Извештај управе пакрачке уч. школе о променама у служби наставника узима се на знање. — Узима се на знање извештај управе уч. школе у Пакрацу о износу своте од 160 К у благотворну срп. нар. цркв. књижев. школског фонда. — Узима се на знање извештај управе уч. школе у Пакрацу о износу тројине ученика из IV. теџаја, који су прихватили привремено наименовање на школама у Босни и поступили се по предлогу проф. збора, ако би исти затражили дозволу ради полагана испита зрелости у истој школи. Пошто су поједино двојца од њих Јојић и Сувајић били и етипендијсте кнр. шк. фонда, познати их да своту, коју су примили, прате потрага. — Узимају се с одобреним на знање закључак унив. збора срп. учитељске школе у Сомбору у ствари „Игнјене“ и „Историје Угарске“.

Одобрава се, избор г. дра Е. Георгијевића за лечива учитељских школа у Сомбору. — Дозвољава се Мицици Грешакиној, забавици у

Чуругу, да III. разред срп. учит. школа у Сомбору може приватно полагаати, али IV. редовно. Поједино има полагаати пријамни испит из срп. језика. — Дозвољава се полагање прак. испита Зорки Једримовићевој. — У ствари можда г. г. Бож. Борђићког и Милаша Мандровића ради дозволе уређивања Школезког Листа речено је известити их, да ће III. С. ову ствар решити у свом кругу рада. — Милени Мијатовићевој дозвољава се упис у I. разред в. д. шк. у Н. Саду. — Исто Матрони Мишковићевој из Туррије као приватној. — Управитељу в. д. шк. Мати Ђорђевићу дозачује се трећи децениал и урачунава у мировину. — Уписају са знањем извештаји управе в. д. шк. у Панчеву. — Упућује се управа радничке школе у Панчеву, да школу тако реорганизује да буде продуктивнија течја в. д. школе. — Тим наставницима в. д. шк. у Сомбору подељује се 15-дневни допуст ванземање ради полагања испита. Управитељ има одредити ред, када ће која допуст наступити. —

На молбу арх. ереског учит. збора, да ШС каже, колики је прописани „нужни огрев“ за учитеље, одређује се, да огрев износи 4 вата тврдих или 6 вати меких дрва или наплата по вредности у готовом. — Већном гласом одбија се молба архид. ереског учит. збора у ствари похађања односно непохађања јутрења. — У ствари употребе уџбеника у Хрватској и Славонији позива се арх. ерески уч. збор да поднесе конкретан предлог. — Препоручује се учитељима Рачуница за први разред основних школа у Босни и Херцеговини од Милоша Попаре. — Исто од Бранка Розера „Алкохол и Св. Писмо“. — Одобрава се привремено природноисп. дра Милоша Ормандија у преводу Душана Јовановића и за више девојачке школе. — Уступа се анкети Буквар Љубомира Јојановића учитеља у Хомакелу. — Дозвољава се Марку Илићу трговцу у Новом Саду, да свој проналазак за обућу пусти у промет под именом „Српски Школки Крем“ уз преузету обавезу да 5% укупног промета даје „онду св. Саве у корист школе. — Позивају се Јован Исгровић и Мита Клиџић поновно најозбиљније: први да поднесе исправљен текст штампаног уруџбеника под претлом дисципли. поступања, а други да врати списе стручних школских анкета. — У поверљиво за испит оспособљења учитеља у Пакрацу именују се: управитељ Н. Шумоња, катихета Балубић, професор Грујић, а за председника г. шк. ресерент др. В. Ђисаковић. — Уз неке измене усваја се правилник о полагању испита за учитељско оспособљење у ереским учитељским школама у Сомбору од др. В. Ђисаковића према предлогу управ. проф. М. Мандровића, те се стара правила тиме стављају ван снаге. —

Преглед књига.

Archiv für die gesamte Psychologie. Herausgegeben von Dr. E. Meumann und Dr. W. Wirth.

Приклаује Др. Паја Р. Радосављевић — Ђурор.

Кад је Вунт престао да издаје своје чужепе: „Philosophische Studien“ (а то је био 1903. год.), професор Др. Ернст Мојман (тада у Цириху) почео је да издаје „Archiv за целокупну психологију“, и то уз сарадњу најчувенијих аутора, Вунт, Либе, Крепелин, Штерн, Кириман, Киле и многи други. После неког времена *Archiv* је почео тако да напредује, да је проф. Мојман (сада у Минстеру) морао позвати као секундарног уредника г. професора Др. В. Вирта (у Лајпцигу).

До сад је *Archiv* публиковао много оригиналних расправа (већном из циришког и вирибуришког психолошког лабораторијума), приказао и оценио најмодерније психолошке публикације и пратио свако модерно психолошко кретање образованог света.¹

Кад је овај *Archiv* био покренут, ја сам тада био Мојманов ђак у Цириху. Ја сам га пратио од његова почетка па све до јавно. Због тога и узимам у руке перо и хоћу да га прикажем нашој читалачкој публици, тим пре што се у *Archiv* налазе многа експериментална испитивања, која дубоко засецају у наше школске ствари, у психологију ђака. Психолошка књижевност тако је огромна и теорије су се тако почеле рапидно да развијају да онај, ко не прати *Archiv*, тај тешко да ће се моћи снаћи у данашњем мору психолошких аутора. Овакав приказ зацело ће добро доћи и свима нашим пријатељима психологије.

Band I, Heft 1. Ту се налазе ови чланци и реферати:

E. Meumann: Zur Einführung. Овде се износе различита вредна из којих модерна психологија изводи свој разлог за ову велику диверзију мишљења све до данашњих дана. Додуше примаме и напуштање различитих школа довело је до *verprochment*-а сврхе и методе у самој психологији; експеримент је проглашен као фундаментални, а не као елементарни; и науке у којима се примењују резултати психологије постепено конвертирају

ка обичној употреби својих дана. Дани борбе су минули; и садања опасност лежи више у недостатку централизације и координације. Нови *Аргон* нада се, да ће принципијелно субсервисати задатке унификавања и концентрисања психолошког рада.

E. Kraepelin: Über Ermüdungsmessungen. Овде су по среди два различита питања: питање о ефекту уморности, продукovan у извесној индивидуи са активностима различите врсте и трајања, и питање о персоналним разликама у склоности ка уморности под једним те истим приликама. Мерење уморности, у првом случају, не мора бити психомоторно, већ, изузев од тога, оно може бити опће, примењено и на све класе студије. Ми се не можемо задржати само на естезометричком мерењу једнога Гризбаха и Вагиера, или на ергографском мерењу Кемпса; а и Ђоингхаусова комбинативна метода, према својој природи, само је претходни експеримент. Најбоље средство за то је, можда, метода, где се обраћају бројке с једним местом. За интеркомпарацију различитих особа, у погледу на наклоност за умарање, најбоља је процедура оптималне паузе.

H. J. Pearce: Über den Einfluss der Nebenreizung auf die Raumwahrnehmung. — Госп. Перс овако дели своју расправу: 1. *Експериментални део*: Локализација покрета; просуђивање релативног положаја тачака, без покрета, под утицајем једног, два и три секундарна подражаја; просуђивање дистанције; компарација линија (тактуална репродукција Милер-Тајерове фигуре); 2. *Теоретички део*: Теорија дифузних кругова, т. ј. тенденције ексцитација да се споји са централним нервним системом, не води рачуна о локализацији феномена; теорија моторичких пилулаа мора се барем надопунити у оним случајевима, где не бине директне локализације, већ само просто суђење о релативној позицији; теорија утицаја секундарних подражаја доводи до принципа еквилибријума сила; оптичке и тактуалне илузије падају под обичан принцип релативности наших чулних перцепција. 3. *Сугестибилност за утицај секундарних подражаја*. Секундарни подражај као сугестија; аномална сугестибилност (хинолошки експерименти); сугестибилност и интелигенција (експерименти на деци). *Конклузија*: Свака перцепција (онаја) садржи комплекс квали-

тета, чији се елементи не детерминшу само директним објектом перцепције, већ и другим објектима у пољу перцепције, осим репродуктивних фактора. Утицај околних објеката је у директној пропорцији са величином лимена диференције. — Утицај секундарних подражаја има јасну аналогју у сфери памћења. Држање пажње је врло важно, и то би требало још помно испитати.

R. Gaetschenberger: Über die Möglichkeit einer Quantität der Tonempfindung. Омов заакоп, сам за себе узет, не искључује могућност четврти део садржаја тоналне сензације, квантитета или потпуности. Додуше, то је обично комбинаовано са формулом „sine“ вала; мање са „cosine“ вала или таласа. Обе ове формуле искључују четврти атрибут тона. Но, прва не вреди у природи, и у толико нема разлога да се прими друга. Аутор честоји да покаже да „тонални талас, што иде у ваздуху од вибрирајућег тела, захтева периоду формације („Ausbildungszeit“), где не постоји ни „sine“ талас ни „cosine“ вал; и да положај центра вибрације за један штрикел у поље образованом таласу није нити тачка одмора нити тачке детерминисана, половином амплитуде, већ тачка, која у главном зависи од величине ефективне површине тела“. Ако су времена формације и диспацирање центара вибрације величине, што се дају мерити, онда се у простом тоналном подражају захтева могућност четвртог дела садржаја.

A. Werschner: Zur Psychologie der Aussage. Ово је више критика на Штернову употребу слика, што је он публиковао у своме „Zur Psychologie der Aussage“ (1902). Овде се прво говори о употреби методе испитивања, слична Бишевој методи пролиитивања: начин тактуације. После тога долази детаљно сравнивање резултата те две методе, испитивање и слободни исказ (авсентај); репродукција боје, облика, локалитета; опсег и верност меморије су мање материјални него ли персонални атрибути; индивидуалне (особито сполне) разлике.

Од реферата је значајан овај рад: *H. Gutzmann: Fortschritte aus den Gebiete der Erforschung der kindlichen Sprache in den Jahren 1898 – 1902.*

Heft 2. и 3. Ту се налазе ови радови:

Th. Lipps: Einfühlung, innere Nachahmung

und Organempfindungen. Специфична особина estetskog uживања, вели Липс, састоји се у томе, да је то уживање предмет уживања, који, баш у толико у колико је он предмет *уживања*, није предмет, већ „ја“; или, да је он уживање „ја“, које — у колико се *естетски* ужива — није „ја“, већ предмета. Све то образује смисао појма „Einführung“-а. У колико ја у нижем облику осећајно активан, лак, поносан. То је estetsko „Nachahmung“. То је уједно и estetsko „Einführung“. То је баш особитост estetskog подражавања, што при том допушта туђи покрет па свом рођењу месту. После ових опћих дефиниција писац се обраћа на проблем о органским сензацијама и њиховом односу према estetskom уживању, и то са посве негативним резултатом. Дословно он овако вели: „Organempfindungen, welcher Art sie auch sein mögen, gehen in die ästhetische Betrachtung und den ästhetischen Genuss in keiner Weise ein“.

F. Krueger: Differentiäre und Konsonanz. У првом делу elaborатно и помно написаног чланка реч је о експланацији конзонаце са горњим тоновима; Липсова теорија о ритму и проблем о „дисвесном“ у царству тона; Штумфова теорија фузије. Формулација проблема конзонације: перцепција и осећај (емоција); директна свест и чуђење; чуђење интервала и конзонације; тонална секвенција и сложени звук. Фундаментална важност диференције тонова за конзонацију и дисонацију; хисторијски и критички преглед литературе; диференција тонова и њихове конзонације.

A. Mayer: Über Einzel- und Gesamtleistung des Schulkindes. То је прво опсежан рад (140 страница) о релативној користи сепаратног (одвојеног) рада и рада у разреду (израз за ово последње, *Gesamtleistung* као да није срећно изабран) за школску децу. Субјекти испитивању беху 14 децека из петог курса једне вирибуришке нар. осп. школе; ради контролних експеримената изабрани су из истог разреда — годину дана касније — других 14 ђака. Субјекти су детаљно окарактерисани: опсег рада беше велики, резултати су помно сређени по њиховој евалуацији, и квалитативно и квантитативно. Опћи резултат јесте тај, да је рад у заједници бољи за прогрес ђака него ли рад ког обавља на само. Рад се завршује са неколико практичних сугестија. Он је „пу-

бликован“ (као цитирана дисертација а и сепаратно у Мојмањовој збирци: „Sammlung etc“, што издаје W. Engelmann, Leipzig.

(Паскаше ес.)

Белешке.

Од уредништва. Овај број „Шк. Гласника“ морао је наћи рапије због билансије учит. деоп. д. „Натошевић“, те с тога није могао бити довршен у цупом обиму од 16 стр. Уз идући број ћемо то навадити.

Школске тоцилајке. У дворштинма престоичких основних школа начињене су недавно тоцилајке, где ће се ђаци на часовима гимнастике вежбати у тоцилању.

Уређење учит. плата у Чекмету. Свијамам је позната узасна несрећа која је задесила велику алфатеску варош Чекмет прошле године. Земљотрес је узасне штете начинио како вароши, тако и грађанима. Но, зато је представништво једногласно решило, да се узвип учитељска молба. Учителић добијати од 1. јан. о. г. 30% скупаринског доплата.

Есперанто у осп. школама. На острву Самосу уведен је и у осп. школе есперанто. У 1911/12. кш. години у 30 градова са 50 учитеља-ца учио је 1749 ученика-ца осп. школа есперанто језик. По званичном извештају за 5 а пајдуке за 10 година ће цело острво знати овај међународни језик, те ће се на есперанту разумети са свијам странцима.

Важност педагошког штампе. Проф. Рајн овако оцењује педагошку штампу: „Педагошка штампа дела у корист једног великог општег циља: Подизае народно образовање унапређењем народне школе и учитељског staleка. Она је необично помогла staleшкој заједници, ширењу педагошких идеала и унапређивању дидактичког напредовања. Она је кичма учитељских удружења и постала је моћ, којој учитељство има много да захвали. У новије доба је више него пре поставила задаћу, да хиперпродукцију књига и списа на педагошком пољу, која је постала већ досадна, снажно сузбије одабирањем бољег или мање вредног.“

Унапређење учитеља у Чешкој. Земалски школски савет у Чешкој увеиће овама унапређења за учитеље вежбаоница: Кад ступе

у 9. рангласу добиће назив главног учитеља, а кад ступе у 8. добиће назив професора. Уз то ће се узимати у кандидацију учитељи везбаонице при постављању главних учитеља, окружних надзорника и чланова испитне комисије.

Демонстрација учитеља у Галицији. Польски и румунски учитељи демонстрирали су у корист уређења своје плате 13. јан. у Лавову. Било је 16.000 особа. Заступници свих политичких странака обећали су учитељству помоћ. После одржаног великог збора приређен је импозантан опход који је изазвао дивљење грађанства. Земалски маршал гроф Бадени обећао је депутацији, да ће се заузети да се тражицама учитељским по могућности учини. — Стара песма на нов глас!

Шибe у енглеској полицији и у школи. Прошле године уведене су и ошетнице у Енглеској и то за неку посебну прету аликовацију. Лондонским апашима лепа реч не помаже, стога је лондонска полиција увела физичку казну. Апаша се не боје затвора, али се боје батина. Срамота их је да буду бијени. Ондад их туку, мање их је. Сад су уведене шибe у школе. Наумели су лекти апарат који има прут и ками дете, а уз то му фонограф са апарата говори на убо добре савете. Енглези веде да та процедура добро делује у школи.

Писање десном и левом руком. У Вратислави се чини покушаји од почетка ове школ. године, у писању левом и десном руком. У Мнхену су леџници то одбили.

П О З И В.

Поштовану госпoду чланове Учитељског Деоничарског Друштва „Натомевића“ у Новом Саду позивамо овим учтиво у

V. редовну скупштину

која ће се одржати у Новом Саду у четвртак 23. фебруара, 7. марта 1912. у 10 сати пре подне у друштвеном локалу. (Ђурџинска улица број 26.)^{*)}

ДНЕВНИ РЕД:

1. Оверење присутних чланова.
2. Извештај Управног Одбора о друштвеном пословању у 1911., поднашање закључног рачуна за 1911. и извештај Надзорног Одбора.
3. Давање разрешење Управном и Надзорном Одбору.
4. Предлог Управног Одбора о подели чистог добитка.
5. Избор чланова у Управни Одбор.
6. Избор Надзорног Одбора.
7. Предлог Управног Одбора о новој емисији деонича.
8. Евентуални предлози.
9. Избор одбора за оверење скупштинског записника.
- У Новом Саду 8. 21. фебруара 1912.

Управни одбор.

^{*)} Деоничари имају своје деониче деовоковати на 8 дана пре скупштине у новоду „Натомевића“.

РАЖНУ КАВУ РАЗАШИЉЕ

у пакетима од 5 кг. по К 3:50 франка

Friedrich Maffys Nachf.,

Fietzelsdorf No 40. Ostböhmen.

Моја ражна кава, која је нарочито за децу, првoзoне и оне који болују од стомака, најбоље препоручена, даје не само веома укусу, него и јефтину и опште омиљену породичну каву.

5-20

Имам стотинама признања. — Хиљадама наруџбина.

ЗАКЉУЧНИ РАЧУН

УЧИТЕЉСКОГ ДЕОНИЈАРСКОГ ДРУШТВА „НАТОШЕВИЋ“ У НОВОМ САДУ.

ЗА ПОСЛОВИУ 1911. ГОДИНУ.

Рачун изравнања 31. децембра 1911.

И М О В И Н А				Д У Г				
Новчани послоз:				Новчани послоз:				
Благотворна			310	39	Главница:			
Менице			68557	23	1000 нов. деоница по 50 круна			
Хартје од вредности			1790		Резерви фонд			
Дукати			10058	14	Привремени резервни фонд деонинара			
Накштај и прибор			328	65	Улог на штаћу			
Кауција			1680		Менице у ресношту			
Заводска кућа			42807	45	Веројавици			
Илијара:				Илијара:				
Илијина илијара:					Поплаћени наукаја			
а) менице и музикације		К	400 880 64		Преносна наката			
по обдиту 80%			327 604 31		Нексплаћени купони бр. 3.			
б) менице уноричене			281358		Нексплаћени купони бр. 4.			
по обдиту 50%			1 407 09		Звјак на заводску кућу			
в) менице школске страног издања			3408 45					
по обдиту 25%			732 11					
г) роба у дугу			17685 64					
			108 922 09					
Остала разна актива илијара			5721 72					
Штампарија:				Штампарија:				
Илијина штампарија:					Резерви фонд штампарије			
слова, машине, машиница, хартија на стоваришту,					Друга дуговања штампарије			
штампарски послови у раду, боја и разни					чист добитак за поделу у 1911. год.			
дуговци								
					Добитак новчаној послоз:			
					чист добитак за поделу у 1911. год.			
					Добитак илијара:			
					чист добитак илијара у 1911. год. (у смислу сир-			
					штинске однеј уноси се у рез. фонд илијара)			
					Добитак штампарије:			
					чист добитак штампарије у 1911. г. (у смислу сир-			
					штинске однеј уноси се у рез. фонд штампарије)			
					Добитак илијара:			
					чист добитак илијара у 1911. год. (у смислу сир-			
					штинске однеј уноси се у рез. фонд илијара)			
					Добитак штампарије:			
					чист добитак штампарије у 1911. г. (у смислу сир-			
					штинске однеј уноси се у рез. фонд штампарије)			
					Добитак илијара:			
					чист добитак илијара у 1911. год. (у смислу сир-			
					штинске однеј уноси се у рез. фонд илијара)			
					Добитак штампарије:			
					чист добитак штампарије у 1911. г. (у смислу сир-			
					штинске однеј уноси се у рез. фонд штампарије)			
					Добитак илијара:			
					чист добитак илијара у 1911. год. (у смислу сир-			
					штинске однеј уноси се у рез. фонд илијара)			
					Добитак штампарије:			
					чист добитак штампарије у 1911. г. (у смислу сир-			
					штинске однеј уноси се у рез. фонд штампарије)			
					Добитак илијара:			
					чист добитак илијара у 1911. год. (у смислу сир-			
					штинске однеј уноси се у рез. фонд илијара)			
					Добитак штампарије:			
					чист добитак штампарије у 1911. г. (у смислу сир-			
					штинске однеј уноси се у рез. фонд штампарије)			
					Добитак илијара:			
					чист добитак илијара у 1911. год. (у смислу сир-			
					штинске однеј уноси се у рез. фонд илијара)			
					Добитак штампарије:			
					чист добитак штампарије у 1911. г. (у смислу сир-			
					штинске однеј уноси се у рез. фонд штампарије)			
					Добитак илијара:			
					чист добитак илијара у 1911. год. (у смислу сир-			
					штинске однеј уноси се у рез. фонд илијара)			
					Добитак штампарије:			
					чист добитак штампарије у 1911. г. (у смислу сир-			
					штинске однеј уноси се у рез. фонд штампарије)			
					Добитак илијара:			
					чист добитак илијара у 1911. год. (у смислу сир-			
					штинске однеј уноси се у рез. фонд илијара)			
					Добитак штампарије:			
					чист добитак штампарије у 1911. г. (у смислу сир-			
					штинске однеј уноси се у рез. фонд штампарије)			
					Добитак илијара:			
					чист добитак илијара у 1911. год. (у смислу сир-			
					штинске однеј уноси се у рез. фонд илијара)			
					Добитак штампарије:			
					чист добитак штампарије у 1911. г. (у смислу сир-			
					штинске однеј уноси се у рез. фонд штампарије)			
					Добитак илијара:			
					чист добитак илијара у 1911. год. (у смислу сир-			
					штинске однеј уноси се у рез. фонд илијара)			
					Добитак штампарије:			
					чист добитак штампарије у 1911. г. (у смислу сир-			
					штинске однеј уноси се у рез. фонд штампарије)			
					Добитак илијара:			
					чист добитак илијара у 1911. год. (у смислу сир-			
					штинске однеј уноси се у рез. фонд илијара)			
					Добитак штампарије:			
					чист добитак штампарије у 1911. г. (у смислу сир-			
					штинске однеј уноси се у рез. фонд штампарије)			
					Добитак илијара:			
					чист добитак илијара у 1911. год. (у смислу сир-			
					штинске однеј уноси се у рез. фонд илијара)			
					Добитак штампарије:			
					чист добитак штампарије у 1911. г. (у смислу сир-			
					штинске однеј уноси се у рез. фонд штампарије)			
					Добитак илијара:			
					чист добитак илијара у 1911. год. (у смислу сир-			
					штинске однеј уноси се у рез. фонд илијара)			
					Добитак штампарије:			
					чист добитак штампарије у 1911. г. (у смислу сир-			
					штинске однеј уноси се у рез. фонд штампарије)			
					Добитак илијара:			
					чист добитак илијара у 1911. год. (у смислу сир-			
					штинске однеј уноси се у рез. фонд илијара)			
					Добитак штампарије:			
					чист добитак штампарије у 1911. г. (у смислу сир-			
					штинске однеј уноси се у рез. фонд штампарије)			
					Добитак илијара:			
					чист добитак илијара у 1911. год. (у смислу сир-			
					штинске однеј уноси се у рез. фонд илијара)			
					Добитак штампарије:			
					чист добитак штампарије у 1911. г. (у смислу сир-			
					штинске однеј уноси се у рез. фонд штампарије)			
					Добитак илијара:			
					чист добитак илијара у 1911. год. (у смислу сир-			
					штинске однеј уноси се у рез. фонд илијара)			
					Добитак штампарије:			
					чист добитак штампарије у 1911. г. (у смислу сир-			
					штинске однеј уноси се у рез. фонд штампарије)			
					Добитак илијара:			
					чист добитак илијара у 1911. год. (у смислу сир-			
					штинске однеј уноси се у рез. фонд илијара)			
					Добитак штампарије:			
					чист добитак штампарије у 1911. г. (у смислу сир-			
					штинске однеј уноси се у рез. фонд штампарије)			
					Добитак илијара:			
					чист добитак илијара у 1911. год. (у смислу сир-			
					штинске однеј уноси се у рез. фонд илијара)			
					Добитак штампарије:			
					чист добитак штампарије у 1911. г. (у смислу сир-			
					штинске однеј уноси се у рез. фонд штампарије)			
					Добитак илијара:			
					чист добитак илијара у 1911. год. (у смислу сир-			
					штинске однеј уноси се у рез. фонд илијара)			
					Добитак штампарије:			
					чист добитак штампарије у 1911. г. (у смислу сир-			
					штинске однеј уноси се у рез. фонд штампарије)			
					Добитак илијара:			
					чист добитак илијара у 1911. год. (у смислу сир-			
					штинске однеј уноси се у рез. фонд илијара)			
					Добитак штампарије:			
					чист добитак штампарије у 1911. г. (у смислу сир-			
					штинске однеј уноси се у рез. фонд штампарије)			
					Добитак илијара:			
					чист добитак илијара у 1911. год. (у смислу сир-			
					штинске однеј уноси се у рез. фонд илијара)			
					Добитак штампарије:			
					чист добитак штампарије у 1911. г. (у смислу сир-			
					штинске однеј уноси се у рез. фонд штампарије)			
					Добитак илијара:			
					чист добитак илијара у 1911. год. (у смислу сир-			
					штинске однеј уноси се у рез. фонд илијара)			
					Добитак штампарије:			
					чист добитак штампарије у 1911. г. (у смислу сир-			
					штинске однеј уноси се у рез. фонд штампарије)			
					Добитак илијара:			
					чист добитак илијара у 1911. год. (у смислу сир-			
					штинске однеј уноси се у рез. фонд илијара)			
					Добитак штампарије:			
					чист добитак штампарије у 1911. г. (у смислу сир-			
					штинске однеј уноси се у рез. фонд штампарије)			
					Добитак илијара:			
					чист добитак илијара у 1911. год. (у смислу сир-			
					штинске однеј уноси се у рез. фонд илијара)			
					Добитак штампарије:			
					чист добитак штампарије у 1911. г. (у смислу сир-			
					штинске однеј уноси се у рез. фонд штампарије)			
					Добитак илијара:			
					чист добитак илијара у 1911. год. (у смислу сир-			
					штинске однеј уноси се у рез. фонд илијара)			
					Добитак штампарије:			
					чист добитак штампарије у 1911. г. (у смислу сир-			
					штинске однеј уноси се у рез. фонд штампарије)			
					Добитак илијара:			
					чист добитак илијара у 1911. год. (у смислу сир-			
					штинске однеј уноси се у рез. фонд илијара)			
					Добитак штампарије:			
					чист добитак штампарије у 1911. г. (у смислу сир-			
					штинске однеј уноси се у рез. фонд штампарије)			
					Добитак илијара:			
					чист добитак илијара у 1911. год. (у смислу сир-			
					штинске однеј уноси се у рез. фонд илијара)			
					Добитак штампарије:			
					чист добитак штампарије у 1911. г. (у смислу сир-			
					штинске однеј уноси се у рез. фонд штампарије)			
					Добитак илијара:			
					чист добитак илијара у 1911. год. (у смислу сир-			
					штинске однеј уноси се у рез. фонд илијара)			
					Добитак штампарије:			
					чист добитак штампарије у 1911. г. (у смислу сир-			
					штинске однеј уноси се у рез. фонд штампарије)			
					Добитак илијара:			
					чист добитак илијара у 1911. год. (у смислу сир-			
					штинске однеј уноси се у рез. фонд илијара)			
					Добитак штампарије:			
					чист добитак штампарије у 1911. г. (у смислу сир-			
					штинске однеј уноси се у рез. фонд штампарије)			
					Добитак илијара:			
					чист добитак илијара у 1911. год. (у смислу сир-			
					штинске однеј уноси се у рез. фонд илијара)			
					Добитак штампарије:			
					чист добитак штампарије у 1911. г. (у смислу сир-			
					штинске однеј уноси се у рез. фонд штампарије)			
					Добитак илијара:			
					чист добитак илијара у 1911. год. (у смислу сир-			
					штинске однеј уноси се у рез. фонд илијара)			
					Добитак штампарије:			
					чист добитак штампарије у 1911. г. (у смислу сир-			
					штинске однеј уноси се у рез. фонд штампарије)			
					Добитак илијара:			
					чист добитак илијара у 1911. год. (у смислу сир-			
					штинске однеј уноси се у рез. фонд илијара)			
					Добитак штампарије:			
					чист добитак штампарије у 1911. г. (у смислу сир-			
					штинске однеј уноси се у рез. фонд штампарије)			
					Добитак илијара:			
					чист добитак илијара у 1911. год. (у смислу сир-			
					штинске однеј уноси се у рез. фонд илијара)			
					Добитак штампарије:			
					чист добитак штампарије у 1911. г. (у смислу сир-			
					штинске однеј уноси се у рез. фонд штампарије)			
					Добитак илијара:			
					чист добитак илијара у 1911. год. (у смислу сир-			
					штинске однеј уноси се у рез. фонд илијара)			
					Добитак штампарије:			
					чист добитак штампарије у 1911. г. (у смислу сир-			
					штинске однеј уноси се у рез. фонд штампарије)			
					Добитак илијара:			
					чист добитак илијара у 1911. год. (у смислу сир-			
					штинске однеј уноси се у рез. фонд илијара)			
					Добитак штампарије:			
					чист добитак штампарије у 1911. г. (у смислу сир-			
					штинске однеј уноси се у рез. фонд штампарије)			
					Добитак илијара:			
					чист добитак илијара у 1911. год. (у смислу сир-			
					штинске однеј уноси се у рез. фонд илијара)			
					Добитак штампарије:			
					чист добитак штампарије у 1911. г. (у смислу сир-			
					штинске однеј уноси се у рез. фонд штампарије)			
					Добитак илијара:			
					чист добитак илијара у 1911. год. (у смислу сир-			
					штинске однеј уноси се у рез. фонд илијара)			
					Добитак штампарије:			
					чист добитак штампарије у 1911. г. (у смислу сир-			
					штинске однеј уноси се у рез. фонд штампарије)			
					Добитак илијара:			
					чист добитак илијара у 1911. год. (у смислу сир-			
					штинске однеј уноси се у рез. фонд илијара)			
					Добитак штампарије:			
					чист добитак штампарије у 1911. г. (у смислу сир-			
					штинске однеј уноси се у рез. фонд штампарије)			
					Добитак илијара:			
					чист добитак илијара у 1911			

ШКОЛСКИ ГЛАСНИК

ЛИСТ ЗА ШКОЛУ И УЧИТЕЉЕ

ОРГАН СРПСКОГ НАРОДНОГ УЧИТЕЉСТВА У КАРЛОВАЧКОЈ МИТРОПОЛИИ

Бр. 4.

У Новом Саду, 29. фебруара 1912.

Год. VI.

САДРЖАЈ: Нови у скупштини д. д. „Натошевић“, — Учит. д. д. „Натошевић“, — Наш народ и његова просвета, — Српским књижевницима и музичарима, — Школа рада, — Очигледност и очигледни средства у рачуној паметни, — Интелигенција од Г. Коппелера, — Педагошки преглед: Јаванско образовање, — Учитељство: Најновији пројект на уређење учитељских плата, — Учитељски покрет у Србији, — Из Школе Самоуправе: Послови архидијецезаног Српског народног учит.бора као среског, — Дошле: Из темишварске епархије, — Бележбе, — Прилози на школе у будимејској епархији.

П О З И В.

Пошто се редовна скупштина Учитељског д. д. „Натошевића“ у Ујвидеку (Новом Саду), сазвана за 7. март о. г. није одржала, то овим на основу §. 27. друштвених правила, ал. 2. и 3. сазивамо поново

V. редовну скупштину

Учитељског деоничарског друштва „Натошевића“ у Новом Саду

за 8. 21. март 1912. у 10 сати пре подне

у друштвеном локалу (Ђурчијска улица бр. 26.)^{*)}.

ДНЕВНИ РЕД:

1. Оверење присутних чланова.
 2. Извештај Управног Одбора о друштвеном пословању у 1911., поднашање закључног рачуна за 1911. и извештај Надзорног Одбора.
 3. Давање разрешнице Управном и Надзорном Одбору.
 4. Предлог Управног Одбора о подели чистог добитка.
 5. Избор чланова у Управни Одбор.
 6. Избор Надзорног Одбора.
 7. Предлог Управног Одбора о новој емисији деоница.
 8. Евантуални предлози.
 9. Избор одбора за оверење скупштинеког записника.
- У Новом Саду, 23. фебруара 7. марта 1912.

Управни Одбор.

^{*)} Деоничари имају своје деонице депозитовати ка 8 дана пре скупштине у зграду „Натошевића“.

Један атак

на

Учитељско деон. друштво „Натошевић“.

У прошли четвртак 7. марта по нов. к. требала се одржати у Новом Саду скупштина Учит. деон. др. „Натошевић“. Но она није одржана, него је по статуту одгођена на 14 дана и одржаће се у четвртак 21. марта по нов. к. о. г.

Зашто је одгођена скупштина? Разлог зашто је скупштина одгођена констатован је у томе, што је на тој добро посећеној скупштини било само њих 17 чланова, који су за времена т. ј. на 8 дана раније депоновали своје деониче, а по статуту треба 20 чланова.

Било је чланова који су кривили управни одбор за ту некоректност и хтели да се скупштина одржи јер је већ било такве праксе да се на ту одредбу није пазило. Но ти чланови који су то заступали и хтели да тој патријархалности и сада гледају кроз прсте, знали су врло добро, да су они у претходном споразуму стојали са председником управе Митом Ђорђевићем, да изведу један атак на учитељско деон. д. „Натошевић“. Они су знали да је Мита Ђорђевић потајно, без знања управног одбора сâм на своју руку радио и баш помоћу тих чланова, да се прикупи на скупштину што више страначки, радикалски расположених акционара, који ће с њиме заједнички осветити над учитељством онај свој пораз, који је та страначка група претрпела заједно са својим вођом на Митрополијској Учит. Скупштини.

Сад је требао Мита Ђорђевић, да иза овај град учитељски на милост и немилост Јашу Томићу и тако да покаже свој „грех“ што је 1906. год. после бачке епархијске скупштине устао у друштво са учитељима против страначког радикалског терора, и што је још пре тога смео бити на конференцији страначкој у Новом Саду са оном шесторицом у друштво, који су Јашу пред 200 Новосађана радикала читали буквицу о трулежу радикалне странке у Новом Саду и који су тражили категорично од њега да као вођа здравим правцем лечи то неваљало стање.

И Мита Ђорђевић примио се те срамне улоге, да иза страначкој радикалкој настрљивости ову учитељску установу, те не само да је у потаји без знања и једног члана управног одбора шуровао са радикалским штабом, како ће навалити на ову установу, него је још толико безобзиран био, да је од стране завода, а без знања ујравне тражио од појединих акционара како из Новог Сада шако и из других места поштом са тим својим савезницима иштавао на имена тих радикалских својих сајругова. Поједине госпође из Новог Сада, учитељи из даљих места, који немају ни појма о том лукавству Мите Ђорђевића предали су послатом послужитељу или шиљали на фирму завода неиспуњене пуномоћи са својим потписом, у уверењу да ће те њихове пуномоћи доћи у исправне руке и не санајући да ће један управитељ више девојачке школе и председник једне племените учитељске установе, којег је поверење учитељског дијла на то место, злоупотребити све то и тако се понашати.

Занета срамота!

Кад је ухваћен у клопку, његова је обрана била јадна, он је хтео да све свали на заводског послужитеља, који је уједно и његов школски послужитељ, као да послужитељ може сам на своју руку или по нечије деониче и пуномоћи. А о истављању тих пуномоћи на своје савезнике радикале и на себе, није просто могао ни једну реч да рекне у своју одбрану.

Управни одбор га је у одржаној одборекој седници после скупштине, нај-енергичније позвао на одговор за тај поступак и он се сипео у кучине да није имао ни једне логичне речи за одговор. Али схваћајући замашност свога некоректног рада знао је бити толико насилан, да није дао записник да се у њега уведе одборско решење у тој ствари. Добру је школу изучио!

Па и покрај свих тих сминалица још би у питању била та њихова већина на скупштини. Мита Ђорђевић и друштво знали су то, стога им је и добро дошла та неправилност што рок депоновању деонича није био правилан и мислили

су, ако им не упали надгласавање упалиће тај неправилан рок и протестоваће против правилности скупштине. Противна страна провидела је то и стала одмах на становиште самога статута, те по предлогу верификационог одбора решила да се скупштина одгађа на 14 дана.

Мита Ђорђевић је пред прву скупштину својим дотадашњим лукавим држањем, успео да задобије — видели смо на какав начин — поверење оних, који нису знали ко је он, али сад држимо да му је скинута образина и да неће моћи на тај начин никог изиграти ако не измисли нову емицацију.

После овога могли би се осврнути на друштво с којим је Мита Ђорђевић склопио савез да тај частан посао изведе.

Доклавници у том послу били су му учитељи Милан Тосећ из Н. Сада, Милорад Борђоски из Товаришева, Душан Пејић из Сивца и Ђорђе Прерадовић из Бешке. Осим овог последњег, који је већ обележјено од партизанства, она прва тројица позната су са Митрополијске учит. скупштине, јер су тамо развијали барјак пророков и каменсали учитељство што хоће да „отме права нааороду“ и да „навали терет на нааород“. Они су на Митрополијском учитељском збору били добро испраћени. Сад је дошао ред да буду и овде одбијени и ми несумњиво, кад шири кругови учитељства дознају за овај њихов покушај, а тако и други неучитељски акционари учит. д. д. „Натошевића“, да ће доћи на скупштину да ове настрљивце одбију од овог мирног и честитог завода, који би лепо процпевао под њиховом управом.

Види се сада, да су они до сад нападали, ружили, багателсали учит. д. д. „Натошевић“ у „Застави“ само зато, што они нису у том заводу могли да крмане. Радикали, чији орган „Застава“ има само ружних речи за учит. д. д. „Натошевић“, отимају се да уђу у управу овог друштва. Томе не треба коментара! Поновна скупштина која ће се одржати у четвртак 21. фебр. по нов. к. казаће, је ли дошло време, да такви елементи освоје учит. друштво „Натошевић“ или ће их испратити, као што је испратно народ

њиховог вођу Јашу при освајању Лике недавно из Бовића.

Сад имају реч они акционари „Натошевића“ и учитељи и неучитељи, који желе овом заводу мира, паметна рада и напретка!

М.

Наш народ и његова просвета.

(Свршетак.)

Можда ће који мој друг, учитељ, читач ових чланака, заштити, зашто износим ову борбу и какве везе има ово излагање са насловом ове расправе: Наш народ и његова просвета! Шта се нас тиче та борба! Код нас нема клерикализма сличног ономе у западним државама.

Ево зашто.

У тој борби требају и једни и други народ. Школа и право просвећено друштво сматрају за недостойно средство залуђивање народа, којим се обично служе демагози и противи клерикализма и других сјалеза и сјанана. Они се боре са истином, чистом знаошћу, те с тога и видимо у модерном западу заводи најпредак на културно просветном пољу. А како се ми боримо између себе, видели смо у почетку ове расправе. Јесте, боре се са истином и чистом науком, те популаризишу поједине гране неке у народу, ошварају му очи и сигурним путем воде га препороду. У тој борби се сваки просветни радник прекаљује, жртвује много на своје даље самообразовање, да узмогне боље и успешније образовати своје ближње и рећи им: „Пођите за мном! Неку вас одвести у провалију, у учмалост, иза које вас чека смрт, него знаности, свести, сунцу!“ А тако спреман, прекаљен народни учитељ, професор и сваки просветни радник, лако се упушта у борбу и укрети духовни мач.

Имајмо ово на уму, требаће нам, када будемо говорили о нама, српским народним, па и браћи хрватским учитељима. У овоме наведеном је **кључ** за немар наших сјалеза, народа, власти за побољшање материјалног и правног положаја нашег народног учитељства, скоро као и на западу.

Али, као што видимо, тамошње учитељство тежи да са просветном борбом

извојује себи положај у друштвеном животу, који му по спреми и раду припада. Уништујући *ујили* његових непријатеља у народу, отварајућ овоме духовне очи, да упозна у школи и учитељима своје најбоље пријатеље. Како се понашају према појединим политичким странкама учитељи у неким земљама, навешћемо укратко, када то питање будемо о нама распредали.

Овакови спремни, образовани просветни радници створили су себи на западу јаке сталешке организације. Да споменемо само „Немачки учитељски савез“ који већ доста успешно одолева навали клерикалних и других назадних странака, па „Савез чешких учитељских друштава“ и т. д. Сви они имају своје штампарије, своје фондове, леџишта, санаторијуме, књижнице. Плаћају универзитетске професоре, који им драге предавања о феријама, издају и растурују у народ хиљаде поучних књига, имају у свима већим местима учитељске домове, интернате и т. д. и т. д.

Али су створили себи већ и **нараштај**, просвећено друштво, које им је данас десна рука у раду око препорода народа, а нису „*сирак међу вишорове*“ као ми. Када смо, нас око пет стотина учитеља, приликом помечутог свеслов. учитељског конгреса, уприличили излет у Карловин из Прага, дочекаше нас тамо и народни посланици онога краја, који припадају *аграрној* странци и силан народ. Посланик др. Мелхуба, поздравивши најпре нас, учитеље госте, прозборио је и неколико речи чешким учитељима, захваљујући им, што су сазвали словеслов. учитељ. конгрес. Онда им рече дословце: „Браћо драга, препородитељи народа чешког, ходите само напред као пионери просвете и културе свога народа, не обзирући се ни на што. С вама, и за вама, имате нас, народне посланике и народ, који ће вам вазда излазити на сусрет, да вам материјално побољша ваш положај, да узмогнете лакше вршити своју узвишену мисију! Само напред, с вама је народ!“

А који је од наших посланика овако говорио пред народом? Који је на коме

збору заговарао интерес школе и учитељства? Ти су интереси истакнути у програмима, али народу се о томе не сме ништа говорити, јер ако чује, да ће нешто *више плаћати*, оде *мандати* до ето ђавола. А плак је мандат неким милији и дражи, него све школе и — народна просвета.

Бази виших школа на западу, размишле се преко ферија по народу, продају (што не могу продати, поклањају) народу користе књиге, држе предавања. Пре неку годину дођоше њих неколицина из Берлина у Руму, да посете и поуче своје сународнике. Шта су израдили, видило се ускоро. Од ових мирних, добрих Шваба, постадоше прави Пангермани, с којима се данас тешко излази на крај.

Њихова разна удружена, па женска друштва просто стварају чуда. Женскиње као и образовано мушкнје — залазе у села, колебе, уче купати сељаци, одражавати чистоћу, отварају им стручне школе и т. д. У томе смеру чешко женскиње је на завидној висини.

На западу је побируто у довољној мери за слепу, глухонему, покварену децу и т. д.

Како сам већ, да морамо много пратити културно просветни рад модерног запада и примати од њега много, али, одабирајући јер: **Није свака напа за сваку главу.**

Осим тога сам навео, да климатски, земљишни, верски моменти, народни обичаји, начин живота и т. д. упливну на повољан развој просвећености народне, а школа се мора тима прилагођивати и по њима удешавати свој рад те постепено препорађати т. ј. лечити мане, заблуде, навике. Да нас не би у нашем раду одвело што-шта на странупутину, те да *сами* не омрнемо народу школу, његову узданницу, морамо добро пазити, шта ћемо примати са модерног запада.

Ради те околности морам навеети још и ово. Такво напредно учитељство, а у страшној борби са гвозденим клерикализмом и другим назаднијим сталекима, а у заједници са јединим делом просвећеног друштва, тражи већ од више година *слободну школу* у неким западним земљама,

а нарочито у Аустрији, ради мешавине народа и притиска власти и клерикалума на школу и учитељство. О слободној школи постоји тамо и огромна књижевност. Борац за слободну школу је код нас и вредни Даворин *Трстеник*, који је о њој излагао и засебно дело.

Таква школа постоји у Немачкој у *Викерсдорфу*. Пета се издржава добровољним прилозима и прилозима пете општине, а стаје много трошка. Предају у њој учитељи са академском спремом. Образовање траје од првог разреда основне, па средње и више школе, дакле до осамнаесте или двадесете године. Ученици су у интернату. Многи предмети им се предају у природи. После свршених средњих разреда, ученици бирају из разних наука оно, што их највише занима (као и у Америци) те им се то и предаје, дакле по слободној вољи. Из литературе, историје, уметности, узима се за изучавање оно, што је трајне вредности, што је савршено, непролазно. Воде се о свему прешпирке, критике међу ученицима. Религија је остављена дому и појединцима на вољу.

Слободна се школа код нас код многих криво схваћа. Веле, да је против вере, религије. Није тако. У слободној школи је она, додуше, нетрениута, али је она питање вере оставила дому, родитељима. Па и парламент у Италији скоро је изгласао, да се веронаука нетрениута из основних школа и принуди родитељима. Таквих школа има много у Француској, Америци. У Шпанској је много завео Ферер, али, како је његов рад схваћен од стране државе и цркве, видили смо. Платио је главом. У слободној се школи предаје оно, што је за околину, народ најпотребније и што се не противи здравом разуму. Не гледа се на сталеже. Њој нико не намеће наставни план, она га сама ствара и у њега улазе само чиста, овејана зрна из наука, као и у причама и у чланцима за морално-етички осећај, а скончана је и са практичним радом.

Код нас, специјално у народу српском, са нашом народном црквом и народним свештенством, у доба, када дух либерализма провејава кроз цркву и свештен-

ство у лепом броју, у доба, када један наш умни првосвештеник са јаким разлозима, а у еред нашег срп. народног цркв. сабора устаје и доказује, да није на штету цркве и вере, а на велику је корист народне школе, ако се учитељи ослободе појачке дужности и све силе своје уложе на школ. просветни рад, у доба, када други наш првосвештеник онако полетним речима препоручује народу сокољство и у опште, када кроз посланице своје и поздраве упућују народ, да се прикупе око корисних установа, које *свештовни* просвећени људи оснивају, питање *слободне школе* код нас није прешло са тога гледишта, а ваљда неће ни бити. Али би се дало већ о томе расправљати, да ли је прешло са других гледишта?

Да не би, дакле, ко криво схватио код нас слободну школу и борбу за њу на западу, држао сам за нужно, да и ово споменем у неколико речи.

Данас се на западу чује поновни поклич: *Будућа школа је — школа рада*. Већ сам напоменуо, да се радом данашње школе ипсу многи ни на западу задовољни. Ова околност никога не изненађује. Тамо је тако развијена трговина и индустрија, а с дана на дан напредује гигантским кораком, те се капитализам јача и шири, а сиротиње, радника, све више.

Када је Горзји пропутовао Америку, једва је чекао да се врати у своју „Махушку“ Русију, у којој срета милијоне, доброћудних, честитих словенских душа, задовољних, што са својим плугом и мотиком зарађују „хлеб наш насушниц“, те и ако ипсу какви думени, ипак су толико развијени умно, да своју муку и *сачувају*, те схватају *животи* као *животи*, у коме се има када и богу помолити, певати своје лепе народне песме, позитравати ум са пословицама, загонеткама, дивним бајкама вијнути се у свет чаролија... па богме одмарати и своје утрућено тело, ускликују је са неком грозом: „Америка је *гвоздена хала*, која *гуша* *дијемнице* *физичну снагу* *милијона радника*, и слабо им даје прилике, да дух свој забаве производима ума славних писца.“

Јесте, на западу будућа школа је *школа рада*, јер домаћи радови престају, за који је породица спремала своје чланове, те се на западу, у већини великих места развио фабрички рад, који треба хиљаде радника из целе околине, а неко им мора спремити **руке и развити вољу**, када породица не доспева, а то ће бити школа. Што буде више фабрика и више сиротиње, све ће се јаче осећати потреба *школе рада*.

Наравно, да основна и средња школа, као школа рада, а особито основна, неће спремати какве *гошће раднике* нити спремати стручњаке за поједине радове, она само помоћу физичног рада уз предавање појединих дисциплина — предмета, тежи за тим, да *поред развијања ума, одлењивања срца* буде развијена за рад и *рука и воља* за радом, за чега се данашње васпитање слабо брине, као што навађа др. Кершенштајнер. А и Фребл је рекао: „*Данашње васпитање доводи децу до телесне лености и ова се привикавају на нерад. Тако — вели — многа човечанска снага остаје неискоришћена.*“ Како се код нас примењује рад у школи: писањем, цртањем и т. д. и у колико би се код нас увести и применљивати могао, а да не васпитавамо по Фреблу можда ленљивце, и како је уз остали рад врло добро дошла *графична метода* готово уз све предмете, биће говора на своме месту.

Др. Кершенштајнер је одушевљени заговорач школе рада и уверен је, да је *знање*, које је дете стекло у *заједници* са практичним радом незаборавно и да остаје стална душевна својина васпитаникова. Тако је. Он је основао такву школу рада у *Минхену*, која се издржава великим новчаним жртвама тамошње општине и других родољуба.

Деца треба са *радом* за *рад* да буду спремна, кличе се слуха.

Ово су, дакле новост на западу, за које ми морамо знати.

Из свега се наведеног види, како напредно друштво тежи, како најумнији људи раде око напретка школе, васпитања младог нараштаја, да овај буде развијенији и напреднији, како просвећено друштво настоји, да даље васпита ста-

рије, дом, да не квари посао школи, а како је код нас, видећемо из следећих чланака.

Прис.

Стеван Радић.

СРПСКИМ КЊИЖЕВНИЦИМА И МУЗИЧАРИМА.

Опће је позната ствар, да су наша деца у српским школама и сувише оптерећена. Та њихова оптерећеност је наше велико зло. Баш за то, наша је императивна дужност будним оком pazити на живце невиних децице. За то, колико год унемо, морамо настојати, да им помогнемо, где год можемо и како год можемо. Осим изналажена разних по децу лакших метода, певање, декламовање, народне игре и деце забаве — шк. свечаности јесу још један начин више за деце разонођење. То их мало отргне од озбиљног шк. рада, те их чисто електризује, улевајући у њих добру вољу, расположење и потрајност за нове напоре око учења. Осим ове, чисто хигијенске добити, овако паметно разонођавање деце врши и једну врло важну, националну улогу. Наиме: наша деца се осете у свом елементу своје српске свести. Ето, с те стране не може се доста препоручити: певање, декламовање, играње народних игара и саме свечаности — деце забаве. Није потребно рећи, да све то може, треба и сме да буде једино само дању, а никако се не сме држати све то у вече, ни ноћу.

У последње време баш се доста често чује, да се и у нашим основним школама интензивније негује: песма, игре и деце забаве. Не знам, чему да се препише то? Да ли већој музичкој спреми млађих учитеља, или је то, можда створено силом околности, поводом променевог стања данашњих школа, које сви ми, подједнако осећамо, како нас притискује. Но, било како му драго, једно је позитивно; ово је једна врло симпатична појава нашег школског живота и то треба што јаче култивирати.

Но, сад се испречује једна велика невоља. Кад се приреде 2—3 оваке деце забаве, а ми се нађемо у грдној

неприлици. Наиме: брзо се исцрпи само градиво тих дејћих забава. Ми немамо доста лепих дејћих песама и немамо добрих дејћих позоришних комађа. Нарочито наглашћујем ово: *лепих* дејћих песама и *добрих* дејћих позоришних комађа! Од свију дејћих песама једва можемо изабрати тек неколико лепих. Већина их је или никаква, или су стране. У овакој неприлици због песама, учитељи се довијају тако, што певају с децом оне песме, које су компоноване за одрасле зборове. То сам видео код других учитеља, а тако радим и ја сам. Нарочито морам истаћи, да сам најпеште, право уметничко певање чуо у школи *Радована Поповића, учитеља у Ади*. Он је у томе прави мајстор. Његова деца певају у 3 па и у 4 гласа. Па то певање је тако прецизно и са тако вештачким извађањем, да би то доста било и за одрасле певаче, а не за ситну школску децу. Но, и он узима песме, које су компоноване за одрасле зборове. — Ма како да је франтантно слушати од деце овако тешке песме, опет зато, поред свег уживања, у човека се поткрада сетна мисао: да је све то усиљено. Није то природно. Колико би било лепше, милије и слађе слушати какве лепе дејће песме? Али: како их? Ко би скрупулозно чекао на лепе дејће песме, тај би онда врло мало и ретко могао запевати са шк. децом!

Исто тако стојимо и са народним играма. Школа треба већ из ране младости да негује у деци дубав и вољу према српским народним играма. Но, зато нам опет треба за школу zgodних песама. А ми немамо подесна текста уз мелодију т. зв. народних игара. Ето: „Српкиња“ је баш тако лепа народна игра и слатка мелодија. Но, текст је, међутим, тако нелогичан и несладак, да је то срамота. „Ој Српкино буд *брна*, као што си *узорна*“ и т. д. Па, поред свега тог, човек стисне своје срце и успава своју памет, па пева и *тај* текст, већ само и ради тога, да се научи „Српкиња!“ За друге народне игре — осим „Коло“ ми и немамо таког текста, који би био подесан за шк. децу. У овакој невољи, човек се и сам довија

према азу. Тако за „Селанчицу“ на силу је скројен овај текст: „Чувајте се Српкињи (или: Српкиње) свађе и пната...“ За „Наталијино коло“ опет, као од беде, употребљује се она басна у песми: Пчелица и голуб из Натошевићеве српске читанке за III. разред. Ето, више и немамо текста за народне игре, што би могли употребити и у школи. А зар овако нешто није потребно? И то особито баш у данашње време!

Исто тако стојимо и са дејћим позоришним комађем! У дејћој позоришној библиотеци има свега 10 комада. Осим тога имамо још 6—7 позоришних комада разних издања. Но, од свега тога ни половина се не може употребити, а остало је све тако слаба работа, да је штета, што и постоје.

Мало боље стојимо са декламацијама. Но, и то само за то, што смо *имали* Чика Јову. Но, на жалост само смо га *имали*, а на његову месту немамо никога ко би га заменио.

Као што се види, ето, дејћих песама (за певање) и дејћих позоришних комађа немамо ваљаних. Дејћих декламација — осим Чика-Јовиних — слабо имамо. А текстова за народне игре немамо уопште, што би могли употребити у школи. — Па зашто је то тако? Зато, што многи поштовани „еписатељи“ и „композитори“ мисле, ако за одрасле нису добри, да су онда добри за децу. Међутим то никако не стоји. Ко није добар за одрасле, тај је за децу још и гори.

Е, па шта да се ради? Ето, то баш и јесте оно, што имам да рекнем! Код нас би требало мало јаче заинтересовати наше озбиљне и признате књижевнике и музичаре. Нек се сете мало остављене и заборављене српске дејнице; нек погледа мало и на ову српску спрочад! Сваки од њих, нек сматра за своју свету дужност, да покљони по нешто и српској деци! Нек се заведе тај обичај, да сваки даде деци, годишње, бар по један поклон и то: или декламацију, или песму (композицију), или позоришни комад. Кад би се код нас тако радило сваке године, ми би, за најкраће време, имали богату

збирку дејних песама и др., да би нам свега било доста за читав век. Ето, тако се то ради и код Мађара. Њихови најбољи књижевници (Миксат, Абрами, Бенедек, Гал и др.) створили су читаву литературу за њихову децу. Зато: на посао, ко је прави народни пријатељ! Надмеште се, ко је већи родољуб! Не треба само онамо бацати поглед. „от- њуду же помошч идет!“ Са висине своје уметничке „сфере“ „синехидите“ есе мало и зајните у школе међу децу. Не треба више: *само сваки по једно!* Знајте, да та ваша мука неће пропасти. Кад се ти ваши поклонци одомаће у српској школи, онда ћете онде задобити двојструку плату. Постаћете српској деци оно, што им је Чика Јова! Осим тога, баш ви сами ћете их однеговати за одушевљене Србе, који ће, касније, бити захвални читаоци ва- ших озбиљнијих књижевних продуката, биће свесрдни певачи ваших већих и тежих композиција. Зар вам треба веће и лепше награде? Ова мала и скромна плата није за презирање. Све то може бити од врло великих и крупних после- дница. Тако се сеје семе лепше будућности!

У читавом овом послу врло много би могли помоћи: Матица Српска и Школки Савет. *Нека се постарају, да се за читав овај посао заинтересују уметници, а не све то да остане, као слободно поле „пољетараца.“*

Не знам, да ли ће ова молба стићи до ушiju оних, који би могли помоћи. Но, ја сам све ово рекао из чиста срца и са најискренијом намером, да се по- помогне српској школи, која преживљаје тешке дане.

Сад је на вас ред, Срби књи- жевници и композитори! *Дока- жите да имате срца и за српску децу.* Та она вас тако жељно чекају. Не оста- вљајте их овако јадне и спроте, јер то ће нам се свима дуго осветити. Времена су судбоносна по српску школу. Зато: *„Ко има уши да чује, нека чује, па нека помогне!“*

3. (16.) фебр. 1912. год.

Justitia.

Школа рада.

По немачком ЂОРЂЕ ПЕТРОВИЋ, срп. нар. учитељ.

(Наставак)

Свака поједина појава воље има још своје парочите основе, које ју у правом смислу сачињавају, дочим остале основе само испуњавају хармонију. При сваком деловању претпостављамо „мотиве.“ У тим мотивима постоје стварне и личне основе. Овде је важна та чињеница, да су личне основе за радњу меродавне. Од њих зависи, која од постојећих долазе до утицаја, од њих зависи и снага воље. Значај стварних основа не сме се пре- видети, али је тај значај без личних основа потпуно скривен и може само кроз њих да постане појава. Оне педа- гошке теорије беху потпуно, које су воље сматрале неодвином од круга пре- става, а при том у преставама видеше само стварне основе. Одредбе, које беху основане на оним теоријама, беху не- довољне. Пракса наше школе, која се већином не оснива на јасним теоријама, у погледу образовања воље лута у мраку; неодређене престаје, које ју руководе, не воде циљу: цела настава сама по себи има слаб утицај на вољу и делање. Са данашњим школским радом и при- тачном погледу би се могло мало урадити за образовање воље. Ако су личне основе одлучујуће за вољу, онда се мора тако удесити, да на ове утиче. Али на крају крајева све личне основе имају своје порекло у личном отпору. Овај по- могућности треба да снажно дела, али да отпор не буде подвезан, а што на све- стран начин и често наступа овај отпор, то је одлучујуће за образовање воље. Последнице овог отпора утичу као одличне основе у душевном производу, и ако се оне у свом саставу не распознају у зачетку. Када једну „преставу“ замени радња, и однесе победу при борби раз- лога, она онда мора психички одговарати и мора се одликовати. Како ово одлико- вање има да се односи на трагове отпора, то васпитање мора на ове обратити свој труд. Одрастао је сасвим друге способ- ности за отпор, он може на сасвим друго

да реагира него дете. Ми се морамо придржавати његове нарави. Прво мора бити стварна основа, и на тој је могућа касније виша врата отпора. — Цео наш живот страсти и воље проистиче из простих осећаја, па и тамо, где је у питању најразвишеније. При образовању не смемо одма од горе почети, него се морамо бринути пре свега за најпростије. Са овог гледишта од великог је значаја у годинама развитка, ако ствари утичу на човека, и ако он мора да ради много и различито према spolu. На овај начин ће се створити основа трагова. И то је начело школе рада: да радови треба да утичу на дете много и свестрано. Овде има васпитање у извесном степену моћи, да услове тако уреди, да се оно психички одликује што његовим намерама одговара. Разуме се, да су овде у питању компликације личне, психичке основе, по свакако простије и ниже врте.

Поменишало се већ на значај, који има вежба за развијање психичке енергије, али је она битна још и за разне појаве воље. Воља се мора вежбати и то цео ток процеса воље. И сада се сећамо вежбања воље детине, у вези са повесницом или у науци вере. Али се овде не ради о савршеном психичком току до радње. Процес воље иде само до намере, до одлуке. Свагда се о томе ради, како ће се дете владати при једној касицији прилици, јер често дођу у питање животни односи, у које дете још ни дојти не може, у каквимга одношајима је дорастао. Народна сврха васпитања је, да се воља управља према будућности. Али је сасвим друго нешто, ову крајњу сврху предумити, пре по што је дете достигло одговарајућу зрелост. Јер је само онда на будућност управљено од потпуне предности, ако је развијање толико успело, да се намере и одлуке у датој прилици у радњу претворе. При томе се мора изобразити енергија воље у опште, као и нарочито психичко одликовање основа, које намеру састављају. — Мора се вежбати, да се воља претвори и у радњу. А то се дели прво на једноставнијим случајевима, где делање непосредно, или бар

скорим наступом. Она вежба рада недостаје нашој школи, дочим за њу школа рада како у одношају према саученицима, тако и при самом раду пружа најбогатију прилику. Тек кроз ово привикава се воља да се распростре на дужа времена. Ја, шта више, видим опасност у томе, да деца схвате тако многе закључке и намере, иза којих не наступам делање. Колико има људи, који у мислима раде зрело и добро, исплету најлепше планове и не изведу их у дело. Ово стање се баш у школи негује. Активност се мора образовати. Једно мало дело важи више, него хиљада најлепших одлука и планова. И при данашњој настави долазе многе побуде за сваковрсне радове. Навлачивање, да се све претвори у радњу, јесте код детета, баш по његовој природи врло велико. Све што одговара детињој природи, утиче у овом смислу. Уопште кажи се планови праве? Дете предузме себи да ово наведе а оно отпочне. И већина свега тога пропадне. Ја се сећам живо тога стања из мог школског доба. Већ и због тога је морало много да одлети, јер већи део од онога, што је школа подетакла, било је надмоћности детиње снаге. Друго је изостало услед недостатка сретања, времена, прилике и т. д. Овде је требала школа одма да пружа средства и прилике и много би утицала. Што сам ја сам или са мојим друговима извршио — најмање је на то школа утицала. Ту је онда недостајао дати утицај школе на живот.

Слична искуства, као дете, стекао сам касије и као учитељ. Како су деца често отворено изразила своје намере, а при том била весела. Често скоро цео разред, скоро еваки је имао по неку намеру. Али дело није следило, што ме је обесхрабрило. Но и то сам искусио, да деца, кад сам их у школи — уколико то беше могуће — пустио да раде, већ после неколико недеља почеше и ван школе радити, и то што дуже, тим више. А када сам један исти разред имао и друге године, видео сам често радостан плод, приметно сам и у теоретској настави утицај ове напуне школског рада ван школе. Деца горњих разреда, у којима сам давао стручне ча-

сове, ипсу скоро ништа приметила нашто је дала наставна подетрек, и ако су показала воље, дочим су деца мог нижег разреда често чинила излете у планине, пољане, на извор или по брду.

(Наставник ед.)

ОЧИГЛЕДНОСТ И ОЧИГЛЕДНА СРЕДСТВА У РАЧУНСКОЈ НАСТАВИ.

МИЛОШ ПОПАРА — СРПЈАВЕО.

1. Очигледност. Као што је очигледност основ сваке представе, те без ње не може бити ни јасна представа, тако је она још важнија у рачуној настави. Не само да очигледност у рачуној настави чини представе јасне, него је она и од научнога значења. Бројне представе нијесу толико јаке, као што ће бити јаке, ако се то вјежба у природи, јер ће нам дати јасне представе јединица или означених количина као и преинаке код разних рачуних операција. Више вриједи представе стечене у природи, него макар које стечене у школи, макар се како строго радило по методским захтјевима. Конкретне ствари и догађаји, које су ученици видјели, само су средства да оно, што мисли створе доведу до бржега и сигурнијега закључка. Рачунство је мисаони и разумни рад, а не забава за око, те је зато очигледност од још веће важности. Настаје питање: кад је највећа потреба стјепана представе? На ово питање лако је одговорити, кад знамо да је природно, да је највећа потреба у почетку рада. За очигледно представљање разних бројева и количина употребљавају се разна средства — о којима ћемо касније говорити — али за сада наглашавамо, да та помоћна средства морају бити једноставна и позната. И код појединих операција најлакше се долази до спознаје помоћу непосредних представа. Очигледан рад код додавања, одузимања, мјерења и т. д. најбоље је да тај рад врше сами ученици, јер поред тога што им је представа јаснија, привикавају се и на саморађу. Како у сваком предмету, тако

и у рачунству, о чем се год говори треба то и очигледно представити. Кад се говори о мјерама ције довољно показати разне мјере, него дјеца морају и мјерити, дакле морају се научити тим мјерама служити, јер ће их тиме схватити са практичне и рачуноне стране. На сату показују се основни појмови рачунања времена. Ово је врло нужно, јер баш код нас се најмање обраћа пажња овој мјери. Догађа се, да варошко дијете, које идући од куће до школе види на сокаку најмање три часовника, па опет се може догодити — ако је учитељ превидно обрадити ову мјеру у школи, да дијете сврши четврти разред основне школе, па не зна на часовник. Кад је тако у варошима, како је тек на селу, гдје дијете ријетко кад може погледати часовник. Не треба спомињати од колике је важности упознати дјецу са пољем, јер није риједак случај да народ не позна новац и тиме трпи штету. Од важности је упознати дјецу са „порезном књижицом“ и том приликом упутити их у права и дужности грађана. Није од мање важности упознати дјецу и са „возним редом“, јер није риједак случај, да се „возним редом“ не може послужити човек из вишега школовања, а камо ли онај, који је свршио само основну школу, у којој на жалост није о томе ни чуо.

Очигледност се не може кроз сво гравидно рачуноне наставе провести из простог разлога што не можемо појмити веће количине. Ако метнемо на једну хриу само 100 К, то нећемо моћи знати тачно колико их је; док их не избројимо. Ако се окренемо од те хрије те неко узме или дота коју крупу, то ми не можемо познати; дакле не можемо схватити ту количину. Тако је код одраде, а како је тек у томе погледу са дјецом, која долазе у школу са завршеном седмом годином једва јасну представу количине броја 4! На овога излази да се количине могу очигледно представити у неколико првих десетица или само у првој десетици, а даљни рад оснива се на машти. Али из овога не излази да се очигледност одбаца. Њу треба задржати, јер се помоћу ње лакше долази до разних опе-

рација. Овдје је ријеч само о томе, да се веће количине не могу појмити, али ако се те количине груширају (бројне слике) те тиме постану прегледне, онда ће се моћи појмити. Очигледно представљена десетина по десетина води нас сигурно у десетински систем, кога ће дијете помоћу очигледности разумјети, те ће послје помоћу маште појмити и веће количине. Још нам је споменути, да се треба чувати сувишне очигледности, јер се тиме губи вријеме и ученици се гоне у досаду. Без сврхе је код предузимања разломака употребљавати линију на табли, напирне траке, апарат за рачунање и са разломцима и друга средства, јер се на толико много очигледних средстава развије дјечија пажња и тиме се промаши циљ.

Није нужно, ако су дјeca несигурна у градиву у бројном низу од 1 до 100 непрестано оперисати рачунаљком. Само гдје мањка знање, а знање може мањкати само дјеломично, онда се полови градиво помоћу очигледности. Гдје је несигурност ради слабог вјежбања, тад треба вјежбати без рачуналке, да се не троши вријеме на баратање са рачунаљком.

II. Очигледна средства. Колико је нужно да свако дијете има своја очигледна средства, толико се требају ограничити у вишим разредима, кад учитељ не може надзиравати њихов рад с тим средствима.

Напротив је од велике важности, да се дјeca на рачунаљци или другим сличним очигледним средствима науче самостално вјежбати. Утисци, које око и ухо прима и то у говору израза нађе, оно ће се стварно протегнути кад долази момент стварања, ако дијете у првој рачунској настави не само гледа, слуша и говори него у исто вријеме и ради. Са разном употребом рачуна са куглицама и другим средствима повећаће се радост дјечија и биће већи интерес. Нека у рачунској настави дјeca не буду ниједи слушачи, него нека учествују и својим радом. Разумије се да треба чувати пријеме и нехарчити га на сувишне дјечије радње.

Очигледна средства можемо у главном

подијелити на *природна* и *умјешна*. Под природним разумију се ствари, које се налазе у учионици, онда каменчићи, прутини и т. д. Као добро очигледно средство треба употребљавати разне дијелове човјечијег тијела, а нарочито *прсте*. Они су најважније очигледно средство. Код природних средстава нарочито треба обратити пажњу на ситне ствари као грах, кукуруз и т. д. и употребљавати их, јер би их дјeca у свом несташлуку могла турати у нос, ухо или прогутати.

Прсти.

Прсти су били у бројном низу од 1—10 најједноставније и најприродније очигледно средство свију времена и код свију народа. Још су их употребљавали стари Римљани; само је код њих сваки зглавак и прегрбао означавао извесну вриједност. Претима лежи вриједност у томе, што су они такорекуну увијек при руци и сва дјeca у свако доба могу се вјежбати. Рад претима код дјече испочетка прави потешкоће, јер дјeca неће погодити подићи онај прет који треба или ће подићи више прета и т. д. Зато треба узети у помоћ другу руку с којом ће се испузити онај прет који треба. Кроз кратко вријеме дјeca ће радо рачунати са претима. Има методичара, који не полажу велику вриједност овоје очигледном средству, али ти гријеше, јер дјeca прете инстинктивно употребљују. Кад дијете очигледно на претима увјежба рачунати, оно ће и само напустити то очигледно средство и долазиће и без прета до резултата. Разумљиво је да треба и учитељ настојати, да дјeca не употребљују прете дуже, него што је то потребно. То вриједи и за сва друга очигледна средства. Колико су очигледна средства у почетку нужна, толико су послје од штете, сметње и дагубе, кад су дјeca довољно увјежбана. Срећа је, да се може рећи, да је прошло вријеме, кад је прва школска година прошла у непрестаном очигледном рачунању. Препоручује се, да кад учитељ предаје, да дјeca скрете руке и тиме запријечи ра-

чување са претима, те су тако при-
сиљена у глави рачунати без помоћи
прета.

(Наставиће се.)

Интелигенција.

Од

ГБР. МОМЕТРЕА.

Превео

ВАСА СТАЈИЋ.

ИНТЕЛИГЕНЦИЈА УОПШТЕ. — ПОДЕЛА ИНТЕЛЕКТУАЛНИХ
ЧИЊЕНИЦА.

Дефиниција интелигенције. — Односи међу интелигенци-
јом и другим способностима. — Шта су пре називали
разумом. — Разлике интелигенције. — Део професионал-
ност код интелигенције. — Елементи интелигенције: идеја и
суђење. — Суђење, битна радња интелигенције. — По-
дела интелектуалних чиница. — Осни елементи функци-
ја интелигенције. — Анализа једне стране из Декарта.
— Услови за развој интелигенције. — Физиолошки
услови: мозак и мисао. — Психолошки услови: напона.

Дефиниција интелигенције. — Интелигенција је
скуп чиница кроз које ми себи представљамо
било који предмет, било однос између два или
више предмета. Узета као начело свих ових
чиница, она се може дефинисати као *способност*
мишљења. Мислити је у ствари исто
што и познати, и разумети; познати значи
представити себи какав би предмет; разу-
мети значи схватити однос међу једним и дру-
гим предметом.

Етимолошки интелигенција (од латинског
глагола *intelligo*) значи искључиво способност
разумевања. Али је тачније урачунати овамо
и просте чинице познавања. Чудно позна-
вање спољашњих ствари, опажање неке боје,
неког звука, и ако потиче од чула, оно је већ
интелектуална чиница.

**Односи међу интелигенцијом и другим способно-
стима.** — Никад није сувишно подсећати на
ону истину да се психички феномени, поред
све своје разноликости, у ствари стапају и
мешају. Њих издаја и разликује једино пси-
холошка анализа, као што хемијска анализа
раствара сложено тело на просте му елементе.

У свести, каква је она у живој стварно-
сти, нема ни једне чинице сензibilitетa
која не би била пражена интелектуалном чи-
њеницом: била то, у најмању руку, свест о
задовољству или болу, било познавање пред-
мета који проузрокује наклоност или одира-
ност. Воља тако исто увек претпоставља ин-
телектуалну чиницу: хтећи, значи одлучити
се за радњу коју познајемо, значи тежити за
сврхом о којој имамо представу.

Приметимо, да се једина интелигенција,
различна у томе од других способности, може

издвојено развијати, а да се у њену радњу
не упуле каква било сензитивна или вољна
чиница. Мислац без сумње није апсолутно
независан ни од сензibilitетa ни од воље.
Декарт, кад развија, понајчешће је под-
ржавао у својим мислима задовољством које
у њима налази, а нарочито својом вољом, која
му као закон прописује да не прекида своје
закључивање. Мишљење, понајчешће, не тече
без неке тајне радости духа, ни без јаке пажње;
а пажња, то је воља кад управља интелеген-
цијом. У неким случајевима, међутим, ми су-
диммо, закључујемо, а на наше суђење и за-
кључивање се не надовезује никаква емоција,
нити нам је потребан напор или воља да бисмо
наставили своје мишљење. Геометричар који
доказује своје теореме није неке чиста мисао
која ради само интелектуално.

Шта су пре називали разумом. — Реч ин-
телигенција је данас освештана употребом и
означава све чинице које имају заједничко
обележје у томе што су мисли. Реч *разум*,
некад много употребљавана, означава само
најниша дела интелигенције, она којима ни-
како није потребна сарадња пет чула.

Већ физичар, који посматра особине тела,
ради посао интелигенције; али он ради посао
разума кад закључује да би установио фи-
зичке законе, да би објаснио феномене при-
роде. Геометричар који без престанка закључу-
је, служи се стално својим разумом.

Стари филозофи су тачно разликовали
сензитивне радње, чулно опажање, памћење,
машту, и интелектуалне радње: само ове су
биле довољне у везу с разумом. Нагледа пра-
вилнице да се у једну и исту категорију ује-
дине све чинице мишљења, ма каква им
био извор, потицале из чулног опажања, или
из напредног посла, из прераде каква је осо-
бена духу.

Развој интелигенције. — Интелигенција се
јавља већ код детета, од дана кад оно познаје
своју мајку, кад разликује предмете које му
његова чула показују. Али, у почетку ушљена
у чулне утиске, интелигенција се мало по
мало развија; или управо, на чулна опажања
се надовезују чинице другог нивоа.
Сачување памћења, појединачне представе,
које су се мало по мало нагомилале у духу,
омогуће поређење, неживине представе, одакле
неосетно настају апстрактне, опште идеје, које
више не представљају појединачке предмете,
него њихове односе.

Другим речима, интелигенција која је у
почетку само огледало за ствари, стиче мало
по мало своју азлатну виталност. Она реагује
на елементе сазнања које јој пружа чулно опа-
жање а не свест; она их присвоји, именује,
преображава, пење се до највиших схватања;
она закључивањем проширује првобитна знања.
Једном речју, механизам интелигенције прет-
поставља у њеи мах и дате чинице, прву

грађу, тако да рекнемо, и радњу коју врши интелигенција сама да би употребила те елементарне чинишце и преобразила првобитну грађу.

Део урођености у интелигенцију. — Интелигенција није само суд који се мало по мало пуни сазицањем које у њега свакодневно спајају чула и свест: она је снага која постоји сама собом, која према томе има своје властите тежње, своје истините, своје несаветљиве законе.

Не само да свака интелигенција има од наслеђа и од своје властите природе неке или мање живахности, снаге, диспозиција да боље разуме овај или онај ред стипа. Него свака интелигенција, самим тим што је интелигенција, доноси при рођењу са собом принципе који управљају свим њеним радњама.

Они принципи сачињавају оно што се зове ум, то јест све што је интелигенција урођено, протинио искуству, које значи све оно што је стечено.

Елементи интелигенције: идеја и суђење. — Ма колика да је разноликост облика код интелигенције, у свим њеним појавама се налазе исти елементи. Елементарна интелектуална чинишца јесте представа, или другим речима *идеја*, некад чулна и партикуларна идеја, једна човек, неко дрво, час апстрактна и општа идеја, човечанство, растине. Али идеје саме собом не сачињавају живот духа, активност интелигенције. Интелигенција у истину ради тек онда, кад удружује идеје, то јест кад суди, кад тврди; а у ствари она увек суди. Суђење је темељни чин интелигенције; оно је за нас оно што је дисење за тело.

Кад би било само осамљених идеја, које се у духу вижу једна на другу, без везе која би их удружила, дух би био палик на речни, који би обухватио набрајање свих именица и придева неког језика. Да би те речи добиле вредности, треба да се придруже једна другој; да их сједини глагол *бити*. Тако исто, да би интелигенција радила, треба идеје да се међу собом уједине и створе судове које језик изражава реченицама или фразама.

Суђење је битни чин интелигенције. — Узмимо једну по једну разне интелектуалне чинишце, па ћемо констатовати да се оне све састоје у суђењу.

Спољашње опажање, чак и у најелементарнијем свом облику, јесте бар тврђење да опазили предмет постоји. Ја тврдим или судим да ова боја постоји, да чујем онај звук. На вишем ступњу, спољашње опажање је тврђење о односу који је налазимо међу двема туђим идејама: овај ето је квадрат, овај цвет је румен.

Свест, или унутрашње опажање, није него низ судова које доносимо о чинишцима што настају у нама. *Осећам бол* исто је као и суд: *Тороси да осећам бол*. Бити свестан психичких

феномена није ништа друго него тврдити да они постоје.

Памћење је тако исто збирка суђења: ја судим да сам пређе видео ту личност, да сам пре два дана био у тој шетњи.

И сама машта води до суђења, а идеје које нам она пружа немају вредности сем ако су једна за другу повезане. Пејзаж који замислимо вреданост је: хладовина у њему подрижава свежину.

Ум је често дефинисан као способност за идеје и за прве нетине: а нетина је само суђење, суђење које се подудара са стварношћу.

Апстрактација и генерализација су у извесном смислу само навори апстрактних и општих идеја; али се ове идеје јављају издвојене само у реченицама; у духу се оне увек комбинују међу собом или се партикуларним идејама и сачињавају суђење. „Француз (општа идеја) је дуван (друга општа идеја).“ — „Ја волим (партикуларна идеја) човечанство (општа идеја).“

Закључивање, најзад, није него низ судова тако међу собом повезаних да дух, упућујући их, извлачи из њих нов суд.

Подела интелектуалних чинишца. — Ништа није разноврсније од интелектуалних чинишца: ништа није, према томе, сложеније од њихове поделе и класификације.

Интелектуалне чинишце се, у истину, разликују међу собом с разних гледишта: прво, с обзиром на природу предмета које интелигенција себи представља (материјалне особине спољашњих предмета, или психичких феномена); затим, према томе да ли интелигенција по први пут стиче познавање (опажање), или сад треба само да га сачува памћење; и још према томе да ли интелигенција извлачи своје идеје из себе саме (ум), или их prima од искуства (чула и свест); најзад, према томе да ли је интелигенција једноставно огледало у ком се одржавају предмети, или она постоје активан радник који израђује грађу првобитне способности (апстрактација, генерализација, закључивање).

Општи списан интелектуалних функција. — Према разним гледиштима која смо изнели, овако се класификују чинишце и функције интелигенције:

1° **Функције стицања**, које се зону п способности чулног и непосредног опажања, способности за искуство: *чула и свест*. Чула су као ома на кући у којој стапује интелигенција; свест је светлост која обасјава унутрашњост стана.

2° **Функције задржавања**: то су оне које сачувају, задрже било познате посредовано чулнима, свешћу, било познате које потичу од каснијих радња интелигенције: *памћење, машта којом представљамо*.

3° **Функције израђивања и комбиновања**: оне прихвате грађу, чинишце свести и чула,

поређују их, повезују размишљањем и, том изразом, довршују изградњу интелигенције: *синарличка машта, аистракиција, генерализација, закључивање.*

Ум није споменут у овом списку, јер он заправо и није посебна функција интелигенције: он је интелигенција сама, у свом саставу с којим се родила, и у својим уроченим законима. Ум влада свим интелектуалним радњама; он управља њима и омогућава их.

Анализа једне стране из Декарта. — Доста је угодно већовање у препознавању разних интелектуалних функција ако, из кога било писца, анализирамо један низ мисли.

Узмимо, као пример, једну страну из Декарта:

„Ја сам био проучавао, будући младић, многе делове философије, логику, а из математике анализу геометричара и алгебру, а то су били три науке које су изгледале да треба нешто да доприне могућ намери (написано: Декарт се сећа шта је у младости учио). Али, поштођући их (описива, анализа), ја олакх да логика, ипак силосизми и већина других њених теоријских случаја нису да другим објаснио ствари које знамо, него да их научимо (сул: Декарт тврди да логика не помаже открићу истине). На како ова одшта садржи много врло тачних и врло добрих пронала, има ипак са њима помислио толико других који су или штетни или сувишни (анестрактие и генерализације), да их је тако тешко надједати, као што је на неприпремљене мраморне стене тешко научи Дијану или Машину (машта: Декарт замишља вијара како ради статуу). Затим, што се тиче анализе староста и најбоље модерности века, сем што се простору само на врло аистрактиву грџу. Још је врло узак толико велика да посматрање ентурга, да разум може веровати само толико умарадућу машту. А у последњој су се људи толико велики да насасна пришла и извесне бројке, да је од не постала замршена нека и нејасна поштена, која дух обавује, место да буде наука која га обавује. То је био упорок што сам ја помислио да треба трзнути други неки метод који би, обухватјући предности ова три, био слободан од свих њихових погрешака (Дедуктивно закључивање; Декартов силосизам би могао бити овако формуласан: горња премиса: Људском духу је потребна метода; доња: неђутим су логика, анализа геометричара и алгебра недољна методи; закључак: треба дакле тражити нову методу). И, као што мнозина закона често дие опира даме приликама, тако да је нека државна миса била уређена кад су, пошто их има врло мало, закони врло строго замршени; тако исто, на место свог великог бреја пронала, на којих је састављена логика, ја помислио да ће ми бити доста ова четир (идуктивно закључивање по дијалогу); Декарт, пошто је овако шта се дешава у државима, где су стари тим болје удешени што је више закона, закључује да је исто тако добро свести на мали број пронала логике.“

Сем примера за чулна опажања, која природно не улазе у аистрактио размишљање једног од философа, страна коју смо мало пре анализовали показује нам скоро све врсте интелектуалнога рада.

Ако се сасвим повучемо у себе и дамо рачуна себи о, на пример, радњама које су се у току од четир сата писале једна за другом у нашој свести, с истом лакоћом немо открити у ткани наших мисли разне коње који га сачињавају, и који су некад позавиљени од спољашњег опажања, некад од пам-

ћења, некад од маште, некад од чисто интелектуалних радња аистракиције и генерализације.

Услови за развиће интелигенције. — Интелигенција пре свега претпоставља чинење: она ће бити тим богатија, што чула буду извећана, што више појмова и идеја чула саберу у средини која нас окружује, ако нам живља свест открије што више унутрашњих утисака. Интелигенција тако исто треба принципа који је управљају: њих човеку зајемчава сама његова природа, конституција с којом се роди, његова особина разумнога бића. Али, да би развиће интелигенције било обезбеђено, потребни су још неки услови који нису увек остварени.

Услови физиолошки: мозак и мисао. — Опште телесно здравље је важно за развиће мисли: здраво мисао је уопште везана за здраво тело. Још уже су везе међу интелигенцијом и мозгом. Мозак је очевидно орган мисли као што је око орган вида. Ми нећемо рећи да је мозак принцип интелигенције; али, у данашњем стању људске природе, он јој је оруђе, неопходно оруђе. Уклањању неких делова мозга је последица ишчеђавање које било интелектуалне функције, као што на гласовиру, ако су неке дирке општење, музичар не може да добије извесне гласове.

Поступно развиће интелигенције, од детињства до зрелости, тачно одговара развићу мозга.

„Мозак важе један енглески психолог, развија се у исти мах са својој развијеним и по структури, то јест по свакој сложености разних својих делова. Запремина постиже свој скоро највећу вредност крај осаме године. Напротив, његова организација, с обзиром на структуру, у то исто време је тек у зачетку. (1)“

Услови психолошки: пажња. — Али, ако развиће интелигенције има своје физичке услове, оно зависи, можда још у већем степену, и од психолошких услова: главно је пажња.

Пажња није нашла места у нашем списку интелектуалних функција, јер, заправо, она и није нарочита способност интелигенције: она је услов за развијање свију њих. На инстинктивну мисао, која сама собом не би далеко стигла, помоћу пажње, надовезује се хитиљична мисао. Најниже интелектуалне чинење, спољашње опажање, на пример, долазе до пуње своје снаге тек помоћу пажње: гледати, слушати, друго је нешто него видети и чути. Што се пак тиче виших интелектуалних радња, оне би једва биле могуће без пажње; без сумње, кад је размишљање већ у току, онда се може тврдити да се оно наставља без напрезања, вођењем чистом снагом мисли; али, бар за почетак наших размишљања, пажња је потребна пажња да бисмо избегли напругу чулних утисака, нудљивости маште, и

(1) Sully, Ручна књига психологије, Лондон, 1896, стр. 60.

да бисмо мисао своју упућивали у правцу наших истраживања.

РЕЗИМЕ.

32. *Пинтелигенција*, то јест скуп интелектуалних чинишница, може бити дефинисана као *способност мишљења*, то јест познавања и разумевања, способност да познамо ствари и разумемо истине.

33. Интелигенција прати све појаве сензибилитета, пошто су све ове појаве бар свесне себе самих. Она је принцип воље, пошто воља претпоставља познавање онога што хоћемо.

34. Са своје стране, интелигенцију потпунује задовољство које се упуле у активност мисли, и воља која је принцип пажње.

35. Интелигенција је реч ширег обима него *разум* који означава само интелектуалне радње: апстракцију и закључивање. Она обухвата чулне радње: *опажање, памћење, машту*, исто онако као и интелектуалне радње.

36. Интелигенција има за полазну тачку *чулно опажање и свесност*, једном речју *искусство*. Из ове грађе она, напредујући радном, ствара *апстрактне и опште идеје*; она првобитно своја сазнања проширује *закључивањем*, а у свим њеним радњама јој помаже *ум*.

37. У свима интелектуалним чинишницама се налазе исти елементи: *идеје*, то јест представе о стварима. Саме ове идеје су увек удружене међу собом актом тврђења који саčinява *суђење*.

38. Све интелектуалне функције завршују у *суђењу*.

39. Интелектуалне чинишнице се деле на ове три категорије:

1^о *Чинишнице стицања*, спољашње опажање чула, унутрашње опажање свести; — 2^о *Чинишнице задржавања*, памћење, машта којом представљамо; — 3^о *Чинишнице комбинавања и израде*: стваралачка машта, апстракција, генерализација, закључивање.

40. *Ум* није нарочита интелектуална функција: он је сама интелигенција, по конституцији с којом се родила, на урођеним јој принципима.

41. Интелигенција, у исто време кад своје чинишнице позајмајује искуству, своје законе уму, треба и сама, да би се развијала, извесних услова: једни су телесни и физиолошки, *молак*; други психолошки, пре свега *пажња*.

Педагошки преглед.

Јапанско образовање. Од руско-јапанског рата сви културни народи скренули су већу пажњу на Јапан — тог великог европског такмача у култури. Исто тако богатом изложбом својих продуката на изложбама у Паризу и Лондону, Јапанци су такође зади-

вили Европљане и привукли пажњу њихову. Колико су ужасно велики напредак Јапанци учинили у својој култури за кратко време и како су гигантским корацима у томе ишли, види се и из овог кратког прегледа њиховог образовања.

Из историје јапанског образовања. Почетак јапанске цивилизације датира се још из дубоке старости. По казивању њихове старе историје прве знаке њихове писмености, донели су у Јапан два учена човека из Кореје, који су учили њиховог принца у 3. веку после Христа. Дошле су за њима дошли и други учени људи са знањем китајског језика и литературе. Али, услед дугогодишње борбе њихових књажева, која је трајала све до краја 12. века, *прве државне школе успостављене су тек у 16. веку*, и то при будистичким храмовима. Но и ако су оне биле у храмовима, религија се у њима није предавала, него само читање, писање и рачун.

Али *право цвешање јапанске образованости почело је тек од 1868. године* кад је почело „просвећено умовање“ садашњег њиховог микада (цара). Питање о образовању народа, а не само повесних редова, привукло је особито пажњу овога мудрога и енергичнога владара. И већ 1869. год. издао је указ о отварању универзитета, средњих и основних школа. А 1871. год. установљено је министарство просвете, ради старања о тим школама. 1872. год. издат је читав зборник закона, по коме је Јапан подељен на 8 универзитетских округа, од којих је сваки морао имати по један универзитет. Сваки универзитетски округ дели се на 32 мања округа, у којима је морала бити по једна средња школа. А сваки овај округ имао је у себи 210 још мањих округа с једном основном школом, приближно на сваких 600 душа.

Сваки школски округ средње школе био је под надзором нарочитога старана који је био дужан бринути се о становницима свога округа и уважати употребу да иду у школу своју децу, и то почевши још од 6 година. Осим тога, он је био дужан пазити и на ток саме наставе и обрађати озбиљну пажњу на сва питања која су у вези с напитањем.

Заједно са овим зборником закона о васпитању, био је издат и царски указ, да је образовање неопходно потребно за све. Раније образовање било је, као средство да неко себи

осигура место у државној служби, али сад сво становништво ове државе без разликe стадежа, мора добити бар основно образовање. Свако село мора имати своју школу. Ни једно село не сме имати куће у којој не би било писмених. У свакој кући сви морају умети читати и писати.

Наравно, одједном остварити све ове почетке није било могуће. Зато је 1873. године један универзитетски округ укљут, а 1879. године са свим је укљута ова подела на универзитетске округе, па је предузета метода образовања према месним условима и потребама.

Првих година царовања данашњег јапанског цара, учени Јапанци превели су на јапански језик сва могућа дела (списе) за изучавање. Нарочито су много радова узели од Американаца, с којима су се Јапанци најбоље познавали, услед своје географске близине. Највећу услугу Јапанцима у овоме указали су Американци: Скот, који је од 1872. године био главни учитељ угледних школа (за пример) и Давид Мурџ, који је био надзорник над школама. Његовим настојавањем почели су одлазити Јапанци у Америку и Енглеску ради усавршавања у науци.

Епохалан је рад на образовању Јапанаца рад и њиховог министра просвете Мора, који је, 1885. године, учинио читав ред рефорама како у вишем, тако и у нижем образовању. Министар Мори, за време свога борављења ван своје домовине, упознао се са разним системима образовања, па је према њима, наметнуо целокупни ред образовању Јапанца и довео је професора Хансхекта из Немачке за саврему учитеља у вишим угледним (за углед) школама. Од тада и од овог професора датира се утицај Германије на образовање Јапана.

Статистика школа. Колико је огроман напредак учинен у образовању Јапанаца за овако кратко време *од 40 година*, види се и из статистике њихових школа.

Број основних школа у Јапану данас износи на 27.125, а број ђака у њима износи 5.713.698. Од 100 мушкарца дораслих за школу шкодује се 98,53 а од 100 девојчица шкодује се 96,14. (А 1872. године школовало се око 30%). Дакле, још мало, па ће се у Јапану школовати сва деца у основним школама, те

неће бити пенисмених. И напред поменути микадов указ оствариће се.

Угледних школа било је 69 са 19.359 ђака. Од њих две су *више* за мушкарце са 975 ученика и једна *виша* за девојчице са 365 ученика.

Средњих школа има 287 са 111.436 ђака. Виших школа за девојчице (државних, општинских и приватних) има 183 са 40.273 ученице. Виших школа за младиће било је само 8 са 4888 ученика. Ове последње школе су све државне.

У 3 царска универзитета било је 7.370 студената. Осим тога било је 52 специјалне школе и 5301 техничких школа. За саврему учитеља техничких школа постоје 3 школе.

За слепе и глуво-неме има 41 школа са 1684 ђака. Од ових школа само њих 13 су државне, а 38 су приватне.

Дејца лектира. Код нас у Европи дејца лектира сматра се као врло важан фактор у васпитању омладине и да она служи као допуна школском васпитању. Добре дејче писце ми сматрамо као неку парочиту особину, дивимо им се и мислимо да то не може сваки бити. Међу тим *Јапанци немају нарочите дејче либералне*, нити нарочитих дејчјих писаца. То код њих не постоји. *Сва њихова дејца лектира је јапанска историја*, која се чита у свакој њиховој кући. И то много допринио њиховој националној свести и патриотизму. Какав поучан пример за све народе, а нарочито поштините!

Предавање морала. Први пут је јапанско образовање представљено на европској изложби у Паризу 1900. године, али је ово тада мало заинтересовало посетиоце те изложбе. Но 1910. године ово је одлично представљено на енглеско-јапанској изложби у Лондону. Онда је велељепно била представљена сва јапанска култура у свима њеним грамама, па и у основној настави. Све што су Јапанци показали из области образовања, сведочи о њиховом великом ентузијазму у том послу.

На овој изложби у Лондону одељак основних школа одликовао се и истакао поглавито раскошју и обљем модела најновијих школских зграда, намештаја и наставних средстава. Нарочито је пала у очи серија *лејке дварских слика*, које они употребљавају у

својим школама као очигледно средство за предавање морала, да би се што боље та предавања осветлила и оживела, јер већу пријемљивост деца имају према утисцима вида, него слуха. Познато је, да деца не заборављају тако лако оно што су видели, као оно што су чула.

Први покушаји оваког предавања морала учинени су у 1904. години. Успех је превазишао очекивање. С тога је претписом министра просвете 1910. године наређена употреба ових слика у свима основним школама.

Свако добротинство, за које су Јапанци у опште склони, представља се нарочитом сликом. Тако *вредност марљивости* (прилежљива) представљена је сликом како су се зец и корњача окладили ко ће пре доћи до мете, па је брзоноги зец у путу стао да одахне, па застало, а корњача стигла пре негога. *Таже* је представљена познатом причом о оном детету, које је више пута плашило своје сељане доласком вука, а кад је вук у истину дошао онда му нико није поверовао. *Помоћ ближењем* представљена је сликом како неко дете изводи на пут некога слепога епиромаха, који тек што није ушао у неку руну. *Слика љубави према отаџбини* и ухвићење војеним јунаштвом (као наше Рајић на топу и Синђелић на Чегру) разноврне су и многобројне. *Пристојност* — врлина коју Јапанци неопходно јако цене — представљена је оваком сликом: Долази странац у село. На улици нема никога сем троје деце, која се играју. Најстарија девојчица утично му прилази и љубазно га поздравља. *Љубав према животињама* представљена је: како је неко дете ухватило ласту и донело кући. Старији брат саветује му и моли га да је пусти у слободу, и оно то чини.

Ето оваквн педагошки начини у којима су саветодавци и поучан пример сама деца, а не родитељи и учитељи, које деца често слабије слушају него своју браћу и сестре, — врло су употребљиви у мотивима ових јапанских слика. Слике из сопственог живота деце могу учинити јачи утисак, него слушање голнх наравствених сентенција. Питање о моралном образовању деце у опште још је пежно и спорно. Но ако је морал потребно предавати у школама као засебан предмет, онда су оваке слике тим потребније.

Скоро се појавио извештај, да и у Америци такође пробају да предају моралне по-

уке путем оваких слика, по тамо у том циљу употребљавају кинематограф, при чему као главна тема јавља се наслнтање рентлмена са свима његовим спољашњим и унутрашњим особинама.

У Београду, фебруара, 1912. године.

На руском: **Б. С. Којић,**
учитељ.

Учитељство.

Најновији пројект за уређење учитељских плата. „Нерп. Ларја“ у прилогу 9. броја од 1912. год., према добијеној информацији са меродавног места, опуномоћен је објавити, да су преговори у ствари уређења учитељских плата у финанси. министарству довршени и да ће се они §§. XXVI. и XXVII. зак. чланка од 1907. године, који се односе на дотацију учитељску, изменити. Жеља учитељска, да се ставе у три последња платежна статуса државних чиновника, по вестима, испуниће се, а године службовања урачунаће се од 1893. год. уназад.

Основна плата учитеља, без разлике, биће 1200 круна, која одговара плати државног чиновника-вредника. Затим ће се ступати у плату од 1400 круна и даље аутоматично, по школи, на више. Не спомини се, да ли ће се испунивати жеља учитељска и гледе петогодишњих доплатака, како је то велики збор усвојио.

Тврди се, да ће диспарат између државних учитеља бити скоро потпуно елиминиран. Плата забавиља и сконом. стручних учитеља уредиће се истодобно.

Платежни и степенни разред, у које ће се учитељи ставити, јесу следећи:

	Год. службе	Круна	
VIII.	1.	37—40	3600 (Овај ће отпасти)
IX.	3.	33—36	3200
	2.	29—32	2900
	1.	25—28	2600
X.	3.	21—24	2400
	2.	17—20	2200
	1.	13—16	2000
XI.	3.	9—12	1800
	2.	5—8	1600
	1.	1—4	1400

Почетна плата биће: 1200

п.

Учитељски покрет у Србији. Учитељи у Србији пишу задовољни са најузвишеним именема закона о нар. школама и повећањем плате само млађим учитељима, које је био

спремно министар просвете, па су, на ванредној учитељској скупштини 30. дец., тражили да се што пре изврши целокупна измена закона и повећање плате свима учитељима, представивши неповољно стање школе и учитеља.

Тада су решили, те су 4. фебруара ове године, скоро у свима окружним и срећним местима одржани учитељски зборови у целој земљи, на којима је то исто поновљено, ради боље манифестације јединства у том питању. А 12. о. м. Управа Учитељског Удружења са председницима зборских управа донела је одлуку о држању учитеља при наступајућим изборима народних посланика 1. априла — да се кандидују учитељи где год је могуће, а где није, онде да се од других кандидата тражи реч, да ће тражити измену школског закона, чим се састане народна скупштина.

И.

Из Школске Самоуправе.

ПОСЛОВНИК

Архијерејски Савет Српског Народног Учитељског Збора као Среског.

Име збора.

§ 1. Овај збор носи име: „Архијерејски Српски Народни Учитељски Збор као Срески.“

Задатак зборџ.

§ 2. Задатак је овога збора: да унапређује школску наставу и васпитање; да подиже образовање српскога народа и да унапређује моралне и материјалне интересе српског народног учитељства у Архијерејези.

Овај задатак вршиће збор: расправљањем педагошких и методичких питања; угледним школским радовима; предавањима за народ; договорима и одлукама.

Чланови збора.

§ 3. Архијерејски школски референт је природни члан и председник овога збора; а редовни чланови су сви српски вероисповедни народни учитељи, учитељице и забавиље у Архијерејези.

Чланство престаје смрћу или одласком чланова из подручја Архијерејског Школског Одбора.

Делокруг збора.

§ 4. Збор бира из своје средине ове чла-

нике: заменика председнику, подпредседника, тајника и перовођу, три члана у одбор и три члана за оверење записника.

§ 5. Архијерејски школски референт, заменик председнику, подпредседник и три бирава члана чине одбор овога збора.

§ 6. Часовиштво и тајник збора бирају се тајним гласањем на годину дана, а перовођа ад hoc.

§ 7. Збор одређује време, место и дневни ред својим састанцима.

§ 8. Редовни састанци држе се једанпут годишње и то светле недеље.

§ 9. Ванредни састанци држе се по потреби.

§ 10. Зборске седнице сазива Архијерејски Школски Одбор, и то: редовне на молбу учитељског збора, а ванредне на образложено молбу одбора.

Зборске седнице.

§ 11. Седнице зборске су јавне, само критика практичног рада предузима се у затвореној седници.

§ 12. О свакој седници води се записник.

§ 13. Записник сваке зборске седнице оверавају изабрани чланови (§ 4.) најдаље за месец дана после седнице.

§ 14. Ако се при оверењу и потписивању записника учини какав приговор, тај се уводи у клаузулу записника.

§ 15. Оверени препис записника шаље се Архид. Школском Одбору знања ради.

§ 16. За расправљање на седницама важе ова правила:

- У једној ствари може сваки члан само једанпут говорити; ако је предлог одбора, говори прво известилац, а затим предлагач. После њих говоре по реду којим су се пријавили. Предлагач односно известилац има право на завршну реч.
- По други пут може говорити само онај члан збора, коме то збор из вањних разлога дозволи.
- У свако доба без одлуке збора може говорити: онај члан збора који председава ако хоће да разјасни предмет, који је на дневном реду; ко тражи да се пређе на дневни ред; ко жели одгово-

рити на лична питања и ко хоће да се позове на пословник.

§ 17. У говору имају се говорници строго одразати предмети.

Ако који члан од тога одступи, председник га опомиње да се држи предмета; не послуша ли, председник га упућује на ред; остане ли и ово без успеха, онда председник предлаже збору да му се одузме реч.

Којем се члану одузме реч, не може више у том предмету говорити.

§ 18. Збор има право расправу прекинути у свако доба.

§ 19. Ако се при расправи изјег предмета стави више предлога, допуна или исправака, то се о њима решава оним редом, којим су поднесени.

§ 20. После расправе ставља председник предлог на гласање.

§ 21. Гласање је јавно, а у личним стварима и при избору одбора (§ 6.) тајно.

§ 22. Збор доноси одлуке већином гласова.

§ 23. У случају да се гласови једнако поделе, гласа и председник.

§ 24. Одвојена мишљења, односно оградe улазе у записник без икаквих даљих правилних последица.

§ 25. Председник проглашава резултат гласања и одлуку збора.

§ 26. Једном већ донесена одлука не може се у истој седници препричати нити поново у претрес узети.

§ 27. Исто тако не може се у једној ствари донети нова одлука, док се стара не поништи.

§ 28. Одлуке зборске извршује председник са одбором или онај члан зборски коме збор повери, о чему се на идућој седници подноси извештај.

§ 29. Ако би у току седнице овладао немир и наред има председник право седницу на 5—15 минута прекинути. Ако би који члан и даље сметао раду збора, председник предлаже збору, да се тај члан одстрани са седнице.

Права и дужности чланова.

§ 30. Сви редовни чланови овога збора имају једнака права и једнаке дужности.

§ 31. Сваки редован члан збора, ако је активан учитељ, учитељица или завикава, обавезан је долазити у све седнице зборске и у њима до краја остати, а свој евентуални

изостанак дужан је оправдати председнику 3 (три) дана пре седнице.

§ 32. Изостанак оправдава болест или какав важан догађај у породици и *vis maior*.

§ 33. Ако који члан неоправдано изостаје од седница, председништво га пријављује Архид. Школском Одбору.

§ 34. Сваки члан има право суделовати на седницама и ужива активно и пасивно право избора.

§ 35. Сваки члан је дужан изградити теоретску тему и додељени му практични рад, који је обавезан писмено поднети председништву на месец дана пре одређеног састанка збора.

§ 36. Ако се та дужност без оправданог разлога пропусти, збор ће о томе донети одлуку.

§ 37. Одсутни чланови немају право приговора на донесене одлуке, осим ако их се лично тичу, али и у том случају обраћају се одбору.

§ 38. Сваки члан збора може стављати на председништво интерпелације, које се морају председништву писмено поднети 24 сата пре почетка седнице. Збор одлучује прима ли председников одговор на знање или не.

Интерпелације се стављају пре дневнога реда.

§ 39. Сваки члан има право од издржаваца школе у којој служи на дневницу, коју одређује претпостављена школска власт, и на подвоз до зборног места, односно накнаду у новцу за исти.

Делокруг одбора.

§ 40. Одбор је посредник међу предпостављеном школском влашћу и збором.

Одбор оцењује писмене радње појединих чланова и писмено подноси збору своје мишљење о њима.

Одбор спрема теме које ће збору предложити; али и остали чланови збора могу препоручивати теме за израду преко одбора или непосредно у самој седници зборској.

§ 41. Одбор се редовно састаје једанпут годишње а по потреби и више пута. Сазива га председник сам или на образложени писмени захтев два члана одборске и са истакнутим дневним редом.

§ 42. Одбор може одлучивати када је у

њему присутна бар половина укупних чланова, учествувајући у ове и часнике.

§ 43. Одбор се састаје у месту где станује председник или где одбор договорно одреди.

§ 44. У случају смрти или сеобом из подручја Архид. Школског Одбора којег члана одбора има право именовати привремено заменика између зборских чланова, али само дотле, док сам збор ово место редовним избором непопуни.

§ 45. Одбор подноси збору извештај о својој раду и одговарај је за њ.

§ 46. Чланови одбора имају право на бесплатан подвоз и дневницу кад иду у одборске седнице, као други чланови збора кад долазе на зборна места у смислу §. 39. овог пословника.

Часништво (председник, тајник и перовођа).

§ 47. Председник отвара, руководи и затвара седнице збора и одбора; pazi да се говорници држе предмета дневног реда; не допушта упадање у реч говорнику и одржава ред уопће.

§ 48. Заменик председнику, односно подпредседник заступа председника у случају потребе у свима председничким правима и дужностима, а за тај рад је одговоран.

§ 49. Тајник чува све списе код себе. Води сву пренеску збора и одбора и лично је одговоран за све.

§ 50. Перовођа води записник седнице збора и одбора.

§ 51. Пословник овај ступа у живот, кад га Архидијецезални Школски Одбор потврди. Мењати се може у седници среског учитељског збора, ако то две трећине присутних чланова захтевају.

Ad АШО. 9/35 ex 1912.

Овај се пословник одобрава.

Из седнице архид. шк. одбора, државне у Карловцима 25. јануара (7. фебруара) 1912. г.

Петр. архиђакон

Др. Хајдин,

бележник арх. епарх. управе.

Допис.

(Из темишварске епархије. *Телесна казна у народној школи*). — Шк. Савет путем г. Р. Врховца а на основу хуманизма, казни је из

руке учитељеве прут, а могао је 40 год. гледати да болестан учитељ од своје малене плате држи заменика. Где је до сад био тај помоћин хуманизма? Сад када се већ и један ЕШО обратио Шк. Савету са питањем, какве ће казне употребити против оних ученика — особито на седу — који су раскаланили и војни не уче? Сад је Шк. Савет решио, да гл. шк. референт, као какав модерни психијатр, нађе нове казне. Заста смешио. Неће дуго трајати па ће увидети — да је преухитрено било доносити такво решење а не уштити зборове учитељске.

Немачка — свакако културнија држава него наша — не мисли као наш Шк. Савет.

Управно судиште немачке државе изрекло је ово: „Учитељ безуделно има то право, да осетном телесном казном кажњава не само ученике свога разреда него и ученике других разреда. Пошто пак ученике основних школа закон и ван школе везује, по себи се разуме, да је учитељ у праву ученике и у таквим приликама телесно казнити. Исто ово право уживају и катихете. Само онда је телесна казна кажњива законом ако учитељ дете осакати, а подилажење крви и отоци не чине преступ“.

Ето како су Немци искрени. Код нас Шк. Савет забрањује телесну казну а не зна да ће баш тиме пашкотићи и школи и напретку — јер без телесне казне нема дисциплине а ни успеха.

В.

Белешке.

„Српски учитељски конвент“ у Новом Саду примио је у фебруару о. г.: од г. Дра *Игњатија Бокора*, професора срп. више девој. школе у Новом Саду 20 К чланарине. — Од г. *Душана Капића*, равн. учитеља у Нештину 10 К чланарине. — Од г. *Душана Симића*, учитеља у Шеовци 2 К уписнице и 10 К чланарине. — Од *Румске шведионице* 50 К прилога. — Од г. *Миле Ђорђевића*, управитеља епископске више девојачке школе у Новом Саду 2 К свечарског прилога.

Државни школ. надзорник у новосадским српским школама. У току зиме прегледао је у два маха К. Чапо помоћни држ. шк. надзорник све срп. школе у Нов. Саду и после тога одржао са српским учитељством конференцију на којој је изнео своје примедбе. Истакао је да примедбе изнеси са општег

ШКОЛСКИ ГЛАСНИК

ЛИСТ ЗА ШКОЛУ И УЧИТЕЉЕ

ОРГАН СРПСКОГ НАРОДНОГ УЧИТЕЉСТВА У КАРЛОВАЧКОЈ МИТРОПОЛИИ

Бр. 5.

У Новом Саду, 15. марта 1912.

Год. V.

САДРЖАЈ: Кома је то требало? — Наш народ и његова просвета. — Школа ради. — Очигледност и очигледна средства у рачуној основи, од М. Попара. — Свес, од Г. Комејера. — Народна просвета: Антиалкохолически дан у осм. школи. — Школа и настава: Предлог српских учит. зборовима. — Учитељство: Учитељско д. д. „Натомевић“ у Нов. Саду. — Заштита учитељски и који напрат за уређење учит. плата. — Преглед школа: Archiv für die gesamte Psychologie, Dr. E. Meumann und Dr. W. Wirth. — Београдске школе. — Прилике на школи у будимској епархији.

КОМЕ ЈЕ ТО ТРЕБАЛО?

Десет година већ развија се постепено али сигурно, учит. д. д. „Натомевић“, негујући онај племенити циљ који му је при оснивању постављен, да с једне стране буде заштита учитељству у финансијским потребама, како не би било изложено ђефу било каквих новчаних завода и њихових управника, рђаво расположених према учитељству, а с друге стране да буде један самосталан центар учитељски, где ће учитељи моћи снажити своју сталешку свест и заједницу, развијајући се што чвршће за ваљане раднике у својој позиви, те тиме што знатије користећи не само унапређењу свога сталешка, него и унапређењу општих народних користи.

Но партијски терор, који је постао светиња извесним људима, не види, не признаје, вредност установама, ма како оне племените биле, не цени ни подашто рад људи у тим установама, ако те установе и ти људи поучени богатим искуством, неће никако да се даду везати ланцима партијског терора, који се блажије крети — партијском дисциплином. Тај партијски терор огласи рат свакој такој установи, и борбу до потресења свима таким слободним људима, који неће да иду поново у партијско ропство. Главнији представници радикалне странке су уједно и представници тог партијског терора. Ни против једног сталешка, не развија се тај терор у толикој мери као

против учитељства. Оно је просто изложено освети тог терора из разлога што неће да буде заробљено од тога терора. Свагде, гдегод се ма и најмања прилика појави, највећом бујицом навали тај партијски терор, да скрши учитеље и да им се жестоко освети што неће више да буду покорни агенти тог терора.

Тако је било на бачкој епарх. скупштини 1906.; тако је било на Митропол. учит. збору 1910. год.; тако је у многим другим приликама било, па тако је то било и сад са учит. д. д. „Натомевић“. Војска, која ропски служи томе терору, има — на жалост — у својим редовима и неколико учитеља, који у свима тим терорским походима послуже као авангарда и толико се експонирају за ђеф једног деспота, да изгубе из вида сваку племенитију сврху и не презају ни од каквих средстава, да постигну оно, што им пунет ђеф „изгубљеног генија“ наређује. Њима је једини лек, да бујица пређе преко њих.

Учитељско д. д. „Натомевић“ је, у оквиру својих скромних средстава, лепо напредовало, вођено споразумним и сложним радом својих управника, а потпуно могуће својим акционарима и другим пованим заводима, којих куд и камо знатији број, неће да зна ни за какве партијске „дисциплине“ из којих се постепено развијају партијске оргије. Баш за доказ те непартијачности може

послужити, не само предуспешност тога друштва према онима који су истакнути партизани, најпартијачније ерике странке, него може послужити и то, да се при бирању управе друштвене никад није од стране већине у одбору, па и целог одбора осим председника, па то гледало колико ће бити ових или ових и хоће ли бити овај партизан или онај. Ишло се затим да у управи буду људи који ће бити самостални од сваког утицаја са стране, а који ће стањем, угледом или знањем и устанавитвом бити у стању да унапреде друштво. И до год то буде мера која се тражи од људи који управљају друштвом „Натомевић“, дотле оно има све бољу и бољу будућност, напусти ли се то, друштво нема здрава живота. Само такви погледи и рад у њихову правцу, могу у свако доба етицати све више и бољих пријатеља друштву „Натомевић“, како међу учитељима, тако и међу неучитељима. Да је то тачно, то не поричу и не могу да порекну ни они, који задахнути терорским духом свога деспота, ишло пото навалише на ово друштво из својих странаčkih једностранних мотива. Они не само да нису у стању порећи мало час речено, него и нехотице признају, да је друштво лепо напредовало, али за то им не смета, да и поред тог признања покушавају увући тразвице у друштво „Натомевић“. Они покушавају да клеветају себичношћу људе, који су од постанка „Натомевића“ вредно радили на његову унапређењу, док га нису довели до садашњег стања, које они признају да је добро. Па да су ти људи били заиста такви као што они говоре, зар би друштво могло напредовати? Они говоре, да у друштву „Натомевић“ има „масних залагаја“; кад би тога било онда је на тим масним залагајима свакако имао удела и њихов савезник, који је до јуче био председник „Натомевићу“. Кад дакле та настрљива војска истиче у сваком реду своме, да у „Натомевићу“ има „масних залагаја“, то излази да њихова навала иде за тим да дођу, до тих „масних залагаја“. Али њихов савезник, бивши председник „Натомевићу“ зна врло добро, да у „Натомевићу“ нема „масних

залагаја“, јер се ту не води рачун без бирташа, нити се иметком манипулира странаčki, нити се чине апсурдне наруџбине, које су негде и самим трговачким кућама и њиховим путницима биле зазорне, па често и смешне због своје провинцие лакомоности. Част и етички осећај су оваким установама чврст темељ, а не лакоме очи и дугачки покти. Па кад неко призиваје, да је друштво лепо напредовало, то и нехотице признаје да се у „Натомевићу“ часно радило и са етичким осећајем, те тако тај сам себе туче. Може бити да би се и од „Натомевића“ могли створити „масни залагаји“ као што је то стварано по неким нашим ериким установама, али досадашњи рад управе у овом друштву доказао је, да је далеко од тог прљавог пута, а пошто такав рад даје јамство за даље унапређење друштва у добром и несебичном правцу, то је дужност свију чланова који тако мисле да то заједнички и чувају.

Но осим себичности, подмеће се члановима управе и њиховим друговима и несолидарност. И ко то подмеће! Они учитељи који се и данас још у свакој могућој прилици ругају учит. солидарности. Ђуди, који су до сад показали сваким својим чином да немају смисла за солидарност; они, који нападају и прете сваком, па и младим колегињцама, које су тако рећи јуче изашле из школе, ако се нисте усуле да у којем питању иду сложано са својим учитељским јатом, ти људи онтужују другога, да неће солидарност. Они подмећу учитељима око „Натомевића“ да неће солидарност, јер не допуштају да те партијске авангардиште дођу и замуте у „Натомевићу“. Па кад јадикujete сад за солидарношћу, кад вам је она сад тако лепа ствар, зашто јој се ругате где год можете? Зашто гоите оне своје другове који хоће да су солидарни са својом учитељском браћом? Зашто улепате у по неке млађе учитеље који вам падну пака, да не смеју бити солидарни с нама? У вашим очима је тешко егрешно сваки тај млади колега, који се усуди да вас не послуша, него и преко ваше воље пође са осталом

својом свесном браћом. Та ви да можете уништили би све оне учитеље, који равнодушни према вањним испадима, настављају сложено солидаран учитељски рад на сваком добром делу. И сад нареданпут тражите, да с вама мора бити учитељство солидарно. Излечите се прво од партијске једностраности, после чега ћете се моћи показати свеснима за своју сталешку солидарност, па ћете већ самим тим прићи без икаквих формула својој сталешкој браћи, коју мрзите и нападаете без икаква повода, једино да угодите партијском терору. Али како толике самосталности, кад сте под сугестијом партијског шефа.

За љубав тог партијског шефа, било је учит. Д. Д. „Натошевић“ ове године поприштем такве недостојне трке и таквих покушаја, да се сваки свестан члан учитељског staleжа, мора најодлучније оградити од таквог друштва, које не преза ни од тога да се таквим неискривним средствима служи, каквима се хтелo доћи до друштва „Натошевића“ на првој сазвањој, а због тих неискривних покушаја неodrжаном скупштини. Записник управног одбора „Натошевића“ о одржаној седници после прве и пред другу скупштину „Натошевића“, остаће као вечити спомен тих недостојних покушаја, јер у њему су ухваћене све енцијалице којима се хтелo на недозвољен начин доћи до већине, која тако импонира онима што радо приређују хајку на све оно што неће, како они хоће и што неће с њима и у такве енцијалице. И као што је резултат рада друге скупштине материјалан пораз тих људи, тако је тај одборски записник моралан пораз њихов за сва времена. Јер из оних факата који су ухваћени и у њега унесени, видеће и млађи нараштаји каквим се средствима служила некоја њихова старија браћа и моћи ће се из тога поучити, какав не треба бити и како неискривни поступци обарају само оне, који се с њима служе. А кад се и ми, и ти наши млађи другови зашитамо, коме је требала та трка, та недостојна борба, та безразложна инвазија на учит. Д. Д. „Натошевић“, из целогa тока борбе излази да је она

требала једном партијском шефу, који је, па жалост, баш учитеље употребио у те своје лукаве сврхе, како би учитељство што јаче брукао пред народом, да му се освети за неуспехе своје које је претрпео у учитељству.

Жалосно је, да смо доживели, да има учитеља који се и такве улоге примају. Но колико је по њих жалосно који се примише те улоге, у толико је светла појава да је сложено и солидарно учитељство и овом приликом свешћу својом победило такве елементе, који служећи непријатељу учитељства, заборављају докле су границе тој служби. Заборављају да има једна линија, преко које они не би смели прећи, па ма их ко позивао и гонио у борбу, јер кад и њу пређу, губе светло одличе као представници свога узвишеног позива и претпају се у масу најпроблематичнијих странацких најамника, којима су све светиње ништа, а пакостан поклич својег озлојеђеног страначког громовника, Јерихонска труба.

Овом приликом их је та јерихонска труба одмамила у незаборавну срамоту и стид!

М.

Наш народ и његова просвета.

IX.

Наши стари, који пређоше у ове крајеве и пре и за време велике наше сеобе под патријархом Арсенијем Чарнојевићем, беху у свакоме послу за свој опстанак и напредак и сувише озбиљни, па ако ћемо право и искрено, када се већ овде нађоше и прокивише међу политичким замкама два-три деценија, и доста политички. Они су, додуше, мислили, када су остављали своју стару домовину, да ће се овде морати борити само са својим вековним непријатељем, а у самој земљи, својој новој домовини, ни с ким.

Али већ и онај део народа нашег, који је овамо доселио пре наше велике сеобе, морао је често да испија горку чашу, коју му пружаху прилике, које изазва раздор после муачке битке 1526. и борбе око престола између Запоље и Фердинанда I.

Тада су већ у велико несчаћали око себе политичке замке, које су се од времена на време, а по измененим политичким приликама врале око њих и од стране државе и од стране појединих сталежа, те верских представника. Није могли, што'но се каже, данути душом. Што им је давано приликом ратова, или каквих заплетаја у земљи и што заслужили и зарадише својом крвљу, то им се после одузимало, када се је ваљало поткуеуривати са појединим сталежима, да их држава — њени представници — придобије за себе. Зато су морали већ поклоњене им градове и села уступати властели друге народности или црквеним великодостојницима.

Горели су *увек* између три-четир ватре, а каткада се пекли на свима, те у таквом јаду и невољи у стотини хиљада прекини, човечански им понос би уверењен у дубини душе, те оставише ојађена срца своју нову домовину, за коју се онако искрено и одано борили, и одоше у Русију 1751. и тамо постадоше отсечена грана од стабла свога народа, која се тамо и осушила, претопила у Русе, поклонивши овима знаменитих генерала и државника!...

У томе и таквом гоњењу и довијању за своје самоодржање, развило се је у представницима нашега народа донекле и политички поглед на ствари и прилике, које их окружаваху, те стога их видимо, како *пажљиво* и *обазриво*, пипајући пудзеве на све стране, приступају сваком послу.

Они су као и ми били вазда верни и одани престолу и својој новој домовини. —

Све се то знало и горе код двора, као и код државника. Али, држава у много и много прилика, особито у којој живе многе народности као у нашој, мора чешће да попушта другим, многобројнијим, силијим, напреднијим народностима, особито када је у опасности споља или када има каквих рачуна и са факторима, на народностима у земљи. Ту беше рат за наследство, седмогодишњи рат и т. д. да и не спомињемо накану, да се створи једна вера, један народ, чиме се заносише меродавни фактори у Аустрији.

А сталежима, за онда врло моћним, па верским представницима, друго се није могло давати, него поједине народности, а ми бесмо ту на извештем огршију. Осим крви, тражили су и душу.

Да. Невоља то беше за државу, али још већа за нас. Унијањени смо, одрођавани. Али је народ све то трпио и није постао невера.

Рекао сам, да су знали и схватили наши стари шта их окружава, па су обазриво и смисљено тражили, а често и налазили пута и начина за одбрану своје народности, вере, свога опстанка. Човек се диви, када чита борбу наших старих за свој опстанак и чуди се, да смо из те борбе испливали и овакви какви смо.

Водили су борбу на свима пољима, борбу мучну, тешку, па им не беше лакше ни на *просветном пољу*.

Када би престали ратови, унутарње борбе и зајевине, ево их са молбама, да отворе школе, гимназије.

Наравно, до друге наше велике сеобе не може се ни говорити о каквим школама и просвети у нашем народу, јер је, у вичитом ратовању и не беше.

Већ је патријарх Арсеније Чарнојевић тражио дозволу, да подигне гимназију, али на молбу није добио ни одговора, јер се везла друга просветна капа нашем народу. Основних школа до друге сеобе не беше ни једне. Тек после исте, на једанаест година 1701., спомиње се прва школа у *Коленици*. Између 1710. и 1740. налазимо их већи број као у *Марадику*, *Земуну*, *Старој Пазови* и т. д. У *Пригу* је основана 1735. Учили се *немачки, латински* *славјаносербски*. Тамај за народ! Овде је први учитељ био Михајло Владисављевић, који се дуго спомињао као савестан учитељ.

За отапање сваке школе ваљало је пролазити кроз седам дубровачких брава.

Није ми намера да пишем у овим чланцима о историји српске школе опширније. Лепо је исту описео наш знаменити педагог пок. Мита *Нешковић* 1897. У „*Гради за повјест hrvat. školstva*“ вредни кр. зем. школки надзорник Антун *Цуцај* лепо је и опширно обрадио развој срп. школе и просвете у Аустроугарској, на

чему смо му ми, Срби, врло захвални. Ја ћу само укратко истаћи моменте, којима ће се осветлити одношај државе и цркве према народној школи и просвети у *прошлости* и садашњости, јер многе мане у народу нашем, с којима има да се бори данашња школа, носе своје клице, зачетке из прошлости. Али, када их сада, а према ондашњим приликама, из даљине посматрамо, а пред собом као на длану имамо живот и околности, које су наш народ окружавале у оно доба, увиђамо и јасно нам је, да у оно време, многе од њих и не *беху* мане, него инстинкт за самообрану своје народне индивидуалности, свога опстанка као Срби. Те мане беху само врдање народа главом, да му не патакну на главу *немачку или руску кају*. . . .

Правилније ћемо моћи оценити и *данашњи одношај* државе, цркве и народа према школи и просвети, ако из прошлости, која уосталом није бог зна како далеко од садашњине, што-шта споменемо, да нам буде ова јаснија.

Нема у природи скокова, те их не може бити ни у развоју појединих народа. Мучи се наша мати природа милијонима година да усаврши своја створења, па се мучила док је и човека станила на две ноге, усправила га, да узмogne гледати сунце, небо, звезде. . . . Исто се тако и препородитељи народа морају мучити и патити да га препорађају постепено, *природно*, а за ово је врло нужно познавање *прошлости* уопште, а за учитељске школе још и посебно, јер ће само у томе случају, када му живот нашег народа у прошлости буде јасан са свима његовим манама и врлинама, **те узроцима постанка истих**, моћи *природно*, постепено, што ће рећи *успешно* вршити свој посао овог препорода, образовања народа. У противном случају је цео посао каламњене јабукe на дивљу руку. . . .

За сваку је, дакле, школу било потешкоћа у погледу дозволе од стране државне власти, а када је која и дозвољена, одмах јој је наметнут и немачки језик.

Тежња у једном делу народа за про-

светом, а и његовим представницима била је озбиљна, јер су осетили, да се без културе, напретка, не ће моћи одржати у овим земљама, као народ, јер за малобројне треба много што-шта и друго осим мача. Наш је народ, т. ј. маса његова, био боље умно развијен од масе народа, које овде затекосмо, па тако и видимо, како су у једно доба Срби трговци и занатлије владали овдашњим пијацама, па и у самом Будиму? Да се *могло* и да се *умело* накатамити на такав развијен интелект народа нашег мало правог, природног, Коменсковог образовања, где би ми данас били? Ми би се већ давно били у трговини, занатима и у сваком напретку ухватили у коштац са Јеврејима као и Грци, те Чеси. Али у вечитом ратовању није се могло ни мислити на образовање *учитељског подмлатка* пре свега, него се наједном нашло пред потребом, да се подижу школе, па ма какве биле и не мислећи, *да није свака каја за сваку главу*.

Приг.

(Наставање сл.)

Стеван Радић.

Школа рада.

По немачком ЂОРЂЕ ПЕТРОВИЋ, срп. нар. учитељ.

(Српештак.)

Само онда, када школа да детету прилике и средства, да своју вољу претвори у дело, васпитава га, да његова воља дела преко дужег раздобља. Самим закључцима неће успети ништа. Не зависи од детета, ако оно своју живу вољу после школе не претвори у дело: оно мора знати радити у самој школи. Школа рада не тежи никде за механичким знањем, које се постижва верковањем. Она пре свега производи комплициран ток, а треба да пусти да се сасвим доврши, и тек онда, када је уведена извесна природна вежба, наступа шаблонска вежба. Дете треба прво да покуша, и грешке да прави, да поступа протупрописно, и десет пута са разумом да мора то да ради. Ако је услед тога потребно дуже време, оно ипак није изгубљено. Овако знање није слично оног механичком.

Школа рада распростире вежбу на врло далека поља. Велики број дотицаја руку, спреме извежбају се до потпуног механизирања, што је при радњи и вежби од велике користи. И код заплетенијег рада стече дете вежбом већу сигурност и праксу. Навиком приближује се оно природи.

Предност школе рада на пољу етичког васпитања лежи у томе, да вежбом долази до моралног понашања, а постигава ове врлине: Љубав к реду, чистоћу, издржљивост, трпеливост, вредноћу, савесност. Не само да су свестрањје прилике, да се ове врлине вежбају, него дете осећа сасвим другачије и непосредно њихову благодат. Пре свега постаје јасно, како школа рада пружа сасвим другачије могућности за социјалне врлине, него данашња школа. При раду долази дете непрестано у додир са својим саученицима. Многи радови врше се заједнички. Ту дете осећа, да мора свој део савесно да изради, па ма то било нешто најмање. Оно мора да буде тачно и сигурно. Учи се покоравати, прилагодити се у велику целину — на неку врсту покорности. При разноврсним интересима појединаца, при раду се лако споје у заједницу, било то у одношају на место, или да један другом сметају, јер при том морају деца да имају обзира на друге. Вежбају се у попустљивости, сносљивости, у готовост на помоћ. Овај цвет лепе човечности најрадије се искорењује, ако се појави у данашњој школи: када један другом помаже, онда је то превара. Дитињ осећај се помути, ако се оно, што одговара добром напону, представља као неваљало и потискује се. При раду школе рада често је дете упућено на помоћ других, јер много шта не може само извршити. И иначе може даровитије помоћи слабијем, а ово је пак често у прилици, другом да помогне у оном што је просто, али ипак потребно. На овај начин помоћи другог, неће оно бити потиснуто и не губи самоосећај, а други ће бити сачуван од презирања другова. Развија се осећај благодарности и обавезе, један види, како је упућен на другог. Осећај, да сви укупно припадају заједници споји

разред, који заједно живи и ради, који ствара на једном делу, где је један на другом упућен и један другом помаже, и да најмањи са својим радом није на одмет. — Само учење у његовој врсти несоцијално је. При саданој настави ученици се не тичу један другог. Ружно честољубље, завист, немилост и азурадост при неуспеху другог нису реткоет у нашој школи. Ја сам често посматрао, како је било разноврсно држање деце при учењу и при самосталном стварању. Тамо завист — и ако не баш код свију, али често баш код бољих; али ако је извршен један рад, једна лепа слика нацртана, један догађај описан, ту су се сви радовали раду другог и одавали признање без зависти. Тако су цењени у разреду они који су нешто знали, па ако су то били ма и слабији. Осим тога не беше једностраности. Рад је био рад, било у гимнастички, цртању и т. д.

На морална правила и оцењивања не долази дете само, него овако: оно осети, како држање других према њему утиче, и из тога изводи, како оно мора да се понаша. Ово је занета добро средство за васпитавање када га сами на себи осетимо, али није довољно, шта више не без опасности, може имати и противан утицај. Човек је у свом етичком развоју зависан од мишљења и прописа других. Васпитање, упутство је потребно. Апстрактна обука, прописи за касније, слабо доносе плода. Навика је главно. Али сама навика је дотеривање, она води етеги. Потребан је моралан поглед. У школи рада је могућа најбоља етичка очигледна настава. Не на основи једне повести, него на стварним одношајима, који постоје међу људима. При томе учитељ има ту предност, да он може да подетакне јако, етичко интересовање, ако је ту практичан случај, ту је случај за стварање рад. У школи рада се детету не пружају етичка правила као етега и закон, него оно свуда осећа њихов благодат, њихов благодатан утицај. Све ово утиче у вези са вежбом на касније дељање, на цео живот.

ОЧИГЛЕДНОСТ И ОЧИГЛЕДНА СРЕДСТВА У РАЧУНСКОЈ НАСТАВИ.

МИЛОШ ПОПАРА — САРАЈЕВО.

(Наставник.)

Да се постигне права сврха употребом прета у почетној рачуној настави, треба пазити на ово:

1.) Код рачунања претима дјеца држе руке наслонене лактовима на скампије;

2.) У бројном низу од 1—5 употребљава се лијева рука, а код рачунања преко 5 употребљава се и десна рука;

3.) Дланови лијеве руке увијек морају бити окренути ученику, а од десне руке обратно;

4.) Да се дјеца не забуне учитељ мора показивати на својој десној руци, јер је то за дјецу, која према нама стоје, лијева; а кад дјеца прелазе на десну руку учитељ показује на својој лијевој руци. Такођер треба окренути руку обратно од онога, како дјеца морају окренути, да је пети ред прета као и код дјеце; и

5.) Треба установити ред прета, кога се морају држати и учитељ и дјеца. Палац је први, кажипрет други, средњи трећи, прстенак четврти и мали прст пети, а на десној руци палац је шести и т. д.

Најважније су вјежбе претима слиједеће:

а.) *Представља бројева као количина;*

б.) *Бројање:* 1.) Учитељ показе више прета, а дјеца броје; 2.) Учитељ рече један број, а дјеца покажу толико прета;

в.) *Доброћање једне или више јединица:* 1.) Учитељ показе изјестан број прета и додаје к њима. Дјеца се овдје вјежбају читати бројеве и ријешавати;

2.) Учитељ задаје задаћу, а дјеца на прете задаћу рјешавају;

г.) *Одузимање једне и више јединица:*

1.) Учитељ покаже изјестан број прета и одузима један или више прета. Дјеца се овдје вјежбају читати и ријешавати задаће; 2.) Учитељ задаје задаће, дјеца показују на претима и тиме задаћу понављају и рјешавају;

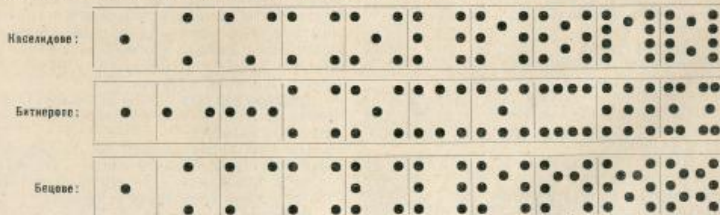
д.) *Распознавање бројева.* Ово се најлакше предузима на рачунањима, али код мањих бројева може се и на претима врло успјешно показивати.

Тачке, црте и бројне слике.

Тачке, црте, кретићи, претенови и т. д. служе као очигледно средство. Ова очигледна средства истина нијеу од толике важности колико су прети и рачунаљка али их ипак можемо код очигледног представљања бројева доста добро употребити. Ова очигледна средства учитељ црта на табли, а дјеца појединачно или у хору броје, а послједице их на својим таблицама цртају и на њима рјешавају задатке. Преко броја 5 ова очигледна средства не могу се баш тако топло препоручити, него треба прибјећи другим средствима, као прутима, каменчићима и т. д. Код овога треба пазити, да су каменчићи мало већи да их дјеца не би турала у нос, као што се понекад догађа.

Бројне слике.

Да се упамте количине одлично ће послужити *бројне слике*. То су тачке поређане по неком систему у једном геометријском лику. Бројних слика има неколико врста, од којих ћемо овдје споменути:

Очигледност са бројним сликама није од богзна велике важности, јер не смије ни даље од броја 10. Оне служе само да дјеца запамте количине дотичних бројева и њихова се употреба ограничава на упознавање количина, бројање и растварање. За операције сабирања и одузимања бројне су слике слабо очигледно средство и не могу послужити као тачке, линије и т. д. Сабирање је операција, гдје се више дијелова скупља у једно, а код одузимања се извесне количине узимају дијелови. Зато су код ових операција од веће важности покретна очигледна средства (куглице, прутини, пера и т. д.) него тачке, линије и т. д.

Ако судјеца увјежбана рачунати на покретним стварима, то се могу тачке, линије и т. д. употребљавати за тиху вјежбу.

Ако се учитељ ограничи на краћу употребу линија, тачака и т. д. могао би доћи у неприлику код писмене забаве кад још дјеца не знају цифара. Али треба знати, да је главна сврха рачунске наставе да се дјеца вјежбају у мишљењу, а то се може постићи само усменим рачунањем, па према томе треба што више његовати усмено рачунање. Код писменог рачунања нарочито у нижим разредама нека се дјеца вјежбају у лијепој писању цифара и у тачном препрепознавању разних задаћа. Ово се последице не смије радити дуго, нарочито без надзора. Прве двије недеље нека дјеца ради вјежбе у бројању цртају разне линије, тачке, крстине, претење, а последије тога нека учитељ одмах пријеђе на писање цифара.

(Наставник се.)

С в е с т .

Од

ГАБР. КОМПЕЗЕР.

Превео

ВАСА СТАЈИЋ.

СВЕСТ И ПАЈЊА.

Свест и пажња. — Равна значења речи свест — Карактери свести. — Опажање и схватање. — Одузетост свести. — Уроци разлике у интелигентности свести. — Спонтанна и вољна пажња. — Има ли несвесних знакова? — Сазнања која добијамо од свести. — Идеја о нашем „ја“. — Идеја о субстанцији и идеја узрака. — Пажња. — Пажња као оруђе знања. — Закопи пажње. — Пажња, развијање, поређавање.

Свест и пажња. — Како је свест општи облик за све интелектуалне чињенице, треба прво њу проучавати.

Тако исто и пажњу која, заправо, није ништа друго до вољна свест, и за коју смо рекли да је најважнији услов за интелектуално развиће.

Свака психичка чињеница је свесна, то јест она сама себе позна у истом тренутку кад постане. Са друге стране, свака интелектуална функција, пошто се први пут десила

спонтано, може да се репродукује смислено, то јест под утицајем пажње.

Равна значења речи свест. — У свакодневном говору Француза реч свест има, пре свега, етичко значење. Они кажу чиста свест, пчиста свест, и означавају тиме добро и рђаво морално стање душе. И њихова филозофија употребљава реч *свести* у значењу речи *савести*: тако њихови моралисти означавају скуп осећања и суђења који се односе на морал; а то су: идеја о добру, о дужности, кајање и грижа савести.

Сасвим друго је значење речи свест у психологији: психолошка свест се може дефинисати као *сазнање које имамо о нама самим* или, још тачније, непосредно сазнање које имамо о свакој од чињеница што се дешавају у нашем свемобилитету, у нашој интелигенцији, у нашој вољи.

Карактери свести. — Свест је *осажање*, или *држте*, интуиција, то јест, непосредно, примитивно сазнање.

Опажати значи сазнати без посредника, одједанпут, посебан какав предмет. Опажа се бол, звук, кус. Свест је унутрашње опажање: чула су органи спољашњег опажања.

Перципирање и поимање. — У филозофском

речнику се тачно разликује *перцепција* од *појма*.

Појмање је изведена, каснија радиња интелигенције. Мањом појмном пространу атраду, читав свет. Апстракцијом појмном бројеве, генерализацијом човечанство. Појмање у осталом не повлачи пузави за собом и вероване у egzистенцију појманог предмета; оно се не мора појавити као члан суђења; можемо појмити лепо лето у идућој години, и не бити уверени да ће га бити; појмити човечанство, и ништа у тај мах о њему не тврдити.

Перцепција се, напротив, увек јавља у облику суђења: наша свест, наша чула, не пружају нам осамљене идеје, него увек тврдње које се односе бар на egzистенцију перцептираног предмета.

Ступњени свести. — Психички феномени уопште, а феномени свести нарочито, нису апсолутна, непроменљива стања. Кад би се могли мерити, утврдили бисмо да они прелазе врло различите ступњеве, од минимума који је скоро раван нули до врло високог максимума.

Има тренутака кад нам душу обузме пуна светлост: савршено разговетно видимо и најмање појединости, најситије детаје мисли која је присутна у нашој интелигенцији: то је пуни дан свести.

Али, у другим случајевима, напротив, једва разликајемо, збринано и нејасно, предмет наше мисли: то је полусејај јутарњег сутона који већ разгонити ноћне сени, а још нас са свем не обасјава.

„Психичке чињенице имају безброј ступњева, те, као и сви и сва њихва, свест може неограничено да опада а да не престане egzистирати. У свету душе има атома свести као што у свету тела има просторних атома.“ (1)

Узроци променама у интензитету свести. — Ступњав свести зависи делом од природе феномена које, помоћу ње, сазнајемо. Чињенице којима су непосредне antecedенције организми феномени, алетити, на пример, једна су свесне; напротив, чињенице духовног сензационитета, апстрактне интелигенције, воље, које тек јако посредно постају из физиолошких функција, долазе до пуне свести саме од себе. Другим речима, уколико чињенице постају више психичке, свест јача и постаје јаснија. То је зато што је свест сама суштина психичких феномена. Она управо није издвојена способност, него је сукцесја психичких чињеница, које саме себе сазнају оним редом којим настају.

Ступњав свести, према томе, зависи од свих узрока који слабе или појачавају интензитет психичке активности. Тако, у првим тренуцима наа буђења, ми имамо тек неопређено осећање нас самих, наши снови се још продужују, и пошто психички живот још није дошао до потпуне своје јасноће, дуплостности,

то се познаје на свести. Свест, једном речју, стоји према духу као светлост према пламену. Што је више убрзано сагоревање, пламен је јачи а светлост живља и сјајнија.

Спонтанна и рефлексирана свест. — Ово што смо досад рекли вреди само за спонтану свест која без напора прати психичке феномене. Али пажња врши своју власт над свешћу као и над осталим интелектуалним радињама: свест онда постаје *рефлексија*, то јест пажња примењена на феномене духа.

У овом случају, дух се тако рећи подвостручи: подмет који мисли постаје предмет мисли, и, помоћу пажње која је напор, чини воље, ми онда не само да видимо сами себе, него се гледамо. А пажљиво гледање удвостручи или утростручи обим визије: пажљиво гледајући значај видети на дупи, стању које увеличава.

Она пажљива свест, често је речено, није међу природним тежњама духа. Ми смо слабо расположени да загледамо сами у себе, пошто нас све вуче да гледамо околу себе. Довољно је, међутим, мало напора и нешто навике па да нам ово унутрашње посматрање постане исто онако обично као и спољашње посматрање. Психолози, духови од размишљања постају лако способни да посматрају сами себе и да практикују вештину рефлексије која је принцип сваке психолошке науке.

Има ли несвесних феномена? — Да ли изван, и свуд околу, поља обасјаног свешћу има област несвесних феномена, који се ипак имају сматрати као психички феномени? Не злоупотребавајући појам несвеснога, као што то чине неки модерни филозофи, Хартман*, на пример, није могуће не констатовати око овог сјајног средишта које зовемо свест неки сутонски руб, тако да речисмо, који је чак утонуо у сен несвеснога.

Одавња је Лајбниц* приметно да ми нисмо свесни неких тајних, непримећених опажаја, тако слабих да их при пролазу ми кроз свест не примећујемо, а опет зато остављају трага у нашем духу.

Ове је врсте, на пример, бука млина коју успаван млинар, изгледа, не чује, а ипак је донекле чује, пошто, чим бука престане, млинар се пробуди: тако нешто, досадна проповед, чији монотони дочетак успава слушаоца, чим је довршена, слушаца се пробуди; мноштво утисака које нам доводе чула док спавамо, док смо дубоко утонули у мисли, страни свему што се око нас дешава, а којих тек накнадно постајемо свесни, итд. Зна се да су, под утицајем вагнутине, нерве надражено* сти, болесници проговарали на језику којим се свакидан нису служили: на пример, слушница Корнија* која је у наступу грознице говорила јеврејски, јер је у својој младости слушала свога господара где на глас чита Библију у јеврејском текету. Она није ни слу-

(1) Bahier, op. cit., p. 64.

типа, а гласови непознатог језика су кој се урезали у памћење.

Али ови нејасни опажаји нису потпуно неосвести чинишце, него су то чинишце мање свести, наизменичне свести. Јер, заправо, дух, пошто не може никад да мисли на више ствари у исти мах, без прекида презама из неосвести у свест.

Сазнања која добијамо од свести. — Пошто свест прати све психичке чинишце, то ми од ње добијамо сазнање свих интелектуалних и моралних чинишца.

Ми само отуд имамо идеју о гримаси свести, што смо је искусили; ми речима радост, туга, амбиција, пријатељство подмећемо тачно значење само тако, што смо били свесни ових осећања.

Има и таквих свести које су делимично слепе и глухе, као што има, с обзиром на спољашње опажање, људи који не виде и не чују, јер су то свести непотпуних духова, којима један део психичких феномена остаје непознат.

Идеја о нашем „Ја“. — Свест је непреницава поворка појединачних опажаја: али све те опажаје, који се један по један круће у мисли, везујемо ми за нас саме. Свест, помагана другим радњама духа, даје нам идеју о нашем Ја.

Ова идеја није од ових које дете стиче непосредно. Она претпоставља извесан рад рефлексије, поређења међу сукцесивним опажањима свести.

„Дете, каже Сели, гринише спољашње предмете прени личиој елиности помоћу радње интраекције; омет интраекције која је овој првој аналогна долази оно долазе да поља унутрашњим психичким светом, свој рођени дух, рођени карактер. Идеја о Ја почиње о опажањима личност организма сматраног као предмет у ком дете долазилаје своје пријатељи али неспријатељне утиске. Ова делимична идеја о Ја се тек споро стиче. Професор Прејер⁸ примећује да је шестог или од године дини гринише своју рођену руку као класичан орган предмет. Овај омири и материјалистички облик свести о себи одговара оном првом периоду живота кад дете говори о себи — опажањима се својим особинама именом.“

„Чим моћ интраекције порасте, идеја о Ја постаје потпунија, на обухвата и представу о унутрашњим стањима духа... Дете је испрва савим изопценом спољашњим утисцима. Да би се обратила пажња на чињенице унутрашњег живота, то претпоставља напор духа који се је окренуо од спољашњег света... Ово поплачење у себе се потпоставља похвална или каријера које дете врши. Кад дете мора да размишља о својим рођеним радњама као добрим или рђавим, оно се неће до потпуније познатиња себе самога. Постовено замеситиљне особне именење речења „Ја, мени, мени“, што се опазна пред врху године, опазитија напредак у свести о себи... Идеја о гринија Ја екарија у себи накинати рад интраекције... Вера у Ја које траје, које је једно и потовито, кроз све промене осеањителности, претпоставља тако нешто извесни напредак знања.“ (1)

Остављајући на страну оно што идеја о Ја може добити од чузног опажања нашег тела, ова дакле идеја потиче у главном из поређења које дух чини међу разним стањима наше свести. Поред све њихове разноврсности, сва

та стања имају нешто заједничко, а то је што их схватамо као наша. Помоћу памћења, помоћу апстракције која у разноврсности феномена издваја њихову заједничку особину што су била свесна на исти начин, ми се без мукe пењемо до идеје о нашој личној егзистенцији.

Идеја супстанције и идеја узрока. — Идеја о трајном Ја је преници, грађа, тако да реченом, оне идеје о супстанцији, која је имала тако велику улогу у филозофији.

Супстанција је управо нешто што постоји само по себи, што траје под привидним модификацијама и непренициним променама.

Трајност облика код чулних предмета свакако може допринети да стечемо идеју о непроменљивој супстанцији; али само у нама самим. У свести о истоврсности наше личности, имамо ми стварно искуство о супстанцији, то јест о трајном бићу. (1)

Тако исто, свест је извор појма о узроку, то јест о односу који постоји међу снагом која делује и произведеним дејством. У спољашњем свету, ми опажамо феномене који долазе један за другим, и који се прате чак стајно. Али је узрочан однос нешто нише него идеја о непроменљивој сузјесцији; он је идеја о деловању које је довољно, о напору који је праћен дејством; а ми опажамо на делу узрок који делује прилику у нама, у свести о нашој активности која је упућена некој сврси, која тежи чини коју она предвиђа и производи. Тај појам о узроку, позајмљен испрва од нашег рођеног искуства, ми касније генерализујемо и преносимо у спољашњи свет.

Пажња. — Знања о којима смо мало пре говорили не добијамо ми од спонтане свести, предуштине саме себи, него од свести продужене памћењем и потпомогнуте смисаљеним поређивањем, једном речју од пажње.

Пажња није посебна интелектуална радња; она је оштри један начин, вољан начин интелигенције. Она је интелигенција дисциплинисана вољом. Њу можемо дефинисати: *интелигенција која себом овлада, аримејитија се онде где она хоће.*

Ми оном дефиницијом искључујемо на области пажње она стања свести која изгледају пажњама; на пример, стања кад је интелигенција сва заузета утиском који је њом овлада, себи је покорио. Перпениција која је искључива, која овлада интелигенцијом, не може бити замењена с правом пажњом, која је управо моћ да се отмоле јарку сензацији, да се по вољи обратимо предметима које смо ми одабрали, која је, једном речју, слобода духа.

Пажња је оруђе васпитања. — Пажња је услов

(1) „Идеја о супстанцији, ише Рајде, може бити изведена из идеје о Ја, Ја се јавља, само себи као ствар по себи, оно нешто потовито. Оно дакле може, боду него спољашњи предмет, дали интелектуални тип по коме потиче идеја о супстанцији.“ (Ор. 61., р. 248.)

за развиће свих интелектуалних способности. Ми ћемо је наћи где успешно делује код свих радња духа, и обезбеђује свакој од њих њен максимум енергије. Она је, пре свега, педагошка способност, то јест оруђе васпитања. Ето зашто смо јој надуго проучавали значај, почетке и напредовања, карактере и услове у нашој *Теоријској и практичној Педагозији*. (1) Није потребно да се враћамо к теорији која више интересује нешту васпитања него психологију. Биће доста што смо означили место пажње у развићу интелигенције и да јој објаснимо законе.

Закони пажње. — 1^о Пажња је без сумње резултат неког напрезања духа, извесне употребе воље. Али пошто ни један духовни чин није апсолутно самосталан, нити егзистира сам по себи, то и сам тај напор делимиче потиче од интелигенције и од сензibilitетa. Залуду ће наша воља призвати к себи све силе духа, ако предмет који она ставља пред нашу пажњу не одговара нашим способностима, нашим интелектуалним напцима, она неће успети или ће слабо успети да наше размишљање одржи у једном правцу. Тако исто је корисно, да бисмо помогли рад пажње, да проучаваши предмет будемо за нас примамљиви, да годн нашим сензibilitетом. Другим речима, све се у нашем психичком животу дражи, све се надодежује, па, ако је пажња примена воље на интелигенцију, и вољу самој, да би остала у деловању, потребна је помоћ интелигенције и сензibilitетa.

2^о Пажња има двоструки резултат: а) Да заокружи предмет који ћемо да сазнамо, да тачно ограничи и сведе поље за напрезање духа. Тиме она издваја тешкоће да би их боље решила. — б) Са друге стране, она уредерује интелектуалне силе на једну и исту тачку; место да их пусти да се расеју у разним правцима, она их упућује једној сврси. Ова су два разлога довољна да објасне резултате пажње и срећан њен утицај на интелектуални рад.

Пажња, поређење, рефлексија. — Психолошки језик, мало одвише богат да би био сасвим тачан, располаже с више израза да означаи различите влиасе пажње.

Реч *пажња*, по мишљењу неких филозофа, треба да буде задржана за употребу духа код предмета изван нас. *Рефлексија* би била, напротив, унутрашња пажња. Ми томе нећемо противречити, и ако нам изгледа боље да за пажњу сачувамо њено најгенералније значење и да јој припишемо све напоре мисли, ма каквав јој био предмет. Са друге стране, и *поређење* је један облик пажње: оно је пажња пренесена на две идеје, на два предмета, на неки начин двострука пажња која иде затим да опази односе међу стварима.

Али, ма у каквом облику, пажња увек остаје смисљени начин интелигенције, права „сната духа“, по речима Мазбранша², и, како је он то у свом савитом језику рекао, молитва коју ми упућујемо Истини да би нам се предала.

РЕЗИМЕ.

42. *Свест* је општи облик свих интелектуалних чинишња. *Пажња* је један од њених битних начина, вољни начин.

43. *Свест* је наше сазнање о свим чинишњима сензитивним, интелектуалним и вољним.

44. *Свест* је перцепција. *Перцепција* је непосредно, примитивно сазнање, увек праћено суђењем. *Појмове* је изведено сазнање, при коме се не дешава увек суђење.

45. *Свест* је *унутрашња перцепција*, *унутрашње чуло*. А пет познатих чула су органи *сволашњег перцепирања*.

46. *Свест* има велики број ступњева. Њена моћ се увек мери ступњем снаге до које се пену разне психичке радње.

47. Моћ свести зависи и од напора, примене воље, која *својствено* свест преобразава у свест *смишљену*, рефлексијну.

48. Има непримењених перцепција, које претпостављају најмањи ступањ свести и које су скоро несвесне.

49. *Свест* нас у првом реду упознаје са свим психичким феноменима који се дешавају у нама.

50. Она и везује све феномене за начело које је једно и истоветно, које је носилац свих тих феномена, *наше Ја*.

51. Тиме нам *свест* још и приказује при тип *успитаности* и *узрочности*.

52. Пажња је смисљени, вољни облик свих интелектуалних чинишња.

53. Она и сама зависи, и ако је чин воље, од интелигенције и сензibilitетa.

Народна просвета.

Антиалкохолстички дан у основном школама. Краљевско угарско министарство богочасти и јавне наставе под бројем 3182/911 е.п. издало је свима државним надзорницима следећу окружницу:

Да би се — од огромне важности и значаја — велика идеја антиалкохолизма у што ширим димензијама протегла и схваћајући велику важност тога питања, наређујем кр. државним надзорницима да позове настојати, да се у свима државним, комуналним, вероисповедним и приватним основним школама а тако исто и по вербајонцима учитељских и учитељских школа, *почевши од 1912. године* има један дан посвећен искључиво поуча-

(1) Видети нашу *Теоријску и практичну Педагозију* (први превод с. Ристе Османовића), Језица У., „Неро-вања пажње“.

вању и предавању о убијачном деловању алкохола на организам човечи и на чистио човечанство.

Видећи велику опасност и несрећу која нам с дана у дан упропашћује народ наш, здравствено, економно и морално, уверен сам да ће г.г. надзорници у свом делокругу све могуће учинити да се та несрећа колико толико умали.

А пошто је од великог значаја да се та борба против алкохола већ од малена усађује у пенина деџа срца, као што је без сумње, да су она за негу пријемљивија по одрасли, као и то да ће годна наука и васпитање у том правцу од великог успиња бити по њих, надам се узнуко, да је већ у основним школама потребно их у том правцу спремати и побуђивати их на размислање.

Када се ова предавања буду спутде и сваком приликом — сходно великој важности антиалкохолистичке пдеје — *свечано обавља*, тада ће тај један дан — који ћемо изгубити у настави — богату накнаду пружити за једнодневну дапгубу у школском животу.

Позивам г.г. надзорнике да ми концем школске године испрених извештај поднесу о томе колико се учинило задоста мојој наредби. Зичи с. р. министар просвете. **Бранио Радер.**

Школа и настава.

Предлог среским учитељским зборовима.

Наредба Ш. С. у предмету коедукације и телесне казне у нашим осн. школама — нашла је неповољан одзив. Ма како да смо лојални, извршујући наредбе своје највише школске власти, опет зато: нико нам не сме пребацити, да смо ребедисте, ако све те наредбе подвргнемо објективној критици. Јер, ма ко да доноси наредбе, оне су само онда на свом месту, *ако се могу извршити, без велике твзавица!* Па, да ли је то тако и са овим двема наредбама? Одлучно велим: није! На последку, о томе се већ и до сад доста говорило *јавно*, а још више *приватно*.

Против наредбе у питању коедукације су учитељи зато, што то иде на штету саме наставе, у првом реду, а осим тога је то и на штету и иначе преоптерећеног сри. учитељства. Чему је то, силом стварати неподељену школу и онде, где то не би морало бити?!

Интерес школе и здравље учитеља су јачи разлози од свију других разлога, који се носе *против* коедукације!

А шта да се рекне тек за забрану телесне казне? На то је врло разложно, отворено и од срца одговорно *Коста Замуровић* у 17. бр. „Шк. Гл.“ 1911. године. Истина је, о томе се да лепо идеализати. Но, у самој школи и то, *код нас*, према нашим приликама у томе *сваки учитељ мора подлећи*. Ето, *нек се јави тај учитељ, који није убојствено телесну казну у својој школи!* Ето, то је реалан разговор. Све друго је обмахна!

Но, оставићу се тога. Моја намера, сад, и није то, да опширно разлажем о овоме. Ја хоћу друго нешто.

Предлажем: *сад о ускриним седницима свих учитељских зборова, да се стави на дневни ред питање о коедукацији и о телесној казни!* Нек се о томе допнесе стручно мишљење свију учитељских зборова. Та своја мишљења поднесимо Ш. Савету, с молбом, да их узме у обзир, *то према њима нека допнесе закључак о ова два важна питања*. Ако је игде потребан стручан суд, али овде је одиета најмеродавније наше учитељско мишљење. Код овог питања други нема речи, јер то се тиче наше коже. Зато: рецимо своју одлучну реч. Будимо отворени. Рецимо онако, како јесте.

Нико, па ни сам Ш. С. не може и не сме узети ово, за какву анимозност. Јер, нама се не сме пребацити, да смо непријатељи српске школе. **Justitia.**

Учитељство.

Учитељско Д. д. „Натошевић“ у Новом Саду.

Друштво је у току 1911. године лепо напредовало и показало леп резултат. У 3. бр. „Шк. Гл.“ допели смо билансију друштва из које се види, да је имовина друштвена била 289.213 К 44 фил., у чему су главнији објекти: кућа у вредности од 63.907 К 46 фил., књижара са разном робом у пето вредности од 109.044 К 32 фил. изведено по инвентару од 31. децембра 1911., штампарија у вредности од 35.537 К 05 фил. Улога на итељу било је 130.089 К 82 фил., редовног и припремљеног резервног фонда 8.815 К 62 фил., резервног фонда књижаре 11.467 К 27 фил., резервног фонда штампарије 2629 К 79 фил., меница 66.557 К

23 фил.; камате и провизије на повчаном послу примљено је 18.694 К 88 фил.; у књижари је било прихода 45.457 К 49 фил., а издата 37.131 К 48 фил.; у штампарији је било прихода 58.239 К 37 фил., а издата 53.790 К 50 фил. Чет добитак је био на повчаном послу 4340 К 75 фил., у књижари 8.326 К 01 фил., а у штампарији 4.448 К 87 фил. Свега: 17.115 К 63 фил.

Изгледа, да је ова цифра и привукла на себе пажњу неких, који су до сад били доста равнодушни према Друштву „Натопевићу“ и сад се наједанпут живо заштересоваше за њега, али не да га својим сложним радом помогну, него да стварају тразвице у друштву како би могли неискривним путем ући у друштво „Натопевић“. Ми смо у 4. бр. „Шк. Гласника“ изнели на какав су начин хтели неки да дођу силом до већине, како би могли одлучивати на скупштини како они хоће. Тај се покушај изјавио, јер су његови приређивачи ухваћени у некоректностима и не само што су с пуномоћима појединих акционара манипулирали на своју руку, него су покушали да заступају и оне деоничаре који нису ни имали депоноване деонице пре скупштине; један од таквих деоничара депоновао је своје деонице тек петог дана после скупштине, а они су међутим имали две пуномоћни изјаве на једну исту особу која би тог деоничара заступала. У брани се радило, па није ни чудо, а како је све било на свом месту, види се већ по томе што су нашли за добро да ни једну пуномоћ својих људи не оставе међу скупштинске списе, док су пуномоћни оних, којима није била пчела за клобуком, све до једне биле на броју међу скупштинским списима, јер њихови поседници нису имали разлога да их склањају. Према таким приликама, разуме се, да се није могло ни по старој патријархалној пракси, него се морао узети у помоћ закон и статут, да се осујети такав „фини“ поступак. С једне стране је смешно, а с друге стране је цинизам, да се такви људи још смеју будити зашто је одгођена скупштина. Дакле, правити таква чуда и још вахтвати, да се то све мора пријети и онда кад се ухвати, тако што не може сваки захтевати.

После неодржане скупштинске седнице 7. марта, одржана је после подне седница управног одбора, у којој је заказан дан новој

скупштини, а затим позван председник на одговорност за поступке који су учињени без знања управног одбора, а који су показали своју боју у неодржаној скупштини. Председник М. Ђорђевић пошао се веома самовољно том приликом, изричито рекавши, да не да записник да се у њему забележи све што се нетрагом пронађе. Једино уздржљивости чланова управног одбора могао се рачунати у добро, што том приликом није дошло до озбиљнијих последица.

У четвртак 14. марта одржана је поново седница управног одбора и том приликом, имајући искуства шта је рађено пред прву скупштину за деји управног одбора, одбор је најстрожије поступио при прегледу депонованих деоница и констатовао да је деоничар А. Томић, тек 11. марта, дакле на пет дана после неодржане скупштине послао заводу своје деонице ради депоновања, док је међутим деоничар М. Ђорђевић на неодржаној скупштини имао две пуномоћи од А. Томића. Тако се констатовало да су М. Ђорђевић и др. и сувише изашли на сусрет А. Томићу, заступајући га и онолико колико он не би желео. И на све то председник М. Ђорђевић није знао дати обавештаја.

Поновна или управо права скупштина заказана је за 21. март. Прети ћемо преко све оне хајке која се пред ту скупштину изводила на поједине акционаре, јер је то већ било и сувише. Но познавајући унапред тактику и средства којим су њих некадашњина са председником М. Ђорђевићем, хтели да изведу свој план, верификациони је одбор дао себи труда и до 1½ сах. по подне спроводио верификацију, тако да је тиме исцурчана била свака и најмања сумња какве некоректности у депоновању деоница и пуномоћни које су биле предате верифик. одбору. Кад је по подне у 2 сах. скупштина отворена, била је она још увек многобројно посећена и сви њени чланови пуни истрајности за посао. У име верифик. одбора поднео је А. Вараћин извештај против којег није могао бити приговора, јер су спорна питања већ у верификационом одбору била решена, са којим су решењима могли Ђорђевић и др. бити задовољни, јер од њихових није отпао ни један глас, док је од друге стране отпао 10—15 гласова оних акционара, чије деонице због даљине или поштанске погрешке нису стигле

тачно на време. Тек после свега тога се приступило скупштинском дневном раду, који је доста глатко текао, док није дошло до избора чланова управног одбора. Извештај управног одбора и надзорног одбора, предлог о подели чисте добити, призмљени су после краћих обавештаја, у којима су се неки одликовали трговачком испрепошћу, тражећи да се читају имена дужника. Скупштина није допустила то, знајући да би тиме само заводу шкодила, него је дат обавештај једном, двојци Боршевићевих савезника, који су са павесном тенденцијом тражили то, да би своје партијске противнике могли несметано претресати, јер они нису били присутни.

Тек код избора чланова у управни одбор, хтели су Боршевићеве савезници подићи скупштину до тачке врења, али им ни то није успало за руком, јер свесни чланови скупштине ставили у кандидациону листу и акционара Р. Малушевца, којег ти незадовољници рачунају у свога човека. Но они неће Малушевца. Заменуемо им Малушевца, са Мокрићем, но они неће ни Мокрића, иако и овог рачунају у своје људе и тада изађоше с прамом својом бојом на среду, те предлаху М. Ђосића, Ђ. Прерадовића, П. Окановића и Вл. Торфанског, дакле четворицу, како би дошли до већине и то стравачке, у одбору. Од којих прва двојца нису имали ни потребних услова за чланство у управи. Дакле показали су ко иле за странчарством у „Натосевићу.“ Тако се насилу скупштина већ није могла сва покорити, те се после тога приступило гласању. По довршеном гласању констатовано је да је листа Рад. Николића, у којој су били предложени Ђ. Михајловић, Кошта Јанковић, Душан Рукић и Душан Мокрић, добила 147 гласова, а листа у којој су били предложени напред поменути кандидати М. Ђосић и др. добила 93 гласа. И тако се и та бура свршила и раторборни елементи се охладиле, кад су видели да им сада нису помогле оне махинације с којима су први пут дошли на скупштину.

У надзорни одбор изабрани су др. В. Ђисловић, др. Ж. Ковачевић и Ђ. Шилић, а за заменике њихове М. Радоић и Ж. Алексић.

Пошто се код предлога управног одбора о новој емисији деонича, појавила мишљења која нису у предлогу довољно била заступљена, то је скупштина решила, да управни

одбор поново изради нацрт о новој емисији деонича и поднесе га напредној скупштини.

Тако се завршила и та скупштина с којом су неки хтели да друштво „Натосевић“ партијски дисциплинишу, али им није пошло за руком да то изведу ни помоћу таквих средстава, којима се почели служити на првој скупштини.

После завршене скупштине одржао је управни одбор своју седницу у којој се конституисао изабравши за председника Ђ. Михајловића, а за подпредседника Ђ. Гајина, а затим поделивши делокруг рада, закључио свој састанак. Председник је том приликом истакао значај резултата ове скупштине, означиши као поуку за све чланове какви не треба да смо и какви треба да смо, и указавши на последице како прођу они који се драге крива и неисправна пута.

Захтеви учитељски и нови нацрт за уређење учитељских плата. У једном од прошлих бројева изнели смо нацрт министарства за уређење учитељских плата, по вести званичног листа „Népi. Lapja“. Овај извештај врло је бled, због неодредености и ни мало није задовољно оправдана потраживања учитељска. А чему се тек можемо надати, кад се у обзир узме, да је и ова вест имала свој смер, јер је свакако намерно били онда објављена, кад је највећма мирисало на нове изборе. Сад се пак о целом нацрту мудро ћути, у место да је у свој својој опширности на јавност изнешен. Јест, ал' онда би било истинско расположења за учитељску ствар. — Учитељству дакле предстоји још велика и жестока борба, док до својих безусловно оправданих захтева дође. Најбољи је доказ томе писмо грофа Стевана Тисе, које је пре неки дан упутно Александру Добо-у, као одговор, на молбу истог, да се својски заузме у корист оправданих жеља учитељских. Гроф Тиса му поручује, да се захтеви ни државних учитеља не могу испунити, јер би се оптеретно државни пројекат, а сад скорих су тек и уређење учитељске плате. Но још мање се могу плате веронспов. учитеља са платама државних изравнати. Дакле опет хоће на касте да нас издеде. Још му вели, да учитељи треба да су мирни (само празна прева неће, да су мирна) и да више воље и родољубља уложу у свој посао, па ће више постићи, него агитацијом за плату. Сад пак да видимо, шта су тражили учитељи, односно „Удружење државних чинов-

ника целе државе* још пре 4 године, кад су и учитељи државних школа постали чланови истог.

Ово удружење тражило је у меморандуму, поднесеном министарству, да се држав. учитељи ставе у статус држав. чиновника са матуrom. Према томе основна плата учитеља била би 1800 круна
са 8 трогодишњих доплатата по
400 круна свега 3200 круна

Крајња плата дакле била би 5000 круна. Осим тога тражили су у овој години и за учитеље скупарински и породични доплатак.

Стариша пак, да се према количини плате и годинама службовања одреди, односно повећава.

Све ово налази се и у нацрту за учитељску службу прагматику, коју је председ. Хаваш у раду њиховог органа изнео.

Велики збор држав. учитеља, одржан у Бисети 9-ог децембра 1911. год. усвојио је предлог: 1.) да су учитељи, гледе плате, равноправни са држав. чиновницима, који имају матуру, 2.) тако и гледе старинице и пензије, 3.) исто тако у ствари скупаринског и породичног доплатака, 4.) овај пак да се даде и забавицама, пензиониранима и удовицама, 5.) све године службовања, без разлике, да се имају урачунавати.

Тако би плата ових била једнака са њима равним држав. чиновницима, што је потпуно и оправдано.

Истодобно одржани општи учитељски збор био је нешто скромнији, те се задовољио, да се сви учитељи уброје у 3 последња плаћивна разреда држав. чиновника. Све године службовања, да се урачунају. И да остану садашњи учитељски 5-годишњи доплатци, на које су учитељи право стекли. Према, овоме почетна плата била би 1400 круна, а крајња 3600 K и подржав. 1000 K, а државни учитељима 1400 K доплатак после 4 година имао би учитељ 4600 K, односно 5000 круна плате. Даље је закључено, да се пензион. закон према XI. зак. члан. од 1885. год. одмах измене; плата да се према овом нацрту ставе у тегај од 1/I. 1912. год. а скупарински доплатак од 1/I. 1911. год. Од 1912. год. 1/I. пак још и породични доплатак, као што је држ. чиновницима обећан.

Ово би били оправдани захтеви учитељски,

који су и министарству поднесени, а од којих учитељи никакo попустити не могу, догод за животне намирнице, тако хорибилне цене буду потребовали

п.

Преглед књига.

Archiv für die gesammte Psychologie. Herausgegeben von Dr. E. Meumann und Dr. W. Wirth.

Приклаује Др. Паја Р. Радосављевић — Њујорк.

(Паставак.)

Реферат: W. Wirth, Fortschritte auf dem Gebiete der Psychophysik der Licht- und Farbenempfindungen.

Heft 4.

C. Pentschew: Untersuchungen zur Ökonomie und Technik des Lernens. Овде се говори о 30 експерименталних серија са бесмисленим материјалом и материјалом са смислом, проматрајући и на детеу и на одраслом човеку. Учење на фракције (или на одељке) нештогод услед дистурбације садржаја, образовање инхибиторних асоцијација, слабог меморисања трајзипција, забораности одељака, који су већ учени са конзеквентним неугодним осећајима, механизовања учења без реализације смисла, неједнаке концентрације пажње са конзеквентним сличношћу на дистракцију или расејаност, неједнаке поделе познавања и напослетку услед неизвесне репродукције слабог тубљења (ретениције). Једна мана учења у целости јесте та, што екстензија материјала чини већу дренажу на пажњу, па услед тога лакше доводи до духовне уморности. Аутор је настојао да контролише дефекте умора са специјално удељеним експериментима, и обећава да ће то обележити у засебном раду, који још ни данас није публикован. Ова Пенчењева (Бугарин) радња издата је и као ширинка дисертација. Експерименти су чиниени у Мејмановом психолошком лабораторијуму у Цириху.

E. Dürr: Über die Frage des Abhängigkeitsverhältnisses der Logik von der Psychologie; Betrachtungen in Anschluss an die „Logischen Untersuchungen“ von Edmund Husserl. Аутор износи своју критику на Хусерла, Шупеа и Елзенхауса. Постоје три релационе могућности. Логика може бити примењена, психологија чиста наука; логика може бити део, психологија не-

лина; логика може бити независна теоретичка наука, додуше, основана на неким фундаменталним пресупозицијама, концептима и законима, који се сами по себи јављају као проблеми у психологији. Писац негира прве две и акцентује трећу дефиницију.

Осим тога има два реферата: *A. Vierkandt: Vorträge auf dem Gebiete der Völkerpsychologie, Kultur- und Gesellschaftslehre: Literaturbericht über das Jahr 1902.* *H. Gützmann: Die neueren Erfahrungen über die Sprachstörungen des Kindesalters: Referat über die Jahre 1898 - 1902.* Затим долазе „Besprechungen“ некојих дела.

Band II, Heft 1.

F. Krueger, Differenzhöhe und Konsonanz (II). Овде аутор говори о елементарним јасним карактеристикама конзонације и дисонације: о ефективној импресији и опћем ефекту сложеног звука; и напоследку о односу конзонације напрема фузији.

A. Vierkandt: Wechselwirkungen beim Uprung von Zauberbräuchen. Ово је психолошка анализа мотива, који се налазе у извесним магијским церемонијама: у емоционалним факторима, сугестији, доминантним навикама мишљења и т. д.

За овим долазе „Besprechungen“ некојих књига.

Heft 2—3.

R. M. Ogden: Untersuchungen über den Einfluss der Geschwindigkeit des lauten Lernens auf das Erlernen und Behalten von sinnlosen und sinnvollen Stoffen. То је опсежно експериментално испитивање (у Килеовом псих. заводу у Вирцбургу). Експерименти су чињени са материјалом са смислом и без смисла. Хтело се испитати карактеристике различитих односа учења, да би се дошло до дефиниције најповољнијих прилика. Аутор (Американац) сумира своје резултате под овим главама: време учења и број понављања; однос учења и тубљења; утједај типа и начина учења; утједај материјала и ритма. Резултати су тако детаљни, да их не можемо овде кватирати.

O. Messmer: Zur Psychologie des Lesens bei Kindern und Erwachsenen. То су експериментална испитивања изведена у Мојмановом псих. институту у Цириху. Др. *Messmer* експериментисао је са тахистоскопским и обичним читањем, и своје погледе сравио са дивертирајућом анализом Ердмана, Доуса и Чајлтера. Он истиче субјективне и објективне

типове; облик речи (визуелни и аудитивни моторни) и доминантна слова; природу и број грешака и т. д. И овај је рад врло опширан, а отштампан је у поменутој Мојмановој збирци.

R. Hohenemser: Versuch einer Analyse der Scham. Ово је анализа стида као опћег стања свести, који не мора бити зависан од сексуалног процеса, већ образујући један специјалан тип духовног кочења или парализе („psychische Stauung“), што се може различито решити.

Под рубриком „Besprechungen“ истиче се нарочито Мојманов приказ и оцена Вунтовог рада: „Naturwissenschaft und Psychologie“, што је сепаратно публикован из петог издања Вунтовог дела: „Grundzüge der physiologische Psychologie“ (III. свеска).

Heft 4.

W. Wundt: Über empirische und metaphysische Psychologie: eine kritische Betrachtung. Ово је одговор Мојмановој критици на „Naturwissenschaft und Psychologie.“ Професор Вунт хоће да побегне Мојманово мишљење, да психологија и природне науке немају ни заједнички предмет.

A. Fischer: Die aesthetischen Anschauungen Gottfried Sempers und die moderne psychologische Aesthetik. Писац износи методологију и разлагање Семперове дефиниције о лепом у уметности; онда излаже његову дефиницију о лепом у уметности и природи; о везаности и психолошкој основици артистичке лепоте, и напоследку говори о критичком просуђивању Семперових естетских идеја.

J. Koehler: Die simultane Farben- und Helligkeitskontrast, mit besonderer Berücksichtigung des sog. Florkontrastes. То је елаборатна, и квантитативна и квалитативна студија о феномену контрасте светлости и боје с особитим обзиром на услове Мајеровог експеримента. Супротна твђења и резултати с обзиром на ефекат ситуације зависе од различитих услова „Auffassungsweise“. За васколикко тело факата није адекватна нити физиолошка нити психолошка експланација.

За овим долази реферат *Dr. W. Amet-a: Fortschritte der Kinderseelenkunde, 1895—1903.*, што је у другом издању ишло у поменутој Мојмановој збирци.

Band III, Heft 1.

W. Specht: Interval und Arbeit: experimentelle

Untersuchungen über den Einfluss des durch akustische Reize begrenzten Intervalle auf den zeitlichen und formalen Verlauf körperlicher Arbeitsverrichtung. То су реакциони експерименти са ергографском методом, с варијацијом претходног интервала. Резултати показују знатне индивидуалне разлике.

F. Schmidt: Experimentelle Untersuchungen über die Hausaufgaben des Schulkindes: ein Beitrag zur experimentellen Pädagogik. То је елаборатна експериментална студија домаћег рада учениковог. Експерименти су чињени на ђацима осн. школе у Вирџбург; рад је публикован као цириншка дисертација, а и засебно у Мојмановој збирци. Учитеље, а особито наставнике средњих завода ово ће дело јако занимати.

Heft 2.

G. F. Lipps: Die Massmethoden der experimentellen Psychologie. Ово је елаборатна дискусија, допекле и експериментална, о основама што их је аутор положио у својем делу: „Grundriss der Psychophysik“ (изашло у малој Гешепојовој библиотеци). Овај је рад био довршен пре него што је G. E. Müller издао своје дело „Methodik“, које је поменуто само у једној малој потници. За овим долазе неколико „Besprechungen“ и реферати:

Heft 3.

W. Specht: Über klinische Ermüdungsmessungen. — 1. Die Messung der geistigen Ermüdung. Ови су експерименти чињени под управом Др. Емила Крепелина, и то са његовом методом збрајања. Овде су изнесене кривуле рада и за нормалне и за абнормалне субјекте.

F. M. Urban: Die Psychologie in Amerika.

Heft 4.

L. Treitel: Haben die kleinen Kinder Begriffe? Аутор, који је иначе познат са свог досадашњег рада на овом пољу, вели, да се прави појмови касније развијају; све до пете године дете означава различите објекте са једним те истим именом.

C. G. Jung: Über hysterisches Verlesen: eine Erwiderung an Herrn Hahn (практични лекар у Цириху).

R. Hahn: Über sinnvolles Verlesen: Antwort auf die Erwiderung von Dr. Jung.

W. Peters: Die Farbenempfindung der Netzhautperipherie bei Dunkeladaptation und konstanter subjektiver Helligkeit. Ово је репетитија Хелпа-

ховог рада с неким малим модификацијама. Хелпахова најпознатија комплементарна зона замењена је са зоном, која је нити апсолутно интензивна у боји нити репрезентује минимум осета боје. Овај се број завршава с неколико „Besprechungen“ и рефератима.

Band IV., Heft 1—2.

E. Ebert & E. Meinmann: Über einige Grundlagen der Psychologie der Übungsphänomene im Bereiche des Gedächtnisses; zugleich ein Beitrag zur Psychologie der formalen Geistesbildung. Ово су експериментална испитивања изведена у цириншком психолошком лабораторијуму. Говори се о ефекту једностране механичке праксе на ошту функцију меморије, и о различитим методама економичког учења. Тај је рад и засебно изашао у поменутој Мојмановој збирци.

M. Geiger: Bemerkungen zur Psychologie der Gefühlelemente und Gefühlsverbindungen. То је дугачка расправа, основана на Инџеновм плурализму, држећи се ексклузивно дескриптивног правца, а функционални или динамички карактер тога питања није ни додирнут.

После овог приказује се и оцењују некоја дела, а свеска се завршује са: *A. Vierkandt:* Jahresbericht über die Litteratur zur Kultur- und Gesellschaftslehre aus dem Jahre 1903.

Heft 3.

H. J. Watt: Experimentelle Beiträge zu einer Theorie des Denkens. То је врло ваљан рад, чији се резултати оснивају на експериментима асоцијативне реакције, који су врло богати у погледу на интроспективна факта. — Свеска се завршује прегледом литературе.

Heft 4.

K. Gordon: Über das Gedächtniss für affectiv bestimmte Eindrücke. Miss Гордон износи нека своја искуства из свог психолошког лабораторија у Вирџбург и Wessely College (Америка). Ништа новог за психологију памћења.

O. Külpe: Bemerkungen zur vorstehender Abhandlung. Аутор тврди, да су експерименти са визуелним надражајима испали негативно; каткада се показала знатна диференција за угодне, индиферентне и неугodne објекте. Проф. Килпе сугерира узроке и навађа неке могуће теоретичке конклузије.

T. Lipps: Weiteres zur Einfühlung. Аутор износи илустрацију и дефиницију „Einfühlung“-а, против Витасека и Килпеа, и то у светлости

other zakona, da „in jeder Vorstellung irgend-eines Gegenstandes oder Sachverhaltes an sich die Tendenz liege, zum vollen Erleben desselben zu werden.“

R. H. Petersen: Experimentelle Untersuchung der visuellen und akustischen Erinnerungsbilder, angestellt an Schulkindern. Ово интересно испитивање публиковано је и засебно у Мојмановој „Збирци“. Свеукупно завршује прегледом литературе и часописа.

Band V., Heft 1.

E. Meumann: Untersuchung über das Wesen des Gefühls mittels der Ausdrucksmethode. Ово су општа проматрања проф. Мојмана на темељу својих експеримената што их је извео у Цириху са својим ђацима: Гипефом, Келхперовом, Јансеновом и др.

M. Kelmner: II. Die Abhängigkeit der Atem- und Pulsveränderung von Reiz und vom Gefühl. Ово је расправа с разноврсним садржајем. Ја ћу овде извести само ове опће резултате: 1.) брзина пулса зависи од природе надражаја; угоднији убрзавају пулс, а угодни тонови и боје успоравају то; 2.) респириција зависи од надражаја испољавајући врло маркантне разлике у модусу реакције индивидуалних посматрача.

За овим долазе реферати: *W. Wirth:* Fortschritte auf dem Gebiete der Psychophysik der Licht- und Farbenempfindung, II.; и *W. Peters:* Die Bewegungs- und Lageempfindungen, I.

Heft 2.

H. Hirsch: Völker- und individuellpsychologische Untersuchungen über die ältere griechische Philosophie. То је дискузија о функцији психологије у почетку грчке филозофије, с особитим обзором на Платона. Напоми се опсежна и добра анализа Талеса, Анаксимандера, Анаксименеса и Диогенеса Аполонијског.

(Напомена ес).

Белешке.

Учитељски збор епархије будимске. Збор овај били ове године одржан светле недеље у Будимпешти са овим дневним редом: I. део (пре подне). 1.) Проучавање просветних прилика престоничних. II. део (после подне). 2.) Специјални наставни план изградње Светозар Радичић и Стеван Стојић. 3.) Израда нацрта зборског пословника од управног одбора. 4.)

Једна практична радња. 5.) Коедукација и телесна казна у срп. основ. школи, израда Јазе Терзића. 6.) Саветовање о народном стању. — Саопштавајући поштованим друговима и другарицама овај дневни ред, молим утврдио оне, који имају што да изразе за идудни збор, да своје радове благовремено спреме. — У Бремену 8. (21.) марта 1912. Ђорђе Петровић, з. председник учит. збора мохачког среза.

Награђени српски учитељи. Краљ. уг. министар просвете на предлог кр. државног надзорништва за постигнут одличан успех поделио је на Рудићеве закладе по 200 круна награде овим српским учитељима: *Болку Попићу* станарском, *Стевану Влајковићу* ратничком учитељу и *Прногорки Веселићу* чурушкој учитељици.

Испити ради коначнога (дефинитивнога) оспособљења учитеља и учитељица српских народних школа пред испитним поверењем у Награду одржаће се 29., 30. и 31. марта (11., 12. и 13. априла) 1912. Кандидати и кандидаткиње, који се желе подврћи томе испиту, нека своје молбе пошаљу испитном поверењу путем управе српске учитељске школе у Награду до 24. марта (6. априла) 1912. г. Молби треба приложити: а) опће живота и начин образовања свог; б) сведочанство о испиту зрелости на учитељској школи; в) сведочанство претпостављене школске власти (епархијског школског одбора или кр. жупанијске власти) о барем двогодишњем службовању.

Зборови у корист учитељства. 4. фебруара одржани су у Србији зборови скоро свуда и били су добро посећени од стране наставника, а на многим местима било је доста и отменних грађана, пријатеља школе и учитеља. На свима овим зборовима приказали су учитељи конкретним фактима, очигледно, у присуству најотменијих грађана и пријатеља народне просвете: лоше стање наше основне школе, узроке њених недовољних резултата, немар општинских и државних власти, па и саме врховне просветне управе, према оваком стању школе и недовољно материјално стање учитеља; па су потражили свему томе лека и начин за поправку и то све достојанствено и у реду, како се и очекује од васпитача народног подмлатка. На свима су донесене одлуке и у главном подјелиле резултате. Управа учитељског удружења са председницима збор-

ских управа одржала је 12. фебруара конференцију на којој је решено о раду учитеља при кандидовању народних посланика за изборе 1. априла. Одлуке су саопштене свима зборским управама нарочитим актом.

Телесна казна у основној школи. И наш Шк. Савет ставио се на модерно педагошко стаповиште, те је потпуно укинуо, шта више најстрожије забрањено је употребу телесне казне и ако се претходно није постајао за друга дисциплинарна средства. Истина, ни учитељство није начелно за телесну казну, јер је свесно тога, да прут није васпитно средство, али често нужно дисциплинарно алат у школи. Уверени смо и ми, да би се прут могао избацити коначно из школе, али би његово било, да су деца већ од куће за то подесна. Јер док дете и код куће прutom васпитају, докде ће га тешко бити и из школе избацити, а да се не догоде такви случајеви, као овај у Унгвару. Учитељ је хтео да посаветује ђака за неваљалство, а уједно да буде и модеран, али ђак павао на учитеља, те га јако пазудара и на више места тешко озледи. Међутим учитељ није смео прут да употреби, да се не би огрешио о модерност. Суд је осудио ђака, са филим склоностима, на укор, а учитељ је лепо сам лечио своје озледе. Па да није добро бити учитељ?!

Учитељ подпредседник школ. одбора. У Нађхаласу изабрао је за подпредседника школ. одбора ондашњи управитељ-учитељ. Камо ереше, да ово буде прецеденс и за остале општине, јер неоспорна је ствар, да је учитељ најспособнији и у првом реду позван за вођење радом и месног школ. одбора.

Уређење учитељских плата у Далмацији. Далматински сабор изгласао је 10. фебруара 1912. законску основу, којом се учитељству уређују службени доходи. По тој основи добијаће народни учитељи првог плаћеничког разреда 1400 К годишње плате, другог разреда 1600 К, трећег разреда 1800 К, а четвртог 2000 К. За учитеље грађанских школа плата износи 200 К по разреду више, дакле: 1800, 2000, 2200 и 2400. За дознаке плаћеничких разреда мораће учитељи време пре испита оспособљена спровести у привременој служби као кандидати, тако да плаћенички разреди ступају у крестост: први на испита осспособљена, други по завршеној 8. години службе, трећи по завршеној 18., а четврти по завршеној 28.

години. Петогодишњи су доплатци овако уређени: а) за учитеље народних школа прва четири по 200 К, а 5. и 6. по 250 К; б) за учитеље грађанских школа: 1. и 2. по 200 К, 3. и 4. по 250 К, а 5. и 6. по 300 К. Плата учитељских кандидата износиће 1000 К, а учитељских кандидаткиња 900 К на годину. Служба виших учитеља дворазредних школа износи 100 К, троразр. 150, четвороразр. 200, петоро или вишеразр. 250 К. Учитељи и учитељице једноразредних школа примају у име службе 50 К.

Разлика у плати. Један аустријски учитељ пише: „Државни чиновник који има спрему над основном школом, за време 40-годишње службе добије 31.044 К више него учитељ. Али он није обавезан ни да служи 40 год. него само 35. То је чиновник који има мању спрему од учитеља. Један државни чиновник са средњошколском спремом, дакле оне категорије у коју спадају и учитељи, прими 47.774 К више него учитељ у току свога службовања“.

Пољско школско друштво у Галицији, имало је 1908. год. 258 подружница са 25.974 чланова. Из прихода издржава једну реалну гимназију, 2 учит. школе и 103 основне школе. Осим тога стара се то друштво за 18 забавишта, 18 конвикта, 16 народних домова и 7 читалоница. У многим крајевима припремало је трговачке и обртне продужке течајева. Прихода је имало 1908. год. 608.017 К издатака 447.400 К Народни дар пољском школском друштву, скупља се сваке године 3. априла. Прошле године почели су скупљати Грунвалдски дар, и скупљали су до сад преко 700.000 К.

Књижевна оглас.

СПОМЕНАК

илустровани дечји лист.

Изашао је 3. бр. „Споменка“ са одабраним едржином и многим лепим сликама.

Цена је „Споменку“ на цео годину за Аустро-Угарску, Војну и Херцеговину 2 круне; за Србију 2½ динара; за Црну Гору 2½, круна а за остале земље 3 круне. Претплата се најбоље шиле поштомском уплатницом (Postanweisung — Postanweisung) или у новчаном писму. Претплата се прима само на цео годину.

Најбоље препоручујемо овај најквалитетнији дечји лист.

III. ИСКАЗ

О прилозима за грађњу 14 школских зграда у Будимској епархији.

Овим великом и лепом дару високопочасног Саборног Одбора на челу грађње 14 школских зграда у 14 сиромашних крстених општина у Будимској епархији у новеу од 10 хиљада круна, на којем дару нека је изречена искрена захвалност високопочасном Саборном Одбору, док се у сиромашне школе ове значу понов даром Његове Светости превеа. Г. Лукијана Богдановића, Матријарха епископ, који је приложио на ту цела 10 хиљада круна. Његова Светост, Патријарх, који се увек омишља старој и стари на засколки народ у подручју Карловачке Метрополије, а особито на сиромашни епископ народ у Будимској епархији, овим левим и великим даром својим уредно је дубоко у срца целог епископ народа, а особито народа у Будимској епархији онов на ово племенито и узвишено дело, са којег ће сва епископ поколеба за ова архиепископ изјављива постојаност највише захвалност према овоме епископ Добротворном епископ и свих школа и свога подмукта — Уданице народи. Овај лепи и узвишени дар Његове Светости уштеда на свак народ а особито на народ у Будимској епархији, који је удаљен од матице епископског жупа, врло јак и на перу овога народа у будућност му као и на духовно оспешање његово. Када не гон и народни Архистарх тако овојкоје води брину о њему и о његовој деци и просвећивању њихову о оном што је народу најдраже, народ ће видети, да није сам себи оставља и удаљеном својом и сам ће пријати своје себика и себика за своје светине, а од којих су прве: црква и школа народна. Нека је зато уредна хвала на лепом дару Његовој Светости, Патријарху Лукијани!

После 4/17. фебруара 1912. год, када је о овим прилозима II. исказ обнародован, стигли су до данас потписаном одбору следећи прилози:

Од Његове Светости Патријарха Лукијана 10000 К, Од Саборног одбора 10000 К, Од Матријарха Газрилова протоиереја 200 К, Од Пријатеља дар Јована Обороваца на Пачева 40 К, На Јован четв приход забаве на покладе 218 К, 10 ф. Од Дра Косте Бугарског из Сомбора 5 К, Од Јавора у Сентадарију приход забаве на Сретенје 1008 К, (У тој своти се налази и прилог там цркви, ошвице од 100 К и штедионице од 360 К.) Од епископ штедионице у Ново Свиду 50 К, Од епископ Економског Д. Друштва у Митровица 100 К, Од епископског мола у Сентомашу 89 К, 20 ф. Од Вахентија Њукотина у Земљу 5 К, Од епископ штедионице у Ружи 100 К, На Чурту четв приход забаве на св. Тријарха 106 К, Од провеште задруге Српска у Ст. Бечеју 50 К, Од Мите Животића на Сентадарије 1 К, Од Савестина Мародина на Будимеште 10 К, Од добротворне задруге Српска у Сомбору 60 К, Од народно штедионице у Турском Бечеју 30 К, Од удове Милице Барш на Новог Сада 20 К, Од Пачева из Мачванског 20 К, Од удове Перице на Мандић на Н. Сада 10 К, Од Симе Поповића савезањство на Н. Сада на Ратарску Веронјку задругу у Једваница 10 К.

Свега по (III.) износу 21247 К, 31 фл.
До свд некало 468 К, 57 фл.
Свега до свд скупљено . . . 23015 К, 87 фл.

Нека је свима прилагачима уредна хвала на овим прилозима.

Прилози се шаљу на адресу: Gőr. kel. szerb. egyház-megyei iskolai Bizottság, Szentendre, Pest m.

Епархијски школски одбор будимски.

У Сентадарију 21. фебруара/6 марта 1912.

Стеван Максимовић.

градеки начелник, потпредседник.

IV. ИСКАЗ

О прилозима за грађњу 14 школских зграда у будимској Епархији.

После 21. фебр./6. марта 1912. г., када је о овим прилозима III. исказ обнародован, пренели су до данас потписаном одбору следећи прилози:

Од Проте Васа Никодијевића у Иригу 4 К, учитеља Жарка Алексиса, епископ у Ст. Бечеју 35 К, Пријатеља штедионице у Сомбору 50 К, Марка Вујина учитеља, прилог дилетанта у Ковачица 20 К, Вацко-Потисне Штедионице у Ст. Бечеју 100 К, Бошка Михаљича студента, епископ у Шалмебани 38 К, 10 ф. „Драва“ творнице епископских жигина оне редовних 5% од продајних епископ, жиг, 500 К, Косто Закуровића, учитеља, епископ у Молау 377 К, 22 ф. Срп. женске добротв. задруге у Ади 10 К, Срп. учитељског одора у Сентомашу 50 К, Срп. Задруге на међубојно пота, и штедиу у Н Саду 220 К, Петра Поповића управатеља штедионице у Н Саду 50 К, Српске Штедионице у Суботици 100 К, Душана Рађива велепоштом у Суботици 50 К, Дра Виздаселија Манојловића у Суботици 50 К, Милона Стојковића у Новоме 2 К, Јеромонаха Пантелејевца Јашића у Фенеку 10 К, Милане па. Бота на Архидијакоја је окупља у Добрици 27 К, 40% у Фердину 12 К, 40 ф. у Илаки 48 ф. у Милоу Маргити 13 К, у Молашу 36 К, свега 132 К, 40 ф. Срп. женске задруге у Бечу 50 К, Начелника предатеља Банке 100 К, Јоце Недељковића трговца у Вршцу 30 К, Никола Остојића трговца у Вршцу 30 К, Перасеи штедионице место нека интер управатеља Стојака Сташића 10 К, Пере Сарић у Земљу 10 К, „Српства“ (за браку Станкић 30 К, и Топу Радојича на Пачева 20 К, свега 12 К, Косто Пачића трговца у Сомбору (ошвице) од епископ 5 К, Милона Никодије 5 К, Владе Пукачића 5 К, Милона Коларића 5 К, свега 20 К, Народне приредне Банке у В. Кичица 100 К, Чедошара Галамског учитеља у Карлци 5 К, Јоце и Анне па. Радовановић у Петроварадину 5 К, приг. општине у Сентомашу 100 К, Дра Јована Пивничког адвоката у Ст. Бечеју 10 К, Добротворне Задруге Српска у Загребу 100 К, Добротворне Задруге Српска у Н. Саду 501 К, Јабуца Коттиса у Карци 200 К, Војна Поповића у Н. Саду 5 К, Јигички Фонд, који још није изнати, по одбиту трошкова око припрема на издава, за каленаре, тикетине и т. д. и других издатака тога Фонда у износу од 915 К, 58 фл. износио данас

4606 К, 32 фл.
Свега по IV. износу 7616 К, 83 фл.
До свд некало 72015 К, 87 фл.

Свега до свд скупљено 10642 К, 71 фл.

Нека је свима прилагачима уредна хвала на овим прилозима.

Прилози се шаљу на адресу: Gőr. kel. szerb. egyház-megyei iskolai Bizottság, Szentendre, Pest megye.

Епархијски школски одбор будимски.

У Сентадарију 8/11. марта 1912.

Прот. Стеван Чампраг,
епископ, начелник и благајник.

ОБРАЧУН

о скупљеним прилозима за зидање 14 епископ. вер. нар. основ. школа у епархији Будимској

По 100 К приложила је епископ. приг. цркви ошвица у Молау; по 50 К епископ учитељског одора молаки на своје приште; по 15 К Задруга на међубојно покладе и штедиу; по 11 К молаки занатлијска ошвица (четв приход од своје епископске забаве); по 10 К г. Јоца Ковачић; по 5 К преч. г. Душан Јосифовић, г. Сима Јурић и г. Костантин Закуровић учитељи; по 4 К преч. г. Георгије Колосаи и г. Дра. Милошу Јоци адвоката; по 3 К гђица Александра Бравољача учитељица и г. Слободан Матић подуправатеља Кредајтог завода; по 2 К г. г. Богдан Дра-

ШКОЛСКИ ГЛАСНИК

ЛИСТ ЗА ШКОЛУ И УЧИТЕЉЕ

ОРГАН СРПСКОГ НАРОДНОГ УЧИТЕЉСТВА У КАРЛОВАЧКОЈ МИТРОПОЛИЈИ

Бр. 6.

У Новом Саду, 30. марта 1912.

Год. V.

САДРЖАЈ: Понев у ванредну скупштину учит. д. д. „Натошевић“. — Наш народ и његова просвета. — Социјализам и просвета, од Г. Комејера. — Очигледност и очигледна средства у рачуноској настави. — Нов метод читања и писања. — Учитељство: Четврти конгрес бугарских учитеља у Отоманској царевини. — Из Школне Самоуправе: Седница Школ. Савета од 14. (27.) марта о. г. — Апел: Сачење на појачког живота срп. нар. учитеља. — Преслед књига: Извештај о срп. нар. осн. школама у Н. Саду. — Рачуноска настава у I. р. осн. шк. од W. Hoffenbacha. — Матушевска раница, од Др. М. Савићева. — Белешке. — Призови из школе у будиљској епархији.

П О З И В.

Поштовану госпoду чланове Учитељског Деоничарског Друштва „Натошевића“ у Новом Саду позивамо овим у

Ванредну скупштину

Учитељског деоничарског друштва „Натошевића“ у Новом Саду

која ће се одржати 26. априла 9. маја 1912. год. у 10 сат. пре подне
у друштвеном локалу (Ђурчијска улица бр. 26.)^{*)}

ДНЕВНИ РЕД:

1. Оверење присутних деоничара.
2. Отварање скупштине.
3. План за издавање нових деонича.
4. Евентуални предлози.
5. Избор три члана за оверење скупштинског записника.

У Новом Саду, 3. априла 1912.

Управни Одбор.

^{*)} Деоничари имају своје деониче депоневати на 8 дана пре скупштине у заводу „Натошевића“, т. ј. до 17. 30. априла у вече у 6 сат.

Наш народ и његова просвета.

IX.

(Наставак.)

Јесте: тежиња за просветом, културом је била ту, али где су учитељи?

Беху то у почетку поједини свештеници, који су можда знали ерицати часловац. Митрополит Мојсије *Петровић* позва Руса Суварова, који отвори шесторазр. школу у Карловци, налик на гимназију са руско-славјанским језиком, а када Суваров оде, позва митрополит Вићентије Јовановић преко кијевског митрополита неколико учитеља из Русије. Послаше му Емануила *Козачинског* са петорицом колега, те они уведоше црквено-словенски језик у нашу књижевност, коју после потиснуше Вук и Даничић после велике и огорчене борбе.

За издржавање школа уведени су били тасови по црквама, али ове узину митрополит Павле *Ненадовић*, те нареди свештенству, да куће прилоге при свечарима и славама. То беше темељ данашњем „клиричком фонду“.

У Војној Крајини су заведене школе 1764., а учитељи су били већином немачке народности, *које је држава намењала, али ни једне школе није издржавала.*

Уставом илиричке депутације од 2. новембра 1776. одређено је, да се уз сваку парохију (неколико села под једну) мора поједини школа. **Али, где нема српске, морају деца полазити римокатоличку.** Учитељи су — по петом на српској школи Срби, ако њих нема довољно — као што их није ни било, — *могу бити римокатолици, само друга вера не* (шпр. протестанти), да деца — тобоже — не остану без науке!

Горњокарлов. владика *Димовић*, молио је 1787. год. дозволу, да оснује неколико српских школа, јер је спремио неколико младића за учитеље. Дозвољено му је. Школе су отворене у дванаест општина. Али, већ после кратког времена му је наложено, да се у ње уведу немачки језик, а да се на његоме све предаје, **само веронаук** на славјанско-српском! Мудри владика, када је увидео

куда се пиља, дао је, т. ј. напустио је школе, те су се за врло кратко време позатварале. Мислио је, боље никакве, него оваке. Право је имао.

Осим часловаца, писатирца није се ништа друго учиљо у то доба.

Још нешто. Државне власти под утицајем моћног римског свештенства, радећи потајно, а често и јавно на унијањем Срба, *нису шћриле свештенике за учитеље*, те је одређено, да се свештеници могу узимати за учитеље само у томе случају, ако нема српских и римокатоличких учитеља! Осим тога су јавиле, да ће се у велику заслугу уписати Србима учитељима, ако успешно уче немачки језик у својој школи.

Године 1777. изписао је нови „Reglament“ по коме постадоше школским надзорницима Стеван *Вујановски* (рођ. 1743. у Брђанима, Банија, умро 31. јануара 1829. у Н. Саду) за загребачко окружење. Скупно је око себе око шездесет младића и спремао их за учитеље. Аврам *Мразовић* (рођ. 12. марта 1756. у Сомбору, умро тамо 8. фебруара 1826.) за печујски, после за рабски округ. 1776. узео управу бачких и барањских школа. У Сомбору је отворио практични учитељски течај, који је годишње трајао по неколико месеци. Питомци тих течаја постајали су и свештеници. Тодор Јанковић, *Миријевски* (рођ. у Каменици 1761., умро 1814. у Петрограду, куда је отишао на позив руске владе да уреди школе). Написао је „Ручна књига потреба магистром илиричких неунитељских малих школа“ и „Методичко упутство“. У Русији је постао чувен и славан.

Врховни школ. надзорник био је донције чувени Урош *Нешторовић* (рођен у Будиму 1765., умро 1825.)

Ово доба наше школе хвалило се у оно време, па и до пре кратког времена, као нешто напредније. У то је доба почео препород школа у Аустроугарској уопште. Чувени и славни Игњат *Фелдигер* заступа је својски прегнуо, да преобрази и унапреди школе и народно образовање у држави код свију народности и стави на модерницу основу. У Беч су тада одлазили многи младићи са сред-

нешколеском па и филозофском спремом и слушали педагошке течаје. И поменути наши надзорници беху његови ђаци.

Али, ни у то доба не беше скоро никакве слободe у настави, него је она просто прописивана по државним властима. Тако школска комисија у Пожуну 1782. год. реши, да се у српске школе *уведе латиница и немачки језик, а ћирилица најбоље*. Јанковић, који је био у тој комисији, борио се против тога јуначки, али није ништа помогло. Тек кад је народ почео негодовати, диже се митрополит *Путиник* и оде ради тога пред самог цара Јосифа II., те изрази, да је 9. новембра 1784. изашло решење, да се ћирилица оставља у основним школама.

За време митрополита Видака *Јовановића*, хтедохе у српске школе увести римокатолички катихизис, али је од те папасте спасао цркву Рајић 1774.

И поред тога, што су школе имале школоване надзорнике, нису оне много измакле од старијих школа, јер спремити младиће за учитеље без никакве предспреме, тешко беше, а и упознати их са педагошком вештином тога доба. Хе, знали би о томе питању доста причати професори учитељских школа и данас... а камо ли онда, те се мирне душе може рећи: да **народ од тих школа није имао ама баш никакве користи**.

А какве су запета биле изнаша главни школ. надзорник *Несторовић* у своме писму *Койићу*, те вели, да су биле тако жалосне и јадне, **да се не могу ни назвати школе**.

Леополд II. дао је равноправност вера, те је почело нешто лакше и на просветном пољу. Подигнута је карловачка гимназија 1791., свечано отворена 1792. Богословија 1794. И основне се школе подизаше у већем броју. 1802. г. било их је у Војвој Крајини 52. Али су се одржале тек 3—4 године, *јер су већ у 1806. години напуштене*, те је Вук *Караџић* имао право, када је навео у једном своме писму, да у то доба не беше на сто-двеста села једна школа!

Свештеници већ не беху и учитељи у то доба, те су попреко гледали на своје сураднике-учитеље, а да их нису

трпели, види се отуда, што су у то доба радили против школа, те су с тога и биле малобројне, особито у *чишто српским* местима, јер ту се слабо и власт заузимала, да се подигне школа.

Учитељска школа је отворена 3. (15.) новембра 1812. До 1857. године, када је управа над српским школама поверена др. Ђорђу Натомшевићу, не може се ни говорити о *српској школи*, а беге неколико година и под његовом управом, јер је и он затекао учитеље, бар огромну већину, који не имајаху ни појма о задатку модерне школе, а за природне науке нису ништа знали, јер се нису ни смеле дотле предавати, као ни повесница. И њима је био часловца и псалтир главно и „преписивање житија свјатих“. Старих учитељских типова налазило се у Срему све до 1884—5., а у Барањи су ишчезнули тек пре четир-пет година...

Али је већ кроз двадесетак година створен напреднији учитељски кадар, с којим се могло радити и то су прави предшасници *данашње* наше школе.

Оволико је доста, па да стекнемо јасан поглед на школу нашу у прошлости.

Народ је није волео, нису је волеали ни деца, јер то више беху мучилишта, него училишта, у којима се *учило* (о васпитању не може бити ни спомена) немачки и славјано-српски, а полазили су је они, који су мислили постати свештеници, учитељи или — писари.

Држава је настојала, да школу узме у своје руке, а да је не плаћа, деца су морала учити немачки језик, мучити се са славјано-српским и т. д. па да народ такву школу пригрли!

И видите, може се за сигурно тврдити, да у великом делу нашега народа корен неповерена према школи лежи у прошлости, те ће требати времена, док се од те — данас велике мапе — не излечи. Врло је мало народ заборавно. Тешко се, што није само код нас тако. *Толстој* доказује, да и у Русији деведесет постотака простог народа не трпи школу, јер је — вели — тако удешена по државним представницима, да служи више сталекима, него интересима масе народне. Тако беше и код нас, те још

ни данас школа није у темељној мери задобила љубав народа. Народ је плаћао, а деца му морала учити немачки и славијано-сербски и место да је нега просвећивала, стварала је само јаз између њега и оних, које је она учила. Али, још нешто је урадила стара школа т. ј. не она, него „педагошки“ дух, који је онда владао. Природне науке беху сасвим искључене, па господарство и т. д., те можете мислити, какво је свештенство и учитељство излазило из тих школа. Они су умели: Буки-аз-ба... и „торжествено“ служити службу, обављати свечарства, крштења, црквене славе и т. д., те нам је јасно, зашто напр. у појединим богатим манастирима није било у неко време ни хлеба... а славни *Мунитски* и поред земље и шуме, на ополког терена за живину, стоку и т. д. хуче и кука годишама и мољака на све стране, да се опрости дуга, јер „муза“ слабо мари за привреду... Да, да. То „торжество“ и данас се и сувише испољава код нас у свакој прилици: при свечарима, свадбама, славама, народним састанцима, на којима се „торжествено“ лезе десетине и стотинаке свирачима на цело... Ти „торжественици“ не умеше предважити народу, те смо деценијама „торжествено“ подигаи зеленаше и кајишаре, а трећина народа оде у пропаст.

Оваква школа, дакле, није могла имати готово никаква утицаја на препород народа — масе, јер то часловац и псалтир, мада и у њима има лепих зрна мудрости, нису били у стању, јер их народ није разумео. Не треба се дубље упустити у доказивање ове истине. Доказ је осим материјалне пропасти добре трећине или половине нашега народа, још и то, што наши трговци и занатлије, који пре тога доминираху на пијацама, беху просто сипштени, а сво се тек у последње доба подижу. Али, мир пенелу њиховом. Нека нам буду пример, те појмимо ми другим путем, као што смо већ понегде и пошл.

Из изложеног се јасно види, како је држава настојала, да увођењем немачког језика, па намештањем учитеља немачке народности и римокатоличке вере, хтела

и настојала дати свој правац настави у народу нашем, а народ се отимао колико је могао и био потпун нехај према тајкој школи.

Приг

Стеван Радич.

(Свршетке сл.)

Спољашње перцепције.

ОД
ГЛАВ. КОМПЛЕКСА.

Привео
ВАСА СТАЈИЋ.

СПОЉАШЊЕ ПЕРЦЕПЦИЈЕ. — ПЕТ ЧУЛА.

Дефиниција спољашње перцепције. — Пет чула. — Сензације и перцепције. — Субјективно и објективно. — Хијерархија пет чула. — Макрометас и микрометас чула. — Анализа чула перцепције. — Општи општи чула. — Природне и стечене перцепције. — Пасивне и активне перцепције. — Специјалне перцепције сваког чула. — Перцепције мириса и укуса. — Перцепције слуха. — Перцепције вида. — Телесна експериментал. — Перцепције дојма. — Перцепције пажње. — Југа Бривен. — Чула обичне. — Халуцинација. — Реалност чулног опазива. — Идеална. — Реалност спољашњег света.

Дефиниција спољашње перцепције. — Спољашња перцепција је радња нашег интелекта којом ми непосредно сазнајемо квалитете спољашњег света.

Спољашња перцепција има за оруђе телесне органе, смештене на разним местима тела, које зовемо чулним органима.

Пет чула. — Чула су пет на броју: мирис,кус, слух, вид и пипање. Некоји филозофи, нарочито енглески психолози, мисле да им треба прибројити два више, а то би било мишићно и оће органско чуло.

„Мишићно чуло је скуп оних изразних сензација које осећамо кад хитијемо небако своје мишиће... Оне су сензације од две врсте: 1^о сензације претлажа или слободно развијене енергије; 2^о сензације отпора, енергије задржане у релаксацији“ (1).

Али, право да рекемо, ове мишићне сензације никако нису перцепције: оне нас питају не поучавају о материји, сем да нам се одупиру, да спречава слободу наших покрета; оне се састоје највише из утисака о пријатној активности или о мучном напрезању.

Ово још више вреди за оће органско чуло, које Сели овако дефинише:

„Сензације које се возују на оћи овакбилитет или на органско чуло одикују се одуговом сваког одређеног карактера. Оне су изодрежене и неограничене. Нарочита им је одлика у томе што показују више овета елементе одговолетна и бола. Така су утисци највише или непријатности који врате еукације зрени или неврени... Оне или сензације не дају никакве области о спољашњем свету“ (2).

(1) J. Sully, op. cit., p. 113.

(2) Ibid., p. 100.

Можемо се дакле држати старог, класичног разликовања пет чула. Јер нам само она пружају тачне појмове о квалитетима материје.

Сензације и перцепције. — Пет чула су, већ смо видели (*Лекција III*), седишта у исти мах и афективних и репрезентативних чињеница, и сензација и перцепција.

У почетку превлађује афективан елемент; задовољство или бол састављају целину сензације. Али се мало по мало издваја репрезентативан елемент, и јавља се перцепција. То је Хамилтон¹ изразио кад је рекао: „Сензација је у обратном односу према перцепцији“.

Без сумње су за дете сензације вида, на пример, интентивна задовољства, оне живо узбуђују његов сензибилитет, али му допосе само неопређене представе о спољашњем свету. Напротив, код одрасла човека су перцепције вида тек изузетно пражене задовољством или болом.

Субјективно и објективно. — Овде је прилика да укажемо на битну једну разлику коју филозофи много употребљавају, разлику између *субјективног*² и *објективног*³. Сензација је једноставно субјективна; она је, другим речима, унутрашњи феномен који се односи само на биће које осећа. Перцепција је, напротив, објективна, она нам даје представу о предмету који се разликује од подмета.

Хијерархија пет чула. — Пет чула нису никакво у истој мери важна с обзиром на перцепције, па објективне представе којима су чула извор. Код утисака куса и мириса превлађују муке и задовољства; служећи сензибилитету, ова два чула су тек у малој мери оруђа интелегенције. Саух, вид и нипале нам, напротив, пружају перцепције које су понајчешће равнодушне, то јест без икакве пријатне или непријатне емоције, и које састављају праму интелектуална сазнања.

Микромегас⁴ и множина чула. — Пет чула нам открива велики број квалитета материје; али је очигледно да нам их она не откривају све, и да бисмо с једином чулом више, кад бисмо га имали, сазнали нових квалитета. У једном од најпростоумнијих својих романа, Волтер замислила два који, обдарен са више чула него човек, разликује код материје мношину особина које су нама непознате.

— Колико чула имају дуди илина класета, пита етаномас Сирисус етаномас Сатурна. — Ма их имамо еданаест и два, каже Сатурналин, и сваки дуд се тужило да нам је мало... — Ја сам перујем, каже Микромегас, јер ми на ипаној шлангети их имамо окоро хиљаду, и још нам преостаје не имам каква тежиња која нас ће претврати под ова да ми много сакривенијих боја. Колико равних особина бројите на код више материје?... — Амо говорите о оним особинама без којих ми мислимо да ова класета не би могла егзистирати наваа класи је, ми их бројимо три стотине, простор, непробојност, непретљивост, делатност, и остало⁵ (1).

Анализа чулне перцепције. — Поред свега тога што је спољашња перцепција непосредно са-

знање материјалне стварности, она је ништа мање зато сложена радња, која претпоставља више елемената.

Она прво претпоставља егзистенцију спољашњег феномена, физичког предмета, квалитета материје, који је узрок перцепције.

За њу је затим потребан читав низ физиолошких феномена, који се дешавају: 1° у спољашњем органу, који је на површини тела, и где настаје утисак; 2° у специјалним⁶ нервима, оптичним нервима за вид, акустичним нервима за слух, итд., који преносе у перве центре утисак примљен споља; 3° у мозгу, где се, услед преносног утиска, дешава перцепција.

Перцепција је дакле некићички феномен који претпоставља као антеценденције феномене физичке и физиолошке.

Опћи опис чулног оруђа. — Узмимо за пример чуло вида. У тами ништа не видимо, у празноме тако исто: да би перцепција вида настала, треба да светлост обасја нас и предмет пред нама. Затим, треба да постоји орган ока и да буде здрав. Око је као прозор отворен према спољашњем свету; ако је прозор затворен или застрт на који било начин, светлост не продире у кућу или рђаво продире. Али ово није све. Ако је оптички нерв, смештен иза ретине којом је дно ока постављено, пресеčen или уништен, светлосна атрака ће зауду пасти на око; она неће бити перципована, пошто није пренесена у мозак.

Не узимају у појединости које треба тражити у физиолозији, закључујемо да су чулни органи специјална оруђа, која омогућавају посебне перцепције. Једино што је чуло пипања распрострањено по свој површини тела, и ако има своје главно седиште у руци.

Природне и стечене перцепције. — Одмах у почетку треба добро разумети битну једну разлику. Између перцепција, једне потичу непосредно из природне радње сваког чула самог од себе; то су *природне перцепције*; друге претпостављају извесно васпитање чула и њихову узјамну сарадњу; то су *стечене перцепције*. Тако ћемо сад одмах видети да је боја природна перцепција вида, а размак међу предметима је стечена перцепција.

Пасивне и активне перцепције. — Друга је важна подела на пасивне, пасивне перцепције, и на вољне, активне. Пасивна има велику улогу код спољашње перцепције, као и код других радња духа. Друга је ствар гледати, слушати, пипати, кушати, њушати; а друга видети, чути, дотакти, окусити, намирисати. Перцепција не достизаје максимум своје снаге сем ако њоме управља пасивна.

Специјалне перцепције сваког чула. — Свако наше чуло нам даје специјалне перцепције, које се апсолутно не могу свести једна на другу. Размотримо једну за другом ове специјалне перцепције.

Перцепције мириса и куса. — Специјалне пер-

(1) Микромегас, физиолошка природоста.

цепице мириса и куса Јесу разни мириси и разне врсте куса.

Мирис и кус нису су чула, која нам допсе више сензација него перцепција, којима дугујемо више задовољства него идеја. Мириси, разне врсте укуса, већ смо рекли, више су пријатни или непријатни утисци, како кад, него ли интелектуални феномени, знања, чињенице које садрже представе.

Па опет зато, мириси и врсте куса, будући различити квалитети материје, могу нам помоћи да познамо тела. Хемичари се у својој анализи и класификацији служе карактеристичним мирисом разних елемената да би их разликовали један од другог. Тако исто има људи који по кусу вина познају где је оно родило. Свакоме од нас је потребно чуло куса да бисмо разликовали јела, и да се у њима не варамо.

Перцепције слуха. — Слук има као специјалну перцепцију *звук* и његове разне квалитете.

Разни карактери звука могу бити овако уређени: 1^а квалитет: звук је благ или писив; 2^а интензивност: звук је јак или слаб; 3^а обим, који зависи од простирања сопорне масе; 4^а висина: високи или ниски звуци; 5^а боја, која потиче од разлике гласова или инструмената.

Слук је социјално чуло, јер помоћу њега ми перципирамо говор наших ближњих, а говор је један од темеља људског друштва.

Он је музикално чуло, јер помоћу перцепције разлике у висини звукова осећамо ми чар музике.

Слук, сем тога, васпитањем и сарадњом других чула стиче перцепцију размака и правца звукова. Искусством навикнути да за звук векемо присуство каквог предмета, ми успевамо да по самом звуку, по његовој природи или интензивности, судимо о даљини или близини предмета. Све слабији звук значи да се предмет одмиче, и обратно.

Перцепције вида. — Специјална и природна перцепција вида јесте боја. Али, пошто је боја увек сједињена с простирањем, то је и простирање, бар у двема му првим димензијама, то јест простирање површине, непосредни предмет видних перцепција.

Треба, додуше, додати да очи у ствари перципирају простор само тиме што могу да се крећу. Ми их крећемо десно и лево, и тако проширјујемо видно поље. (1)

Али, ако вид природно перципира простор у првим му трима димензијама, дужини и ширини; ако он непосредно схвата, помоћу различитих у бојама које му обележавају и ограничавају, облик предмета, ствар не стоји тако исто с трећом димензијом тела, са дубином, и, према томе, с размаком међу телима.

Дубина и размак нису природни дарови, то су стечене перцепције вида.

За доказ нам је доста ако се сетимо како дете кроз дуго време изгледа врло невесто просуђивању размака: оно пружа руке да дохвати предмете који су му сасвим ван домаћаја.

Иначе, многи експерименти извршени код слепо-рођених стављају ову чињеницу ван сваке сумње.

Чезелдино експеримент. — Један хирург осамнаестог века, Чезелден,^{*} пошто је оперирао једног слепог од бионе,² овако је да перципирао, у тренутку кад је прогледао, није имао перцепције размака, нити дубине тела. Предмети који му падаху у очи приказиваху му се у једној површини, као заплениени на једном платну; они су га дирали у очи. Он није знао разликовати тапак дискос од кугле, и само ипшљем је научио да позна разлику између танке површине и тела са дубином. Овај експеримент је више поновљен, и увек је дао ове исте резултате. (1)

Перцепција дубине. — Из овога налази да перцепција дубине и размака настаје сарадњом ока и руке, и да она претпоставља чак и посредовање закључивања, брзу једну индукцију. Вид нам допушта да перципирамо разне ступње светлости, њено опадање и сенке. Ипшљање, са друге стране, нам обавештава, отпором на који nailази кад тела, о различити намећу равне површине по којој клизе наши прсти и тела са дубином око кога нам се обвјаја рука. Ми врло брзо научимо да удружимо ове две врсте перцепција, да препознамо каква игра светлости и сенке одговара било једноставној површини, било дубини тела: тако да кад видимо предмет, ми судимо о трима његовим димензијама по начину како је објасио.

То вреди и за размак: искуство нас је научило да нам се предмети показују мањим убожино су више удаљени, а већи, што су нам ближи, тако да према њиховој привидној величини ми судимо о размаку између њих и нас.

Стечене перцепције неког чула су, лакале, услови, природне перцепције, протузачене закључивањем, а уз помоћ искуства и сарадњу других чула.

Природне перцепције чула су непогрешиве, докле год се чула налазе у нормалном свом стању; а стечене перцепције, зато што су резултат закључивања из природних перцепција, подлеже обману. Ми се често варамо кад проценујемо дубину и размак међу предметима. Слепи прозор, само обележен на зиду, даје нам илузију стварног прозора. Следица који на платву нешто размести боје, светлост и сенке, постигате да на једној и истој слици видимо разне површине. Све илузије перцептивне почињају на психолошкој чињеници да је перцепција дубине и размака стечена перцепција.

(1) *Видите нашу Теорију и практичну психологију, стр.*

(2) *Видите H. Calve, De l'Intelligence, A. L.*

Перцепције пипања. — Перцепције пипања су доста многобројне: то је прво рапаво и глатко, затим топло и хладно, најзад и пре свега отпор и тврдоћа.

Пипање је, рекосе, право чудно *спољанство*, оно нам без могућег порицања открива егзистенцију нечега спољашњег, што даје отпор нашем притиску и што је, према томе, различито од нас.

Лаура Бриџмен. — Пипање има тај особен карактер, што никад није потпуно уништено, пошто је распрострањено по свој површини тела. Има глудих, слепих од рођења или ослепелих; али нема живог створа без чула пипања, па су, помоћу овог чула, позната наукаетна створења, Лаура Бриџмен, на пример, која без вида и слуха науче читати, писати, науче да се знацима разговарају са другим личностима. Лаура Бриџмен, Американка, глува, нема, слепа од рођења, није и везе: она разликује боје свилена и памучна конца који употребљава; она пише стихове; она је најзад постала, пошто је одсутна чула знатно напаладила чулом пипања, префиненим и чудновато развијеним, интелигентно биће, учено, и сразмерно срећно.

ОЧИГЛЕДНОСТ И ОЧИГЛЕДНА СРЕДСТВА У РАЧУНСКОЈ НАСТАВИ.

МИЛОШ ПОПАРА — СРПЈАЧЕВО.

(Наставник.)

Кад смо већ код очигледности помоћу цртаних предмета, то ћемо на овом мјесту споменути учила, која су основана на цртању:

1.) **Питагорина табла.** Ово је једноставна табла на којој је представљено једанпут један; употребљава се од давних времена у рачунској настави, али ипак није доказано, да је из времена грчког филозофа Питагора. То је квадратна табла, која је раздјељена на 100 малих квадрата у 10 редова. У првом усправном или положеном реду квадрата стоје бројеви 1—10, у другом реду двојредни бројеви, у трећем троредни и т. д. Табла служи у првом реду за вјежбање мале таблице множења и садржавања, али може се употребити и за рачунање са цијелим бројевима и разломцима.

2.) Има још једна табла за вјежбање једанпут један, чије се поријекло не може доказати. Има облик правоугаоника. У првом усправном реду стоје бројеви 1—0, за сваки бројем стоји знак X; онда један

усправан правац. У другом реду стоји по 2, у трећем по 3 и т. д. све до десетог реда, у коме има 10 пута по 10. Ова табла служи за вјежбање цијеле таблице множења. Учитељ покаже на ма који број, н. пр. у реду шестина на 4. шестину, а ученик чита помоћу знака (X) у почетку тога усправљеног реда: $4 \times 6 = 24$. Остане ли дужан одговор, онда га треба упутити да сабере прву, другу, трећу и четврту шестину. Са употребом те табле штеди се вријеме, учитељева плућа и даје се ученицима прилика да помоћу адмирања понове и науче таблицу множења.

3.) **Песталоцијеве табле.** Песталоци каже: Очигледност је апсолутни основ свију представа. Он је изумио 4 табле и то: таблу за множење, прву и другу квадратичну таблу и таблу за разломке.

а.) **Табла за множење** је четвороугласта и има десет положених редова, а у сваком реду по 10 правоугаоника. У сваком правоуглу у најгорњем положеном реду налази се једна усправна линија; у сваком правоуглу другог реда има по 2 линије и т. д. и тако доњи ред (десети) има у сваком правоуглу по 10 линија.

б.) **Прва квадратична табла** састоји се из 100 квадрата раздјељених у положених 10 реда. Квадрати првог реда нијесу појединци, другог реда су подијељени усправном линијом на два једнака дијела, трећег реда на три и т. д. Квадрати послједњег реда раздјељени су на 10.

в.) **Друга квадратична табла** врло је слична првој; осим тога је сваки квадрат другог усправљеног реда са једном положеном линијом располовљен, сваки квадрат у трећем реду раздјељен је са двије попречне линије на три дијела, четврти у четири и т. д.

г.) **Табла за разломке** састоји се из 36 паралелних и једнако дугачких линија које су груписане у 8 одјељена. У првом су одјељењу свака прва линија располовљена, остале раздјељене су на 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 и 10 дијелова. Осим тога је свака паралелна линија раздјељена цртама које служе за обичне разломке. У другом одјељењу прва је линија раз-

дијељена на 3 дијела, друга на 4 и т. д. до 10 дијелова. У трећем одјељењу прва је линија раздијељена на 4, друга на 5, трећа на 6 и т. д. до 10 дијелова. Прва линија у последијем одјељењу раздијељена је на 9, а друга на 10 дијелова.

4.) *Бемове зидне таблице.* Ових таблица има 13. Свака је 58 цм дуга и 45 цм широка, а садржава:

а.) За бројни низ од 1—10 и 1—20 има 3 таблице на којима су бројне слике, растварање, цифре и рачунски задаци цифрама за адмирање и суптрахирање.

б.) За бројни низ од 1—100 има 4 таблице на којима има 100 тачака раздијељених на десетине, затим цифре од 1—100 и то: редом, преко реда и таблице множења.

Ове таблице могу нарочито послужити код понављања и вјежбања.

5.) *Бишнерове зидне таблице.* Ових таблица има 12 комада: 10 је 75 цм дуге и 56 цм широке и служе за бројни низ од 1—10, 1—20 и 1—100; 2 таблице, које су 1 м дуге и 56 цм широке служе за упознавање децималних бројева. Првих 6 таблица, које служе за бројни низ од 1—10, садрже очигледно представљене основне бројеве са цртама, кровом ($\wedge$), таблицом ($\square$), прстеном ($\circ$) и тачкама; бројне слике са црним оквиром и црвеним тачкама са цифрама уза сваку и задаче за адмирање и суптрахирање са знацима и цифрама. Друге 2 табле (7. и 8.) служе за бројни низ од 1—20 и садрже задаче за адмирање и суптрахирање. За бројни низ 1—100 служи једна таблица на којој су сви бројеви раздијељени на десетине и смјешане десетине и јединице. Остале таблице су за вјежбање таблице множења. Двије највеће табле, које служе за децималне бројеве садрже по 10 бојадисаних пантљика, које су 1 м дуге. Пантљике су прве табле раздијељене на 10, а друге на 100 једнаких дијелова. Овдје се могу показати десетине и стотине.

6.) *Магнусове зидне таблице.* Ове је зидне таблице изумио Магнус, учитељ семинара у Вундесдорфу код Хановера. Служе за вјежбање и понављање рачунскога градива у бројном низу од 1—100.

Таблице су дугачке 70 цм и широке

54 цм, а штампане су црно и црвено. Таблице 1—15 служе за бројни низ од 1—10, табле 16—20 служе за бројни низ од 1—20, а остале 4 таблице за бројни низ од 1—100.

Ове таблице служе за:

1.) *Очигледност.* Могу се на њима очигледно показати бројеви 1—10 и 1 до 20. Сваки број од 1—10 представљен је на једној табlici. Очигледно се представља са бројним сликама, тачкама, прстеновима, зијадама и са карактерним сликама (мајке главе, лист дјетелине, коњ, пчеле, прозор и т. д.)

2.) *Вјежбање.* Ове таблице служе за вјежбање у бројању, растварање бројева (помоћу црвених и црних слика) и рачунању.

3.) *Понављање.* За понављање може послужити свака таблица, ма да су за тај низ посебне табле.

Назунитељ ових таблица настоји, да оне буду и занимљиве за дјецу, јер су неке тачке црне, а неке црвене, као и црне и црвене трешње.

Таблице у бројном низу од 1—100 служе у главном само за писање цифара, таблицу множења и растварање бројева у његове факторе.

Сад смо свршили са главним и помоћним очигледним средствима која се оснивају на цртању, те ћемо пријехи на разне врете рачуналака:

1.) *Руска рачуналка.* Ова се рачуналка састоји из четири комада дрвета и десет гвоздених шпика. На свакој шпичи има десет дрвених куглица, које се лако покрећу. Свака је шпичка толико дугачка да 10 куглица сложених једна уз другу заузимају половину шпичке. Обично је првих 5 куглица на свакој шпичи другачије обојено, него остале: једна даска употребљана се за сакривање оних куглица са којима се не оперише. Има руских рачуналака у којих је сваких десет куглица на свакој другој шпичи бојадисано са другом бојом. Ово је зато, да се јасно разликује свака десетина. Име „руске“ рачуналке узима се зато, јер је год. 1823. пренио један војник из Русије у Немачку; истина у Русији се слична рачуналка употребљава у народу

и то неки узимају као разлог, да је овај догађај истинит. Неки њемачки писци не дају ни чути да је ова рачуналка дошла из Русије, него тврде, да јој је копијевка у Њемачкој. Рука је рачуналка одлична у бројном низу 1 до 20 и 1 до 100 за упознавање и све рачунске операције у овим бројним низовима. Она се свугде употребљавала и све се више усавршавала. Куглице су разне бојадисане, мјесто њих се узимале коцке, ваљци, прстенови а била је непокретна и покретна. Pfaff је мјесто даске за сакривање куглица, с којима се не оперише, употребљавао платно; Wille је метао 12 пинака са 120 куглица; Klodt има покретну таблу са којом се може по вољи сакривати куглице горе и доле. Ова је табла линисана за рачунање зашто и служи. Veugnet је удеоно да може три линије извадити. Тиме се куглице могу и другачије групирати. Неке куглице имају наставке да се не може с другом додиривати. На овоме продужењу могу се и патакнути.

(Сврхана св.)

Нов метод читања и писања.

Марије Монтесори, талијански професор и педагог, познат је у свој Европи као организатор и управитељ школа за малишане — „Case dei bambini“, — које служи као угледне школе воспитним заводима. Монтесори се нарочито прославио својим новим методом читања и писања, којим се постижу сјајни успеси. На последњем међународном педагошком конгресу, Монтесори је прочитао извештај о својој школи, који је пропраћен бурним аплаузом. После конгреса је маса европских учитеља и учитељица одлазила у Рим, да се у „Case dei bambini“ упозна са новим методом.

Тај метод пије пронашао Монтесори; он је последња спона дугог низа огледа, које је Монтесори чинио у школи за духовно заостаду децу. Та су му деца очигледно показала, шта не достаје у данашњим наставним системима за нормалну децу. Примивши се управитељства школе „Case dei bambini“ Монтесори је педагошком свету дао најинтересантнији наставни метод.

Да видимо, што сам Монтесори вели за свој метод читања и писања:

„Метод, примљен у „Case dei bambini“, вели професор, за једновременно предавање читања и писања јесте најновије савршенство у систему, који ја разрађујем већ неколико година. На томе сам веома много радио, кад сам се примио попуњеног ми управитељства школе „Orto Freniei“ у Риму, која је основана после читањег низа конференција, на којима је претресано питање о васпитању духовно заостале деце.

Тада ми се дала прилика да специјално проучим све постојеће системе васпитања (нарочито метод Сегена), практикујући у таквим школама, као што су „Бисер“, завод за духовно заосталу децу при лондонским основним школама, и други слични заводи у енглеској престоници. Тим сам проучавањем стекао велико искуство и упознао цео ток рада, почев од епохе Сегена па до наших дана.

Кад сам почео самостално радити са умно заосталом децом, тада ми је то искуство помогло да из читаве серије система и метода одаберем оно, што ми се учинило да је најподесније и да то спојим у једну хармоничну целину. До душе, ја нисам хтео да просто копирам, јер од тога не би било никакве користи. Циљ ми је био да усавршим оно што сам видео, како би се умно заостала деца што лакше научила читању и писању.

У првим вежбањима за писмеца вежбања својих ћака запамо сам, као што је то већ раније записао и *Бизен*. — да умно заостала деца, почињући писање правих црта, у почетку их изводе доста добро, али што ближе крају (дну вежбаљке), тим их све више и више заокрућају, те праве црте, постепено, добију облик *C*. То ми је показало да праве црте нису баш најлакши, нити природан знак писања за дете, као што то мисле готово сви педагози и учитељи, и да, према томе, њом не треба почињати писање. Истина је то, да нормална деца, кад што цртају из своје сопствене побуде, никад не цртају само прави линијама; цртају ли што по песку, онда то најпре чине кривим линијама, веома завјеним и замршеним. Размишљајући о геометријском постанку линија, лако сам разумео, зашто су праве црте теже за писање и цртање од кривих. Свака је права, по своје правцу, одре-

ђена и завршена, што баш и чини да је деца тешко пишу.

Вежбање умно заостале деце веома нам јасно показују тај недостатак, који нормална деца обично крију од нас.

Кад сам из метода писања изабацио прва вежбања са правим пртма, које се свугде примењују, и кад сам увидео да је читање којим се бави дете по природном нагону, више сложено, но просто, онда сам дошао на мисао да настава писања треба почињати непосредно од слова — азбуке.

Трудно сам се да пронађем пут, којим би се дете повело, те да најбоље научи појимање конкретних облика слова, и том сам се приликом сетом Сегена, који је о облику каквог предмета давао појмове на тај начин, што је упућивао децу да пишају контуру дотичног објекта, исто што и слепи раде.

За мене је тај метод од двојке важности: он у децејој памети најпре утврђује облик слова помоћу писања, а затим га припрема за *вокрећ*, или тачније за *ријан писања*.

Према томе ја сам поступао овим редом: најпре сам позивао ђаке да врхом прста опишу контуру слова у правцу њиховог писања; по том сам захтевао да то исто раде крикуљом или увлаком. После тога сам прешао на самостално писање контуре слова на школској табли.

Кад сам учитеље упознавао са тим методом, напоменуо сам им да за тај рад треба завести, оно се тако може рећи, негативну азбуку. А ево шта то значи: Место слова треба имати доста дубоке рупе у облику слова. Шуљњина тих рупа треба да је толика да дете може у њих завући зарезану крикуљу или какво танко дрвце, које би кретало у природном правцу писања слова, те би на тај начин имало конкретни вођу који би га упућивао како и у ком правцу треба кретати перо. Тај сам метод најпре применио у школи за духовно заосталу децу, и, на крају године постигао сам изванредне резултате: сви моји ђаци, у почетку доста ограничени, научили су сва слова; облик и ред слова веома су чистко и тачно изводили.

Кад сам постигао такав резултат, одмах сам се запитао: да ли би се тај метод могао употребити и у школама нормалне деце, и да ли би се њиме могли постићи бољи резултати него садашњим методом? Нисам дуго чекао

на то. Радећи у „Case dei bambini“ применио сам свој метод, којом сам се приликом на пракси уверио шта треба наменити и доунијети. Ја сам поуздао убођен да је мој метод читања и писања подесан за све нормалне школе.

Приредна вежбања за писање. Набавио сам парочите оквири у које се могу уметнути омање лимене плочице, од којих свака представља познату и најпростију геометриску фигуру: правоугаоник, квадрат, троугао, круг, елипсу и т. д. Оквири су обојени црвено, а плочице плаво, или обратно. Те се плочице могу врло zgodно да умећу у оквири, те се тако могу добити све могуће комбинације облика, које је лако прецртати утврдивши их за хартију.

Дете прво црта геометриске облике пукнућу плајвазом по унутрашњем крају оквира, затим понавља исти цртеж међући на траг, који је плајваз оставио, ону плочицу, која је у овом случају уметнута у оквир. Али сада дете вуче плајвазом по спољашњој страни плочице. Тако се на хартији добије геометрички облик у дуплику. Ради јаснијег прегледа дете обе слике поцуњава бојеним плајвазима: једну слику једном бојом, а другу — другом.

(Не треба сметати с ума, да пре поменутог представана дете треба писањем да упозна облик плочица, и да врхом прста наликне различитим контуре разних облика).

Тим вежбањима дете се научи да помоћу лењира повлачи праве и криве линије, и, што је главно, учи се појимати да се цртежом линија може образовати облик.

Друго је вежбање у коме што дете узима и наменшта плајваз као да хоће да пише, па поцуњава простор геометриског облика, наводи да не изађе ван обележених граница.

При читању контура дете се, у почетку, може по своме укусу, служити плајвазима у боји, али га доцније треба упутити да употребљава оне боје којима су обојени оквири и плочице.

Сличним вежбањима дете се навикава да слободно рукује прибором за писање и читање а у исто време појмиће да линија може ограничавати облик, т. ј. простор, који је дете испунило, ма да оно само није слободном руком нацртало тај облик.

Руковање прибором за писање и читање

и *цртање облика* јесу две потпуно различите радње, којима се дете учи посебно.

Та везбања у цртању, која припремају за писање, настављају се још и за време предавања самога писања.

Једновремено читање и писање. Деци треба дати исечене квадратичке од глатког картона у величини познатих нам оквира. На те картоне треба прилепити слова презана од црвене хартије, која мора бити велика као и оне лисне плочице, 8 сантиметара.

Деци се најпре покажу два разна слова, нпр.: **О** и **И**.

Предавање се дели на три дела: *Први део посматрање и питање.* Показујући слова нека се учитељ чува дуга говора и објашњења, да не би пазио да скрену са главне ствари. Узимајући слово, по слово, он треба само да каже: Ово је **О**, а ово је **И**.

Одмах за тим учитељ позива децу да опишу нацртано слово, вукући прстом у правцу, у коме се то слово пише. При том учитељ може и сам да узме децини прст и да га вуче по слову да би олакшао покрет, који се хоће, говорећи при том: Јесте ли, опинили **О**; Јесте ли опинили **И**?

(Свршиће се.)

Учитељство.

Четврти конгрес бугарских учитеља у отоманској царевини. Крајем децембра (27.) прошле године, одржан је у Солуњу IV. конгрес бугарских учитеља из Турске. У организацији има 43 друштва, од тих су 26 дали податке о својим члановима којих има 782. У току године било је прихода 10.832 гроша, а издата 10.962 гр. На конгресу је било 28 делегата. Пошто је установљен дневни ред и изабране разне комисије, конгрес је започео рад читањем расправе: „Школска власт и учитељство.“ Осим резолуција у корист унапређења учит. организације, конгрес је донео резолуције и у корист општег школског и учит. напретка. Напољу остао је да се место отварања непотребних школа, оснује санаторијум за грудоболне учитеље и да се више пажње покљони хигијенским приликама школских зграда; затим је осудило многе премештаје учитеља, који нису изведени по потреби наставе него из партијских жеља и

интереса; изнео је да су плате екзархијских чиновника (владика, саветника и др.) ванредно велике; пренео је да се премештаји изводе веома касно, а то је на штету наставе.

Осудило је досадашњу екзархијску политику; тражи повишицу плате за учитеље нижих школа; наједначије учитељских плата за све учитеље; повишење плата са $\frac{1}{4}$ садашње плате; да се установе учитељски путници; да и општински учитељи имају право на мировину; да се загарантује (од стране митрополита и архиепископа) редовно издавање учит. плате и сеоским и градским учитељима; тражи да у дисциплинарним саветима буде половина чланова из учитељства; да се промене у учитељству објаве најкасније до 15. јуна.

У погледу рада у Савезу конгрес најављује, да је за бољтак положаја потребно учитељству да се ослања на своју рођену организациону снагу. Учитељска борба треба да се популарише у народу, јер они раде за културно-просветно добро Бугара у империји и по томе су заступници националних и општих народних интереса.

У погледу рада у Сабору траже да се посланици бирају општим, тајним гласањем; да се одели приватна власт од школске; сва тела и особе која управљају, па и екзархат да подлеже избору, а сви избори да се обављају општим, тајним гласањем. Народни сабор, да буде на висини националног парламента, иначе аутономна област за културно-просветни рад. Уз то да има законодавну моћ, да траје 3—4 године, а да се сазива сваке године у одређено време. Сабор да избере из своје средине Савет, који ће заступати сабор и бити његов извршни орган. Да се установи правилно распоређење буџета, модерна администрација, да се установе правилници за разумно експлоатисање вакуфских добара, да се вођује за обавезну основну наставу за децу оба пола.

Из Школске Самоуправе.

Седница Школског Савета, одржана у Карловцима 14. (27.) марта 1912. године.

У овој седници донесено је 60 одлука, од којих су од општег интереса ове: На предлог главног школског референта одлучено је, да се на јесен у Сомбору прослави стогодишнина српске учитељске школе тамошње, том

приликом да се изда споменница о раду и развоју те школе, парада те споменнице поверава се главном школском референту, управитељу и Васи Стајићу, професору српске учитељске школе сомборске, за штампање те споменнице да се од саборског одбора замоли 1000 К припомоћи а наставнички збор српске учитељске школе сомборске да се позове да поднесе детаљан програм за прославу стогодишњице. — На замерке министарства богочасни и јавне наставе приказано му новој наставној основи за српске учите. школе у Сомбору, што је познавање уређења српске народнокрствене автономije метнуто у наставну основу за устав а не у веронауку и што многи наставни предмети имају мањи број седмичних часова него у државним учитељским школама, одговориће се истом министарству, да уређење автономije спада у јавно право а не у веронауку и да закон не прописује, да мора бити једнак број седмичних часова у свим учитељским школама. — На пожурицу нешто министарства позуриће се писци уџбеника за српске учитељске школе са изградом тих уџбеника и саопштиће им се, да ће министарство давати за изворне уџбенике по 50, а за преводне по 30 К награде по штампаном табаку. — По саопштењу нешто министарства јавиће се управи српске учитељске школе у Сомбору, да ће ове године бити у јунију приређене окупацие гимнастичке утакмице за ученике средњих, трговачких и учитељских школа (за сомборску школу биће у Печују) и да је др. Едвард Маргалић именован посетником срп. учит. школа за ову школску годину. — У предмету стража 48-орне ученика и ученица срп. учит. школе накратко донесена је коначна пресуда. — На замену правилника о испиту за коначно учитељско оспособљење у српској учитељској школи на крајној одлучено је, да се покушаја ради писмени део теста испита дражи један дан и по и да се управитељ те школе олакши, да у замени председништва испитнога поверења сам одреди те задатке за писмени испит. — Узети су на знање извештаји управе учитељских, учитељских и виших девојачких школа о раду и успеху тих школа у првом полугодишту; на основу тих извештаја даће се наставницима потребна упућства, управитељу српске учитељске школе одобрено је 228 К награде за замењивање кроз месец и по дана, исти је упућен, да од српске православне црквене општине у Карловцу тражи на основу Школске Уредбе набавку школског и капеларијског намештаја; главном школском референту је поверено, да испита да ли је и колико препоручена управа српске учитељске школе капеларијским пословима; одбијена је молба исте управе, да се ученицима те школе у сведоџбама школским посебно оценоује владање у интернату а посебно вла-

дање у школи, пркви на јавним местима; напоследку позваће се српска православна црквена општина у Сомбору, да Школемом Савету поднесе против избора управитеља српске више девојачке школе тамошње наводно уложени уток садашњег управитеља те школе. — Одбијена је молба наставничкога збора српске учитељске школе у Карловцу ради подељена допуста од 8 дана о Духовима у сврху приређивања палета у Срочију, јер би тај палет пао непосредно пред годишње испите школске. — Узет је с одобрењем на знање скупштинно српске православне црквене општине папичавке правилно извршени избор Мите Јовановића, досадашњег привременог наставника српске више девојачке школе папичавке и Ђорђа Живановића случајноца филозофије у Будимпешти, за сталне наставнике речене школе с напоменом, да имају у року од две године дати етећи потпуно оспособљење за наставнике средњих или грађанских школа. — Одобрени су нацрти за преоправку школских зграда и учитељских станова у будимејској епархији. — Одбијена је молба Школске Анкете, да се парада упућства уз нову наставну основу српских народних школа награди са 60 К по штампаном табаку. — На молбу неке анкете расписале се срећај за писање српског буквара и српских читанка са наградом од 800—1000 К за усвојен буквар и од 100 К по штампаном табаку за усвојене читанке, односно делове читанке. — Према мишљењу двојних чланова Школскога Савета позваће се Ђура Терзић, писац „Српске Читанке за III. разред српских народних школа“, да свој рукопис преда ради према стручњачким примедбама. — Одбијен је уток месног школског одбора у Вилковцима, уложен против пресуде архидијецанског школ. одбора у дисциплинаријској ствари тамошњег српског народног учитеља; одбијен је уток Стевана Волића и др. становника у Ст. Стапур, уложен против потврде избора учитеља за тамошњу српску народну школу, јер скупштина са две трећине, којој је мандат истекао, није незаконито састављена; одбијен је уток српске православне црквене општине у Батањи, уложен против одлуке епархијског школског одбора темешварског, којом је уштедетица општина упућена, да учитељима својим издаје фасцијом прописану количину дрва, а од 1. јануара 1912. према одлуци Школскога Савета у том предмету. — Допуштено је Ђоки Махајдовичу, власнику „Школског Гласника“, да може бити уредник тога листа. — Допуштено је неким учитељима споредно занимање. — Напоследку узета су на знање многа президијална расположења.

Л у с т а к.

С Л И Ч И Ц Е

из појачног живота српских народних учитеља.

1. После једног јутрења.

Већ три дана трају свеци. Напољу цича анга. Бркови се улепили од њеа. Мраз пуца под ногама.

Један кукавац, а тај је био учитељ, скрхан од умора, туно кората замрзнутим плочником* у цркви на јутрење.

У цркви зија празнина: три старца, једна баба и од тројице свештеника један, који служи јутрење. Остале хиљаде православних Христијана одмарају се у топлим постелама, уморени од балавадисања преко светаца.

После јутрења изађоше они старци богомољци и на сав глас стадоше да замерају:

— Срамота и брука!... од четири учитеља, само један на јутрењу!... Еј, православније, православније!...

Замерише учитељима а не замерише, што је од три попа био само један, а сваки од њих има толико прихода, колико сва четири учитеља заједно.

2. Целивање.

— Господине учитељу, ви никада не целивате?

— Не целивам...

— Зар такав пример дајете деци и народу? Ви, као учитељ, дужни сте да целивате већ примера ради.

— Примера ради, дужан бих био и новчић дати. Новчић да дам, срамота је; више да дам, много би било, колико бих пута морао целивати. На све када бих то и чинио, зар да дам ономе, који има пет пута више од мене?

Овакав се дијалог водио између учитеља и „преседника“ црквене општине, када „благочестива“ тужила учитеља због нецеливања, а погодити је лако, ко је тужио кумова.

3. Молбанско Господи помиљу.

Тutor улази у олтар и поси пош круну, да на њу моли за олакшање мука једног болесника.

Епидемично време. Школа распуштена. На учитељу остало све и сва.

А тај учитељ већ неколико недеља осећа катар у грлу и лечник му је прописао, да се уздржава од напрезања грла.

Припело, да се поје молбанско Господи помиљу. Он поје тешко, промукло и успљено.

— Учитељу, боље да си хутао, него што си отпевао оно молбанско... Ја платио круну, а ти појми као од беде... — пребацио му је овај, што је пону платио, да чита јексенију за молбанско Господи помиљу...

„Туђе називао — њихово издирало“. — На тебе се учитељу ово односи као свачијег издирала!

4. Читуље.

У олтар се унесоше неколико читуља, да се за време литургије прочитају и у свакој још по нешто звечећег.

Двадесет и пет пута отијало се трократно мртвачко Господи помиљу.

Почела се и херувика. Уморени и учитељ и деца стадоше у по појања.

После литургије ауцкало се у пројци:

— Бирали смо учитеља, да се не кажемо.

1912.

Један учитељ.

Преглед књига.

Извештај о срп. народ. основним школама новосадским, за 1910/11. г. поднео М. Ђ. Тошић, управитељ, 1912. Н. Сад. — У год. 1910/11. постојале су у Н. Саду ове школе: Једно забавиште, 10 разреда основне школе у средишту, један разред у алмашиној школи, два разреда у Јовановској школи, шест разреда на Класи, шест разреда на Малом Јарку, шест разр. на Чепеју, чет. разр. на Камендину, четири разреда на Пејћевци салаши. Учитељских снага је било 19, од тих су четири учитељске снаге имале замецу. Од 19 учитељских снага 10 је мушких и 9 женских. Од деце за школу способне остало је на крају год. у I. р. 282 м. и ж., у II. 280 м. и ж., у III. 193 м. и ж.; у IV. 163 м. и ж.; у V. 35 м. и ж.; у VI. 12 м. и ж. Свега је остало до краја године 965 м. и ж. деце, а уписало се 1053, дакле је изостало 88. По народности је било осим Срба, 6 словачке, 6 румунске, 1 мађарско, 3 немачке. Од 965, било их је по успеху 158 одличних, 183 врло добрих, 248 добрих, 174 довољних, 116 недовољних, 83 неоцењених.

* Добро је још изд. или плочник, да камо је тек омица који тацну кроз коку ошљакну?

У основну школу било је уписано 141, а остало до краја године 119 м. и ж.

И код редовне и код поновне школе извештај признаје да има родитеља који намерно задржавају децу од школе, али осим лепих жеља не износи податке, шта је учињено, да се ти, који намерно задржавају децу од школе привикну мало на ред.

Извештај истиче, да је у погледу изостајања деце од школе, пошло на боље, јер је у тој години било до 485 оправданих и 6373 неоправданих полудана изостанка, свега 26.858, јер претходних година је било 39.000. Од горњих изостанака пада на м. 7874 полудана, а на ж. 6863 полудана, свега 14.737 оправданих полудана. Просечно па једног ученика долази 17—18 оправданих полудана и 5—8 неоправданих. То је што се бележи, а где су они изостанци који се забележе, јер је дете или касно дошло или изађавано из школе отишло и томе слично. Кад се све то има на уму онда не излази као повољан резултат да је непрекидна настава заслужна по боље похађање школе у вароши, јер она у нашим приликама, слабо што помаже настави, ако још не одмаже, него би она за салишке и предградске школе имала више смисла, где деца падаше долазе, те зараније треба и да одлазе, по према таким приликама мора се и понешто из Наставне Основе жртвовати, а у варошним централним школама не би се смеле узимати у помоћ и такве операције. Међутим према опсежности наставне основе, а упоредивши с њоме време за наставу, тешко је изекономисати да се свему одговори како ваља. Уа то, ако је то време у вези с интензивним умором, онда је још горе.

При прегледу здравственог стања предлаже се у извештају, да се поставе што пре школски леџници. То би заиста било потребно, јер би тада можда они могли помоћи учитељима, да и они дођу до бољих хигијенских погодности у својим школама.

У погледу опреме школске деце, извештај саопштава да су сва школска деца имала све књиге. Но добро би било да је изнето и о школској опреми шта све има и шта још — нема. И о раду месног учит. збора, могло би се мало више података дати, јер овако многобројан збор и у оваку угледном месту, требао би већ и ради примера другим мањим зборовима да изнесе више на јавност о своме

деловању. Само онда неки његови чланови не би смели ићи за надгласавањем (и то неправилним) и против таквих питања, која засепају у општу просветну корист. Као додаток Извештају, изишао је Списак књига у Школ. књијници, који је средње књијничар Душан Ружич, учитељ.

Примећујемо, да би унутрашња страна школе могла бити јаче приказана у овоме извештају. Учитељство се баш у ту сврху борило, да учитељи као управитељи дођу у тим питањима до речи и кад им се сад даје прилика, не треба да оклодише него отворено да рекну општини ово ти ваља, ово ти не ваља, следај и поправљај што пре.

Рачунска настава у I. р. осн. школе, Dr. W. Hollenbach, превео Д. Ђ. Димитријевић, учитељ, В. Градиште, 1910.

У немачкој литератури постоји веома угледан број добрих методичких дела у свима наставним предметима. И ова књијка спада у ту групу и препоручујемо друговима, да је паваје и прочитају. Како се из једног дела и од једног писца не може све научити, читањем и проучавањем разних добрих дела, стичемо све више добрих појмова а уз то развијамо и своје суђење, да у току дуљег истрајног учења стечемо, много савршеније погледе на свој рад, те смо га према томе у стању с планом све боље усавршавати.

Митушева ранија, комад у 3 чина од Др. М. Станарева. Н. Сад, 60 фил.

Овај комад написан је са много познавања нашег народног живота. Наша дилетантска позоришна друштва по мањим местима много би учинила у корист народне просвећености, кад би приказивали народу оваку позоришну нарчад, јер не треба се народу само улагивати, него му треба згодном поучком и истину рећи, да поправља своје грешке.

Белешке.

 Дивиденда учит. д. д. „Натошевић“ за 1911. износи по једној деоници К 2-50.

Ванредна скупштина учитељског д. д. „Натошевић“. На основу решења редовне скупштине „Натошевића“ од 21. марта о. г. заказано је управни одбор ванредну скупштину за 9. мај по р. к. о. г. На тој скупштини треба

да се донесе решење о повећању заводске главнице са нових 50.000 К. издавањем нових деоница у 1000 комада по 50 К. Предлог је изнесен био већ пред прошлу скупштину, али је ради детаљније израде повраћен управном одбору, да га овај затим поднесе наредној скупштини. За донашање одлука које се тичу повећања главнице, треба да је на скупштини заступљено $\frac{2}{3}$ свих деоница, с тога је потребно да се сви деоничари одазову позиву у наредну скупштину и дођу на исту, а ако је ко спречен да истави пуномоћ једном од својих познаника. У том случају деоничари треба да пазе да не истаје на једну особу скупне пуномоћ, јер један деоничар може имати највише 10 својих гласова и 10 гласова заступати. Пуномоћни у којима не буде означено име заступника, сматраће управни одбор да су њему додељене на заступање и напачиће у њима име заступника.

Седница среског учитељског збора новосадског одржаће ће се у четвртак 5. (18.) априла о. г. у 9 часова пре подне у новосадској средњој школи. Дневни ред: 1. Отварање седнице. 2. Нацрт наставне основе. 3. Приказ практичних лекција из телесног нежаба од г. Га. Мирковића, проф. гимназије. 4. Евентуална. 5. Одређење места за идну седницу.

Седница среског учитељског збора старобечејског одржаће се у Ст. Бечеју 18. априла (1. маја) 1912. г. у 9 сати пре подне са овим дневним редом: 1. Отварање седнице. 2. Избор три члана за оверовљење записника. 3. Извештај управног одбора о раду му. 4. Избор часништва. 5. Дописи. 6. Претрес Нацрта о Наставној основи. 7. Расправа г. Коете Захуровића: „Красношце у срп. нар. школи“. 8. Практично предавање из катихизиса, са критичним прегледом истога, у III. р. ради: гђа Катица Освалд. 9. Практично предавање из катихизиса, са критичким прегледом истога, у IV. р. ради: г. Душан Гунца. 10. Практично предавање из мађ. језика ради: г. Жарко Чичовачки. 11. Расправа г. Димитрија Хаднајева: „О раду у народу“. 12. Евентуални предлози. 13. Одређење дана, места и радова за идну зборску седницу. 14. Затварање збора. Напомена: Седница управног одбора одржаће се 17. (30.) априла у 4 сати по подне. У смислу решења учит. збора старо-бечејског среза од 16. (29.) септембра 1911. бр. 9. зап. овим се позивају гг. чланови

да за идну зборску седницу спреме и изнесу своје примедбе на „Нацрт за наставну основу“ коју је високославни Школски Савет издао, и те своје примедбе на даљи поступак доставе најдаље до 7. (20.) априла о. г. референтима, који су у последњој зборској седници на то одређени, и то: За I. разред: Ђорђе Малешић Фељдварц и Марко Славковић Мол. За II. разред: Ненад Рајић Ада, Душан Гунца Фељдварц. За III. разред: Милан Протић и Нилхорн Шустер Турција. За IV. и V. разред: Озрег Загорина и Аркадије Павловић из Септомана и Димитрије Хаднаје Ст. Бечеј. За VI. и VII. разред: Светозар Пирошки Бечеј. Александар Брашовачки Мол. За VIII. и IX. разред: Младен Поповић и Катица Освалд Ст. Бечеј. За X. и XI. разред: Емил Херцег и Катица Михајловић Сента. За XII., XIII., XIV., XV. и XVI. разред: Зорка Пегланска Ст. Бечеј и Радивој Поповић Ада. За XVII., XVIII., XIX. и XX. разред: Јенка Кеклић и Душан Жипојновић Петрово Село.

Срески учитељски збор арадског среза одржао је у Печки дана 30. марта (12. апр.) т. г. своју XXIII-ју седницу, са овим дневним редом: 1. Отварање седнице и избор двојице чланова за оверовљење записника. 2. Извештај управног одбора о своме раду. Претрес нацрта наст. основе. 3. Практичне радње и расправе: а) Практична радња из рачуна са вишенименованим бројевима у веси са мањ; језиком. Ради гђа Марија Букурова, учитељица у Печки. б) Делокруг м. школ. управитеља и одношај истога према м. цркв.-школ. властима. Реферисе г. Сима Путник, учитељ у Сеитпетру. в) Практична радња из повеснице. Ради г. Димитрије Деснировић, учитељ у Сараови. г) Концентрација школске наставе. 4. Извештај о стању зборске књижице. Избор управе. У тајној седници: 5. Извештај о стању благајне. 6. Критика. 7. Предлози. 8. Одређење места и дневног реда за идну седницу збора и подела радова на исту. У вече, на дан збора, одржаће се забава у којој срп. нар. школа у буд. епархији.

Читуља. Наставнички збор Српске учитељске школе у Пакрацу јавља с болом у души, да је Јован Јанко Кнежевић, умиров. професор Срп. учит. школе у Пакрацу и дописни члан Хрв. педаг. књиж. збора у Загребу, после дугог и тешког боловања у петак 16. (29.) марта у 2½ сата у јутру у 44. години живота

у Господу преминуо. Мртво тело његово опојало је по обреду св. наше православне цркве у суботу 17. (30.) марта о. г. у саборном храму Св. Тројице у 4 сата по подне, а затим матери земаљ предато. Вјечна му памјат!

Српска Учитељска Штедионица као задруга у Загребу. Оснивачки одбор разаслао је следећи позив на упис у чланство. Позивамо све Србе учитеље и учитељице, остале пријатеље народа, као и корпорације, трговачке фирме и друштва, да се уписују у Српску Учитељску Штедионицу као задругу у Загребу. Српска Учитељска Штедионица као задруга у Загребу оснива се на овим главним начелима: Одговорност да буде ограничена. Сваки задругар јамчи само својим уделима. Смер јој је, да задругари штеде и да се узајамно повлаче помажу. Задруга отпочне свој рад од 1. јуна 1912. по новом календару, а концем 1916. год. предази Српска Учитељска Штедионица као задруга у деоничарско друштво под именом „Српска Учитељска Штедионица деоничарско друштво“ са седиштем у Загребу, која ће примити сву активу и пасиву задруге. Чланови задруге обавезују се, да ће уписати најмање по један удел, а сваки члан може имати више удела, који се уплаћују током 4 године у месечним оброцима по 2 круне. Осим тога полаже се од сваког удела одмах при упису по 2 круне за трошкове око оснивања задруге, а евентуални вишак ставити ће се у резервни фонд задруге. Сваки члан има право: да учествује и да гласа на главним скупштинама и уопће да ужива сва права правилима одређена: да се служи кредитом код задруге у колико то кредитна способност његова и средства задруге допуштају: да свој новац плодносно уложи код задруге: да учествује у добити ове задруге: и да ужива јефтинији каматњак, ако је дужник, а већи, ако је улагач задруге. Сваки, ко жели да буде члан, нека пошаље за сваки удео по 2 круне уписнице правно на Српску Банку д. д. у Загребу, а приступница може се добити код нашег повереника г. М. Млађана у Новој Градишци. Рок уписивања траје до 15. маја 1912. по нов. кал. За све уплате солидарно одговарају потписани оснивачи до прве главне скупштине за конституисање. Нова Градишца, 15. (28.) марта 1912. Оснивачки одбор: Миле Ђурић учитељ више пучке школе у Броду н. с. и председник.

Васо Бановић рavnатељ више пучке школе у Петроварадину и члан надзорног одбора Српске Штедионице у Новој Градишци. Остоја Ђизлић равн. учитељ, председник и члан равнатељства Хрватске Штедионице у Слатини. Васо Вуцдриговић равн. учитељ, председник и члан управног одбора Српске Штедионице у Окучанима. Коста Драгосавац равнајући учитељ у пензији у Новој Градишци. Влада Војловић учитељ више пучке школе у Костајници, председник и члан надзорног одбора Народне Кредитне Задруге у Илинцима. Миливоје Млађан учитељ у оставци, власник књижаре и штампарије, председник и члан управног одбора Српске Штедионице у Новој Градишци. Максим Огорељича равн. учитељ, председник и члан управног одбора Српске Штедионице у Новој Градишци. Душан Поповић равн. учитељ, председник и потпредседник Српске Штедионице у Руми. Јоцо Орешчанин учитељ у Јамници, председник надзорног одбора Српске Штедионице у Вргинмосту, члан наза. одбора Српске Штедионице у Двору и посланик на срп. нар. цркв. сабору.

Ускршњи поздрав учитељима. Земаљско удружење учитеља изаслало је депутацију министру просвете, коју овај због других послова није могао примити, него ју је примио секретар државни Наран Сабо. Депутација је рекао секретару, да се учитељски захтеви да буду уврштени у IX., X. и XI. плаћени разред, као да им се урачунају године службовања и пре 1903. год. не могу уважити, пошто министар финансија има само 10 милијуна К на уређење учит. плата, а да се учит. захтеви испуне треба много више новаца. Да кде за учитеље и онет нема новаца!

„Српски учитељски конвент“ у Новом Саду примио је у *марћу* о. г. од г. Душана Симића, учитеља у Шеовици 20 К чланарине. — Од г. *Сисеа Личинића*, равн. учитеља у Белегину 30 К чланарине. — Од *Србеа православне црквене обшћине* у Каћу 20 К прилога уместо венца на одар своје парохи пок. *Василију Вуковићу*. — Од г. *Васе Брезевог*, бележника у Бегецу 1 К 10 свечарског прилога. — Од г. *Илије Јанковића*, пароха у Сурдуку 2 К уписнице у чланство и 48 К чланарине. — Од г. *Ђорђа Гајина*, учитеља у Новом Саду 10 К прилога уместо венца на одар пок. *Бранку Кристићу*, слушаоцу фармације.

ШКОЛСКИ ГЛАСНИК

ЛИСТ ЗА ШКОЛУ И УЧИТЕЉЕ

ОРГАН СРПСКОГ НАРОДНОГ УЧИТЕЉСТВА У КАРЛОВАЧКОЈ МИТРОПОЛИИ

Бр. 7.

У Новом Саду, 15. априла 1912.

Год. V.

САДРЖАЈ: Шта нас чека? — Наш народ и његова просвета. — Очигледног и очигледна средства у рачуној писмени. — Нов метод читања и писања. — Спољашње перцепције. — Педагошки преглед: Прилике украјинског школства и учитељства у Галицији. — Учитељство: Српски учитељски Савез у Туркој. — Савез аустријских учитеља. — Учитељство у Швајцарској. — Листак: Служице на појачањем живота срп. нар. учитеља. — Белешке.

ШТА НАС ЧЕКА?

Никада није учитељство тражило помоћи из гороподи, него га је увек пужда и невоља нагонила да подигне свој глас, и да затражи олакшице и бољу награду за свој претешки рад. Па и сад у 12-ом часу подигло се васколико учитељство целе Угарске, без разлике вере и народности, без обзира на карактер школе, сви једнодушно траже помоћи, јер је дошло до грла и даље се чекати не може. Само они који не знају шта је сиротиња, којима се даје и шаком и капом, само ти не схваћају тај једнодушни вапај васколиког учитељства.

Са нама учитељима поступало се од вајкада као са сталежом који не рачуна у друштву, који је роб своје многобројне власти и доста је времена протекло док је учитељство извојевало себи положај, каквог га данас заузима у друштву.

Но још није доста. Још учитељство има сиљних противника, још многи говоре о учитељству као преко рамена и још су учитељи неким ограниченим назадањацима тек само „обични учитељи.“

Ево примера. Барабам Бела посланик на државном сабору, држао је пре неког времена говор на народном збору у Будимпешти, где је тај надувени господин — који би требао да је изобразенији него један „обични учитељ“ — где је дакле тај господин изабацио врло неславу шалу и доказао како мисли о учитељству.

Рекао је ово: „Такова је та Руенова влада, као онај прости сеоски учитељ,

који ни на једно надзорничково питање није знао одговорити. Надзорник се најпосле разљутио: Реците ми, какав сте ви учитељ, који не знате ни на једно питање одговорити? Учитељ му је овако одговорио: „Господине, кад бих ја за све оно што не знам имао плату, моја би плата била врло велика.“

Тај сатиричан тон, којим тај названи господин изговори ту глупу шалу изазвао је дабогме општи смех. Али му је уредник „Учитеља“ и одпазно шалу. Међу осталим рекао је ово: „Штета је господине говорити тако понижавajuћим тоном о учитељству, јер је данашње учитељство вољно учити, али кад се види, да је у данашње време са 1000 круна немогуће живити и да се данас и знање и незнање са 1000 круна награђује — онда је то што сте ви говорили жалосна слика културног стања у Угарској и највећа ћушка баш за вас. Тамо где се тако мисли о учитељству, као што г. посланик мисли, тамо се није чудити кад се још и данас сеоски свињар сматра као власт учитељева.“ (Тешко да није помислио на наше автономне прилике). Не дозвољава ми простор листа, да чланак тај у целини занесем, али га препоручујем са другима. („Tanitó“ 14. szám). Многome се можемо поучити. Свакако смо и сами криви што се с нама тако поступа и што су нам господари и они који ни појма немају о школи и васпитању и који су јако исвод нас. Али је понај-

кривља законодавна власт која увек има разне обзире са којих не приступа да учитељству у том смислу помогне и да се наша застарела Шк. Уредба према духу данашњег доба измене а у корист школе и учитељства. Чекајући за погоднијим приликама да се Шк. Уредба створи у напредном правцу, дочекаћемо да нам она неће ни требати. Обично код нас све ствари иду тако, те после накнадно наредимо. Васколико ери. пар. учитељство, увидело је, да су првостепене шк. власти, особито на селима, баш „кочиточак“ на претку школе и да поред њих школа назадује, те је поднело сабору нацрт за измену Шк. Уредбе у томе правцу а сабор наш ништа није учинио. То ће се некад — и то ускоро — осветити, али ће бити касно поправити оно што је пропуштено.

Ево нам је мушка препарандија тако рећи празна, јер ко ће се одавати овако мучном раду и поред оваких прилика за 1000 круна годишње.

Учитељска се плата уређује и уређује а никако да се уреди. Обећавају и обећавају а ништа не дају. Али се зато товари на грбачу учитеља све већи рад. Радимо и оно што треба и што не треба: патоварили су нам и апостоле и појање и неких 8 врти прописева и нештајући има ли се времена за то. Дисциплинаран поступак на мр. Није ми смер да подробно говорим о томе, говорио сам и писао доста. Хоћу да изнесем мојим садргутовима слику данашњег стања и да им предочим шта нас чека.

Пронели се радосни гласови, да ће нас уврстити у класне владе држ. званичника који имају пету квалификацију. А сад, сад се испоставило, да је све то обмана и да ни близу не дају оно што су обећали. Ево шта вели „Учитељ“ у 14. броју: „Историјски моменти.“ „Браћо учитељи! Вам говорим, вама, који сте патници, говорим вам са болним срцем, осећајући тежину вашег огорчења у овом тешком часу, када нам се оне лепе наде а после толиког стриљења и после толиких обећања — изјавиле. Угарска држава, наша лепа домовина, има за свашта новаца, само за нас, за њене

најравносијне трудбенике — нема. Не даду нам плате, какву су обећали; уништили нам доплатке а учитељцима смањили плате. Десет милиона круна, нема више за просвету — вели министар финансије. На прагу је велики збор свију учитеља из Угарске. Ова три дана нека су значајни дани у историји угарског учитељства.

Те силне хиљаде учитеља, нека сложи, јединодушно захтевају једно: „Једнак хлеб“ свакоме. Не пузати, не мољакати, него озбиљно и одлучно тражити оно, што нам припада. Нека се нико не устручава, нека се нико не снечава, него сложимо пођимо у борбу против наших угњетача и докажимо, да нам је екзистенција у опасности — а то не сме бити! У то име, сложимо и напред!“

Ето, то је јасна слика данашњег стања, толиким је плодом уродило наше досадање мољкање. Ето, тако се верма учитељство, ето тако мисле о нама они, који ведре и облаче. Даће нам онолико колико ни близу не стоји у сразмеру са све већом скупоћом, а ми ћемо и надаље грцати и гушати се у бризи и невољи. А наше породице? А деца наша? Шта ћемо ми сеоски учитељи, који имамо децу, те нам је дужност на пут их извести?

Ми ериски народни учитељи смо у најтежем положају. Поред материјалних незгода, боримо се и против незгода у самом устројству школа, против застарелих и по нас штетних уредаба, а посао нам је претерано велик.

Наше првостепене школске власти — особито на селу — нама су највећа несрећа и узрок силних зала. Када је оно митрополијски учитељски збор поднео сабору нацрт за уређење делокруга месног шк. одбора, свакако је то чинио на стеченог горког искуства. Сабор у том питању није учинио ништа. Шк. закон, односно нацрт шк. закона од 1870. г. био је много напреднији — него данашњи. Томе је 40 година — па камо напретка? Поред оваких прилика, пожељне ериске школе ериских учитеља.

M. B.

Наш народ и његова просвета.

IX.

(Сиринетан).

Већина народа нашег дахнула је душом, када му се даше прилика, да је могао читати Вукове народне песме, односно његове, народне, а то беше, када се свршио рат за српски језик и правове и када нам ступише и школе на стазу препорода, када им на чело стадохме *Натановић* и *Вукчевић*, који су истински, са љубављу прегли, да народу ставе на главу просветну капу од жарких сунчаних зрака. Тешко им беше, што у почетку не имађаху **с ким** у оноликом броју, у колико су жеделе њихових племените и родољубиве душе. Док сам жив пећу заборавити моје, учитељске матуре 1881. године у Г. Карловцу. Нисам био довршио ни осамнаесту годину, те нисам знао шта ћу од тешке радости, што ћу кроз који дан постати — народни учитељ! Једва смо чекали дан испита. Било нас је тих година у учитељској школи скупуњених с брда с дола. Беше ту неколико њих са врло слабом предпремом. Ево и дана испита. Улази велики *Натановић* са целим професорским збором. Са каквим смо их страхопоштовањем дочекали! Мудре његове очи нас очински погледају, а ми би тако радо загледали у душу његову, да дознамо, шта премисља у овоме часу. Да ли му пред душевним очима ускрећају слике наших сѐла, домовна, које ћемо ми препорађати.

Из веронаука је ишло добро. Долази рачун. На реду је једна наша другарица без предпреме и иначе је потекле учила. Задатак беше из „талијанске праксе.“ Ни запети, а она је прва. Професорима неугодно, а *Натановићу* као да ће наврети сузе... Нас неколицина горемо од жеље, да дођемо на ред, само да разведримо *Бабина* чело. Како би и њој дотле радо помогли, само да смо смели... Професорски збор хтео је дотичну срушити на годину дана, али се *Натановић* противио, те је у професорском збору рекао: „*Треба да знаше, да требамо*

штоштинама учитеља не само код нас, него и за Босну и Херцеговину. Само када је за сада и толико спремна, колико треба за основну школу, а за народ, нека се спрема у живоју. Још није код нас време за одабирање, али ће доћи и то.“ И она је прошла, те од швале постала учитељица.

И онда се кубурило.

А да ли је држава променила своје држање према српској народној школи?

Само се притајала за неколико година, јер су од године 1848. па овамо била на реду крупна политичка питања. Чим се ставе са уставом 1867. год. нешто консолидовало, ево и државних представника, да поново закуцају на врата наших школа, те је уведен мађарски језик у Угарској, а вероисповедне школе у Хрватској и Славонији законом од г. 1874—5. скоро су престале. У колико су у томе криви наши народни представници, ако се уопште може о кривци говорити, те колико је тај закон донео штете или добра образовању нашег народа у Хрватској и Славонији, могло би се много говорити и писати. Ја ћу као учитељ, који од почетка свога службовања до данас служим на комуналној школи, рећи ово, па макар ме ко и најонтрије осудио: Према стању наше школе пре 1874—5. године, те према не схватању значаја школе и њене мисије у народу нашем од стране њених представника по *селима* и *варошцима*, *те немалим екскузиве у присилном полагану школе*, да је тим законом уприличено образовање много већем броју нашег народа, него што би иначе било. Један језик, са две писмености за оба братака народа не прети опетанку наше народне индивидуалности. У школама се предаје и повесница српског народа. Прописан закон школског о вршењу верских функција од стране учитељства врло су строги. Па ипак ја држим, да када наш народ не буде жалио жртава, те буде схватао правилно позив и задатак школе, те је снабде са свима потребама и подигне је на ниво напредних школа као оно у Енглеској, да ће их поново добити у своје руке. Када ће то

бити, оставимо будућности скорој, или даљој...

Имају, наравно, и ове школе својих мапа, о којима ће бити говора у засебним чланцима.

У Угарској је Апоџијев школски закон показао велику агресивност државне власти према српским народним школама, те оне данас са великом напегом врше своју узвишену задаћу, јер се знање мађарског језика тражи у такој количини, да исто не може у жељеној мери постигли ни најбољи, највештији учитељ и зналац мађарског језика, те постадоше патници и учитељи и школска деца. Настало је једино просто бегство Срба са срп. народ. вероисповед. школа. Вапај њихов је велики. Имадеш да удовољаваш својој срп. народ. црквеној власти, па државној, па својој савести, па само-одржању, те поред свега тога, има у народу нашем људи, који су против материјалног уређења учитељског шталеа и још драге народ против тих и таквих патника... Један коренити Мађар, судија, рекао је, да би он дао двоструку плату народносним учитељима, нарочито српским, који у Угарској морају учити: српски, мађарски, цркв. словен. па и немачки и то у **основној школи**!...

У Угарској, дакле, морамо добро промислити шта ћемо и како ћемо, па да сачунамо још што се сачувати може и даде.

Ми то стање не можемо променути ниш му се одупрети, него можда само ублажити, што би био задатак наших посланика на државном сабору. Него морамо са *материјалним жртвама и сиромом учитеља уопште и у знању мађарског језика настојати*, да их одржимо на висини према државним школама, а у смеру, којим ћемо одржати карактер: *српски народ, школа*. Како ћемо то учинити, биће говора у посебном чланку.

Али и данас, што се материјалне стране тиче, држава ништа не помаже, него само надзирава и налаже, а народ надзирава. Где она пружа припомоћ, ту ставља и нове захтеве и претвара школе у државне, у којима је настави језик

мађарски. Под таквим околностима било је подлегло гордо *Панчево*, те напустило своју вероисповедну школу, те увело државну, тако *Тител* и друга места...

Свака држава се мора бринути за васпитање својих грађана, да се узмогне убрати у ред културних држава. У држани са више народности, која би од истих била немарна у васпитавању своје омладине, држава је дужна, да их са огромним средствима, са којима располаже, у томе случају па то и примора. Али, са културом дотичног народа у основним школама, удешеном према захтевима модерне педагогике, јер само тако може бити успеха, т. ј. само се са народном културом, којој је круна народни језик, могу развити душевне способности његове омладине, држављани, да буду ваљани, честити и вредни људи, од којих ће држава имати велике користи, с којима ће се моћи поносити у сваком погледу и који неће пропадати и селити у Америку... и овој бити на терет, ако и тамо не нађу зараде. Амос *Коменски*, *Русо* и други славни педагози, већ су давно изrekli велико педагошко начело, начело: *матерњег језика* у основним школама. И ни једна држава, друштво, које има уплива на школу или надзором или издржавањем, не би требало да увађа у основну народну школу други језик у толикој мери, када већ са стисањем околности то мора бити, да окрпи ово велико, начело па развитак душевних способности, начело матерњег језика. Та људи божи! Знате ли како је тешко васпитати дете, човека, на рођеном, матерњем језику, а како ли на туђем! То је тако звано *апагајско начело*. Зна — можда — шта говори, **не зна шта ради**. Из таквих школа, дете не изнесе готово никаквог знања. Ја знам наше Шкоце, Буњевце и Србе без својих школа. Та не уме се просто окрепути, ако нема родољубиве интелигенције. Бежи од лечника, од свега напредног. Само хуче, кука, куње целог свога века. Куд се окрене, по њега зло. Жалост је гледати тај свет и већ — никоме не верује, јер слабо зна мислити *овојом главом*, те не верује ни својој

редољубивој интелигенцији. Говорио зиду или њему. Ево вам нешто, што сам доживео. Један богат Јевреј послао је свога јединца сина код нас у први разред, јер му је дете, дружећи се са ерском децом научило потпуно ерски. Дете је свршило код нас и други разред и криво напредовало. У трећи разред га је отац дао у мађарску школу, да научи добро и мађарски. На крају године, ево паметног Јевреја к мени, те ме замоли, да му сина поново примимо код нас у трећи разред, јер тамо није ништа научио. За њега оно неколико речи, што је научио мађарски, није — вели — *никакво знање*, када је све друго лоше. Код нас је опет одишао. Сасвим природно. Мораш знати најпре добро свој језик, с којим ћеш развити моћ *појмана*, па ћеш после лако нпр. у највишем разреду, па и у пофторној школи научити *темеље* и туђег језика, па и говор, у колико му је у животу потребно.

Ја не знам, има ли Србина у Угарској, а да не би волео, да зна државни, мађарски језик. Али, да га научи не би се смео употребљавати тако прек, непедогошки, неприродни начин. Све се после раселине као мехур на води, јер такво учење, у толиком обиму, у *основној школи* не образује. Када дете остави школу, не зна добро ни ерски, ни мађарски, а о каквом знању, те *образованости*, тешко је и говорити.

Основна школа полаже само темеље за све знаости, уметности, па би ваљало ударити *темеље* и знању мађарског језика. Читање, писање и најужњији разговор, па би било доста. **И деци мило, учитељима лако и држави од користи.** Овако је само велика патња и нема — трајности.

Рекох, да ми не можемо ово изменити другачије, осим ако меродавни не увиде, да је овај начин *ливање воде кроз решето*. Шта дају те школе са чисто мађарском децом у чисто мађарским школама! Казује нам статистика. Где су земље и мађарског сељака? Где је подмладак? Та има села, где су врло ретка деца! О осталом да и не говоримо. А како је онда тек нама? Боже мој, како су многи

тако зван прваци једнога народа далеко од своје школе, од своје деџине, будућих грађана. Они канда не воде бригу о томе, да се у оним школи васпитају деца од 6 до 12 година, са својим њежним мозганима, њежним физичком снагом. И ми ту снагу просто не штедимо ни толико, колико потуру у своје цену... Па како да се развије као бор?...

И ово је једна од околности, што наша школа не показује жељеног успеха, те је већ на многим местима клоцула у борби са навикама нашега народа, са његовим мапама и оптерећеношћу мађ. језиком у толикој мери, те где смо ту смо. С тога све мање учитеља Срба, а број аналфабета — неписмених, врло слабо опада. А надзор? Неки учитељи већ јавно говоре, да им је само до тога стало, да како могу задовоље државног надзорника, а за остало како било...

Сада ћемо разгледати одношај пркве према школи и народној просвети. Шта она захтева и да ли нам и колико помаже у нашем раду?

Приг.

Стеван Радич.

ОЧИГЛЕДНОСТ И ОЧИГЛЕДНА СРЕДСТВА У РАЧУНСКОЈ НАСТАВИ.

МИЛОШ ПОПЛАРА — САРАЈЕВО.

(Серијатак.)

2.) Герсбахова рачунаљка (Löcherbrett).

Јосиф Герсбах био је музички и семинарски учитељ у Karlsruhe за вријеме Штерна. Умро је г. 1830. Његово познајство и заједнички рад са директором Штерном довело је до проналаска једне табле за ноте. Његова рачунаљка састоји се из зидне табле, на којој има 100 (10×10) јамица и 100 куглица, које су се лако могле метати и вадити из јамица. На овој табли може се лако доћи до сличне бројева, као и до свију задаћа, које се могу на руској рачунаљци представити. На њој је то још много лакше.

И овај је апарат, као и сви други доживио промјене, те је на овој идеји етворена „берлинска рачунаљка са дугмади“, „досова рачунарска даска“, приправе од Лиднера, Мартона и т. д.

3.) *Резенерова рачунаљка*. Ову су рачунаљку конструјисали браћа Резенер у Лајпцигу 1879. г. Састоји се из четири комада, и то: подножје, дрвени оквир, даска са федерима и дашчица за намјештање. Подножје је јака даска са завојима за равнање. Оквир је правоугли и на неједнаке дијелове раздијелен: између двије паралелне стране оквира стоје: паралелне шипке, у већем одјељењу 10, а у мањем 6, групирано све по 3; на свакој шипци има 10 куглица, те је на сваких првих пет нацртан претен. Куглице су у већем одијељењу једнако велике и сваки је ред обојен разном бојом, н. пр. први ред има боју бакрену, други никлову, трећи сребрну, четврти златну и т. д. Све шипке у већем одијељењу имају боју кованог и паширног новца. Куглице су у другом одијељењу (мањем) разне величине. На првој шипци највеће, па све мање и мање. Обадва одијељења могу се са двоја врата затворити. Оквир се може и тако поставити, да шипке могу бити равне (вертикалне) и водоравне (хоризонталне). Даска са федерима једноставно је уређена са 16 федера; сваки федер потискује горе ону куглицу коју желимо а код водоравног положаја машине не требају федери. Дашчица за намјештање помаже код рачунања са већим бројевима и за десетичне разломке. Резенерова рачунаљка служи за три врсте рачунања, и то: у бројном низу од 1—100, већем бројном низу и децималним бројевима. За прву врсту рачунања (1—100) служи ова рачунаљка кад су јој шипке водоравне и служи исто тако као и руска рачунаљка. Код рада у већем бројном низу или код предузимања децималних бројева шипке се ставе у вертикалан положај. Само за веће бројне низове служи веће одијељење, а за децималне бројеве служе оба одијељења. Строго узевши ова машина у ове двије врсте рачунања није још доста јасно очигледно средство. Оно је истина јасно, али не предочује садржај разне појединости. И поред ове комбинације рачунаљке опет се настава у већим бројним низовима мора основити на машту ученика.

4.) *Вунсторферова рачунаљка* (Wunstorf-Rechenmaschine). Ову је рачунаљку конструјисао Магнус, учитељ семинара у Хановру. Ова је рачунаљка управо комбинација руске, Геребахове и Резенерове рачунаљке. Она служи за рачунање од 1—100, у већим бројним низовима и децималним бројевима. Састоји се од правоугаоника, који је 2 м висок и 1 м широк и стоји на двије ноге. Има 10 усправних шипака у групи све по три, које су усађене у горње и доње дрво. Ове шипке у горњој половини имају половицу куглица руске рачунаљке. Шипке су усправне, а куглице су у једној линији, јер их држи федер тако да се могу држати у свакој висини и реду. На доњим шипкама су куглице, којима се може рачунати до хиљаде. Такођер се са овим одијељењем може рачунати новцима, вриједностима и децималама. Куглице на горњем и доњем одијељењу могу се са покретним дашчицама закључити. На овим дашчицама има по 10 јама, те може послужити као берлинска рачунаљка са дугмади. Ручовање са овом рачунаљком није једноставно, јер је и она комплицирана из три рачунаљке.

5.) *Берлинска рачунаљка са дугмади*. Ово је дрвена табла, у којој има 100 рушца у 10 реди, у сваком реду по 10. Уз ову рачунаљку иде 100 дрвених дугмади, са којима се очигледно на овој табли рачуна у бројном низу 1—100. На њој се врло лако представља бројна слика појединог броја.

6.) *Потсдамска рачунаљка*. Конструјисао је ректор Гинтер из Потсдама на основу брошуре: „Методика прве рачунарске наставе од Хер. Хазе.“ На овој се рачунаљци употребљују за бројне низове очигледно линије, а састоји се из једне црне табле, на којој има 20 усправних бијелих линија, од којих је 5., 10., 15. и 20 дугла да су редовито што прегледније. На доњој страни табле има један сандучић, који сакрива гвоздену шипку са 20 пљошнатих четвороуглих тијела за рачунање, које су на обе шире стране црвено и зелено бојадисане, а на узим површинама црно. На све четири стране имају рушцу, да се могу објесити у

сваком положају — за бројне редове од 1—100 узима се 3 м дуга даска, на којој има 100 линија а рачунаљци се долажу коцке у 6 боја и друге ствари, које служе за рачунање.

7.) *Пелманова рачунаљка*. Ову је рачунаљку изумио Д-р Пелман, који је живио крајем XVII. и почетком XVIII. вијека. Био је директор реалке у Ерлангену, а пошље свештеник у Оетхајму у Баварекој. Ова се рачунаљка употребљава код рачунања са разломцима и састоји се из квадратног усправног оквира у коме има 16 једнаких квадратичних шипака, која је једна до друге постављена. Свака се шипка може кроз руну на горњој дасци оквира извући колико треба. Прва шипка представља цијело, јер није никако подијељена; друга је подијељена на два једнака дијела ($\frac{1}{2}$); трећа на три ($\frac{1}{3}$); четврта на четири ($\frac{1}{4}$) и т. д. Сви су ови дијелови наизманих на једној гвозденој шипци те чине цијело, али се може извући из оквира и свако цијело раставити на дијелове и тим очигледно показати разломци. Како се види ова рачунаљка служи само за упознавање разломака.

8.) *Вартова рачунаљка*. Ову је рачунаљку конструирао учитељ Варт у Кепенику, који је пошље био ректор у Стеглицу код Берлина. Ова је рачунаљка приближно једнака и врло слична Пелмановој. Оквир је 1 м^2 и има 10 троугли шипака, које леже водоравно. На једној страни даље има урезотине на које се шипке наклањају и на другу страну оквира у руну улазе. Шипке су раздијељене и то прва на 2 дијела ($\frac{1}{2}$); друга на 3 ($\frac{1}{3}$); трећа на 4 ($\frac{1}{4}$); четврта на 6 ($\frac{1}{6}$); шеста на 8 ($\frac{1}{8}$); седма на 12 ($\frac{1}{12}$); осма на 16 ($\frac{1}{16}$); девета на 24 ($\frac{1}{24}$); десета на 44 ($\frac{1}{44}$). Дијелови на овакој шипци бојадисани су црвено и бијело наизмјениче.

Свака страница оквира има разне цртеже и то на три своје стране. Ови цртежи служе за очигледно разлагање и већих бројева. На горњој страни оквира висе један штап који се може по вољи кретати и њиме разни дијелови показивати. На задњој страни оквира су клинчићи намјештени да се може м^2 са капапом представити и тиме очигледно по-

казати м^2 и дм^2 . Ова рачунаљка служи за упознавање обичних и децималних разломака. На овој рачунаљци може се видјети дијељење на обичне и десетичне разломке и њихов односај. За вјекбање има и више комада плеха, који се међу на шипке. Још имају двије осмоугране шипке које служе за упознавање разломака; једна служи за обичне разломке, а друга за децималне. Ове су шипке за дјечије руковање, да могу ићи од руке до руке и да стоје у школи да се дјeca на њима вјекбају.

9.) *Шейсова рачунаљка*. (Apparat zur Veranschaulichung der Bruchrechnung). Конструирао Шенс, учитељ у Штетину.

Ова се рачунаљка састоји из 10 једнаких правоуглих дрвених плоча, које су 20 см дугачке, 10 см широке и $1\frac{1}{2}$ см дебеле. Једна је плочина нераздијељена, а остале су раздијељене на 2, 3, 4, 5, 6, 8, 9, 10 и 12 једнаких комада паралелно са дужици странама. Плочице су бојадисане свијетло-смеђе, а линије другом бојом. Цртежу је сврха да се распозна јединица. Поједини комади имају на горњој страни у бошку по једну цифру; једна означаје бројеве дијељена = (бројитељ), а друга на колико је дијелова раздијељено цијело (именитељ). Метална шипка са јаком олакшава дијељење шпјелова на дијелове, те и скупљање тих дијелова. Ова рачунаљка служи за очигледно упознавање обичних разломака и рачунање с њима.

Овдје сам изложио неколико рачунаљки у намери да се наше учитељство колико толико упозна с њима и да може за своју школу набавити оне рачунаљке, за које држим, да су најбољије.

Нов метод читања и писања.

(Српстаг.)

Други део. Памћење. Дете треба да зна упоређивати и познавати облик слова не наговарајући га. Према потреби учитеља, просто позива дете, пред којим се налазе два слова, да му да слово **О**, слово **Ј**. Често се дешава да дете не може одмах да их позна самим

гледањем, с тога се одмах помаже и питањем. С тога чим учитељ примети да се дете колеба у одређивању слова самим гледањем, нека му дозволи да слово и опипа. Ако ли се и после тога не постигне жељени резултат, онда треба предавање одмах прекинути.

Трећи део. Говор. Износени деци картон на коме је **О** (или који други самогласник кад дође на ред) учитељ пита, шта је ово? Наговори Петре! Милане!

Сва три дела предавања треба да теку један за другим и да чине цело предавање — један час.

Овај метод олакшава да се облици слова — слике — боље ушворе, и то је сасвим разумљиво. Кад дете, у првом делу предавања, гледа и пита слово, онда се у његовој памети кајдн чулима утврђује слика тога слова: видом и пипањем.

Но тај метод не олакшава само писање, него и читање. Кад дете пипа слово, оно припрема покрет за писање, а кад га гледа, оно се припрема за читање.

На сличан начин предају се и остала слова: самогласна и сугласна; сугласна се предају искључиво по фонетичном методу, на слојове; показујући сугласник дете наговара његов глас, а не име, и до њега намешта самогласник, те тако добије слог и на тај начин олакшава изговор сугласника. Но то треба радити доцније: у току прве три етапе нека се учитељ ограничи гласом сугласника и нека се не помаже самогласником.

Такво предавање, међутим, не треба примењивати за целу азбуку. Потребно је да се што пре приступи састављању речи, почев оним слововима, којима се дете само служи у свом природном, децем говору.

Овде имају места два везања, за која су потребна два педагошка помоћна средства:

1.) *Мали картони који за писање припремају покрет и ритам.* То су, као што већ знамо, мала и глатка парчад картона са прилепљеним словима, изрезаним од црвене хартије. Слова, односно картониће, не треба ређати азбучним редом, већ по сличности њихова облика, нацрта. На тим картонићима деца се уче да пипају слова у *оном правцу у коме се та слова и пишу.*

2.) *Купије са покретним словима.* Ја сам те купије направно од картона и врло просто тако, како би биле zgodne за дотичну групу

слова по сличности и по тешкоћи њихова изговора, или састављена по словима.

На лицу сваке купије прилепљено је рефлектно слово, а сем њега у купији се налазе још неколико примерака истог слова, која сам изрезао од обојеног картона. Помоћу тих покретних слова дете саставља слојове и речи.

Дете мора *само да узима* потребна слова и *само* да их, по савршеном раду, оставља у купију.

Таква настава је права игра при којој се дете за сваку реч, коју хоће да састави, по неколико пута служи потребним словима.

Понављањем сличних везања дете се *неприметно* припрема за писање, јер се сви елементи за то потребни, налазе ту, на лицу места. И, одста, идући тим путем дете научи:

1.) ваљаност линија, које граниче облик;
2.) да влада мишићним механизмом, који је преко потребан за слободну употребу прибора за писање;

1.) научи графичке знаке и њихову важност за слова, као именима гласова; поред тога упозна њихову улогу у састављању речи;

4.) и, најпосле, дете механички, писмаца покрете за појединачна писмена; а да се ти покрети извештају, учврсте и ушамте помажу му они опипљиви модели — образци (хартија и црвена боја).

На ипак дете, које је припремано тим начином, није ни једанпут писало. Можемо рећи, да смо у њему створили читав низ покрета помоћу којих рад, који се налази у потенцији, може добити спољашњи облик у виду писања речи, о којима деци ум нећ има многобројне представе.

И зато морамо трпељиво очекивати да се у детету пробуди слободан акт воље, који би га нагнао да пише.

Често се дешава, да дете, или утицајем какве емоције, или на осећања подражавања, узима креду и *пише* неке знаке, који су му, на сваки начин, изрази неких представа. То баш и јесте она приметна аналогија, која постоји међу писменим и усменим говором.

Успомене ради у детињем животу обично се придежели онај момент, кад је оно први пут написало штогод. Кад та појава наступи, то јест, кад се писмени говор развио у толикој мери да трајно изапаа, онда нека се уметла учитељ и нека охрабри и упуту дете. И, ето, тада је време свему ономе, што сам горе

казано. Кад дете стекне поуздање за писање, може му се дати напуната вежбања и оловка, па онда перо и мастило, и будите уверени да ће оно писати чистко и разговодно.

Неколико завршних мисли о мом методу. Примена описаног метода показала ми је, на пракси, изавршене резултате. Дете се учи писању низом игара и разним вежбањима, која су упућена да пробуде његову пажњу и интерес, а никако не траже од њега да ту пажњу напреже. Ја и моји помоћници у школи „Case dei bambini“ изабацили смо сваки напор, свако напрезање, које замара, сваку досаду, тога обичног пратиоца сваке наставе у графичком говору. Сем тога смо детету уштедили знатан део времена. Поредених децу обичне основне школе са децом наше школе, која су чак и узрастом млађа од оне прве, ми смо се уверили, да су наша деца куд и камо боља како у писању, тако и у читању.

Ја држим да сам пронашао метод, који се може применити и на много млађој деци, по што су она, са којима се сада обично почиње писање и читање. Наша је припрема много лакша од Фребеловог рада; наше игре, које се састоје из коришћења покретним словима, вежбања у писању рељефних писмена (на глатком дну кутије) необично су лака да то радо упамте и деца од четири године.

На сличан начин ја сам радикално изменио и предавања о словима. И оно, што се нашим методом знатно брже долази до циља, него уобичајеним методом, лако се да објаснити, само ако се не губи из вида да је он последица припремљеног рада за писање. И ми смо у довољној мери проанализирали те радове, радећи сваком од њих појединачно, као на пример: уметност потребе прибора за писање и мишићни покрет, који је преко потребан за попуњавање графичких слика.

Кад се, при обичним методима, тражи, да деца, вршећи једновременно две радње, науче обе једновременно, онда је то тражење рада, који премаша њихову снагу. Прост покрет руке којом пишемо слово или реч, претпоставља правилну координацију (наједначивање) групе разних мишића, чије функционисање и изазива механички покрет прибора, који се налази међу прстима. Ако координација сличних покрета буде више мање компликована, онда ће она да изазове заморност и неће постићи циља.

А то се баш и дешава употребом уобичајених метода. Поред тога број вежбања тим методом мало је мањи од броја једновременних вежбања при аналитичком методу. И одста, цртање геометријских облика (коришћење прибором) и поновни покрети, који се врше приликом писања слова, кад би они могли бити представљени графичким знацима и скупљени уједно, заузели би сувише много листова. Но ми смо, анализирајући тај рад, дошли до закључка, да је боље упростити тај покрет, упростити га повећавањем у исто време број вежбања њиме. Психички модели у нашем методу многобројни су, јер комбинују неколико чула у једно исто време и у једном истом вежбању — као, на пример, вид и писање ради добијања графичког знака. То непосредно води циљу и чини основу метода, који непосредно припрема за ритам и покрет писања: у обичном методу тај се покрет јавља тек као резултат (не увек добар) дугог и тешког напрезања, које мора да врши *рука ари поддржавању онога, што види око*, јер између осећаја вида (словом) и покретним актом (писање) нема непосредне везе, као што је има, на прилику, између речи коју чујемо и речи коју изговоримо.

Наш се метод може применити и на много млађој деци, по што је то прописала педагогија. Педагогија у овом случају припрема дете за тешкоће свога метода, док међутим наш метод је потпуно природан и истиче из деце способности. То ће нам доказати оглед. Из наших посматрања уверили смо се да је дете од четири године онај узраст, на који већина случајева указује као на најподеснији за почетак васпитања помоћу писмених слика. Образовање усменог говора код деце се готово завршује навршетком треће године; за тим остаје још година до времена, кад треба почети образовање писменим говором. Ту годину корисно можемо употребити на образовање чула и разговорне речи. Дете од четири године потпуно слободно дознаје разне предмете (васпитање чула) и наивни ће се да распознаје човечји говор и следовати главним покретима, који се односе на елементе образовања говора.

И онда, кад у њему почне тај психолошки период који га води под заставу љубопитства, карактернога за тај период, вишем васпитању тада треба фонетички говор допунити графич-

чим. И не само треба, него и мора. Ја тврдим тако, јер његово допуњавање помаже децем психолошким развоју.

Наш метод даје детету у руке масу предмета, који се не разликују много од оних на које је оно навикло приликом играња: упознавање слова, избор, њихов ред у кутијама такође је детету забаван посао и не тражи од њега сувишно трошење психичке енергије. Те „игре“, којима је циљ писање, у исто време допуњују васпитање деце говором, који је још раније почео.

И кад тим начином дете научи читати и писати речи, онда ће оне стално учвршћивати у својој памети оне појмове које те речи представљају и чине конкретнији говор. На тај начин наш метод помаже и општем децем васпитању.

Надам се, да ће ми будућност дати за право и учинити да метод, који влада у школи „Case dei bambini“, постане општи за све школе.“

Београд, 4. марта 1912. г.

С руског Свет. С. Поповић,
учитељ у Београду.

Спољашње перцепције.

Од
ГАБР. КОМПЕЗЕРА.
Превео
ВАСА СТАЈИЋ.

Чулан обмане. — Много се говорило о чулним обманама. Често се наводе обмане код вида: илузија штапа који изгледа преломљен ако му се један крај ково метне у воду, квадратне кугле која из далека изгледа обла, итд. Ове се илузије, заправо, имају приписати не чулима самим, него закључивању које хрђава објашњава чулане изгледе, или које ниште од чула да изиђе на граница своје компетенције, па да пружи знања која се могу добити само од другог једног чула. Чулни изгледи су увек оно што треба да буду. Тако, на пример, физика објашњава феномен штапа који изгледа преломљен законима о преламању светлости. Али, пошто смо ми навикли да суђење о реалном стању ствари вежемо за изгледе боја код тих истих ствари, то нас они изгледи, у неким случајевима обману; ми се варамо кад се они, из кој било разлога, не подударају више са стваришћу.

Халуцинације. — Једина истинска обмана чула јесте халуцинација. У овом случају ми мислимо да видимо, да чујемо, а, у ствари,

изван нас нема предмета који бисмо могли видети или чути. Халуцинација је лажна перцепција, чисто субјективна перцепција која не одговара никаквој објективној стварности.

Тако је, у осталом, објаснити ову обману или, боље рећи, болест чула. У нормалном стању, перцепција је резултат извесног низа првих феномена које назива спољашњи утисак стварног неког предмета. Али у извесним аномалним стањима, перципција надражај може да буде резултат једноставне напетости мисли, нерда у организму. Оптички нерв онда трепери као да је надражен светлим неким телом, а дух пројцира изван нас, као да одговара некој стварности, слику која му је донесена, и која је само утвара.

Релативност чулних сазнања. — Ако има истине која је сад већ стечена за филозофију, онда је то релативност чулног сазнања: оно потиче од односа између два члана, спољашњег предмета и организација наших чула. Измените чулно оруђе, и перцепција ће бити другачија. Тако око општењено жутицом види све у жутом; тако и о другим случајевима, ако наступити далтонизам,⁽¹⁾ на пример, ако не може да разазна црвену боју. Оно што даје отпор слабијој руци детета, не може то крпкој руци зрела човека. Чула нам, дакле не дају апсолутна сазнања. (1) Под мисро-скопом видимо велико оно што природном виду изгледа мало.

Са друге стране, очевидно је да чулане перцепције нису налик на материјалне феномене који их производе. Оне су знаци који на свој начин преводе означене ствари. Изван нас, звук није, као што се зна, ништа друго до кретање материје; светлост је тако исто само кретање. Треба добро бити прожет истом да, кад не би било слуха, не би било ни звука; кад не би било очију, не било ни светлости у природи. Материја је, на неки начин, текст неприступачан и који се сам по себи не може одгонети, а који ми познајемо само у преводу.

Идеализам. — Из релативности чулних сазнања су неки филозофи извели претеран и неприхватљив закључак да је спољашњи свет илузија, само празан привид. Беркли је тврдио да материја не постоји, и да се сва стварност своди на наша стања свести. Та се доктрина зове *идеализам*⁽²⁾.

Реалност спољашњег света. — Берклију треба одговорити да чула, и ако нам не дају адекватно сазнање о материји, и ако нам не кажу шта је спољашњи свет сам по себи, ипак нам бар толико откривају, да има нешто изван нас, да има спољашњег света.

(1) По неким филозофима, требало би под материје разликати три квалитете (просторност, дилатност, облик, итд.) и друге квалитете (боју, уку, мирис итд.). Само при би били апсолутна својства. Модерни филозофи нису имали смисла да допуну да је и сама просторност релативно сазнање, јер је различита за разне структуре видног органа.

Перцепције слуха, мириса и укуса, кад би биле саме, могле би бити сатрапне, до извесне тачке, као чисто субјективни утисци, које бисмо ми у плузији пројцирали изван нас, припекујући их имажинарно некој супстанцији.

Али како да истражемо у истом мишљењу у присуству видне перцепције просторности, која је тако радикално супротна непросторним нашим стањима свести, нарочито у присуству перцепција пипања, отпора који пипању ставља насупрот оно непознато нешто које је изван нас? Ако је Декарт могао рећи: „Ја мислим, дакле ја јесам“, онда се може додати аналогном формулом: Ја осећам, ја пипам нешто што се одупире, ја схватам нешто просторно: дакле, има нешто изван мене.

Додајмо, иначе, да веровање у спољашњи свет, да идеја о материји различитиј од нас није непосредна перцепција чула, резултат непосредног искуства: она је изведено схватање које се мало по мало организује у духу. Пошто нам чула непосредно откривају само појединачне квалитете, то ми само асоцијацијом, координацијом разних њихових утисака, неосетно сједињених у једну једину слику, успевамо да *објективисамо**, то јест да пројцирамо изван нас, да сматрамо као посебну супстанцију узорк свих чулних перцепција.

РЕЗИМЕ.

54. *Спољашња перцепција* је интелектуална радња којом ми долазимо до непосредног сазнања о спољашњем свету.

55. Спољашња перцепција има за органе пет чула: *мирис,кус,слух,вид* и *пипање*. Неки психолози издвајају још и мишљиво и ошће органско чуло.

56. *Сензације* су афективни феномени задобљивања или бола: *перцепције* су феномени који пружају представе. Још се може рећи да је сензација *субјективна*, а перцепција *објективна*.

57. Чула се могу распоредити, према томе какве услуге чине и интелегенцији, овако: 1^а вид, 2^а слух, 3^а пипање, 4^а мирис, 5^акус.

58. Спољашња перцепција је психички феномен који претпоставља *физички феномен*: предмет перцепције, и *физиолошке услове*: спољашњи орган чула, нерве мозак.

59. Свако нам чуло даје специјалне перцепције, од којих су неке *природне*, неке *стичене*, једне *пационе*, друге *активне*.

60. Специјалне перцепције *мириса* и *куса* јесу *мириси* и *врсне кука*.

61. Специјалне перцепције *слуха* јесу *звук* и његови разни квалитети. Слук тек помоћу искуства и закључивања схвата правац и размак звукова.

62. Природне перцепције *вида* јесу *боје* и *просторности* (површине. Перцепције *разлика* и *дубине* тела јесте *стичена перцепција* вида.

63. Главна перцепција *вида*на јесте *тврдоћа* или *ошћор*.

64. Чула су неогрењива кад не излазе из своје властите области.

65. *Халуцинација* је лажна перцепција.

66. Чулна сазнања су релативна: али ако она и не чине да познамо материју каква је по себи, она нам ипак на *поуздан начин* откривају егзистенцију материје.

Педагошки преглед.

Прилике украјинског школства и учитељства у Галицији. На поруку земаљске автономije у Галицији статистички податаци и остали званични списи пре 50 година доказују, да је учитељство и школство било боље збринуто под старањем централне владе, него сад под управом земаљске автономije, која је у Галицији знаменје анархије и самовоље пољског племства. Није то само један суд о томе: стално суди о томе тако сва напредна пољска и украјинска штампа која прати народну просвету.

Пољско племство које је страшило своју државну самосталност, које је сматрало народ за радену стоку, чију је мuku и беду морално и материјално експлоатисало, бојало се просветне свале централне владе, јер је знало, да просвећен народ не да собом управљати као стоком и не да се несавати неколиким тисућима урођених авантюриста.

С тога је уложило све силе, да би утицало на владу, како би на крају дошло до автономije тако издељене т. ј. дозволу да узима земљу и народ пољски а да плаћка народ украјински, који је живео по сталежа у ропству некадашње Пољске, обрађивао већу половину земље, а у својој непросвећености био згодни предмет за искористивање. Од год. 1861. т. ј. од уређења галичког земаљског сабора, у којем је пољско племство било од почетка па и данас је неограничени господар, играло је то племство дволучну улогу у стварима народне просвете: пред владом се претварало као да ради на унапређењу народне просвете, а у земљи је задржавало сваки покрет и пријатну иницијативу таког смера. Тога се дражи и данас. Ако прочитате говоре из саборских седница и речи разних племићких посланика у сабору, ужаснућете се с каквим цинизмом су ти људи у стању да нарекну и највећу не-

правду; кад би се судило по њиховим речима, морао би човек мислити, да је у Галицији створен социјални рај.

Од г. 1869. кад је једна школа с једним учитељем просечно долазила на 30 опћина а 12 хиљада становника, кад се од 1000 деце учио читати једва четворо, пољско племство, да би помогло ужасној заосталости народа и доказало како му лежи на срцу народно образовање, одобрило је на сабору 1871. год. на учитељске плате и на све народне школе у свему 10.000 К. Но у исто доба учинило је зајам од три милијуна, а повисило са 20—25% плате чиновницима земаљске управе и дневнице земаљских посланика.

Године 1878. брисао је галички сабор из прорачуна 25.000 фор. одређених за грађну нових школ. зграда сиромашним општинама и 5610 фор. одређених за награду учитељима. Али је у исто доба на предлог барона Баума, који је потписао 80 посланика, већина у сабору одобрила да се новим плата земаљском маршалу грофу Водзницом са 15.200 фор.

Када је због недостатка у фонду, земаљски школ. савет 1883. отпустио многе учитеље као непотребне, посланик С. Мадејски као референт у тој ствари, захвалио је земаљском школ. савету 1887. на његовој „уздражљивости“ у издацима на народне школе. Но народ је био паметнији од племства и на крајне назадна резонована Зиблицјевића и Абрахамовића у сабору 1887. год. рекао им је посланик Бојко: „Нама селацима највећа је потреба добар учитељ. За то не жалимо и не бојмо се издатака“. Други селак Крамарик рекао је у сабору 1889 г.: „Изјављујем у име селаштва, да кад год се буде радило о побољшању учитељског стања и унапређењу просвете, ми селаци ништа нећемо жалити на ту цео“.

Тако је тамо и данас.

По дугом саветовању у Бечу и по тим упутствима, земаљски школ. савет разделивши школе на сталне, добио је аутономију и сталност окупних школ. надзорника. Општинске школе и учитељске одељење су на две категорије: на селачке и господске. За њих су створене нарочите наставне основе и губеници, заведена је нова врста учитеља и то таквих, које су свршиле народну школу и положили неки познати испит, слушале у манастиру шестонедељни курса. Таквих учитеља има

данас до 1000. Таке су учитељице задовољне са оном јадном платом, свој педагошки рад своде на верску поуку, боје се власти, а најглавније је да „не буне“ народ у читаоницама, економским удружењима и новчаним заводима, јер знају да власти сваки рад у народу сматрају за злочин.

Један од најглавнијих послова свију власти јесте, pazити на политичку уверљивост учитеља. Рад и способност учитеља није ништа, ако он није добар кортеж. Ако учитељ није такав, гони га жид, двор, деморализовани хлоп, жандарми их терају оковане у затвор, забацију их са службе, напуштају их да умру од глади на најгорим стацијама где у школи нема лећи, врата ни прозора; вешито су гоњени и пате се стално без сваког права, ни где немајући заштите, а ако треба надзорнику или хетману доказа против њих, паћу се лажни сведоци за свашто, да би се кривица учитељева доказала. Да се учитељ жали вишој власти, не вреди му, јер му се позив неће послати до министра.

За школ. надзорнике не постављају се заслужни учитељи, добри педагози, него они, чија је највећа заслуга селца послушност према хетману и владајућем племству. Протеција је једини основ за унапређење. У Галицији се на школским стварима не гледа на коменту васпитачку и педагошку, него на политичку. Председнике зем. школ. савета именују окупни хетманима, а и садашњи председник Дембовски дошао је на то место протекијом кнеза Радцивила. Школу не разуме ни трини, али је зато према учитељима осоран до крајности, називајући их разним именима. Гоњење учитеља за његово време дошло је до широких размера. С тога је учитељство огорчено против њега и недавно су листови донели вест, да га је неки несретник хтео устрелити.

Када се недавно у сабору радило на уређењу учит. плата и допашању саужене практике за учитеље, Дембовски је био једини противник томе и рекао да учитељству не треба практика.

Таким газдовањем и повенском политиком Пољака, највише има штете и сноси невоље Украјинско учитељство и народ.

У чителу украјинским окупима, где су недавно биле већ украјинске школе и у њима учитељи Украјинци, данас су те школе претво-

рене у польске, у њих насиљем или варком намештају учитеље Пољаке и уведен је польски језик као наставни. У чисто украјинским окруама једва има трећина, четвртина или петина украјинског учитељства, јер се у учит. школе прима веома мало Украјинаца, те тако излази и мало кандидата за учитеље. На и тима школски надзорници Пољаци не дају места, ма да у округу има и по неколико празних места. Учитељи Украјинци морају се примати места на приватним школама или селити у Америку.

Велика већина пољских учитеља, насилно гони украјинску децу да уче пољски читати и молити се Богу на том језику. Народ украјински бори се против тог насиља, бојкотије те школе, отвора приватне, али власти кажњавају родитеље ако не шљу децу у те школе.

Од 8,029.387 становника у Галицији, Украјинаца има 4,081.259. На ипак украјински народ има једва пет државних гимназија и ниједне реалке и мора на својих средствa да издржава 7 средњих приватних школа и неколико десетина припремних теџајева за средње школе, док Пољаци имају 60 гимназија и 14 реалка, већином државних. Према 14 пољских мушких учитељских школа и 4 женске, сасвим државних, Украјинци немају ни једног, него издржавају приватну учит. школу за женске, а овој Пољаци не дају право јавности. Према 84 окр. школска надзорника Пољака, има само 4 Украјинца, а од тих је један међу Пољацима у западној Галицији.

Увањањем две категорије учит. школа и дељењем школа на господске и паорске, деци је свеској забрањен приступ у гимназију, јер се у паорским школама не учи немачки. Зато се Украјинци по провинцији већ одавне боре, да би се установиле четвороразредне школе свугде тамо где има неколико стотина обавезне деце за школу и обвезују се све излатке спосити који су у вези са отварањем такве школе. Али власти не дозвољавају оснивање таквих школа, а хетмани и надзорници веде: „На што хлопу (паору) школа?“ Тај систем глунављења и касташтва а проткан шовинизмом, доноси, да се у школама мало учи и мало научи. Деца по свршеној школи не знају читати, писати, рачунати, како су то извели и чланови у последњој анкети зем. школског савета. Учитељству се даје мало образовања и стручног и општег. На учитељским школама

нема стручно спремих педагога, учитељски часописи су најубокији од свију учит. листова у целој држави, нема важићих педагошких дела, па ни добрих превода, народу се гадн школа и учитељство, а учитељ лишен свију права умире од глади...

А да се учитељство не би могло организовати у своје организације а удружити се с народом; стављено је под потпуни полицијски надзор, опкољено шпијунима, а уз то се развија међу њега шовинистички бој. Од 14.000 учит. снага у Галицији, Украјинаца има око 3000, али и од тих је већи део додељен паорским школама и у западној Галицији. Међу Украјинцима у Галицији има 2,459.410 неписмених, међу Пољацима 2,104.869. Од 1,100.000 деце за школу обвезне остаје 400.000 без сваке наставе. 636 општина немају школа, 600 школа је без учитеља, 2200 школа је у таквом стању, да су штале племенских коња палате према њима, а у таким школама учи један учитељ по 100—200 деце, у читавој петини школа зми се не учи, јер нема огрева, послуге и др.

Те галичке прилике треба из корена лечити, с тога се од 14.000 учитеља едегло змие у Льово око 11.000 учитеља на позив извршног одбора учит. организација. Учитељство је прогласило да је шовинистички рат политички међу учитељством само на корнет непријатељима школе и учитељства, с тога се споразумело учитељство и пољско и украјинско, да у питањима сталешким, школским и општем просветним ради солидарно. Владини кругови су хтели већ да изиграју овај споразум, те при вањању о побољшању учит. плати уздесли су ствар тако, као да је томе сметала опструкција коју су у сабору водили украјински посланици. Учитељство се крекнуло да на својим зборовима осуди украјинску опструкцију, али се брзо испоставило да је то политичка емицалица владиних кругова, да ослабе солидарну акцију украјинског и пољског учитељства.

На великом учитељском збору 14. јануара, где је било око 11.000 учитеља дошло је све што је могло доћи. Код куће су остали болесни, стари и деморализовани.

О учитељским платама реферисао је Пољак Смутновски, а о прагматици Украјинац Влазичук.

Реферат су завршили резолуцијама у којима се тражи уређење плата и мировине,

установљење учитељске прагматике а ако земаљски сабор не буде узео то у привреме да се учитељство обрати својим тражбицама на централну владу у Бечу и тамо одржи један велики збор. У палати где се збор у Љову држао може стати око 8000 особа, с тога се за оне који су остали напољу у исто доба одржала друга седница, где су исто тако говорили референти и посланици.

После конгреса учитељство је отишло пред саборницу и изаслало изасланике земаљском маршалу. Он је најавио, да ће потпомоћи ту ствар колико финансије допуштају, али уједино рекао, да беда учитељска није тако велика као што је учитељство приказује.

Учитељство галичко држи, да се његова акција није тим завршила, него да му будућност зависи од солидарности и потпуног организовањем рада.

„Češka Škola“.

Учитељство.

Српски Учитељски Савез у Турској. Учитељи велешког краја одржали су 29. марта по ст. к. збор, на ком су поред осталог довели оваку одлуку: 1.) Да се извеште сви обласна учитељска удружења, да је Обласно Учитељско Удружење у Велесу наставило свој рад, уз искрену жељу да ускоро поздравити све учитеље скупштине у Учитељском Савезу, који је најјача гаранција за правилан ток ствари нашег народа у свима правцима. 2.) Свесно високе улоге, коју учитељи имају у народу као његови најближи пошери, ово удружење ставља себи у дужност, да се што више посвети народном добру, апелујући на остала обласна удружења да и она, у том циљу, живо наставу на одстрањивању свих препрека које, ометају правилан ток народног живота; а нарочито сваки расцеп који се намерно ствара од извесних људи, и то баш у данашњим приликама, када је народна јединишност најпотребнија. 3.) Предлаже да скопско учитељско удружење поведе преговоре са осталим удружењима у погледу времена и места за идну учитељску скупштину.

Савез аустријских учитеља поднео је сабору меморандум ради побољшања учит. доплате, која је по свима покрајинама веома лоша. Поводом тим писала је „Н. Сл. Преса“: „Човек се мора дивити како су учитељи могли

до сада то трпети. Дужности њихове множиле се из године у годину, живот је бивао све скупљи и стварао нове и нове потребе, а плата за рад остала је и остаје каква је и била и ништа се није учинило ради поправке тога положаја. Учитељима се веома одговара нема нована, у исто време кад милијуни иду на издржавање војске како је мирно свугде.“ „Ист тај види знатну опасност у запемаривању тога питања, које може довести до озбиљних последица, јер се већ у певоза све већма шири воља штрајковању.

Удате учитељице у Швајцарској. Само у кантону St. Gallen није допуштено удатим учитељицама да отиравају дужност. У свима осталим швајцарским кантонима учитељују удате учитељице без икаквог приговора. У кантону бернском има и. пр. од 1119 учитељица 340 удатих. Али недавно шв. савет у Цириху, решно је да неће у будуће узимати удате учитељице. Против тога решења протестовале су учитељице и женска удружења у Цириху на својим скуповима. Известитељице су доказивале, да је у више случајева и могуће, па и добро, да учитељице своје педагошко образовање споје са удајом.

Разлагања известитељица била су потврђена многим примерима из живота. Нарочито има своју вредност попуњавање сеоских учит. места учитељицама, јер се даје прилика да се учитељ и учитељица узму и заједнички раде на образовању сеоске омладине. Таким путем долазе општини до солидних средстава, које вољно и истрајно врше своју дужност.

Листак.

СЛИЧИЦЕ

из појачног живота српских народних учитеља.

1. Часна дужност.

У једној су пеници два свештеника, а у другој један учитељ. Учитељ поје сам и једва издржава напор, који му се опаже у набрелим вратним жилама.

Она два она не налазе за дужност, да га испомогну, него се само креће.

Причањеници целивају икону и после сваког целивања чује се звекот новца у гвозденом тасу, постављеном поред иконе, која се целива.

Свештеник изишао с цутиром на часне

двери, да причасницима за опроштење грехова пружи тајну причешћа. Један од оне двојнице отапа изишао да деси нафору а други ушао у олтар.

Свештеник с путром чека учитеља, да плаће из певнице пред часне двери и да причасницима брише уста. Учитељ се не миче из певнице своје, него механички поје „Тјело Христово“.

Тutor љутито прилази часним дверима и узима убрус.

Учитељ буде тужан, да причасницима неће да брише уста и да тиме изазива негодовање присутних верних.

Учитељева одбрана гласи: То је дужност свештеника, кад их има више. Учитељ је дужан, да pazi на децу и да певницу држи. Недавно му је пребачено, што и у олтар залази, а овамо се тражи, да стане пред часне двери.

Дошао је у сузоб са парохом.

— Треба за част да држите, господине учитељу, када ту функцију обављате, — пребацио му је господин парох.

Дакле, за учитеља је част, а за господина татора и за господина попу не би била част? Да ли је можда оним очима, који су се за певницом крстили, дог је учитељ изгледно, било испод чисти помоћни учитељу, да сам не поје?

2. Христов гроб.

Жури свет у цркву да целива Христов гроб. Гробна тишина, само се чује, како новац пада у онај тас на Христовом гробу. И човек нехотице долази до закључка, да није тас тамо постављен због Христовог гроба, него Христов гроб због тога таса и као да они војници поред Христовог гроба нису постављени за успомену на оне војнике, који су чували Христов гроб, него да су постављени, да чувају оне новце на Христовом гробу.

Учитељи се поређаше за певницама и чекају да се отпочне јутрење, које се држи у рано јутро на велику суботу. Дођоше и свештеници. Учитељи стоје, стоји и народ. Јутрење се не почиње, јер треба *целивање* да се доврши, због и т. д. Црквњак узима тас са гроба, уноси га у олтар а заноси га празног и на ново оставља на старо место.

3. Из црквено-општинских записника.

Када би нам до руку могли доћи запис-

ници црквених општина, чега би у њима највише нашли? Могли би наћи:

У једном стоји: решено је, опоменути уитеље, што деца са погребма иду немпрно.

У другом стоји: решено је, опоменути учитеље, да деца у цркви држе право рипиде и чираке.

У трећем стоји: решено је, тужити учитеља Н. Н. што децу не учи великом пјенију.

У четвртном: решено је, пријавити учитеље због закаршњавања у цркву.

У петом: решено је, на притужбу школ. послужитеља, да мора учитеља Н. Н. да буди на јутрење, опоменути истог учитеља, да се школ. послужитељ не може употребљавати за приватну послугу.

И т. д. И т. д.

А може се отприлике наћи и ово: Пријављује се школ. послужитељ и црквњак (не пише зашто). Решено је, на предлог г. попе, прећи преко те пријаве, с обзиром на њихову епитну дечицу.

И тако видимо једну горку истину, да је учитељ највише изложен прогону општинских главешина, а већином ради цркве. И још има *учитеља*, који алармирају народ што учитељи неће да поје. Да чудних штрелера!

Имаше сам ово неколико сличница, које ми је дало учитељско искуство. Било би их још и више, али и ове су довољне, па да се увиди тежак положај учитеља, као црквеног појца. Па не само да је за то ненаграђен, него је још и понижен и сугтан, што као учитељ по достојанству својме никада не заслужује.

Нека и ове сличнице послуже циљу за којим цело учитељство иде, а тај је разрешење учитељства од појачке дужности. Тада ће учитељ са већом љубављу долазити у цркву и радије у њој запојати, јер ће само тим начинам осећати потребе да удовољни својим верским дужностима, као православног Хришћанина, а народу нашем биће тада милје и видети га и слушати. Тада ће нестати и онога главног повода, којим се долази до неслоге и раздора између учитеља и свештеника, од чега наш народ највише страда, те бива по оној нашој народној пословици: да се чобани туку.... Само заједнички и сложен рад између ова два фактора носи народу и користи и напретка. Зато је народ дужан, да отклони

оно шта смета томе раду, од којег он треба да има користи, да се пазире с тиме, да учитељство није обавезано са појачком дужности, па да и сам иде за тим, да се то питање крају приведе.

1912.

Један учитељ.

Белешке.

Седница учитељског збора сомборског среза, одржаће се у Сомбору 18. априла (1. маја) 1912. год. у средишњој осн. школи. Дневни ред: 1. У 1/2, 9 часова призивање св. Духа. 2. Отварање седнице. 3. Читање записника седнице управног одбора. 4. Избор чланова за оверовање записника. 5. Нова Наставна Основа, реферирше: Јован Некруљев. 6. Радња Даринке Димшић: „Како се предаје природопис у основној школи?“ 7. Практичан поступак из рачуна: „Како треба, да се предузима таблица множења и практичан поступак једне бројне основе?“ ради Светозар Ђулић. 8. Драгомир Аранић приказује рачуналку Boде Péter-a. 9. Радња Јована Мандића: „На што треба учитељ да пази у I. разреду?“ 10. Критика на радње од прошле и ове седнице. 11. Предлог о дотацији дрва и пофторној школи. 12. Есентуални предлози. 13. Одређење дана, места и радова за идну седницу.

VI. исказ о прилозима за градњу 14 школских зграда у будимској епархији. Свега по VI. исказу 11.022 К 47 филира. До сад исказано 50.011 К 42 филира. Свега до сад скупиљено 61.033 К 89 филира. Нека је свиза прилагачима уредна хвала на овим прилозима. Прилози се шаљу на адресу: Gör. kei. szerb egyházmegyei iskolai bizottság Szentendre. Pest megye. Примећује се, да целокупна потреба за градњу споменутих 14 школа износи 103000 К, те још недостаје око 42.000 К. — Епархијски школски одбор будимски. — У Сент-андреји 6. (19.) априла 1912. — Прота Стеван Чампраг, епарх. бележник и блажајник.

Бесплатан извод из матрикула. Наредбом мин. унутрашњих послова од сада су матрикуларни изводи о рођењу деце за употребу при уписивању у забавишта и у основне школе бесплатни и без биљеговине.

Лепа појава. „Срп. Одјек“ у Земуну, доцео је у 54. бр. од 1911. и 1. бр. 1912. г. у нешто измењеној преради свога сарадника С.

Субића, учитеља, чланак из 17. броја „Шк. Гласника“, од 1911. „Телесна казна у основној школи“, од К. Замуровића. Лепо је кад се и ван школских и учитељских листова увиђа потреба да се искрено позову родитељи, да помогну школи и учитељству у њихову тешку васпитачку послу.

Нов српски лист, нова српска културна токовина. Наша вредна Трговачка Омладина у Новом Саду покреће, да би извршила заклаучак IV. конгреса Срп. Тргов. Омладе, сад 1-вог маја свој званичан орган, са задатком: да скупи сву омладину у једно братско коло, засебно у сваком месту где их имаде, и укучно све заједно — да их оскопи на паметан и трезвен живот и вредан неуморан рад; да им докаже и да их увери о неоспоривом факту, да је у сврху њихове даље наобразбе безусловно нужно отварање *вечерњих школских течајева*, у којима ће имати прилике, да своје практично знање допуњују теоретичким знањем, стручним и опште друштвеним, и да их у злу брани а у добру подигне, да им предочи махне, а врлине истакне, а тиме да даде прилике шефовима-господарима, да могу бодро пратити рад своје омладине, да тај рад упознаду, да се за исти заинтересују, а да га омили, те својим моћним средствима очински потпомогну.

Лист ће излазити сваког другог и четвртог-четвртка у месецу; а особито због тога, — што лични „Привредник“ излази сваког првог и трећег четвртка у месецу, — да омладина сваке недеље добије по један лист, који ће му само користи доносити, и који ће га унапредити. Још смо извештени, да ће овај лист — у погледу интереса трговачке омладине — допуњавати рад „Привредника“, и да је решен, да у истом духу поради за напредак српске привреде, чији су свакако стубови (макар и будући) чланови трговачке омладине.

Листу ће бити име „Трговачка Омладина“. Уредништва се примио Мил. Жуљански, га. књиговођа Српске Штедионице у Н. Саду и редован члан Новосадске Трговачке Омладине уз редакциони одбор од 10 лица.

Чланови централне кесе добијају лист бесплатно а за печланове стаје годишње 8 К.

Научни течајеви у Јени држаће се ове године од 23. јула до 4. августа (5. до 17. августа). Програм предавања има седам оде-

ШКОЛСКИ ГЛАСНИК

ЛИСТ ЗА ШКОЛУ И УЧИТЕЉЕ

ОРГАН СРПСКОГ НАРОДНОГ УЧИТЕЉСТВА У КАРЛОВАЧКОЈ МИТРОПОЛИИ

Бр. 8.

У Новом Саду, 30. априла 1912.

Год. V.

САДРЖАЈ: Пошља на упис деоница нове емисије у. д. д. „Натошевић“. — Наш народ и његова прошлост. — Акција и објашњење феномена деоница. — Школа и настава: Издети. — Учитељство: Вапредна скупштина у. д. д. „Натошевић“. — Из праксе: Огледи из биба. приповедака у П. р. — Учит. зборови: Седница новосадског ср. учит. збора. — Седница ст. бечејског ср. учит. збора. — Седница сомборског ср. учит. збора. — Седница в. жинишког ср. учит. збора. — Седница темишварског ср. учит. збора. — Седница арадошког ср. учит. збора. — Зретац: „Ситнице“ из учитељског свјетла негеског енцикла. — Преглед живота: Josip Medved, Nekoliko saveta i uputa roditeljima dubokomletnih učenika. — Iva n Tomić, Uzgojna skrb za zaštitu i spasavanje dece i mladeži od moralnoga brodoloma. — Велешке. — За „Школски Гласник“. —

П О З И В

на упис деоница друге емисије

УЧИТ. ДЕОН. ДР. „НАТОШЕВИЋ“ У НОВОМ САДУ.

На основу решења вапредне скупштине Учитељ. д. д. „Натошевић“ одржане у Новом Саду, 9. маја 1912. год.:

1) Отвара се упис на 1000 комада деоница нове емисије по комаду 50 круна, од којих ће се добити још 50.000 круна деоничарске главнице.

2) Садашњим деоничарима даје се право на сваку стару деоницу једна нова деоница нове емисије, уз цену од 50 круна по комаду.

3) Нови деоничари с обзиром на резервни фонд новчаног посла, књижаре и штампарије, који са дотацијом из 1911. г. износи свега 28.154 круне 40 ф., и на коме ће и они имати једнака удела, плаћају на сваку деоницу 70 круна у готовом.

4) У име уписнине плаћају и стари и нови деоничари 1 круну по деоници, одмах при упису.

5) Пријаве за упис примају се до 31. јула 1912.

6) Деонице нове емисије имају се у течају 1912. године у 15 (петнаест) obroka потпуно исплатити и то:

Стари деоничари плаћају за 1—14. obroka à K 3.50, по деоници, почевши од 1—15. августа 1912. год., па сваког даљег месеца од 1—15. дана у месецу, а 15. оброк плаћају 1 K по деоници од 1—15. октобра 1913. год.

Нови деоничари плаћају први оброк од 1—15. августа 1912. год. K 7.— по деоници, а даље оброке од 2—15., плаћају са K 4.50 по деоници, почевши од 1—15. септембра 1912. год. па сваког даљег месеца од 1—15. дана, закључно до 15. октобра 1913. године.

7) Уплате ће друштво полугодишње до 31. децембра 1913. укамаћивати са 5% чисто.

8) Деоничари са деоницама нове емисије стичу деоничарска права тек од 1.

јануара 1914. године и по томе таке деонице не дају права гласа на скупштини за рад и рачуне за годину 1912. и 1913.

9) Они деоничари који своје право на деонице нове емисије до 31. јула 1912. год. не пријаве и I. оброк не положи у гореозначеном року губе своје право првенства.

По §. 18. статута „д. д. „Натошевић“: Ако деоничар ни на писмени позив управног одбора за 30 дана не исплати плативе и заостале рате, губи 25% од уплаћене своте, која се уноси у резервни фонд, а преостатак му се ставља као улог. На место таке деонице издаје управни одбор нову.

10) На сваку уплату издаје управни одбор привремену потврду, а деонице тек онда, кад се за све деонице потпуно уплати по 50 круна, односно 70 круна.

11) Од деоница, уплаћених са 70 круна, припашиће сувишак од 20 круна, што прелази преко номиналне вредности деоница, по одбитку трошкова, саразмерно резервним фондовима новчаног посла, књижаре и штампарије; исто тако и сувишци од ушенине.

12) Они деоничари, којима је у смислу скупштинеке одлуке од 1908. године $\frac{1}{2}$ уплате од 16-67 К уписана у добро, могу у смислу те скупштинеке одлуке ту трећину употребити на уплату деоница нове емисије, а то ће се обрачунати при уплати последњих оброка.

13) Право опције не може се препети на другог деоничара.

14) Досадашњи деоничари имају при упису нових деоница, послати своје деонице прве емисије, да се на њих прибележи право опције.*)

На седнице ванредне скупштине Учит. д. д. „Натошевић“ у Новом Саду, одржане

у Новом Саду, 9. маја 1912. год.

Управни Одбор

Учитељског д. д. „Натошевић“.

*) Да би се избегли изливни поштански трошкови деоничарима, чије су деонице после о. г. одржаних скупштина остале у заводу, послаће се исте патраг, кад се на њих прибележи пријава за право опције. Који деоничари не пријаве ништа до 31. јула о. г., а деонице су им у заводу, послаће се исте патраг 31. јула о. г.

Наш народ и његова просвета.

X.

Чиниоц, који на нашу школу и народну просвету има врло велики и важан утицај, јесте: *црква и свештенство*.

С тога је од велике важности по повољан развој школе и народне просвете, да тога чиниоца поближе посматримо, измеримо његов утицај, који је по њему задобијен законима, буд обичајима, буд самим сталешким значајем својим. Затим: Како, на који начин, у *какој сврху*, да ли за опште добро, сталешке или личне интересе, *развијање религијско-моралног осећаја* у народу, као главног свог задатка, врши црква и свештенство свој утицај. Надаље: у колико са својим радом поспешује, кочи или упозађује развитак школе и просвете, те културног напретка уопште у народу нашем. Напоследку да ли је наше свештенство дорасло великоме задатку, који му је одређен у друштвеном животу нашега народа.

Као што видите важан и тежак посао, када узмете и цркву и свештенство данашње и пређашње као продукт целокупног нашег друштвено-културног стања, те односа према држави, сталешима, народима који нас окружују, разним струјама модерне праве и лажне културе, умном и материјалном ставу нашег народа и т. д.

За сталеше и људе, којима је *дужност*, а и којима није, али имају *љубави, воље, спреме*, да што пораде на пољу народне просвете, од преке је потребе, да добро упознају чиниоце, који из већ наведених узрока имају, или хоће да имају утицаја на културни препород народа свога, њихове погледе, правце и т. д. на народну школу и просвету, па њихове захтеве, јер само ће онда моћи удесити и свој рад као што треба, т. ј. тако, да једно друго попуњају, паралелно теку, а не да се укрштавају, уништавају, јер ће бити вечно: *Где смо, ту смо*.

Хој, колико има мишарица и међу „препородитељима“ и у гуњу и капуту. Прича о њиви и кукољу остаје — канда — у вечној цени и код нас. Има много ђавола, који сеју у чисту пшеницу ку-

кољ, а ти се упрепастиш, када семе ишкне и донесе плода у виду каквога зла, које се после тешко ишчупа, икорени. Зато је нужно, да се добро упознамо пре, него што ступимо у ортаклук на сејању народно-просветне њиве.

Нарочито ми, учитељи и свештеници, треба да се добро знамо по тежини бремена, које и једни и други носимо на својој души целог свога века. По задацима, које имамо обоје да вршимо на пољу народне просвете, по својој великој одговорности, коју носимо на души, ако нам народ не напредује, те ако смо пренебрегли своје дужности и пустили разне ђаволе, да сеју кукољ по народној њиви, који нам је после тешко одвојити од чисте пшенице, те и ова страда. Да се добро упознамо по своме делокругу, који имамо узајамно да вршимо стипајем околности у школи и цркви. Да исти један према другом не прекорачујемо. Да једини друге сматрамо за равноправне другове у питању просвећивања народа, а у приватном животу да *услед једно — другог* *иштинито и бранимо*, да се братски саветујемо у питањима културног напретка нашега народа.

Ми смо *први људи у народу*, јер нас има скоро у свакоме селу. На нас упиру очи сви родољуби, од нас много и много очекују, па макар и не питали *како нам је*. Ми смо, дакле, најважнија чинионица у питању културног препорода нашега народа, али само у *слови*. Иначе смо више на штету, него на добро, јер се ометамо у раду и исти један другом омаловавајемо...

Да, треба да се знамо по свему изложеном, па ћемо многа питања међу собом моћи решавати без жучи, страсти, више пријатељски, па ће архиве претпостављених нам власти бити очишћене од узајамних тужаба, а народ ће у нама имати пример слоге, љубави, сносљивости. Је ли то тешко постићи? Видећемо да није.

Многи од нас, световњака, нерадо одељује појмове *црква* и *свештенство*, те у више прилика држи, да су захтеви цркве и дужности наше према њој, захтеви и воља свештенства. Али, када

схватимо цркву, као што она занета и јесте, скуп хришћана, у којој је свештеник само видљиви представник, који извршује црквене обреде, обавља свете тајне, предаје веронаук, када посматрамо извесне појаве, које се догађају између верних и свештеника, постаје нам јаснији и положај свештеника према *живој* цркви, а тако исто и наш, учитељски бар, према њој.

Та нас околиност ставља у положај, да утецај цркве на школу и народну просвету посматрамо са правилнијег гледишта, те долазимо до сазнања, да од школе, нас народних учитеља, можемо отклонити извесне утецаје, скинути са себе извесне дужности, само са увиђањем, правилним схватањем одношаја *живе* цркве народа према нама, те спремањем *услова*, под којима ћемо извесна питања лако решити.

Ја сам већ навео, како је један умни првосвештеник наш заузео сасвим правилни становиште у најглавнијем спорном питању између нас, цркве и школе, црквеног појања, а чланови најдемократскије наше једне странке сасвим противно т. ј. да учитељи и даље поје, па и уз мању награду! Па и саме наше социјалисте, којима не мирише више тајан, где им се дала прилика, као у општинским заступствима, а има их поред свега њиховог „социјализма“ и у црквеним општинама, били су против разрешења учитеља од дужности црквеног појања, а већ о повишењу награде да и не чују, ма да и њихов програм има „красних речи“ о учитељима и народној просвети, али се нигде, осим у „програму“ не заузеше ни да се иначе повисе плате учитељима, где су баш они, т. ј. чланови обе споменуте странке одлучивале. Ми им не замерамо, јер можда они виде пропаст нашега народа, ако се учитељима повисе плате уопште, а посебно за црквено појање, а можда и пропаст своју и својих епархијских програма. А разумемо борбу за самоодржање, те им, као што рекох, не замерамо. Али се смењо надати, да ће их рад учитеља у школи и изван школе, кад тад приближити становишту споменутог првосвештеника

у питању цркв. појања, а у повишењу плата становништу неких свесних наших општина, које су *својеволно* решиле ово питање у корист учитеља.

Је ли нам сада доста јасна разлика између цркве и свештенства?

Друго је нешто свештенство као сталеж и његов одношај као таквог према школи, учитељима и просвети и како га они, са *сталешког* свога гледишта схватају и врше.

Говорим сам на једном месту о *слободној школи*, која веру, религију, оставља дому, а из школе је она искључена. Навео сам и разлоге о појави слободне школе. Али, зато не смејо мислити, да слободна школа ствара безверце, шта више, она и не покушава то. У њој се бодро пазн, да се не повреди верски осећај њених полазника, да се о њега не огреши, па развијајући помоћу научних дисциплина *друштвени морал*, развија темеље сваке религије: *љубави, истине и правде*, а све је то одлицило у Богу. Али, свака вера има и своју формалну страну. Ту су обреди, богослужење, народни обичаји, којима један народ видљивим начином даје израза својој верској осећају, за разлику од других народа, других вера. Наша православна црква је народна црква, са својим народним свештенством. Њени обреди, богослужење, црквене песме готово су се спојиле са душом нашега народа, те имају на њега велику васпитну моћ. Рекао сам, да је наше свештенство у великом броју либерално, да код нас нема, клерикализма као на западу, те нам ради тога није нужна слободна школа.

Али сам рекао и то, да морамо добро познати, шта примамо са модерног запада.

Ако је које питање, *ради околности које тамо владају*, сазрело, није код нас. Шта више, према нашим околностима, за нас то и није питање. Кома би пало на ум нпр. у Србији и Црној Гори, да одели државу од цркве, као на западу? Преврнули би се у гробу св. Сава, Хаџи Ђера, Хаџи Рувим, прота Ненадовић и други, јер се занета не зна, које више учинио за слободу народа црква т. ј.

свештенство или вође — световњаци. А и у Црвој Горци сваки је свештеник и вођник био. А код нас? *Куда хоће народ с мисијом, тамо и свештеник.* А нема установе, која нема уза се и свештенство. Да, народна црква, народно свештенство.

За сваку идеју, сваку напредну мисао, мора народ бити спреман и способан да је схвати, иначе њено реализирање изазива у народу негодовање, отпор, а у таквим приликама не може од ње бити никакве користи, ма како била корисна за народ. *С тога морамо најпре разабрати добро све околности у народу и око нас, проценити добитак или шtetу од извесне идеје, не обазриво, смислено, приправљати штерен за њено остварење, дакле, природним путем, па не ће бити тразница.*

Заета је нешто лепо и напредно рећи: *Оставимо религију дому!* Нека он удешава у томе питању са свештенством и црковом како хоће. По својој вољи нека развијају верски осећај, школе се то ништа не тиче.

Јесте, али је школа, особито основна, ради масе нашег народа ту, а домови, породице наше масе, нису још ни толико култивирани, да могу разумети и одржавати најпримитивнија правила домаће хигијене што је сазнали Масарик и пребацио првацима у Далмацији пре три године — а камо ли да се разуму у питању вере и како ће у своје деце развијати верски осећај и разне душевне врлине то је задатак школе народне све дотле, док вера, коју народ исповеда, важи као велики чинилац у његовом опстанку, битисању у материјалном, националном и моралном смеру. Шта чека један, још непотпуно просвећен народ у стању безверја? Знамо сви, а видећемо код једног, мада мањег можда дела и код нас. Ко ће предавати веронаук, свештеник или учитељ, о томе ће бити речи у овоме поглављу, али да се морамо узајамно потпомагати, не може бити спора.

Прим.

Стеван Радић.

(Настављење се.)

АНАЛИЗА И ОБЈАШЊЕЊЕ ФЕНОМЕНА ПАМЋЕЊА.

Од

ГВР. КОМПЕЗРЕА.

Превео

ВАСА СТАЈИЋ.

Памћење је функција задржавања. — Памћење и свест. — Дефиниција памћења. — Значај памћења. — Анализа чиница памћења. — Сечање и препознавање. — Покушаји да се памћење објасни. — Физиолошко објашњење. — Памћење је психика. — Особине доброг памћења. — Услови за развиће памћења. — Физиолошки услови. — Збогци сечања. — Хигијеничко памћење. — Идеје које добијамо од памћења. — Болести памћења.

Памћење је функција задржавања. — Интелектуалне способности о којима смо досад говорили јесу способности етипања. Свест нам непосредно открива унутрашњи свет; а чула, спољашњи свет. Али би те чињенице сазнања биле само бескористан низ пролазних феномена, пошто би свака гомила свесних чињеница ишчезла одмах, чим се појави, кад не би била задржана памћењем. Дух без памћења би се могао упоредити само са буретом Данајида^а које се празнило у иети мах кад се и пузило. Прито да кажемо, дух не би ни постојао, јер интелигенција не претпоставља само стално и непрекидно етирање нових сазнања; ној треба, да би егзистирала, и моћ да задржи оно што је стекла, да увек има на располагању елементарна сазнања која су грађа за њена каснија сазнања. (1)

Додајмо да памћење задржава и обнавља не само сазнања стечена чулима и свешћу, него и сазнања која потичу од способности прерађивања.

Памћење и свест. — Ма у ком облику да се јавља памћење, чињенице које му треба приписивати увек су сечања, а сечања су изведена, секундарна стања свести, за разлику од перцепција, које сачињавају примарне чињенице свести.

Ништа нема, ништа не може бити у памћењу што пре тога није било у свести.

Обратно, све што је било, у извесном тренутку, чињеница свести, може постати, у каснијем тренутку, чињеница памћења.

Ми се сечамо звукова, боја и облика, разних врста куца, мигриса, утисака питања. Сечамо се пријатних или непријатних емоција које су прошле кроз наш сензibilitет.

„Ма се исправно сечамо, говораше Роже-Колар“, само операција и разних стања нашег духа, јер се ми ничег не сечамо што не би претходно било непосредно опазано наше свести. Ова тврдња изгледа да противречи обичном

(1) Велики психолози, нарочито Априј Маршон, стављају проучавање функција секундарна при проучавању функција примарних. Ми мислимо да је логичније, ништо смо неможемо прве способности перцепције, да одмах претрени на памћења, које је услов за каснију радњу духа.

схватити, по коме без устезања говоримо: Сећањем се те личности; али је противречност само привидна. Сећањем се те личности, значи: Сећањем се да сам видео ту личност". (1)

Али ако моћ обнављања код свести ни у ком случају не прекорачује поље стварица код свести, још мање је апсолутно тачна она претпостављена могућност: свако примарно стање свести не остаје урезано у сећању. Поред памћења постоји заборав; не само привремени заборав у који падају сва наша са знања чим не мислимо на њих, него и коначни заборав, на који је осуђена множина стања свести, која се неће већ поново јавити, било зато што неће бити повољне прилике за њихову обнову, или било зато што су силе памћења моћне да задрже све оно што сукопесно дефилује пред нашом свешћу.

Памћење је дакле, у ствари, само делимично обнављање претходно стечених мисли.

Дефиниција памћења. — Памћење се дакле може, сад већ, дефинисати, као интелектуална функција која чува и обнавља унутрашња стања свести. Оно не обухвата само остварење чињенице сећања, него и латентну диспозицију која чини да ће се та сећања моћи, једнога или другог дана, обновити у свести.

Нетачна је дакле она дефиниција памћења, која тврди, као Рејд,* да је она "непосредно сазнање" прошлости. Прво, "непосредно сазнање" је нетачно, јер је памћење изведена чињеница, оно долази после првобитне перцепције. Затим, и више свега, памћење није само интимистантски ток свесних и остварених сећања, она је и могућност сећања, могућност која се увек не остварује. Она је скуп способности које ми стичемо, способности да поново себи представимо оно што је једанпут већ било у нашем духу.

Значај памћења. — Није потребно заустављати се код тако основне истине као што је значај памћења. (2) Без памћења није могућа ни једна интелектуална радња. И саме перцепције, кад трају извесно време, претпостављају да, у тренутку кад се завршују, писмо заборавили оне прве утиске, које нам је она дала у почетку. Закључивање, које увек обухвата низ судова, захтева да се дух, кад стигне до закључка, сепи премиса на којима он почива.

Па као што је, у свом најскромнијем облику и у обичним својим сразмерима, које су заједничке свим људима, памћење један од услова за све радње духа, тако оно постаје, кад је нарочито моћно и развијено, један од извора снажне и богате интелгенције: јер оно љу богати, оно је више или мање снабдева.

Анализа чињеница памћења. — Код феномена памћења треба разликовати више момената.

Памћење, прво, није него продужење у свести примљеног утиска, који се наставља, који, тако рећи, одјекује још неко време после тренутка у ком је настао. Тако ми још чујемо, дуго иза како је оно престало звонити, звоно које смо снушали. Ми смо отворили очи да посматрамо пејзаж; затворимо их; и даље унутрашње видимо различите предмете које смо били опазили. У овом случају, памћење је само продужена свест; никакав интервал не раздваја првобитну перцепцију од сећања на њу које нам остаје.

У већини случајева је, напротив, сећању претходно заборав. Од како егзистирамо, ми смо опазили мношину предмета: стекли смо гомилу знања. Сва та знања, све те перцепције, остају унепани, тако да рекнемо, у нашој интелгенцији; али ми имамо способност да их пробудимо, и у томе управо састоји памћење. Право памћење је васкреснање, поновна појава у свести оних знања која су кроз неко време била заборављена, и која оживљају иза више или мање дугог периода невести и зборава.

Реминисценција и упознавање. — Али сама ова поновна појава, ово васпостављање знања, не дешава се увек на исти начин; и треба разликовати још између *реминисценције*, која је тек непотпуно сећање, подсећање, и *упознавање*, које је потпуни облик памћења.

Често се дешава да се нека представа поново роди у нашем духу, а ми не можемо да рекнемо кад и како се она онде јавила први пут, а ми чак и не знамо да она значи обнову претходног неког стања свести. У овом случају је феномен памћења једноставна реминисценција.

Али, још чешће, представе памћења су, како вели Лок, "праћене додатком перцепције која констатује да оне пису нове, да су већ биле у постојању; то је оно што се назива упознавање."

Право памћење састоји, одиста, у упознавању, кад представу која нам се поново јавља у духу елиминамо у прошлост. Сећање ће бити тим разговетије, тим тачније, што га боље будемо могли везати за време и место, кад и где нам се урезало у памћење.

Објашњење памћења. — Философи су створили многе теорије да би објаснили феномене памћења. Али ће можда требати признати да та објашњења не дају јасна решења, и да је памћење чињеница која се не да свести на другу неку, па да јој је анализа немогућа.

Према неким филозофима, сећања би стојала у духу као што драгоцености стоје у ковчежину, у мрачном прегницу где смо их затворили, до дана кад их навесемо на светлост. Стечена би знања имала као неки несвесан живот иза своје смрти. Дух би био, као што рече Платон, голубињак пун птица које чекају да их човек узврат и износи на дневну светлост.

(1) Fragment de Royer-Collard, p. 137.

(2) Видети, по овом питању, нашу Теоријску и практичну методологију, Лекцију VI, Неговање Памћења.

Другим речима, наше свесне перцепције би даље живеде у стању мисли које не осећамо, које су несвесне.

Ова се хипотеза не може признати; јер можемо себи представити несвесне мисли. Апсолутно је противречност схватање мисли која није мисао. Стечено знање, чим није више присутно у духу, очигледно не егзистира више у стању знања.

Суштина је психичких чинишница у томе што су свесне; укините свест, и оне ће престати да постоје.

Физиолошко објашњење. — Вероватнија је ова теорија која, када би објаснила дателно трајање сећања и интермитентно његово поновно јављање, признаје да у мозгу постоје органски трагови, материјални отisci који одговарају сваком стеченом знању. Старо поређење, коме је памћење било слично ризници, стоваришту, било би тако потпуно оправдано. Мозак би садржао у стању стварних трагова, бескрајно ситне азбуке, сва сећања која населавају наше памћење.

У овом смислу је Декарт поређивао дух, уколико памти, листу хартије или комаду платна који, једанпут смотани на овај или онај начин, за увек задржавају траг савијања и теже да се поново савију.

Може се, додуше, упозорити на то како су небројене успелне створене у једном духу, и да је тешко схватити материјалну могућност да се у мозгу смести огромна количина разних и посебних трагова, какву претпоставља ово пагомиланање успаваног знања. На ово филозофи одговарају да је сложеност прве материје бескрајна, да мозак садржи шест стотина милијона ћелица* и више милијарди влакана.*

Али и само физиолошко објашњење не решава све тешкоће. Ми ћемо радо признати да памћење има своје услове у мозгу; али како да разумемо то што ти материјални трагови, који да су отиснати у нервној супстанцији, као што су слова штампана на белој хартији, не остају увек присутни у свести: што су они час скривени, за њих не зна дух који их ипак има, час опет васкрсавају и јављају се у виду свести?

Памћење је навика. — Овде прискачу у помоћ психолози, који памћење дефинишу као *интелектуалну навiku*, трајну диспозицију духа да поново мисли оно што је већ мислио.

Али ово принципно објашњење не објашњава, и ово заправо засмљује једну реч другом. Јавити да је памћење навика, значи рећи да је оно стечена моћ, присвојена способност духа; другим речима, значи признати да је и оно једна од оних способности, непознатих по својој суштини, које, као свест, као ум, сачињавају тајанствену и необјашњиву природу духа.

Особине доброг памћења. — Питање о осо-

бинама доброг памћења је више педагошко него психолошко. Задовољимо се тиме што ћемо приметити да је добро памћење оно које спаја брзину у учењу са живашићу успомена и са брзином сећања.

Услови за развијање памћења. — Пошто чинишће памћења ипак примарне чинишће, могу се утврдити услови од којих зависе њихов ступањ и њихова снага.

За брзину учења и за верност памћења су услови без мало исти.

Они су, *на првом месту*, у природној интензивности, у живахности првих утисака; а ова живахност само потиче или из урођене снаге интелигенције и сензибилитета, или од новине, од значаја предмета који се духу показује. Свако зна из искуства да су утисци више или мање јаки, према томе да ли је личност више или мање обдарена способношћу интелигенције и сензибилитета, а и према томе да ли је спољашњи приказ или психички догађај, који је предмет наше свести, више или мање важан и значајан.

Они су, *затим*, у степену пажње коју посвећујемо посебним утисцима, полазачи тачни сећања. Што смо ми пажљивији, тим брже и трајније памтимо оно што хоћемо да научимо.

Они су, *најзад*, у понављању. Пошто је памћење навика, њему је, као и свим навикама, потребно да ојача честим понављањем мисли које оно треба да запамти. Једна јединица утисак обично није довољан да успомени учврсти.

Физиолошки услови. — Памћење не стоји само до психолошких услова. Енергија здравља и виталност организма су повољни за његово развијање. Памћење је моћније код млада човека него код старца, не само зато што је дух старца претрпљив плејама, па то смета стварању нових сећања, него и зато што му је мозак заморен, што му је виталност све слабија. Често је већ опажено да старца, који се тачно сећа далеких догађаја из своје младости, заборавља догађаје од данас или од јуче. Али памћење не опада само са годинама. Може се у свако доба живота констатовати да је памћење јаче у навесне часове дана, после спавања, после јела, кад је моћ тела обновљена, освежена, било одмором, било храпом.

Закони лаког сећања. — Живахност утисака, пажња, понављање, физиолошки услови, што све јако утиче на прве две особине памћења, утиче очигледно и на трећу, то јест на брзину сећања. Само се од себе разуме да ће спомени, ако су лако стечени, ако су трајни и живи, већ самим тим имати спонтану, не пеки начин, тежању да се поново јаве у свести.

Али ипак треба с анализом или дубље. Зашто, између толиких спомена законитих у дубинама нашег памћења, где дремају, чекају час да се пробуде, зашто неки успекну, а

други не? Зашто се, у извесном тренутку, баш тај спомен поново рађа, а не онај други?

Овде наглашавамо на асоцијацију идеја, чије законе ћемо имати да изложимо. (Видите *Лекцију VIII*.) Разлог због кога после таквог било стања свести, перцепције, емоције, сензације, спомена, долази баш овај спомен, а не други неки, јесте у вези, у односу што постоји између претходног стања свести и спомена који га прати:

„Ја мислим на кингу: нашто? Јер сам видео јако обално пебо. Мислим на гром: ашто? Јер сам видео муну. Мислим на Наполеона I: ашто? Јер сам мало премислио на Цесара или на Александра. У свим овим случајевима, идеја до које сам дошао очевидно је одређена претходном идејом. Да је била друга претходна идеја, друга би била идеја која га њом долази. Да сам, на пример, место да мислим на Александра, мислио на Сократа, бескрајно је вероватно да, тренутак после, не бих био мислио на Наполеона.“ (1)

Воља памћења. — Воља и напрезање памћења, међутим, имају тако исто улогу у буђењу спомена. Сви ми знамо из искуства да се уз мало промишљања сетимо ствари која испрва није хтела да нам дође на памет, а која нам је потребна. Али, чак и у овом промишљеном управљању с памћењем, ми морамо да се покорavamo законима асоцијације идеја, и не можемо се отети природном механизму обнављања спомена.

Отуд лутања по мраксу која понајчешће прате тражење спомена који се одавна изборио из нашег духа. Ја пролазим поред нацистичког завода који се зове семинар *Полман*. После је ово име наишло из мог памћења; напрезањем се да га се сетим; испрва ништа не налазим; затим ми падају на памет аналогна имена, *Полминан*, *Перминан*. Ја их одбацујем, јер се тренутном заборау придружује slutња да ипак не права имена, да их треба одбацити. И чудно, тек корак позорак, успевам да ускрснем тачни спомен. Тако исто, заборавио сам име личности која се зове *Rouge He*, али сам у духу задржао идеју да јој је име скоро једнако имену неке животиње, маленог пса, говцета; ова асоцијација идеја ми помогне да се сетим имена које тражим... Тако да и у самом напрезању наше воље која тражи и налази потребни јој спомен, асоцијација идеја посредује као неопходан услов успеха при тражењу.

Идеје које добијамо од памћења. — Памћење није само моћ да називамо један по један спомен. На педине ових спомена, помоћу радње духа промишљањем, настају нове идеје, које су на неки начин властите тековине памћења: идеја о *субстанцији*, коју смо већ приписивали свести, али чије схватање је могуће само тако што је памћење наставља свести: идеја *личне истовешности*; идеја нашег Ја која је у главном само други облик идеје о супстан-

цији; пајад идеја *трајања* која је опет само другачији превод основног појма о бићу које остаје исто кроз читав низ променљивих феномена.

Болести памћења. — Памћење, као и друге људске функције, подлежи болестима, перелима, који га штете, слабе, потпуно уништавају. Неки пут се изгуби памћење речи: то се зове *афазиа*,² телесно стање које понекад додирну да имамо идеја и осећања, али им спречава изражавање. Дешава се и то да се памћење удвоји: у истој личности прате једна другу две личности, две свести, два Ја. Једно време се болесник сећа само једног низа својих спомена, који заборавља у друго време, које има друге спомене, итд.

Али у нормалном стању, памћење је, и поред мношине појединих појмова коју оно садржи, поред разноликости њихових врта, памћење речи, места, времена, особних имена, итд., памћење је једно, оно сведочи за јединство, за истовешност духа, без које истовешности не би било памћења, али ми, са друге стране, без памћења не бисмо знали за истовешност.

РЕЗИМЕ.

67. *Памћење* је функција задржавања: она задржава и обнавља у свести знања стечена другим функцијама духа.

68. Памћење увек претпоставља претходну свест. Сећамо се само онога чега смо пре тога били свесни. *Спомени* су секундарне, изведене чињенице.

69. Треба разликовати памћење које је само наставак, непрекинуто продужење свести, од памћења којем је претходно заборава.

70. Спомен је често непотпуни: тада га зовемо *реминисценција*. Потпуни спомен се зове *уизнавање*.

71. Спиритуалистички филозофи су покушавали да памћење објасне латентном и не свесном egzистенцијом спомена; а физиолози egzистенцијом извесних материјалних трагова који би постојали у мозгу.

72. Најбоље објашњење, и ако није довољно, јесте оно које дефинише памћење као *интелектуалну навику*.

73. Психолошки услови за развијање памћења јесу: 1° *живаћност првог утиска*; 2° *памяна*; 3° *повтављање*.

74. Памћење претпоставља и физиолошке услове: оно зависи од доба, од здравља, итд.

75. Обнављање спомена зависи добрим делом од *асоцијације идеја*. Спомен нам се јавља услед односа који га везује за стање свести које му је у духу претходило.

76. Памћењем дух може да схвати идеје *истовешности* и *трајања*.

✶ Купујте српске школске жигице. ✶

(1) M. Rabier, op. cit., p. 135.

Школа и настава.

Излети. Познато је да се лапас у школском свету много цене излети, пешачења, путовања, излети на игру као примењена телесна вежбања. Али и у ранија времена се то много ценило и као наспитно средство погналало. *Салман* мисли да честим путовањем тело бина чвршће, да се ђаци навикавају на телесне подвиге и стичу више подизмачког духа. *Гуцини* је тражио: да се децети младих чешће вежбају у марширању истрајним путовањем, час у равнини, час у тежком гордовитим пределима, час у ово, час у оно годишње доба и увек с товаром на леђима. — Тако ће младих, слично војнику имати прилику да поднесе по неку не погоду, умор, непогоду и др. *Пешталози* је у Ивердоу сваког месеца чинио излете по више часова путована са товаром на леђима и пушком у руци. *Јан* вели: Путовања су чедни лет по мед земаљског живота. Нарочито су потребна путована по отаџбини. Заједница путована буде успаване врлине, саосећај, учешће, смицао за заједницу. *Шаиз* излази да путована најлакше развијају свеж дух гимнастичарског живота. *Равенштајн* вели: да је излет вежба у ходу у краћем или дужином простору са напред удеишним редом у погледу трајања хода, одмора и састајања на рочишту, чему се сваки подвргава под водством вође; уз то са најпростијом храном. Ту се даје младом човеку смисао за живот у природи; ту у неочењеном ваздушном купатилу треба да добије вољу и радост на тежи телесни посао; ту треба да позна вредност од умереног уживања наравних радости и да позна оно племенито уживање које се добија после свесно претурених тешкоћа и побеђених спољашњих недостатака; ту треба он да темељно позна свој завичај и употребу његових особина за одбрану отаџбине.

У погледу време живо се ради на развиту оних корисних батела. *Синен Рајт-а*, *Екарт-а*, *Косар-а* и др. говоре много о томе, а и многи извештаји о добро изведеним путовањима и излетима. И у новијим гимнастичким упутствима дата је томе достојна пажња. Истина да се овде има у виду већином зрелија ђачка омладина, а требало би да се и за раније године нешто у томе модифицира. Но једно је главно, да се при извођењу маршева одржи добра дисциплина. Успешно је средство у

томе, осим одржане мере за истрајност снаге, још и пример вођи, а добро расположење ће се одржати још и песмом. Могло би се пожелети да се пешачки излети заведу по свима школама и да се често предузимају; да се припређују према потребама и добу омладине, а треба имати на уму да је у таким путовањима одлично примењено телесно вежбање, којим се излази на сушет једној прекој потреби школске хигијене.

M. Blüthner, f. d. phis. Erz. d. Jugend.

Учитељство.

Ванредна скупштина учит. деоничарског друштва „Натшевић“ у Нов. Саду, одржана је 9. маја по пов. к. Скупштина је била добро посећена. Присутно је било 26 деоничара лично са 46 гласова, а у заступању 90 гласова, свега 414 деонича. Предмет већања био је само један и то о издавању нове емисије деонича. Решено је, да се отвори упис на 1000 комада нових деонича по 50 К. За нове деоничаре стајаће деонича 70 К, јер ће они тиме добити право на партиципације у резервном фонду од К 28.000. Скупштина је одредила рок уписивању до 31. јула по пов. к. о. а рокове уплативања размалла је тако, да ће се уплата моћи доста лако свосити. Уплата ће почети од 1—15. августа и тећи ће сваког месеца од 1—15. дана, све до 15. октобра 1913. године. Досадашњи деоничари уплативаће по деоничи К 3-50 за 14 месеци, а 15 ће још платити 1 К и тиме измирити потпуно уплату; а нови ће уплатити у први оброк К 7 по деоничи, а осталих 14 obroka К 4-50 по деоничи.

У име уписнице уплатиће се по свакој деоничи 1 К одмах при упису.

Скупштина је текла лепо и споразумно, она управо ције била ни потребна, јер се све то могло свршити и на редовној скупштини, али су тада неки чланови одлађали то за ванредну скупштину. Изгледа, да су они хтели, да онемогуће распис нове емисије, јер су то бар покушали на овој ванредној скупштини. Тако је деоничар К. Лера предлагао, да се скине с дневног реда распис нове емисије, по с тим својим предлогом остао је сам, тако да га ни најближи пријатељи нису помогли. Он је чак покушавао да означи и билансије прошлих година као несправне,

по његове комбинације нису имале стварне подлоге и скупиштина је прешла преко тога на дневни ред. Осим овог члана, предлагао је члан М. Ђорђевић, да се нова емисија расписне тек почетком идуће године, узевши у помоћ неоснован разлог, да се сва уплата мора у току једне исте године уплатити. Но и овај предлог није усвојен, а уз њега је гласао само један члан скупиштине.

На првој и другој страни дапашињег броја, доносимо позив на упис нових деопица и пуно смо уверени, да ће учитељи у знатном броју приступити у коло свесног и вредног учитељског потхвата, који развијањем оваквих установа као што су Учит. комитет и Учит. д. д. „Натошевић“ високо подиже углед своје школе. Свесно српско учитељство је на делу показало, да „Слогом расту мале ствари!“¹, па тога ћемо се држати и у будуће. —а.

Из праксе.

Огледи из библијских прича за II разр.

Проповедање Исусово.

После крштења ишао је Исус по варошима и селима и учио је људе да буду добри и да се поправе ако су што скривили.

С њиме су ишли и његови ученици а од њих је изабрао дванаесторицу који су се звали апостоли.

Исус је учио апостоле да се овако моле Богу: Оче наш и т. д.

Зато што је Господ Исус Христос научио ову молитву апостоле, зове се она: Молитва Господња.

И друге људе је Исус учио да се моле Богу. Он им је говорио: да је Бог отац свију људи и да љубе Бога највећма на свету. Још их је учио: да су сви људи међу собом браћа.

Затим их је учио, да су то две највеће божје заповеди.

Старешинама то није било право што Исус учи људе, те су смисљали да Исуса уклоне, да не говори свету шта све старешине не раде по правди и божјем закону. Напослетку наместе да Исуса убију.

Тајна вечера.

Уочи овог дана када ће Исус страдати, држао је са својим ученицима тајну вечеру

у Јерусалиму. На тајној вечери учио је апостоле, да буду послушни према другим људима и још је прорекао да ће страдати.

Затим узмех лебац и благослови га и даде ученицима на рекне: „Узмите, једите, ово је тело моје!“ После тога узме чашу с вином и рекне ученицима: „Пајте из ње сви, ово је крв моја!“

Све ово ради се и данас на свакој служби божјој и зове се тајна св. причешћа. Св. тајни има седам и то су:

Крштење, миропомазање, причешће, кајање, свештенство, жендба и удаба, свештање масла.

У детаљној обради објасниће учитељ сваку од тих тајни, кад се оне примају и ко их може примити. Исто тако објасниће и остала места којима треба разјашњења. Тајне у II. разреду нису прописане, али овако укратко могу се учити, пошто су у вези с причешћем о којем се деца овде говори.

Учитељски зборови.

Новосадски срески учитељски збор одржао је 5. (18.) априла своју пролетњу седницу. Седницу је отворио г. референт Љ. Ђотић, поздрављајући присутне — ставља им на срце дужност због које се баш и сакупише, да се братски посавесују о школи и народу својем. Учитељство се свагда са великом љубављу скупљало на своје зборове, неуморно радило и ради на бољитку и напретку народних школа својих а тиме и свога народа — па тако треба да и сада чини то исто.

Пре него што се прешло на дневни ред, узео је реч г. референт, те је у колико му је то време допустило, изнео главне реформе и напредне идеје код страних напредних народа.

Главне реформе су ове:

1.) Полагање важности на деце, т. ј. народно здравље. Као главни услови за здравље детету су деце игре које се у напредних народа јако негују и развијају. Не мање вредности су и шк. излети, који су уједно и наст. часови, јер се деца у таквим приликама много што-шта очигледније и стварније даде приказати. Уз школе се подижу и купке као један од најјачих услова за напредовање здравља деце. Да су ове реформе од велике

користи види се по томе што се већ и код нас у Угарској оснивају такве школе као нпр. у Сомбатхељу. Све би се ово дало и код нас спровести — где нам угодно зато могу послужити наши манастири са својом здравом околином. Да богме да би те школе много умањиле проценат умирања у нас Срба, у разним телесним болестима. Наравно, да би за то требало задобити и све позване факторе.

2.) Иза овога петиче предност експерименталне педагогије, која се оснива на опитима а не на теорији.

3.) Једна од главних тежња модерне наставе је: „Васпитање омладинског морала“, говори затим о школама за поправљање деце, где је изабачена телесна казна.

4.) Манхајмски систем, коме је представник др. Сикингер, састоји се у томе да се деца одлажу према умном им развиту. За слабунаву децу постоје помоћне школе. Оснивају шта нише за генијалну децу.

5.) Кершеништајнер, представник принципа рада унапред у школу рад још од забавишта. Деца се на основу свога рада и својих рукофора упознају и говоре о разним предметима.

6.) У Швајцарској се појавила идеја за „васпитањем држављана“, по којој би држава дужна била старати се о васпитавању својих држављана до 18 и више година.

7.) Социјална педагогија, чији је представник др. Наторп, васпитава омладину да се она свагда као члан једне велике заједнице осећа.

8.) Бергман је за индивидуални систем васпитања.

9.) Говорио је напоследку о Цилеру и Стоју, као првим ученицима Хербартовим који су говорили о концентрацији наставе.

Добро би било када би, ма да смо малим снагом, пирили и остваривали овакове напредне идеје и реформе.

Требало би да сваке године скупљамо Видовдански дарак. Новац тај би се слао у „Матицу Српску“, и према потребама и приликама употребљавао за остварење какве напредне идеје.

Затим се прешло на расправљање о новој „Н. О.“

Референти за поједине разреде били су и то: за I. разр. Ст. Бошњак; за II. Ђ. Гајин; за III. М. Калуђерски; за IV. Ј. Вукотић а за V—VI. Душан Ружић.

Према реферадама референата и мишљењу

збора учињене су неке измене у новој „Н. О.“ и то:

Наука о вери за I. разр.; да се уз молитву „Богородице Дјеве“ учи и прича о Благовестима, којом би се и само значење молитве протумачило. Молитва „Оче наш“ да се у најкраћим потезима разјасни.

II. разр.: библијске приче у опште треба довести у везу са молитвама пошто су те приче и извор молитава.

III. разр.: да изостаје она реченица из става Библија (Чудеса Христова наредати). Код појава да се предузме учење малог алилуја после апостола, а не великог.

IV. разр.: остаје без промене.

V—VI. р.: само код словенског у V. р. да се предузме читање само оних апостола без скраћеница, који су у вези са свршеним грађином у свима разредима. Остало остаје.

Српски језик:

I. разр.: да се предузме уз читање само 3 песмице као саставни део срп. језика.

II. разр.: нема промене, тако исто и у свима разредима са овом малом изменом.

III. разр.: код читања треба да је „правилно и течно“ а не лепо, које одговара естетском читању што је за овај разред много. Приватно читање за овај разред да изостаје.

Писмено вежбање:

I. разр.: да се учи када се употребљава тачка, а остали реченични знаци да се beleже и пази на употребу само код преписивања штива из Буквара.

II. разр.: да изостаје она реченица у загради (реченица афирмативна и негативна, упитна и усклична). Остало се предузима.

III. разр.: да изостаје: подмет и прирок; писање напамет научених крајних чланака и песмица и последња реченица: самостално писмено и т. д. до краја.

IV. разр.: први одсек изостаје читав а место њега се предузимају писање по казивању. Од другог одека изостаје последње три речи: лакших пословних саставака.

V. разр.: О реченицама. Реченични знаци. Познавање врста речи.

Писање по казивању. Састављање малих прича и описа из обрађеног грађива у почетку на основу скице, а после самостално; и писма родбини. Да се предузме 8 писмен. задатака целе године.

VI. разр.: О реченицама. Реченични знаци. Позивање прета речи.

Кратки изводи из сваког наученог предмета. Самостално састављање описа. Приватна писма. Сведожба. Признаница. Молбеница, а да изостане: потврда (реверс), обвезница, пуномоћ, опорукa и уговор; 8 писмених задата.

Стварна настава:

I. разр.: од реченице; животиње у врту (птице, леопарди и најчистије бубе) и све остало до краја тога градива за I. разред, да се у Буквару у штивицама само спомене без опширне обраде.

II. разр.: одсек који гласи: Град, записмање грађана; градски начелник па до краја; општински изметак, као и одсек: знамените творнице, зграде, у околини путевн, да изостане.

Повесница: остаје е тим, да се између наслова. Место „Једне год.“, V. разред а место „Друге год.“, VI. разред.

Устав: Једне године:

Општинска, ереска и муниципална управа. Краљ, законодавство и правосудје. О школској и војној обавези. Катастар и трговина. Порез.

Друге године:

Дужности чељадн и газде. Књижица чељадка и време за отказивање. Дужности радника и послодавца. Благотворна за помогање болесних радника. Расположење против патворења животињнх намирница.

А сваке године: Срп. прав. и ц. самоуправа (општинска, епарх. и митрополитска).

Земљопис:

III. разр.: четврти ред од доле, она реченица у загради (Само оно што је врло важно и деца схватљиво) да изостане а место тога да се каже: Само оно што дете у својој околини може видети.

IV—V—VI. разр.: остаје.

Природопис остаје с додатком из мађ. градива: Познавање човека тела и најважнијих органа и радња њихова. О нези тела и појединих органа, каљашење богиња, различне болести, бољница. Алкоголизам. Животне намирнице и њихово квалитет. Утецај стања и занимања на здравље.

Физика, Хемија остаје.

Привреда и Кућарство:

Градиво из нацрта да се обради у читан-

кама и зато од предвиђена седмична 2 часа српском језику да се дода један час, а други 1 час да се унотребн па обраду заједничког (V—VI. р.) градива без обзира на спол; рад, његова потреба, вредност и подела; раднички одмор, глашница, кредит, новац, штедња, трговина, радност, привреда, трошење, утакмица, стројеви и задруге.

Рачун и геометрија:

I. разр.: остаје.

II. разр.: да се даде само појам о подовини и четвртини а усмено рачунање с њима изостаје. Изостаје центилитар.

III. разр.: изостаје: напиевање $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{4}$ и т. д. до краја те реченице. Римски бројеви предузимају се до XII. Изостаје милитар, а поред топе узима се још и вагон. Градиво о разломцима да се пренесе у IV. разред.

IV. разр.: Римски бројеви до XII, а писм. рад са десетичним разломцима изостаје као и претварање истих у обичне и обрнуто, по место овога само „појам обичног и десетичног разломка“.

V—VI. разр.: Остаје с овим додатком у V. р.: Претварање обичних разломака $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{8}$, $\frac{1}{16}$ у десетичне.

Код геометрије да је тежиште рада парачување обима површине и кубне садржане.

Технички предмети.

Цртање:

Издаје се унутрва како за обраду свију предмета тако и за цртање како да се исто предузима.

Певање: Прихваћено као начелно решење, да се срп. певање предузима код српског језика као саставни део негога, тако исто и код мађ. језика, мађ. певање.

Ручни рад. Ж. ручни рад без намене. Гимнастика: Да се деца пише баве слободним вежбама, играњем, трчањем и т. д., вежбе па сиравама изоставити у свима разредима.

На предлог г. Ђ. Петровића, узмалће се Вса. III. С. да прече, да је дозвољено учитељским оборовима слободно одређивати поделу или неподелу наставу, према назо-рима учитељских оборова, према месним приликама, околностима и потребама.

Затим је г. Мирковић говорио о гимнастичи.

Изео је важност гимнастике. Говори затим о потреби кретања, утцају кретања и правилног седења на лепо развијање тела

као и обратно. Извео је разне системе у гимнастички код напредних народа: Немаца, Енглеца, Американаца. Педагошка гимнастика коју узима све што је према добу и полу воспитаника сходно и нужно. Најобичније справе као: подложак, греда, 2 стуба за прескакање, уке за надвучање и т. д. потребне су ради бржег телесног развијања ученика. Говори затим, шта код нас недостаје да би се могле увести главне реформе из овога предмета, као и о томе шта би све требало код нас чинити да бар приближно одговоримо дужности својој, те да воспитамо и тело у деце. Као главне елементе истиче: 1.) вежбе у врстама и очигледност код истих; 2.) слободне вежбе и очигледност; 3.) ходање и трчање; 4.) вежбе на справама; 5.) игре. Са ученицима из новосадске гимназије показао је збору неколико врло лепих вежби на што му је збор изразио своју благодарност што се и заштитници учинило.

Г. референт моли чланове збора да, када буде изашла књига о гимнастички коју спрема Г. Мирковић, сви је што већма припре и да се претплате на њу. Овој књизи треба да се радујемо не само с тога што ће се њоме умножити педагошка књижевност, него још више зато што ћемо добити једно упутство за предавање гимнастичке о којој се тако много говорило и говори, а ми се брже слабо с њоме упознадосмо и од ње користити имадосмо.

За овим се прочитала опросница брата и друга М. Стефановића, учитеља из Ст. Врбаса, који је након пуних 36 година тежкога рада 1. октобра прошле године у мир ступио.

Идућа зборска седница одржаће се у Ст. Футогу.

Ж. Стефановић.

Седница учитељског збора старобечејског среза. Ова седница одржана је 18. априла (1. маја) о. г. у Ст. Бечеју. После поздравног говора замени. председника Ари. Павловића, поднео је извештај Милан Протић извештај о раду управног одбора и о стању благајне, која су оба извештаја у целости с одобрењем — узета на знање. После овога приступило се избору члановиштва. За замени. председника изабран је Ђорђе Малешинић, за потпредседника Душан Вежлић, за првовође Јарко Чичовачки и Јован Драгин, за одборнике Лазар Попов, Милан Тугоров, Ненад Рајић, Емил Херцег и Видосав Јокић.

Затим су прочитани дописи претпоставље-

них власти и то: у предмету личне огреварине учитељске, дневнице и путних трошкова приликом присуствовања на зборским седницама, и у предмету права и дужности привремених и учитеља-ца заменика.

По томе се прешло на главну тачку расправљања ове седнице, на „Претрес нацрта о Наставној основи.“ После подуже и живе дебате, предложене су и усвојене, у главном, ове измене:

I. р. *Наука вере*: По нацрту, само изоставити молитве и захвале децеј родитељима. *Писмено вежбање*: Од реченичних аналога предузети само тачку и запету. *Својарна настава*: Нека се предузима само оно, што је прописано и за мађ. разговор. *Рачун*: Да се предузима само до десет, и у овом бројном простору нека се раде сва четри рачунска вида. *Ручни рад* (слејд): Пошто ни учитељи не располажу потребном опремом за предавање овога предмета, а ни школе нису снабдеване потребним материјалом, то да се за сада — док се ови недостаци не отклоне — ручни рад изостави из осн. школе. *Гимнастика*: Разне вежбе изоставити, а место тога увести игре.

II. разр. *Наука вере*: Изоставити проповедање Исусово и две највеће заповести. *Својарна настава*: Као и у I. р. предузети само оно, што је прописано и за мађ. разговор; земљописно градиво оставити за III. р. а градиво из права и дужности грађана за V. разред.

III. разр. *Наука вере*: Дела милости душевне изоставити. *Срп. језик*: Приватно читање, као нешто неодређено изоставити. *Писмено вежбање*: Почевши од овог на кроз све разреде увести и диктовање, као врло потребну врсту писања за вежбање у правопису. *Рачун*: Разломке изоставити.

IV. разред. *Наука вере*: Место молитве пре и после учења, нека се уће молитве пре и после рада. *Славенски језик*: да се у опште искључи из основних школа, а апостоли и појавке нека се штампају ћирицом. *Писмени састава*: Сажимање реченица и у опште граматику изоставити. *Земљопис*: Поднеће у отаџбини, као узрок и услов привредног живота предузети с почетка, а не напослетку. *Рачун*: Претварање обичних разломака у десетичне и обрнуто, изоставити. *Пројаве*: Нека се специфицира градиво, а не број цртежа,

јер цртежи старијих разреда су и тежи, те с тога не стоји да ученици старијих разреда морају више цртежа изградити, него ученици млађих разреда.

V. и VI. разред. *Појање*: Духовске песме изоставити. *Земљине*: У V. разреду да се изоставе други делови света, а и глобус да се пренесе у VI. разред. *Природне науке*: Градиво је претрпано: нека се дозволи да учитељ одабира од њега оно, што одговара месним приликама. Градиво из физике сјатити, а више подигати на хигијену па пр. заразне болести и друго. *Природа*: Градиво на привреду пренети у пофторне школе. *Рачун*: У IV. разреду место разломака увести друштвени рачун.

Уједно је решено замолити високог Шк. Савет, да што пре да сачинити добре уџбенике.

Пошто је услед овако опсежног претреса најцрта наст. основе време било jako поодмакло, то су све остале тачке — изузев евентуалних предлога — скинуте с дневног реда.

Код евентуалних предлога, на предлог К. Замуровића, решено је: умолити уредништво „Шк. Гласника“ да, у истом листу отштампа пословник овога збора. Тако исто да се извештај о појединим зборским седницама не штампа у политичким листовима, него да га одбор издаје у стручним листовима.

На крају решено је још, да се пдућа зборска седница одржи у Петровом Селу. **М. П.**

Великокиришки срески учитељски збор.

Збор овај одржао је своју седницу у Т. Бечеју, а био је врло добро посећен. У заказано време, поздравно је збор лешим, мало подужим говором референт г. Свиричевић, истичући у говору велику важност раду данашњег састанка. Позица учитељство, да и у овим тежким приликама не клоње, него да приграи школу српску, најјачи извор националне свести са онаким одушевљењем, каквим је одушевљењем некад напајао своје ученике славни Вукићевић. Моли српско учитељство, да нарочито пажњу обрати на васпитавање младежи у националном духу. Призивају, да је садашње стање српског учитељства врло тешко и да се услед таквог стања примењује на учитељству нека малаквалост, неко незадовољство; и ваљда је то незадовољство побудило Шк. Савет да саслупа мишљење учитељства о Наст. Основи и тек кад

то добије, онда ће коначно сачинити основу. Позива збор, да приступи овом важном раду. — За тим је председавао изабрани председник г. Косић. Пре него што је отпочела специјална расправа, чињене су неке опште приредбе. Нарочито је учитељство незадовољно што нема уџбеника за српски језик т. ј. ваљану српску читанку. Донесен је предлог, да збор узме у претрес само оне предмете из Наст. Основе, који се не налазе и у државној Наст. Основи, дакле: веронаука, славенски и појање, српски језик. Но предлог овај је већином гласова одбијен. Много се времена утрошило око расправљања овога предлога, а није било потребно, јер и они који су били за предлог да се не расправља, касније су баш они понајвише и учествовали у претресу спорних предмета. После поименичног гласања приступило се специјалној расправи.

Код веронауке је установљено, да се славенски текстови молитава сасвим изоставе. Вјерују слав. текстови да се узме тек у V. разреду. За I. разред да се узме само молитава Оче наш, а тако је и даље усвојено, да се у свима разредима узме што мање молитава и то само на српском језику. Тако је исто у свима разредима из Библије и из појања узето мање градива. Код читања је усвојен предлог, да се умолити Шк. Савет, да се што пре сачине нове српске читанке. Примљен је предлог, да се у читанку за најстарије разреде унесе и по које штиво из историје српске, ако не друштво а оно као биографије Срба евевата. Изненађен је био збор против предлогу једног младог учитеља који рече: „Да не можемо учити историју једне стране државе“. Прешло се брзко преко оваког предлога. Свакојаким схватања неких српских учитеља. — Граматични део да се предузме у IV. разреду. Код стварне Наставе како у I. и II. разреду, да се изоставе све оно што је непознато и деци и учитељу, јер нарочито код биљака има наведених таквих, које ни учитељ не познаје. И из физике и хемије је наведено много градива што је све умањено, и тако исто код других предмета. — У подне је прекинут рад а после подне у 6 часова завршен. Из целог рада се приметило, да учитељство није имало довољно времена још боље да проучи Настр, те је изгледало доста неспремно, зато је ваљда и предложено учит. збор крстурски, да се умолити власти, да тако

важне ствари из раније доставе учитељству, те да оно може прво у месним зборовима претрести такве ствари и онда писмено доставити среском збору, те би се тако важне ствари свестраније и образложеније могле претресати. — Идући састанак ће бити у В. Кикинди, или ако буде епархијски онда овај у Темишвару.

Срески учитељски збор темишварски, одржао је овогodiшњу пролетњу седницу своју на светли четвртак. Седници је присуствовао епарх. шк. референт Христифор Свиртевић. Председавали су пак наизменице Христифор Свиртевић и заменик председника Ђура Терзић. Седницу је позвао наизменице св. Духа отворно заменик председника прикладним поздравом члановима, у коме их је позвао да што боље пригреју ствар учит. организације, чији је један огранак и овај срески збор, да војујући за сталешка права своја не занемарују ни другу страну билансе а то је дужности своје, јер ће само тако учитељство моћи бити независно, које и дужностима својима буде у свему одговарало. Истиче потребу стручног даљег усавађавања и позива другове, да већ на давањој седници интересовањем за предмете, који су на дневном реду и учествовањем у расправљању засведоче, да имају мара и одушевљења према својим стручним и сталешким стварима. За тим се прелази на дневни ред. Онда је почаст успомени преминулог друга Младена Бајића. Примљен је и одобрен обрачуни благајникова о прилозима припадних од учитеља у корист удовица и сирочади покојних. Публиковане су приписе наредбе св. Епарх. Шкошког Одбора. За тим је као најважнији предмет предузета расправа о нарту нове *Наставне Основе*. Реферисао је Ђура Терзић. У добити су учествовали: Душан Бериди, Лазар Лера, Коста Златанов, Милан Вуковић, Мара Јурановићева, М. Недељковићева, Душан Машић и други. Збор је после дужег расправљања нарекао ове закључке:

1. Да се из реда наставних предмета *брише црквено-славенски језик*.

2. Да се број часова за науку о вери у неподељеним школама за сваки разред одреди § 2, колико даје и министарски наст. план у комуналним и државним школама; по у томе времену да се не обухвати и цркв. појане, него да се појане предузима на часу певана,

како би се ова седмична два часа искључиво могла употребити за у строгом смислу узету науку о вери.

3. Срески језик у II. разреду да добије седмично 6 часова.

4. Рачун и геометрија да добију седм. часова у I. разр. 5, у II. 6, у III. 5, у IV. 5, у V. 4, у VI. 4.

5. Природопис да добије у V. р. 2 часа, у VI. разр. 2 часа, а физика опет 2 часа — колико ти предмети имају часова и у министарској наст. основи за комуналну и државну школу.

6. Таким повишењем часова за поједине предмете, повишен је укупни број седмичних часова у I. разр. на 22½, у II. 24, у III. 24, у IV. 26, у V. 29, у VI. 31. Известилац је код ове тачке изнео за пример генералне расподеле часова разних држава у Немачкој, где баци и учитељи немају у наставном плану и страп језик као ми, па ипак имају више часова, него што је то предвиђено у нарту за наст. основу предвиђеном од стране Шкошке Анкете.

За тим се прешло на специјалну расправу у овоме предмету, у течају које је збор учинио своје напомене: код науке о вери, почетне стварне наставе, среског језика, земљописа, историје и рачуна.

Код науке о вери у I. разреду, да се дејствовању Христову доврши приповетком: Исус од 12 година. Тиме би I. разред имао свега 16 методичких јединица, и то 5 припремних, 9 библи. приповедака и 2 молитве.

У II. разреду, биографија Исусова да се надолупи библи. приповеткама: „Јанјева кћи“ и „Младић у Нанну“, као доказима божанства Христовог; даље приповетком: „Томина недеља“, као доказом о васкрсењу Христовом и о пренахању власти свештенства са Христа на апостоле и библи. приповеткама „О страшном суду“, те у вези са том приповетком да се у II. разреду предузму дела милости телесне и душевне. Тиме би II. разред имао 13 библи. приповедака нових, 5 ренет. из I. разреда и 3 молитве.

У III. разреду: да се предузме тумачење 10 заповести Божјих; даље да се биографија Христова надолупи још овим библи. приповеткама, које нарт наст. основе у III. разр. не спомиње: „Проповедање Спаситељево“, „Милостиви Самарјани и две највеће запо-

вести". „Живот и рад св. Саве", „О Мојсеју" (укратко). Разлог овоме одступању од нацрта Шк. Анкете, што су по уверењу овога збора, десет заповести Божјих по важности својој у прикљеној моралци од много веће важности него дела милости телесне и душевне, које је нацрт наст. основе за III. разред наменio, а 10 заповести Божјих, ако се угодно тумаче, веће бити тешко за овај ступањ децји. Живот и рад св. Саве свакако да остане у III. разр., како је то и у досадашњој наст. основи било, јер је грехота да дете III. разреда још ништа не чује о оном, чију слику сваки још гледа у својој школи. О Мојсеју пак да се предузме у вези са 10 заповести Божјих. Тако би III. разред имао свега 20 методичких јединица из науке о вери за целу годину.

У IV. разреду да се предузме: 1.) О Ноју, 2.) О Авраму, Исаку и Јакову (укратко), 3.) Символ вере (цркв.-словенски), 4.) Тумачење сваког члана символа вере поспепне, 5.) О митару и фарисеју, 6.) О сејачу, 7.) О блудном сину, 8.) О богаташу коме је преродила мина, 9.) Св. Симеон Мироточиви и 10.) Св. цар Лазар. Свега преко целе године 21 метод. јединица.

У V. и VI. разреду нека остане како је и до сада било у наст. основи.

Код ерског језика у V. и VI. разреду подељених школа, да се предузимају и остали делови говора, из синтаксе пак и сложене реченице.

Из почетне стварне наставе да се не предузима више наставе грађе, него што је минимал. наст. основа прописала за мађарски разговор у појединим разредима.

Из земљописа у III. р. да се предузму још неки у нацрту превидени појмови, који се у оквиру мађарског разговора имају предузимати.

Из рачуна да се не предузима ни мање ни више од онога, колико предузимају комуналне и државне основне школе.

Из повеснице у V. и VI. разреду „Друге године", нацрт је узео само „Преглед повести до Мохача". Међутим тако шематично обрађена отачаствена повесница неће бити довољан темељ за разумевање даљих повесничких догађаја оном, који је из IV. разр. прешао у V., а отпочео је повесничко градиво таким „прегледом"; с тога да се и II. године пре-

дузимају и ове повесничке партије, које су прописане за мађарски разговор.

За тим је донесен закључак, којим се умољавало св. Шк. Савет, да као што је онај нарт за подељене школе издао ерским учит. зборовима на претходно мишљење, исто тако у смислу 19. § Шк. Уредбе од 1872. год. да изволи поступити и тада, када буде издавао и *Наставну Основу за неподељене школе*. Под једним поднеће се св. Школ. Савету предлог за генерални распоред часова за такве школе са 33 седмична часа.

За тим је примљен извештај благодјиникова и дата му је опросница. Углављен је предрачуни за тек годину. Обављена је акламацијом рестаурација часинштва. За заменика председника изабран је Ђура Терзић, за I. перовођу Милан Вуковић, за II. перовођу Меланија Недељковић, за благодјиника Михаило Предић, за књижевара Манојло Поаов; у управни одбор изабрани су Душан Берих, Илија Радојевић, Лазар Лера и Агња Јовановић.

На предлог епарх. шк. референта Христифора Савицевића, решено је умолити св. Шк. Савет, да уредбу о *епархијским учит. зборовима* измени у томе смислу, да су сви учитељи чланови тога збора, те да и за похађање тих зборових сваком учитељу припада путни трошак и дневница.

И докле пак док св. Шк. Савет не би измену ту нарекао, изабрани су изасланици за епарх. учит. збор, који ће сл. Епарх. Шк. Одбору у своме делокругу сазвати.

Дале на предлог Христифора Савицевића, умољена је Епарх. Скупштина темишварска, да из епарх. фонда годишње вотира по 1000 К за изазивање 5 учитеља и 5 учитељица на курсеве за даље учит. образовање, које о великом шк. одмору приређује краљ. угарско минист. богочисти и јавне наставе.

Није примљен предлог Душана Берића, да се путем св. Шк. Савета умолити „Матица Српска", да она да написати ерске читанке за III—VI. разред срп. нар. школа, него је на предлог Хр. Савицевића у томе предмету умољен св. Шк. Савет, да се за добре читанке у своме делокругу журно побрине.

Још је одређен дневни ред за наредну седницу, која ће се одржати у Чакову, — после чега председник затвара седницу.

Седница арадског ерског учит. збора, одржана је 30. марта (5. априла) 1912. године у

Печки. Ова је XXIII. седница била — као и остале — добро посећена. Присутно је било 44 учитеља-ца, забавила, а отсутно седам (7), од којих је већина болешћу извинила свој недостизак.

По обављеном позивању св. Духа, где нас је Сава Дамјанов администратор, дивним говором поздравно и позвао, да и у будуће деламо у корист срп. цркве, српске школе и народа српског. Замен. председник Радније Тополац, отворио је седницу у 9 часова пре подне, поздравивши све присутне чланове збора као и присутне госте из Печке, пријатеље школе. По отварању седнице, позвао је председник, да изабере збор 2 члана ради оверовљена записника ове седнице. Изабрали су Никола Поповић учитељ из Новогентина и Јелка Димић-Коледић учитељица из Бале.

Узет је у претрес извештај управног одбора о раду своје у 1911/12. збор. године. Узето на знање.

Прочитан је бројав високопр. г. Др. Г. Летића епископа темшварског, у ком се захвалаје на поздраву овог збора којим је поздрављен из седнице одржане у Сарајеву и подељује арх. благослов. — Са једногласно: живо! узима се на знање и решава, да се и из ове седнице бројавно поздравни.

Најважнија тачка дневног реда, била је претрес „Нацрта“ нове наставне основе, која је трајала до 1 часа после подне и од 3 часа до 5 часа у вече. Увешци у обзир, да је градиво за подељене школе ипак се доста изменило.

На крају свега, а на предлог Стев. Вукадиновића, решено је, да се умоли вел. Шк. Савет, да даде Шк. Анкети на израду, да у свима комбинацијама изради нову наставну основу.

Затим је Мар. Букурова-Шомљаји учитељица из Печке, практично обрадила своју прак. радњу из рачуна о више именованим бројевима у вези са маћ. језиком на опште задовољство присутних, а радња јој је оцењена као врло добра. — Услед кратких времена, изостављене су три врло важне тачке, које су издате за пдућу збор. седницу.

Извештај благајне узет је на знање, а благајнички гђи Марини Тополац, израчена благодарност за њеном труду.

Извештај зборске књижице, којим се до знања ставља, да је набављено 35 комада,

а да је наручено још 33 комада књига педагошко-забавно-поучне и економске садржине. У току ове 3 године, издао је овај збор већ 150 К за набавку књига у корист своје збор. књижице. Решено је, позвати књижицара, да поднесе списак набављених књига, који ће се у 50 примерака штампати и сваком члану овога збора послати. За тим књижицар подноси састављени правилник о издавању књига збор. књижице. Пети издат Ст. Вукадиновићу учит. у Батањи на мишљење до пдуће збор. седнице.

Епарх. шк. референт Христ. Савићевић, подноси следећа 3 предлога на усвајање:

1.) Пошто је у изгледу епарх. учит. збор, тем. среза, то да овај збор изабере изасланике на тај збор како редовне чланове тако и заменике им. — Изабрато је 34 редовна члана и 16 заменика за изасланике на епарх. учит. збор.

2.) Пошто учит. приправник односно учитељ нема довољно спреме за модерно примање, мушки ручни рад и харм. певање, а пошто је материјално слабо ситуиран, да би могао државне течaje ове врте о своје трошак посећивати, умолиш еп. Епарх. Скупштини темшварску, да на ову сврху вотира сваке године бар 1000 К, да би се могло по 5 учитеља и учитељица сваке године слати на овакве течaje уз припомаћ од 100—100 К.

Предлог је једногласно усвојен, да се засебном молбом обрати овај збор св. Еп. Скупштини.

3.) Да се умоли вел. Шк. Савет, да измени наредбу под бр. 30. 1879. г. у којој налаже, да су чланови епарх. учит. збора само изасланици тако, да сви учитељи-це без разлике буду редовни чланови епарх. учит. збора са потпуном дневницом и путним трошком. — Једногласно је усвојено, а докле док не дође нека измена и епарх. збор буде сазван, наступаће збор изасланици изабрани у седници овог збора.

Дим. Десимировић учитељ из Сарајеве, подноси следеће предлоге на усвајање:

1.) Да се умоли вел. Шк. Савет, да поради на највишем месту код кр. уг. министарства, да се решења нашега II. Сабора у погледу дотације срп. вер. учитеља што пре одобре.

2.) Да се умоли вел. Шк. Савет, да нареди — пошто је велика скупоћа, те се из ове мале плате не може живети — да се свима учитељима-цама и забавицама срп. вероисповедници

даде 30% екупарин. доплатака од достигнуте учит. плате и то од 1. јан. 1912. године.

3.) Подастрети ове предлоге свима учит. зборовима молбом, да се и они придруже овоме. — Усвојено.

На предлог управног одбора донесено је решење, да се из среске учит. благајне даде 30 К као прилог на сиромашне будим школе. Удова Александра Недељков рођ. Ђорђевић, приложила је 10 К на будим. школе а 10 К благајни овога збора, Никола Малетић учит. из Фенлака 2 К, Даница Бајић учит. из Црне Баре 1 К, Петар Лекић учит. из Варјаша 1 К, Милош Ковичић учит. из Арада 1 К, Радив. Тополац 3 К и Јел. Теодоровић учит. из В. С. Микауша 2 К. Тако ће овај збор послати 50 К на сиром. будим. школе са тачнијим исказом приложника. — На место Ђ. Нинчића и Р. Којића одборника — који су се иселили из овога среза — привремено су наменовани Душ. Ђирић учит. из Батање и Никола Поповић учит. из Н. С. Ивана. Пошто је овој управи мандат истекао, а услед краткоће времена, није се могао збор обавити, то је умолена садања управа, да до идуће збор. седнице задржи мандат. Одређене су теме за идућу седницу, која је заказана у Араду. — Председник, захвалјујући члановима на потрајном раду — затвара седницу. М. П. 1.

Л у с т а к.

„СИТНИЦЕ“

из учитељског сирџач певическог званија.

Привена је слава; бденије. У олтару их је четворица. Кад се крепосмо у женску цркву, а најстарији — не речју, него главом — махну: „Хајд' да нама“. Та, ни паорски момак у колу није тако горд спрема тамбураша, и ако им плаћа, као они спрема учитеља.

Давно је било кад се један учит. збор кренуо да честита нову годину Његовом Високопреосвештенству, а — „Његово Високопреосвештенство — болесно“. Кад учитељ на једна врата напоље, а друга господа на друга унутра. Сутра је био гала ручак: било је ту и официра и професора и т. д. — само

од учитеља ни трага ни гласа; „Његово Високопреосвештенство — болесно“.

Расудио се господ Бог на земљу, па никак о да пада киша. Шта ћемо? Литију па у поље, не би а' Бога намолили.

Прашина не да ока отворити — па зато баш и идемо на поље, да молимо да ће нестати. — Сунце прижегало да ти прене мозак, свештеник под небом у камилаци, душо заштитићу јорача, а учитељ за њим поји, поји, поји и никад краја. Већ му рапав глас као турпија, од прашине, али: „мора се, па није ни тешко“.

Баш по оној Абуказевој песми:

„Прала перо кошуле
Па пена ко лада;
Калуђер се богу моли
Па стегне од труда!“

И под утиском праведних молитава господина свештеника, даде Бог земљи кишу: попи: „Ето виш“, уселимо Бог нашег попа“, а учитељу јак катар. Свакоме што је за кога. Да Бог поживи пољатије!

Преглед књига.

Из хрватске пед. књижевности.

Josip Medved, *Nekoliko savjeta i uputa roditeljima gluhočujemih učenika*. Drugo izdanje. U Zagrebu. Tisak kralj. zemaljske tiskare, 1909. Стр. 20. Цена?

Ivan Tomašić, *Uzgojna skrb za zaštitu i spašavanje djece i mladeži od moralnoga brodoloma*. Uvod priredio Stjepan Široka. U Zagrebu, 1911. Стр. 133. Цена?

Браћа Хрвати и наши другови по позиву буде се и раде. Тај стручни покрет сваки даном расте. Да је то тако, ено Цуваја и његовог колосалног рада, ено Даворина Третењка са идејама о слободној школи, ено школских стручних изложба и курсева у Загребу и Осеку, ено изванредних састанака за побољшање учитељских берива, ено нове секције за итудију ћака у хрв. пед. књижевном збору, ено друштва за унапређење узгоја, ено педагогичке енциклопедије, ено редовних књижевних издања хрв. пед. збора, ено двају младих учитеља (г. г. Седмак и Франо Мандић) где о свом трошку похађају државне Савезних Држава Америчних о томе издају штампане извештаје, ено младих хрв. нар. учитеља

где уче више педагошке науке у Бечу, Јени, Цириху, па и у Њујорку, ено на управи и за проф. катедрема загребачке учит. школе седе некадашњи вредни нар. учитељи, ево школских надорешка придељених и вис. земаљској влади из наших учитељских редова, ено и народних учитеља око „Слободне Мисли“, „Савременика“, и других хрв. књижевних и поучних листова, ево дивног учит. дома, учитељског конвикта, учитељског дома у Липнику, и т. д. Сваки се подухватно да принесе свој утицај на олтар своје професије. Некада су Фидлиповић, Скендер Фанковић, Модец, Томислав Ивканец и Степан Басарићек радили све послове око теоретичко-практичког подизања нар. учитељства у Хрватској и Славонији а данас је тај посао тако разгранат да га не могу честито обавити ни њих педесет спремних и одушевљених људи. До данас су Хрвати поклањали своју пажњу више васпитању и настављању нормалне, обичне деце, а ево сада и јаке струје, и ако тек у своје почетку, да се, што помињу испитају принципи и чинишнице о абнормалној и атипичкој деци. Корак напред у пољу рада непрегледном и по квалитету и по квантитету.

Госп. Медвед, управитељ земаљског завода за одгој главеноме деци у Загребу, ево издаје малу брошуру за родитеље којима је удес досуло да имају главеному деци. Многа ова деца од природе су така, али и не многа деца су жртве овог грозног дефекта услед тога што су родитељи неуми (да не кажемо лењи) да одмах на почетку сузбију оваке појаве. Г. Медвед даје због тога неколико савета и упута, врло просто и разумљиво изнесени. Сваки наш учитељ, сваки наш учит. приправник требао би да се упозна са овим сушестинама, јер су оне занета инструктивне за будући рад, и што длаже од човека, који је такорекућ читав свој век провео и проваћа међу главеном децом. Његови савети оснивају се на реалним експериментима свакодневног живота, и сугерирају један нов правац научног истраживања у нашој народној педагогији. Рад се састоји из увода, двадесет систематско изложених упута и завршетка. Учители, научите родитеље да читају ове упуте и да се по њима владају!

Књига г. Томашића, управитеља једне загребачке школе, занета је лепа припова и хрватској и српској педагогији. Нови проблеми

и читав низ експеримената школских у наших најближих и удаљенијих суседа. И што је интересантно и врло поучно, г. Томашић је ту своју књигу написао на темељу свог сопственог посматрања, путујући скоро сваких ферија које по Аустрији и Угарској, које по Немачкој и Швајцарској, и т. д. Информација из прве руке. Његов извештај није популаран, али зато ипак интересантан за све учитеље и пријатеље народне просвете. После малог предговора, г. Шпрола (познати преводилац Русова, Спенсера и т. д.) износи свој популарно написан чланак о деци која трпе и страдају, приређено по ситуацији В. бар. Љубибратина (стр. 9—23). Затим долази Томашићев део, о уредбама за узгојну сиротину и запустеле деце. Прво се говори о друштвима и заводима у Америци, Енглеској, Француској и Холандији, на темељу литературе. Онда наш мањини аутор прелази на систематски опис својих пед. путовања. Почиње са Немачком, где говори о друштву за заштиту деце против изабљивања и злостављања, о најважнијим васпитним заводима (одвојилиште „Am Urban“ — Berlin — Zehlendorf, евангелички „Johannesstift u Spandau, Raubes Haus u Hamburgu, и т. д.). После овога описује се слични заводи у Аустрији и Мађарској (доњоградски зем. завод у Егенбургу, Vychovatelna král. blav. města Prahy v Lábní, Vychovatelna „Olivovych“ v Říčanech, Франц. Јосифа узгајалиште у Брду и Олберсдорфу, Salezijansko deško vzgojevališče na Rakovniku v Ljubljani, Pia Casa dei Poveri и Riformatorio pa giovanelli у Трети, узгајалиште у Кошницама, Az Országos Gyermekvédelő Liga, Арпадов дом у Szeged-y, и т. д.). Други део Томашићевог извештаја бави се судовима за младеж и прописима о присилном васпитању недорасле деце. Ту ће читаоц наћи на оне интересантне податке: Juvenile Court у Денверу, Колорадо и о његовом суду, В. В. Lindsey (читај „Цувенаја Корт“ и „Линден“). После нам писац прелази на јачке судове у Немачкој (суд за младеж у Berlin-Mitte), Аустро-Угарској, Холандији, Француској и Швајцарској. Рад се завршава о организацији опшкрбна узгоја у Загребу. Немам времена да се детаљније упунтам у ово лепо и савремено дело, али немам ни довољно речи да дело довољно препоручим за све наше школске књижице и за опћу дискусију на нашим учит. састанцима. У нас Срба и Хрвата и дан

дави слабо се мари за запуститеу децу. Нико се ни не интересује за то. Данас ћемо из жалост наћи људи који би се побили ради какве педагошке ситуације (која сама по себи нема ни зове националне или практичне вредности) а ни појма немају о виталним проблемима као што су ови из Томашићеве књиге. Уопште у нас је у томе погледу велика једностраност. Пише се и декламује о питањима о којима су Бакић и Басарићек већ одавно на тенаме говорили и писали, а нико неће да засуче рукаве па да овако стварно унапређује нашу пед. литературу као што чини брат Хрват, г. Томашић. Томашићева је књига заиста новина. Чудим се само што није споменуто и стваран и идејални потхврт г. *Др. Ник. Ј. Петровића*, који већ од године дана издаје врло инструкторан и потребан часопис: „*Дете. Лист за заштитну децу и њихово телесно и морално унапређење. Београд.*“ (Издази једанпут месечно; цена 1.50 динара). Добро би било кад би вредни г. Томашић походио што више хрв. и ерских овехи места и покунио податке о занемареној деци. Хрватска, даљматинска, босанска, србјанска и црногорска влада требало би да иду на руку овакву стручном проучавању. Г. Томашић је пробио лед у овом новом пољу рада и ја му од срца желим и даљег успеха.

Др. Паја Р. Радосављевић. — Њујорк.

Белешке.

Седница Школ. Савета, одржаће се 18. (31.) маја о. г. У тој седници прегледаће се и примедбе среских зборова на нацрт наст. основе, с тога је потребно да сви срески зборови одмах пошаљу свој рад о том, и то тако, да се не поднесу само поједине примедбе, него да се упоредо код текста у нацрту наставне основе означе поједине примедбе, ради лакшег и бржег прегледа. С тога би требало, да перовође зборске прешину цео нацрт или бар оне одељке где има примедба, и уз поједина места ставе са стране зборске примедбе.

„**Српски учитељски конвикт**“ у Новом Саду примио је у априлу о. г. од г. *дра Милана Петровића*, професора у Новом Саду 20 К чланарине. — Од г. *Живојина Сенићанина*, учитеља у Каћу 2 К уписине и 44 К 10 потура чланарине. — Од г. *Милана Калуђер-*

ског, учитеља у Ст. Врбасу 1 К свецарског прилога. — Од гђе *Зорке Калуђерски*, учитељице у Ст. Врбасу 1 К свецарског прилога. — Од гђе *Сидоније Гајин*, рођ. Ракић, учитељице у Новом Саду 10 К прилога, уместо веша на одар својом брату пок. *Николи Ракићу*, трговцу новосадеком.

Срп. учит. збор у Срп. Крстуру, приредио је на Ђурђев-дан о. г. забаву с играњом у корист школа у будимској епархији. У изнађању програма, суделовали су од учитеља С. Симендић и В. Симендићка и Анг. Тераниа.

Измена закона о нар. школама у Србији.

Министар просвете одредио је 3 учитеља, који су извели и г. министру написали, разлику између садашњег закона и пројекта, који је израдио и поднело Учит. Удружење, да се види: да ли треба учинити само измене у овом закону или писати са свим нов закон. Они су овај свој посао већ свршили, и по њиховом изводу, види се да има велике пореците разлике, и да треба писати нов закон.

Кандидовање учитеља за нар. посланике у Србији.

По решењу учитељске конференције: да се кандидовање што више учитеља за нар. посланике, кандидовано је њих 8, од којих су изабрани четворица: Благоје Илић из Алексинца, Тих. Константиновић из Чачка, Милadin Стевановић из Пожеге и Пера Вуксановић из Куршумлије.

Учитељске награде. Према мишљењу главног просветног савета у Србији министар просвете одлучио је, да се сва тежа учитељска места у Србији поделе на три категорије. Наставници, који од 1. септембра буду радили у тим местима имаће право на сталну награду, коју ће добити месечно: за прву категорију 300 динара, за другу 240 и за трећу 120 динара.

У ирским народним школама има 2231 младих помоћних учитељаца. Плата им је само 576 К годишње. Многе од њих имају средњешкошкошко образовање, а та су места примили, јер не могу да дођу до боље плаћених места и службе.

Кратке белешке. Варошко веће у Паризу позвало је у госте 1000 ђака из Енглеске, на једну музичку утакмицу, која ће се одржати на Духове о. г. — У Хамбургу је укинута за учитељске пенит за дефинитиву. — Беч је имао прошле године у осн. школама 186.271, а у грађанским 56.115 ђака. Укупни су на-

ШКОЛСКИ ГЛАСНИК

ЛИСТ ЗА ШКОЛУ И УЧИТЕЉЕ

ОРГАН СРПСКОГ НАРОДНОГ УЧИТЕЉСТВА У КАРЛОВАЧКОЈ МИТРОПОЛИИ

Бр. 9.

У Новом Саду, 15. маја 1912.

Год. V.

САДРЖАЈ: Попис на уписе акција. — Учитељство — себи. — Наш народ и његова просвета. — Појам социјалне педаго-
гије. — Закон асоцијације идеја. — Народна просвета: Просветни Ж. Ж. Русо-а. — Минхенска илаломба против гадно
литературе. — Учитељски зборони: Садашњи учит. збора будишко епархије. — Преглед књига: Archiv für die ge-
samte Psychologie. — Бележбе. — За „Школ. Гласник“. — Нове књиге. — Некал прилога за школе у будишкој
епархији.

П О З И В

на упис деоница друге емисије

УЧИТ. ДЕОН. ДР. „НАТОШЕВИЋ“ У НОВОМ САДУ.

На основу решења вапредне скупштине Учитељ. д. д. „Натошевић“ одржане у Новом Саду, 9. маја 1912. год.:

1) Отвара се упис на 1000 комада деоница нове емисије по комаду 50 круна, од којих ће се добити још 50.000 круна деоничарске главнице.

2) Садашњим деоничарима даје се право на сваку стару деоницу једна нова деоница нове емисије, уз цену од 50 круна по комаду.

3) Нови деоничари с обзиром на резервни фонд погчаног посла, књижаре и штампарије, који са дотацијом из 1911. г. износи свега 28-154 круне 40 ф., и на коме ће и они имати једнака удела, плаћају на сваку деоницу 70 круна у готовом.

4) У име уписнице плаћају и стари и нови деоничари 1 круну по деоници, одмах при упису.

5) Пријаве за упис примају се до 31. јула 1912.

6) Деонице нове емисије имају се у течају 1912. године у 15 (петнаест) obroка потпуно уплатити и то:

Стари деоничари плаћају за 1—14. obroка à К 3-50, по деоници, почевши од 1—15. августа 1912. год., па сваког даљег месеца од 1—15. дана у месецу, а 15. оброк плаћају 1 К по деоници од 1—15. октобра 1913. год.

Нови деоничари плаћају први оброк од 1—15. августа 1912. год. К 7— по деоници, а даље obroке од 2—15., плаћају са К 4-50 по деоници, почевши од 1—15. септембра 1912. год. па сваког даљег месеца од 1—15. дана, закључно до 15. октобра 1913. године.

7) Уплате ће друштво полугодишње до 31. децембра 1913. угамањивати са 5% чисто.

8) Деоничари са деоницама нове емисије стичу деоничарска права тек од 1.

јануара 1914. године и по томе таке деонице не дају права гласа на скупштини за рад и рачуне за годину 1912. и 1913.

9) Они деоничари који своје право на деонице нове емисије до 31. јула 1912. год. не пријаве и I. оброк не положи у гореозначеном року губе своје право првенства.

По §. 18. статута „д. д. „Натошевић“ : Ако деоничар ни на писмени позив управног одбора за 30 дана не исплати плативе и заостале рате, губи 25% од уплаћене своте, која се уноси у резервни фонд, а преостатак му се ставља као улог. На место таке деонице издаје управни одбор нову.

10) На сваку уплату издаје управни одбор привремену потврду, а деонице тек онда, кад се за све деонице потпуно уплати по 50 круна, односно 70 круна.

11) Од деоница, уплаћених са 70 круна, припаћће сувишак од 20 круна, што прелази преко номиналне вредности деоница, по одбитку трошкова, сарамерно резервним фондовима новчаног посла, књишаре и штампарије; исто тако и сувишци од уписине.

12) Они деоничари, којима је у смислу скупштинеке одлуке од 1908. године $\frac{1}{3}$ уплате од 16-67 К уписана у добро, могу у смислу те скупштинеке одлуке ту трећину употребити на уплату деоница нове емисије, а то ће се обрачунати при уплати последњих obroka.

13) Право опције не може се пренети на другог деоничара.

14) Досадашњи деоничари имају при упису нових деоница, послати своје деонице прве емисије, да се на њих прибележи право опције.*)

Из седнице ванредне скупштине Учит. д. д. „Натошевић“ у Новом Саду, одржане

у Новом Саду, 9. маја 1912. год.

Управни Одбор

Учитељског д. д. „Натошевић“.

*) Да би се избегли издешни поштовски трошкови деоничарима, чије су деонице после о. г. одржаних скупштина остале у заводу, послаће се исте натраг, кад се на њих прибележи пријава за право опције. Који деоничари не пријаве ништа до 31. јула о. г., а деонице су им у заводу, послаће се исте натраг 31. јула о. г.

Учитељство — себи!

У овом и у прошлом броју „Школ. Гласника“, донели смо Позив на упис нових деоница учит. д. д. „Натомевић“. Пре шест година кад је деоничарско друштво основано, остало је доста наших учитељских другова, који нису ступили у ову нашу заједницу. Сад им се даје прилика, да и они ступе као чланови у ово друштво, а тако исто и оним нашим младим учитељским друговима, који су за последњих 6—7 година изашли из учитељске школе и ступили у коло учитељско.

Српско учитељство у Митрополији одавно је тежило да се удружи. Покушало је на разним основама, али му се свугде сметало. Из тога је поникла мисао да се можемо удружити једино на основу трговачког закона, те да тако добијемо прилике да дођемо у што ближи сталешки додир, како би своје учитељске интересе могли што боље штитити и унапређивати. Та мисао је у учитељству културних народа, давно већ остварена и њихове установе на такој основи подигнуте, лепо напредују и врше своју задаћу на пуно задовољство тих наших другова. Установе њихове тако врсте, дале су у пракси видна резултата и с тога су постале у толикој мери популарне у учитељству, да сваки учитељ сматра за своју моралну обавезу кад ступи из школе у живот, да што пре постане чланом таквих учитељских установа. Така свест треба и нашем српском учитељству, јер само ћемо тада бити снажни према спољним навалама, само ћемо тада моћи изјављивати што нам припада а не даје нам се, кад будемо чврста заједница и схватимо и што тајније остварујемо мисао: Један за све, сви за једног. Ми већ до сад видимо да је многа наша ствар пала и ломе прошла само с тога, што је у нас било много равнодушности према нашим сталешким питањима и установама. Појединач се обично онда пробуди кад њему нешто треба или га тишти. Онда тражи да сва околина устане живо на посао и заступа његову ствар. Но такав захтев је једностран и егзотичан. Ступањем

у учитељски staleж, већ треба да је сваки млад учитељ запојен тим духом, да је он члан једне заједнице којој треба да је свим срцем одан и за њу пожртвован. На жалост кандидат учитељски слабо што чује о томе у учитељској школи, али кад већ тамо није напојен тим духом, треба да га у том спрема његова учитељска околина, старији учитељски другови у чије друштво ступи. Таким васпитањем ствара ће се самопрегорни борци за учитељску ствар, а ти ће бити својом интелигенцијом свесни своје задаће, да тек исправношћу и правим радом у своме позиву имају права да траже и задобију и повољнији сталешки углед и положај. Појединац који је остављен сам себи у забаченим крајевима, све ако и има у себи добре основе, нема прилике да те своје добре стране развије и унапреди, него често бива да то све у њему пропадне, јер није имао прилике да директно или индиректно стиче од својих другова новог полета, те да се од њега развије свестан, одлучан и напредан борац. Све су то давно опазили наши старији другови, и тежили да томе помогну. С тога су и покушавали на разне начине да дођу до удружења, где ће соколити један другог на истрајност и међусобно се васпитати за рад и борбу у своме позиву. Па кад то није никако другаче могло бити, прихватили се су времена друштвена идеја, да се учитељи уједине на основу трговачког. Тиме добивају још једну погодност, јер не само да се у заједници челиче и васпитају, него се уједно и еманципују од туђег утјецаја, и од материјалне зависности оних појединаца и друштвених група, који често злоупотребе ту зависност и експлоатишу учитеља у сврхе, које су често баш усперене против учитељских сталешких интереса, а о убијању самосталности учитељске да и не говоримо.

Које је јасно да постоје ове прилике у нас, тај ће брзо бити на чисто с тим, да су оваке независне учитељске установе, на трговачкој основи створене, једна велика добит за нас учитеље и једна велика наша заштита. До нас стоји да од таквих установа створимо

што моћнију заштиту. Сад се даје свима нама прилика да што многобројније приступимо томе послу и ступимо сви у учитељско д. д. „Натошевић“, те тиме омогућимо да ово друштво пође још снажније напред, како би што пре могло постављеним задацима одговорати и бити што изразитије ериском учитељству онај бедем, иза кога ће оно моћи са много више енергије водити борбу за своје учитељске идеале, него што му је то могуће било до сада, када му нико нигде не помаже нити му жели добра, него му се на сваком кораку одмаке и иде за тим, да се подјарми свима могућим изукришаним интересима и појединаца и друштва.

Ко је од нас свестан свога запостављена положаја, тај ће брзо увидети, да је нами спас у слози и заједници и пожуриће да ступи у ту заједницу, јер је сваки од нас *прво учитељ* и кад се тиче учитељске ствари, мора ићи у страну све остало. Који нам проповедају противно овоме, не желе нам добра!

На посао, дакле, у коло и заједницу учитељску око друштва „Натошевића“!

М.

Наш народ и његова просвета.

X.

Не ћу бити на досади друговима, ако овде испричам један догађај из мога учитељевања и који је врло значајан. Године су биле прошле, а не беше краће у моме разреду. Једне године, између Ускрса и краја школске године, када се вратисмо из цркве, отворе многи своје перонице, онемо фали гума, онемо оловка, крајница и т. д. Питам, који су први дошли у школу? Кога су првог затекли? Свима разгледам џепове, изули су обућу — ништа. Сетим се, да лопов мора да долази онда, када ми одемо у цркву, покупи ствари, однесе кући и дотрчи за нама у цркву са књигама, као да је од куће дошао. Наравно, да смо га сутрадан ухватили на делу. Саветовао сам га, навађао примере, како су многи лопови прошли и т. д. Неколико дана добро. Једном примих неке новце у школи, те

их оставих у школи орман. Заборавих га у једанаест сати закључати. Мој лоповић је то спазео. После подне случајно га спазих још у пола један, како се ушуњао у школу. Причekaо сам неколико минута, јер сам већ знао, ради чега је поранио. Донео је моју столицу, стао на њу, отворио орман, узео петицу, држаше је у руци. У томе положају сам га затекао. Онај послед његов, дрхтање руку, не могу заборавити. Нисам му тада ни речне рекао. Послах по оца. Беше на раду, него му дође мати. Испричах јој све и замолих, да га и они код куће мало поуче и припазе на њега. Она брину у плач, рече: „Е, господине, ако га Ви не можете излечити, који сте то учили, како ћу ја неукка, која се честити ни поћивајати не знам. Краде и код куће, чега се год дочепа“. И мени постаде јаснији наш дом, наша породица. И тај дом, наше породице, морамо најпре препоравити, па да се узмогнемо и на њу ослободити. И лечио сам лопова сам и излечио сам га и он је данас честит калфа... Ми не можемо веру оставити самемо дому, јер ће се брзо створити безверици...

Ми можемо, додуше, расправљати питање: Да ли је вера, њено учење, обреди, песме, слике, обичаји народни уткани у одору верску од важног васпитног значаја и да ли је то „појезија неба?“

По моме мишљу нема образованог човека ни код нас, ни код других народа, који је заправо и заронио у суштину вере хришћанске, па добро и правилно развијен верски осећај у души човека да би потврдио да нема. Још какви огромни значај има веронаук као васпитно средство за главни васпитни циљ: *Срећа и задовољство човека на овоме свету*.

Нека се вера назива и „небеска објава“ човечанству за спас његов на овоме и оном свету, зна се, да је човечанство само себи створило веру, као оклоп за борбу са оним часом, када замењујемо овај свет са оним, вечним... Какви узвишен моменат утехе даје нам вера при расстанку! Наравно онемо, ко верује. А шта имамо од тога, ако друге одвраћамо да не верују?

Наравно, да се ја не могу у овоме

чланку упуштати у поједина догматичка питања, нити распредати о души као главном и верском објекту, са верско-филозофског и чисто филозофског гледишта. Ту су *Декарт*, *Холбах* (са својим еванђељем материјализма) *Лок*, *Волтер*, *Спиноза*, *Лајбниц*, *Кант*, *Хербарт* и други, који су војевали за дуализам тела и душе, надаље, да је све материја, *Кант* руши основе материјализма, па после, да је тело и дух једно исто (монизам) и т. д. (О души ће се писати и препирати док је човека на земљи. Та већ је и спиритизам признат за науку! Нека филозофи и даље развијају своје мисли о души, па и о Богу, а ми ћемо рећи са Толстојем (коме није ништа шкодило, што је веровао у душу и Бога, те мада је ради суштинне вере и њеног тумачена дошао у противност са синодом у Русији) рећи: *У томе се и састоји величанство Бога, што га ми још не схватамо.*

Само ћу укратко изнети своје гледиште на веру и веронаук у школи основној као васпитно средство и у колико она има или треба да има удела у целокупној школској настави и како смо развили и развијамо религијско-морални осећај у народу нашем.

Још је примитивни, препотопски човек изрезивао у дрвету и камену лик *онога*, силе, коју је с дана на дан осећао, да с њиме управља, без његове воље. Другим је гласом пред тим својим руковтором изказивао осећаје своје према тој сили, Богу, Творцу своме. После јој је у брежуљку правно олтар, жртвеник. Вековима се тај осећај развијао, док се претвори у најлепшу поезију код многих народа, особито код Грка — Јелина, глас у најлепшу песму, руковтор у дивно сликарство и вајарство, примитивни олтар у красне храмове. Култура човечанства. Увек је човечанство веровало. Код културно-образованог човека је вера-убеђење, код примитивнога страх, код надри образованог колебање, лутање. Страх масе употребљаван је од стране представника разних вера у прошлости, особито у средњем веку у сврху свога господовања над светом. Из те околности су произишли многи сукоби међу народима, верски

ратови, много крви проливено, те се код једнога дела човечанства поколебао верски осећај, те се увукло безверје.

Наш народ је имао нешто колебања за време Богумила, а пре и после истих је у миру, хармонији живео и живи са својом црквом. У већини великој воле лепу службу божју, своје црквене песме, обреде, обичаје. Верски осећај је у већини прилично развијен, мада се у неког дела данас поколебао...

Вера наша, са својим језгром: љубављу, истином и правдом је заиста велика васпитачица и може лепо да развија осећаје ових врлина и тако утврђивати верско-друштвени морал у нашем народу. Црквено сликарство, па црквене песме, развијају у њему естетски осећај. А многи наши народни обичаји, које је и црква пригрлила, заслађују му живот, чине неизмерне радости деци, младежи, а у тој радости пливају и старији. Наравно, да су се многи у извесна времена били и изопачили, те су наносили народу штете.

Као у свему, чиме се народ васпитава, тако и у развијању верско-моралног осећаја ваља из велике ризнице верских истина одабирати оно, што је заиста за народ, што га неће заглупљивати и можда задржавати у културном напретку. Вероучитељи ваља да су *уметници* у овоме послу, који ће умети удешавати наставу према духу времена, културном степену, на коме се народ наш налази, приликама у којима живи, мора знати у тајчине повест нашу, обичаје народне, те све лепо спајати, добре и лепе обичаје, па светле слике из прошлости наше у вези са верском обуком истицати и као пример данашњем нараштају предочавати, а рђаве обичаје и тамне слике из прошлости жигосати. Таква настава у вери ће децу и народ интересирати, те нам школа и народ неће запасти у огавни материјализам, који неминуно долази празнину душе, без љубави, без осећаја за своје ближње, па и љубави за мајку природу, живот... Мајстор у овоме послу био је покојни прота Никола *Беговић*. Када је он говорио о младој недељи, крсној слави, великом петку, спојивши патње народне

са истим, и т. д. ниси га се могао доста наслушати.

Рекох, што га неће загуљивати. Та ко би данас проповедао — *Аврамску оданост Богу!* Та и Богу се ражалило, када је спазео, куда је Аврам залутао у својој неограниченој оданости к њему, те је хтео принети на жртву свога рођеног сина, ни мање ни више, него га просто заклати, те је морао послати анђела, да му каже: „Човече, шта радиш?! То нисам тражио од тебе“. Ако не пазимо при настави у веронауци, можемо и нехотице стварати — безверце.

Дакле: Вера и веронаук су потребни, јер без њене језгре, љубави, истине и правде, нема ни друштвеног напретка уопште.

Али, осим већ наведеног, морамо, што је најзначајније, у основној школи умети предавати веронаук **према моћи схватања** недорасле децине, да им буде све разумљиво. Оно, што им *не може* бити разумљиво, не треба ни говорити. Научити дете као панагаја молитве „вопросе и отвијете“ из катихизиса без разумевања, не вреди ама баш ништа. То је пуки вербалizam у верској настави, те не може бити ни говора о религијско-моралном васпитању деце.

Морамо имати на уму, да основна школа и овде даје само темеље за цел и сврху веронаука: однеговати *религијско-морални карактер*, те ако корачимо преко *појимања* и *схватања* деце, не постигамо ништа са веронауком.

Црква, њени представници са *живом црквом* траже много, врло много, од умно и телесно перазвијене деце. Човек се мора заиста чудити, када чита наставне програме и прописе за предавање веронаука и учествовање деце при разним обредима, како поменути слабо познају душу детину и физичну снагу детета у десетој и једанаестој години. Како просто ништа не разабире о моћи појимања у разним раздобљима човека! Ни од одраслих то не могу захтевати, нити на данас уобичајени начин развијати религијозно морални осећај, који просто умара и физичну и душевну снагу детета. И као да се домишљају они, који имају ушљива

на форуме, који су власни донашати законе и прописе, да је заиста *шешко* и воли децејој *неприлагођеној* испуњавати многе захтеве од стране деце и учитеља према цркви, те све замотају у планит закона и наредба, што се сриски вели: *морали*. Та ми смо доживели пре три-четир године, да је морала кр. земаљска влада узети у заштиту школ. децу од полагања јутрења зими, на коме сирота, слабо одевена деца са сузама у очима чекају свршетак, па да се дочепају топле фурунице. А криза празна и од — старијих. Па ипак се нађе по који члан *живе цркве*, Брата и Јаза, који прогунђа: А где су школска деца, ма да ни своје рођено није довео... Разумете ли, шта се догађа у души детинујој при таким приликама? А шта се догађа о Духовима, Ђурђев-дану, Ускресу и т. д. Погледајте им у очи, па ћете спазити несравњену разлику.

Прег.

Стеван Радић.

(Наставник ос.)

Појам социјалне педагогије.

(Dr. WESZELY ÖDÖN.)

Један главни позив науке јесте причинљавати појмове, изабити обележја која не спадају у појам науке или само евентуално спадају, омеђавити обим појмова, и тако допринети формирању правилног схватања.

Колебљива, нестална употреба језика свакидашњег живота, новије и новије идеје, које је развијајућа наука прихватила, јесу од утецаја и на научно појмање, често додуне првобитни садржај појединог појма, шта више дају прилике и на то, да првобитна садржина појмова сасвим нестане, и границе њихове изгубе.

Зато је потребно појмове временом у претрес узети, критиковати. Rudolph Eucken професор у Јени критиковао је основне појмове философије у своме делу „Geschichte und Kritik der philosophischen Grundbegriffe“. У једном чланку, који је написао у „Pädagogische Studien“, налази за пробитачно, да се и основни појмови

педагогичке узму под сличну критику. Тим пре је то потребно, јер овај услов узајамног споразума и унапређење науке може се само онда очекивати, кад у овом раду њих што више учествују. Заједничком раду пак потребна је општа основа, општи појмови.

Овом приликом рад сам само допринети пречишћавању два појма, који се у новијем добу како у пошметву, тако и код нас често спомињу, и то у тако разновременом односу, да је човек скоро приморан двоумити о правилности својих до сада прибављених појмова. Ова два појма јесу: особна и друштвена педагогичка, или пак страном рецју — која пред неким боље звучи — индивидуална и социјална педагогичка.

Јако ће држати то питање за врло једноставно. Особна педагогичка је она, која се само особом бави, друштвена педагогичка пак је она, која човека као друштвено биће схвати и његово васпитање овоме нормира.

Али ствар није тако једноставна.

Ова реч „социјална педагогичка“ употребљава се и у другом значењу.

Социјална педагогичка означава осим гореспоменутога значења још и оне установе, које је друштво у корист ширења културе остварило, подигло. Такве су: деџа склоништа, обдан домови, феријалне деџе насеобине, деџа зашита, радничке касине, народне књижнице, јавне расправе (felolvasások), течајени за образовање раденика, слободна свеучилишта.

Али ова реч социјална педагогичка може значити и педагогичку на темељу социологије нпр. ону педагогичку, коју је оснивач социологије Comte тумачио.

Може значити ова реч социјална педагогичка напослетку програм васпитања социјализма, који до додуше није у сваком делу израђен; али у неким стварима може се за коначан сматрати. Нпр. бесплатна настава налази се у свакој нишанс социјалистичке странке.¹

¹ Социјалисти у Немачкој захтевају не само бесплатну наставу, него и као последицу овога и бесплатну обезбеду или деџе. (18. бр. Sozialpol. Centralblatt, 1894) Ераудиски програм (7. т. II. део) гласи овако:

„Према овом основном начелу захтева социјална демократија бесплатну обезбеду како у јавним ош. школама,

Ето наређао сам четири тумачења социјалне педагогичке. Не можемо рећи ни за једно да је неумесно. Збрку проузрокује баш то, што се ова реч налази у сва четири тумачења.

Али природно је, да сва четири тумачења ове речи не могу бити оправдана. Несумњиво је, да се овом рецју „друштвена“ „социјална“ злоупотреба чини. Али не само са рецју, него и са самим појмом.

У новијем добу скренула се пажња људи на друштвене појаве. Терен друштвених појава причинио се мисаоном човеку за нов свет. Нов простор за испитивање, извор нових проблема за политику, изгледа као да се нови путеви указаше за усређивање човека, нове мете за људску тежњу, нови успеси у корист науке.

Није дакле чудо, кад сваку појаву, којој до сада нису могли дати тачно тумачење, покушаше тумачити са овим из новог извора испрљеним знањем и свакоме питању — које до сада нису могли довољно решити — хоће да нађу решење у овом новопронађеном свету.

Данас је испитивање социјалнога стања оно, што грозничаво занима мозак човечији.

Ова струја створила је ново поље: у науци социологију, а у политици социјализам.

Пошто је обојима један извор, промена људског гледишта, природно је, да ће се његов утцај осетити у свакој појави човечијег живота; и природно је, да педагогичка, чији правац у првом реду од светскога гледишта зависи, онет мора осетити овај утцај.

Пре по што би овај утцај уочио, за потребно налазимо, да укратко обележимо ово светско схватање.

Ово социјалистичко схватање је реакција према оном светском схватању, које човека ставља на чело, које је особено. Зато се социјална педагогичка врло радо ставља на супрот индивидуалној педагогичкој.

тако и у јавним школама за оне, који се на основу својих способности за способне показују да даље нису образовање“.

Социјалисти у Француској захтевају још и то, да се дваред у години раздели одећа и обућа.

Индивидуалистичко схватање, којем у позитивни либерализам одговара, победило је у француској буни и освојило поље у целој Европи. Француска револуција је ослободила човека особу од многих разноврсних окова, који су му слободно кретање стварали. Кроз цео средњи век била је особа спутана. Кудучник је зависно од господара земље, кметовник од онога који даје у државу (*hâbérir*), занатлија је спутало удружење (*schrengel*), а науку догма. Ток ослобођења почео је са добом ренесанса. Од тада је подстрекач сваког покрета, овај труд за ослобођење. Циљ је страсти јарам, који га љуту тишти. Ово почиње на пољу уметности, наставља се на пољу вере, прелази на науку (*Descartes*), на књижевност (романтици) и на крају побеђује и на политичком пољу.

Ово либерално схватање створило је на пољу привреде слободну утакмицу. И ова слободна утакмица проузрокује неприродно гомизање капитала, исисавање радника, и према овоме јавља се као реакција, социјалистичко схватање, појмање.¹

Saint-Simon је први, који дође на ту замисao, да за блаженство народа није главан уставни облик, него онај начин, по којем се обавља подела имања и светско схватање т. ј. морално схватање.

Овим је Saint-Simon оснивач социјологије и социјализма. Социјологију као знаоство засновао је његов ученик Comte, од њега произлази и име исте науке. Од њега је постала и она замисao, која још и данас влада у социјологији: да је друштво слично живом организму, и да је таково, какав је у малом човек. Ово је зато важна мисao, јер не сматра више друштво за самовољно удружење појединих особа, као индивидуалистичко схватање (које се најопштије изјашњава у друштвеном уговору Rousseau-a), него као органична целина, која се не може са самовољним уговором преназначити, која подлежи закону развијања.

Поред Comte-a је најзнаменитији заступник социјологије Herbert Spencer. По његовој тврдњи сачињено је тип своје социјологије сасвим независно од Comte-a, то показује, да је исто природно развијање идеја било, и да није то главно, који је тај, који је замисao облик дао, који ју је у речи ставио. Основна замисao ове системе јесте опет донекле аналогија друштвена организма према животињском организму, а донекле пак замисao развијања, коју је Herbert Spencer пренео и на друштвене појаве.

Ово схватање јако личи материјалистичко-историјском схватању Marx-a и Engels-a, и тако се социјологија не само у зачетку него и овде додирује социјализмом.

Социјологија је дакле она наука, која појаве друштвеног живота ставља за предмет испитивања. Не може се рећи, да ове појаве пре тога нису испитивали. Та већ и Plato расправља социјолошке проблеме у делу „Држава и Закони“, Аристотели у Политици. С правом вели дакле Barth професор у Липсигу (*Leipzig*) „Што је данас социјологија, то се је у зачетку, (пробитно) политиком знало.“¹ Разлика је у томе, да је тада облик владе, устав стајао на првом месту испитивања, док данас економски одношаји и морална питања.

M. Стајић.

(Настаће ие).

Закон асоцијације идеја.

ОД

ГФР. КОМПЛЕКС.

Пренео

ВЛАС СТАЈИЋ.

ЗАКОН АСОЦИЈАЦИЈЕ ИДЕЈА.

Асоцијација идеја. — У свепору. — У разликовању. — Класични примери — Интелектуални детерминизам. — Асоцијација осећања. — Начела асоцијације идеја. — Класификација ових начела. — Ступања начела. — Рационална начела. — Освећење ових разних начела. — Начело додиривања. — Асоцијација је највиша. — Веза међу идејама. — Асоцијација по сличности. — Асоцијација идеја и памћење. — Мама. — Ум.

Асоцијација идеја. — Асоцијација идеја није заправо нарочита функција духа; она му је само један од битних закона. У сукцесији својих мисли, и уопће свих својих стања све-

¹ B. Theobald Ziegler, Die geistigen und sozialen Strömungen des 19. Jahrhunderts 1899, u. Sozialismus und Individualismus. Rhein. Enzyklopädisches Handbuch d. Pädagogik, VI.

¹ „Was jetzt Sociologie, hieß ursprünglich Politik“, Paul Barth Sociologie u. Pädagogik. Rhein VI.

сти, дух слуша закон асоцијације. Управо, осветљави израз, „асоцијација идеја“, није добар. Више би приличило рећи „асоцијација или сугестија стања свести“; јер осећања се узајамно сугеришу исто тако као и идеје.

У сањарењу. — Покушаји да само себи рачуна о опоме што се дешава у нашој свести кад пренесемо наше мисли саме себи, кад их пустимо да слободно иду за током свог сањарења. Велики број разноврсних представа заузимају пажњу нашег духа. Мало час мислили смо о васпитању наше деце, а сад, привидно без прелаза, мислимо о нашим властитим пословима, о књигама које спремамо; мало после ћемо можда мислити о нашим суграђанима.

Спомену, маштања, општи појмови се стичу у привидном пореду, у некој прети интелектуалног хајдута. Па ипак, ако пређемо низ наших мисли, без муке опажамо да их, као разне беоуче једног и истог ланца, везује једну за другу истинска веза, и ако се она скоро не може опази. Наш дух прелази невидљивим мостовима од једне идеје до друге. И поред површне збрке нашег сањарења, непрекидног никад није нарушена. Увек нека потајна веза спаја мисао која претходи с мисао која за њом долази.

У развијању. — Не покорава се мисао закону, на нези начин механичком и фаталном, асоцијације идеја само онда кад је, тако да рекнемо, одуларена. Чак и кад развијамо, кад смо господари наших мислима, и онда управља нама закон асоцијације.

Спомену које дозивамо у нама, пошти појмови које замишљамо, не слушају наш позив, не излазе пред наш дух произвољно, него у вези с мисао која је била полазна тачка нашег развијања. Посматрајте сами себе кад састављате приповедање, расправу о задатој теми: идеје, слике које ћете успети да саберете да бисте од њих створили поучицу за наш састав, биће све повезано једна за другу каквим било односом. Чак и најоригиналније мисли које су вас запеле непредвидљивошћу својом, мисли привидно најслучајније, биле су нам сугерисане односом који их везује за коју од претходних вам идеја.

Класични примери. — Философи су одавно опазили чинишћу асоцијације идеја.

Хобс¹⁾ приповеда како је једнога дана, у разговору чија је тема била смрт Чарлса I, краља Енглеске, издајом предајата његовим непријатељима, један између оних који су разговарали одједанпут прекинуо разговор питањем: колико је вредно римски сребњак. Присутни се задивили, не схватајући никакав однос међу стављеним питањем и започетим разговором. Питање је међутим логично шло за својом мисао: од издаје која је предао Чарлс I. он је прешао, асоцијацијом по сличности, на издају која је предао Исуса, а

је хтео да зна која је од ових двеју издаја била боље плаћена.

Жорж Санд је писала једанпут:

„Ја никад нисам видела лептира Таиду где лети а да не видим и језера Пена; никад нисам погледала неке маховине у којој збрига била, а да се не нађем у дебелим хладу црвца у Франкији. Казивач чини да помоћу услудом навишу на које сам га дошао, да је услудом у најсветлијим аспектима појединоста, од горе до доле. Марко гласовима изводи преда ме узмаша један крај Шпаније, ком не знам ни имена ни места, али који сам прешао са својом матером у истој години“. (1)

Хобс још говори:

„... Од светог Андрије дух прелази на светог Петра, јер се њихова мисао у Светом Паску поклапају једно. Од светог Петра дух прелази на камен, а камен на вода на мисао о крстоном осмисању, јер код овога видимо камен на воду; па светог Павла, камен на вода на мисао о Цркви; Црква или дошао идеју о народу: идеја о народу на вода до идеје о револуцији“. (2)

Сличних примера може свако од нас наћи у свом васпитном искуству. Понекад су нам непознати посредници везе међу нашим идејама; него, уз мало премисања, ми их скоро увек напослетку знамо, па, све и кад би и остали непознати, имамо право, према свим аналогјама, тврдити да они опет зато постоје.

Интелектуални детерминизам. — Закон о асоцијацији идеја нас обавезује да признамо како се у духу све узајамно држи, све је повезано. Исто као што, у физичком свету, феномени потичу од других феномена и изазивају нове феномене, тако у психичком свету мисли једна другу изазивају: оне су повезане својом природом или случајно настаје неко сродство које их обликова. Случај је празна реч код духа, као и код природе. Свако стање свести је детерминисано, одређено претходним стањем свести. Постоји интелектуални детерминизам,³⁾ као што постоји физички детерминизам.

Асоцијација осећања. — И нама се осећања у свом развијању покоравају закону асоцијације, не само у томе што сугеришу све оне идеје које су у вези с посебном емоцијом коју доживљавамо, него и у томе што, по неком сродству, изазивају аналогна осећања. Јесмо ли љутити због каквог било доживљаја? Одмах нам се у срцу буде осећања зловоље, антипатије према личностима око нас, а које то често ни мало нису заслужиле. Јесмо ли растужени? Не само што ће све пријатне и веселе представе бити као фатално искључене из наше маште, а, напротив, разлози за тугу, неком врстом нехотичног одошарања, ће се нагомилати у нашој мисли, него ће почети осећање бити праћено гневом, злобом, зависту, незадовољством са свима и свачим. Јесмо ли, напротив, весели? Тада нас најпре поплави вихор пријатних и освежавајућих помисли; наш сензитивитет обузме читав талас осећања љубави и добре воље према другима.

(1) G. Sand, *Revue des Deux-Mondes* 15. nov. 1863.

(2) Hobbes, *De la nature humaine*, chap. IV.

Начела асоцијације идеја. — Асоцијација идеја или, боље рећи, асоцијација наших стања свести, ма каква да су, јесте према томе један од основних закона људске природе. Али, како тај закон делује, по којим начелима врши он своју власт? Који односи понајчешће одређују везу мисли и осећања?

Класификација ових начела. — Философи су одавно покушавали да многоструке односе, који могу посредовати као везе међу нашим мислима, сведу на извесан број категорија или врста. Стара психологија је разликовала две велике класе међу начелима асоцијације идеја, једна су случајна и површна, а друга логична и битна.

Случајна начела. — Овамо спадају:

1° **Додиривање у простору.** — Од идеје о једном граду прелазимо ми на идеју о свима оближњим местима: Рим чини да мислимо на форум, на Марсово Поље, на римску кампању; Наполи, на Везув, на Помпеје. Нама мисао неосетно путује од једног до другог суседног краја, од једне улице до друге која се ње дотиче.

2° **Додиривање у времену.** — Сећање на Мирабо-а чини да мислимо на Револуцију, па њене савременике, Луја XVI, итд.; Наполеон III. на Кримски Рат, на рат у Мексику, на рат у год. 1870. То је објективно додиривање, тако да рекнемо, међу догађајима који су долазили један за другим у времену. Али има друго једно додиривање, субјективно овога пута, које обликује, удрукује две идеје, два осећања, само тиме што су у исти мах егзистирале, или су непосредно једна за другом долазиле у духу.

3° **Сличност.** — Она је једна од најплоднијих начела асоцијације идеја, и неки филозофи па њу своје сва друга начела: два догађаја истовремена, два споменика блиска у простору, сличнији једна, по томе што припадају истој епохи, што се налазе на истом месту. Али тачније сличности делују с још више снаге: нека готска црква нас подсећа на све цркве истог карактера које смо походили; једна школа преноси нашу мисао на све школе које познајемо. Важно је и треба запамтити да асоцијације основане на начелу сличности могу да се утврде или међу стварима које су предмет наше мисли, или између идеја самих, или између речи. Довољна је понекад једноставна аналогија у звуку речи, па да ток наших идеја буде изложен потпуном скретању из дотадашњег правца. Многе привидне чудноватости наше маште, многа тобожња занепалења код наших мисли потичу отуд што је подударње звукова код двеју речи врло различитих по значењу учинило да смо ми од једног појма, без логичног прелаза, скочили на други појам.

4° **Контраст.** — Као сличност, тако и контраст, противност, понекад одређује наше идеје.

Ми смо у потаји склони да пред неким предетом помислимо не само на оно што му је слично, него и на све оно што му је противно. Неки духови, Ламартин,* на пример, увек готови да праве упоређења, више се обзиру на сличност; други, као Виктор Иго, који употребљавају и злоупотребљавају аптитезу и противности, више су у власти контраста.

Народна просвета.

Прослава Жана Жана Русоа. 15. Јула на вршиће се 200 година од рођења Ж. Ж. Русо-а, у спомен тога биће приређене разне прославе. У Женеви, његову месту рођења биће отворена изложба слика и главних момента који се односе на његову „Нову Хеленоју“, „Квијла“, „Исповест“. Ради одавања славе његовој књижевном и научном раду прочитан ће бити на женевском универзитету циклус од 10 лекција посвећен Русо-у и његовим радовима, на лекцијама ће имати приступа сваки ко хоће.

У Паризу ће тога дана бити откривен споменик Русо-у у Пантеону. Записао о овоме споменику зачео је још 1899. тадашњи министар просвете Поанкаре и дао је на споменик на параду скулптору Барозелему. Споменик је сад готов, он прикажује барелеф с бистом великога педагога. По боковима споменика су символчке фигуре музике и сласе. Споменик се одликује напредном простотом.

Истог дана отвориће се у Женеви *Институт Ж. Ж. Русоа*. То ће бити виша школа педагошких наука под руковођењем П. Бове-а, проф. филозофије и педагогике на свеучилишту у Невшатлу. Осим њега ће радити на тој школи многе знатне снаге научне. Институт ће бити уједињен и школа и научна установа. Он ће давати учуства у питањима васпитним, педагошким и особама које желе да се посвете педагошком раду; осим тога ће се у институту неговати рад по разним гранама педагошке науке. Предавање се у институту психологија (општа, дећа у вези са експер. радом у псих. лабораторијуму, школ. антропологија); дидактика (општа и специјална); школска хигијена (у вези са практичним течајем за деце болести); заостала и невојмална деца, наравствено и социјално васпи-

тање (дечја преступи и др.); учење великих васпитача; школска организација и управа итд.

За слушање примеће се особе оба пола (не млађе од 18 год.), које могу доказати општу спрему за рад у институту.

Минхенска изложба против гадне литературе. Хамбуршко друштво у спомен немачких писаца, организује педесет изложба у разним немачким градовима, а у корист борбе против колосално развијене гадне и прљаве литературе т. зв. Schund und Schmutz Literatur.

Порнографски романи и опшир разбојничких јунаштава у толикој су мери поплавили публику, децу и омладину великих градова, да од тога прети толика опасност од које жели да се заштити германско друштво.

Вредно је знати, да је у 40 највећих немачких градова год. 1905. потрошено на све вар. библиотеке и читаонице по мил. марака, док је у 1907. год. потрошено на Schund литературу 50 мил. марака. Исто тако и у 1908. г.

На изложбама таким, каква је у Минхену, подбрана је сва та књижевност, снабдевена бројевима који дају јасну слику што бива са читаоцима тих књига, нарочито деце, ђака и омладине; изнесене су последње читања тих тајанствених примамљивих списа и слика. И свим тим чињеницама, изложба оставља дубок утисак на посетиоце, који иначе ни близу нису о томе водили рачуна.

Доста је рећи, да је у самом Штетину нађено у ђака 5500 екземплара брошура најгнуснијег садржаја. Мноштво тих књига изложено је на изложби, са ознаком колико су стари били њихови поседници који су их читали (чак и деца од 8 и 9 год.)

И држава и друштво увидели су велику опасност од тога, и настоје и законом и полицијским мерама, да се боре против те папасте. Друштва која се баве тиме проучавају узроке, са којих се могла та болест раширити у народу, деци и омладини. Ширећи добру књижевност у земљи, старају се да дођу у непосредан додир с читаоцима прениском, помоћу анкета, продавањем књига на подесним нарочитим местима.

У тој борби долазе већ до успеха нарочито берлински и драхбански зајемљиви кругови. Књига не мора бити толико јефтина, по њихову мишљењу, колико занимљива и примамљива и без моралисања. Децу често

задобије спољашња израда књиге, с тога једна берлинска наклада, која издаје књижице за омладину по 10 пфенига, стара се да својим издавањима даде веома укусу и примамљиву спољашност.

Но та гадна књижевност још увек у широким размерама иде у народ. Њу шире 30.000 кооптортера. Тако она доспе у свакоје радничког света и свугде се чита са живим интересовањем не само здрави, него и болесници по клиникама, забављају се њоме и троне на њу своју последњу мрак.

У борби с тако укореним злом, културна друштва прихватила су читав низ средстава за одбрану: нарочито места за продају добре и јефтине књиге, јер радници неће да иду у боље радње, раздавање библиотека по творницама, болницама, парабродима, на поштама, у касарнама, уређење изложба. На њима се дају разна упутства о набавци књига, издају се разна издања по јефтини цену, приказују се примерци књига свих бољих немачких издања.

Учитељски зборови.

Седница учит. збора будимске епархије, одржана је у Будиму 24. априла (7. маја) 1912. године. Наш збор је сазван био за светлу среду, по због нацрта нове Наст. Основе одложено је био за појутарје Ђурђева дне.

Од 45 учит. снага, није било на збору свега њих 8. Сви су јавили, да им црквена општина није хтела платити дневнице и путни трошак, па зато нису могли ни доћи. Већ је крајње време, да се пађе начина, како ће се учинити краја оваком пошовању по неких разуданих „главешина“.

Збор је отворио г. *Љубомир Тошић*, председник. Поздравио је присутне госте. Затим је летим говором поздравио учитеље. Од своје стране обећава, да ће свакој праведној ствари бити свагда у помоћи. У то име отвара збор.

За тим је на предлог председника решено: од сада сваког збора *стаљна стајка дневног реда* да буде и то, *да се рескрипције, шта се дешава у модерном педагошком свету.* Том приликом ће реферисати сваки оно, што је читао, као нешто ново у педагошкој књижевности.

Овом приликом је он сам, Љ. Јотин, изнео у кратко све оно, што се дешава данас у пед. свету. Споменуо је:

1. Пажњу на деће здравље. Оснивају се школе у слободи, као нпр. у Кишлаку и Суботиницу. Петроградска школска изложба и светковине у Швајцарској су приређене опет због тога.

2. Покрет експерименталне педагогије толико осваја терена, да ћемо у скоро имати пред собом тачну слику дејних душевних способности. На том пољу су радници: Вунт, Мојман, Лај и паш Радосављевић.

3. Моралим васпитању деце све више се обраћа пажња. У Француској и у Немачкој се већ даје засебна настава о моралу. Подизу се заводи за поправљање деце.

4. Др. Сикингер у Махајму је основао школе, у којима је одделио умно слабију децу од даровитије. Тамо постоје и спољне школе (Hilfs-Schule), за најслабију децу. У Шарлотенбургу постоји школа чак и за генијалну децу.

5. Кершенштајнер је основао школу рада. Но, баш у последње време приговарају и томе. Главно је просветити ум — главу. Не сме се, ради неких *волевља*, занемарити глава. Ми треба да спојимо обоје. У шк. вртovima и женским ручним радом развијати рад у школи, али не занемарити ни ум.

6. Натори, као оснивач социјалне педагогије.

7. Бергманова индукција т. ј. од детета да пође све.

8. Линде-Хилдебранд, да настава треба да је индивидуална.

9. Цицелова теорија о концентрацији наставе и то све да се врте око науке о вери. Дитес је то написао као т. зв. Цицелријану и дочекао је своју победу.

Ето, то су главни мотиви садашњости. Ми пред овим морамо застати. И сувише смо оптерећени, зато ми и не можемо прихватити све. По нешто треба и можемо.

Моралном васпитању морамо обратити више пажње. Оснивањем т. зв. патронажа за неваљалу децу. Умолићемо вел. III. С. да оснује: летња деџа боравишта; заводе за поправљање деце. Треба потпомагати и оснивати земљорадничке школе. — Заузимају се за скупљање прилога на будимске школе. — Што год је рекао, казао је у најизмешитиј

намери. Радоваће се ако буде бар најмањег утиска оставило на присутне.

Сад се прешло на дневни ред. Пети је измењен тако, да је као I. тачка узет *нацрт Наст. Основе*.

На предлог *Лазе Терзина*, решено је, да се прво расправља о истом нацрту генерално и то: 1.) да се одреди, да ли ће се усвојити, да се предају сви предмети, који су извети у нацрту и 2.) да се сачини један генерални распоред часова за непод. школе. Тек после овог да се пређе на распоред самог градива.

У расправи су учествовали: *Лазе Терзин, Ђорђе Мирков, Васа Терзин, Ђорђе Петровић, Светозар Радашин, Лазар Крстић, Јован Груица, Душан Рабојичић и Жарко Ристић*.

У расподелу предмета решено је ово:

1. Словенски језик да се елиминира сасвим из *непод. школа*.

2. Читање да остане у *непод. школама* као што је вожање и то читање са *прегледница* и из *природе*.

3. *Природне науке* у *непод. школама*, да не буду засебан предмет, већ да се *предузима од III. р. на основу читања*.

4. *Ручни рад (слејд)*, да се *предузима на часу мађ. језика*.

5. *Гимнастика* да се *предузима на „одмор“ и то највише деџе игре*.

На предлог *Лазе Терзина*, усвојен је овај *распоред часова* за *неподељене школе*:

	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.
Н. о вери:	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$		$\frac{1}{2}$	
Појање:	$\frac{1}{2}$					
Срп. чит.:	$1\frac{1}{2}$	1	1	1	1	1
Срп. пис.:	$\frac{1}{2}$					
Срп. разговор:	$\frac{1}{2}$					
Рачун:	$1\frac{1}{2}$	$1\frac{1}{2}$	1	1	1	
Земљопис:			$\frac{1}{2}$	1	1	
Ист. и Устав:					1	
Певоње:	$\frac{1}{2}$					

За мађ. језик остаје према ономе, како је то прописано од министарства. Уједино је решено и то, да се обратио представком на вел. III. С., да се замоли вел. Министарство, нека смањи број часова за мађ. језик. То време је и сувише потребно нашим школама

за остале предмете, на које нам овако једва достаје нешто времена.

За науку о вери решено је, да се у III. и IV. раз. предузима градиво наизменично једне године једно, а друге године друго градиво. Исто тако и у V. и VI. разреду. Тако исто да се ради и код *рачуна*, *земљописа*, *историје* и *устава* у V. и VI. разреду. За устав је решено и то, *главни појмови из авионамије*, да се предузимају на основу читанке.

После овога се прешло на поделу самог градива. Наш збор је имао на уму то, да изнесе своје примедбе на нацрт Н. О. у том смислу, како би створио себи једну шаку Н. О., која би, бар донекле, одговарала појуре-бама једне 6-о разредне, изабране школе. Наиме: имали смо на уму, стварање једне минималне Н. О.

Ишло се по предметима.

Код „Науке о вери“ у самом „циљу“ изостављен је овај израз: „разумевање појава и богослужбеног језика“. Пошто је овај збор решио, да се славенски језик из непод. школа елиминира, о цркв. језику, према томе, у минималној Н. О. не може бити ни спомена. Но овај збор уопште не акцентира ни то, да се и у подељеној школи из славенског језика може постићи: „разумевање слав. језика и појава“, као што је то наведено у самом нацрту.

Код градива I. разр. стављене су ове примедбе. У III. и IV. стању у место: „Молитве“ треба да стоји „Молбе“. Код молитава „Лазарини је предложио: „Оче наш“ и „Богородице“, да се принесу у III. р. Разлози су му били: И молитве треба почети према ономе, од лакшег к тежем! Кад се већ све друге молитве уче на срп. језику, онда није право почети са слов. молитвама у I. разреду. Други су мислили, да треба „због света“ учити „Оче наш“ већ у I. р. на слов. језику, пошто би се школи јако замерало, да деца 2 године не уче „Оче наш“. Победио је тај „разлог“, да се рачуна с тим „шта ће рећи свет?“ Због тога је решено остати према редакцији.

Код *библ. приповедака* решено је, да се за непод. школе уметне ова примедба „*Све врло укратко!*“

Код *појава* решено, да се ово градиво прописује овако: I., II. р. заједно да научи: Рождество и Опшчеје. III.—VI. разр. заједно да науче: Цело литургијско појање. Одгова-

рање на јект. у спомен мртвих. Тјело. Слава долго... Радужеја... Да исправитеја... Благо-словљу... Од тропара: божићни, богојављ., цветни, ускршњи и Пути. Од духовних песама: божићна и усклицимо.

Код II. разр.: Две највеће божје заповеди, да се пренесу у III. р. код приповетке о милосрдном Самарјанину. За библ. приповетке опет опо исто: „Све врло укратко“.

Код III. разр.: Међу библ. приповеткама додате су још ове: Јајрова кћи и Младић у Најнуу.

Код IV. разр.: Изостављена је приповетка о милосрдном Самарјанину и две највеће божје заповести, пошто је то већ узето у III. р.

Код V. и VI. разр.: Остало је све према редакцији.

Српски језик: Изостављено је у „циљу“ оно, где се каже: „читање одабраних народних умотворина и књижевних производа“. То спада у само састављање уџбеника. А читање се оно, чега буде у тим уџбеницима. Настава у српском језику подељена је у 3 дела, пошто је, као 3. део додат: разговор. Код речи: читање „латиницом“, треба да дође заграда, као знак, да се то односи на школе у Хрватској и Славонији.

Читање. У I. разр. узето је читање на слогове, пошто у неподељеним школама немамо довољно времена за вежбање, да би се прешло преко овог степена, на читање целих речи. Изостављено је: читање са разумевањем, разговор о ономе, што се чита и учење песница на памет.

У II. разр. изостављено је оно специјализовање врсте оног градива, које је одабрано за читање. То исто је учињено и код осталих разреда, пошто ће се читати оно, што буде у тк. књигама. Изостављено је оно: „уземено приповедање“, а у место тог је речено: „разговор о ономе, што се чита. Изостављено је и оно: „уз извођење поуке“.

У III. разр.: „приватно читање“ је пренето у IV. р. У IV., V. и VI. р. остало је све по редакцији, осим оног где се говори о одабрану градива за читање.

Писмено вежбање: У I. разр. је узето само: препицавање и писање речи и имена. Изостављено је: „реченице“, „растављање речи на слогове“, знакови, као: „ и др.

Цео други став је изостављен, пошто је то понављање I. става.

У II. разр. изостављено је: „разликовање: афирмативне, негативне, уштите и ускличне реченице“. Изостављено је: „писмени одговори...“ Додато је ово: „Самостално написивање реченице, највише од 5 речи“.

У III. разр. Изостављено је: „писање намет научних краћих чланака и песница“. Уместо тог датото је: „Самостално написивање научних пословица и писање (највише 5) реченица о једном предмету“. Изостављено је све на 5 стр., а остаје само ово: „писмени одговори на угодно стављена питања“.

IV. разр. Остаје све, као у нацрту.

V. разр. I. став остаје. У II. ставу 2. реченица је ово: Писање писама и поздравница.

VI. разр. Од пословних састанака: сведоштво, рачун и молбеница.

(Свршите се.)

Преглед књига.

Archiv für die gesamte Psychologie. Herausgegeben von Dr. E. Meumann und Dr. W. Wirth.

Издавају Др. Паја Р. Радосављевић — Београд.

(Наставак.)

V. Ghidonescu: Der 2-te international Kongress für Philosophie. За овим долази преглед литературе, наставак Виртовог реферата и преглед часописа.

Heft 3—4.

E. Landmann-Kalischer: Über den Erkenntniswert aesthetischer Urteile: ein Vergleich zwischen Sinnes- und Werturteilen. Аутор тврди, да се естетска ваљаност равна према „органу“, који у функцији и операцији представља чулне органе; да је естетско просуђивање, с обзиром на објективну ваљаност, део сензоричког просуђивања; и да је лепота исто тако својина „ствари“, као и њихов сензитивни квалитет. У I. делу (осећај и ваљаност: осећај и сазнање) говори се о „субјективности“ осећаја, па се тврди, да, пошто имаде осета, који се објективно и субјективно условљавају, то постоји и два типа осећаја (или чуства). Као што се за „квалитет форме“ претпоставља број перцепција, тако и квалитет облика образују основину за нову перцепцију о лепоти. У II. делу говори се о субјективном и објективном карактеру (у Штумпфовом смислу) ваљаности

просуђивања: паралела са секундарним квалитетима инстинктивно је обрађена, и богато илустрована с обзиром на психолошке, физиолошке и физичке илузије ваљаности. Један одељак посвећен је критеријуму коректности сензоричког просуђивања и просуђивања ваљаности, где се такође огледа она паралела; други одељак посвећен је квалитетима естетског осећаја (лепота и ругоба су узете просто као прости ултиматни квалитети.) Аутор завршава са примедбом, да, као што је у 18. веку субјективност осета доказана са фактом своје индискриминације од осећаја (чуства или емоције), тако се данас објективност осећаја „ствари“ схваћени помоћу осећаја мора доказати тако, да се оне ставе у исту класу са сензитивним квалитетима.

J. A. Gheorghe: Die ersten Anfänge des sprachlichen Ausdrucks für das Selbstbewusstsein des Kindes. То је детаљна штудија језика двају деце. Аутор много полаже на темперамент. Он тврди — супротно Мојману и другима — да се посесивне именице касније јављају него ли персоналне.

R. Vogt: Die psychophysiologische Erklärung der Seelentransplantation. Аутор оснива закон (с обзиром на Ебинхаусове „повратне“ асоцијације и Милеров рид о памћењу са апапестима), према коме акат вортикалног учења у овом случају следи типус процеса учења у великом.

Свеска се завршује поменутих Виртовим рефератом и: A. Netschajeff: Die Psychologie in Russland, 1904.

Band VI., Heft 1—2.

T. Lipps: Die Wege der Psychologie. Аутор тврди, да сви психолози, до извесне тачке, иду ка једном те истом путу: путу дескриптивне или описне психологије. То је психологија ега или ја, а не атомизам; она препознаје разлику између садржаја и објеката; она рашчишћава термин „активност“ и т. д. Осим тога може се ићи ка чистој психологији, тражећи и налазећи „Ich an sich“; или пак ка психофизиологији (која претпоставља дескриптивну и експланаторну психологију). Напоследку, у метафизици духа, експланаторна се психологија враћа чистој психологији. Но, ово није баш тако оригинална ствар. У Американаца ово становиште заступа проф. Јед.

а у нас Срба наш чувени метафизичар Др. Брана Петровићевих, чија дела Липе никако и не спомиње.

A. Meinong: Über Urteilsgefühle: was sie sind und was sie nicht sind. То је одговор Липе. Судови, који служе као психолошке пресуоциације емоција веселости и туге; објективно, за разлику од објекта, суђење; осећаји знања и осећаји ваљаности; предетерминација објеката; интерпретација осећаја суђења као активних осећаја.

M. Wertheimer: Experimentelle Untersuchungen zur Tatbestandsdiagnostik. Аутор настоји, да одговори на питање, са експерименталном методом, да ли се може открити, да нека особа знаде или не зна за извесну групу околности. Метода тога испитивања беше метода бесвесних асоцијација, где се рет показивала а реактор је одговарао са другом речи. Постоје пет група експеримената: посве неконтролисана претходна серија; серија на темељу датих околности, које су непознате реактору; серија на темељу познатих околности; серија са инструкцијама реактору да ода своје знање; и интроспективна серија. Анализа резултата доводи до афирмативног одговора на опће питање. Услови темпоралне и квалитативне абнормалности критичких реакција су асоцијација, перзистентност, „Einstellung“ и афективни и еволуциони феномени.

(Наставак се.)

Белешке.

Упис деоница у „Натошевићу“. Но још није од учит. другова уписао деонице нове емисије, нека пожури са уписом и за сваку деоницу у име уписа одмах пошље по 1 Н.

Учитељска конференција у Новом Саду. 21. маја п. н. одржана је конференција новосадских учитеља без разлике вере и народности. Предмет договора био је уређење учитељских берива. Једногласно је усвојено, да се тражи и захтева: 1.) потпуно једнака плата за све светске учитеље без разлике на спол и школе на којима служе, 2.) да се урачунавају све године службовања и подједнако ($\frac{1}{4}$) уврсте у XI, X. и IX. плаћенице разреде најдуже до 1. јануара 1913. год., 3.) пет петогодишњих доплатака у укупној своти од 1000 К,

4.) уздицање предаване плате, по да се учитељи између одма са платом одговарајућег им разреда, 5.) да месни, лични и функционални доплатци не прече даље редовно промакнуће у више разреде, 6.) да и сви учитељи без обзира на школу и својство службе добију скупарински и породични доплатак који је осигуран државним и муниципалним чиновницима, 7.) да и умировљ. учитељи и учит. удовице добијају скупарински доплатак, 8.) ревизију пензионог фонда у исто време и исти начин са ревизијом пенз. фонда држ. чиновника.

„Српски учитељски конвикт“ у Новом Саду примио је у мају о. г. од г. дра Душана Радоћа, управитеља срп. вел. гимназије у Новом Саду 20 К чланарине. — Од г. Душана Каћина, равн. учитеља у Нештину 10 К чланарине. — Од г. Драгомира Радошевића, пароха митровачког 200 К из оставине пок. Марије Ралић из Митровице. — Од г. Аркадија Варађанина, из Новог Сада 3 К свечарског прилога. — Од г. Младена Буротшевића, учитеља у Обровцу 2 К свечарског прилога. — Од г. Тазара Вукотића, учитеља у Ст. Футугу 2 К свечарског прилога. — Од г. Веселина Маријанског, учитеља у Ст. Футугу 1 К свечарског прилога. — Од једног учитељског друштва 4 К добровољног прилога. — Од г. дра Милана Петровића, професора срп. вел. гимназије у Новом Саду 1 К свечарског прилога. — Од г. Душана Петровића, умир. учитеља у Врањеви 20 К уместо венца на одар својом пок. упуку Душану Петровићу, ученику I. разреда осн. школе у Суботици.

Школе за младе матере еређују се у Чикагу. Сваке суботе до подне у једној школској дворници сваке школе уте се девојке нези мале деце. Лутке претстављају дете, а девојке уте како дете треба кунити, хранили, повити, како колевку треба опремити. Учитељице их обучавају о чистоти сисањима, припремању млека, о потреби ветрена стана, ваздуха и сунчане светлости у дечјим собама. Потребна средства даје здравствено звање. Покушај са овим учињен је пре три месеца и имао је леп успех, с тога ће се то завести у све школе у Чикагу.

Словачко школство у Угарској. По статистики од 1905—06., има у Угарској словачке деце за школу обавезне 246.107; од тога броја њих 80.360 иду у чисто мађарске школе где

се словачки језик не чује; 80.929 деце иду у мађарске школе где је словачки језик помоћни језик; 66.506 иду у мешовите школе где се говори и мађарски и словачки. А 18.312 деце иду у словачке школе, где мађарски језик није наставни језик, али је према најновијем Апоновијеву закону, главни наставни предмет који треба недељно највише наставних часова. Од целог броја словачке школске деце имају само њих $7\frac{1}{4}\%$ наставу на свом матерњем језику.

Плате општ. учитеља у Фиуми. У Фиуми су већином државне основне школе, али поред тих налази се и изваншарни општинских школа. Плате тих општ. учитеља од 1. јануара о. г. овако су уређене:

1—4 год. плата	1800 K	старијина	1000 K
5—8 " "	1900 " "	" "	1000 "
9—12 " "	2000 " "	" "	1000 "
14—16 " "	2200 " "	" "	1100 "
17—20 " "	2400 " "	" "	1100 "
21—24 " "	2600 " "	" "	1100 "
24—30 " "	2900 " "	" "	1200 "

Учитељице имају исту таку плату као и учитељи, само што им је старијина 700 K, и не мења се. Године службовања трају 30 год., а за предавање неких необавезних предмета добијају за сваки недељни час годишње 100 K награде.

„Učiteljski Tovariš“ пише, да клерикалци иду тако далеко, да прегледају по општинама шта учитељи на пошти добијају и шта читају и сваког оног учитеља гоне, који чита „Učit. Tovariš“. Но будна свест великог дела напредног учитељства у Краљској и Штајерској не подлеже том терору, него одважно даје отпор.

Учитељски дом у Карлсбаду постоји за немачке учитеље и учитељице. Друштво има 930 чланова и помесне подружнице у Бечу, Прагу, Либерцу, Карлсбаду и у Инсбруку. Друштвени иметак износи 46.132 K. Друштво олакшава својим сталним члановима лечење у Карлсбаду тиме, што чланови имају бесплатну леичику негу, од два друштвена летника, осим тога друштво плаћа куртаксу. Стални члан плаћа друштву 30 K једном за свега.

Равноправност међу учитељима и учитељицама. У Француској има 70.808 учитељица од 116.874 учит. свега. Да би се наједначише њихове плате са учитељским, треба осам милијуна франака. Сад је поднет предлог

комори, да се изведе то наједначиње. У току од пет година треба да буде довршено. Прва повишица увеће се у буџет за идућу годину.

Кратке белешке. Учит. удружење у Србији примило је од државе 50.000 дин. помоћи за Учит. Дом. — На скупштинама холандских учитеља, одржаним о Духовима у корист побољшања плате, било је 4000 учитеља и учитељица. — У Енглеској је било 1906. г. учит. кандидата 11.000 а прошле године 6000. — У Белгији је подигнута плата забављама од 1. окт. пр. год. са 200 франака. — Учители у Норвешкој оснивају школски музеј. — Библиотека Коменски у Лајпцигу, основана 1871. г., има 170.000 свезака. Зграда има у вредности од 200.000 M. У 1911. падати су јој били: 9635 M. — Енглеска ће на побољшање учит. мировне дати 200.000 фун. ст. — Шведска пише о државном трошку у иностранству: 24 учитеља, 11 забавља, 4 учитеља са семинара и 3 учитеља великих нар. школа. — Ђаци у у Кристијанији уложили су у штедионице прошле године 107.000 K.

За „ШКОЛСКИ ГЛАСНИК“.

У име зборске чланице, а као претплату на „Школски Гласник“ упутили су ова чланова новосадањег школског среза по 4 K за I. и II. четврт 1912. — Овај пут су лично раније поднели, ису одје прибавили:

1. Милош Калужерски, Ст. Врбац. 2. Јорка Калужерска, Ст. Врбац. 3. Бранко Стевановић, Десепотевина. 4. Слава Алексић, Десепотевина. 5. Милош Тосећ, Ст. Кор. 6. Ана Вукотић, Ст. Кор. 7. Ђорђе Гајић, Н. Сад. 8. Сидонија Гајић, Н. Сад. 9. Душан Ружањ, Н. Сад. 10. Милака Ружањ, Н. Сад. 11. Ђона Михајловић, Н. Сад. 12. Катина Михајловић, Н. Сад. 13. Јованка Марковић, Н. Сад. 14. Десанка Рашић, Н. Сад. 15. Катина Максимовић, Н. Сад. 16. Ана Сајдак, Н. Сад. 17. Младен Ђурковић, Оброњак. 18. Ана Ђурковић, Оброњак. 19. Коста Јанковић, Ст. Палица. 20. Милин Ђурић, Ст. Палица. 21. Милош Ђендић, Палица. 22. Даница Ђендић, Палица. 23. Бранко Шегула, Палица. 24. Тодор Милошковић, Парос. 25. Бојка Бајић, Парос. 26. Душан Моквић, Слабач. 27. Јарко Стевановић, Товариштво. 28. Јарко Алексић, Ст. Футог. 29. Стеван Бошњак, Ст. Футог. 30. Лазар Вукотић, Ст. Футог. 31. Невесна Маријански, Ст. Футог. 32. Катина Котур-Поповић, Ст. Футог. 33. Рипа Пешћ, Ст. Шоне.

Свега: 152 K. Свега ова пренесена је на уложку књижевца „Шк. Гласник“ у учитељским новчани завој „Нитовић“ и то под бројем 25. од 9/IV. и бр. 26. 10/V. т. г.

За Благују:
Лазар Вукотић,
Благујин.

Нове књиге.

Т. Рибо, **Болести воље**, превео Влад. С. Вемић, Београд, Цајановић 12. Ц. 2 дин.
Херберт Спенсер, **О васпитању ум-**

ШКОЛСКИ ГЛАСНИК

ЛИСТ ЗА ШКОЛУ И УЧИТЕЉЕ

ОРГАН СРПСКОГ НАРОДНОГ УЧИТЕЉСТВА У КАРЛОВАЧКОЈ МИТРОПОЛИИ

Бр. 10.

У Новом Саду, 30. маја 1912.

Год. V.

САДРЖАЈ: Поэма на унио акција. — Евархјејске скупштине. — Наш народ и његова просвета. — Појам социјалне педагогије. — Закон асоцијације идеја. — Школа и настава: Рад у школи. — Учитељство: VII. конгрес учитеља у Угарској. — Скупштина епископских учитеља у Босни. — Из Школе Самоуправе: Седишта Школ. Савета од 18. маја о. г. — Учит. зборици: Седишта будишког епарх. учит. збора. — Преглед књига: Archiv für die gesamte Psychologie. Белешке. — Књижевне белешке.

П О З И В

на упис деоница друге емисије

УЧИТ. ДЕОН. ДР. „НАТОШЕВИЋ“ У НОВОМ САДУ.

На основу решења ванредне скупштине Учитељ. д. д. „Натошевић“ одржане у Новом Саду, 9. маја 1912. год.:

1) Отвара се упис на 1000 комада деоница нове емисије по комаду 50 круна, од којих ће се добити још 50.000 круна деоничарске главнице.

2) Садашњим деоничарима даје се право на сваку стару деоницу једна нова деоница нове емисије, уз цену од 50 круна по комаду.

3) Нови деоничари с обзиром на резервни фонд новчаног посла, књижаре и штампарије, који са дотацијом из 1911. г. износи свега 28.154 круне 40 ф., и на коме ће и они имати једнака удела, плаћају на сваку деоницу 70 круна у готовом.

4) У име уписанине плаћају и стари и нови деоничари 1 круну по деоници, одмах при упису.

5) Пријаве за упис примају се до 31. јула 1912.

6) Деонице нове емисије имају се у течају 1912. године у 15 (петнаест) obroka потпуно уплатити и то:

Стари деоничари плаћају за 1—14. obroka à K 3:50, по деоници, почевши од 1—15. августа 1912. год., на сваког даљег месеца од 1—15. дана у месецу, а 15. оброк плаћају 1 K по деоници од 1—15. октобра 1913. год.

Нови деоничари плаћају први оброк од 1—15. августа 1912. год. K 7— по деоници, а даље оброке од 2—15., плаћају са K 4:50 по деоници, почевши од 1—15. септембра 1912. год. на сваког даљег месеца од 1—15. дана, закључно до 15. октобра 1913. године.

7) Уплате ће друштво полугодишње до 31. децембра 1913. укамаћивати са 5% чисто.

8) Деоничари са деоницама нове емисије стичу деоничарска права тек од 1.

јануара 1914. године и по томе таке деонице не дају права гласа на скупштини за рад и рачуне за годину 1912. и 1913.

9) Они деоничари који своје право на деонице нове емисије до 31. јула 1912. год. не пријаве и I. оброк не положи у гореозначеном року губе своје право првенства.

По §. 18. статута „д. д. „Натошевић“ : Ако деоничар ни на писмени позив управног одбора за 30 дана не исплати плативе и заостале рате, губи 25% од уплаћене своте, која се уноси у резервни фонд, а преостатак му се ставља као улог. На место таке деонице издаје управни одбор нову.

10) На сваку уплату издаје управни одбор привремену потврду, а деонице тек онда, кад се за све деонице потпуно уплати по 50 круна, односно 70 круна.

11) Од деоница, уплаћених са 70 круна, припадаће сувишак од 20 круна, што прелази преко номиналне вредности деоница, по одбитку трошкова, сарамерно резервним фондовима новчаног посла, књижаре и штампарије; исто тако и сувишци од уписине.

12) Они деоничари, којима је у смислу скупштинске одлуке од 1908. године $\frac{1}{3}$ уплате од 16-67 К уписана у добро, могу у смислу те скупштинске одлуке ту трећину употребити на уплату деоница нове емисије, а то ће се обрачунати при уплати последњих obroка.

13) Право опције не може се пренети на другог деоничара.

14) Досадашњи деоничари имају при упису нових деоница, послати своје деонице прве емисије, да се на њих прибележи право опције.*)

Из седнице ванредне скупштине Учит. д. д. „Натошевић“ у Новом Саду, одржане

у Новом Саду, 9. маја 1912. год.

Управни Одбор

Учитељског д. д. „Натошевић“.

*) Да би се избегли изливши поштански трошкови деоничарима, чије су деонице после о. г. одржаних скупштина остале у заводу, послаће се исте натраг, кад се на њих прибележи пријава за право опције. Који деоничари не пријаве ништа до 31. јула о. г., а деонице су им у заводу, послаће се исте натраг 31. јула о. г.

Епархијске скупштине.

За који дан треба да се обаве избори епархијских скупштинара у наше две епархије, где је највећи број српских вероисповедних школа.

Важност тих избора тиче се знатно и школе и нас учитеља, с тога и учитељи треба да су ангажовани у том раду. Њихов рад на томе пољу одлучиваће доста и сад као што је и увек до сад одлучивао. Учитељева се реч слуша, и у таким приликама може много да користи и школи и своме талаку. Школи ћемо користити ако идемо за тим и пазимо, да у епарх. скупштину уђе што већи број скупштинара, који су осведочени пријатељи школе и просвете. Демагогија која је у нашим друштвеним приликама завладала, није се на то освртала, она је шта више заводила необавештен прост свет, да учитељи хоће да на народ навале нове терете и да отму народу права. Та демагогија била је некад у стању, да и на епархијској скупштини залуђује необавештен свет, који је у таким приликама несамосталан, те иако осети да га varaју нема довољно снаге да се снажно искобела из таквих описанарских мрежа. Још је већа брукa ако се још и по неки учитељ пађе да помаже такој демагогији, која нема обзира него и од учитеља тражи да се руга самом себи и светињи свога високог позива, стављајући му у дужност као присталици своје једностране дисциплине, да слепо помаже оно што обара њега самог и да сам подсеца ону грану на којој седи.

Ми смо видели, да је тога било доста за последњих година, а видели смо и резултате таквих захтева. Демагогија није могла осетити шкoлoднo учитељству, јер је оно у великој својој већини остало истрајно у чувању својих светиња и неговану својих идеала. Но видели смо и то да ни ти појединци, који су се дали употребити у службу демагогије, осим незнајних задовољена својих личних амбиција, не постигоше ништа, него стоје као штатиете демагогији на услузи кад треба да подигне хајку на учитеље и обарајући учитеље и њихове захтеве,

покушава да учитељску ствар туче самим учитељима, позивајући се у првој линији на то, да има учитеља који иду стопама те демагогије против учитељства.

Пред будућим поколењима горе осуде не може бити од те, за оне учитеље, који иду против свога јата. А ми сви који смо задахнути једном мишљу у корист унапређења учитељске самосталности, положаја и угледа, можемо само жалити оне другове, који ће а пре, а после увидети своју погрешку, али свакојако дотле починити доста погрешака против свога рођеног талака и тиме сметати бржем развјитку наше боље будућности и наших млађих учитељских нараштаја.

Не треба се, браћо, дати варати. Нами учитељима слабо ко жели добра. Нас су сви својатали и сви много обећавали, али само дотле док смо им требали. Ако је који од наших другова у доброј намери мислио, да ће пригибањем главе, пред буди каквом страначком дисциплином, моћи у евентуалним случајевима корисно помоћи коју учитељску и школску ствар, могао се уверити да је наивно схватио страначку окрутност и да је често кућн отишао разочаран. А за љубав пуге личне амбиције служити демагошком бегу, грех је и то незаборавни грех пред садашњошћу, а још више према будућим нашим редовима. Тешко ће осудити будући нараштаји учитељски, сваког оног од нас, који сад олако заборавља да је учитељ и запоставља своју учитељску ствар, како би помогао оној странци која хоће од учитеља поново да начини „мештера“, „мађистора“, „даскала“ или у најбољем случају једну свачију савремену креатуру. Ако смо проникли у прилике које се око нас развијају, свесни ћемо бити тога, да смо ми најодлучније дужни сами себи помоћи, сами своје интересе штитити, сами себи бити дисциплинатори, сами себе контролирати, шта радимо, како радимо, за чега се загревамо и кога помажемо. Па сваког оног ко грешн против свог рођеног учитељског друштва, ако већ нисмо у стању да га лепим доведемо на прави учитељски пут и обавестимо о његовим погрешним назорима према својој учитељској ствари, а оно да га

учинимо нешкодљивим, да бар својим учитељским именом не помаже онај маљ, који хоће учитељство да сабије и срани са земљом, како би тако понижено било сиграчка и пред оним најограниченијим сеоским одборником. Наш позив не сме допустити да улагањем и подвизањем мање или више пишемених представницима у општини, стичемо повољна угледа и заштите, него наше исправно држање, и рад на остварењу наших идеалних погледа, треба да нам стече пажњу, поштовање и заштиту, јер така тековина биће трајна, а друштво је тренутне вредности, од данас до сутра, према њему оних под чије окриље бегомо и од којих тражимо да се задовоље наше личне амбиције.

С тога сваку, нарочито знатнију прилику треба употребити, да покажемо озбиљно схватање наших учитељских и школских питања. Така знатна је прилика и избор за епарх. скупштину.

Епархијска скупштина треба да је огледало културних елемената у једној епархији. За нас је нарочито важно да су у њој представници из народа, који су осведочени пријатељи школе и просвете. Таки ће бити пријатељи и наших. Таких представника има у нас и у селачким, а и у свима другим нашим друштвеним редовима. Таки се неће дати ни завести, лажним приказима и подвалама, да учитељи унапређивањем школе и просвете, хоће да „отимају права народу“ и да „навалују нове терете на народ“. Но као што тражимо од свију редова нашег друштва, да бирају за своје представнике праве пријатеље школе и просвете, тако смо дужни и ми сами на првом месту држати се тога неизоставно, да за своје учитељске представнике бирамо у епархијске скупштине другове, осведочене борце, истрајне у раду за учитељско добро и напредак, који неће подлећи утецајима оних људи, који учитељство каљају само зато што је будно, свесно и високо диже главу, коју би они радо видели погнуту пред својим њефом и у служби својих болесних амбиција за дееспотизам.

М.

Наш народ и његова просвета.

X.

Истина, има наша једна пословица која вели: *Што се мора није ни тешко*. Али се пита, с каквом вољом ради човек какви посао и шта бива онда, када престане оно мораш?! И где се још постижавали морално-етички успеси — наравно без страха — са мораш? Ми пишемо ни у овоме питању апсолутно против мораш, само нека се под мораш ставља оно што се *може* и *како* и *када* и *где* се *може*.

Сви предмети, који се предају у основној школи, морају попуњавати један другог, а бити концентрисани у језику и морално верском васпитању. Морају се разумним начином, методом предавати, јер иначе се не може постићи успех у целокупној школ. настави.

Начин, којим се и *данас* развија у дејој души религијско-морални осећај, по моме мишњу је врло, врло *несходан*, а то је један од важних узрока, што у животу нашег народа тамо и овде избијају појаве, које нас бацају у бригу.

Данас сретате човека и у капуту и у опанку, који честито ни писати не уме, како негира Бога, а о правди и поштењу неће ни да зна. Преварити, подвалити, ујдурисати многима је друштвени морал, занат, јер му савест није толико развијена, да буде регулатор у његовом односу према људском друштву по оној: *Што ниси рад себи, не чини другоме*. Нестаје *обзира* у борби за свој опстанак, те својим очима гледамо, како не штеди син свога оца, сестру, брата и обратно. Нестаје и родбинске љубави, а код таквих се не може ни говорити о љубави, правди према осталим члановима друштва, зато и видимо у једном делу нашег народа скоро ни мало пожртвовања за наше опште добро. Дотле смо дотерали, да већ чујете поједине ратаре где говоре: *А где сте видели поштења у опанку, када га ни чибеле немају?*

Посматрали смо задњих дана страшну дефравдацију у „Српској Матици“, па у појединим штедњоницама, па преваре једних према другима. Гледамо својим

очима како многи људи, који су се огрешили о ближњег свог и савест своју иду издигнуте главе и још им се свет диви, око таквих се скупилају — славе их! Знак да и у тих, који им се диве, предурећају их, није развијенији религијско-морални осећај, те би и они ваљда исто чинили, ако би им се дала прилика. Данас мораш добро отворити очи с киме се упознајеш, коме ћеш поклонити своје поверење, позајмити новац, ступити у какав посао, да не будеш очерупан, преварен, постиђен. Видиш на једном пред собом место пријатеља, кога си за таквог држао са идеалног гледишта, искежену, злобну, немилосрдну ругобу људску, које се гушах а бол ти стегне душу, када помислиш, да тај још заузима неки положај у људском друштву, за којим још иду честити и невини људи, који ће с њиме исто тако проћи као и ти, а немаш моћи, немаш снаге, да их спасеш, јер ћеш се, збиља, огрешити о закон а нечовек, на свашта способан, још ћете више наружити општег угледа, јер нема ни Бога ни душе. *Нема преко осам стотина људи, па се не можеш намириш*... говори се са тугом, а братац зна, да га закон штити, па се још пакосно смешка... И ти и такви се „наде“ за препорудитеља народа. Сам писац ових редака би могао написати књижицу о неким људима, с којима је долазило у додир, и који су му сада пред очима људске ругобе...

Навео сам у овим чланцима како образован Француз предурећа свога савезника и шта један другом читају из очију. Напоменуо сам, како велики и силни подјармљују слабије без икаквог милосрђа, само да удесе себи рахат живот, а сада морам напоменути, да баш највеће сиротиње има у западним државама. Америка, Француска, Енглеска, Немачка врве сиромашним радницима, јер са негирањем вере, неразвијеним религијско-моралним осећајем, наступи чисти материјализам, који човека заиста приближује животињи, да за свој живот, опстанак, рахат живот, не штедиш никога, па макар се сто пута очистио о законе људске, само пазн, да те два прста више

не подигну од — земље! Тако хиљадама хиљада напних, добрих људи непропада, а са својом пропашћу, што је сасвим природно, изгубише и веру у боље дане, у вечну правду, у морал људског друштва, те и сами почеше живети истим животом, само што их је невоља здружила, те сада на темељу осећаја *материјализма*, настаде ужасна борба међу капиталом и жртвама његовим, радницима, која затресе темеље Енглеске и Немачке, а Француска мора оружаном руком да умирује своје — виоградаре, којих се ништа не тичу њихова браћа остала у земљи... Жене им не рађају, те се слабо множе. А и зашто? Које су одговорне? Савести?! Та све је, забога материја...

Тај лажни друштвени морал се са запада без разумевања увлачи код нас у разним облицима. *Устани, да седнем. Склопи очи, да ја прогледам.*

Данас какви пропади надри занатлија, плује на зборовима у очи целим сталежима, не питајући, шта је исти учинио за добро свога народа, јер му тај сталеж отвара очи и можда смета одржавању сопствене егзистенције, живота, без моћике. Многи остављају своја звања, са трудом скопчана, те се лађају оваког начина борбе за своју егзистенцију, као што сам споменуо на почетку ове расправе.

Јесте, ми примисмо ово са запада, јер је — *ало*. Ми отуда примамо оно, чиме један другог упропашћујемо а добро се код нас врло тешко одомаћује.

Завирити у списе ма кога котарског суда, вентила, кроз који струји морално-етички живот нашега народа, присуствовати појединим расправама, где брат брату у очи плује, син оцу пребегује што га је родно, мати роци сузе, што јој син не да издржавање, како се лажно куње, како је туђе поштење јефтино и како се каља, па материјална пропад нашега народа са не знања: *Шта је право, шта је криво*, тужбе из ината, па ћемо се зачудити, како је та лажна култура растровала добар део нашега народа... Пре три месеца један момак, Немац, тужио је свога рођеног брата за неку малу своту. Овај је негирао дуг.

Када изиђоше из суда, млађи закла старијега... Кукољ са запада... *Све је материја... све и наши надри-философи, који су само чули за ову грану филозофије, те држе као у воску, да она негира и друштвени морал... а већ о верском пеће ни да чују, као да је он у суштини нешто друго.*

И када овај кукољ све више успева, ми не чинимо ништа, да га чупамо, или мало, врло мало, те радимо по старој шаблони и у предавању веронауке и у општем у развијању религијског морала. Само зебемо сваки дан, када отварамо новине, да не читамо какво недељо друштвене наше ајкуле, да нам није упропастила какву установу, коју је морал наших старих, који и ако нису били бог зна какви научењаци, али су имали, Бога и душе, а сазнање о њему пресли из својих народ. обичаја, бајака, народних песама уз двоструке гусле...

Нека ме нико криво не разуме. Религијско-морално-етички осећај може се развијати у деци са *сваким предметом*, који се у школи предаје, а уз давање знања, то им је и крајња сврха. С тога се не могу за ово збо кривити само они, којима је позив само вера, њена наука и помоћу ње развијање религ. моралног осећаја. Шта се само може учинити за развој поменутих осећаја при једном излету са школском децом, посматрајући рад мртва, на борбу између два мравњака, рад пчеле, грабљивост кобца према слабијим птицама певачицама, посматрати цветање воћа, слушати пев птичица, сјај и топлину сунца, на када се захори песма Творцу небесноме! Али, ми знамо, докле траје рад школе основне. Докле она тражи своје васпитанике! тада их прихвата *наше друштво* са привом заједно, те смо, дакле сви одговорни за то, као што смо повосни са оним, што је у народу добро и правилно напредно. У школи се основној веронаука бави искључиво са религијско-моралним осећајем, те је тако главни фактор за исти осећај, с тога треба добро промислити о начину, методи, на градину из области вере с којим ћемо развијати душу наших васпитаника и њене способности за

појимање верских истина. Да сузбијам утицај лажне западне културе. Али, ако не ваља темељ, рад у основној школи из веронауке, тешко је настављати, и наш се рад у окуженом делу нашега друштва расплине као мехур на води, те наши људи лутају по овоме свету празне душе у борби за свој опстанак, у којој просто никада и не сазна, а камо ли окуси власти срећна и задовољна живота.

Мучити се и радити, природни је закон. Али сваки свој рад, сваку кору хлеба залевати сузом, није природно и она то од нас не тражи. **„Органи моје душе, којима се верује, усанули су онако, како може усанути рука“** вели лепо Сепкјевић. Пазимо, да буде таквих све мање у нашем народу, да не лутају, као што је пролутао његов Леон Платовски у роману „Без догме“...

Сада ћемо мало разгледати начин, како се у нас у школама предаје веронаук, развија религијско-морални осећај, претрести градиво из библије (укратко), завирити дубље у „*Катихизис*“, ту велику брину деце и вероучитеља и остало.

Прия.

Стеван Радич.

Појам социјалне педагогије.

(Dr. WESZELY ÖBÖN.)

(Настава.)

Социјализам пак није друго, до ли примена социјалистичких начера на општа економска питања. Т. ј. друштво није укупан број индивидуума, него једна органична целина, према томе имовно стање и рад не могу нићи које-како једно поред другог, него морају се по овим органичним законима уредити.

Начери социјалиста за начин сређивања се разликују, и тако су постале разне школе социјалиста.¹

Есенција социјализма јесте у општем

¹ Социјализам се не противи у свему либерализму, шта пише у његовом погледу је либерализм. Не може бити која идеја, да одомаће ова два правца размишљања. Види: A társadalmi fejlődés irányja. A Társadalomtudományi Társaság által rendezett vita. Huszadik Század könyvtára, 9. бр.

привредном програму. И ту је само занат и трговина оно поље, на којем је израђен тај програм. Гледе ратара разлила се већ мијења појединих фракција.

Оснивач социјализма јесте до душе Сен Симон, али програм данашњег социјализма израдише Marx и Engels. Комунистички проглас (Kommunistisches Manifest) је развитак заједно ове странке. Маркс је писац теорије социјализма и у своме делу „Капитал“ развија своју теорију о историјском материјализму. По овој теорији управљају историјом човечанства економска питања и велике промене јесу управо успеси борбе каста.

Данашњу социјалистичку странку организовао је Ferdinand Lassalle. Ласал је развио свој програм на немачкој народној основи, Marx и Engels пак на међународној основи. Данашње социјалисте призивају учења Маркса и Енгелса.

Видимо дакле, да се социјалистичко светско схватање јавља у науци и ствара једну нову науку: социјологију. Јавља се у политици и ствара једну нову странку: социјалистичку странку.

Ово појимање, ове идеје нису могле остати без утицаја на педагогију.

Овај утицај показује се у два правца. Прво у томе, да јако наглашавајући потребу извесних друштвених установа, примораше делимично државу, делимично општину и друштво на извесна наређења, које је јавно мишљење за социјалне педагошке захтеве поставило.

Исто видимо и на пољу педагогије што и на пољу политике. И у политици примораше социјалистичке идеје владу на извесна политичка наређења и сви парламенти Европе занимаше се социјално политичким установама.

У педагогији јесу такве социјално-педагошке установе: дечија експлоатација, обдан домови, ферилне дечије насеобине, радничке касине, народне књижнице, јавне расправе, слободне школе (слободна свеучилишта, академски течајеви и т. д.) које су постале мање-више уз потпомагање власти.

Ово су педагошке установе. Ове је створило друштво, оно их и издржава. Оне се могу сасвим оправдано назвати

социјално-педагошким установама. Социјална педагогија односећи се на ове, као један део педагогије, јесте један специјално мањи део целог комплекса, који се дакле сасвим правилно може назвати социјалном педагогијом.

Али социјалистичко схватање имаде и други утицај на педагогију. Придрженици овога схватања желе, да се ово социјалистичко схватање унесе у школу. Историја да не буде наука ратова и политичких установа, него нек уочи борбу каста. Нека покаже, да историја управо ништа друго није, но борба каста за опстанак, бољи положај. Ово материјалистичко-историјско схватање Маркса и Енгелса, нека се унесе у учење историје. Тако исто би се могао увести социјалистички поглед, њихово светско гледиште и у друге предмете.

Други опет на супрот томе захтевају да школа буде противно средство социјализма. Учитељ да утиче тако на народ, да га одврати од социјалистичких учења, нарочито зато, што су она противна вери и међународна, дакле противна домовини.

Ево ово је утицај социјалистичког светског гледишта на педагошку практику.

Ово гледиште не утиче само на практику него и на теоретичке писце и на педагогију као науку.

И у теорији педагогије хоће да уваже оно схватање по којем су новије тежње у великој противности са старијим тежњама, пошто је новији правац социјалистичан, а старији индивидуалистичан.

Ово схватање труди се да у оштру супротност стави у социјалистичком смислу писану педагогију са старом теоријом педагогије — за такву је уочава, као да се само са собом бавила, коју је из круга друштва издвојила и посматрала — а нов правац приказује да онакав, који самосталну особу не познаје, но само социјално биће, као један део друштвене душе.¹

¹ „Alles was ist, ist ja nur, d. h. ist vom Nichtsein unterscheidbar nur, sofern es ein zu anderem Seiendem in Beziehung stehendes Sein ist; dieser Grundsatz unseres logischen Denkens tritt mit dem Ansprache unbedingter Gültigkeit, tritt als Denkgesetz in unserem Bewusstsein auf und macht somit tatsächlich a priori schon die Behauptung illusorisch, das der Mensch einen Wert

Два знаменитија представника социјалне педагогије, јесу темељан и дубок Павле Наторп, и мало површнији Павле Бергман. Њихов правац стављају на супрот правцу школе Хербарта, и нападају га тиме, да је њихова педагогија сазидана на култуу особе т. ј. индивидуална.

Поричем праведност ове оптужбе. Природно је да Наторп и Бергман другу педагогију објављују, но Хербарт. Али није правилно, умесно, да ову педагогију за једино спасоносу објављују, и тако је стање према Хербарту, као да је његова (Хербартова) педагогија само индивидуална и противна друштву, дочим је њихова на чисто социјалистичком темељу, дакле на правилном схватању. Има до душе разлике између схватања Наторпа, Бергмана и присталица Хербартових, али ова разлика није у томе што тужи-тељи објављују. Та разлика јесте само та, коју променљиво време и промена научног схватања стварају.

За основу социјалне педагогије може се сматрати оно, што Наторп укратко овако изражава: „Човек само кроз људско друштво постаје човеком“.¹ На другом месту опет овако карактеристичне социјалну педагогију: „Не разумемо под њом један део науке васпитања, који се вадња да одвојити од науке особна васпитања, него у опште конкретно схватање позива васпитања, а особито педагогију воље. Само испитивање особног васпитања апстракција је, која само ограничену вредност има, коју треба напослетку савладати“.²

Наторп се само у томе разликао у мишљењу, што он ставља основно начело

опћег за основно начело васпитања, јер по њему човек научи хтећи, само са осталима заједнички хотећи.³

„Ова два појма: васпитање и заједница, држимо за узајамни однос у овом појму: социјална педагогија“ — вели Наторп. „Услов социјалног изображења и социјалне задаће друштвеног живота чине тако једнолику чврсто склопчану тему социјалне педагогије“.⁴

Овај одношај пре нису испитивали. И то зато не, што се наука с овима у оно доба још никако није занимала. Социјологија је као што видесмо новијег постанка, те је природно, да педагогија њихове успехе није могла прихатити. Велики, шта више решавајући утицај заједнице био је још непознат науци. Данашњи појам заједнице био је такође непознат. Те тако правилно вели Наторп: „Као што је друштвена наука заборавила ово, кад је пређе друштво осамљено замишљала, и исто хтела тумачити само по особама које у спољној вези стоје; као што то етика није приметила, кад је из егониума хтела морални живот и мисли свести; тако и наука васпитања у врло важним гледиштима погрешу у своме позиву, кад не узме за основно начело и не ставља на чело свога развијања оно начело, да васпитања без друштва никако не би ни било“.⁵

И ово начело опазише по неки још пре Наторпа. Шта више педагози га још у почетку боље увидеше, него други.

По варају се сви они, који научну педагогију, а особито схватање Хербартова правца овој на супрот стављају. Нема

¹ „Wir lernen wollen, nur im Mitwollen des Andern“. Natorp, *Leitsätze*, 25. ерр.

² „Diese durchgehende Wechselbeziehung der Begriffe Erziehung und Gemeinschaft haben wir fest in dem Begriffe der Sozialpädagogik“. „Die sozialen Bedingungen der Bildung und die Bildungsbedingungen des sozialen Lebens machen das, somit streng einheitliche Thema des sozialen Pädagogik aus“. Natorp, *Leitsätze*, ерр. 25.

³ „So wie die Sozialwissenschaft das vergess, wenn sie die Gesellschaft aus einer bloss rüssischen Verbindung zuvor isolirt gedachter Einzelner zu erklären unternimmt; wie die Ethik es übersah, so oft sie aus dem Egoismus, als wenn nicht überhaupt einzigem doch einzig ursprünglichen und selbstverständigen Trieb im Menschen, dessen sittliches Leben und Denken durch irgend eine Entwicklung hervorgehen liess; so muss auch die Erziehungslehre in wichtigen Hinsichten ihre Aufgabe verfehlen, wenn sie nicht als Grundsatz und an die Spitze stellt, dass Erziehung ohne Gemeinschaft überhaupt nicht bestände“. Sozialpädagogik, 60. ерр.

an und für sich habe; denn wie das Individuum als ein selbendes, ein in mannigfachen Beziehungen stehendes ist, so können sein Wert und seine Bedeutung eben auch bloss nach diesen Beziehungen bemessen und bestimmt werden, sind einzig und allein von ihnen abhängig, und durch sie bedingt“. (Paul Bergmann, *Soziale Pädagogik*, Gera, Druck und Verlag von Theodor Hofmann 1900, 134. амер.)

⁴ Natorp, *Sozialpädagogik*, 68. ерр. 10. г. „Der Mensch wird zum Menschen allein durch menschliche Gesellschaft“.

⁵ U. B., 79. ерр. „Wir verstehen darunter also nicht einen abtrennbaren Teil der Erziehungslehre etwa neben der individuellen, sondern die konkrete Fassung der Pädagogik und besonders der Pädagogik des Willens. Die bloss individuelle Betrachtung der Erziehung ist eine Abstraktion, die ihren begrenzten Wert hat, aber schliesslich überwunden werden muss“.

такове научне педагогије, која није узела у обзир друштво, да није знала, да је човек друштвено биће, и да се он за једног члана друштва мора васпитати, однеговати.

Милан Стајић,
српски нар. учитељ.

(Сарпине се.)

Закон асоцијације идеја.

Од
ГАБР. КОМПЕЗРЕА.
Превео
ВАСА СТАЈИЋ.

Рационална начела. — Разна начела асоцијације која смо парежали стварају међу идејама односе само спољашње или чак ништавне (као што је аналогија речи). Друга начела, напротив, приближавају две идеје, две чинице на основу унутрашње везе, на основу битног и логичног односа.

1^о Однос узрока према дејству и дејства према узроку. — Ми, тако рећи, инстинктивно силазимо лествицом која води од узрока до његова дејства, тј. обротно, с његом лакоћом се поњемо од дејства до узрока. Пред нама узвратим на улици ми непосредно мислимо на догађаје (сломљена осовина, преплашен коњ, итд.) који су изазвали случај. У присуству олује са градом која опустоши цео крај, ми ћемо сасвим природно одмах себи представити дејства њена (сатрвена поља, изгубљене усеве, поломљено друње итд.).

2^о Однос принципа према последици. — Аналоган претходноме је однос који удружује, сад не два догађаја међу собом повезана као узрок и последица, него две идеје, од којих је једна принцип а друга последица. Однос принципа према последици је, на неки начин, само однос субјективне узрочности. Пред нама се говори о некој филозофској теорији, о пантеизму,⁸ на пример: пап дух одмах ређа његове последице: уздицање људске слободе, порицање божанске личности, итд. Тако исто, у некој књизи нађемо одбрану краљеубијства: ми одмах наслуђујемо принципе из којих извире ова последица: преизрање људског живота, претеран занос за слободу, итд.

3^о Однос средства према сврси. — Кад видимо какву машину, ми се питамо чему она служи, и, обротно, кад гледамо, какав фабрикован предмет, тражимо којим средствима су га произвели радник или машина. Тичије крило изазива мисао о лету; жетва мисао на засејано семе. Однос средстава према

сврси није, у осталом, ништа друго него обрнут однос узрочности, у смислу да је сврха у ствари узрок употребљених средстава (зато је зову финални узрок).

Могли бисмо још разликовати однос знака према означеној ствари. Застава чини да мислимо на чету, на отаџбину. Дим позива идеју о ватри, итд.

Свођење ових различитих начела. — Ма колико да је тачно претходно набрајање, опет се може питати, не би ли се сва ова начела асоцијације идеја могла свести на мањи број односа, на чак и на један једини.

Филозофи су већ одавна покушавали ово свођење. Аристотел је разликовао само сличност и додиривање.

„Кад тражимо неку мисао која нам се не да непосредно, нас води к њој познавање од друге неке идеје помоћу сличности, или контраста, и додиривања“.

Јам је допуштао три начела: сличност, додиривање, узрочност. Савремена енглеска школа не признаје, уопште, него два начела: додиривање, схваћено као истовремена екстензија или непосредна сукцесија идеја у свести, и сличност.

Али се може ићи још и даље и показати да је темељно, једино начело асоцијације идеја суфистично додиривање, то јест симултаност или непосредна сукцесија у свести.

Начело субјективног додиривања. — Стјуарт Мил је разгледно изложио овај закључак кад је рекао:

„Опште је прихваћено, кад смо две идеје једанврт ми више пута мислили у тојкој појми једну са другом, дух овим тим отиче тежињу да их мисли заједно, да се једна осећа поводом друге, и та је тежиња тим јача што су ове идеје тежије биле уједињене у свести“.

Другим речима, једино битно начело асоцијације идеја би била претходна кохезијетност у свести два осећања, два појма, који би се, што су се једанпут срели, навикли да се увек један за другим јављају.

За потврду ове теорије се наводи да, у истину, све асоцијације идеја, ма на ком начелу привидно почивале, имају за услов то претходно сретане, ту симултаност или сукцесију у свести. Додиривање у простору се лако своди на субјективно додиривање. У ствари, ми само зато прелазимо од идеје о капиталу на идеју о Тарпејској Стени, што су, претходно, те две идеје биле стављене у нашем духу једна поред друге, кад смо учили историју или топографију Рима. Тако исто и битни односи узрочности, сврхе, итд. Ми за ово дејство удружујемо идеју о овом узроку очевидно само зато, што смо тај однос већ искусили. Начело узрочности нам, без сумње, сугерише код сваког дејства идеју о каквом било узроку, али нам оно не казује који је то узрок. Ако, при асоцијацији идеја радије мислимо на овај узрок него на неки други, то је зато што нам је искуство већ представ-

вило, уједињење у сушности мисли, дејство које је пред нама, и његов посебан узрок.

Асоцијација идеја је само навика. — Имамо дакле право закључити да асоцијација идеја, схваћена као скуп сродности које везују наше појмове међу собом, није ништа друго до навика: навика да се једне за другом сећамо идеја које су, бар једанпут, биле спојене у свести.

Веза међу идејама. — Али, изван ове асоцијације чисто механичне, сасвим фаталне, као све што потиче од навике, треба нам признати способност да логички везујемо идеје, по начелима узрочности, сврхе, итд., по начелима ума. (Видите *Лекцију XII*.)

„Правна асоцијација идеја је чисто механички основана, који ни по чим не личи на онај други ред рационалан, умне асоцијације, о којој ум, коју захтевају логика и реторика, а која се зове веза међу идејама. Те две чињенице су, напротив, противне једна другој. Да бисмо одмах назвали идеје како то захтева ум, треба се борити против јарма спољашње асоцијације идеја. Код раних писца механичка асоцијација захтева везу међу идејама.“ (1)

Асоцијација по сличности. — Само једна категорија асоцијације идеја као да се не може ставити на закон додиривања: то су асоцијације тако значајне, тако бројне, којима поједица дугује толика пријатна поређења, асоцијације основане на сличности.

Сам Стјуарт Мил мисли да се, после општег закона који смо узели од њега, може признати као допуна му закон овако формулисан: „Сличне идеје се узајамно дозивају“.

Другим речима, без сваког претходног оближења, идеје, самим тим што су сличне, имају тајну тежњу да се уједине. (2)

„Ја први пут срећем на улици, каже Робје, личност која ме подсећа на другу, сличну јој, личност, умру пре двадесет година. Ето, свакако, случај где није било, нагласа, пре асоцијације, симултаност двеју предмета у свести. Аналогно: садашња предлошка чини да мислим на прошлу предмет. Да, али то је зато што те две предмете имају сјајних чрта...“ (Rabier, op. cit., p. 191.)

Асоцијација идеја и памћење. — Сад је разумљиво како се асоцијација идеја може сматрати као велики закон дозивања успомена у памет. Спојена као другови по синициру, стања свести чине парове, од којих се један елемент не може јавити у духу без да се и код другог елемента јави тежња да се ипнова појави. Опажање једног предмета нас подсећа сушесивно на разне идеје с којима је оно већ коинтегрирало. Један спомен буди други. Другим речима, памћење, које је навика, стечена диспозиција да се сећамо неког предмета, стањено је у покрет другом једном навиком, асоцијацијом идеја, која је стечена диспозиција да мислимо на неки предмет у вези са другим неким предметом.

Машта. — У идућем одељку ће се видети

да асоцијација идеја има не мању улогу у развићу маште. Она, као што ради на обнављању спомена, тако јој треба добрим делом приписати и комбинације елика које сачињавају права дела маште.

Ум. — Филозофи ентеске школе* иду даље: они мисле да се нужни принципи који управљају нашим мишљењем могу објаснити асоцијацијом, везом сталном, и увек констатованом у свести свију људи, међу сукцесивним феноменима. Однос узрока према дејству би била само једна перазлојна асоцијација. Ми ћемо касније (*Лекција II*) рећи зашто не можемо прихватити ту теорију.

РЕЗИМЕ.

77. Асоцијација идеја није прикладан израз: тажице би било рећи сушности идеја, или још боље сушности стања свести.

78. Асоцијација идеја објашњавана у *санању*, па чак и код *вољног мишљења*, предаз од једне мисли на другу мисао.

79. Сукцесија наших идеја подијежи правом интелектуалном *дејтерминизму*.

80. П осећања се удружују, дозивају, узајамно се сугеришу.

81. Поређења је разлика између многих начела асоцијације идеја: *случајна начела*: додиривање у простору, додиривање у времену, елиптичност, контраст; *логична начела*: узрочност, однос принципа према последици, средства према сврси.

82. Али се ова разна начела могу свести на једно једино: *субјективно додиривање*, то јест претходна симултаност или сукцесија у свести двеју идеја које ће од сада тежити да се узајамно сугеришу.

83. Асоцијација идеја је, дакле, само *механичка навика* коју дух стиче претходним својим искуством.

84. Од механичке асоцијације идеја треба разликовати *везу међу идејама*, која је логична и рационална чињеница.

85. Асоцијација по сличности као да се не може свести на једини закон додиривања у свести.

86. Асоцијација идеја је закон за *дозивање успомена код памћења* и за *комбиновање слика у машти*.

Школа и настава.

Рад у школи. Три конгреса за школску реформу бавила се питањем о раду у школи. Сва три конгреса одржана су од 1—8. октобра 1911. г.

1. октобра било је на окупу у Лајпцигу 6000 учитеља и учитељица да расправљају о теми: „Schulreform und Arbeitsschule“. — 3. окт. био је

(1) F. Janet, *Grande élementaire de philosophie*, p. 75.

(2) Препознато слична свију односа асоцијација на један по мисао да су појединачни.

у Базилеји скуп 1200 швајцарских учитеља и учитељица, који се бавио већањем о школској реформи. Закључено је да се у средишту удружења швајцарских учитеља оспује стална комисија, која ће се бавити студијом реформи и подносити о њима извештај. Са скупом била је припремљена изложба реформног рада. — На послетку 6. окт. на први дан немачког збора за васпитање омладине одржаног у Држфалним — на којем су били педагози свију ступњева од основне школе до свеучилишта — расправљано је о новим појмовима „Arbeits-schule und Arbeitsprinzip“. Осим двојице главних извештача (др. Кершенштајнера, из Минхена и др. Гаудига из Лајпцига) било је још 14 других говорника, који су говорили како се има применљивати принцип рада у васпитању уз разне предмете. Подробен извештај о томе раду изишао је у издању Тајбнера у Лајпцигу. Стручан извештај о сва три конгреса изишао је у *Schweizerische Blätter für Knabenhandarbeit*.

Учитељство.

VII. свеопшта учитељска скупштина у Будимпешти. Семељски савез учитеља у Угарској припремљује VII. свеопшти конгрес учитеља у Угарској 1., 2., 3. и 4. јула у Будимпешти у великој дворани уг. кр. технолошког обртног музеја (VIII., József körút 6.).

1. Јула одржаће се конференција ради кандидације и избора часништва, и ради коначног утврђења програма.

2. Јула биће у 8 сати отварање конгреса и расправљање се о *уређењу учитељске дошатице*.

По подне ће радити разне секције.

I. *Педагошка секција* са овим програмом:

1. Реорганизација мађарске нар. наставе.

2. Надзорништво и учитељство.

3. Метод цртања.

II. *Секција за образовање учит. кандидата*:

1. Рад на подизању учитељског положаја. (Потреба и разлози реформе учитељских школа).

2. Учитељске академије.

III. *Секција за организацију*:

1. Учитељске организације.

2. Веа земаљског савеза са економским и културним друштвима.

3. Организовање одбора за правну одбрану учитеља у оквиру земаљског савеза.

IV. *Социјална секција*:

1. Закони друштвени.

2. Учитељи и хуманитарне институције.

V. *Секција школске књижевности*:

Савез школске штампе.

3. Јула пре подне конгрес:

1. Ревизија закона о мировним.

2. Службена прагматика.

После подне.

VI. *Економска секција*:

1. Економски рад учитеља у општини.

2. Реформа пошт. економских школа.

VII. *Секција женског васпитања*:

1. Реформа женског васпитања у основној школи.

2. Организовање женских пошт. школа за домаздук.

3. Полудневна настава.

VIII. *Секција хуманитарних учитељских институција*:

1. Учитељство у борби против сушнице.

2. Социјалне школске институције.

3. Учитељско друштво за подизање домова, за опорављање и санаторијума.

IX. *Секције за вишања о забавишту*:

1. Реформа забавишног васпитања.

2. Материјалан положај забавишља.

3. Васпитање у забавишту као основ основне наставе.

IX. *Секција обртне наставе*:

1. Шта може учинити учитељ у корист малих занатлија.

2. Нови правци обртне наставе.

4. Јула.

Извештаји о раду у секцијама.

За тим затварање конгреса.

Скупштина српских учитеља у Босни. У Сарајеву је 20. и 21. маја о. г. одржана скупштина удружења српских учитеља из Босне и Херцеговине.

Председник главног одбора г. Риста Шутић отворио је скупштину. Најпре је извршен избор скупштинског часништва. Изабран је за председника г. Милош Пољара, за подпредседника г. Јова Петровић, за перовође г-ца Кристиа Ристићева, Петар Стефановић, Лазар Гаћеша и Б. Ракићева из Б. Поља; верификатори Коста Травањ и Сојка Чајкановићева; ревизори: Мита Николић и Сава Новометова. По избору часништва за-

узелу су изабрани часишци своја места. Председник је прешао на извештај главног одбора о његовом раду за прошлу пословну годину. Из извештаја тајника, г. Стева Калуђерчић, види се, да је одбор развио велику агитацију да окупи све учитеље у организацију, да удружење што више унапреди, али није постигнут потпуни успех и сам одбор није задовољан својим радом.

Благајница гђица Мара Јакшићева, српска учитељица из Сарајева, поднела је извештај о стању друштвене благајнице. Целокупно примање у прошлој години било је К 2540-30, а издавање К 2032-14, према томе остаје К 508-16. Друштвено је имање без књижице К 4853-11, а прошле је године било К 4344-95, те је у овој години порасло за К 508-16.

Књижевничарка г-ца Криста Ристићева поднела је извештај о стању друштвене књижице. Из извештаја се види, да је књижица депо напредовала, јер има 1037 књига у вредности од К 2061-73. Уредник друштвеног органа „Српска Школа“ г. Риста Шушлић, срп. учитељ у Сарајеву, поднео је извештај о стању листа и тужи се да нема сарадње и ангажује на чланове да помажу сарадњу свој лист. Лист материјално прилично стоји. Од стране ревизорског одбора известила је г-ца Сава Новокметова, срп. учит. из Сарајева, те је изабран одбор од три лица, и то: Гаћеша, учитељ из Моштара, Буровић, учитељ из Врчког и Ј. Милошевићева, учитељица из Сарајева да прегледају благајницу. После тога примљен је извештај главног одбора на знање и дат је апелаторијум главном одбору.

После примљених извештаја прешло се на стварање буџета за будућу годину, који је установљен са приходом од К 2460, а издавање К 2460. Још су на овој седници примљена правила друштвене књижице и деџих књижица и читаоница.

Други дан скупштине.

Други дан одржана је у Сарајеву друга скупштинска седница српског учитељског удружења, на којој је госп. Душан Јовановић, учитељ, прочитао расправу: *О централизацији учитељских алата*. По читању ове расправе водила се жива дебата а усвојена је ова резолуција: „Српски учитељи и учитељице из Б. и Х. искушени на ре-

довној скупштини Српског Учит. Удружења 20. и 21. маја 1912. г. уверили су се, да је досадашњи начин исплаћивања учитељских плата на срп. школама, не само несавремен него и штетан по остваривање српских школа, сигурност и сталност српских учитеља, ставља у дужност Главног Одбору Српског Учит. Удружења, да код Вел. Савета поради на централизацији у исплаћивању учитељских плата на овај начин:

1.) Вел. Савет има исплаћивање учитеља узети у своје руке. Пре тога има испитати и одредити, колико која општина може допринети у заједничко исплаћивање учит. плата. Код се то испита, има се одредити колико која општина има подугодишње едати Вел. Савету у заједничко исплаћивање учитеља. Дефицит, који се у томе укаже има Вел. Савет на својих средстава намирити.

2.) Ради остваривања српских школа у Б. и Х. дужност је автономних власти побринути се, како ће се све досадашње школе осигурати. Овим се иде затим, да буде централизација плата као и код свештеника, дојим се овом централизацијом ни мало не губи сталност места и досадашњи начин избора учитеља (§ 55. т. з. Ц. П. Уредбе).

У претпостављеном случају српско учитељство не одговара за последице, које ће постићи српску школу и српски народ, ако се школе и учитељи оставе и на даље неосигурано.

После примљене ове резолуције читао је г. Стева Стојановић свој реферат: „О праву и уређивању Срп. Школе“. Закључено је, да се почетком г. 1913. покрене недељни лист с културно политичким правцем, место досадашњег педагошко-књижевног листа.

Г. Стева Стојановић прочитао је свој реферат: „О реорганизацији Српске Школе“. После овога реферата и после подуже дебате о истој ствари, скупштина је закључила, да изабере анкету, којој ће бити дужност приредити све оно, што се односи на ово питање. Још је овластила главни одбор, да на ову анкету позове и по једног правника, лекара и књижевника. У анкету су изабрани ови учитељице: Стева Калуђерчић, Милан Шушлић, Милош Попара, Јованка Чубриловић, Јелка Милошевић, Стева Стојановић, Ђорђе Пурић и Василије Стојановић.

На овој седници изабран је главни одбор и то: Стева Калуђерчић, Милан Шушлић, Сава

Новокметова, Јова Вуковић, Драга Бабићева, Милош Попара, Стева Стојановић, Ђорђе Пурин, Јова Петровић, Олга Станишић, Кристина Ристићева и Петар Чабаковић. Заменици: Петар Стефановић, Лазар Гаћеша, Босилка Ракићева и Светислав Бугарски. Главни одбор конституисао се, те је изабрао за председника Милана Шушлића, подпредседника Стеву Стојановића, благајника Драгу Бабићеву, тајника Петра Чабаковића, књижицара Крсту Ристићеву, уредника Милоша Попару, администратора Саву Новокметову.

Из Школске Самоуправе.

Седница Школског Савета, одржана је у Срем. Карловцима 18. (31.) маја 1912. године. — Решени су ови предмети: Отпис министра богочасти и јавне наставе, којим не дозвољава да се опште народне школе у Чуругу претворе у вероисповедне односно отворе, саопштиће се у прелесу срп. правосл. општини у Чуругу с позивом, да покуша документима побити министрове наводе. — Исти министар саопштава окружници у предмету интензивног предавања пчеларства у учитељским школама. — Исти министар саопштава, да не може поделити припомоћи за штампање рукописа „Хемија за више девојачке школе“ од Маре Максимовићеве. — У поводу саопштене окружнице истог министра у предмету одобравања уџбеника одлучено је, да се и у српским школама поступи исто тако, да се само они уџбеници могу употребљавати, који су и у последњем издању добили одобрење овог Шк. Савета. — На захтев истог министра поднеће се тражени списи у дисциплинарној ствари српских народних учитеља у бачком Петровом Селу с извештајем, да је ова ствар коначно решена, и странке се овдашњим решењем задовољне, а утецањем Ненад Малински као незаинтересована личност нема права утцања. — На захтев истог министра, поднеће се списи у ствари избора учитељице Олге Дукићеве-Петровићке из Меленана. — Поводом молбе Сабorskог Одбора, позваће се општина меленачка, да у року од месец дана пошаље трошкове тадашњих издана Клицина и Милина. — Учитељу Лазару Ђорђевићу из Осека урачунао је у мировину еталан месин доплатак у износу од 200 К. — Представка месног учитељског збора у Митровици, да се учитељство реши дужности брисања уста причесницима, враћена је истом збору с тим, да се досадашњи обичаји имају и даље одржавати (!)* — У поводу представке ЕШОДбора

бачког допуњена су нова дисциплинарна правила српских нар. учитеља у Угарској тиме, да и приватна странка може поднети пријаву против учитеља, нарочито у случају преступа против морала. — На молбу истог Одбора умовљен је Сабор. Одбор, да црквеној општини у Риџици подели припомоћ, коју је уживала црквена општина у Станишћу, да не мора тражити државне припомоћи, чиме је српски карактер оне школе дошао у опасност. — Услед извештаја истог Одбора бачког, да је перовоћа месног Шк. Одбора у Моду крив, што Сава Јудајин није добио дозволу од више школске власти за држање полудневне наставе, и услед пријаве поменутог перовоће да му месни Шк. Одбор не да на прелесу записник Шк. Одбора, којим би доказао, да је месни Шк. Одбор неовлаштен дао поменућу дозволу за полудневну наставу, упућен је тај месни одбор у Моду да поменутом перовоћу мора издати поменуће одлуке у прелесу. — На позив министра богочасти и јавне наставе, поднеће се исказ о посебним појачким местима у српским прав. црквеним општинама ради осигурања мировине етално, постављеним црквеним појцима. — У поводу извештаја Епарх. Одб. будимског, да је министарство богочасти и јавне наставе наредило под претњом оврхе исплату заосталих нетогодишњих доплатака Видосави Турчићевој, бившој учитељици у Борјаду, умовљен је Саборски Одбор, да потребну своту као ванредну припомоћ одобри црквеној општини у Борјаду. — У поводу извештаја истог Школ. Одбора, да је управни одбор толикоме журило до судио учитељицама Стани Крстићевеј, Рахили Јовановићевеј и Ирини Петровићевеј нетогодишње долатке и за године привременог им службовања, поднеће се представка на министарство богочасти и јавне наставе да реченим учитељицама не припадају долатки за то време службовања. — У поводу молбе ЕШО темпшварског ради дозволе коедукације у српским нар. школама изречено је, да ЕШОДбори могу дозволити коедукацију само у оним српским народним школама, у којима раде само две учитељске снаге. — Услед извештаја српске учитељске школе сомборске о учитељској дипломи Цветка Кнежевића, одобрено је његов избор за срп. нар. учитеља у Турској Камњаци. — Усвојен је надрт гл. шк. реферпта за тисканицу о статистичком исказу српских народних школа и учитеља. — У

Савету где је члан и учитељ Б. Михај онећ. Пре овога треба знати (а „Заст.“ то зна), да је учитељ Б. Михајовић такође против таквог решења и уложио посебно мишљење. А као што у бившем радикалском Шк. Савету није могао бити одговоран Кличин или Терзић на изјављена онда осталим чланова, тако не може ни он да бити одговоран Б. Михајовић. Неговим пристанком неће изаћи бити приједлаз нека ствар, која учитеље понавља, на пристанком радикал. учитеља чланова Шк. Савета било је пријемљено и тањих ствари. Ур. „Шк. Гл.“

* „Застава“ саопштавајући ово решење хтела би имати да жути по учитељству, испитујући да је то решено у Шк.

поводу представке ЕШОдбора темнишарског изречено је, да месни шк. управитељ може бити само таково било мушко било женско лице, које има учитељско оспособљење и најмање пет година учитељске службе и да стапује у ојој општини, у којој је школа. — Према томе начелном становишту уништен је избор Христифора Радина скопима у Оросламошу за месног шк. управитеља тамошњег. — Из истог разлога потврђен је избор Константина Стојачића, професора учитељске школе у Сомбору, за управитеља српских народних основних школа, јер има учитељско оспособљење и службовање.

Седница 19. маја (1. јунија).

Одобрен је нацрт за градњу зграде српске народне школе у Кисачу. — Уважен је уток Исидора Шкољавског на Куле против одлуке ЕШОдбора бачког, којем је учитељ Петар Окановић решен кривце, а тужилац Шкољавски осуђен на снопне трошкове од 100 К. (Исти је уток забачен лежачко пет година код ЕШОдбора бачког.) Према томе је Окановић казњен писменим укором и снопне трошкове од 50 К, а изасланици ЕШОдбора позвани да врате неприпадну подигнутих 50 К, будући да се за проучавање списа не може посебна награда урочунавати, јер се десетине урочунавају. — Уважен је уток Милана Ђурића срп. нар. учитеља у Ст. Паланци против пресуде ЕШО бачког, којим је казњен писменом опоменом, те је ослобођен казне, будући да није, како се из записника извиђаја види, учинио никаква преступа. — Услед утока Јазара Љубојевића срп. нар. учитеља у Станишћу разрешена је пресуда ЕШО бачког, будући да је и преступ квалификован и казна изречена по старим дисциплинарним правилима, која не важе, и позван исти Одбор да нову пресуду изрече. — Из истих разлога разрешена је пресуда истог Одбора у дисциплинарној ствари Стевана Паланачког срп. нар. учитеља у Товаришеву и позван исти Одбор, да се код пресуде драж нових дисциплинарних правила. — Услед утока месног Школ. Одбора у Ст. Бечеју у предмету избора учитељице женског ручног рада искаше се списи да се установи, да ли на то место може бити изабрана српска народна учитељица или пак мора бити посебна учитељица за ручни рад. — Одбијен је уток учитељског одбора у Ст. Бечеју у предмету поделе предмета међу учитељске снаге, јер по правилнику учитељски збор има право да додељује учитељима разреде, а не поједине предмете. — Услед утока Управног Одбора црквене општине у Ст. Бечеју узинута је одлука ЕШО бачког, којом је изаслао свога члана Мил. Ђосића да изврши обрачун међу учитељима и црквене општине у Ст. Бечеју, будући да се исти обрачун може по списима извршити без извиђаја на лицу места у самој

епархијској канцеларији. — Дозвољено је обнова поступка у дисциплинарној ствари Јарка Ристића, бившег учитеља деспоентеинанског. Одбијен је уток Милана Петковића, учитеља у Срп. Први, а пресуда потврђена. — Поновно је умољена ЕКонасторија горњокарловачка, да извести о стању фискалне акције против јереја и катихете В. Ђ., јер по извештају управе горњокарловачке учитељске школе исти не врши никаквих црквених обреда. — Уважена је оставка Милоша Тубиновца, наставника српске учитељске школе у Г. Карловцу и оштро му је замерен неучтив тон писана својој претпостављеној власти. Није се могла уважити молба управитеља српске учитељске школе у Г. Карловцу ради сталног наменштања, него ће се у смислу раније одлуке Шк. Савета на сва места стецај расписати. Наставница пак Катина Михаиловића по властитој молби премештена је на српску учитељску школу у Сомбору на место наставника Душана Темерича, а овој на властиту молбу премештен у тамошњу учитељску школу. — Одбијена је за овог год. молба ученица римокатоличке у српској учитељској школи у Г. Карловцу, Карловске имају плаћати половину школарине док, док се не решит питање субвенције града Карловца, које је у течају. — Одбијене су представке првк. општина у Г. Карловцу и Пакрацу ради проуземања управе и надзирања вежбаоница при тамошњим учитељским школама, будући да обе општине већ уживају сталну припомоћ из народно-црквених фондова у сврху издржавања својих основних школа, које служе као вежбаонице. — Узето је на знање извешће управе српске учитељске школе у Пакрацу, да су се сви ученици играчки повратили у школу, дисциплинарни казну (управитељски укор) издржали, потписе на тужби против свог катихете повукли и молбу га за опрштење. — Дозвољен је накнадни упис бивших ученика Бранка Радаковића и Милана Удојичића у срп. учитељску школу у Пакрацу. — Одбијена је молба Буре Томашевића, да му се доделе петогодишњи доплати и за године службовања у својству помоћног учитеља, будући да помоћним учитељима не припадају класификации. — Примљен је на знање извештај гл. шк. референта о одржаном испиту српских учитељских школа у Сомбору. — По предлогу референтову допуниће се правилник о тим испитима. — Завршни испити у свим српским учитељским школама држаће се по предлогу управа тих школа. На усмени испит зрелости, који ће се држати у Г. Карловцу дана 14. до 16. (27—29.) јуна, у Пакрацу 18—19. јуна (1. и 2. јула), односно на испит учитељске способност, који ће се држати у Сомбору од 4. до 9. (од 17. до 22.) јунија, изаслан је главни шк. референт. — Услед извештаја управе српске учитељске школе у Сомбору, да је мини-

старски повереник узео учешћа у конференцији наставничког збора и утецао на оцењивање успеха на разредном испиту, изречено је, да министарски изасланик нема права на то учешће и утешање, и умолиће се министар богочасти и јавне наставе, да својим повереницима у том смислу даде упутства. — Дозвољено је учешће ученика српске учитељске школе у Сомбору у гимнастичким утакмицама у Печују. — Подељен је трећи петогодишњи доплатак професору српске учитељске школе сомборске Светислану Берлићу. — По молби управе исте школе повишена је уписница на 20 К у сврху набавке и оправке учила и штампања годишњег Школског Извештаја. — Попово је умолио Саб. Одбор да Даници Јакшићевој, учитељици вежбаонице у Сомбору, стави у тежај старанински и скупарински доплатак. — Поднеле се с препоруком молба привременог учитеља више дев. школе у Н. Саду, Жарка Благојевића, да му се као потпуно квалификованом ставе у тежај берива редовног наставника. — Услед дописа управног одбора општиничке Новог Сада пожурити се ери. цркв. општина новосадека да што пре приступи грађини зграде за тамошњу српску вишу дев. школу. — У поводу молбе творнице Појани и др. ради обнове уговора у предмету „Књижица Светосавског Фонда“ позвана је иста творница да поднесе извештај, зашто од 1. јула 1910. није ништа допринела Светосавском Фонду? — Дозвољено је медицинару Бранку Косановићу, једногодишњем добровољцу у Беловару код 97 пеш. пуковника, да може своју стипендију из закладе Атанасија Вале узимати и за време војничке службе. — Дозвољено је управама српских учитељ. школа у Сомбору, да годишњи извештај могу штампати у којој сомборској штампарији с обзиром на хитност штампања извештаја и његову тачност. — Све остале тисканице имају набављати из Срп. Мањ. Штампарије. — Препоручено је учитељству и учит. школама „Модерно печеларство“ учитеља Мих. Мартиновића у Бос. Крупи. — На основи стручне оцене школске анкете на „Буквар“ (чуло од буквара) Ј. Јовановића, учитеља у Уљми, изречено је, да ЕШОдбори могу добрим методичарима учитељима дозволити покушаје ради употребе тога буквара, али имају своје мишљење о њему подносити преко ЕШОдбора Шк. Савету. — Према мишљењу г. Николе Шумоње дозвољити се употреба „Педагогике“ Јуб. М. Протња, ако професор педагогике жели ту књигу, писану у хербартовском правцу, употребити. — Рукопис „Психологија“ од Бож. Борђошког издан је на оцenu Николи Шумоњи, управитељу препаријде у Пакрацу. — Притужба учитељског одбора земунског, да им црквена општина не издаје уредбом прописане дрварине, уступљена је Епарх. Школ. Одбору на што браки извештај и извештај. — Примљен је

нацрт за „Правилник“ по коме ће месни учитељски зборови крајем шк. године извршавати поделу разреда међу учитељске сваве. Примљен је истог референта „Нацрт за наредбу“, којом се приписују обавезна школска учила и намештаји у српским нар. школама у Хрватској и Славонији. — Примљен је предлог г. шк. референта, да се ради уштеде и времена штампају бланкети за учитељске декрете сталности и за дописе ЕШОдборима, којима се декрети достављају. — Узет је на знање ошине министра председника, да је у споруазуму са кр. зем. владом, одбио уток Стевана Бенина, српског народног учитеља у Даљу, против дисциплинарне пресуде Шк. Савета, који га је казнио на ускраћене трешине плате кроз пола године и спошење трошкова двеју истрага. — С тим у свези, услед пријаве да није уплатио глобу, изречену 1909. године, позван је АШОдбор да нахвално убере ту глобу и унесе је у чиновничко-професорски мировински фонд. — По предлогу члана Миладана Мандровића примљен је референтов „Нацрт статута за српске више дев. школе“. — Рукопис „Читанка“ за више дев. школе издан је на оцenu проф. Васи Стајићу у Сомбору. — Примљени су референтови „Нацрти за правилнике о нострификацији професорских и забавилских диплома, о полагању стручног испита из српског језика и књижевности. — Узет је на знање дописе министра богочасти и јавне наставе, да је одбио уток Јована З. Медурића против избора Ст. Бенина за учитеља у Тураји. — И првога и другог дана темељно је претресао „Нацрт за Наставну Основу српских народних школа у Угарској“, који је нацрт на позив Шк. Савета израдила школска анкета, и о којем су српски учитељски зборови поднели Шк. Савету своје мишљење. Након свестраног разматрања и претресања утврђен је слог „Нормалне Наставне Основе“ за све (подељене и неподељене) српске народне школе у Угарској с тим, да се има издати опширно упутство, у коме ће се потанко набројати наставно градиво за потпуно подељене, делимично подељене и неподељене школе. „Наставна Основа за српске народне школе у Хрватској и Славонији“, за које је такође спремљен детаљно параћен „Нацрт“, коначно ће се утврдити у иднуј седници Шк. Савета.

„Србобран“.

Учитељски зборови.

(Спретак.)

Седница будимског епархијског учит. збора.

В. Разговор: Да се узме оно, што је прописано за мађ. језик.

Повесница: Према мађарском.

Устав: Исто тако са додатком: главни појмови из нар. прир.-шк. аутономије.

Земљопис: У III. р. из другог става изоставити: „брег, долина, равнина, река и језеро“, пошто је то понављање I. става.

Код IV. разр.: уместо: „с оне стране Дунава“ рећи: „између Дунава и Драве“, а уместо: „међу Савом и Дравом“ рећи: „Хрватска и Славонија“. Ставити ову примедбу: „Крајеве, где живе Срби опширије, а остале у главном“.

Код V разр. Првих 5 редова изоставити, пошто је то понављање градива из IV. разр.

Код VI. разр. Изоставити 3. и 4. тачку.

Природопис: Све да уђе у срп. читанку и да се почне учити већ од III. разр.

Физика и хемија: Магнет; муња и гром, громовод; телефон; телеграф; топломер; роса; магла и облак; киша и снег. Спојени судови, барометар и дуга. Остало изостаје.

Привреда и кућарство: према срп. читанци

Рачун: I. разр. Само зато, што министарска наставна основа захтева више из мађ. језика зато је предложено и усвојено: сабирање и одузимање до 20. Да се само може, узело би се до 10—12, или највише до 15. Разлог је: ми смо школа, која — због мађ. језика — има 13 ч. мање од других. Изостављено је: појам половине. Трећем ставу из: „мера“, додата је реч: „времена“.

Код II. разр. Лаза Терзић је предложио: сабирање и одузимање до 100. Ово је мотивисао тиме, да немамо времена, кад би научили и множење и делење. Из искуства тврди, да у непод. школама није могао научити у II. р. и таблицу множења. — Било је мишљења, који су му у свему ацентирали разлоге. Чак су казали и то: тако је то и код Мађара, који нису општењем са 132, као ми. Но, ма да се то, заиста, не може урадити, опет зато: множење и делење стоји онде „на папиру“, па тако нек буде и код нас. Л. Терзић је био одлучан против оваке неискрености. Он је тог мишљења, да у наст. основн сме и треба да уђе само оно, што се фактично може и урадити. Што год је у њој више, то је само на терету и на јед учитеља, који се љути, кад види, да му се прописује и оно, што он не може да сврши. — Није усвојено предлог Л. Терзића, већ је усвојено да се до 100 узму све 4 рач. радње. Тако је узето *више*, него што је у нацрту.

Код III. разр. узето је и за множење и делење до 1000. $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{8}$ и $\frac{1}{10}$ је пренето у IV. р. Римске бројеве: до XX.

Код IV. разр. Десетични разломци су премештени у V. р. Исто тако и претварање обичних разл. ($\frac{1}{2}$, $\frac{1}{4}$) у десетичне.

Код V. разр. Израчунавање камата на ма које време, а не само на годину и на пџ године.

Код геометрије: само површина квадрата и правоуглника.

Код VI. разр. Тачке а., б. и в. изостају.

Код геометрије: о кругу изостаје.

Цртање: као тихо вежбање са прегледалица. Разлог: немамо времена.

Певање: По слуху. I. и II.: 2, а III—VI.: 4 песме. Од ових 1 мађарска.

Слеја: Изостаје као засебан час. Разлог: немамо времена. На часу мађ. језика, колико се иште за мађ. разговор и то нарочито да се има обзира на рад у врту и на прављење алата за домаће потребе.

Ж. ручни рад: према нацрту.

Гимнастика: нема засебног часа, већ на одмору и то: деце игре.

Ето, те примедбе су учињене, које су узете зато, да се изнесе једна наст. основа за *неподелене школе*.

На реду би биле остале тачке дневног реда. Но, пошто је већ било 1½ час прешло се на предлоге, пошто је после подне остављено за разгледање просветних установа у Будимпешти.

Решено је: прихваћа се предлог *темишв. српског учитељског збора* у предмету: 1. монополисања уџбеника, 2. имене I. и II. одсека дисц. правила, 3. коедукације.

На предлог *Лазе Терзића* решено је поново да се обратимо свл. III. С-у образложе-ном представком у предмету:

1. Повлачења наредбе бр. III. С. 786./492. — 1911., о укидању телесне казне. Замољен је г. Љубомир Лотић, шк. надзорник, да он изрази ту представку.

2. Редуцирања толених прописева.

3. Имене неких одредаба у погледу т. зв. патронаже.

4. Укидања шк. свих записника, осим: записника о посећивању школе.

5. Убрирања потврде нове Шк. Уредбе.

6. Издавања личног доплатака оним учи-

тељима, који су на експонираним местима т. ј. који раде у школи недељно преко 28 ч.

7. Протумачена публикована вис. наредбе вис. краљ. уг. министарства просвете од 8. окт. 1910. год. бр. III.202. да учитељи *све* своје појачке дужности врше само после шк. времена. Како да се распектује ова вис. наредба у неподељеним школама, кад је суботно вечење? А како, кад је време „префеосвешених“?

Предлог *Душана Радојчића*, да се из круга овог збора изаишају заступници за збор угарских учитеља, који ће бити о в. школ. одмору у Будимпешти — није прихваћен.

Ђорђе Петровић, потпредседник је положио рачун о издатцима заједничке учитељске благајне.

С тим у свези је поново решено, да сви исплате своје чланарине.

На предлог *Ђорђа Петровића*, решено: у погледу учитељевог личног огрева, строго се има држати наредбе према којој се тај огрев рачуна и *преко* минимума.

На предлог г. *Љубомира Ложића*, решено је: 1.) Благ. г. Евгена Думчу, као вел. нар. и шк. добротвора изабрати за почасног председника нашег збора. 2.) У прослави 1000-годишнице учит. шк., која ће се одржати у Св. Андреји и у Сомбору учествовати тако, да се иста записничким путем поздравни.

Поча седишца је заказана светле седмичне у Пелмоноштру. Дневни ред, све што је остало од ове седнице, напие:

1. Реферисање о новинама савремене педагошке књижевности.
2. Пословник учит. збора.
3. Практичну радњу радиће *Сава Ружичић*.
4. Саветовање о методским поступцима у појединим предметима.
5. Саветовање о стању народном.

Тиме је седница закључена у 2 часа по подне.

После тога је био заједнички ручак до 3 часа. За тим смо отишли у „педагогичку“ да разгледамо ту просветну установу.

Разгледајући саму зграду, стекли смо уверење о једној школи, која у свему стоји на нивоу једне модерне школе, која одговара приликама једне престонице. Питомце „педагогичкума“ нашли смо баш на часу практичног рада, где су „препарирали“ животиње за свој заводски лабораторијум. Видели смо и богати

лабораторијум, који је скупљен из радова самих питомца. Видели смо аудиторјум за мађарску књижевност. То је соба са самим еликама књижевника, појединих сцена из њихових књижевних производа и мапама на којима је обележен пут истих. Све су то израдили сами питомци.

У лабораторијуму за експерименталну педагогичку дуго смо се задржали. Ту су нам показали разне справе. Напие:

1. *Тахистоскоп*, као меру за памћење речи, боја и бројева, кад се покажу моменално.

2. *Рангелбургов* апарат, којим се (у кругу) показују речи у моменту.

3. *Експлизијум*, мера за утврђивање интензивности осећања убодем од двоакраке игле, у односу са душевним умором.

4. *Ергографи*, мера са једним тегом, која служи за испоређење телесног умора са душевним умором.

5. *Тамбур*, мера за показивање душевног стања, судећи по откуцају срца.

Осим тога су нам показали и друге мање ствари, као: виљушке за мерење осетљивости слуха; књигу за мерење осетљивости ока према бојама; неколико примера из оптичке самоомање и др. *Све ово нам је дало несумњива доказа о томе, да смо у овоме на почетку почетка*. Чак и сам професор експерименталне педагогике је рекао, кад су га очепали за „ахилкову пету“, да све ово има врло познате *практичне примене* у школи.

Одавде смо отишли у гимнастичку дворану овог завода. Ова је удешена по најмодернијој системи т. зв. шведско-данске гимнастике.

Часу је већ био крај. Но ванредном предсетљивошћу врло симпатичног и пријатног проф. гимнастике: *Јована Кнежо*, одржана је вежба од 1 часа за нас. Уживали смо у прецизном извађању, одушевљењу и здрављу ових младина, будућих професора гимнастике. Уздисали смо за изгубљеним временом, кад су нас мучили безживотним слободним вежбама и вратоломним вежбама на справама.

Стигла нас је ора, кад се кући мора. Било је већ 7 часова. Зато смо се растали и рузипли сваки својој кући. Једна група је отишла у Помаз, где је наш друг, *Стеван Стојковић*, приредио дилетанску представу са ратарима. Давао се комад: „Наши сељаци“.

Посетиоца: дупком цуно! Играли су: **врло** лепо. Материјалан одзив: одличан! Скупљено је чистог прихода **251 К 25 пот.** *Све је то послало овој, благајни за поштомачане си-ром.* *срп. школа будимске сарајке.* Ето и то је један између оних светлих примера међу учитељима, који је озбиљно схватио своју дужност у овим, по наше српске школе, тешким данима. Хвала му! А хвала и личним Помазљикама!

Сутра дан је једно изаслаштво лично поздравило бл. г. Евгена Думчу, као шк. добротвора.

Ето, тако је довршен скроман рад ове мале чете срп. просветних пијонира на *будној* страши.

Iustitia.

Преглед књига.

Archiv für die gesamte Psychologie. Herausgegeben von Dr. E. Meumann und Dr. W. Werth.

Приклађује Др. Паја Р. Радосављевић — Ђурђери.

(Наставник)

O. Kohnstamm: Intelligenz und Anpassung. Ово је нацрт за биолошко излагање духовних појава. То је ауторов *resumé*, већим делом терминологијски, чланак у *Annalen der Naturphilosophie*, 1903.

H. Hirsch: Völker- und individual-psychologische Untersuchungen zur älteren griechischen Philosophie, II. Ово је наставак, где се говори о Питагори, Ксенофону, Парменидесу, Мелету, Зени и Хераклиту.

W. Peters: Der 5-te internationale Psychologenkongress in Rom, 26. bis 30. April, 1905. За овим долази реферат: *E. Dürr, Beiträge zur Erkenntnispsychologie in der erkenntnistheoretischen Literatur der Jahre 1902—1904.* Свега се задржава са неколико „Einzelbesprechungen“.

Heft 3.

W. Ament: Ein Fall von Überlegung beim Hund? Саопштава се једна претпостављена рефлексија на темељу општег искуства у пса (лизане мрзца са окна).

J. Segal: Die Bewusste Selbsttäuschung als Kern des ästhetischen Genieens: eine kritische Betrachtung. То је критика на Конрада. Рад се дели на два главна одељка: 1. *Методолошки.* Два искуства, која имају супротна имена (т. ј. угодност и неугодност) не морају

бити од посве супротна духовна садржаја; и протумачити естетичко уживање морамо имати *рекура* не само према једином комплексном и неанализованом процесу већ према елементарним процесима у којима се са анализом решава *тотално* држање. 2. *Психолошки.* Као ствар факта, ми немамо свести о самонизацији у естетској контемплацији; шта више, није истина, да чим је већа плазуја, тим је и веће естетско уживање.

E. Dürr: Zur Frage der Wertbestimmungen. Ово је критика на Крајбига, Мајнонга, пл. Еренфајера и Кона. „Wert ist jede Lust und alles, worauf unsere Lustgefühle sich beziehen in der eigenartigen Weise, die wir meinen, wenn wir von einer Richtung des Gefühls auf Objekte sprechen“. С обзиром на ово проф. Дир претходно разликује пет типова.

F. Kiesel: Über einige geometrisch-optische Täuschungen. То су извешта о некојим правоугаоним плазујама различитог протезања, на којима су чинени покушаји да се потврди Милер-Лајерова плазуја. Контраст и перспектива су субординантни моменти; експланација се мора тражити у првом реду у моторичком механизму ока.

L. Bolli: Ein Beitrag zur Kenntnis der variablen geometrisch-optischen Streckentäuschungen. То је паралелно испитивање са претходним чланком, бавећи се са подељеним линијама, испуњеним правим простором, испуњеним четворинама и т. д. Исте конклузије као и у претходном чланку.

G. Störing: Experimentelle Beiträge zur Lehre vom Gefühl. Овде се говори 1.) о разлици сензоричке угодности и угодности расположења или диспозиције: прво се придаје надражају комплексног (укуса), а друго обухвата насколку свест; прво се испољава у убрзавању, а друго у успоравању респирације. 2.) Пнеумографичке кривуље неугодности разликују се са умањаванем просечне валаности квоцијента, који се добија са поделом дужице инспирација са дужином експирације. 3.) Динамометрички експерименти, који настоје да регистрирају однос између осећаја и спољашње волне акције, показују да неугодни осећаји могу бити директан мотив акције.

E. Kiesel: Über sog. „frei steigende“ Vorstellungen und plötzlich auftretende Änderungen des Gemütszustandes. Sind die Verbindungsglieder, welche hierbei in die Frage kommen, unbewusst oder un-

bermekt? Автор закључује да по свој прилици не постоји репродукција без асоцијације; да су изненадне промене расположења такође духовно мотивисане; и да су спајајуће карике неприметне, несвесне. То је врло интересантан и користан рад, али је писан са тривијалношћу околности, и без потребе је дуг.

W. Ament: Das Projekt eines Kongresses für Kinderkunde, Kindererziehung und Jugendfürsorge. Свеска се завршава некојим рефератима.

Heft 4.

A. Kirschmann: Normale und anormale Farbensysteme. 1.) Употреба директног система мора се надопунити са системом обрнутог спектрума. Обоје показују смесе таласастих дужина; и квалитет визуелног осећа зависи више од присуствости него ли од присуствости извесне групе. 2.) Систем боје мора бити акроматички, диакроматички или полиакроматички; „компонентне“ теорије су вештачке конструкције. 3.) Непроменљиве боје директног вођења нису доказа за компонентну теорију; баш напротив, оне су неопходне конзеквенције промена, које настају услед полиакроматског система са променом мрежњачке позиције (промена у облику базе двоструког конуса).

A. Lehmann: Beiträge zur Psychodynamik der Gewichtsempfindungen. Подиже питање да ли је фацилијација („Bahnung“) узрок Фехнерове негативне времените грешке, аномалијозних разлика и типичних тенденција, и да ли се позитивно временита грешка може протумачити са условима експериментисања. Експерименти су чинени по Фехнеровом начину, већим делом са методом граничења, са контролсањем помоћу методе константних разлика. Закон фацилијације је потврђен; позитивна временита грешка је резултат кооперације фацилијације и предиспозиције („Einstellung“). Тек случајно, писан је у стању да покаже утицај одвојених фактора у комплексу тежини: осет покрета (артикулацијона сензација), притисак и осет напора. Полемизира се са Милером о различитим тачкама, као н. пр. о ефекту умора у детерминисању негативне времените грешке, и у погледу на онај део, ког суђење има у апсолутној импресији. Члапак се завршава са методолошким сугестијама.

Свеска се свршава Штерновим одговором на г. Др. Дира и приказом неколико дела.

Band VII., Heft 1—4.

W. Heppach: Grundgedanken zur Wissenschaft der Psychopathologie. Овај рад од 83 странице, без индекса садржаја и сумарног прегледа, говори о теоретичким претпоставкама психопатолошке науке. Психопатологија, наука о духовној болести („des seelisch Kranken, der Krankheitsvorgänge im Seelenleben“); она се одржава и пада са доктрином о психичкој каузалности. Незнио поље рада може се дефинисати од прилике овако: духовна болест је свако разилажење духовних процеса од типа, који се битно приписује друштву (schlecht und gemeinschaftswidrig); духовна абнормалност је свако разилажење духовних процеса од типа, који се детерминисае друштву или било пак који начин деломично и случајно припада друштву. Додуше, те дефиниције односе се на систем социјалних везаности, истичу егзистенцију социјалне порме; и у толику не могу бити строго научне. Да се добије боља формулација, морамо испитати методе психопатологије. После различитих прегледа о анатомским клиничким, нитроспективним, и антропометријским могућностима, аутор закључује, да метода, која се захтева јесте метода психолошког експеримента. Она има предности објективности, прецизности и аналитичког карактера. Незине апликације имају многе тешкоће, и не може нас посве ослободити од телеологије — јер тај живот, који је заштићен од духовне болести јесте мета или сврха органисане природе. Но, она даје могућности психопатологији да се методички бави са феноменима, који спадају у својим телеолошко детерминисаним садржајима; оно мења појам о животу као везаности према појму о животу као феномену; и из предислова живота, који се овако показују, оно извађа дефиницију што адверзује према животу. Пошто је ово готово, остаје још питање о проблемима психопатологије; питање о хетерономном или о аутономном раду, о зависности од физичке болести и њезине штудије, или о еманципацији од ових. Овде су теорија и пракса, — у данашње време — општо у сукобу. Нема сумње, да пошто постоји психологија и социјална психологија, постоји и психопатологија и социјална патологија (Gemeinschaftspatologie). После дискусије о проблемима, који образују ово оделење науке, после рефекције популарних грешака, што долазе

делом од криве аналогije, и после плустрације експозиције некојих облика социјалне болести, писац завршава свој рад у прилог аутономије психопатологије.

(Наставак се.)

Белешке.

Упис деоница у „Натошевићу“. Ко још није од учит. другова уписао деонице нове емисије, нека пожурити са уписом и за сваку деоницу у име уписа одмах пошље по 1 К.

Избори за епарх. скупштину. Избори учитељских заступника у епарх. скупштини бачку и темпшварску одржаће се 14. (27.) јуна о. г.

Испити у срп. осн. школама у Новом Саду, одржани су на салашким школама у недељу 27. маја (9. јуна), у варошким школама одржани су 4. и 5. (17. и 18.) јуна.

Стогодишњица срп. учит. школе у Сомбору. 3. и 4. (16. и 17.) новембра о. г. одржаће се у Сомбору прослава у спомен стогодишњице од постанка срп. учит. школе, која је 1812. год. основана у С. Андрији. За прославу чине се спреме да се што изразитије истакне значај овог завода и његов рад.

Учитељски певачки збор. Управа срп. учит. школе у Сомбору разаслала је позив учитељима да јој се пријаве у певачки учитељски збор, који ће песмом суделовати на прослави стогодишњице срп. учитељске школе у Сомбору. Ко је певач нека се што пре пријави.

Састаanak учитеља. Учитељи и учитељице који су пре 30 година свршили учит. школу у Сомбору, дакле 1882. год. 30. јуна, састаће се у Сомбору 3. (16.) новембра о. г. о прослави стогодишњице срп. учит. школе у Сомбору.

Промене у учитељству. За учитеља у Ваји изабран је Драгомир *Аранички*; за учитеља у Ст. Врбасу изабран је Т. *Ковачевић*; за учитеља на салашкој школи на Камендину у Новом Саду изабран је Јован *Миладиновић*; за учитеља у Слбашу изабран је Нилфор *Шустрман*.

Читуља. У Срп. Чанаду преминуо је *Костиа Ђ. Маринковић* учитељ у 25. год. млађаног живота. Покојник је родом из Панчева. По свршетку сомборске учит. школе отпочео је учит. рад у Срп. Чанаду, где га је и смрт затекла. За време 7-могод. учитељског рада показао је ретко заузимање како за школу,

тако и за црквено-општинске ствари, због чега је грађанство одликовало избором за председника читаонице. Сахрањен је 31. маја (13. јуна) т. г. уз многобројно учешће грађанства, колега и пријатеља са стране. У цркви се са покојником опростио парох Петар Агрима, пред школом у име другова Лаза К. Лера, а на гробу у име ученика један ученик старијих разреда. Покојника оплакују удова мати, брат Душан и сестра Мара. — Нека је лака земља и вечан помен овом нашем младом другу!

Српска обласна учит. удружења у Ст. Србији, обновиће Савез учит. удружења и наставници свих учитељских удружења састаће се у Скопљу 20. јуна по ст. к.

Српски учитељски конвикт у Новом Саду имаће више упражњених места у мушком и женском одељењу за идућу школску 1913—13. годину. Који би родитељи желели да даду своје дете у овај учитељски завод, нека пријаве то управи конвикта најдаље до 9. јула о. г. по нов. календару. Нечланови морају прво уплатити чланарину и то 100 К учитеља, а учитељи 5% од своје редовне плате у 5 пута или 5 годишњих рата. Уписнина је за свакога још 2 К. Деца неучитеља плаћају за своје васколикко издржавање 40 К месечно без прања, а учитељска деца по 30 К без прања. Ко хоће у заводу да се пере плаћа месечно 3 К више. Ближе одредбе — даје управа конвикта бесплатно.

Број становника на једног учитеља. На једног народног учитеља отпада у Доњој Аустрији 229, у Бечу 450, у Моравској 307, у Прагу 848, у Либерцу 400, у Фораалбергу 350, у Корупској 397, у Горњој Аустрији 423, у Штајерској 401, у Шлеској 493, у Горици 500, у Галицији 558, у Буковини 673, у Крањској 674, у Далмацији 685, у *Истрији* 930 становника.

Предавања и течајеви за рад на народном образовању припређује друштво за народно образовање у Берлину NW. 52, Lüneburger Str. 21, од 30. септ. до 1. окт. о. г. На течајевима ће се упознати с теоретским и практичним радом око народног просвећивања председници удружења за народно образовање, вође народних књижица, предавачи, па и други радници који на том пољу раде.

ШКОЛСКИ ГЛАСНИК

ЛИСТ ЗА ШКОЛУ И УЧИТЕЉЕ

ОРГАН СРПСКОГ НАРОДНОГ УЧИТЕЉСТВА У КАРЛОВАЧКОЈ МИТРОПОЛИИ

Бр. 11.

У Новом Саду, 15. јуна 1912.

Год. V.

САДРЖАЈ: Жан Жак Русо. — Продужне школе. — Појам социјалне педагогике. — Маниа — Училишно: Срп. учит. новинар у Н. Саду. — Учили. окруженија у Будимпешти. — Преглед књига: Извештај о срп. вол. гл.м. у Н. Саду. — Извештај срп. вол. гл.м. карловачке. — Извештај о срп. књиго. дев. шк. у Н. Саду. — Беоштво.

Жан Жак Русо.

Jean — Jacques Rousseau

28. јуни 1712. — 2. јула 1778.

Јуна 28. навршило се 200 година од рођења Ж. Ж. Русоа, великога политичара, социјолога, филозофа и педагога. Учени свет слави у њему филозофа и књижевника, човек из народа поштује га као заштитника сиромашних и угњетених, гласника слободе и човечанских права, а сви га славе и узносе као пророка срца и природе.

Русо је пример како се лични геније и покрај свих негодних прилика пробије и изађе као победилац.

Ж. Ж. Русо родио се у Женеви 1912. год. Своје рођење сматрао је „својом првом несрећом“. Несрећа му се и догодила, јер му је мати у порођају умрла. Лоше васпитан, сувише раним читањем разних романа смео је скок, те га је вукло нешто у свет, а да је шта срећеног научио и знао радити.

У неком манастиру у Турину пређе у 16. години у католичку веру. Као учитељу музике није му се водио добро ни у неком свештеничком семинару, ни у Лозани, ни у Невшатлу. Но зато је годинама нашао заветрине код неке госпође Варенс код које је имао времена да студира латински језик и математику и већину модерних филозофа. После разних доживљаја у Француској и Италији дође 1745. у Париз, где се спријатељи с Дидером и другим енциклопедистама.

Овде се упознао и са Терезом Лавасер, с којом је невенчаано живео 23 године и тек се 1768. венчао, а међутим своје 5 деце предавао свако како се роди у завод за находитај.

Год. 1750. окрене му се срѣћа. Награђено му је дело: *Discours sur les sciences et les arts*, наградом академије у Дизону, која је поставила тему: „Да ли су напретци науке и уметности утицали штетно или корисно на чистоту наравствености?“ Овим списом стекао је Русо на мах углед и ступио је одједаред у ред најславнијих француских писаца, јер му је стил био сјајан и спретан, духовит и свеж. Одмах затим други спис „О пореклу неједнакости међу људима“ изазвао је опште дивљење. У њему је упоредно дивљење и питомот човека; моје и твоје, својину и богатство, а последнице надмоћи и силе које истичу из тога прогласио за изворе безбројних невоља.

Кад је Волтер прочитао његове назове, рекао је: „Нико нас није са толико духовитости начинио животињама“.

Год. 1762. написао је дело: „Емил или о васпитању“. Ово дело је и покрај својих заблуда од епохалног значаја, јер у њему Русо први пут по неком одређеном начелу приказује слику једног целог човечијег живота. Чудновато је да су списи Русовљеви изазвали тада без сметње у

абсолютистичкој Француској. Но тада у Француској није била законом устано-
вљена цензура, а Русоу је помагао
уливини гроф од Малхерба да му списи
изиђу у туђини. Због својих списа био
је забележен као опасан по државу и
стављен под полицијски надзор. У таквом
несносном стању, напослетку је морао
отићи из Француске и настати се у
Женеви. Но тамо му забране становање,
а утицајем фантастичких pastora спале
му „Емили“, с тога се настани у селу Mo-
tiers. 1762. год. париски архиепископ изда
оштру посланицу против „Емили“, па
што Русо врло оштро одговори. Развила
се полемика. У њу се умешао и Русо
својим *Lettres de la Montagne* у којима је
поново изнео мисли о држави, друштву
и религији. Та писма његова буду спа-
љена у Паризу с Волтеровим „Фило-
зофским речником“ у 1765. години.
Против Русоа подигла се права хајка и
он морао напустити Швајцарску. Хтео
је у Берлин, али на путу се предомисли
и крене преко Базела и Штраасбурга у
Лондон.

Последње раздобље својега живота
(1765—1778. г.) провео је Русо у тако
рећи болесном душевном стању. После
разлаза са својим пријатељима у Енгле-
ској, отишао је 1768. г. из Wotton-a у
Довер, затим у Calais и Amiens. Нигде
се није осећао сигурним; ишао је од
места до места, довршио је своје „Кон-
фесије“ и сломљен вратио се у Париз
(1770.) Још се бавио писањем о влада-
вини у Пољској, где предлаже Пољацима
оснивање републике и прориче поделу
Пољске, што се на годину дана касније,
и догодило. Бавио се још ботанизирањем,
песмом и музиком, али стање му је било
све горе. Под болесним депресијама, пи-
сао је још своје „Диалог“ и „Циркуларе
француског народа“.

Завршетак живота био му је тежак.
Жена му изнемогла, он остари и боле-
стан, неспособан за рад. Невоља га го-
нила до краја. На мирном добру маркиза
де Жирардена у Ерменонвилу умро је
од срчане кашље 2. јула 1778. год. По
наредби Конвента 1791. (27. авг.) пре-
несено му је тело у пантеон. Трагична

судбина огледа се у Русоу. Он, човек
високе културе, литерат, нише против
културе и књижевности. То је чинио на
двеста година после њега Толстој. За-
блуде и противречја има у њега, али
над свим оним што је у њега слабо,
човечански слабо, светли доброта срца,
жудња за слободом, истином и правдом,
што га чини пророком новог доба и што
га доводи до новог посматрања индиви-
дуума, васпитања, државе и друштва.

Русо се цени данас највише као пе-
дагог, но при оцењивању његових педа-
гошких назора разлика се мишљења.
Русо је увидео да је погрешка школског
система у томе, што није у складу с
природом. Тај назор је камен темељац
његове педагогије, и не само његов, него
све модерне педагошке.

Русо је хтео да се младеж ослободи
од извештачене и натегнуте културе, од
интелектуалне затупелости и несамостал-
ности. Сврха му је била, да се однегује
човек слободан, сам у себе поуздан, који
неће бити роб традиција и друштвене
утегнутости него самосталан члан здра-
вог друштва. Он се борио за правилност
и истину, природност и за достојан чо-
вечански опстанак појединца и друштва.
Ако је и искочио кад год у изразу, зато
ипак неће да поништи друштвени ред
или искључи културу, него хоће добро
и здраво уређење на место трулог и
неправедног.

Неке педагошке и дидактичке основе
Русовљеве:

По Русоу, сврха васпитања није да
се образује грађанин, него човек. Сиро-
машном не треба васпитања, јер њега
васпитава судбина. Богат напротив, мора
бити васпитан за све прилике.

а) *Педагошке основе.* 1. На свет до-
лазимо слаби и треба нам снаге. Све
што при рођењу немамо, а треба нам кад
одрастемо, треба да добијемо васпи-
тањем.

2. Као што је мати права примаља
детету, тако треба да му је отац прави
васпитач. Али очеви веле, да немају
времена за то, с тога се дају деца у
пастирије, где хладни у њима међусобна

љубав. Тешка клетва лежи на напуштеној очинској дужности.

3. Дечи не треба указати саучешће у болу; она треба да уче подносити бол.

4. Дечи не треба допустити све што желе, тако захтеви немају граница. Испуњавање сваког захтева развија се у њима себичност и властољубље и то их унесрећава, кад пре а после нађу на отпор.

5. С децом не треба много резонирати.

6. Да се дете привикне покорности учине се на њега силом, претњом, или што је још горе ласкањем и подлажењем. Од детета или не треба тражити ништа или га без обзира склонити на безусловну покорност. Најгоре је васпитање оно, кад дете напустиш да чини ни по својој ни по твојој вољи и кад се с њиме препиреш ко има право.

б.) *Дидактичке основе.* 1. Чините дете пакљивим на појаве у природи, тиме ћете пробудити у њему радозналост. Али не журите да му радозналост задовољите. Питања му стављајте према способности и њему оставите да их реши. Дете треба своје знање само да изнађе а не да га научи.

2. Много говоримо у тартан. Нашим брбљавим начином васпитања, стварамо само брбљавце.

3. Дете треба пустити да говори по својој рођеној граматичи и синтакси, али међутим с њиме треба говорити правилно.

4. Најопаснији су повесничари они који изричу суд. *Дела! Дела!* Тукидид је по Р. узор повесничара. Он приповеда дела без резонирања. Али он ништа не објашњава, а да нас саме не изазове на преиспућивање.

М.

Продужне школе.*

СТЕВА ЛИЧИНИЋ, рани. учитељ у Београду.

У животу човечијем видимо три одсека, који се по своме карактеру једно разликују. Први одсек младост јесте темељ, од кога зависи други одсек му-

жевност и трећи старост. Кад је младост дакле тако знаменит део живота по други и трећи одсек живота, није чудно, што се толика пажња поклања душевном и телесном узгоју човека у младости, јер задовољена клина у младости има упиња на цео даљни живот човечији. Али и младост по своме развиту није јединствена, него се и она распада у три мања раздобља, која се такође међусобно разликују. Прво раздобље младости је оно, док се дете налази у родитељском дому, док не дорасте за школу. У томе добу дете подражава све оно што види и чује, па у каквим приликама живи и одрашћује онако ће се душевно и телесно развијати. Ако се у родитељском дому добрим примером предходи, ако се са дететом леним и паметним опхођењем поступа, тада ће и детини душевни и телесни развитак бити нормалан и успешан. Овако однеговано дете приправно је ступити у друго раздобље младости, које настаје од 6 или 7 и траје до 12 или 13. године. У томе добу дете не само да подражава све што види и чује, него је жељно и више шта знати од онога, што је до сада чуло и видело. Жељно је душевне хране коју у родитељском дому не може више добити у оној мери, колико му може дати ваљана школа и спреман и одушевљен учитељ. Колико ће у овом раздобљу младости дете напредовати, зависи од више услова, међу које спада сам индивидуалитет детини, ваљана научна основа и према њој згодне школске књиге, редован полазак школе и напослетку мар и спремноост учитеља. У колико од ових услова који не достаје, у толико ће бити и напредак детета сразмерно слабији.

Али и кад су ови услови испуњени, још није темељ готов, јер оном трећем раздобљу после 12 или 13. године мора се иста пажња поклонити као и првима, ако ћемо да буде темељ потпуно солидан и чврст. Дете се у томе добу почиње нагло развијати и душевно и телесно и већ почиње тражити неку самосталност у своме мишљењу, расуђивању па и раду. Ако се дете у томе добу пусти само себи, оно ће злоупотребити то своје

* Реферисано на пролетњој учитељској окупици у којој се старо позвањем.

самостално мишљење и рад, па му може прећи и у навику. Те злоупотребе су испрва мање, али се постепено развијају тако, да могу упливисати на цео даљњи ток живота, ако му се не покаже прави пут, којим треба да греде. У томе добу, ако се пусти самом себи, припа ће му самостална задаћа бити, да одбаци књигу од себе, и ако би му ова сада најужнија била, а друга да му понашање буде обесно и прокошљиво према сваком био млађи или старији, а пријања за неке преступе и дела, која могу бити од веома штетних последица у животу, ако пређу у навику. Многи родитељи и обраћају пажњу на то, али су ретки, који ће своју децу подеснати на књигу, због чега забораве и оно што су научила. А баш у томе добу дете је најспособније за примање сваке обуке. Зато се у томе добу деца шаљу у гимназије, реалке и друге заводе. У томе добу трговци и занатлије најрадије примају децу за шегрте, који код трговаца и код занатлије добија струковно и кућевно, а у шегртевој школи опште и струковно образовање, које ће му дати већи вилокруг у животу, и с којим ће се образовањем моћи такмачити у своје послу и живовању.

Док се код свих staleжа баш у томе добу највећи труд и пажња поклања образовању такве деце, дотле се за образовање подмладка најмногобројнијег staleжа ратарског, слабо ко брине. Постоји додуше у школеком закону опетовишца (пофторна школа), али је та установа тако заснована, да не може од велике хасне по ратарски staleж бити, а провађање те установе ма и оваке, сасвим је забатаљено.

Ако се озбиљно мисли порадити око унапређења ратарског staleжа, да може упоредо корачати са осталим културним народима, и да не заостаје за другим staleжима, морале би се увести за све свршене ученике и ученице основне школе засебне продужне школе са циљем и задатком, да их спреми за живот, па да у своје даљем раду могу бити корисни чланови своје породице и свога народа. Премда је циљ продужне школе за децке и девојчице исти, наиме да од њих

образује паметне и ваљане господаре и домаћице, ипак правац њиховог деловања у животу разликује се. И један и други правац захтевају великог труда и умешности, па док човек, који има своје газдинство, треба да се брине за све животне намирнице, мора имати много знања и умешности, да у доба културног напретка не заостаје, дотле жена као паметна домаћица, на којој кућа лежи, треба да зна лепо и корисно све у кући распоредити, у реду је држати а децу паметно васпитати.

Према томе се мора удесити и наставна основа за продужне школе тако, да се дечаци и девојчице у читању, писању и знаветним предметима подједнако обучавају, и у томе толико утврде, да могу самостално поуче и лако схватљиве књижице прочитавати, разумети и корисно употребити. У рачунству не треба сувишну грађу употребити, него окретно и сигурно израчунавање из практичног живота примењено на господарство, а узети обзир и на геометријско цртање. Из земљописа и повести нужно је познавање појединих крајева и земаља у садашњости и прошлости, те сравнивање и оцењивање разних крајева и земаља у култури, а нарочито природознaнство ваља применити на господарство и кућанство.

Господарство и кућанство имали би се у наставној основи као засебни и главни предмети уврстити, јер у продужне школе ишла би са малом изнимком деца ратарског staleжа, зато их треба спремити, да касније као људи у своје положају могу напредовати. Наш народ у колико сада нешто и напредује културно, није дошао до тога можда са опетовишном (пофторном школом) него су га научили Немци, који су од нашега народа велики део земље купом присвојили, и напредним радом дали пример и нашем народу, да се ма и у дванаести час тргне. Али осим тога, што је та земља можда за вечита времена изгубљена, још ни данас наш народ не корача упоредо са осталим културним народима, па би му особито добро дошла продужна школа, где би се толико по-

учно и образовао, да би могао стати у ред осталих културних народа.

Ова продужна школа не би била нека практична ратарска школа, где би се можда учио орати и сејати, него би се децама упућивали у паметан и напредан рад, да виде разлику у успеху доброг и рђавог рада, и да се упознају с тим, да у културним земљама двојном више прихода донесе јутро земље него код нас; да им се предочи, да су у културним земљама већ и друмови засађени са племенитим воћкама, а код нас још дворишта и вртови са дудовима, киселим вишњама и дивљим јабукама, да се упуте у рационално пчеларство и т. д. Оваких врста предочавања и поучавања има множина, па би учитељи наши на продужним школама збиља савесно и успешно образовали децаке, да стекну толико знања и да постану толико свесни и напредни, да ће моћи у каснијем животу просудити, шта је напредно а шта назадно, шта корисно а шта штетно, шта паметно а шта глупо, па према томе и своје послове уредити, да све свршава напредно, корисно и паметно.

Док се наши ратари колико толико труде, да не назадају, дотле наше ратарске домаћице нису коракнуле ни један корак напред у својим пословима, нарочито у погледу чистоће и уредности савим су заостале. Не полажу онолику важност ваздуху и води, која им припада, па су им собе непроветрене, деца прљава а јело неукусно. Немају појма да све то утицва на здравље и неће да разуму, да и јефтино може бити лепо, само ако је чисто и уредно. Зато у женским продужним школама треба много полагати на науку о чувању здравља, а та би се поука лако извађала читањем и тумачењем градива из добро уређеног листа „Здравље“, па би се девојчице упутиле, да пут добром здрављу увек води преко чистоће и уредности. Уједно би се имале упутити, да се и до укусног јела може доћи опет чистотом, уредношћу и пажљивошћу, па би се кућанство имало пажљиво не само теоретично него по могућству и практично са девојчицама неговати. Оваку обуку би наше учите-

љице извршиле са успехом, кад би им се за то пружио потребна сретства. Да је ово врло важно, дошао је до уверења и управни одбор жупаније сремске, па је поднео предлог, да се у сваком котару оснује по једна школа за сељачке домаћице, за девојке од 16—18 година, које би се годишње три месеца у тој школи упућивале у практично кућанство. Оваке школе за сељачке домаћице постоје већ у Србији, па су се врло лепо и повољни резултати показали од такве школе. Разуме се, да се у продужним школама ни близу не би постигао онај резултат као у онаким школама за сељачке домаћице, али би у продужним школама већ доста било и то, да се девојчице толико образују да одмах на први поглед могу разликовати шта је чисто а шта прљаво, шта је кусно а шта укусно, шта је лепо а шта ружно, те да им се развију осећаји и чувство лепоте у толикој мери, да им буде негодно и видити оно, што није лепо, чисто и уредно.

Такође женски ручни рад у продужној школи једино би наше учитељице могле подићи на ону висину, која је нужна за наш сељачки свет.

Према овде нетакнутим начелима требало би дакле и наставну основу за продужну школу уредити али је веома нужно у складу са оваком наставном основном саставити и нову читанку. Читанка нарочито баш за продужне школе треба да је тако написана, да ју може свако читати и разумети, да је садржином поучна и занимљива, а слогом лаким, лепим и разумљивим написана, да је народна књижевност и умотворине у њој заступљене, и да се све гране наука од приповетки књижевника и стручњака увршћују.

Како наставну основу тако и читанку за продужну школу лако би и сами учитељи извели и уредили, али за изведење и одржање продужне школе има услова, који не зависе од учитеља него од других фактора. За успешно одржање продужне школе безусловно је нуждан редован полазак школе. Али наш народ бар за прво време не би схватио велику важност оваке школе, па сâм од своје

воље не би слао децу у продужну школу, дакле на народну добру вољу не би се смели ослободити. Код шегрта је лакше поштом уредај ползак школе, јер неће добити иначе шегртску сведојбу, и тим се неће моћи ослободити за помоћника. Али код ратарског сталежа нити би била нужна сведојба, нити би ју ко тражио, с тога би овде морао ползак школе бити присиљан. Само у овом не би смео школ. одбор имати удела, јер чланови или не би редовно долазили у седнице, или би и сами закључци били штетни по редован ползак школе. Морали би се дакле искази слати изравно кр. котар. области сваких 8 или 14 дана али не као пријава, него уреда ради, а котарска област такав исказ послала би општини, поглаварству на брао уредовање, а ово би морало за свако дете извести о успеху уредовања.

Други исто тако важан услов за успешно одржање продужне школе јесте награда учитељима и учитељницама по недељном сату као и онима на шегртским школама, јер није ни праведно, добро ни корисно, да се ратарски сталеж запоставља испод свих сталежа, а већ се искусило на опетовници (пофторним школама) да посао без награде остане јалов. Па сам уверен, да од уредног ползак школе и награде за обучавање у продужној школи зависи и опстанак продужне школе, јер и поред скромније наставне основе и читанке, дали би себи помоћи учитељи и учитељнице са другим књигама и листовима, али без уредног ползак школе и награде нема ни разговора о продужној школи као ни о опетовници.

Још напоследку дужно је споменути, да у свим већим местима, као што су већином у нашем котару, где има доста шегрта а нема шегртске школе, морали би ови сачињавати посебан шегртски одјел са истом наставном основом као и на постојећим шегртским школама.

С тога предлажем славној скупштини ове

Резолуције:

1. Садања опетовница не постижава наумљени циљ из ових разлога, јер:

1.) Само уређење опетовнице не почиња на доброј и zgodној основи.

2.) Наставна основа за опетовнице није према приликама народа удељена.

3.) Читавка за опетовнице сасвим је незгодна и по садржини и по занимљивости.

4.) Ползак опетовнице је немаран.

5.) Учители(це) на опетовницама нису посебно награђени.

II. Да би пак свршени ђаци основне школе могли правилно и корисно продужити своје знање и образовање, и да би се такви дечаци и девојчице што потпуније упутили и спремили за живот, у коме би као здрави, паметни и напредни господари и домаћини деловали, могло би се то извести овим путем и начином:

1.) Опетовнице би требало преустројити у засебне продужне школе удељене попут шегртских школа.

2.) Наставна основа за шегртске школе морала би се удељити за ратарски сталеж, јер би овај највећим делом имао похађати продужну школу. У истој би имали бити заступљени сви знанствени предмети, а к томе још за дељак све граде господарства, а за девојчице наука о здрављу, чистоћи, женском ручном раду и практичном кућанству.

3.) Читавка за продужне школе морала би бити у складу са оваком наставном основом. Садржина у читанци нека буде написана од најпризнатијих наших књижевника и стручњака, треба да је занимљиво и лепим слогом написана, а такође народна књижевност и умотворине да су заступљене.

4.) Ползак продужне школе морао би бити присиљан, а да би се избегла дугачка процедура у извршењу редовног ползак школе, имале би се пријаве подносити уреда ради мимо школ. одбора, а општинско би поглаварство морало подносити кр. кот. области извештај о уредовању.

5.) За обуку у продужној школи морали би учители(це) имати награду по недељном сату попут оних на шегртским школама.

6.) У којој општини нема шегртске школе, а има доста шегрта, имали би

шегрти сачињавати посебан шегртски одјел.

Напомена. Ако се редован полазак и награда учитељима и учитељицама не би извели (4. §.), тада би и продужна школа постојала само на папиру, а у ствари је не би било као и сада опетовнице.

Појам социјалне педагогије.

(Dr. WESZELY ÖDÖN.)

(Сегретах.)

Једна основна замисао Хербартовог правца јесте: непрекидног историјског живота, оспособљење ученика, да умеју наставити историјски рад (ово се налази особито у схватању Willmann-а и Kármán-а) јесте занета таково социјално схватање. Али и код самога Хербарта: замисао многостраног интересовања, замисао саучешћа, упућује нас на социјално схватање. Чак и међу (6) разних интересовања која Хербарт разликује, једно је социјалистичко интересовање. Природно је, да кад се говори о васпитном раду, не може се мислити на масу, него само на поједине, од којих се друштво формира.¹ Ако и не примамо у свему оно што Песталоци вели: „Човек као маса, нема врлине, само особа га има“,² ипак правилно схватање, које сваки фактор узима у обзир захтева, да како особу тако и друштво узмемо у обзир.

Разноликост оцењивање особе и друштва, није једнако, у разном добу историје педагогије, историје идеја и устанака.

Где индивидуалистичко, где пак социјалистичко схватање добива јачу важност.

Платон и Аристотелес јесу социјални педагози, јер је њихово гледиште држава, а не особа.

Хришћанство, које у свакоме поштује бесмртну душу, ставља на чело особу; али по томе у хришћанству увек се

таласају мијења. Ratich и Comenius опет држе пред очима благостање народа и државе.

Locke и Rousseau јесу пионери индивидуализма, као што се просвећеност и тенденција целе француске револуције бори у корист ослобођења особе.

На супрот претерана уважања особе, постају тежње социјалистичка правца. Пажња се опет обраћа маси, и научна истраживања стављају се на социјалистичку основу. Comte-е и Spencer јесу главни заступници овога правца.

Претераност социјалистичког схватања јавља се у Fourier-ском фаланстеровском систему, који врло лепо описује Madách у човековој трагедији. А философија крајња стапоништа особе стоји на врхунцу код Nietzsche-а, који уважање особе објављује, против масе.

Увек их је било, који се трудише, да ова два начела у склад доведу те кад једном, кад другом дадох превагу.

Тако у педагогији и Песталоција, и Хербарта, шта више и Наторпа морамо међу оне рачунати, који оба гледишта: особу и друштво узимају у обзир.

Али не деле подједнако улоге једном и другом. Песталоци обраћа своју пажњу више на благостање народа. (Али — као што показује пређашњи навод — то од особе жели.) Код Хербарта стоји на челу пре индивидуа као морални карактер. Наторп држи за важније друштвено гледиште, али не пориче, као претеранци особеност.

Какво је разноликост схватање о томе ко је социјалпедагог, и ко је присталица индивидуалне педагогије, живо приказује баш схватање о Песталоцију. Док Наторп од Песталоција полази, и њега држи за типичног представника социјалпедагошког схватања, дотле Münch, који опет далеко стоји од схватања Хербартова, убраја Песталоција међу оне, који у правцу индивидуалне педагогије корачају. Овако вели Münch: „Размишљајући педагози следећег доба... иду по линији особне педагогије тако, да ће се гледиште заједнице у животу понајвише само случајно у присенку наћи. Тако Montaigne, тако исто у претежном делу Comenius,

¹ „Minden pályozását a magán személyen kezdők, s attól szélesít tovább“. Kant: Pedagogikáról ford. Mándy, 14. ерр.

² „Der Mensch als Masse hat keine Tugend, nur das Individuum hat sie“. An Nicollivius 1809 (Rissmann, Rhein: Encyklopedie V. 601.)

тако ван сумње Locke, тако понајвише Rousseau, тако у првом реду и филантропи, тако по своме начину неохуманисте (који само јуначко пожртвовање према народности хоће да негују) тако Хербарт, Песталоци и т. д.¹

Наторпово схватање означавају следеће речи: „Узмишени до заједнице, јесте проширење нашега ја“.²

Зато није правилно суочити Песталоција са Хербартом и Хербарта с Наторпом. Сви троје узимају у обзир оба гледишта особно и друштвено, само не у једној истој мери: Песталоци и Хербарт јесу само у толико у противности, што је Хербарт научно саставио оно, што је Песталоци по свом природњачком начину изјаснио, а више пута није ни умео изјаснити, но само осећао.³

Сам Наторп пак почиње своју књигу овако: „Само једна страна васпитања је оно, чије теоретичке основе хоће ова књига да посведочи“.⁴

По овоме, обзиром на остале (основе) може Хербартово становиште недодирнуто остати. Наторп неспитива онаково питање, које Хербарт није неспитивао.

¹ „Die pädagogischen Theoretiker der folgenden Zeiten... bewegen sich fast alle auf der Linie der Individualbildung so dass Rück-sicht auf die Lebensgemeinschaften nur höchstens gelegentlich im Hintergrunde fühlbar wird. So Montaigne, so vorwiegend doch auch Comenius, so entschieden Locke, so zu allermeist Rousseau, so doch in erster Linie auch die Philantropisten, so auf ihre Art die Neuhumanisten (die nur eine Bereitwilligkeit zu heroischer Hingabe an die nationale Gemeinschaft mit erziehen wollen), so Herbart, Pestalozzi etc.“ (Münch, Geist der Lehr-amts 96.)

² „Erhebung zur Gemeinschaft ist Erweiterung der Selbst. Die Gesellschaftlichkeit der Gestaltung unseres Bewusstseins selbst; das ist der Individualismus echter Bedeutung. Aber dieser schließt die Gemeinschaft nicht aus, sondern führt zwingend zu ihr hin. Dagegen heisst es, die wahre Individualität verkürzen und nicht sie befreien, wenn man ihr diese Beziehung zur Gemeinschaft nimmt. Es ist, wie wenn ich die Freude aus meinem Fenster ins Weite hinauszu blicken vertrauen sollte gegen den Stolz der Einbildung, das alles, was ich draussen zu sehen vermeinte, selten in Wahrheit Gemälde an den Wänden meines Zimmers.“ Natorp, Sozialpädagogik, 71 стр.

³ „Der Pestalozzi vom philosophischen Bewusstsein unserer Zeit erfasst und weiter geführt, ist in Herbart zu studieren.“ (Mayer.) Rhein archiv an neuzeitliche also pitane Natorpa: Pestalozzi oder Herbart? „Wer also ist der Urheber dieser ganz unhaltbaren Formelierung? Ich gestehe, dass ich ihn nicht kenne; wohl aber habe ich grund anzunehmen, dass die Fragestellung gar keinem wissenschaftlichen Bedürfnis das Verhältnis beider Pädagogen grundlich zu untersuchen, entsprungen ist.“ (Zeitschrift für Philosophie und Pädagogik, VI, 1899, 296, 297. стр.)
⁴ Natorp: „Wir erkennen als wissenschaftliche formelierung nur an: Pestalozzi und Herbart?“ (297 стр.)

⁵ Исто тако 3. I.

Ово је: утаначење узајамна одношаја између заједнице и васпитања. Ово питање много пута врло тачно осветљано, али све ово не захтева то, да га с Хербартом тако ставимо у супрот, као да је Хербарт за одбацивање.

Барт у својој најновијој књизи излази са свим из социјалистичке основе, али ипак задржава из Хербартове системе оно, што може задржати, наравски снабдевано са научним успесима новијег доба.

Већ и Аристотелес вели, да је друштво пре особе постојало. „Аристотелес има право“ — вели Барт — „да је друштво пре особе постојало т. ј. у логичком смислу, јер само друштво постоји, јединица је са свим изолована, она се замислила само у непрекидном узајамном одношају“ (Барт 4. стр.)

Педагогија не може узети неklusивно ни једно гледиште.

И сам Наторп се овако изјашњава: „У идеалу „социјализма“ наглашава се понајвише једнострано централизација социјалистичких функција; ова се тада с једне стране прекомерно велича, а с друге стране опет као убица индивидуалности кори“.¹

Нико не пориче, да има индивидуалности.² Нико не пориче, да међу особама имаде разлике, и да она заједница није само коегзистенција, него многостручан узајамни утецај и одношај. Сигурно је и то, да култура није имовина индивидуе него општа. Особа добива културу од заједнице. Ако је особа обична (atlagelyen) онда може у овој заједници и даље у миру делати; ако је одлична, ванредна, тада је од утецаја на даљи развитај културе, да је њојзи правац.

Овако схвативши педагогију, она је друштвена наука. За овако је сматра Otto Willmann, Lorene Stein и у Mahara Kármán.

¹ „Im Ideal des „Socialismus“ wird nur meist zu einseitig der Faktor der Generalisation (Zentralisation) der Sozialen Functionen allein betont; das wird von dann der einen Seite über Gebühr gepriesen, und von der anderen Seite gescholten als Kränkung aller Individualität.“ (Natorp Sozialpädagogik, стр. 172, 173.)

² Goethe: „Die Natur scheint aber auf Individualität angelegt zu haben und macht sich nichts aus den Individuum“.

По схватању Kármán-a педагогија је наука духовна добра, као што је господарство наука материјална добра. Место педагогије је данас поред економије. По њему дели се социологија на три гране: 1. Политику, 2. Економију, 3. Педагогију.

Педагогија се за то брине, да се знање може млађој генерацији предати. За пренос културе може се помоћу друштвених установа чинити. Ове установе (обрана деце, слободне универзе) као што рекох, могу се слободно социјалпедагошким установама назвати, а онај део педагогије који се са овим установама занима, социјалном педагогијом.

Но овај назив није оправдан, за означавање теорије педагогије. Јер онакова теорија педагогије, која културу са нескључиво својог гледишта, или пак друштвена гледишта или пак питања васпитања испитива, једнострана је.

„Ако је техниче једнострано стављено на друштвено, (társadalmiakra) ако социјална педагогија као једина, свашта што васпитању припада у себе усисе, тада је близу опасност, да ће се ускратити право јединице на васпитање утањено на својој сопственој индивидуалности“ — вели правилно *Riesch*.

Управо и нема друге педагогије, но онакове, коју неки социјалном педагогијом називају. Ко у место педагогије у овом смислу каже социјалну педагогију чини злоупотребу, јер има само социјалне педагогије.

Педагогије као науке, може само једне бити, онакове, која ни једно схватање не чини владајућим, него непристрасно испитије сваки фактор, како у особи, тако и факторе који се у друштву налазе подједнако.

Видели смо, како се развило социјалистичко мишљење: видели смо његов утицај на практику педагогије и видели смо његов утицај на теорију педагогије.

У пракси педагогије се показао утицај с једне стране у заснивању т. зв. социјалпедагошким установама, с друге стране пак у тој тежњи, да се социјалистичко схватање унесе у школу или да се школа сачува од тога.

У тренутку педагогије се опет у два

правца показује овај утицај: у постављању утопијетичких система, као што је Comte-ова, — у једностраном схватању педагогије. Ово једнострано схватање је оно, које себе погрешно назива социјалном педагогијом. Ово није социјална педагогија, него педагогија написана са социјалног гледишта. Педагогија ако је запета научна, употребитиће новије успехе науке, и правилна учења социјологије. Испитаће све одношаје, и узевши у обзир новије успехе социјологије, свакако ће у већој мери испитивати одношаје друштва и васпитања из правилнијих назора. Но ово не може бити задатак само неке педагогије, ово је задатак уопште сваке педагогије.

Задатак науке је наћи истину. Истину пак не видимо правилно, ако индивидуализам или пак социјализам једнострано посматрамо. Са свим правилно вели Хербарт, да наука не буде наочари, на око, и то најбоље око, са којима човек ствари испитива.

У М. Со. *Буржу*, дана 17. (30.) јануара 1912.

Милан Стајић,
дрски нар. учитељ.

М а ш т а.

Од

ГЛАВ. КОМПЛЕТЕРА.

Превео

ВАСА СТАЈИЋ.

МАШТА И ЊЕНИ РАЗЛИЧИТИ ОБЛИЦИ.

Сложена природа маште. — Импалативна машта. — Значај репрезентативне маште. — Машта обухвата сав чула предмети. — Машта и унутрашње емоције. — Анализа једне епизоде из Јамартина. — Права појава маште. — Додатална и поистовална. — Комбиновање различитих слика. — Начела која управљају маштом. — Идеал. — Улога маште у уметностима. — Машта у практичној животи. — Машта у науци. — Опасности од маште.

Сложена природа маште. — Машта је, поредом и по скромним својим почетцима, функција задржавања, као памћење, од кога се разликује само по степењу. Она је тада машта која памти, која препроизводи, репрезентативна машта; она је у томе што ми живи себи представљамо, затворених очију, оно што смо видели отворених очију. Она је нешто живље памћење, сликовито памћење. Ми се једноставно сећамо да смо, тога и тога дана, видели

у *Врбу* за нацртавање на нашу кључу чету Сингапела? то је чињеница памћења. Али, још више, ми их чисто видимо пред собом у њиховој пошности, у њиховим ставовима, с мртвом кожом по којој личе на бронзане фиделитивне статуе, њихов чудновати плес: то су чињенице маште.

У ствари машта брзо пређе преко ове прве степености, на којој је она само копија стварности. Она брзо постаје функција комбинавања, приређивања; на тисућу начина она измењује грађу коју јој ставља на располагање машта која памти; она зна, ствара; она најзад постаје *стваралачка, изналазачка* машта, која се може назвати и активна машта.

Изналазачка машта. — У опште се машта разликује највише у овом последњем смислу. Без преласка се говори о њеној моћи, плодности: а то су карактерне прте маште тек на другом јој ступњу: човек с маштом је синоним песника, изналазача, уметника.

Значај репрезентативне маште. — Не треба зато омаловажавати машту која једноставно задржава слике сећања, тачну представу о објектима и другим чулним квалитетима предмета. У овом погледу нису сви духови једнако обдарени. Неки човек, и ако врло отворене интелигенције, и ако врло вешт апстрактном размишљању, неспособан је да живо себи представи ствари које је видео, чак и оне које су му потпуно познате. Питајте га какве је боје коса у некога од пријатеља му, какву хаљину му је сестра јуче имала; он неће знати. Њему недостаје оно унутрашње чуло маште, које чини да све ствари видимо као у слици, које пледи увек додаје слику. Без сумње, ова моћ представљања није потребна за послове филозофа, за апстрактну мисао при њеним истраживањима; али не бисмо смели тврдити да она није од извесне помоћи за схватања геометричара, за студије физичара и хемичара. Поуздано је да песник, сликар, вајар, музичар, уметници у опште не могу бити без ње. Сликар, чак и најоригиналнији, и онај највише изналазачког духа, мора почети тиме што ће бити способан да у души види предмете, њихове боје и облике. Бадава неки филозофи говоре да се машта јавља тек у тренутку кад преображава, прерађује слике сећања; саме те слике сећања могу да буду од користи за будуће конструкције уметника и изналазача.

Машта обухвата све чулне предмете. — Кад машта задржава сликовите представе, она нагомилана грађу којом ће се стваралачка машта касније користити у своје нарочите сврхе.

Она је грађа, пре свега, позајмљена од свих чула, а не само, као што би се испрва могло мислити, од чула вида.

Без сумње, највећи део маштиних слика сећања потиче од вида, који је од свих чула најмоћнији, најбогатији у перцепцијама, и чије

слике сећања васкрсавају с највише јасноће. И етимологија опште израза за машту, *имажинација*, упућује некаљично на чуло вида. *Imago*, слика, јесте управо схватање виђених облика. Па онет зато је истина да и друга чула омогућавају слике, тојест идеалне представе. Музичар има слику сећања на звуке, па их из главе комбинује; штампарски радник има у машти опшћалне облике писмена, па их писањем препознаје. Чак и саме врсте коса и мириса могу бити у машти као живе слике сећања.

„Колико пријатних слика, примећује Дугалд Стјуарт,* је позајмљено од мириса цвећа и пољана птица! И музика, чије гласове утицај на луђе је у сва промена савишла поједица, пор оних не улази у област маште!“

Машта и унутрашње емоције. — Али би још увек била машта одишне ограничена кад би смо се задовољали да је проширимо само на чулне природе. Ми можемо у машти нахладно да замислимо и стања наше свести, нарочито наше емоције, наше задовољства и болове, страсти наше. Неки бод, оданим заборављен, стеже ми срце и сузе ми тера на очи, кад поново видим места где сам га некусио. Песници, романсјери се очевито слажу маштом кад тако живим бојама сликају карактере које познавају, личности које задахну разним страстима душе.

Чак и апстрактни и генерални појмови могу, у извесном степену, бити предмети маште. Ми подмемо живот и облик и најапстрактнијим појмовима, човечанству, отаџбини, природи. Али у овом случају машта већ није више чувар сликовитих представа; она ствара, она појмовима које јој памћење сугерише додаје нешто од своје грађе.

Анализа једне стране из Ламартина. — Прочитајмо једну страну из песника, па ћемо у тој наћи машту у свим њеним облицима.

Једно нече, сећања ли се? воесала смо у тишини:
мад таласима и под небом се издалеко чуло
нао ритично ударате воесала
по мирној води.

Машта вида и машта слуха су присно удружене у овој строфи која нам представља у неки мах језеро, његове таласе, небо, па и ударање воесала како пресеца тишину ноћи.

О језеро, немо отови! некино! мрачна горо!
из које време отеда, које ово може да подмлађује,
сачувајте бар спомен на ову ноћ, сачувај га,
лепа природо!

Овде, машта се, тако рећи, преплеће с апстрактном мишљу: она, прво, персонализује природу; затим, уводи идеје о животу, о старости, о могућем подмлађивању, идеје апстрактне и генералне ако изађе, уводи их у представу коју песник себи ствара о предметима природе.

Вечности, прошлости, будућности, мрачне бедности,
шта чините ви од дана које протутате?
Ридите: хоћете да нам вратите диван занос
који нам одоцне?

У овим последњим стиховима песник замишља протекле своје емоције, своју љубав и страсне радости ишчезле своје љубави.

Нека ветар што јој, и трептањем што ударише,
нека љки жирни боловањем твог пладуха,
нека све оно што чујемо, што видимо и ударише,
све нека кажуће: ни су волели.

У другом стиху се у машти јавља слика мириса, удружена са сликама што их пружају друга чула.

Правна посао маште. — Извори су, дакле, маште: чула, сензибилитет и свест, према томе и памћење; али права машта има своју активност која се показује у промени којој она подвргава елементе што их прима од искуства. Покушајмо да анализирамо разне моменте ове оригиналне прераде, из које потичу песничке замисли, уметничке творевине, неки од најважнијих изналазака науке, и слатко самарање које даје чари нашем животу.

Додавање и изостављање. — Машта ствара, прво, *додавањем* и *изостављањем*. Покорављујући се својим посебним законима, она већ лепом лицу што јој га сећање пружа додаје неколико црта лепоте више; са ствари коју пева она отклања неке случајности које га ремете, мрље које га руже. Понекад су, без сумње, ти додаци и та изостављања, који изгледају као оригинални изналази маште, само слабости, празнине памћења које заборавља ово или оно. Али су између тих их машта чини на фотографској представи стварности понајчешће хотимичне. Рабије² намерно повећава свог јунака Гаргантуа, даје му осамнаест подбрадака, а за дојиле седамнаест килода девет стотина и тринаест крава. Свифт је напрезањем маште замислио своје Лилипутанце у *Гуливерову путовању*.

Приметимо иначе да је машта више склона да повећава него да умањује. Сви људи од маште су готови да претерују, да употребљавају хиперболу.³

Комбиновање различитих слика. — Већина машинских творевина настаје асоцијацијом, комбиновањем слика позајмљених од разних предмета. С разлогом се рекло да машта не ствара: најчешће њене врлине нису, заправо, него комбинације, асоцијације елемената позајмљених од стварности. Ради ли се о томе да се замисли личност која, у комедији или роману, представља тирлину? песник или романописец не са разних страна прикупити разне црте тирличева на које се сећа у свом памћењу; он ће их поређати једну до друге, и све ће их салити у једну складну целину. Ради ли се о томе да се насилка или извнјалаз лик? и овде ће машта уметника, место да копира стварност, комбиновати разне слике прикупљене искуством; он ће сјединити очи једног модела, нос другог и чело трећег, итд.

С овим комбиновањем треба довести у

везу и маштин рад који састоји у томе, као што се то код песника дешава сваког часа, да се апстрактно удружи с конкретним, интелектуално са чулним; из овог извора потиче већина метафора и поређења. Наша машта није само моћ да у једну једину целину спојимо велику разноврсност слика позајмљених од чулне стварности, она је и способност да оживимо и најапстрактније наше замисли вежујући их за материјалне предмете.

Начела која управљају маштом. — Али у овом послу комбиновања, конструисања, који нарочито карактерише машту, грађа није све. Песнику који ствара лепе личности, сликару који замислила лепе ликове, потребна је идеја која даје правац, *идеал*. Он треба да чини избор између свих слика сећања које му сугерише живо једно и крепко памћење; а тај избор је могућ само тиме што уметник представља себи изврстан идеал.

Идеал. — Тешко је дефинисати идеал, ствар најмање на свету опипљиву. Ништа јој нисмо ближе ако изјавимо да је идеал лепо. *Лепо* само је јак сложен израз који означава велик број врло различитих предмета. Какав однос може бити, на пример, између једне лепе песме и лепе статуе? (Видите *Лежицу* XVI.) Лепо је апстракција којом ми означавамо све што на наш сензибилитет аналогно дејствује, све што нас узбуђује, све што нас испуњава дивљењем.

Има онолико врста лепога, колико има различитих, посебних уметности. Песник, музичар, сликар, сви иду различитом идејом, за идејом какву им управо пружа њихова нарочита машта, њихов лични укус, који је различит према различитим природима и темпераментима. Па ако је и тешко дефинисати ту идеју, идеал, ништа мање зато је поуздано да идеал постоји и да би без њега и машта најбогатија у сликама сећања била немоћна за стварање, да баци у један казуп, да једном типу саобрази све појединости с којима располаже.

Улога маште у уметностима. — Машта је увек сматрана као песничка, уметничка способност, пре сваке друге. Без сумње, таленат песника и уметника састоји нарочито из сензибилитета; али треба да се на живе емоције надовеже моћна машта, која васкрсава велик број слика сећања, која уме да их преобрази, идеализује.

Без маште, уметност би у свим својим облицима била само ролета фотографија стварности. Али, наоко не осуђујемо литерарни правца који сам себе назива *реализам*⁴ и *наатурализам*,⁵ ако и не мислимо омаловажавати интерес што га могу имати тачни и пажљиви описи природе, — описи који иначе претпостављају интензивну радњу репрезентативне маште, — очевидно је да је уметност друго нешто, а не отисак природе. Уметност идеали-

жује и изналази. Она час ствара оно што не постоји, час улепшава оно што постоји.

Примера даје грађу: она даје жрљом, боју, црту, акци, гласку, реч; али машта издиза, сликара и несавна дојде токи овећана и лезно. Из ових елемената она комбиновала ствара целину које доласе наје близо, тело које она задане својим рукама, кад је нашла ону срећну комбинацију коју она намерава делови.

Машта у практичном животу. — Машта има велику улогу и у обичном животу. Ако нас она често заведе, ако је она извор многим обманам, она има зато и предност што храни наше саварење, што улепшава стварност; а лакше и певине фикције које нам она сугерише јесу као благотворни снови који нас подражавају, помажу нам да подносимо беду живота.

Машта је начело наде, свих ведрих спова којима ми радо китимо будућност. А ко сме тврдити да нада није један од битних подстрек за људску активност? Колико има бедника којима преостаје само нада, непрестано подражавања услужном маштом.

Машта је, даље, сила која, с једне стране, живо нам представља срцу коју желимо и коју треба постићи, а, с друге стране, помаже нам да умножимо средства, начине којима ћемо доћи до ње, па свим тим назива нашу активност и чини је плодном.

Чак и кад нас не би довела ни до каквог резултата, она би опет зато имала вредност што нас је умела доводити у занос, што нас је тежила, јачавала нам радости, за тренутак прекривала наше страдање.

Кад машта, каже Рајне, а у остваривању будућности узме себи пуку слободу и кад, не водећи рачуна о томе шта је стварно и шта је могуће, отвара пред нама најчирмакнајше перспективе, тада она, како се каже, вида кула у вавуду! Не говорите много против ње; она толико људе другачије кула и немогуће. (1)

Машта у науци. — Наука уопште важи као непријатељ маште. Наука одиста, тежи за истином, а машта је извор бајки и лажи. При том се заборавља да је машта гинча и савитљива способност, која се разноврсно даје употребити. Као што песника надахне његовим баснама, тако и научника сугерише она хипотезе које ће га одвести изналазима.

„И свима наука, бар наука о природи је без маште немогућа: Нутн* помоћу не гледа у будућност, а Квинте* у прошлост. Велике хипотезе из којих се рађају велике теорије, ћери су маште.“ (2)

У истом је смислу рекао Тивдал*:

„Наука има своје конзервативне који машту схватају као способност која се више треба бојати, више је избежавати, него се може користити... Будућност је на послу у савине славица, претеривају оу у том, каква ала може она учинити. Толико које би било праведно избавити науку осто ита калана који експлодирају. Задржавају у праведно границама и умерен уком, машта постоје најчирмајше оргје проналазача. Што је Нутн преглаво простор који рађаја кад једне јабуне од путовања властите, то се десило само дивним полетом маште.“ (3)

Не само зато што за теорију сугерише научника његове хипотезе, него и зато што му за праксу сугерише проналазаче, треба машту сматрати као корисну испомоћ у науци. Примена науке је понајчирше, без сумње, резултат дедуктивног закључивања, логичног развијања теорије. Али, у више него једном случају, и машта сарађује у том послу, она налази средства, нове комбинације, па делом припрема практичне проналазаче.

Опасности од маште. — Али, поред добра, има и зла, и непријатељима маште је исто тако тешко изређати њене опасности, као што њени обожаваци имају пуње руке посла кад хвале њене добре страве.

У песничству и уметности у опште, она нас пошекав удаљава од природе; заводи нас у област извештаченог и лажиног. У практичном животу, она је извор романтичности; очаравајући нас својим обманам, она нам окраи стварност. Она је, према јаким изразу Мадбринца, *људа кћи у кући*, која уноси неред у кућу.

Најзад, она је у науци, како каже Паскал, *господар који vara*; она је сугерирала више обмана но што је открила истина. Она неопрезног научника наводи да се прође посматрања и извођења закључака, него да своја маштана узме за доказане истине.

Али уза све опасности што их показује рђаво управљање служење необузданом маштом, коју разум не држи у равнотежи, не треба да заборавимо њена доброчинства и утицај који она врши на наше способности. Она надахне и оживљава интелигенцију; побуђује вољу; она тако исто проширује сензационитет, јер ми волимо само оне личности и ствари, чију живу слику имамо у машти.

РЕЗИМЕ.

87. Машта је сложена функција која се јавља у више јаким различитих облика. Она је час само функција задржавања; тада се зове *машта која памти* или *репрезентативна машта*. Час је опет функција која комбинује и прерађује; она је тада *изналазачка* или *стваралачка машта*.

88. Репрезентативна машта сабира грађу за будућа комбиновања стваралачке маште.

89. Машта обухвата све чулне предмете, па и унутрашња стања духа.

90. Али искуство само пружа машти грађу за употребу; машта сама из себе извлачи идеалне појмове по којима распоређује своју грађу.

91. Прави посао маште састоји, било у *додавању*, било у *изоставању*, било у, пре свега, *комбиновању* нових облика.

92. Машта има велику улогу у *уметности*: она допушта уметнику, било да изналази назив природе, било да идеализује природу.

93. Машта је и *практична способност*:

(1) Rabier, op. cit. p. 202.

(2) P. Janet, La philosophie de Bonheur, p. 42.

(3) Revue scientifique, De l'Imagination dans les sciences.

она нас задахне надом; побуђује активност; она нас окружава пријатним басмама.

94. Најзад, машта има свој значај у научно истраживању, где она сугерише *идеје* и потпомаже практичне *проналаске*.

95. Томе насупрот, машта је и врло опасна: она *заводи* уметника на странпутницу извештаченог и лажног; она је извор *романтике*; излаже дух сваковрсним обманама.

Учитељство.

Српски учит. конвикт у Н. Саду. За скупштину срп. учит. конвикта, која ће се одржати у Н. Саду 27. јуна (10. јула) о. г. разаслат је извештај о годишњем раду конвиктовом. Овом годишном навршио је конвикт 22. годину свога постојања. У току године конвикт је добио 5 нових чланова оснивача и 24 потпомагача. Осим тога почасни члан конвикта пок. Јован Ђуричић-Биограц из Руме оставио је конвикту условно (ако му син Александар не би имао деце) врло леп легат. Имање његово има вредност од 500.000 К а поконик је завештао конвикту четвртину чистог прихода за сва времена.

Осим тога оставила је конвикту 200 К Марија Ралић, ратарка из Митровице. А народни добротвор Евген Думча са госпођом Петровеком поклониле конвикту 500 К у вредносним хартијама. Румска штедионица, пак, 50 К прилога као и сваке године; а полицијска општина у Чургу К 100. Градња целе нове зграде конвикта стаје 77.796-22 К.

У извештају управе има и овај приговор учитељству:

„Да су нам браћа учитељи више наклоњени и да више пријанјају овој својој установи, која служи на друку и похвалу целом оностраном нашем учитељству, завод би своју хуману и просветну мисију далеко боље вршио и много више добра чинио учитељству и народу; ал, на жалост, као да сваки даном више трне колегијални осећај и све се више губи оно одушевљење, што је при оснутку ове идеје тако жарко загревало груди старијег учитељства. Данас улази у наше коло само онај, који је присиљен да тражи олакшице за своју децу, а она виша идеја, која је овом установом пратила своје учитељство и ишла за тим, да очува јединство васколног српског учитељства Митрополит Карловачке, губи се

код млађег учитељског прираста, а то је, по нашем мишљењу, рђав знак учитељске свести и саосећања за сталешке интересе, што не би требало да буде.“

Занета о овоме би се дало у нас доста говорити, јер та појава не опажа се само у овом случају према конвикту, него и према другим нашим заједничким учитељским установама. С тога би требало скренути јачу пажњу на оваке појаве и настојати у учитељским круговима да их што мање буде.

Конвикт је имао 10 добротвора, 3 почасна члана, 121 члана оснивача који су исплатили своју чланарину, 378 потпомагача.

Умрлих чланова оснивача који су исплатили чланарину 19, који су у току уплате умрли 12.

Оснивача који нису исплатили чланарину има 12 а другују К 1677-20, а помагача 17 који другују К 1040.

Питомца је било у шк. год. 1911/12. 79 мушких и 33 женске, свега 112. Од тих је 35 учитељске и 77 неучитељске деце. У току године је иступило 4 мушких и 1 женска, али је на место ове дошла друга.

Здравље деце је било добро.

Боловало је свега 22 и то већином од лажних болести.

По успеху било је 5 с врло добрим успехом, 30 с добрим, 28 с довољним и 12 с недовољним успехом, од којих има само 1 да понавља разред. По владању било је 51 с добрим и 24 с владањем по законима.

Женска деца била су сва примерног владања, осим 3 са похвалним. У науци су постигле 2 одличну оцену, 3 врло добру, 7 добру, 8 довољну и 6 недовољну, а 1 слабу.

У току године примљено је:

Готовина из шк. 1910/1911. г.	К 1149-01
Од чланарине оснивача	767-60
Од чланарине потпомагача	2539—
Од уплате питомаца	40558—
Од добровољних прилога	394—
Од свечарских прилога	25-10
Од дужника	882—
Од разних прихода	372-20
Од улога	10343-09

Издавање:

На плаћу и хонораре	К 3292-12
На храну	24646-70
На осигурање, порез и оправку куће	2877-63
На намештај и посуђе	730-96

На поштарину и штампу	K	155-62
На осветљење	"	727-37
На дрво и угљ	"	2154—
На олачарину	"	112-60
На апотеку	"	126-57
На прање рубља	"	1902-66
На отплату дуга с каматом	"	10585-87
На улог	"	7500—
На откуп обезвјеница	"	30—
На разне издатке	"	323-42
Готовина за 1912./1913. шк. годину	"	1864-48
Свега	K	57030—

Имање срп. учит. конвикта на крају школ. године 1911./12. стоји овако:

Готовина у каси од 30. јуна 1912. године	K	1864-48
На улогу	"	5378-83
Опрема и наменштај	"	5000—
Неуплаћена чланарина оснивача	"	1677-20
Неуплаћена чланарина потпомагача	"	1040—
Кућа у Новом Саду	"	227,000—
21 ⁸ комад деоница „Натошевић“	K	1050—
Дар г. Исидора Спасојевића, Јеромонаха Привиле Главе	"	5000—
Поклон г. Евгенија и гђе Петровеле Думче из Сентадрије 4 ⁸ државне ренте у вредности	"	500—
Свега	K	248-510-51

Дуг:

Централном Кредитном Заводу у Новом Саду	K	63.000—
Фонду дрв. Натошевића с каматом	"	5105-44
За водовод	"	4500—
За асфалт	"	1357-04
Свега	K	73.962-48

Рекапитулација:

Имање	K	248.510-51
Дуг	"	73.962-48
Чисто имање	"	174.548-03

Као што се види конвикт лепо напредује и добро врши своју задаћу. Дужност је свију учитеља да га својски помогну, а то ће учи-

нити ако се сами одмах уписују за чланове и настоје да и у своје кругу познаника нађу прилагача и добротвора конвикту. Није доста уписати се за члана тек онда кад деца прирасту за конвикт, и кад крајња потреба нагопи на то, него се треба и за раније сетити ове своје учитељске установе и показати више сталесне свести и осећаја за ову учитељску корисну и племениту установу. —*

Учитељска скупштина у Будимпешти. Хиљаду пет стотина учитеља у заступству читавог staleжа одржало је у престоници скупштину, која је трајала три дана. Главни предмет саветовања било је питање уређења учитељске плате. Известилац Вег Ниптваи изнео је, колика је почетна плата учитеља у неким државама. У Шведској је 1800 круна, у Француској 1800 франака, у Саској 1600 марака и т. д. Његов предлог за одлuku тражи за учитељство плате плаћених разреда XI—IX. са свима другим погодностима и доплатама државних чиновника. Стечена права учитеља да се оставе. Ако учитељ има више од 30 часова недељно, да му се за сваки час најмање 100 круна надоплати. Приход од појачке дужности да се не урачунава у плату. То је примљено. Затим је решено, да се корпоративно иде министру просвете грофу Зигију, и ако је био противни предлог, да се изјави, да се од садашње владе ништа не очекује. Министар је обећао, да ће учинити колико се може, али одређено обећања није дао. То је било у уторак. У среду настављена је скупштина. Радикално учитељство које је у уторак у вече држало своју скупштину, на којој су говорили међу осталима Јаси Оскар, професор универзитета, учењак светскога гласа Анати Ниптваи, и други људи демократског правца мишљења, било је незадовољно са председником Мушонгом и његовим заступањем учитељских захтева пред министром, наиме су му замерали, што није предао министру, кад је он тражио конкретан предлог, примљену резолуцију. Због тога настаде заглашна вика и низ бурих сцена. Најпосле дође до гласања, да се конститује за чега је већина, за поверење или неповерење председнику. Пошто многи учитељи напустише седницу, остали изгласаше већином од 41 гласа поверење председнику (480 против 439 гласова). У четвртак већало је око 1000 учитеља, пошто су радикали изостали. Примљене су две ре-

* Од ових деоница 3 комада су поклон г. Александра и гђе Марије Кошовића из Бач-Врховца и 4 комада поклон г. Косте Драгосавца, учитеља из Кусома у својим својим пок. оцу Драгосаву и пок. матери Анђелији.

зољације у којима се тражи, да се у пензију иде после 30 а не 40 година сауџбе, да духовно водство у школи учитељи имају и друго.

Преглед књига.

Извештај о срп. вел. гимназији у Новом Саду, за шк. год. 1911.—1912.

На првом месту учињен је помен адвокату Ђорђу Радовановићу, члану патроната. Затим долази расправа др. Б. Петровића *О васпитању карактера*, па расправа Г. Мирковића *Васпитна гимнастика*. Затим је саопштено: Власти и старешинства: I. Патронат. — II. Старатељи фонда гимназијског. — III. Професорска колегција. Настава: 1. Свршено наставно градиво. 2. Појање, певање и музика. 3. Писмене радње. 4. Школске књиге. Здравствено стање: 1. Извештај школског леџника. 2. Извештај о телесном напредовању ученика. Ученица средства: 1. Гимназијска књијница. 2. Остале збирке. Материјално стање: 1. Фонд гимназије. 2. Фондације „Атанасеума“, Николе Кретића, Евгена и Петронеле Думче. 3. Sanitas и фонд св. савских беседа. Извештај о св. савској беседи год. 1912. Стипендије, потпоре и награде. Удружење бивших ученика „Слога“. Вакције наредбе и отписи. Школски летопис. Испит зрелости. Оцене ученика. Статистички преглед ученика. Упутство за шк. год. 1912.—13.

У заводу је радило 20 редовних професора и редовних учитеља. Испит је полагао свега 477 јавних и приватних ученика, а од тих је било 4 женске приватне ученице.

По надлежности било их је из Угарске, Славоније и Хрватске, Босне и Херцеговине, Србије и Црне Горе.

Осим Срба било их је 13 Хрвата, 6 Чеха и Словака, 2 Руса, 12 Немаца.

По успеху било их је у свих 8 разреда 25 врло добрих, 92 добра, 272 довољна, 34 недовољних из једног предмета, 29 недовољних из два предмета и 25 недовољних из више предмета.

У стипендијама уживали су ученици свега 11.055 К. У потпорама и наградама примили су ученици свега 8.676 К а у општем школском 2.268 К. Целокупна материјална помоћ ученицима била је 21.999 К. Општа књијница има 10.739 бројева са 23.180 св. а процењено

је на 60.000 К. Идуће године утрошиће се на њу 1000 К.

Извештај срп. велике гимназије карловачке за шк. год. 1911./12. Књига 53. — год. 60.

На првом месту је расправа *Рускојарска књијжарска тиреовина Терезијанског доба*, од др. М. Коетића, затим *Реч две о амбидекстрији*, (усавршавању две руке за једнак рад с десном) од Р. Врховића. Затим су изнети подаци: Власти, управа и учитељски збор. Научна основа. Школске књиге. Одломци што ће се читати из латинског и грчког, школске године 1912./13. Писмене радње у вишим разредима. Наставна средства (приватив). Вакције отписи и наредбе. Летопис завода 1911.—1912. Телесно васпитање у заводу. Кратак извештај о здравственом стању ученика. Испити. Стефанеум, стипендије, потпоре, награде, прилози и дарови. Писмо о новцу, који је уложен у корист ученика. Статистика. Класификација ученика. Бачки књијжарски збор „Стражиполов“. Упутство за шк. годину 1912./13. Упутства за станодавце и ученике по становима.

У заводу је радило 13 професора, један учитељ гимнастике, један проф. музике и катихете за правосл. и римокат. науке вере.

Крајем 1911./12. год. било је јавних ученика 327, приватних 10. Женских је било свега 25, од тих су 3 приватне.

Православних је било 314, римокатол. 23. По значају било их је из Хрватске и Славоније, Угарске, Далмације, Босне и Херцеговине, Србије и Црне Горе.

По успеху било их је: извршних 61, (овде су са оценом врло добра и добра), способних за виши разред 183 (овде су са оценом добра и довољна), неспособних за виши разред 36, с поправком из једног предмета 56 а 1 не испитан.

Ученици су уживали у стипендијама, потпорама и наградама 13.691 К.

Професорска књијжница имала је крајем 1911./12. год. 4532 бр. са 10.272 св. Бачка књијжница имала је 1942 бр. са 2798 св.

Извештај о срп. вишој дев. шк. у Н. Саду за шк. год. 1911./12.

Први чланак посвећен је Милици Стојановићевој — Српкињи, од М. Ђ. Затим су изнети ови подаци: Стање завода. Рад завода. Летопис са школску 1911.—12. годину. Одлуке и наредбе виших власти. Статистички

преглед. Ученице, њихово владање и успех. Школска објава.

У школу је радило 6 учитеља и учитељица и 1 помоћни учитељ цртања. На крају године испитано је свега 139 ученица, од ових је 4 приватне.

По завичају било их је из Угарске, Хрватске и Славоније, Аустрије, Босне и Херцеговине и Србије.

По језику било је осим 147 Српкиња и 4 Хрватке, још и 1 Рускиња, 1 Немкица и 2 Јеврејке.

По вери било их је осим православних још 6 римокат. вере, 1 грчкокат., 1 евангеличке и 2 мојсијеве вере.

Владања су биле све примерног и похвалног.

По успеху било их је 7 одличних, 34 врло добре, 45 добрих, 37 довољних и 12 недовољних.

Школа има своју, јачку и Натошевићеву књижицу. У све три има свега 3228 дела са 8572 свеске.

Школа има за издржавање: фонд више дев. школе са К 56.286-15; фонд Гересков са К 63.139-88; фонд за учила и препарате који подлежи прегледу м. шк. одбора и фонд за потпору сиротних ученица, о којима пису саопшени ближи подаци; задужбину Јелене Несторовић рођ. Таковић, коју су задужбину основали Арса и Анка Пајевић са једном кућом и готовим новцем у свему 29.600 К; осим тога добиле су ученице припомоћ од појединих добротвора, од Женске Задруге у Н. Саду и од прихода са забаве. — а.

Белешке.

Упис деоница у „Натошевићу“. Ко још није од учит. другова уписао деонице нове емисије, нека пожури са уписом и за сваку деоницу у име уписа одмах пошаље по 1 К.

Српски учитељски конвикт у Новом Саду држаће своју XXII. редовну скупштинску у среду 27. јуна (10. јула) 1912. године у 9 сати пре подне у дворници српског учитељског конвикта. Дневни ред: Пре скупштине у 8 сати свечан парастос покојним добротворима и члановима конвикта у св. Николајевској цркви. 1. Оверовање чланова. 2. Отварање скупштине и помен мртвих. 3. Извештај председничков за школ. 1911.—1912. год. 4.

Извештај благајничков о рачунима за школску 1911.—1912. годину. 5. Извештај прегледачког одбора о рачунима за школску 1911.—1912. год. 6. Извештај лекарев о здравственом стању питомаца и питомица. 7. Прорачун за школску 1912.—1913. годину. 8. Предлози одборски. 9. Евангуелици предлози појединих чланова. 10. Избор питомаца и питомица. 11. Избор часника и управног одбора. 12. Избор прегледачког одбора и трејце чланова за оверовање скупштинског записника. Уочи скупштине, у уторник 26. јуна (9. јула) о. г., у 5 сати после подне држаће се одборска седница.

Српско Учит. Удружење одржаће 29. Учит. скупштину у Београду 6. августа о. г. Прво ће се обавити посебна скупштина представника зборских управа 5. августа, а 6., 7. и 8. авг. одржаће се општа скупштина са овим дневним редом: 1. Отварање скупштине и избор секретара? Извештаји о раду Управе Удружења. 3. Избор главног и надзорног одбора. 4. Укупни поглед на осн. шк. и рад у њој. — Др. М. Н. Јовановић, шк. надзорник. 5. Рад учитеља на народном просвећивању. 6. Очигледна наставна средства. — Приказ Јов. Телбановића, учитеља.

Српски Учитељски Штедионица као задруга у Загребу. На дан 3. о. м. одржана је конституишућа скупштина ове штедионице, на којој су прихваћена правила, изабрана управа и надзорни одбор. У управу изабрани су: Миле Ђурић, Лазар Кеклић, Стеван Тубић, Душан Поповић, др. Срђан Будисављевић, Сава Роксандић, Макем Огорелица, Миливоје Млађан и Коста Драгосаван, а у надзорни одбор: др. Богдан Стојановић, Марко Шарчевић, Влада Војновић и Васа Вукдраговић. Надлежни суд одобрио је правила, потврдио изабрану управу надзор, те ће штедионица отпочети своје половање 1. јула по нов. у Загребу, Илица број 7. II. кат лијево.

„Српски учитељски конвикт“ у Новом Саду примио је у јуну о. г. од г. *Лазара Вуковића*, учитеља у Ст. Футогу 20 К уместо венца на одар својој жени пок. *Мари*. — Од г. *Илије Јанковића*, пароха у Сурдуку 52 К чланарине. — Од г. *Стеве Личић*, ратн. учитеља у Белегину 100 К чланарине. — Од г. *Душана Гавриловића*, трговца у Чуругу 80 К чланарине.

Прилози за споменик учитељу † К. Ђ. Ма-

ШКОЛСКИ ГЛАСНИК

ЛИСТ ЗА ШКОЛУ И УЧИТЕЉЕ

ОРГАН СРПСКОГ НАРОДНОГ УЧИТЕЉСТВА У КАРЛОВАЧКОЈ МИТРОПОЛИИ

Бр. 12.

У Новом Саду, 31. августа 1912.

Год. V.

САДРЖАЈ: Слом Школске Самоуправе. — Организујмо се. — Прошлоост и садашњост експерименталне психологије. — Анатрација. — Учитељство: „Имећарска служба“. — Главна скупштина Савеса словенског учитељства у Аустрији. — Скупштина јужнословенских аустријских учитељских друштава у Целу. — Из Школске Самоуправе: Стављање ван снаге аутономних уредба. — Практичне обраде: Исус од 12 година. — Преглед књига: Извештај о срп. православном учитељској школи у Сомбору, за шк. год. 1911/12. — Бележке.

Слом Школске Самоуправе.

После дуге неодређености и лутања у школским пословима за пуних 40 година, дакле тако рећи по века, раскретило се са културом и вратило се у систем некадањег католичког клерикализма. Велимо некадањег, јер данас и католички клерикализам рачуна ипак са духом времена и просвете и не војује за преживеле средњовековне установе, па ма оне колико биле у корнот занављања клерикалског царства.

Код нас је то друкчије. Код нас може да се оснажи клерикална страст за превлашћу и да се учврсти моћ клерикална над просветом онда, када и у најклерикалнијим западним земљама ту превласт и моћ сузбију, а утицају клерикалном на просвету, државна власт као израз друштва, обележи извесне солидне границе.

Притајени клерикализам у нашој аутономији размахнуо је крила (можда последњи пут) и у покушају тога свога лета, опширно је својим крилима просвету, те збрисао у школској самоуправи оне установе које су још могле у нашим несрећеним школским приликама штитити бар донекле и школу и њене раднике од некултурног сужањства. Толикој некултурности нисмо се ипак надали у овом добу друштвеног развика.

Још недавно на Митрополијском учитељском збору 1910. год. тражили смо

ми учитељи уређење виших одсека у школској самоуправи на напредном просветном основу. Против нас су тада несавесне лармације непромисљено харапирале необавештен свет, да отимамо права народу; приказивали су нас неписменом свету као агенте клерикализма. Данас, данас ти исти друкчије тумаче значај виших и нижих одсека у школској самоуправи. Па сами својим држањем доказују да не верују у просветну радну снагу тих нижих одсека, јер сматрају за велики удар, суспендовање епархијских школских одбора и школског савета нако су месни школски одбори остали у пуној снази.

Јест, то је велики удар. Док су Јапаци равно од 1870—1872. г. до данас као и ми препорађали просветно свој народ и од полудивљег стања довели га у редове најкултурнијих народа на земљи, дотле ми као већ културни народ не учинивши ништа знатно у просвети у току 40 година, враћамо се у хаотично стање које ће нашој школи и основној настави сад, кад наступају најкритичнија времена по нашу основну наставу, што пре доћи главе.

Па кад и тај крах наступи, нама ће и опет бити други крив, а нећемо признати да смо ми сами себи знатно згрешили. У свакој такој недаћи ми лако нађемо ко нам је крив, па тако смо

одмах и за овај слом нашли да је крива влада, а оне који су влади то сугерисали тек у другој линији кривимо. Клерикалну камарилу која не жели напредну и слободну школу и напредна и слободна учитеља у њој, него учитеља црквењака и црквено приходеку школу руског система, потпомагала је на последњем сабору и она српска странка, чије се вође данас највећма бију у груди, и који су учитељима довикивали да су „пијана руља“ зато што траже своју слободу и самосталност. Данас је клерикална камарила дошла ближе својој сврси и с те стране могу ти очи народни бити утешени, да је напредак и слобода школе и учитеља бачена бар за 50 година унатраг, јер с једне стране ће их притискивати неписмени месни школски одбори, а с друге стране сабијаће их у земљу клерикални дух, који ће ширити своју моћ на извору застарелих автономних установа. Обоје то дошло је као наручено оном дамословом мачу који висе над нашом школом и учитељем.

Гледајући већ сад у таку школну перспективу, могли би заштити оне који су народ криво информисали о нашим просветним тежама: је ли боље општим народним споразумом имати слободну школу и од клерикалног духа и неписменог утицаја, или је боље дочекати да клерикализам потисне заобилазним путем неписмен утицај на школу и подвргне је својој моћи и неприступачности?

Школа је, дакле и била и остаје међу два жрвња који ће је дотле трти, док од ње не остане ништа и не пређе у службу сасвим трећег фактора, који ће јој под притиском сувременог просветног поклича у људском друштву дати положај који јој припада, али ће је отргнути од службе своме роду и имену. Тада ће се и без питања збрисати њен црквено-приходеки карактер, нићи ће се водити рачуна о учитељевој црквењачкој мисији са чега се данас узрујавају духови у нас час на једној, час на другој „народној“ страни.

А ми учитељи, шта ћемо ми у овом хаосу? Да ли није већ време, да сваки од нас и онај у најзабавнијем селу, раз-

мисли мало, докле ћемо ми бити „сламка међу вихорове“ и да већ једном сви као један стресемо са себе чамотињу и пробуђени појемо путем који ћемо сами себи спремити. Или ћемо још увек трипаљиво сносити да нас час једни, час други „народни прваци“ сумњиче и приказују народу у онакој боји, какву створе сами из свога нерасположења према нама што не ћемо да слепо играмо улогу страначких агената.

Крајње је време, да се учитељство пробуди, прикупи и оснажи те покаже шта оно уме и може, али не на пољу страначке агитације него на консолидовању своје снаге у просветне сврхе и буђењу свести народне у здравом правцу. Само тако ће се моћи ослабити свака инвазија на просвету као најважнији огранак бића народног, па била та инвазија клерикална или страначко-демагошка.

М.

Организујмо се!

Српски народ, као и сви други народи, подељен је на разне политичке странке. Код напреднијих народа политичке разлике су, разна уверења, којима странке желе да дођу до заједничког циља. Најглавнији део снаге и троше на остварење тог заједничког циља, а тек један мален део снаге троше на узајамну страначку борбу. Код наших политичких странака је баш обротно. Оне, скоро сву снагу троше на узајамну борбу, а тек незнатан део снаге стављају у службу постигнућа главног циља. Иако која странка нешто мало и уради у корист народа, онда ствар надува и увеличава: ствара од ње страначки „kortesfogás“. Мирне душе можемо рећи, да се код нас све ради прво у страначком интересу и тек онда у народном. Не прави се ту разлика, било у питању црквена, школска или било која друга ствар. За доказ те тврдње, најбоље нам може послужити поступак наших политичких странака, са школом и учитељством.

Све странке тврде, да треба радити на културном јачању нашега народа „јер без културе нема ни материјалног

благостања". „Некултурни народ постаје роб културнијег народа, док и мали културни народи одолевају навалима и бројем јачег културног народа" и разуме се, обилатно нам наведу за пример Чехе. „Темељ народној култури полаже основна школа те с тога и придичују све странке: „Народе! Пази на школу своју! Чувај је као очи у глави! Јер народ без школе је народ без будућности!" — Од школе захтевају да најродољубивије, најбоље врши посао свој. Од учитеља пак траже, да буде добар учитељ, појац, перовођа, коровођа, деловођа, тајник и свачије бесплатно издирало. Управо захтевају, да буде сличан вршаћем строју по оном: промени протак — врши зоб! промени протак — врши жито! и још вичу: та је машина дужна теби добро врћи народе, јер је народна! Но зато јој ипак не дај 5 q угља, колико би јој требало дневно да добро ради! наглашава ради-кална странка. „Ти си сирома народе мој! Ја ти желим добра и као родољубива странка саветујем ти: не дај више од 3 q! Осталу пјару као народна машина треба да црпи из родољубља. Да, да: Узвишени родољубиви напон требао би — да је среће — да креће сав строј свој, а ти само да завезујеш пуне вреће хране своје! Стручњаци, машинисте нису ти потребни, да управљају радом машине твоје. Ти си паметан и разумеш се! Ти ћеш исправити криву осовину, ти ћеш удесити цев и феде, јер нико то не зна тако као ти, јер да си најмудрији, најпаметнији, ништа боље не сведочи, но што си приврженик јединосасавајуће и једине народне странке!"

Самостална странка не смеде до скора да каже народу, да строју треба да да: стручњаке, 5 q угља дневно, и да се на њему не сме врћи и детелина, ако није удешена и за то, јер ће јој странка која је задобила поверење народно до-викнути: „да хоће из цела свог рођеног народа да излуче и последњу пјару и да га отера у просјак". Када је она загладала народном љубављу, усудила се да то рече народу, али будна противна странка одмах упозори народ, да му прети голема опасност, управо ма-

теријална пропаст. Народ се диже да брани право своје, и садања се већина толико уплаши, да је касно послану на-рудибеницу угља — како нам изгледа — тргла, јер до данас угља није приспео.

Родољубиве странке наше гладне и милују народ, да им буде привржен и да мирно стоји, док га прваци страначки и стрижу и музу. Јер да су наше странке донета родољубиве, оне би истерале из странке и упрле претом на родољубе, који као адвокати и не знам каква го-спода са народних леђа зидају палате, купују салаше и возе се на кочијама и аутомобилима, а народу вичу: „Не дај на просвету, не дај учитељима, јер ће те они упропастити!" — Да су наше странке родољубиве, оне би овако гово-риле народу: „Народе! Кад купујеш женскадији твојој хаљине, место да уз-меш свилу по 8-20 K риф, узми по 8 K а они 20 фил. по рифу жртвуј на школу твоју. Учитељ деце твоје оскудева ма-теријално, а и сам знаш, да човек који материјално шкочрачи, не може с вољом ни свој посао обављати, те ће и твоје дете — нада твоја — слабе користи имати од школе с таквим учитељем".

Ни једна странка ни не помислила, да васпитава народ, да треба и да мора прилазити на своје услове баш онолико, колико је на данашње време нужно, да би те народне услове могле добро функционисати. Док Чеси добровољним при-лозима подижу и издржавају силне школе своје и све њине странке једнодушно по-зивају народ, да још више жртвују за своје школе, у исто доба наша најјача странка напада учитељство, што је смело рећи, да је K 2-73 дневно мало, да из те своје издржава учитељ себе и своју породицу. Удружене остале странке су, истина, изгласале повећање плата, али је то решење некако заборављено било послати, а како чујемо заузимањем св. Синода учители ће и на даље за K 2-73 бити: учители, појци, коровође, деловође и т. д. — Из K 2-73 да живи данас једна интелигентна фамилија!? Да ли су мислили чланови св. Синода, шта би им рекли њихови парадом-кочијаши, када би им они одредили плату од 1000

К, са напоменом, да им је у тој своти урачуната и храна и одело и све, и да су поред своје кочијашке дужности дужни још и суде прати, собе чистити, дрва сећи, воду носити и сву господу у двору слушати, и то без посебне награде? Да, да! Данас срп. нар. учитељство, поред родољубивих странака, св. Синода и топле народне љубави према школи својој, слабије је награђено за разноврне послове своје, него кочијаша за само кочијашки посао свој! И је ли чудо, што је један загребачки учитељ оставио родољубиви учитељски посао, који га није могао лебом рашић, те сада много безбрижније проводи дане своје као фијакерист?

Родољуби еписки! Завирите у овогодишњи извештај сомборске срп. учит. школе и згрозите се! Видећете највише довољних и недовољних оцена. Учитељски подмладак је грдном већном, олош. А знате ли зашто? Зато, што данас младих, који осећа у себи неке способности, не ће да буде друштвени „mindenes“ и да уз то гладује. *Такав подмладак да одржи народну школу на нивоу који се захтева од данашње школе?* — *Поред таквог постојанка народе, изгубићеш школе своје!*

Мирне душе, дакле, можемо констатовати, да нашим политичким странкама, и осталим народним факторима, није стало до народних школа и учитеља. Даље, да наше странке одају признања само оном делу учитељства, који савесно тегају, њихова страначка кола. Ако што и учине за учитеље, учине само за то, да постану учитеље, да удвојеном снагом пораде у народу, да униште противну странку.

Много жалимо, што морамо констатовати, да је учитељство тако заражено том страначком борбом, да су му постале тесне новине да у њима бије љути бој, него пише већ и брошуре. Румен етида нам је ударао у лице када смо читали: „Две тријине из учитељске баште“ и оно проклињање у „Бранику“: „Ни једно га око не погледало“. А наше новине, на срамоту нашу и њину, ваде изводе из тих гадлука и челиче њима народ, на

још истрајнију братоубилачку борбу. А што се тиме убија углед школе и учитељства? — Мари ко за то? А и ко има данас код нас угледа? Код нас се данас не пита за поштење и способност. *Политичким интригерством се добијају стварна одликовања.* Сама се борба пак толико заострила, да се на зборовима почињемо и тући. И ту, разуме се, интелигенција предбачи. Овоистрапа епископа интелигенција ће разрушити сву тековину народну, ако се у дванаестом часу не тргне. *Учитељство, као најмногобројнији интелигентнији стањење, треба прво да истауји из те борбе.* Зашто се управо и боримо? Из захвалности што гладујемо и што стењемо под теретом разних дужности! Или из жеље, да помоћу странке натерамо под нос рена другу, који је исто тако јадан и мизеран као и ми сами? — **Напоље учитељи из тог вртлога!** Није то место за нас. Та је борба у првом реду родољубив посао. — Друго, не смењемо с ума, да странчар учитељ под данашњим приликама, не може бити васпитач. Или може ли ко и помислити, да ће данас дом странчара подизати пред децом углед њиховог учитеља, ако старшина није једномисљеник учитељев? А може ли учитељ васпитати ову децу, пред којом је дом углед његов све на 0? — Странчарењем повећавамо број непријатеља и школе и учитељства. Странчарство је створило међу нама грозан јаз, те један другом због њега загорчавамо живот. Овако странчарство ће бити несрећа и нама и народна.

Учитељство ће само овда моћи извојевати и себи и школи својој лепшу будућност, ако се повуче из данашње борбе и ако се организује као staleж. Ми смо најмногобројнији од интелигентних staleжа и у непосредном додиру смо са народом. Ми би били у стању дати отпора демагошком раду лажних родољуба народних, отворити очи народу и тиме осигурати школи народној, а тиме и самом народу, лепшу будућност. Доста је било кулуцања, доста срамоте, крајње је време да нашу и школску ствар узмемо ми у своје руке. Знамо, да ће лажни родољуби надићи дреку и хараширати

пук против нас, али ми се те дреке не бојимо, јер ћемо ићи првим путем. Код нас се уврежило уверење, да *не треба ништа очекивати од данашњих политичких странака и да је грех кулчути ил.* — Ми се надамо, да ћемо удружени са онима, којима се досадила ова жалова борба, бити у стану у дело спровести сталешку организацију, која је нама преко потребна, да би могли уредити школска и учитељска питања. Организовано учитељство биће у стану да стиса и ову љуту и гадну страначку борбу, која је потребна само неколицини људи, **јер их она хлебом храни.** Ми смо уверени, да ће нас народ разумети, као што је разумео и озбиљан позив родољуба ради спасавања будимских школа. Јер ако нас не ухте разумети, српски народ ће изгубити своје школе у Митрополији Карловачкој!

Ко има уши да чује, нека завремена чује! А учитељство: на посао!

Учитељи које не веже никаква страначка дисциплина.

ПРОШЛОСТ И САДАШЊОСТ ЕКСПЕРИМЕНТАЛНЕ ПСИХОЛОГИЈЕ.

Dr. phil. & paed. **Паја Р. Радосављевић** — Њујорк.

— Посвећујем брат Хрвати: **Жиги Чајковцу**, проф. у Загребу. —

Један учитељ кад је видјео шта се ради у психолошком лабораторију овако рече: „Зар се не бојите да читав тај тачни и фини лабораторијски рад неће одбити нас обичне учитеље и опћу публику?“ Такво питање може ставити онај, којој зло схваћа саму ствар. Ви и ја, драги мој читаатељу, немамо времена, воље или средстава да се посветимо неколико година на проучавање детаља физичког лабораторијума или опсерваторије, па ипак се ми обојица радујемо кад чујемо о посљедњим открићима на пољу електрицитета од стране еспертиста у физици или о низу нових фотографија мјесца од стране астронома. Живот је тако кратак да човек може само

једну ствар прилично добро научити, па ма то била најбоља метода ткања наших народних ћилимова или најсавршенија конструкција локомотива. Ботаничар је посве код куће са биљкама, ал' је обично исто тако игнорантан у психологији као и онај што стоји за тезгом, ако не и више. Математичар учи неке секције из математике, и може бити исто тако назадан у хемијској анализи као и сваки други изван те науке. Сви ми припадамо великој публици, изузев у погледу на партикуларни ручни рад, трговину или науку о чему штогод сваки знаде. Па ипак се сви ми интересујемо за гласове о новој науци. Ништа није сувише добро за публику — ни за вас ни за мене: што је финији рад, што је финији изум, или што је знаменитији проналазак, тим је већа дужност да се о томе обавијести публика. Ја сам се, ево, подухватио да читаоце, у првом реду наставнике, обавијестим о прошлости и садашњости модерне, експерименталне психологије. Ал' да пођемо мало позадије.

1.

Оне дивне боје што их видимо — веде физичари — просто су треперења етера. Физички свијет нема боје, боје постоје само кад се ми налазимо. Физичка треперења ваздуха нама су тонови. Извјесни механички покрети нама су притисци. Осећаји (чуства) и вољни импулси (потисци) могу се испољавати помоћу покрета или на који други начин; сами по себи они су духовне чињенице. Укратко: може се рећи да су све чињенице, о којима знадемо, духовна факта. Наука тих факата зове се психологија.

Ал' шта је нова, експериментална психологија? То је психологија којој се придаје нарочити додатак ради тога, што се служи методом, која је нова у повјесници психологије и ако она (метода) није нова у историји науке.

Стари психолози, као *Лок* (Locke), *Хамилтон* (Hamilton) и многи данашњи психолози, седе за својим столом и пишу читаве свеске о нејасном посматрању, бескрајној спекулацији и публикују слаба дела о простом нагађању. Психолог новог

кроја мора да свако своје тврђење овјерови експериментом (опитом, покусом) и мјерењем прије него изведе какав закључак. Свака исказана чињеница, свако тврђење мора се овјеровити — заклијети Вјечитом Истином уз пријетњу научне немилости — пред Законом Разума.

Разлика између старе и нове психологије није материјалне природе; субјекат је исти за обоје, наиме, чињенице духа. Разлика лежи у опрезности помоћу које се добија информација с обзиром на те феномене, те појаве. Мјесто немарног посматрања и похађања у раду највећа брига и самопожртвовни рад троши се у лабораторијуму да би се дошло до простих факата.

Та метода помног, научног рада пентелигибна је људима старе школе. Метода експеримента такерпа стрпљење до крајности и тешко јој се одомаћити у земљи, чији урођеници проводе у *досади*. Исто овако као што су се некада шоластичари бавили спекулацијама о питањима „Колико би анђела могло играти на врху игле?“ тако исто људи пишу томоу о „ја“, „ми“, јединству свијести, свјесности идентитета, посљедњем узроку васелене, спиритизму и т. д. Њима никада не пада на ум, да их свијет може запитати: „То је све добро и лијепо, ал' шта је од свега тога?“ Рецимо да сте доказали да 19 $\frac{1}{2}$ анђела могу играти на малочас поменутој игли. Па шта је од свега тог? Рецимо да то питање решимо како вам се допада, да је свијест јединство, да је двострука, или што вам је драго. Јест, па шта од свега тога? Ако сте исписали ваших 500 или 1000 страница о тим субјектима, да ли ће свијет бити бољи? Да ли сте допринијели један једини факат за напредак науке и хуманости? Док се ви ширите у облацима спекулације; ми опет осећамо жеђ, умирући ради немања информације о најживотијнијим питањима. Зар нам не можете дати ни једну мисао, ни једну сугестију о томе како да се што боље развијамо и како да своју дјечину што боље васпитамо за бољи живот?

Толико у име предговора.

II.

Фундаментална разлика између науке Јелина и науке данашњег доба састоји се у увађању метода помног посматрања, статистичких калкулација, мјерења, експеримента и математичке дедукције мјесто површних посматрања (описервација) као темељ фабричке спекулације. *Аристотелу* је било довољно неколико посматрања природе да изведе најшире закључке. Другим грчким филозофима ни тих неколико посматрања нису била потребна; просто мишљење бјеше посве довољно за постизање васколног знања што је вриједно пажње. Оживотворење учености изазвало је адопцију грчких метода мишљења, које су примјењивале у науци средњих вијекова.

Ударац што је задат тој фабрици са хелиоцентричком теоријом славног славенског сина, *Коперника* и каснијом астрономизмом бјеше узрок што је наступило развиће методе помног посматрања од стране *Галилеја*. Изванредна промјена што је овако изазвана може се схватити ако сравнимо методе за стицање астрономског знања, које су владале у добу Галилејевом и у данашњем, модерном вијеку. То ћемо најбоље илустровати овим одломком из *Францеско-а Сици-а* (Sizzi), флорентинског астронома, који износи своје разлоге против Галилејевог открића Јупитерових сателита (трабаната):

„Постоји седам прозора у глави, два у ноздрвама, два ока, два ува и једна уста; тако и у небу постоје двије повољне звијезде, двије неповољне, двије лимунарије (свијетла тијела), и само је Меркур неодлучен и индиферентан. Из тога као и из многих других сличних феномена природе, као што су седам метала, и т. д., што је досадно набрајати, ми долазимо до убјеђења да број планета мора бити седам.

„Шта више, сателити су невидљиви простом, голем оку, и због тога не могу имати утјецај на земљу, и било би бескорисно а ради тога не постоје. Осим тога, Јевреји и други древни народи, као и модерни Европљани, прихватили

су поделу недеље у седам дана и именovali су их према седам планета; и сада кад би повећали број планета тај читав систем пољуљао би се из темеља (*Lodge, Pioneers of Science, London, 1893., стр. 106.*).

Наравно, нећу да кажем да је Галилеј био први, који је чинио помна посматрања; но, он је ипак најприминентнија и најмоћнија фигура у тој новој методи стицања знања. Из астрономије та је метода понајлакше протирала у различите области мишљења.

Уважање ове методе у штудију духа датира се од *Хобса* (*Hobbes*), на кога је наука Коперника, Кеплера, Харвеја (*Harvey*), и Галилеја јако утјецала. Послије Хобса настаје чиста поворка бриљантних енглеских мислиоца, као што су *Лок*, *Беркли*, *Јум*, (*Hume*), *Хамилтон* и *Мил* (*Mill*). У њиховим рукама метода се још боље развила у колико се то могло учинити у штудији индивидуалног сопственог духа.

Наравно, препоруке у психологији је само један дно великог покрета помоћу којег су се многе науке успјешно отргнуле од средњовековног шолаетицизма. Математика, физика, хемија, биологија и друге науке сада су слободне и плодноне науке; психологија је баш сада ступила у ту групу, остављајући педагогију, логику, естетику и етику да тај корак учине у будућој генерацији.

Хамилтону се морамо нарочито захвалити на тежњи, да се психологија оснује на посматрању а не да се извађа из филозофских предрасуда. Од тог доба енглеска психологија номинално бјеше емпиријска (т. ј. основана на искуству),

но, актуално је проста збирка тамних посматрања као основица бескрајне дискузије.

Дакле, енглеској психологији припада велика част и слава што је прву одијелу побједу посматрања над пуком спекулацијом. Све до почетка деветнаестог стољећа та побједа није постигнута у ученој Германији. Тек тада наста револуција од нашироко распрострањене спекулативне филозофије. У Немачкој је *Хербарти* био први, који се природно подигао проти шолаетицизма Вољфовог психологије и болесне спекулације Шелингове.

Мјесто спекулације материјала психологије тражио се помоћу „унутрашњег посматрања, асоцијације са особама различитих степена културе, посматрања васпитача и државника, експозиција путника, историчара и моралиста; напоследку помоћу искуства са суманутим, болесним и са животињама“. Али да коју више кажемо о том великом човјеку. Но, прије тога да изнесемо његову слику.

Филозоф, психолог и педагог, Хербарти, рођен је 1776. год. Он

Сл. 1. Јохан Фридрих Хербарти.

постао професор филозофије у Гетингену а касније професор филозофије у Кенигсбергу, гдје и умрије 1841. год. Он је најбоље познат ради својих дјела о васпитању. Своју педагогију он заснива на психологији и многи педагошки свијет примио је Хербарову психологију са Хербаровом педагогијом. И ако је Хербартова педагогија у данашње вријеме застарјела ипак је она у оно доба, а и све до јако, особито у своме поправљеном издању од стране његових присталица, био најбољи систем и вођа.

Но, и као психологу ми много дугу-

јемо Хербарту. Стара психологија факултета, са својом безразложном и бескрајном спекулацијом осјетила је његов интелектуални нож; он се одлучно да створи нову психологију. У првом реду он се одлучно да пође од факата и да их посматра, у свом рођеном духу. То бјеше врло велики корак. Ви сте јамачно чули о оном средњовековном ђаку, који је, кад се у то вријеме (на темељу открића) почело говорити о сунчаним пјегима, обратио пажњу свог старог наставника на ту појаву. Овај одговори: „Пјега не може бити на сунцу, јер сам ја Аристотелова дјела читао од корица до корица и он вели да се сунце не да квари. Протарите ваша (стаклена) сочива и ако се пјега не налазе у телескопу, он морају бити у вашем оку“.

(Наставник се.)

Пошљите претплату на „Школски Гласник“.

Апстрактција.

Од

ГАБР. КОМПЕЗЕРА.

Провео

ВАСА СТАЈИЋ.

АПСТРАКЦИЈА И ГЕНЕРАЛИЗАЦИЈА. — АПСТРАКТНЕ И ГЕНЕРАЛНЕ ИДЕЈЕ.

Појединачне и опште идеје. — Конкретне и апстрактне идеје. — Апстракција и генерализација. — Два облика опште идеје. — Облик и садржај. — Апстракција и пажња. — Апстракција и мисао. — Разни ступеви апстракције. — Однос међу апстракцијом и генерализацијом. — Опште идеје и говор. — Како дете генерализује. — Вредност општих идеја. — Једноставност и разноврсност апстрактних и општих идеја. — Значај општих идеја. — Опшност од апстрактних и општих идеја.

Појединачне и опште идеје. — Својом влашћом радном, чула на и свест дају нам испрва само појединачне, индивидуалне идеје. Без сумње, свест објасњава и прати све радње духа, апстракцију и генерализацију онако исто, као и елементарне перцепције. Али у примарним својим чињеницама свест, као и чула, сугерише нам само појединачне судове, који се односе на једну једину чињеницу, на једину личност.

Ја сам у почетку свестан само тога и тога бола који ми измами криже, тога осећања страха због кога дрхтим, итд. Тек касније,

схватајући однос који постоји међу тим разним емоцијама, мој дух наводи из њих општу идеју сензибилитета.

Тако исто сазнајем ја чулима баш неко одређено дрво, затим друго неко дрво, после какав шипраг, неку биљку; и из ових појединачних перцепција се после дижем до опште идеје о растину.

Једном речју, свака перцепција је појединачна, то јест односи се на један једини предмет. Ја не опажамо боју уопште, него боју тога и тога предмета. Ја немам свести о интелигенцији, него о разним интелектуалним чињеницама.

Појединачне идеје су, тако да рекнемо, први слој интелигенције, први спрат нашег духа. Каснијим радом, који сачињава оно што зовемо генерализација, схватамо ми сличност међу индивидуалним предметима, односе међу појединачним идејама, и тиме схватамо опште идеје.

Конкретне и апстрактне идеје. — Али и сама генерализација претпоставља претходну једну радњу истог рода, а то је апстракција.

Противност међу апстрактним и конкретним је аналогна противности међу општим и појединачним. Општа је идеја увек апстрактна. Појединачан предмет који опажамо увек је конкретан и сложен; он садржи више елемената. Боју ружке опажамо у пети мах кад и облик, кад и мирис овога цвета. Али наш дух има моћ да посматра само један од ових елемената, било боју, облик, или мирис ружке. То су три претходне апстракције које, упуторе са другим аналогним апстракцијама, са бојом, обликом, мирисом љиљана, љубичице, итд., воде нас до схватања опште идеје о боји, о облику, о мирису.

Конкретно јесте све оно што непосредно сазнајемо нашим чулима, стварност опажена непосредно. Апстрактно, заправо, егзистира само у нашој мисли. Апстрактно претпоставља анализу сложених елемената стварности, које дух посматра сукупно, инстинктивно увек само један, а све остале не узимајући у обзир.

Иначе, конкретно није само скуп материјалних и чулних стварности; унутрашње чињенице, појединачни феномени које нам свест открива један по један, тако су исто конкретне ствари.

Апстракција и генерализација. — Има дакле разлога за разликовање, као појединачних радња духа, двеју интелектуалних моћи које се зову апстракција и генерализација. Једна и друга сарађују при израђивању знања и чине део ових функција комбинавања које смо ми извојевали из функција стицања и функција задржавања.

Апстракција може бити дефинисана као радња којом дух, разлажући сложене елементарне перцепције, посматра њих одвојено један за другим.

Генерализација је радња којом дух, објектавајући аналогне или сличне елементе, које је претходна апстракција разликоваала и одвојила од сакоже стварности, сређује и дели у категорије, родове, врсте, било елементе саме (идеје боје, облика, укуса, мириса, итд.), било личности код којих су сукоесивно употребити аналогни или слични елементи (идеја човечанства, Европејца, Француза, итд.).

Другим речима, ми смо помоћу апстракције у стању да на индивидуалних предмета које смо опазили издвојимо сукоесивно идеју о овом или оном њиховом квалитету; а затим, помоћу генерализације, ми адружимо у једно те сукоесивне апстракције, тако да формирамо општу идеју. (1)

Два облика опште идеје. — На први поглед изгледа као да има две сасвим различите категорије општих идеја. Општа идеја је оди-ста час идеје неке класе бића, личности, које имају међусобних односа, које личе једна на другу каквим заједничким квалитетом, *минерали, раслине, људи*, итд., или је то идеја о тим односима, том квалитету заједничком великом броју личности, *ум, сензибилитет, гу-стоћа, тежина*, итд.

Обим и садржај. — Треба међутим приметити да свака општа идеја, била једног или другог облика, садржи у себи мах, у поједнакој мери, било представу о великом броју личности, било схватање њихових заједничких квалитета.

Тако је идеја растина без сумње и пре свега идеја свих предмета који могу ући под овај општи назив, али је она исто тако и идеја која у себи садржи заједничке ми квалитете (растење, способност да се хране, одсуство сензибилитета, нарочита нека структура, корен, стабло, цвет, итд.).

Тако исто у идеји боје, оно што превлађује, што се истиче као главни карактер, је-сте представа о неком квалитету заједничком свима бојадисаним предметима. Али ми не можемо мислити на боју а да не мислимо, више или мање, на саме бојадисане предмете.

Обим се код опште идеје назива способ-ност коју она има да се примени на више или мање велик број личности (идеја Евро-пејца, на пример, има већи обим него идеја Француза). **Садржај** опште идеје се зове способност коју она има да представља више или мање велик број заједничких квалитета (идеја Француза има више садржаја него идеја Евро-пејца).

Обим и садржај су у обратном односу: што више личности садржи нека општа идеја, тим мање заједничких квалитета она предста-вља. *Минерали, животиње, раслине* су опште

идеје већег садржаја а мањег обима, него идеја *бић*, која се на све њих распростире, али која је општа идеја сведена на минимум са-држаја.

Апстракција и пажња. — Апстракција је један од услова генерализације. Шта је дакле апстракција сама?

Према неким филозофима, апстракција би била само један облик пажње:

„Апстракција, каже Ла Рокијер, није нова способност да се дод а способностима које сачињавају разум; она је само пажња која се усавтава на једном квалитету неког предмета, и која, учинив да овај претеже остале, одваја од њих на неки начин тај квалитет, одваја га, апстра-хује“. (1)

Ипак је нетина да је апстракција радња различита од пажње. Одиста је апстракција, у већини случајева, истинитивна и несми-шљена. Дух раствара елементе стварности без напрезања. За то је довољно да се код предмета подиргнутих способностима перцеп-ције један квалитет истиче. Детету без пажње упадају у очи заједнички карактери разних примерака на рода биљака, који се сукоесивно показују његовим погледима. Пажња заправо нема скоро никакве удолге при образовању већине апстракција. Из аналогиче, на спонтано опажене сличности настаје апстрактна идеја без рефлексије.

Само рефлексивна апстракција се може заменити с пажњом. У том случају, одиста, пажња која одабира свој предмет, која, између много квалитета садржаних у једној и истој перцепцији, разматра некако један, пажња је већ и апстракција.

Апстракција и машта. — Ако с пажњом п има апстракција неке односе, према машти је у апсолутној противности. Маштом зами-слити, значи што је могуће боље одредити представу, схватање неког предмета, значи приписивати му све квалитете, све поједино-сти које га карактеришу; значи видети га онаквог, каква је у стварности. Апстракција се креће у противном правцу, она упрошћава; она код интелектуалних представа изоставља све елементе које у овом тренутку не мислимо разматрати. Другим речима, слика се прибли-жује стварности што је могуће више: апстрак-ција се на против удаљава од ње. Отуда јаз који раздваја неписичке од научних духова: једни имају склоност да предмете себи пред-стављају у целини, да ништа не изоставе од онога чиме се појединачна бића разликују од других; а други, напротив, мисле у самим чистим идејама, одвојеним из скупа чулних елемената.

Разни ступеви апстракције. — Апстракција може посматрати или супстанцију без њених квалитета, душу, на пример, живо биће; или

(1) Приметимо да реч апстракција и генерализација, у апсолутно и други поразни психолошки речници, перцеп-ција, сензација, итд., значе у исти мах и радњу којом дух апстрахује и генерализује, и резултат оних радња, то јест ап-страктне и опште идеје.

(1) La Rouquière, *Leçons de philosophie*, IIe partie, ch. V. — II II. Живе прихваћа уу теорију у еном делу *Traité élémentaire de philosophie*, p. 115.

квалитете без супстанције, нителитенцију, сензибилитет, вољу, радне душе; дисање, важење, крвоток, итд., радне живогa бића; или однос међу разним квалитетима, величини, елићушност, моћ, слабост, итд.

Учитељство.

„Измењарска служба“.

Коста Замуровић, учитељ у Мџу, у име неколицине учитеља разаслао је позив „Организујмо се!“ (Доносимо га у овом броју на 205. стр.)

Поводом овога позива „Застава“ је у 170. бр. о. г. довела овај покрет учитељски у везу са суспендовањем аутономије. Ова намишљотина њена танких је ребара као и многе друге њене намишљотине до сад избачене. Позив Замуровићев штампан је у штампарији „Нашевић“ на недељу дана пре, него што је изишла наредба о суспендовању аутономије. Писац позива, а тако и други учитељи нису могли знати о том аутономном удару ништа, јер тада још ни сви епископи нису знали шта се иза брда ваља, (У то ми потпуно верујемо), па ни сама „Застава“ крај свих муштуклудина и у звањима и ван звања, није ништа о томе знала. Од куда ће, дакле, знати К. Замуровић? Та неистина „Заставина“ је, дакле, као и мноштво других њених неистина, једна злонамерно избачена клевета против учитеља, јер учитељи, бар они који нису у радикалној странци, нису били савезници клерикалства.

У вези са поменутом „Заставином“ неистином, ова је акцију К. Замуровића и другова назвала „измењарском службом“.

Данас се организује сељак, занатлија, трговац, лекар, адвокат, новинар, сваки радник па и келнер, али се по „Заставину“ мишљењу учитељ не сме организовати. Или, нека се ма и организује, али нека служи појединим странкама, а најбоље ће бити да служи ваљда радикалној странци!

Свака сталешка организација иде за тим да се ослободи партијских недоследности и из крупног партијског притиска, а учитељство иде за тим у толико више, што је оно за последњих 50 година богато искуство стекло, одушевљавајући се за разне шупље партијске програме, који су стојали на чеду странке као

лепа фирма на дућану, а у дућану се свашта радило, и шефовима дућана било је свашта слободно, док су остали смртни пред дућаном имали дужност да верују у непогрешивост и бесмртност тих вођа и шефова, који су се прометали као хоџа кроз губер и обично завршивали каријеру како је по њих лично најбоље и најуносније. И многи од тих вођа и њихових главнијих трабаната и пре завршене каријере, радили су свашта под заштитом странкиног нимбуса, обарајући је таким поступцима горе него они који су раскрстили с њоме и изашли из таквог врзиног кола: Хаотично стање у странкама дошло је до врхунца баш сада при суспендовању аутономије. Томе бар не треба тражити доказа кад их сви видимо. И то стање још боље утављује нас учитеље у томе уверењу, да треба истрајати на путу којим ћемо поћи. Мисао о учитељској организацији није нова. Она је поинила још пре 100 века и у мањим и јачим таласима набјјала на површину с времена на време. Она се мора и остварити а пре, а после, јер само ћемо тако ми учитељи постићи прави успех у просветном раду како у школи и у нашем staleжу, тако и у народу. С тога нас ни од сада неће моћи одратити са тога пута, неразложни ординарни нападаји „Заставини“ (па ни они мало углађенији у „Срп. Гласу“), јер она виче на учитеље да сакрије свој траг. Наиме: „Застава“ назива организацију учитељства „измењарском службом“ клерикалству. Је ли то баш тако? Да видимо!

Сада при склапању административно-школског одсека и. пр. у бачкој епархији, позвани су од учитеља да се приме за чланове тог одсека и Душан Рукић, учитељ из Новог Сада и Младен Ђуросевић, учитељ из Обровца и председник повосадског средњег учитељског збора. И обојица се нису примили чланства. И један и други тај учитељ спада међу оне учитеље, који хоће да се организују и који не припадају радикалној странци.

Али док ова два наша бредна и уредна друга не примате позиве у чланство аутономних одсека под овим приликама, дошле се Паја Терзин бивши учитељ, а сада управитељ учил. школе у Сомбору и Јован Искрулев, учитељ вежбаонице у Сомбору, примили на прву реч чланства у административно-школском одбору епархије бачке.

Па јесу ли и П. Терзин и Искрулев при-

сталице овог круга учитељског који ради на организацији? Не! П. Терзи је члан средишњег одбора радикалне странке, он је као члан радикалне странке дошао и у Школски Савет, и на управу прецарадије и на замеништво главног школ. референта.

Ј. Искруљев је поверљив радикалне странке био у комисији за израду школских књига. Дакле је и он близак радикалима.

Једна сеоска удавача рекла је једном приликом кад је просиоци заповишле: „Кад писам била супа, нећу да будем ни кисела чорба!“ Но ови пријатељи „Заставини“ не држе се тога правила, јер они се примају чланства када их се и паквадио сете.

Пријатељи „Заставини“ и једноминишници примају се оне службе коју „Застава“ хути!

Али не! Она не хути; она најгромогласније позива народ у борбу, на конгрес! Међутим њени најглавнији чланови странке и радници на листу примају се чланства у административно школским одсецима. Тако се примио: Др. Јован Вацћ, финансијства, прота Паја Милин, прота Јован Јеремин, Паја Терзи, Јован Искруљев примили се чланства. А били их свакојако још. Она ће их јавно прогласити за искључене из странке, али ће опет остати с њима у вези.

И док чланови њене странке тако раде, догле се људи других група и учитељи ван странака не примају чланства никако. И „Застава“ још сме да подмеће некоме назив „измењарске службе“.

Шта је ово са њеним људима, је ли то измењарска служба или је крајња поквареност „Заставиних“ присталица.

— а.

Главна скупштина изасланика Савеза словенског учитељства у Аустрији, одржана је 23. јула о. г. у Кракову. О раду скупштине добили смо од управе Савеза извештај из којег доносимо ове податке: Председник *Новак* поздравно је присуство изасланике и госте, нарочито колегу Поповића из Србије и посланика-учитеља Копечњог из Моравске. Говори о потреби Савеза основаног 1908. г. у Прагу, и о даљем његовом развоју. Организација је још млада и није се до сад могла јаче развити. Сад има у Савезу 10 покрајинских организација, и то: 3 из Ческе, 3 из Моравске, 1 из Шлезије, то су све чешка удружења; затим 1 пољска из Галиције, 1 украјинска из

Галиције, 1 словеначка. На скупштини се пријавило за новог члана „Удружење чешких учитеља у Доњој Аустрији“ и „Удружење хрватских учитеља у Истри“. Осим ове две нове организације, има у Савезу свега 27.728 учитеља.

На скупштини су биле заступљене све организације, осим „Удружења учитеља у Ческој“ и „Удружења словеначких учитеља“ које је замолио Хајин-а, да их заступа. Осим изасланика присутно је много учитеља и учитељица из Кракова из ближе и даље околине.

Председник *Новак* поднео је извештај о раду одбора и саветодавница у седницама одржаним у Бечу са Словенима и немачким *Lehrerband*-ом, где су заједнички протумачене тражбине учитељске аустријским посланицима. Солидарна акција Савеза с *Lehrerband*-ом имала је знатна успеха, јер се у парламенту почела јаче водити реч о захтевима учитељским, а последица тога је била читав низ предлога за измену § 55. држ. зак. и већање о учитељским захтевима у Школ. Комисији. Учитељ Копечњог коме су као посланику познате прилике у посланичким круговима, саопштио је присутнима о сметањима које су чиниле захтевима учитељским.

Благајник Савеза *Шустр* поднео је извештај о стању благајнице, по којем је од 1910—12. год. примљено 2712 К 84 фил., а издато: 1433 К 31 филура. Готовина износи: 1279 К 53 фил.

После извештаја П. Скалицког о изменама у основним законима државним из 1869. год. и кратке дебате усвојена је резолуција референта Скалицког, да све организације заступљене у Савезу поднесу формулације предлога у том питању до краја 1912.—1913. године.

Обнова часописа обављена је акламацијом, а изабрани су за председника Савеза: *Матија Хајин* из Јанковица у Моравској. За подпредсед. *Петар Скалицки* из Усте на Орљаку у Ческој. — *Останислав Новак* из Кракова, — *Маријан Јакимовски* из Станиславова у Галицији. За секретара је изабран *Јосиф Завада* из Добротиња у Моравској, за благајника *Иван Стротски* из Лвова у Галицији. У одбор су изабрани, за Чехе: *Смртиса*, *Скала*, *Зелинкова*, *Лудвичек*, *Витковић*, *Сталмах*; за Пољаци: *Садо*, *Каварек*, *Смуликовски*;

за Словенце? Лука Јелењц; за Хрвате у Петри: Опашкић из Пазиња.

На крају је усвојено више резолуција: У вишем образовању учитељства, затим да Савез словенског учитељства сматра потпуно споредљивим да школе свију народности у Аустрији среди држава према њиховој потреби, остављајући на страну политичке рачуне; донета је резолуција против дефинитивног постављања надзорника, у којој је речено да се очекује од свију напредних посланика, да ће у државном сабору и у покрајинским саборима заузети се, да се

1. за окр. инспекторе именују особе педагошки потпуно спремне, и у пракси искусне како за основну наставу, тако и за грађанске школе;

2. да се на управљена инспекторска места ранишњу стечајем;

3. да при именовању подноси окр. школ. одбор трајну кандидацију и да је земаљски Школ. Савет при именовању обавезан да из такве тројне кандидације именује инспектора.

Затим се тражи, да се укине сталност окр. школ. инспектора у Галицији, а тако и у осталим аустр. земљама где је заведена, те да су свугде окр. шк. инспектори постављају на извесно време.

Још је донета и ова резолуција: Савез словенског учитељства у Аустрији тражи, да учитељство са основних и грађанских школа, у свима школским одсецима буде како треба заступљено бираним заступницима. (Ови су ваљда видели од нас, па и они „отимају“ права на-а-роду!) У свима школским звањима, па и у земаљском школ. савету и у министарству просвете, да се бирају за референте признати стручњаци и из свију школских категорија, па и из народних и грађанских школа, а јаким својом праксом, а тако и за подизање седишних земаљског школ. савета, да се бирају стручњаци.

Скупштина упућује управни одбор, да предузме кораке код свију државних посланика, да се што брже приступи измени § 55. држ. шк. закона, у смислу поднесених тражбина сабору, а тако да се пореди и на остварењу осталих предлога, који иду за тим да се учитељство обезбеди и у бољим положај постави.

При завршетку је колега *Појовић* у име

учитељства из Србије поздравно све присутне, па чему је захвалио колега *Новак*.

Скупштину је затворио председник *Хајни* захваљујући досадашњем председнику *Новику* на истрајном раду.

Уочи скупштине 22. јула одржано је пријатељско вече на којем се другови упознавали. По подне 23. јула учињен је излет до Вјезицке, где су разгледане соловачке. Тамо је из пажње према Чесима свирала капела арије из „Продане Невесте“, народне песме, а при крају за време возње по језеру химну „Kde domov māj.“

Превод е чешког.

Ур. „Шк. Гл.“

В. Мошева,

первоглавни главног скупштине.

Савез јужнословенских аустријских учитељских друштава, одржао је главну скупштину у Цељу 10. и 11. авг. о. т. по нов. к. Први дан су на скупштини била 103 делегата. Из извештаја тајника Вилибалда *Руса* види се да у „Савезу“ има 35 друштава са 66 почасних, 1436 правих чланова, 20 помагача. Најјаче је у „Савезу“ учитељско друштво за Трег и околину, које има 117 чланова и чланица. Још је тајник саопштио, да се напредно словенско учитељство у Аустрији удружило у организацију, која броји до 27.000 учитеља и учитељица. Други дан је био учитељски збор на ком је било око 300 учитеља и учитељица. Савез одржава редовно сваке године овакав скуп. Овогдешња скупштина била је добро посећена. На скупштини је председник *Лука Јелењц* у лепом говору истакао значај Савеза и његова рада. Означило потребу, да се на главним скупштинама обележи програм рада у најближој будућности.

Априла 23., 24. и 25. имао је управни одбор Савеза своју седницу, па коју је позвао и заступнике немачког „Lehrerbunda“, који су позив радо прихватили. У тој седници је уз *правно* одобравање и одушевљење издата парола: „*Радимо идућег лета сами за себе!*“ Све учит. организације у Аустрији нека упру све силе и сав свој рад посвете томе да учитељи дођу до својих правина, да се већ једном поправи материјално стање аустријског учитељства“. Дивно је проучити са колико се енергије бори то учитељство за бољитак школе и свога положаја а не малаксава у борби иако одмах не задобија златна брда, али се већина њиховог учитељства држи оног крајњег пошлица надучитеља *Фр. Бринара*, који је по-

здрављајући чланове Савеза рекао: „У братству је моћ, коју не може оборити никакво насилје!“

Добро би било да и ми ове речи запамтимо.

На скупштини је реферисао Карел Кведер *О учини, положају и школској.*

Мелхиор Ризмал О сталном постављању окружних школ. надзорника. Скупштина се изјавила против сталног намештања надзорника, јер то сматра штетним за слободан развитак народне школе. И тражи да се у првој линији постављају за надзорнике учитељи са осн. и грађанских школа, који имају свестрану способност и образовање.

Др. Л. Лаг говорио је о Ж. Ж. Русоу.

Из Школске Самоуправе.

Стављање ван снаге автономних уредаба.

Највишом наредбом Ад М. 237/ех 1912. од 11. јулија 1912. године, стављају се изван снаге: а.) дне 29. маја 1871. потврђена уредба о привременом устројењу прав. српских епархија; б.) дне 29. маја 1871. потврђена уредба о привр. устројењу прав. митрополијског црквеног и народношколског савета; в.) дне 29. маја 1871. потврђена уредба о изборном реду саборских заступника; г.) дне 14. маја 1875. потврђена уредба о устројењу прав. срп. народноцрквеног сабора; д.) уредбе и одредбе, које су касније постале у погледу на тумачење, модификовање и допуну тих уредаба и њ.) штатут о управи, контроли и уопштењу манастирских, као народноцрквених добара и о дотацији манастирског братства у општег прав. српске митрополије карловачке, потврђени највишом одлуком од 28. марта 1908. — а уопштевају одредбе IV. и V. поглавља највише кр. наредбе од 10. августа 1868. као и стари наборни ред. који одговара духу законског чланка IX.: 1868. наредбајући, да се учини расположење, да се у своје време сазове српски православни црквени сабор. Према овојме престао је за школску самоуправу досадашњи Шк. Савет и епарх. школ. одбори.

Практичне обраде.

Исус од 12 година.

I. Припрема: Који празник светкујемо сваке године у спомен Христово Рођења? (Божјих.) Како је рекао анђео пастирима? (Не бојте се, јављавам вам и т. д.) Какви су људи из далека дошли, да се поклоне Исусу? (Мудраци са истока, мудри звездари.) Како се завршује прича о мудрацима? (А дете је расло и т. д.) О детињству Исусову не знамо ништа више. Тек кад је Исус био од 12 год. зна се опет нешто о њему. То ћемо данас приповедати.

II. Циљ: Исус од 12 година — као углед (пример) свој деци.

III. Приказ приповетке причањем учитељевим; поједине одељке прекрда учитељ малим паузама.

а. (Исус као пример деци и његова љубав према цркви [божјем дому, кући]. Лука 2, 41—42.) Исусови родитељи ишли су сваке године у Јерусалим на празник. Тако и кад је Исусу било 12 година, оду по обичају у Јерусалим на празник.

б. (Ужељи за науком божјеје речи. Лука 2, 40—47.) Кад се празник довршио и они пошли кући, остане дете Исус у Јерусалиму, а родитељи нису одмах опазили. Они су мислили, да је он међу сродницима и ишли су даље и тражили га међу пријатељима и познаницима. А кад га нису нашли врате се натраг у Јерусалим и тражили су га. После три дана нађу га у цркви где седи међу ученим људима на њх слуша и пита. А сви који су га слушали, чудили су се како је Исус бистар и паметан.

в. (Љубав његова према оцу небесном. Лука 2, 48—50.) Кад су га видели зачуде се, а мати му рекле: „А где си сине одкад те тражимо ја и отац“. Исус одговори: „А што ме тражите? Зар не знате да ја морам бити у кући мога оца?“ Они нису разумели шта је хтео тиме да им каже.

г. (Послушност његова према родитељима. Лука 2, 51.) Исус се врати кући у Назарет и слушао је своје старије као добро дете. Тако треба и ми да слушамо своје старије и да поштујемо.

д. (Његово даље телесно и душевно напредовање. Лука 2, 52.) Исус је растао и напредовао у мудрости, те је био мио и Богу и људима.

IV. Обрада: а (Причање и обрада првог одељка.) Шта смо приповедали о Исусовим родитељима? (Они су ишли сваке године у Јерусалим на празник. По заповести божјој морали су сви људи из народа Израњског трипут у години ићи у Јерусалим у цркву и то о Ускресу, Духовима и на празник Сеница. Жене нису морале ићи. (Увекбати.) А која је побожна жена омет зато увек ишла у Јерусалим на празник? (Марија, мати Исусова.) Која заповест црквена говори о светковању празника? (Прва.) Како гласи та заповест? (Молити се Богу и ићи у цркву недељом и празником.) Поред родитеља је и Исус заводио ићи у цркву. О чему су му причали кад су се вратили из цркве? (Како је депо било на служби божјој у Јерусалиму.)

Исус није ишао у Јерусалим пре док му није било 12 година. Како је које јудејско дете имало 12 година, морало се држати „божјег закона“ и ићи у Јерусалим у цркву. Тиме је оставио Исус пример и свој другој деци. Куда треба и ви радо да идете? (У цркву.) Зашто треба радо да идете у цркву? (Да се молимо и служимо Богу.)

Прикупљање: *Ишла смо научили до сад из ове приче о Исусу?* (Како је волео ићи у цркву.) — Поново приповедање тога одељка.

в. Причање и обрада другог одељка. Тај празник (пасхе) трајао је код Јудеја недељу дана. Шта су радили родитељи Исусови кад је прошао празник? (Враћали се кући.) Јудеји који су били из једног места ишли су на празник и враћали се кући заједно и путем појали црквене песме (псал. 121.) При враћању скупљали су се они који ће заједно путовати у једном месту пред Јерусалимом, јер у Јерусалиму од силна света није могли наћи једни друге. (Увекбавање.) Кога су изгубили Исусови родитељи, кад су се враћали из Јерусалима? (Дете Исуса.) А где су мислили да ће га наћи? (Међу сапутницима и пошаницима, који су пре њих отишли напред.) Шта су радили заборинути кад га међу њима нису нашли? (Вратили се поново у Јерусалим и тражили су га.) Где су га напоследку нашли? (У цркви, међу учитељима где их слуша и пита.) Он је пажљиво слушао науку о Богу. И у томе треба да се угледамо на Исуса. Како треба ви да слушате речи божје? (Да их слушамо радо и памтимо.)

Прикупљање: *У чему треба деца да се*

угледају на Исуса у овој причи? (У томе да воле речи божје и да их радо уче). Поново причање тога одељка.

в. Причање трећег одељка и обрада.) Шта су радили родитељи, кад су га нашли у цркви? (Зачудили су се.) Како га је мати корела? (А где си сине, одакле те тражимо ја и отац.) Исус је знао, да није заслужио да га мати коре. Па шта је одговорио матери? (Зар не знате да сам и т. д.) Кога је Марија мислила кад је рекла *штој отац?* (Јосифа.) А кога је мислио Исус кад је рекао у кући *оца мога?* (Бога, оца небескога.) Исус је, дакле, љубио оца небескога, тако треба и ми да љубимо Бога. Како ћемо љубити Бога? (Кад слушамо његове заповести.) Која заповест каже то? (Две највеће заповести: Да љубимо Бога највећма на свету. И т. д.)

Прикупљање: *У чему треба да се угледамо на Исуса до овој приче?* (Да љубимо Бога.) Поново се прича цео одељак.

г. Причање четвртог одељка.) Шта смо причали сада о Исусу? (Он се враћао с родитељима у Назарет.) Како се владао према својим родитељима? (Био им је послушан.) Иако је знао да му је Бог отац, ипак је био послушан својим родитељима, па и тиме је оставио добар пример деци. Каква треба да су деца према својим родитељима? (Да су им послушна.) Шта нам заповеда Бог у 5. заповести? (Поштуј оца свога и т. д.) Шта обавља Бог ономе ко се тако влада? (Обавља, да ће му бити добро и да ће дуго поживети.)

Прикупљање: *У чему треба да се угледамо на Исуса до овој приче?* (Сва деца треба да поштују своје родитеље и да су им послушна.) — Поново причање.

д. Причање петог одељка затим обрада.) У чему је напредовао Исус? (Растао је.) Јест он је растао као и свако дете. И ви тако растете сваки дан. А у чему је још напредовао? (У знању, мудрости.) И ви сваки дан по нешто ново научите и сваки даном ете паметнији. То се каже умно напредујете. Ако увек будете добри, послушни и умно напредујете, волеће вас свако. А ко је Исуса волео? (Волео га је и Бог и људи. Био је мно и Богу и људима.)

Прикупљање: *У чему треба да се онде угледамо на Исуса?* (Да умно напредујемо.)

В. Завршно скупљање: *У чему ћемо се прво угледавати на Исуса? (У љубави према цркви, божјој кући.) Друго? (Да слушамо*

радосно. — Да учитељска школа, даље, гледа с бригом у будућност, то потписујемо, али да гледа „и с разумевањем“, то не.

Тек по томе зове г. катихета, да се састанемо сила Срба око стогодишњег светосавског замишљеног раја овога, да се међусобно поучимо, да заслужном попору и добро предвиђеном успеху капу скинемо, па да већ на сигурном постаменту од живе воље, труда и личне жртве наших старијих, одлучимо, не престајати заједнички и истрајно се залагати за нашу еписку школу. — Да без језика и имена нема Српства, то је истина, као и да у школи која се не зове српска, нема ни националне снаге и уздања. Али, да овака просвета слободи (свакако је г. писац мислио: личној) води, то већ не стоји.

Лепо је од г. катихете, што нас зове на парастос душама, које су 1812. год. створиле учитељску школу у Сентадреји, али: „да ће сви они, који у Сомбору окупљени буду, а нарочито они, чије је име било којим начином везано за ову еписку учитељску школу, припети тог дана дар Богу, као залог наше вере и обећања, да ће примљено коцкље иза св. Великомученика Георгија, ваљда хранити и чувати за борбу против традиционалне аждаје било да се она крије у нама или другима“ — то је тако незгодна алегоричка, као што би и коцкље било данас незгодно оружје.

Баталите коцкља пречасни, и не мешајте се у оне послове, које треба други да ураде! И тиме смо готови са чланком г. Протића.

Г. управитељ би нам учинио љубав, када би протумачио, зашто је код професора који су чланови Матице Српске у Извештају наведено, да су чланови. Јесу ли они чланови на основу каквих својих књижевних радова, или су чланови само зато, што су уплатили 100 К чланарине? Изгледа нам, да г. управитељ, прикачује себи и колегији орден без вредности.

За убенике стоји, да их за многе предмете „просто нема“ и да то може да буде судбоносно по сав завод. Па шта чека професорска колегија? Зашто не напише убенике? Или зар није у првом реду морална дужност сваког професора, да напише убенике из својих предмета? Зашто не штампају скрипта своја? Ако их не штампају, што се боје критике, онда је то знак, да професори нису сигурни да добро предају, те их питамо:

како смеју по таким скриптама предавати, за које нису сигурни да су добра? — (Писањем и преписивањем предмета по предавању професора, губе учитељски приправници силно време и то је један главни узрок преоптерећености ученика). Шта чека управо професорска колегија? Да професори гимназија напишу убенике за учитељске школе, или, да им министарство прописне кавке књиге имају пренести односно увести?

Код распореда предмета не разумемо, зашто да I. р. учи Хисторију Хришћанске цркве, док Хисторију педагогије, А *magyar nemzet földalot története* учи IV. разр. Где је ту доследност? — Зашто се учење хемџје прекида учењем физике? Што се не би у II. р. учила физика, а у III. и IV. хемџја? За здравствено стање школе тврди се, да је било нешто повољније него прошлих година — чему се радујемо. Сасвим је оправдана тврдња, да тескобна школска зграда, без дворшита и врта, право учиче на здравље ученика. Треба покренути акцију, да учитељска школа дође до дворшита и врта. — Чудимо се, да су у поглављу „материјално стање школе“ наведене ученичке стипендије. Оне не спадају у материјално стање школе, него ученика.

У одељку „Рад школе“ нема прегледа рада из појединих наставних предмета. Споменуто су само писмене радње. Извештај, без прегледа рада из свију предмета, све друго може бити, само извештај не.

За васпитање и дисциплину стоји, да је доста повољно било, а мало затим тврди се, да се „осећа једна неповољна црта у школском животу, а то је друштвено васпитање и опхођење“. Даље се тврди, да наставници „сваком даном приликом уче на ред и пристојност“ и по томе одмах „да наставници не смеју да жртвују од свога часа ни тренут на разговор о пристојности и реду у друштву“, јер су обврхани големим наставним градивом. Интернат — вели се даље — треба да је домаћи организован „те би онда било места (дакле, сад у њему нема места) и згодно време васпитати нам ученика и друштвено, да не изађе као млад учитељ право наивно дете“. — Боже! ко је то могао написати? Та то је контрадикција, даље, певешто издавање мисли, и незнање српског језика, гарипрано смељашу, да кује нове речи! Зар не види то дете, које је писало о васпитању и дисциплини

ученика, да је тиме издало потпуну сведоџбу сиромаштва мушкој учитељској школи?

Успех ученика из појединих наставних предмета је испод сваке критике, а да васпитање и дисциплина хабаво стоје то доказују: 1) статистичка таблица по којој од учитеља кандидата (њих ћемо узети за доказ, јер су они крајњи резултат рада учитељске школе) *примерно владање има само један ученик*, похвално седморо (а не осморо), уредно троје, неуредно један; 2) што ученике — по признању писца — ни у школи, ни у интернату не васпитавају; 3) што и сам писац држи, да: „ово стање мора да осећа и друштво напољу са почетним учитељима“.

На крају тога одсека вели: „стота ваља то српско друштво да прионе, те да осигура интернат, тај расадник учитељске омладине“. Ми држимо да је: Учитељска школа расадник, а интернат је костебер.

Из одељка: „Стање и рад у вежбаоници“ добили смо слику мизерног стања вежбаонице. У вежбаоници ради један учитељ са 6 разреда. Комбинованих разреда нема. И овда нам је јасно, зашто су кандидати могли само 11—12 пута радити у вежбаоници.

4. Друштво „Натомевић“ у овој школској години.

У почетку се тврди „да живот ученика у овом друштву још увек није доста богат и бујан и ако се већ помаљају знаци неког препорода“ и по томе долази ала slutnja: „ако не омахну“. Та сумња треба, свакако, да послужи као подстрек интензивнијем раду? Даље се за интензивније неговање музике вели, да „*тај знак говори тим гласније*, што ће чланови певачког и тамбурашког збора друштвеног изгледа, корисно употребити оно, што су у друштву научили: они ће да путују по српским крајевима, и да већ сад, док су под надзором школе, отпочну свој просветилачки рад у народу“. Богато! Просветилачки рад учитељске омладине отпочиње: тамбурањем. Донета, тај знак говори врло гласно! И паметно и лепо речено! Дале видимо, да „*дружинска благајна*“ показује вишак од 64-99 K „што се скоро стало са набављањем књига“. Ми не ћемо криво тумачити, него ћемо само рећи, да не треба да је друштву циљ, да покаже вишак, него само да пазн, да нема дефицита. Књиге треба да набавља „Натомевић“, а професорска колегција

треба да дабанше ученике од преписивања предмета, па ће бити одмах већа трајна књига, и неће бити приморани ти сиромашни ђаци, да већ сада одкидају од уста и да набављају личне књижице.

Ушла у очи да су највише радили Т. Димитријевић и Јован Жакић *недовољни ученици* из IV. разр. (Још нам је чудноватије, да је Т. Димитријевић радио стручне теме, а овамо из стручних предмета има само довољну оцену.) Од осталих радника Душан Пајић, не да је недовољан ђак, него је слаб (општа оцена 6), Јован Пајић недовољан (критиковао га недовољан ђак), Петар Шовљански довољан ђак, даље смо нашли, да је радио један врло добар ђак и два добра ђака.

Оцене ученика ујчасовају. Али, нека говори статистика (стр. 35.)

Број	По уреду	Разред	Свота	Број	По изгледу	Разред	Свота
1	Одличан	I.	—	1	Имајемо	I.	14
2	Врло добар	II.	1	2	Похвално	II.	6
3	Добар	III.	1	3	Уредно	III.	10
4	Довољан	IV.	—	4	Неуредно	IV.	1
5	Недовољан	општина	2	5	—	општина	31
6	Слаб	у %	281	—	—	у %	44-92
			5-63				44-92
			28-16				8-89
			28-43				1-44
			19-71				—
			4-22				—

Задаци за испит учитељског оспособљења, доста су били лаки. — Успех учитељских кандидата — оних, који су положили испит — врло је слаб. Мало јаче од 5% имају из стручних предмета довољне оцене, а нема ни једног кандидата, а да му оцене нису промислиле довољним оценама. — Радујемо се ипаче, што су проглашени за оспособљене учитеље Павле Димић и Ранко Травањ, *иако нису оспособљени за црквене појмове*.

У Извештају о стању, раду и успеху у Интернату стоји, да је интернат „поздрављао и ове школ. године професорски збор“. Ми држимо, да Интернатом само руководи професорски збор, а поздравља се из добровољних прилога, св. Савске забаве, месечних ђачких уплата и стипендија, које ђаци у име тих месечних уплата уступају.

Даље смо видели, да је било 48 питомачких места. Здравствено стање је удовољавало потпуно. За ред и дисциплину стоји, да беху примерни. Благајна је 13. јула имала вишак од К 4165.19.

У опшним напоменама тврди се, да је „данас прека, можда најпреча потреба оспигурати опетанак нашега Интерната — Алуменума“. Јер учитељску школу похађају деца најсиромашнијих слојева народних, а ти се без припомоћи не могу школовати. — Ако писац држи, да би услед болних материјалних прилика Интерната, српски народ добио већи број учитеља, вара се. *Учитељску школу данас зајмо не похађају радо младићи, јер учитељство гладује*. Чим учитељство буде достојно награђено за свој рад, напуниће се учитељска школа ђацима и без Интерната. Данас — грдном већином — учитељску школу похађају они, који због материјалне или душевне сиротиње своје, морају да ју похађају. — Оно идеализације о бризи народној за школу, управо је смешно. Да народу одиста лежи школа на срцу, он не би прегртао очима и викао: „дајте нам учитеља, дајте нам добрих учитеља, дајте нам ма и лоших учитеља, да не морамо ми сами школе затварати“, *него би прикљоније алахао учитеље и школе онда сигурно не би опустиле*. — Народ данас боље плаћа и своје надничаре, но пре неколико година, јер је уверен, да без надничара не може бити. Учитељу неће да плаћа више, јер школу држи за скоро непотребну установу. Да је по народу, све би се школе за-

твориле. Нашто онда улепшавати ствар? (Та и грдна већина народних крајцара за подизање барањских школа, није дата из љубави према школи, него што многи нису могли да одбију особу, која је скупљала прилоге. До тога сазнања смо дошли баш ми скупљачи.) *Број учитеља, никако не зависи „од количине извора за издржавање већег и бољег хора учитељских приправника“ него од уређења учитељских влад*. Будимо се тиме већ једном начисто.

Интернат је нужно зло наше. — Као нам је, што морамо онде констатовати, да су нам се многи ђаци тужили, да у Интернату влада жандарски васпитни систем. Интернат треба да замењује дом. У њему треба да добија ученик кућевног васпитања. Стога би требало за надзорника поставити старијег, фамилијарног професора. Тај ће сигурно моћи успоставити са ученицима одношај, сличан одношају родитеља према деци својој. Без тога пак, не може бити ни говора о могућности кућевног васпитања у Интернату. — Суровом дисциплином се васпитати не може.

У даљем свом разлагању писац — ужасним српским језиком — јадикuje што: *довакој једној поварањеној установи што животу нашем хлеб и воду значи*, не могу народни фондови ни потуrom у помоћ притећи. Истина, али горка! — Али се теши речима: „Зато је ту труд и *милосрђе појединачно*“. На крају се пак нада да: *заштасана замисао о враћању стипендијског дуга*, када буде остварена, треба да помогне Интернат. Доиста, то би могле стипендисте да ураде.

У посебном делу, истим стилем, писац у име професорског збора и у име ученика захваљује добротворима, скупљачима и дародавцима.

Не можемо, а да не запитамо г. писца, шта је управо хтео рећи тиме: „да школски референт у Теминшвару *прима* добро значај Интернату?“

Извештај је мизеран у сваком погледу, а нарочито кинти штампарским потрешкима.

Срамота је за српску музику учитељску школу, да јој је тако јадан јубиларни извештај.

У Малу, 1. августа, 1912. год.

Коста Замуровић,
учитељ.

Белешке.

За нашу организацију. Учитељи и учитељице који прихватају предлог К. Замуровића (види у овом броју чланак „Организујмо се!“) позивају се да у знак свога пристајанка потпишу примљени циркулар и да га врате К. Замуровићу у Мохол, до 15 септ. по нов. к. Наглашћујемо нарочито ово: Сваки који потпише тај циркулар, нека *добро помисли сам* о начину како да се спроведе организација и да не чека да само покретачи стварају, него *да стварамо сви*. Свакако нека дође на договор спреман, кад буде позван.

Чланови административно-школског одсека у епархији бачкој. За чланове овог одсека постављени су; као заменик епископу председнику, архимандрит Георгије Видици, затим прота Милан Тирин, свештеник Јован Вујин из Ст. Сталара, др. Јован Јалашевин из Сомбора, Павле Терзин из Сомбора, као њихови заменици постављени су: Др. Милвој Григоријевић из Новог Сада и Јован Искруљев из Сомбора. Осим тога су још чланови Љ. Лотин, епарх. шк. референт, др. Т. Гавански као фискал и Вл. Јанкулов као епарх. бележник.

— У будимски админ.-школски одбор постављени су од световњака Стева В. Поповић и др. Б. Рајин.

— У горњокарловачкој епархији постављени су од световњака: Моја Косановић, учитељ у Паланком и Н. Љубибратовић, умир. бележник.

Деоничари нове емисије учит. д. д. „Натошевић“ позивају се да од 1—15. авг. по нов. к. уплате другу рату за своје деонице. Друга рата је за старе деоничаре К 3-50 по једној деоници, а за нове К 4-50 по деоници.

„Српски учитељски конвикт“ у Новом Саду примио је у јулу о. г. од: г. Драгомира Бакалића, чиновника у Даљу 102 К чланарине. — Од гђе Милане и г. Душана Ружића, наставника у Новом Саду 8 К свечарског прилога. — Од г. Лазара Љубојевића, учитеља у Новом Саду 2 К ушеснице у чланство. — Од г. Милвоја Вуковића, трговца у Лединци 102 К чланарине. — Од г. Свешозара Будздумовића, пароха у Гор. Буковици 102 К чланарине. — Од г. Петра Весина, адм. парохје у Дуна-Сечују 102 К чланарине. — Од

г. Стјанимира Ј. Крстића, трговца у Руми 22 К чланарине. — Од г. Сава Ј. Крстића, трговца у Руми 22 К чланарине. — Од г. Жарка Благојевића, наставника срп. више девој. школе у Новом Саду 2 К ушеснице у чланство. — Од г. Ђуре Нинчића, умир. учитеља у Новом Саду 14 К чланарине. — Од г. Ђорђа Јовановића, учитеља у Нови Карловци 24 К чланарине. — Од г. Лазе Терзина, учитеља у Сентадрили 1 К свечарска прилога. — Од г. Тасомила Раб. Пеђића, судије у Алексинцу 102 К чланарине. — Од г. Душана Чубића, економа из Јозепова 102 К чланарине. — Од *вољоничке оштинне* у Чуругу 100 К припомоћ. — Од г. Душана Новаковића, адв. солицидатора у Шиду 102 К чланарине. — Од г. Сава Јовановића, бележника у Врдицу 20 К чланарине.

VIII. исказ о прилозима за градњу 14 школских зграда у будимској епархији. Примљено је свега по VIII. исказу 9.532 К 91 фил. До сад неказано 77.506 К 99 фил. Свега до сада скупљено 87.039 К 89 филара. Нека је свима прилагачима уредна хвала на овим прилозима. — Епархијски школски одбор будимски. — У Сентадрили 5. (18.) јуна 1912. године.

За школе у будимској епархији. IX. исказ о прилозима за градњу 14 школских зграда у будимској епархији. После 5. (18.) јуна 1912. г., када је о овим прилозима VIII. исказ обнародован, скупљено је свега по IX. исказу 10.284 К 38 фил. До сада неказано 87.039 К 90 фил. Свега до сада скупљено 97.324 К 28 фил. Нека је свима прилагачима уредна хвала на овим прилозима. Прилози се шаљу на адресу: Budai gör. kel. szerb. egyházmegyei hatóság. Szentendre, Budapest mellett. Примећује се, да целокупна потреба за градњу споменутих 14 школа износи 103.000 К, те још недостаје око 6000 круна. — Умољавају се сви, који су ове прилоге скупљали или их још скупљају, а нису их још послали, да их овамо по могућству што пре, а најдаље до 1. септембра 1912. године пошаљу. И они, који су овопредметни проглас у своје време примили, умољавају се, да га до истега рока овамо вратити изволе и у том случају, ако нису ништа скупили. — Епархијска управа будимска. — У Сентадрили 24. јула (6.) августа 1912. године.

За надзорнике у Учит. Дому у Београду постављени су: Радосављевић, Петар Ђурић и Настасија Видојковићева.

Пренос костију пок. Јов. Гавриловића, највећег и јединственог учитељског добротвора, који је оставио 230.000 динара у злату за оснивање фонда за пензије учитељских породица у Србији. Лист „Учитељ“ пише: Покојни Јован Гавриловић сахрањен је на старом гробљу београдском, које ће се морати пребодати, а кости онде сахрањених пренети на ново гробље у једну општу гробницу, ако их потомци сами не пренеу и засебно не сахране. На како пок. Гавриловић нема никаквих сродника наследника који би то учинили, то смо ми учитељи, наследили његово велико имање, његови стварни наследници. И као такви морално смо обавезани да му кости пренесемо и трајан спомен подигнемо, поред већ подигнуте му спомен бисте на Калемегдану. Јер да није било овог његовог капитала за основ пензионског фонду учитељских породица, ко зна кад би држава стигла да нам да овај темељ за овај тако потребни фонд, који чини да учитељи данас с мање туге и мање бриге заклапају очи на последњем свом часу, и лакше одлазе на овај свет. Овај његов велики основ за овај наш фонд, чини те ми улажемо (од наше плате) по 4% док други чиновинци у свој фонд улажу по 6%. Главни Одбор. Учит. Удружења, као представник удружених учитеља, решио је да овај пренос костију пок. Гавриловића учини ове године и подигне му пристојну гробницу. По како пок. Гавриловић није био добротвор само удружених учитеља, *већ свима*, то су позвати сви учитељи, па и они неударжени, да придуже колико ко може, е да би му се подигао што достојнији споменик, који ће, у исто време, и потомству причати како учитељи не умеју бити захвални својим добротворима“.

Таблица и тека. Манџа да се таблице у школи замену текама изгледа, да ће тригнати натраг. По извештају школ. надзорника у Милчају дошло се са текама до неповољних резултата. — У почетним разредима француских основних школа, где се раније служило само текама, уведена је у новије време обавезно таблица. И ми држимо, да нарочито у нижим разредима треба изабацили оне непотребне многе теке и заменити их таблицама. Није свака новина одмах за усвајање.

З а х в а л а.

Друговима и пријатељима, који су ми изразили саучешће, поводом смрти моје матере, топло захваљујем.

У Нов. Саду, 20. авг. 1912.

Ђ. Михајловић,
учитељ.

Учитељска књижара „Натошевић“ даје 20% рабата на школске књиге које је издала Српска Манастирска Штампарија, а на државна издања 6%.

К о л е г е !

Школски Савет издао је мој Буквар на оцену г. Светозару Брашовану, учитељу у Вршцу. Тај учитељски капацитет поднео је о моме Буквару овакав извештај:

„Са предузимањем оних 16 типичних речи учињена је једна *веома драгоцен*а предпрема за читање. А ево како: Познато је, да је **свеколика тешкоћа** код учења читања по синтетичком методу у томе, што он, полазећи од најпростијег говорног елемента, *од гласа*, има да савлађује **деци тако мучно шчитавање**. *Са истом тешкоћом бори се и фономимики*, пошто и њено подражавање гласа иде више на руку памћењу гласова, не жели њихову спајању. Јовановићев Буквар пак, полазећи од слога, као прве гласовне комбинације, тако рећи и *не познате ичишћавања и спајања гласова*; јер оно што се учио на његових 10 првих страна, и није друго ништа, до ли изговарање већ спојених гласова. *И у томе је, што, право преискушење* Јовановићева Буквара на по се, а Јакотова метода у опће“.

На основу оцене дозволио је Школски Савет, да добри методичари могу употребљавати мој Буквар у вероисповедним школама.

Колегама шаљем Буквар бесплатно на углед.

Хомекспл, Temesm. (Угарска).

Љубомир Јовановић,
школски управитељ и учитељ.

ШКОЛСКИ ГЛАСНИК

ЛИСТ ЗА ШКОЛУ И УЧИТЕЉЕ

ОРГАН СРПСКОГ НАРОДНОГ УЧИТЕЉСТВА У КАРЛОВАЧКОЈ МИТРОПОЛИИ

Бр. 13.

У Новом Саду, 15. септембра 1912.

Год. V.

САДРЖАЈ: Учитељски новчани зводи — Прошло и садашње експериментално психологије. — Анотракција. — Народна просвета: Рад у народу и орг. нар. учитељство у Митрополији Карловачкој. — Учитељство: Скупштина српских учитеља у Турекој. — Скупштина учит. удружења у Србији. — Из праксе: Јавно читавање. — Бележбе. — Нове књиге.

Учитељски новчани заводи.

Економски покрет, који је за неколико последњих деценија, заталасао све друштвене редове, захватио је и учитељске кругове. Прилике које су формирале живот и потребе његове изазвале су то.

Но првобитној замисли у том правцу, није била сврха чисто економско поље. Првобитна сврха била је потреба чешћег састајања и изменљивања мисли, даљег образовања, заједничког рада на развоју своје самосталности, сталешке свести, једном речи *потреба организације*. У току времена прилике у животу тако се развиле, да је сад заиста учитељству потребно да што више ради и на економском унапређењу свога сталеша.

Но као што код нас Срба уопште сваки рад не остане у границама потребе и у вези с тиме, темељне обраде и унапређења, тако и код нас Срба учитеља, овај економски покрет почиње бити сенсација. Потребне су нам изазвале оснивање Конвикта. Основали смо га; али од 1000 и више Срба учитеља у Угарској, Хрватској и Славонији нема их ни 200 који су чланови Конвикта. Млади учитељи који ступају у учитељске редове и не помишљају, да се упишу за чланове Конвикта. У чланство се уписују тек они, које породичне потребе нагоне на то. А међу тима се нађе и таквих, који остану дужни Конвикту за издржавање деце, па не само то, него буде и таквих који никад и не одговоре својој обвези.

Но ми нисмо хтели само Конвикт, ми

смо хтели да оснујемо и једно просветно учитељско друштво. Није нам то било допуштено, а да би ипак могли у том правцу доћи до нечега, поникла је мисао да се оснује један новчани завод. На то нас је охрабрила појава, што је у то доба основан *седми чешки учитељски новчани завод* у Брандису. Што смо тада са пуно поуздања започели, то видимо данас остварено у учитељском д. л. „Натомевићу“. Још и преко тога, учитељство је размахнуло снагом и освојило највећу српску штампарију и књижару у оним крајевима. Но кад погледимо у коликом је броју и ту ангажовано учитељство, видећемо онај исти резултат као и код Конвикта. Од 1000 и више учитеља једва ако је и ту тек око 200 ангажовано. Учитељска установа „Натомевић“ и крај тога је лепо напредовала и стигла докле, да повишљује своју основну главницу на 100.000 К. Па ни код те повишнице основног капитала, иако се нешто боље учитељство ангажовало него до сад, не видимо да се учитељство у околиној мери ангажује, како би то могло бити и како би требало. Место тога видимо нове покушаје у том правцу.

Оснива се новчани завод Срба учитеља у Хрватској и Славонији, ради се на оснивању учитељског новчаног завода у Босни и Херцеговини, исто тако на оснивању таког завода у Ст. Србији и Македонији, а покреће се мисао да се и у Србији створи такав новчани завод.

Мање, више уз сваки такав завод спомиње се и потреба оснивања књижаре и штампарије. Дакле, све по примеру „Натшевића“. Ово је једна врло лепа ствар, али је у њој једна нездрава клица.

Ко је суделовао у оснивању једног учитељског новчаног завода, књижаре и штампарије, знаће са каквим је то тешкоћама у вези. Нарочито онда, ако хоћемо да така учитељска економска установа остане самостална, *без учитељског уштедаја*. *А ово се у првој линији мора чувати, јер иначе смо сами себи изгубили руке*. Данас је учитељско д. д. „Натшевић“ стало на своје ноге. Оно већ 10 година постоји које као задруга, које као деоничарско друштво. После десетогодишњег искуства можемо отворено рећи: да смо знали да преко толиких тешкоћа треба пребродити, тешко да би се подухватили да га оснујемо и у живот проведемо. Данас је већ све то свршен чин. Но познавајући све те фазе кроз које се мора проћи стварању и извајању оваких учитељских потхвата, ми пакљиво пратимо, како лако улазе у тај посао наши учитељски другови по ближим и даљим крајевима, очевидно непознавајући шта их све чека на томе послу. А је ли потребно да се то мало наше учитељске снаге на толико места ломе: не би ли се то могло извести и на простији, лакши и погоднији начин, са много више изгледа на успех, са много више значаја и угледа по поједине такве установе, па и с много више изгледа на економске резултате по тим установама. Та Чеха учитеља у Чешкој и Моравској има куд и камо више него нас Срба (преко 8000), и у много сређенијим су приликама него ми, а имају 7 новчаних завода и то нису сви у правом смислу те установе, а ми Срби учитељи малобројни, хоћемо да створимо тако рећи 5 новчаних учитељских завода. Јели то баш прека потреба? Имамо ли ми учитељи толико новца за уштеду, да сви ти заводи раде као сахат? Ми из искуства знамо да тако не стоји. Учитељи и који имају уштеде-нога тешко дају у свој завод. Они имају више вере у другим заводима, или су што још чешће бива, ангажовани по

локалним заводима те тамо остављају свој новац. Но таквих нема знатан број. Већи је број оних који требају зајма, а ти уздајући се у сталешку предисретљивост, рачунајући да су већ на више места исприели свој кредит, а гоњени материјалним потребама, журе сви у учитељски новчани завод. Новчани учитељски завод, зато је и створен да помаже сталешким друговима у невољи, али ако га пошлале такви зајмотражници који су у њега дошли, јер на другом месту не могу да добију, и ако завод вођен сталешким саосећајем, не буде најстрожије ригорозан у давању зајмова, може сам себи сметати не само у погледу свога кредита, него и у погледу правилног рада у текућим пословима. Новчани завод може правилно радити, ако му се правилно запавља новчани посао, но многи учитељ веровник не схваћа то тако, него резонује: Па зар је баш само за мојом отплатом стало! Ако више стотина, па ма и више десетина таквих веровника стану тако резоновати, они и нехотиче сметају заводу. Они га просто задржавају у раду па и обарају. Дисциплинирати све то није лак посао. Издржати и напредовати још је теже. Тешко би било и јаком новчаном заводу, где су капиталисте нагомилале свој новац, а куд и камо је теже скромном учитељском новчаном заводу. И кад ми знамо да не располажемо с великим капиталима, кад знамо да нас је мало, онда држимо да је оснивање много новчаних учитељских завода површан посао. Нама не треба много слабих, него мало али јаких новчаних учитељских завода.

Ми држимо, да за Угарску, Хрватску и Славонију, Босну и Херцеговину чак није ни потребан други учит. новчани завод осим „Натшевића“. Исто тако да је за Србију, Ст. Србију и Македонију, довољан један учитељски новчани завод који би се основао у Београду. Но кад је већ основан новчани учитељски завод за Хрватску и Славонију, онда бар не би требало оснивати и у Босни и Херцеговини, него би тај завод у Загребу могао послужити и за Босну и Херцеговину.

Можда ће коме бити противно што

ми ово пишемо, али нека буде сваки уверен, да ми то не говоримо из суревљивости због „Натошевића“. Не, ми ни до сад нисмо имали велике новчане везе са тим даљим крајевима, него говоримо с тога, што така цепкања не могу имати видна успешна рада и ником неће импорирати, нити ће се својом снагом моћи дићи на угледну висину, него ће вечно зависити од туђе и они учитељске милости, а биће и тога да ће се од њих или преко њих тражити и од тамошњег учитељства уопште, противуслуге и онда је збогом са самосталношћу учитељског новчаног завода. У тешким финансијским кризама, каква је сад у држави на новчаним пијацама имају доста посла да изведу свој завод и они кругови, који располажу са угледним капиталима. То видимо данас на све стране, а ова садашња криза није ни прва, неће бити ни последња и кад то знамо треба да много ригорозније рачунамо са оснивањем учитељских новчаних завода.

Завод са 50.000 К основне главнице не броји данас скоро ништа. Он тешко хвата и новчане везе са већим новчаним заводима, а и кад ухвати мало је тих већих завода који га не експлоатишу. Па као што један такав завод сам за себе нема јаче снаге, тако и 2, 3 и 4 така мала капитала, сваки за себе не могу да развију онакав рад као што би желели. А да се таква 2—3 завода заједничком снагом крену напред, створили би једну установу која би стала одмах међу заводе првога реда.

Ми наводимо само овај пример: Учит. д. д. „Натошевић“ има данас основну главницу од 50.000 К, кућу у вредности од 65.000 К, књижару у нето вредности од 100.000 К, штампарiju у вредности од 35.000 К, осим тога уписало је ново коло деоница од 50.000 К, то све чини капитал од 300.000 К. На томе имању има и терета који треба постепено скинути. Све то испочетка почињати у Хрватској и Славонији, па у Босни и Херцеговини и развити до оваке висине, тешко је и скоро немогуће. А ствари ситне заводе који ће стезати под притиском многих недаћа, и једва моћи главе дићи, нема

праве сврхе. Зар не би било јаче и импозантније, а куд и камо плодније, да се 1000 деоница из Хрватске и Славоније и 1000 деоница из Босне и Херцеговине уписало у „Натошевићу“, те тако створио иметак од близо по милијуну круна, чији би обрт брзо развио рад у „Натошевићу“ до толиког степена, да би тај сав иметак створио један учитељски новчани завод који би стао упоредо са првим великим заводима и тако моћан створио две филијале новчане, једну за Хрватску и Славонију у доњим крајевима, а једну за Босну и Херцеговину.

То би била једна значајна корнети, а друга је исто толико важна, што би тако сталешки били спојени сви у једном колу а овако ће се у сиротињи натезати у недоглед и сепаратизмом одвојени, многу ћемо учитељску ствар започињати одвојено и са много мање изгледа у њен повољан успех.

Држимо, да нас другови из тих крајева неће криво разумети, јер ми овде не стојимо на становишту неког провинцијског сталешког интереса, него гледамо у моћ и значај опште наше заједнице. А шта би се све могло предузети таквом снагом и до каквих би резултата могли доћи, нека размисли сваки од нас, а ми ћемо другом приликом покушати да неколико таквих добрих ствари наведемо у овоме листу.

М.

ПРОШЛОСТ И САДАШЊОСТ ЕКСПЕРИМЕНТАЛНЕ ПСИХОЛОГИЈЕ.

Dr. phil. & paed. Паја Р. Радосављевић — Ђурђев.

— Посећујем брат Хрвату: Жиги Чајковцу,
проф. у Загребу. —

(Изговара.)

Збиља, и данас постоје т. зв. психолози који пишу томоу о томе, шта је рекао Јок, ког мишљена бјеше Хамилтон, шта је мислио Лајбниц, Декарт и Спиноза (Spinoza), шта је вјеровоа Јум и Кант, без да се ма у сну питају шта су факта...

У том погледу ми смо много задужени Хербартовом акцијом. Друга задужбина

коју нам је оставио тај велики Њемац састоји се у овоме. Као што је свима познато, математика је форспрајџна мајка наука. И шта бјеше природније него ли сироту, игнорисану психологију бацити у наручје ове науке? То је покушао Хербарт. На темељу својих посматрања он је почео да гради своју математику идеја. Његови су резултати врло курioзни. Примера ради, ако имате какву идеју (представу) у вашем духу и друга представа хоће да ступи у свјест, тада настаје гужва између њих и оне једна другу пресују са силом која је пропорционална: $\frac{a}{\sqrt{a+b}}$. Наравно, читава та

психолошка ескурација бјеше апсурдна ствар. Математика служи се симболима за *квантитетне* (количине). Кад говорите о удаљености t , ви мислите управо *толико* сантиметара или километара; t представља број. Но, кад Хербарт говори о представи са интензитетом a , ту не постоји никаква метода, помоћу које се даје икаква квантитативна нидигнација о томе колики је тај интензитет (јачина); он не познаје никакову мјеру интензитета и његова употреба симбола је апсолутно бесмислена. Ни један математичар не би никада сачео о такој лудорији. Друга заслуга Хербартова састоји се у томе, што нам даје примјер како треба бити опрезан у неоснованој спекулацији. Хербарт је војевао против метафизичке спекулације; но он је опет пао у неку врсту математичке спекулације (као и неки млађи филозофи новог доба), која не мање бјеше метафизичка ствар.

Али, ако је све што не достаје проста квантитативна експресија за физиолошке чињенице, зашто се онда не пође на посао и не мери исто онако као и у астрономији и физици? Али како? Како можемо мјерити интензитет бола или вријеме мишљења, или протезање такнућа? Ствар изгледа да је посве непонајна.

Један од најсигуријих начина да се зађе у странпутину састоји се у томе, ако се каже, да се нешто никад не може постћи. *Конст.* (Сомте), француски филозоф, рекао је једном приликом, да никада неће бити могуће казати компо-

зицију звијезда; четрдесет и три године касније употреба спектроскопа дала је могућности астрономима да анализују сваку од њих. Хербарт је прокламовао да „психологија не мора експериментирати са човјеком; и инструменти за то не постоје“; на једном другом мјесту тврди, да се „психолошки квантитети не презентују тако, да би се они могли мјерити; они допуштају само непотпуно просуђивање“. Деведнаест година послије тога Фехнер је публикувао своје велико дјело о психофизици, у коме је јасно и убједљиво доказао како је могуће експериментирати на духовним процесима и мјерити психолошка факта. Ал' о том мало касије. Из овога се јасно огледа је ли и у Инглеској и у Њемачкој научно рјешавање психолошких проблема било могуће помоћу побједе посматрања над спекулацијом.

Сад се морамо повратити опет Галилеју за развиће још друге методе, експерименталне методе. Корак ког је Галилеј учинио бјеше прост, али моћан. Данае је нама врло тешко схватити стање духа у Галилејевом добу. Цјела Аристотелова ематрана су као коначни ауторитети за све ствари факата, и нико ни не сачеае да тражи факта на други начин до ли простим читањем књига. Међу осталим, Аристотело је рекао, да тијела падају у односима, који зависе од њихове тежине. Поменути аутор, *Лоу* (Pioneers of Science, стр. 90.) овако вели:

„Но, он рече да тако нико не зна. Он није могао покушати. Он није био изнад покушавања експеримената, као и његове мале приеталице; но, по свој прилици њему се није никад догодило да је сумњао о факту. Изгледаше тако природно да тежа ствар пада брже него ли лакша, и можда он мишљае о камену и перу и тако бјеше задовољан.

„Али, Галилеј тврђаше да тежина не чини никакву разлику, да све пада с једном те истом брзином (па и камен и перо, али узвјед ресистенције ваздуха), и да у један те исти мах допире до тла.

„Но, он није хтио да се с њиме исмјевају и шалу чине. Он је знао да је на правом путу, и одлучи се да свакога

увјери о фактима, у која је он био убијеђен. Тако једног јутра пред сакупљеним универзитетом поине се на славни коси торањ, повесавши собом једну куглу од 100 фунти и једну од 10 фунти. Он их стави у баланс на ивици торања и онда их у један мах пусти. Оне скупа падоше и скупа докопаше о тле.

То бјеше токени, звоно на ларму, чији је звук наговјештавао приближавање будућних војска експерименталиста, који ће по реду ући у многе области људског знања.

Поријекло треће научне методе, наиме методе мјерења, треба такође тражити у древности. Древни астрономи детерминисали су, одредили су интервале времена за васпитска тијела. Један наводи: „По моћу увађања астралабиума (звјездозора), Птоломеј и каснији александријски астрономи могли су одредити мјеста небеских тијела у луку од десет минута. Тринаест столећа послје тога прогрес је био врло мали док Тихо Брахе (Tycho Brahe) није учинио први корак у тачности, служећи се не само бољим инструментима већ и у томе што је престао да инструменат сматра коректним. У вјетину Тихо је одредјелио грјешке својих инструмената и исправљао своја посматрања. Он је такође пазно на ефекте атмосферске рефракције, и поје му за руком да дође до тачности, која је често пута и по 60 пута била тако велика као тачност Птоломејева. Но Тихо и Хевелиус (Hevelius) често пута варали су се за неколико минута у детерминисању мјеста звјезде, и велики успјех Ромера (Roemer) и Фламестида (Flamsteed) бјеше тај, што су ту грјешку свели на секунде. Брадли (Bradley), модерни Хипархус (Hipparchus), то је још више поправно, његове грјешке у правој асцендији, према Беселу (Bessel), кретале су се у времену једне секунде, а грјешке деклинације у луку од четири секунде. Даниас је просјечна грјешка једног јединог посматрања — по свој прилици — редукована на половину или четвртину овог, што бјеше у добу Брадлија; и даљња екстремна тачност постигнута је умножавањем посматрања и њихове вјеште комбинације према теорији

грјешке“ (*Jevons, Principles, of Science, London, 1887., стр. 271.*).

Те грјешке у посматрању потекле су из околних прилика, од апарата и од самог посматрача. У научењаков посао спада специјална штудија тих врста грјешака и начина како да се оне елиминирају или контролишу. И тако бјеше људи сваке руке, који су добро пазили на своје сопствене својствености; и шта бјеше природице нешто то, да су покаткад проучавали те својствености ради самих себе? Случајно то се дешавало ради специјалних сврха, укљивања и т. д. Велика маса разноликог психолошког материјала (већим дијелом из оптике) сабрао је на овакав начин, и партикуларна ваљаност тога лежала је у факту, да је образовало мјерења. Неопходно је било да је у неко доба човек морао доћи до тога да развије систем духовних мјерења.

Остављајући мјерења, налазимо на још једну другу методу, која се неопходно појавила у психологији, наиме, научна статистика. У својој математској форми, та је метода дар низа људи као што су *Poisson* (Poisson), *Bernoulli* (Bernoulli) и *Laplace* (Laplace). Њезину апликацију на људска бића извео је Белгijанац *Quetelet* (Quetelet). *Fegner* је истакао медијалну (средњу) и корисну средину у статистичком раду, и за собом је оставио досад непубликовано али скоро потпуно дјело о методама статистике. *Gallton* је употребио статистику за антрополошко налагање духовних квалитета. Тако и то и *Jenenaц* *Alphonse de Candolle* (De Candolle). У психолошком испитивању то је добро примјенио проф. *Ebbinghaus* (недавно покојни), *Mojman* (Meumann), *Tojndak* (Thorndike) и други. Могућност усјешног употребљавања психолошког мјерења и статистике у комбинацији доказао је проф. *Скријпчр* у јенском психолошком лабораторијуму (*Scripture, Untersuchungen über die geistige Entwicklung der Schulkinder, in: Ebbinghaus, Zeitschrift für Psychologie und Physiologie der Sinnesorgane, св. X., стр. 161.*).

Коначна метода коју имамо још да поменемо јесте метода математске анализе. Велики математичари често су се

пута упуштали у психолошке проблеме и рјешавали су их колико је могуће било без основице експерименталних података. Закон релативности први је изрекао *Данило Бернули* у погледу на психичку валаност физичких својстава. Физичка својства имају вриједност или значење по нас само у толико у колико су она ередства за изазивање осјета у нама. У том погледу добитак од једног дуката врло је различита ствар за богаташа и сиромаха; сиромаху је то донијело срећу за неколико дана, а богаташ то не би ни осјетио. Уошштавајући тврдњу можемо рећи, да је валаност било које физичке својине релативна према количини коју већ имамо. На темељу таквих погледа као што су ова, Бернули је развио еквивалентне формуле за диференцијалне и логаритмичке формуле, што се нарочито огледа у т. зв. Фехнеровом закону. Даљње развиће скопчано је са *Лойласом* и *Понсоном*; резултате њихове усвојили су каснији писци о томе субјекту. Да би закон учинили опће психолошким, ништа није тако потребно као то, да се он стави у однос са мјерењима духа. Неопходно је било да се изнађу методе мјерења и унија доброуспостављених факата са методама анализе неопходно ће изазвати први пут тачну науку о духу.

Овај пријеглед метода, које су заведене у научном истраживању у опће доводи нас до закључка, да ће свијет прије или касније морати тражити испитивање феномена духа према оваковим методама. Партикуларни начин примјенљивања тих метода у већој скали захтјеваће развиће потпуније психолошке науке него што се могло постићи простим посматрањем, и са силама цивилизације и науке, нова психологија бјеше неопходна појава. А сада да коју проговоримо о вредима нове науке.

(Наставиће се.)

Анстракција.

Од

ГАБР. КОМПЕЗРЕА.

Превео

ВАСА СТАЈИЋ.

Односи међу анстракцијом и генерализацијом. — Тешко је распознавати, ако и не анстракцију од генерализације, пошто су то две различите радње, а оно њихове резултате, идеје које од њих потичу. Анстрактна и општа идеја су одиста једно и исто.

Неки филозофи, додуше, тврде да има појединачних анстракција.

„Ништа ми не пречи, каже Рејд“, да обратим пажњу на белину листа хартије које је преда мном; и белина овог индивидуалног предмета је анстрактна идеја, и ако није општа идеја“.

Ми свакако можемо, помоћу чула која су природна оруђа анализе, опазити на предметима издвојене квалитете, облик и боју, независно од тврдоће, мириса и укуса; ми свакако можемо, помоћу пазње, посматрати облик неке књиге, независно од њене боје. Али ове перцепције, ове искључиве рефлексије нису, заправо, анстракције. Права радња анстракције почиње, у ствари, тек онда кад се идеја о једном квалитету, издвојена од сложене целине, удружи са идејом о сличном квалитету, опаженом на предмету истаго рода, кад, једном рећу, идеја тежи да постане општа.

Према томе нема смисла разликовање анстрактивних од општивних идеја: све што се може рећи о једнима примењује се једнако и на друге.

Опште идеје и језик. — Питање је да ли би, без употребе речи, људски дух могао имати општивних идеја. Велик број филозофа, које зову *номиналистима**, мисли да су речи безусловно потребне да би се схватило оно што је генерално; опште идеје би, по њима, биле само заједничке именице, натписи стављени на збирку предмета. Дух, заправо, не би био способан да мисли оно што је опште.

„Општа и анстрактивна идеја, каже Тен, јесте име, ништа више него име, и име, значајно и разумљиво, неможе имати сличних значења, али кад се сличних личност, праћено обично чулом али неодређеном представом о некој од ових личности или личности“ (1).

Ово је апсолутно и погрешно мишљење. Речи су без сумње потребне да фиксирају општу идеју, да сачувају њену слику сећања, да омогуће јој употребу, али нису неопходне за постанак опште идеје у духу.

Било би немогуће разумети како ми приписујемо општим речима неки смисао, кад не бисмо имали донекле моћ да мислимо општу идеју пре него што говоримо опште речи.

Пошљите претплату на „Школски Гласник“.

(1) Haine, De l'Intelligence, t. II, p. 241.

Томе је шкотски филозоф Хамилтон* дао снажан параз у овом параграфу:

„Пошто је већ формирана, општа би идеја поново пала у хаос откуд је је дух дошао, кад је за свет не би учинила сталном реч као и осталих који је ексириса и припојио. Знак је потребан да би нашим интелектуалним интересима до сталности, да би ексириса сваки корак у нашем хаосу и створило од њега нову пољну тачку за ново напредовање. Војска се може раширати по некој војсци, али је она осваја тек кад подиже у њој тврђаву. Речи су тврђаве мисли: оне нам помажу да организујемо нашу власт над облашћу коју је мисао већ освојала и да од сваког нашег интелектуалног освајача створимо операциону базу за ширење понављ освајања... Кад се у несконченом слоју пробија тунел, треба се на сваком кораку обезбедити ланцама свода пре него што би се даље дубило. Језик је духу оно што је тунел свод... Опште идеје које језик пије ексирисао сталкајући на њих свој жиг језу зарнице које капиштају да би одмах октаи успале“ (1).

Немогуће је боље карактерисати односе међу општом идејом и речју коју је изражава. Интелигенција без сумње сама од себе иде напред и схвата аналогиче, сличности, односе ствари; али би та унутрашња рађања остала узалудна, била би пропална, кад јој речи не би дошле у помоћ. Наш је дух такав да му увек треба чулне потпоре. Кад опажамо природне, појединачне предмете, онда се нашим духу показује ствар сама; кад чисто радом разума схватамо односе међу предметима, онда је нашој интелигенцији потребно да се ослања на реч, на чулни знак. Другим речима, у радњи апстракције и генерализована речи имају исту улогу коју слике појединачних предмета у развину перцепције и памћења.

Како дете генерализује. — Дете је, ма шта да се рекне против, склоно да генерализује. Ми смо на другом месту навели примере за ову природну диспозицију која га наводи да генерализује, понекад по најнеодређенијим и најповршнијим аналозијама (2), а тако исто и да схвата стварне односе међу предметима. Ево још неколико чињеница које потврђују наше закључке у овом питању:

„Од пет и по година, сви једносу ученог граматичара каже овом оцу: „Али има слагања женског рода! — Како то? — „Дети (јаја) је слагао женског рода: увек се каже: она је налетела; никад се не реко: он је налетео“ (3). „Дете каже „пау, пау“ кад је реч о домаћем пау; после неког времена оно каже „пау, пау“, у поводом пудлице, новог и новоугодљивог пса на улици...“

„Једно дете, изучивши речи: добар дејчко, изговарају их је увек уједино. Кад је хтело да изрази ову идеју: добра права, казивало је: добар дејчко крава“ (4).

Дете је, дакле, невешто кад употребљава опште изразе, али оно успева да оде даље од појединачних и индивидуалних перцепција,

да их има у власти, то да схвата њихове сличности и односе.

Вредност општих идеја. — Филозофи су се често препирали о вредности општих идеја, то јест о природи реалности коју оне представљају. Једни, о њима смо већ говорили, су мишљали да оне не представљају ништа, пошто су, само речи, имена: зову их *номиналистима*. Други мисле, сасвим противно, да свакој општој идеји одговара, изван нас, нарочита реалност, супстанцијално биће: то су *реалисти**, како се говорило у средњем веку. За њих у истину постоје само опште идеје, које они зову *универзалија*†; док за номиналисте изван појединачних бића нема реалне егзистенције. За реалисте, човечанство као такво негде постоји, оно је идеалан тип чије су људи само сушесневе копије. За номиналисте постоје само људи, са својим властитим индивидуалитетима и име које их све представља.

Данас се тешко схвата како су, у средњем веку, могле цветати и одржати се један против другог два тако апсолутна става, тако једнако погрешни у свом претеривању у противним правцима. Реализам је данас тек од историјског интереса, његов став нико не подржава, и с разлогом се можемо чудити што номинализам још има бранилаца. Истина је ово: општа идеја једноставно представља односе међу предметима, сличности заједничке биће или мање великом броју личности. Ово средње и посредовалачко мишљење је већ од средњег века било заступано под именом *концептуализма*‡.

Једноставност и јасноћа апстрактних и генералних идеја. — Без разлога се апстрактна идеја сматра као нешто замршено и нејасно. Апстрактна је идеја напротив најједноставнија, најјаснија од свих идеја, ако је посматрамо у њој самој. Она, у истину, састоји у томе што одбацујемо све узгредне околности, све што је сложено, што смета код реалних перцепција, а узима на око само једно обележје, само један карактер природних предмета.

„Кад би неко, у намери да нас излупи, рекао је: „Ла Рометјер, ставио сам питање апстрактно, евојми апстрактно, ми бисмо рекли: што боље, оно ће бити тако јам једноставније, тим лакше! Како се само могло веровати у тешкоћу апстрактних идеја?... Ово што је апстрактно, једноставно је, а што је једноставно, може бити само лако“.

Али ако су оне, саме по себи и апсолутно, најједноставније од свих идеја, апстрактне и опште идеје нису ништа мање највише, најузвишеније идеје, а према томе идеје које дух с највише муке схвата и употребљава. Планински вил је свакако место где човек најбоље и најпријатније дише; али пре него што ће искористити ову сензацију слободнога и чистог ваздуха, треба се успужати преко стрмених и окомитих стена. Тако исто, да би се стигло до апстрактних и општих идеја, ваља

(1) Hamilton, *Lessons*, III, p. 13782.

(2) Видите нашу Теоријску и практичну педагогију, Лекција VIII.

(3) Egger, *op. cit.*, p. 51.

(4) Galton, *op. cit.*, p. 23602.

да се прошло кроз дуго развиће интелегенције, да је претакан велики број последњих ступњева. Отуд нерасположење детета према апстракцијама, догод није спремно да их разумје, и док му дух није прешао путеве који воде до ових коначних појмова људске мисли.

Значај општих идеја. — Није потребно наглашавати значај општих идеја: свако зна да су оне један од битних услова људскога духа и мисаоног рада. Већ Аристотел је рекао: „О појединачном нема науке“. Наука је израћена само од општих идеја. Сведена или ограничена на своје појединачне перцепције, људска интелегенција се не би ни мало разликовала од интелегенције нижих животиња. Појединачне идеје, кад не би биле скупљене, груписане у оквире, радном генерализације, биле би палил: на разбијену и обезглављену војску. Без општих идеја би закључивање било немогуће; јер од два облика закључивања, један, индукција, завршује са општим идејама; а други, дедуција, се ослања на генерализације које је дух већ прихватио да би се дигао до других генерализација.

Опасности од апстрактних и општих идеја. — Па омет зато је истина да апстрактне и опште идеје могу да заведу дух. По природној тежњи наше интелегенције, ми смо склони да схватимо егзистенцију посебног и стварног предмета иза сваке речи нашег језика, иза сваке апстракције нашег мишљења. Ми радо реализујемо наше апстракције: то јест, ми лако верујемо у егзистенцију неког индивидуалног бића које одговара свакој од наших мисли. Отуда басне античке митологије, која верује у онолико муза, колико има различитих уметности; отуда плузије ескалтике, која верује у егзистенцију човечанства самога по себи, која умножава еустипанцијална бића, и која иза сваког низа појединачних предмета иза сваког апстрактног квалитета слутити тајанствено неко својство. Али ова опасност све више и више ишчезава, с напредовањем научнога духа и позитивним објашњавањем природе.

РЕЗИМЕ.

96. Функције етицања или искуства, чула и свест, допосе нам само појединачне идеје, које се односе на индивидуалне предмете.

97. Функције прерађивања су те које нам допуштају да у многим појединачним перцепцијама издвојимо аналогне или сличне елементе, и да асоцијацијом ових елемената образујемо *опште идеје*.

98. *Генерализација* је радња која уређује у категорије, у класе, било квалитете заједничке већем броју личности, било већи број личности које имају заједничких квалитета.

99. *Апстракција* је услов за генерализацију: она је та која нам допушта да сложене перцепције разложимо, да посматрамо овај или онај квалитет предмета,

искључујући за неко време из мисли све друге квалитете.

100. Пошто смо овај квалитет посебно већ посматрали на неком предмету, упоређењем упознајемо ми аналоган или сличан квалитет код других предмета, и тако образујемо општу идеју.

101. *Општи идеја* има већи или мањи обим и садржај: *обим* је број личности на које се она односи; *садржај* је број заједничких квалитета које она представља.

102. Апстракција се разликује од *најне*; она је у апсолутној противности према *најни*.

103. Свака апстрактна идеја тежи да постане општа идеја: свака општа идеја је апстрактна.

104. Опште речи су потребне, ако не да образују опште идеје које им претходе, које егзистирају пре њих, а оно бар да их фиксирaju у сећању, да им даду одређен облик.

105. *Номиналист* погрешно тврди да су опште идеје само имена; *реалист* се варају кад допуштају егзистенцију посебног бића које одговара свакој општој идеји. Истина је ово: опште идеје представљају односе међу стварима.

106. Врло јасно и врло једноставне саме по себи, опште идеје су тешке сваком духу који није прешао ступњеве који воде до њих.

107. Нема науке без општих идеја; *генерализација* је услов за научни рад.

108. Опште идеје могу да нас заведу ако их реализујемо изаи нашег духа.

Народна просвета.

Рад у народу

и срп. нар. учитељство у Митрополији Карловачкој.*

У једној расправи др. М. Шевича наишао сам на следећи цитат: „У утакници народ^а само су се они могли одржати, чији су ниви редови телесно и духовно најспособнији били за рад“. Тврди ту санкционисе историја. — И свакако, да је и наш с. Одбор на основу уверења о истинитости споменутог цитата, а у родољубивој намери, да низи редови народа нашег буду снабдевени што јачом телесном и душевном отворном снагом, истакао на дневни ред тачку под насловом: „Рад у народу“.

Па иако мени није додељена та радња, слободан сам — у уверењу, да сваки члан

* Ова расправа најбоље могла бити прочитана на протеклој седници ст. београдског српског учит. збора, због општорасправљивања Нест. Ова, а пошто ст. београдски српски учит. збор неће одржати јесену абореку седницу, то је довољно у „Шк. Гл.“

збора има право о свакој тачки дневног реда и писмено изказати мишљење своје — изнети мишљење своје, о овој везеважној теми, с нарочитим обзиром на учитеља, као учесника у раду у народу.

Циљ рада у народу јесте: осигурање народне будућности. Циљ се тај може постићи радом на материјалном и културном јачању нашег народа. Културном развоју је најстабилнија подлога: материјално стање. — На како стоји материјално наш народ?

Када узмемо у обзир, да наш народ у Митрополији Карловачкој живи на земљи, од које нема берметније, па испоредимо материјално стање нашег народа са народима који живе на тау, које се ни изблизо не може сравнити с нашим, заиста морамо доћи до уверења, да би наш народ могао материјално и боље стојати. Пре кратког времена смо пак још и много горе стајали, шта више у један мах је изгледало, да ће фундаменат на коме стајаше наш народ променити главу, када се у дванаестом часу народ — истинитивно осетивши опасност — трже, и удвојеном снагом поче да ради на свом материјалном унапређивању. Кренуо га је инстинкт опасности у коју је доспео услед своје летаргије, а сада га гони на рад љубав према раду, јер је радећи заволео рад. Констатовати дакле можемо, да наш народ материјално јача.

Даљи развој материјалног јачања зависи од културног развоја нашег народа. И пошто смо ми сви доста убеђени, да материјално јачање наше културних народа, не може напредовати ни упоредо, а камо ли надмашити материјално јачање културнијих народа то и увиђамо, да својски треба прионуту, оно културног јачања наших редова нашег народа.

По које позван сл. зборе, да ради на културном јачању наших редова? Одговор нам се сам намеће: виши редови. Више редове пак чини целокупна интелигенција народна.

Да би пак народна интелигенција могла обавити ту своју задаћу, треба да је нека а) васпитана за рад око културног јачања народног, б) треба да има смирљен и постепен план за тај рад, в) треба да сваки staleк интелигенције узме удела у извршању тога плана. Наша интелигенција (иа ни ми) није васпитана за културни рад у народу, према томе нема ни плана за тај рад. Већи део интелигенције и не познаје ниже staleке, према томе нема ни љубави према њима. (Обраћају се пак њима у

крајњој нужди, када желе, да помоћу њиховом постигну своје личне циљеве). Је ли чудо овда, што нижи staleки немају ни вере ни љубави сиром такве интелигенције?

И у тој незгодној ситуацији за интелигенцију, све се више чују гласови од стране појединих њених staleжа, да је учитељство дужно обавити посао за цео виши ред народни.

„Цео културни рад дужни су учитељи узети у своје руке, јер су они учитељи целог народа и према томе, једино су они дужни васпитати не само школску децу, него и старије чланове нашег народа“ тако резонују они, који желе, да сав терет свале на учитеља. Али веће резонују! Оно, што треба више њих да уради, један не уради!

За културни рад споменуо сам, да 1) треба имати добро смирљен план и 2) да у извршењу тога плана мора учествовати сва интелигенција. Од наших интелигентних staleжа, у културном раду, једино учитељство има јасно одређен круг свог рада. Учитељи имају да васпитавају народни подмладак. И једино је учитељство које ради. Али бадава ради, када остали чланови на просветним колима не раде. И ми, место да гледамо, да и остале чланове доведемо у обртање, хоћемо сад овде да препоручујемо сами себи, да тринути више радимо, не би ли се извукли из глава.

Али, ко год тврди, да може тринути више урадити, но колико снаге има, тај обманује или сам себе, или жели друге да обмане. А од тога неће имати користи наш народ.

Сам школски рад учитеља у Митрополији Карловачкој тако је тежак, да захтева целог човека. — Та када један наш чувени педагог за ербијанског учитеља вели: „да се учитељ не сме ни чим бавити што није у непосредној вези са његовим позивом; он мора шта више и свој књижевни рад ограничити и онда, када се он креће и искључиво на педагошком пољу“ — лако смејемо ми и помишљати да целамо снагу нашег учитеља на више страна? Или је можда нама лакше радити, но учитељу који предаје једино на матерњем језику? — Са свију страна чујемо поклици: „мало разреда, мало ученика и мало часова, ако хоћемо, да учитељев рад буде заиста и успешан“ и док ми имамо много разреда, много ученика, много часова и приде патоварених нам дужности, које немају везе са нашим позивом, још и смишљати да примемо и нове терете на наша плећа, значи: рад у школи

— једини рад на културном јачању — слабити.

Или сме ли ко тврдити, да рад учитеља као: појца, коровође, перовође, рачуновође, деловође, соколског вође, тајника женских задруга, библиотекара народних књижица, учитеља алфаветних и продужних течајева, ариџера забави, драматурга, радионаивног економа, вртара и не знам још чега, може ићи у прилог школ. раду? Или, да може учитељ да одвоји изврстан део душевне снаге своје и да ју резервира само за школ. рад? — Та ми се сами тужимо да не можемо да савладамо ни сѐм школ. рад, а сад смо се испунили да се посаветујемо, како да се та снага која није довољна ни за сѐм школ. рад, употребити и на све могуће врете рада у народу. — Природна последица тог нашег корака била би, да би учитељ слабије и краће време могао радити у школи. Исто тако не би могао честито урадити ни овај посао, који има да обави целокупна интелигенција, те би доживео, да би и нижи редови и део интелигенција у учитељу гледали виновника културној стагнацији нижих редова.

Славни зоре! Не обмањујмо сами себе! Будимо већ једном с тиме на чисто, да човек, који нема ни времена ни снаге, да сѐм своје послове са успехом посвршава, него упира очи у друге и ишчекује од њих помоћи, није кадар друге помагати.

Желећи да културно ојачамо народ наш, ми имамо само једну претешку дужност да испунимо: нашу учитељску дужност. — Учитељ, који у школи савесно врши свој посао, *под оданостима приликама*, савесно је доста учинио са своје стране културном јачању народном. (Има сѐм учитељског staleжа и других staleжа у редовима интелигенције. Да споменем само свештенички staleж. Свештенство је у неопосредном додиру са народом, ужива и већи углед од нас, а како је у то доколици од осталих staleжа, његова би дужност била у првом реду, да поради на културном јачању свога народа).

А на посетку ја и не знам, од куда да је и дошла та тачка на дневни ред, вада „Уредба“ о државу зборову, коју је на основу 89. и 90. §-а Школ. Уредбе, издао вел. Шк. Савет под 30. бр. из 1879. као сврху установља зборовна наводи да: „Конференције учитељске зато се држе, да се заједнице светују, договоре и предлоге или одлуке донесу, како да се унапреду васпитање и наука деце и поправи стање народних школа

и учитеља у сваком погледу“. И после тога је у Уредби метнута тачка. У самој Уредби је јасно и за наше ставовиште врло угодно и тачно одређен наш делокруг. Та тема дакле и не спада у делокруг наших зборовна.

На основу свега ретенога предлажем, да се на нашим учит. зборовима оставимо расправљања *оваке врсте рада у народу*, јер поред тога што бадава губимо време, још се показујемо и као недоследни. Јер, док се с једне стране боримо и рукама и ногама да се отресеемо појачке дужности, у исто доба примати на себе још једно туже наших, исто тако тихних дужности, то је очито недоследно. Договарајмо се ми о томе, како да из школе истиснемо нестручњачки елеменат, те да од ове вербалистичке школе створимо праву народну школу, која ће бити у складу са духом времена. А и иначе, имамо ми зала Богу и других школских и учитељских ствари о којима треба да расправљамо.

Ономе члану пак, кога је Господ обдарио тако јаким живцима, да он може — без уштрба по свој званичан рад — да суделује у свим могућим радovima у народу, нико не брани да ради. И ја му се од своје стране клањам. — Али и с формалне стране — посљедом на Уредбу, и са стварне стране — коју сам био слободан изнети у овој расправи — оспоравам право овом збору, да доноси икакво решење у овој ствари.

У Мољу, 12. марта 1912.

Константин Замуровић,
учитељ.

Учитељство.

Скупштина српских учитеља у Турској.

Изасланици свију областних удружења — осим битолског и приленског, који нису никако ни дошли — присуствовали су у Скопље 19. јуна. За зборно место одређена је сала Српске Мушке Гимназије. Уреду, 20-ог, у назначено време пре подне сви су изасланици били на окупу. Тодиком исто било је и др. учитеља. Скупштину је отворио председник скопског уч. удружења и позвао изасланике да изберу чланство. Бирање је било тајно. За председника је изабран г. Митар Шешлија, за подпредседника Марко Сименовић а за деловође Сима Чапаровић и Марко Петровић. За овим је изабран верификациони одбор, у који су ушли:

г. г. Ђорђе Младеновић, Војислав Ненадић, Димитрије Живаћ, Риста Ставрић, и Јанићије Поповић. Верификационом одбору стављено је у дужност поред констатовања исправности изданичних „пуномоћја“ још и да из писмених предлога појединих обл. уч. удружења састави дневни ред, што раније није имао ко исти да одреди. С овим је пре подне завршена седница, а после подне истог дана проведено је у пријатном другарском разговору, договору и саветовању.

Сутра дан у четвртак, 21-ог, пре подне, пошто је прочитан јучерашњи записник и саслушан извештај верификационог одбора, прешло се на I-ву тачку дневног реда: покретање учитељског органа. Дискусија је поводом тога била жива и напослетку је решено, да будућа Управа Савеза у току ове године живи поради око ангажовања спремних људи за сарадњу истог органа, као и то, да сваки учитељ у току ове године поднесе Управи Савеза по који свој оригинални рад из којих ће Управа Савеза најбоље видети: хоће ли орган уч. удружења имати јак наслон на своје учитељство или исти тражити ван његовог кадра.

За овим се прешло на II-гу тачку дневног реда: установавање „Учитељске Новчане Задруге“. И ту се живо дебатовало. Било је и за и против. Најпосле се начелно примило и поверило г. Гаври Пејатовићу, књиговођи кумановског фонда који је нарочито умољен да из Куманова дође и Јанићију Поповићу, учитељу, да до сутра спреме пројекат правила по угледу других таквих установа, с обзиром на месне прилике. С овим је седница завршена. После подне дошла је на ред III-ћа тачка дневног реда: претрес „Основних правила срп. народ. школа“.

Ту се није имало шта ново уносити или захтевати (бар за сада), већ једино то што су једнодушно оснажена *штражења* (захтеви) ранијих уч. скупштина, а која надлежни нису испунили.

Пала је реч и о неправедном додељивању *сепидбених* трошкова. Поводом тога чула су се разна мишљења и разни предлози, али се остало на томе: Управа Савеза има најообилније узимати у заштиту такве учитељске жалбе — ако их буде. С овим је ова седница завршена.

У петак, 22-ог, пре подне г. Гавра Пеја-

товић је читао „Пројекат правила Учшт. Новчане Задруге“. Дебатовање око појединих чланова није било, јер није било времена, али је усвојено мишљење г. Пејатовића и Поповића: а) да Управа Савеза у току године иста пројекат дубље и темељније проучи, штампа и објасни удруженима разашље; б) да основни капитал буде од 1000 (хиљаду) акција у вредности од 100 франака, који ће се уложити у року од четири године — улажући месечно по 2 дин. и 8 дин. пара; в) да се сваки члан удружења обавезе да ће бар једну акцију узети; г) да уште акција почне од 1. септембра тек. год.; д) да свако обл. уч. удружење за ову годину само води рачуна око уписа акција и редовно њихово уплаћивање, као и то, да сама чувају тај новац, кога могу по решењу месних улагача надати под интерес — који буду сами одредили; х) да се овај новац на идучој Уч. Скупштини састани — који ће онда изнети $\frac{1}{4}$ предвиђеног капитала (ако буде среће да се све акције предаду), како би се могло одмах озбиљно њиме радити; е) да се, примера ради, одмах сад присутии учитељи упишу за акционаре и после живи пораде код осталих учитеља и код грађанства да се акције што пре распропаду.

Уште је одмах отпочет. Неки од учитеља узели су и по 5 акција, због чега се, само од присутних на седници, узело око 120 акција, што долази једно-на-друго по $\frac{2}{3}$ акције на учитеља. Ово је све чланове окуражило, и надати се, да ће се и остали чланови Удружења тако одазвати, што би значило, да ће сами учитељи узети преко 800 акција!

За овим се прешло на претрес „Уредбе“. Најпре је једногласно оснажен захтев ранијих Уч. Скупштина односно повраћање удатих учитељница у службу, који су овом „Уредбом“, 1. јула 1910. год., отпуштене или јадно пензионисане — а који захтев надлежни још нису испунили.

Како је било већ време ручку, то је седница заказана за после подне. После подне, седница већ није текла тако глатко, јер је захтев млађих учитеља-богослова, због којих је ланске године дошло до расцепа и без Управе Савеза — поново избио на дневни ред. Говорило се и за и против предлога. Чуле су и доста оштре речи. Како се од појединих говорника чули разни захтеви, то је председ-

ник предложио да они, који су за овај захтев (предлог), вечерас написмено тачно изложе своје захтеве и сутра Скупштини поднесу на решавање.

Сутра дан, у суботу, 23-ег, пре подне Ђ. Младеновић, уч. изнео је захтев млађих учитеља овако: Учители који су постављени пре 1905. год. да се ослободе свих испита (по „Уредби“ су имали да полажу *практичан* испит); они учители (богослови) који су постављени после 1905. год. па до 1. јула 1910. год. (т. ј. до дана ступања „Уредбе“ у живот) да полажу само *практичан* испит (по „Уредби“ — комбинаван и практичан испит: па педагошке, еричког језика и — практично предавање); учители — богослови — који су постављени после ступања „Уредбе“ да полажу целу *матуру* и *практичан* испит.

Сад је тек настало бурно дебатоване, коме не би било краја да председник не стави предлог на гласање. Предлог је усвојен са 20 против 8 гласова. После овога било је говора о настојавању свих чланова-учитеља да маздо друштво „Просвета“ ухвати јачег корена у народу.

После подне прочитане су молбе и жалбе неких учитеља, које су остављене Управи Савеза на поступак. За овим се прешло на избор, с напоменом да се добро има у виду тежкоће и рад које ће овогодшња Управа Савеза имати. За Управу тајним гласањем изабрати су: Марко Симоновић, Митар Шешлија, Тома Савраћ, Сима Чакаревић, Давид Димитријевић, Воја Нешић, Андра Гроздановић и Марко Церих; за надзорни одбор: Анта Тодоровић, Никола Годубовић и Ђорђе Јакић. С овим је овогодшња Скупштина завршила свој рад и изасланици се сутра дан разишли.

Јанкије Поповић, учитељ.

Скупштина учит. удружења у Србији, одржана је 5., 6., 7., и 8. августа по ет. к. у Београду. Скупштина је имала нарочито свечан облик, јер се одржала први пут у Учитељском Дому.

Учитељски Дом је красна зграда на углу две главне београдске улице. Влада сама помогла је подизање дома са 50.000 дина, а општина београдска дала је 20.000 д. Осим тога су притекли у помоћ многи родољуби и пријатељи учитељства. Учит. Дом је зграда на три спрата, у њему је пансионат за учит. децу, књижица, збирка народне уметности,

збирка учила, стална школска изложба, просторије за управу и за скупштину.

Скупштина је била добро посећена а било је на њој више изасланика Савеза словенског учитељства у Аустрији. Заступљени су били Чеси, Моравци, Пољаци и Украјинци. А уз то је нарочито позван дошао и *Јосиф Улехла* чешки педагог, који је ове године прославио 60 годишњицу.

На скупштини су једногласно усвојени предлози Савеза словен. учит. у Аустрији:

1. Да се оснује словенско учитељско звање за посредовање, које ће развити словенске учитељске везе у просветном и културном раду; даће податке о словенском школству, педагошкој књижевности и о живљењу словенских народа.

2. Установиће се Гласник који ће бити орган под звања за посредовање.

3. Да се учитељство упозна са словенским језицима. Нека се створе прилике да чешки учитељи пробаве у Србији, и обратно.

4. У Београду нека се установи словенска педагошка књижица.

5. Звање за посредовање да се постара како ће се што пре издати упоредни речници словенских језика.

На скупштини су расправљане ове теме: Преглед нар. школе и рада у њој. — Учитељ и његово просветно дело у народу. — Помоћна средства за очигледну наставу.

На прву тему говорио је и Чех *Ј. Улехла*, који је у дугом говору изнео своје погледе о теми, како би се еричка народна школа ослободила немачког утицаја и наслонила на нове погледне. Учитељство да прикупи материјал за природне еричког детета. Школа да буде место радости, с тога учитељству да буду узор педагози: Коменски, Русо, Толстој, Спенсер.

Раду скупштинском присустан је био сва три дана и ерички министар просвете Љуба Јовановић и референт школски Др. Душан Рајчић.

Министар је суделовао у расправама и оставио утисак као пријатељ школе и учитељства. Други дан примио је врло срдечно словенске госте и цео један час провео с њима у живом говору о разним школским питањима. Био је присустан и на банкету који је био приређен у част словенских гостију. У адваница изјавио је министар радост што

између њега и учитељства влада споразум, и најавио се спремином посветити српској школи сву своју снагу.

! Купујте српске школске жигице. !

Из праксе.

Лако шчитавање.

Сви знамо, да нам читање и писање у I разр. доста труда задаје, док са делом не постигнемо онај успех, који ће нам после у даљим разредима олакшати посао. С тога видимо, да се у свима школама за тим иде, да ради бољег успеха у наставним предметима, олакшавају рад учитељству новим и лакшим методама и учишма, помоћу којих учитељ са мање труда може више свршити и бољи успех постићи.

Тако и код читања и писања имамо више метода као: фономиника, кинестезија и т. д.

Доказано је, да нам I разред много посла задаје. Јер данас није грешка само у томе по коме методу и учешћу ради који учитељ, него и у томе: 1. што дете већ познато и научено писме брзо заборави; 2. што деца не могу да се навикну на лепо и течно читање, и 3. што деца пре времена присиљавамо на лепо и разговетно читање.

А да би ово код деце што боље постигли, изналазе не само пове и пове методе, него и учила, помоћу којих се олакшава рад учитељу, јер деца лакше схвате и брже науче.

Јован Арпаши сн., римокатолички учитељ у Али, који ради као учитељ већ 30 година, и то највише са делом у I разреду, да би олакшао рад читања и писања у овоме разреду, израдио је и односно саставио ново учило за читање и писање, помоћу којег може учитељ, боље и брже а са мање труда постићи успех у познавању писмена и шчитавању. То своје учило је Арпаши много година дотеривао и осталом учитељству (мађарском) на пробу давао, да се увери о нелиходности и ваљаности истог.

Многи од учитеља опробаше то његово учило и уверише се, да је добро и практично, јер се њиме са много мање труда постиже бољи успех од досадањих учила, које су му учитељи најавио својим то и потврдили.

А да је ово учило добро, доказ је, што је вис. Министарство под бр. 61731 ex 1912. одобрило и уврстило као учило за употребу читања и писања у I разреду, а под насловом: „Справа за очигледно шчитавање“ (Szemléltető ABC és olvastatógép).

Још док не беше ово учило од вис. Министарства одобрено и препоручено, као што напред рекох, учитељи се о њему повољно изразеше својом критиком, уверивши се и сами о вредности његовој, радећи у својим школама са децом.

А по одобрењу од вис. Министарства нека послужи, штога, читаоцима мишљење једног сепанског учитеља, где се дотле већ радило по овоме училу, које у преводу гласи овако:

„... У лавиринту проналазака, ми учитељи са највећом радошћу и одобравањем треба да примимо, и односно усвојимо оне, који с једне стране учитељству посао у живањном напору његову олакшавају; с друге стране децу на сходан начин уводе у галерију знања. Овако је учило Јована Арпашија ст., римокатоличког учитеља ађанског, справа за шчитавање буква у I разреду, којем уважавајући пробаћност и вис. Министарство просвете, уврстило га је у ред осталих школских учила. Само учило није каква заплетена и великог склона машинерија, него па више картона агодно груписана по једна писана или штампана писмена, која ређају их једно до другог, према одређеној послу учитељеву, дају деца једно или више сложене речи.

Употребом овог учила много времена уштедимо и, пр. предпрему код читања и писања о растављању можемо са свим изоставити.

Г. Јован Арпаши ст., своју справу за шчитавање, приказао је сепанском месном мађарском учитељском збору, којим је исту једногласно за добру и практичну усвојио и примио.

Потписани сам добротом г. Арпашија ову справу дузе времена у својој школи опробао, те држим да сам познат о нејој своје мишљење и суд изрећи.

Справу за шчитавање г. Арпашија као учило са здравственог и практично педагошког гледишта, пошто она у безбројним варијацијама и лаким намештањем очигледно приуговори децу за правилно изговарање гласова, слогова и речи, за изопштавање гласних органа, сматрам за изврсно учило. Боја самогласа и сугласа и њихово брзо намештање, растављање, у највећој мери олакшава рад, што је код читања од велике важности.

Обзиром пак, што се овом справом, највећом лакоћом може врло много слогова и речи образовати, што деца по чувењу, на овако разноврстан начин не могу научити, с једне стране добро је учио за образоване много речи; с друге стране деца се сама приморају на читање целих речи, — ову справу од досад сличну овој пронађених и опробаних за бољу и усавршенију држим.

Обзиром, што код метода учења читања и писања ову справу са свим независно можемо употребљавати, њена употреба како учитељев, тако и деџи посао јако олакшава, те с тога набавку и употребу овога учила најтоплије препоручујем за I. разред.

Септа, јуна месеца 1912. год.

Ősz Szabó Dániel, с. р.
државни учитељ*.

На молбу г. Арпаши-ја, износићи на јавност и српском учитељству ово његово ново учио, моје је скромно мишљење, да би добро било, да г. Арпаши ту своју справу и нашим учит. зборовима очигледно прикаже, да и ми видимо њену практичну вредност, да би по томе могли свој суд о њој изрећи.

Г. Арпаши драгољубно пристаје и прима се, да своје учио прикаже и српском учитељству, ако га сл. Председништва позову приликом зборских седница. Држим, да дотле не треба да се упуштамо у специјално расправљање овог новог учила, ја сам само изнео по жељи и молби аутора овог учила — као новитет за изучавање читања и писања у I. разреду, а кад га виде и остала г. г. колеге, тада ћемо коју више прозборити.

Ова ствар је досада већ на многим мађ. учит. зборовима практично изнешена и приказана од стране аутора, и тек после тога је, према критикама и примедбама, поднесена вис. Министарству на усвојење и потврду.

Примећујем, да ми Срби мађарско читање и писање тек у II. разреду започињемо, где са децом већ лакше можемо радити и новој азбуци их учити, без, рецимо, употребе овог ил оног учила, као што је справа г. Арпаши-ја, која је већма потребнија у I. разреду, где деца још не знају ништа, и где је почетак свему градиву. Јер и справа г. Арпаши-ја је удешена за I. раз. њених мађарских школа.

Истина, она ће можда добро доћи и нама Србима учитељима, јер ће нам олакшати рад

у мађ. читању и писању, где почињемо изучавање нове азбуке.

С разлога овог, ја сам препоручио г. Арпаши-ју, с обзиром на целесходност и практичност његове справе за лакши рад, а бољи успех у школи, да када прикаже то своје учио на мађарском језику са мађарском азбуком, да је уз припомоћ Србина учитеља, преудеси на нашу азбуку, наш буквар у I. разр. српских школа, која се справа може — као што он сам тврди — ма на коју азбуку применити и преудесити. Јер као што је од практичне вредности и олакшице учитељу у раду његову, а за постигнуће добра успеха у читању за I. разр. мађарских школа, тако би онда ова справа и за наше школе била добра, када би се са нашим писменима обрадила и упутство издало.

Но, пре тога, као што већ рекох, нека је г. Арпаши прикаже нашем учитељству на свом језику, како је усвојимо и ми као добру и практичну, нека је измени и на нашу азбуку, што ће он већ унапред, изјављујем, врло радо учинити, јер се за ма коју азбуку та справа може преудесити.*

Ада, августа 1912. год.

Д. Бешлић,
опр. нар. учитељ.

Белешке.

Деоничари нове емисије учит. А. Д. „Натопшевић“ позивају се да од 1-15. окт. по нов. к. уплате трећу рату за своје деонице. Трећа рата је за старе деоничаре К 3:50 по једној деоници, а за нове К 4:50 по деоници.

Седница учитељског збора новосадског школског среза, одржаће своју јесену седницу у Ст. Футогу дана 19. септ. (2. октобра) о. г. у 8 сати пре подне са овим дневним редом: 1. Отварање седнице и избор три члана за оверовљење записника. 2. Извештај о новим члановима. 3. Извештај о трогодишњем раду Одбора. 4. Извештај о благајници и уплати чланарине. 5. Практична радња из земљописа од гђе Јованке Марковићке. 6. Писање и читање у Основној школи приказује гђа Милана

* Ко од г. г. колега жели да се упозна са упутством, нека се обрати или на самог писца id. Ágrázy János (anító Bács-Ada, или на потписаног, који ће им исто послати. Цена је са поштарином К 110.

Ружичка, 7. Из педагошке и методске књижевности реф. Ђ. Михајловић. 8. Избор Часништва и управног Одбора. 9. Подела радова. 10. Предлози Одборски. 11. Евантуални предлози.

Старобечејски срески учит. збор неће одржати овогодшњу јесену зборску седницу.

„Српски учитељски конвикт“ у Новом Саду примио је у августу о. г. од: г. Душана Капића, рavn. учитеља у Нештину 15 К чланарине. — Од г. Јована Лазића, председника у Вилану 102 К чланарине. — Од г. Богдана Шећерова, економа из Срп. Крстура 102 К чланарине. — Од г. Душана Вуковића, учитеља у Трипљу 182 К чланарине. — Од г. Радивоја Тогољца, учитеља у Сиригу 76 К 60 чланарине. — Од г. Лазара Николића, месара у Стапару 102 К чланарине. — Од г. Стевана Сметчева, председника циглане у Сивцу 102 К чланарине. — Од г. Љубомира Јовановића, трговца у Дарувару 102 К чланарине. — Од г. Стевана Стајића, учитеља у Жабљу 182 К чланарине. — Од г. дра М. Филићона, адвоката у Алибунару 102 К чланарине. — Од г. Илије Даневића, хотелијера на Петипљу 102 К чланарине. — Од политичке општинске у Госпођинци 100 К припомоћу.

Отварање нове школе у Новом Саду. У недељу 9. (22.) септ. о. г. пре подне у 11 сах. освешена је нова школа у т. зв. Салајци, предграђу новосадском. После освешања држао је школ. управитељ М. Тосић кратак говор у којем је препоручио некупљеним ратарима тога краја да чувају и пазе ту школу, коју су једва једном добили. При тој свечаности било је окупило осим учитеља и учитељица, и више ратара чланова цркв. одбора и скупштине. Народ из тога краја није био присутан у великој мери, а тако и чланови интелигенције па ни оне, која је у скупштини. Нова школска зграда је лепа са пространим дворштем и вртом. Школа је удешена за четири разреда са две учитељске снаге. Сада у њој раде Лаза Љубојевић у III. и IV. р. и Даница Томпшева у I. и II. разреду.

Промене у учитељству. За учитеља на сомборским салањима Шапоњима изабран је *Петар Вачић* из Сомбора. — За учитељницу на салању Вилићу у Сомбору изабрана је *Зорка Јединиоровићева* из Сомбора.

Нов закон о народним школама у Србији. Г. Љуба Јовановић, српски министар про-

свете, изјавио је у народној скупштини, да се неће износити измене у закону о народним школама зато, што ће се за јесени сазив спремити целокупан нов законски предлог о народним школама. Министар је изјавио, да је вољан, да изиђе у сусрет оправданим захтевима учитеља, и да ће то добити изражаја у новом закону, јер поправка положаја учитеља је не само интерес учитеља него и интерес школе.

Учитељи и друмари. У 89. бр. „Срп. Новина“ у Београду изашао је конкурс за наџорнике на државним друмовима. Кандидати треба да су добро писмени, мајстори или занатлије: зидари, каменоресци, дрводеле, бравари и т. д. Привремено право имају они који су свршили курс занатску или стручну школу, или су били под-официри у инжењерским трупама у војсци, или наџорници железничких пута. Почетна плата им је 1200 динара годишње. — Ето с каквим квалификацијама људи имају почетну плату 1200 дина., а учитељице — после 12 година учења, а кад потроше преко 2000 дина. за своје школовање — добију 800 дина., што са додатком за стан и огрев износи 1160 динара. Дакле, изравнати су са простим друмарима — запатаријима.

Хрватски учитељски дом у Црквеници биће ускоро довршен. Зграда је лепа и стоји у средини парка, има купатило и веранду са врло лепим изгледом на море. Стаје 100.000 К.

Славенски ђаци на аустријским великим школама. Ове године било је на тим школама свега 36.324 слушаатеља. Славена је било 18.450, а Немаца 15.484, остало су били Италијани, Мађари, Румуни и др. народности.

Уређење учитељских плата у Корупи. Корупки земаљски сабор утесно је у својој последњој седници учитељске плате тако, да се учитељство барем у неколико задовољило. Плате су разделене у 5 разреда, и то: I. разред за ожењене учитеље 2300 К, за нежењене 2200 К, за учитељице 1750 К. II. разред: за ожењене 2100 К, за нежењене 2000, за учитељице 1600 К. III. разред: за ожењене 1900 К, за нежењене 1800 К, за учитељице 1450 К. IV. разред: за ожењене 1700 К, за нежењене 1600 К, за учитељице 1300 К. V. разред: за ожењене 1500 К, за нежењене 1400 К, за учитељице 1150 К. Ожењени учитељи испод 24 године немају право на плату за ожењење. Нижи учитељи и ниже учитељице

добивају 1000 К годишње плате. У први разред долази 15 постојата учитеља, у други 20, у трећи 20, а у четврти 20, а у пети 25 постојата. За учитеље грађанских школа додељена су два разреда, и то: I. разред ожењени учитељи 2500 К, неожењени 2400 К, учитељице 1959 К; II. разред: ожењени 2300 К, неожењени 2200 К, учитељице 1750 К.

Нове књиге.

Изашла је на штампу **Јектина** (сушица, туберкулоза) како постоје, како се шири, како се сузија и лечи. Написао проф. др М. Јовановић-Батут са 18 слика. Књига износи 2 таблица и увећана је у тврде корице. У борби против јектине (сушице или туберкулозе), која је у нашем народу узела маха и затире подмладак народа, може само овда унети, ако и изред кида употребу и коришћење те борбе, па буде кољно и разумео у којој учествовао. А да до тога дође, мора се неуким и необавештеним народом најпре поучити и обавештети, те да и он види, о каквим се непријатељским бори и које је најопаудијате оружје у тој борби. С тога је и Друштво за чување народног здравља издало књигу под горњим насловом, у којој су ови одељци: 1. Как јектина напада на затире. 2. Против ње мора се разумно борити. 3. Како се обично јавља. 4. Шта јој је узрок. 5. Други облици туберкулозе. 6. Може ли се туберкулоза излечити. 7. Наконост јектине може се и у напреднијем животу развити. 8. Овуда долазе клине туберкулозе. 9. Како и којим путем упућу клине туберкулозе у човјеко тело. 10. Да се од клина туберкулозе ослободи. 11. Како нас сама природа од ње брани. — 12. Да извршено томо не божи. 13. Да туберкулози болесници одвраћају. 14. Поједини људи, удружења, власти и државно у борби против туберкулозе. Ову народну књигу препоручује нарочито општинским, државним и школским властима и поштом издати, да је у неким броју набављају и бесплатно растурају међу сиромашнији свет, који се позива на тој разарној болести највише и пати и затире се. Цена је књиге: на комад по 20 хел., у партијама по 25 хел. (а нише) 20 хел. Поручиће и комад треба узети: г. др. Коети Радојичић или г. др. Сави Недељковићу, лекарица у Земуну. — У Београду. 1. јула 1912. године. — Друштво за чување народног здравља.

Нови Србин, часопис Срба средњешколаца у Угарској. Уређује одбор. Свеака на септембар. Цена 20 пот. Сомбор. Све поштом поштом се на **П. Бајићу**, штампера Сомбор.

Лист је добар. Из његових много страних свештеника, јерина и свира, која ће бити у складу са препорукама и отворити Србина, а не само средњешколског ђака. Учители нека са широм својој околици и буду му на руди да се одомаћи у свакој околности кући, нарочито где има мушко и женско омладине.

Учителински Словесно. Орган Удружења учитељских учитеља и учитељица у Галицији и Буковини. Родителје: Комитет. Уредник: Неогор Пшеничарски. Рочник: I. Числа I.

Извештај о срп. нар. школи у Митровици, за 1911.—12. год. Састварио Јован Удмичи, управитељ.

Садржај: 1. Наша школа у служби народног просвећивања. 2. Желе срп. и учит. збори митровачког. 3. Извештај о култури на европским школи. 4. 5. Надаорни органи: Упр. одбор и његов рад. 6. Учит. збор и његов рад. 7. Шк. аграда, наместај, учала и килијада. 8. Полазан школе; деце здравље и материјално стање. 9. Обухватеног предмета. 10. Летопис. 11. Статистички исказ. Школски објави.

Извештај је израђен са великом болом и дубављу, лепо и прелепо, али је штага што то није штампано, него је хендографисано, те се тешко чита.

Др. Пол. Дубау Самословитаније. С. средњешколског проф. Н. И. Картеља. Перевод са последњег 3-аго француског издања З. Земљовић.

Безплатног приложјење књ. № 36, газети „Школа и Живот“ за 1912. год.

Учитељска књижара „Натшевић“ даје 20% рабата на школске књиге које је издала Српска Манастирска Штампарија, а на државна издања 6%.

Колеге!

Школски Савет издао је мој Буквар на оцену г. Светозару Брашовану, учитељу у Вршну. Тај учитељски календар поднео је о моме Буквару овакав извештај:

„Са предузимањем оних 16 типичних речи учињена је једна *веома драгоцен*а припрема за читање. А ево како: Познато је, да је **свеколика тешкоћа** код учења читања по синтетичком методу у томе, што он, полазећи од најпростијег говорног елемента, *од гласа*, има да **савлађује деци тако мучно шчитавање**. Са *истом тешкоћом бори се и фономимика*, пошто и њено подражавање гласа иде више на руку памћењу гласова, не жели њихову спајању. Јовановићев Буквар пак, полазећи од слогоа, као прве гласовне комбинације, тако рећи и *не познаје шчитавања и спајања гласова*; јер оно што се учио на његових 10 првих страна, и није друго ништа, до ли изговарање већ спојених гласова. *И у томе је, ево, право преимућство* Јовановићева Буквара на по се, а Жакотова метода у опће.“

На основу оцено дозволио је Школски Савет, да добри методичари могу употребљавати мој Буквар у вероисповедним школама. Колегама шаљем Буквар бесплатно на углед. Хоменски, Temes. (Угарска).

Љубомир Јовановић,
школски управитељ и учитељ.

ШКОЛСКИ ГЛАСНИК

ЛИСТ ЗА ШКОЛУ И УЧИТЕЉЕ

ОРГАН СРПСКОГ НАРОДНОГ УЧИТЕЉСТВА У КАРЛОВАЧКОЈ МИТРОПОЛИИ

Бр. 14.

У Новом Саду, 30. септембра 1912.

Год. V.

САДРЖАЈ: Монопол школских књига. — Прошавет и ефикасност експерименталне психологије. — Суђење и изјављивање. — Народна просвета: Друштво „Просвета“ за првих десет година. — Словеначка дружба Ђурица и Метода. Учитељско: Учитељска организација. — Признал Савена словенског учитељства у Аустрији. — Свидјекоти француских учитеља. — Друштво словеначких учитеља. — Практичне обраде: Оглед из хитихеза за IV. разред основних школа. — Српски зборови: Седишца новосадег ересног учит. збора. — Преглед књига: Извештај о ери, вишој дев. школи у Панчеву. — Извештај о ери, вишој дев. школи у Сомбору. — Велешке. — Јавни рачун. — Књижевни оглас

Монопол школских књига.

Има већ три године како у нас постоји у новом издању и с новим тенденцијама монопол школских књига. Пређашњих година постојао је монопол делимично у колико се тичао Натовшевићевих Читанак и Буквара, а остале књиге могле се узимати у помоћ која је којем учитељу згодила, само ако је одобрена од школске власти. О тискаријама пак није водила власт рачуна.

Монопол књига у таквом облику како се код нас заводи не постоји нигде. Да је то добра ствар, прихваћена би била већ давно код напреднијег света него што смо ми. Кад је тај свет умео средити друге своје школске ствари напредно и ваљано, средно би ваљда и питање о монопољу школских књига. Но ми видимо да тога нема. Ми смо међутим доспели да то питање средимо пре свију других важнијих школских питања. Но и том питању није био подстрек унапређење наставе и олакшање посла учитељу, него нас је водила томе трговачка тенденција: да се на књигама заради, да се може помоћи сиромашним школама. Но да се може што више зарадити на тим књигама, ударена им је свима јача цена него што је то пре било. На који начин ћемо, дакле, зарадити хиљаде да помогнемо сиротим школама? На Буквару ћемо подићи цену

за 18 филпра, на Читанци за 12 филпра, на пропису за 3 филпра и т. д.

Ми смо цене подигли, а ви учитељи гледајте шта ћете, да протурите што више тих књига и прописева, а колико ће вам те књиге олакшати посао то тражите ви сами.

И опет велимо, тако се нигде не ради.

Но и то није доста. Да би се још лакше дошло до готових новца без велика посла, издавач монополисаних књига издао је комисионарима, да снабдевају школе и учитеље књигама, а он ће само да седи на каси и прима готове паре. Ви растуривачи монополисаних књига бочите се с комисионарима и носите њихову добру или злу вољу, кад хоће или неће да вам издаду потребне књиге и хоће ли одмах или кроз неколико дана. Дакле, није доста што се бочите с неподесним књигама, него се бочите и с набавком њиховом. А ко је одговоран за на време започет рад и за успех у томе раду? Је ли власник монопола, је ли комисионар? Не, тада ће учитеља свако повући на одговорност.

Оваког чега само може бити код нас.

Погледајте у Мађара, је ли притискао неко монопол. Погледајте у Аустрији има ли тога. Пођите и даље у мање и веће земље и народе и видећете да је тамо

безброј уџбеника, исто тако издавача и да је конкуренција у издавању књига у пуном јеку, па с тога ћете тамо и наћи надметања у издавању добрих уџбеника.

Но није само монопол најтежа сметња напретку доброг уџбеника, уз њега иде и апробација књиге. Ми апробирамо уџбенике преко школске власти и више ништа. Код срећеног света, где стручњаци имају реч (и то реч која се слуша), не апробира се књига таким путем, него главну реч о њој кажу учитељи на својим зборовима и та се реч прихвати.

Аустријски Школ. Закон од 1868. г. 25. маја § 7. наређује: да школске књиге за основне, средње и учитељске школе морају имати одобрење позваних органа за управу и надзор наставе. Та власт је земаљски школски савет. Но земаљски школски савет одабира за допуст књиге, тек по саслушању учитељских конференција (§ 8. Шк. З. 14. маја 1869.). Тек кад зборови изрекну своје мишљење о једном уџбенику, онда га земаљски школски савет шаље министру да га овај припusti као школу књигу.

И ово није само на хартији. Летос смо имали прилике уверити се лично да се ово практикује стално у Аустрији. У једној словеначкој школи повела се реч о новом Буквару (словеначком) који је недавно изишао и запита ли смо тамошњег колегу, управитеља школе (научитеља), да ли ће се увести тај Буквар у школе. Он нам тада рече, да мора прво прећи суд учитељске окружне конференције.

Код нас се бега од суда стручњачког и кад се истиче потреба тога суда било за коју школу ствар, прави се кисело лице и обележава се то као једна дуга процедура која не доведе до цели. И ко то мишљење изриче? Они који ни приближна појма немају о тешкоћама у учитељеву раду. С тога није чудо што у нашој настави нема полета. Њој су већ и тако сасечена крила да једва живи, а кад јој се ускраћује још и оно што би јој управо живот осежило, онда с којим се правом тражи од наставе да ствара не-

могућности. Ни један раденик не може радити с празним рукама, нити с лошим оруђем, па какав би онда учитељ био волшебник да то може.

Невоља је и опет велимо што о нашем послу суде они, који у тај посао нису упућени. То не важи само за оне старешине који од примитивног појимања не иду даље, него још више за оне, који од свог академског образовања не виде ништа друго, сматрајући да је основна настава ситничарија као што су и деца ситна. Догод то устраје дотле наша школска ствар, ствар наше основне наставе нема услова за напредак. Тражити просветна напретка тамо, где је свака друга тенденција преча од просветне, то је једна јална ствар пуна доказа о нашој нејерлости и просветној заосталости. Један од тих доказа је и монопол школских књига, против којег ми учитељи морамо најистрајније одлучно устати.

Тај кшефт, да се помоћу школских књига опорезује народ, да издржава сиромашне школе, нема смисла. Народу треба отворено рећи какве су просветне потребе, а не заобилазним путем тражити порезу од њега на просвету. Филири који тим путем помажу десетак школа, сметају осталим стотинама школа. Слободном развиту добре школске књиге не сме се сметати. То је учитељство тражило од увек, то тражи и сад и тражиће док не извојује ту добру ствар.

С тога ће учитељство у својим месним и среским зборовима поново дићи глас против монополизације уџбеника и њих за тим да се то укине, не обзирјући се на монополске интересе. А ако коме треба монопол он нека га удара на друге општинске потребе. Само не знамо да ли би се могле општине дисциплинирати, да купују на пр. све црквене књиге, одежде и барјаке код манастирске штампарије. Така дисциплина једино се тражи од школе и наставе.

М.

✱ Купујте српске школске књиге. ✱

ПРОШЛОСТ И САДАШЊОСТ ЕКСПЕРИМЕНТАЛНЕ ПСИХОЛОГИЈЕ.

Dr. phil. & paed. **Поја Р. Радосављевић** — Њујорк.

— Посвећујем брат Хрвату: **Жиги Чајковцу**,
проф. у Загребу. —

(Наставак.)

III.

Психологија, као што је већ објашњено, већим дијелом бјеше производ других наука. У већини случајева први потицај за испитивање психолошких појава дат је са открићем врела грјешака у другим наукама, што је потицало од самих научењака.

У астрономији *Тихо Брахе* није акцептовао своје инструменте као нешто коректно, већ детерминирале њихове грјешке; додуше тек последице неколико стољећа појави се сумња у могућност грјешака у посматрача.

Астрономи су имали да биљеже вријеме када небеска тијела пријеђу преко паралелних линија у телескопу. Кад је звијезда на прагу тог свог пријелаза астроном почиње да броји куцаје сата. Кад се звијезда приближи и пријеђе преко линије он у своме духу фиксира мјесто у посљедњем куцају прије него што се пријеђе преко линије и мјесто у првом куцају последије тога. Подозај линије у погледу на та два мјеста даје разломак секунде у којој се јавио пријелаз.

Год. 1795. британски астроном *Ројал* пронашао је да његов асистент, радећи са другим телескопом у исти мах, означавао своје биљежке прекасно, за пола секунде. Касније та „грјешка“ бјеше износила до 0.8 секунде. Сва разлика бјеше довољно велика да озбиљно поремети калкулације, и пошто астроном није сумњао да би томе могао он сам бити крив, бламажа је, наравно, пала на његовог асистента, и овај изгуби своје мјесто (Сравни: *Greenwich Astronomical Observations*, 1795., св. III., стр. 319., 339.). Год. 1820. *Бесел* је систематски упоређивао своја посматрања са посматрањима других посматрача једне те исте звијезде. Разлика бјеше за половину секунде. Касније је он чинио сличне експерименте

са *Аргеландером* и *Струвеом* и увијек је нашао персоналну разлику. *Бесел* (*Astronomische Beobachtungen der Sternwarte zu Königsberg*, VIII. 3., XI. 4., XVIII. 3.) настојао је да изнађе разлог те персоналне еквације са варијантним условима. Он је први био који се послужило изненадним ишчеђавањем или поновним јављањем звијезде мјесто сталног гibaња. Персонална разлика знатно се умањила. То изгледаше да доказује, како грјешка не лежи у савијивању сталног прогреса звијезде са изненадним куцајем сата. Наредни корак бјеше тај да се мењају куцаји, с резултатом, да за *Бесела* посматрања бјеху касније учињена са сатом који је куцао пола секунде него ли са сатом који куцаше секунде, услед чега *Аргеландер* (*Argelander*) и *Струве* (*Struve*) не показивају партикуларну промјену. Испитивана је и друга тачка, наиме, ефекат видљиве брзине звијезде; у мирним границама персонална еквација није се промјенила.

Око 1838. год. персонална еквација почела је да обраћа редовну пажњу у астрономским, као што се то огледа из *Airys* (*Airy*) [*Greenwich Astronomical Observations*, 1838., XIII.] и *Gerling*-ових (*Герлингових*) [*Astronomische Nachrichten*, 1838., VI., 249.] апликација из те године.

Посве је природно било да се захтијевало упоређење астрономских рекорда (рабоша) са правим временом пријелаза. На сугестију чувеног математичара *Гауса* (*Gauss*), *Герлин* је удионо један вјештачки пријелаз, посматрани објект бјеше спора шеталица. По свој прилици то је прво мјерење реакционог времена. Године 1854. *Празмевски* (*Comptes rendus*, 1854., XXXVIII., 748.) сугерирао је један апарат који с једном освијетљеном тачком представља звијезду, и затварањем електричне струје смјеста пријеђе линију; упоређење правог времена са астрономовим рабом даје праву количину његове персоналне еквације (особне једначине). Почев од овог времена овамо пронађени су различити облици апарата и извела су се многобројна истраживања. Астрономи су пронашли, да се у таким посматрањима види да звијезда каткада

прерано прелази преко линије, а каткада преспоро; и да то зависи од сваке варијације у методи посматрања и духовном стању посматрача. (Историју персоналне еквације опширно је изложио амерички психолог у Кларк универзитету: *Sanford, Personal Equation*, у: „*American Journal of Psychology*“, 1888., год. II., стр. 3., 271. и 403.).

Али да се за часак обратимо једној другој науци. Нова физиологија, коју су основали Јани *Јоханеса Милера* (*Müller*), у којој су се појаве живота тумачиле физичким и хемијским процесима, — та нова физиологија бјеше субјекат знатног развића. Ди *Боа-Рејмон* (*Du Bois Reymond*), показао је како експерименталне методе и физикалне апарате треба примјенљивати на штудију физиолошких процеса. Мало затим *Хелмхолц* (*Helmholtz*) је мјерио брзину нервног пренашања (1850. г.), експериментат, ког је *Јоханес Милер* сматрао за фантазију. То је опет за собом повукло конструкцију миографа и примјену *Пувилеа* (*Pouillet*) методе мјерења малих интервала (размака) времена.

Додуше живци су само периферијски дијелови нервног система (живчаног састава); жеља да се мјери вријеме што обухвата мозжане процесе тек што није остварена. Така мјерења све до данас бјеху немогућа помоћу директних физиолошких метода. Додуше ствар је била прилично јасна, да су мозжани процеси у уској вези са духовним процесима. Тај поглед довео је до тога, да су се сличне методе примјенљивале и на жива људска бића. Надражај се аликовао (примјенљивао) на коњу, на око или на уво и доба, што је потребно било да субјекат (особа на којој се експериментирало) реагира (одговара) са мишићним покретом, бјеше мјерено. Пошто је субјекат могао казати шта је искуеио у различитим варијацијама експеримента пронашло се да је могуће мјерити вријеме осјета, акције и т. д. Физиолошки процеси одговарајући тим процесима бјеху донекле познати. Додуше, убрзо се открило, да се други духовни процеси, и пр. дискриминације (разликовање), асо-

цијације (веза), и т. д. могу тако удесити да се и они мјере.

Год. 1865. *Дондерс* (*Donders*) је почео систематски да обрађује проблем психолошког времена мјерења, а за њим се појави и рад бечког физиолога *Сигнемунда Екенера* (*Exner*). *Хелмхолц* је већ управљао експериментима свога Јака *Екенера* у мјерењу времена сензације (осјета); 1877. год. публиковао је рад *Ауербача* (*Auerbach*) и *Криса* (*Kries*) из његовог берлинског лабораторијума.

Додуше, интересовање физиолога кретало се у главном у дедукцијама које су извађале у погледу на мозжану акцију. Па и из простијих облика реакцијоног времена количина физиолошког знања што је добијено бјеше мала, и за сложеније форме тога та је количина износила нулу. Због тога је било посебно природно, да су физиолози морали мало више завршити у тај предмет (Историјску страну експерименталне реакцијоног времена излажу: *Viccolò, La legge del tempo nei fenomeni del pensiero*, Milano, 1883.; *Ribot, La psychologie allemande contemporaine*, Paris, 1885.; за књижевност тога проблема најбољи је: *Jastrow, Time Relations of Mental Phenomena*, New York, 1890.).

Већ из ово неколико ријечи види се, да су те двије науке, астрономија и физиологија, откриле и развиле методе за испитивање духовних времена; даље развиће бјеше ствар психологијина. Једно друго врело нове психологије налази се у физиолошкој штудији чулних органа.

Најочитија метода за одређивање функција живца и живчаних органа коже, носа, ува или ока састоји се у томе, да се живи субјекат пита шта осјећа кад се примјенљују различити надражаји. На тај начин дошло се до великог дијела знања о сензоричким (сензитивним, сенсибилним, осјетним) функцијама нервног система. Додуше, у тој форми проблем је чисто психолошке природе. Испитати да ли кожа „осјећа“ топлоту са физиолошког гледишта је индиректно (посредно) питање. Физиолошки живци коже могу одговарати топлоти са неким хемијским процесом. Да они одговарају тако може се закљу-

чити на темељу хипотезе о корешношћеници између јављања осјета топлоте и акције живца. (Наравно ја овдје не говорим о чисто објективним физиолошким експериментима живаца). Директно питање јесте питање психологије; од физиологије се оно иште ради своје сопствене сврхе, и психолошки се подаци сабиру све дотле докле су од употребе на овај начин. Додуше, физиологија је „физика и хемија тијела“, и чим психолошка дата престану захтијевати физичке дедукције и интересовање физиолога уопће престаје. И студија психологије осјета и акције образовала је и још образује значајан дио физиологије.

Историјски узето, студија осјета коже добила је свој први велики потицај од *Ернста Хајнриха Вебера* (Weber) у његовој монографији: „Tastsin und Gemeingefühle“ (изашло у Вагнеровом „Handwörterbuch der Physiologie“, 1851., III (2), 561., а и сепаратно; о Веберовом животу види: *Ludwig, Rede zum Gedächtniss an Ernst Heinrich Weber, Leipzig 1878.*). После овог рада видимо читаву поворку изјављених истраживања у лабораторијама *Лудвига*, *Ди Боа-Рејмона* и њихових ђака (Сравни: *Funkh & Hering, Physiologie der Hautempfindungen und der Gemeingefühle*, у: *Hermann's Handbuch der Physiologie*, 1880., III. (2), 287.; *Brauns, Nouveaux éléments de physiologie humaine*, Paris, 1888., II. св.).

И физиологија ока такође је много побудила психологију вида. С обзиром на функције оптичког система физиологија тежи да је дошла иза диоптрике ока. Скоро сво даље знање састоји се из дедукција из духовних искустава објекта. Примјера ради физиолози скоро ништа не зна о функцијама мрежњаче. Но, психолошки осјети боја и њихових комбинација могу се тачно мјерити. Петица је да је испитивано виђење боје и да су та испитивања већим дијелом била дјело физиолога и физичара; али становиште је постало у главном чисто психолошког карактера. То се нарочито огледа у *Кениговим* (König) испитивањима, из којих су физиолошке дедукције практички искључене. За различите друге фе-

номене као што су оптичке илузије, појаве монокуларног и бинокуларног простора до данас немамо се чему надати изузев психолошког знања; и истраживања *Херинга* (Hering — бивши професор физиологије у Прагу а после у Лајпцигу: „Der Raumsinn und die Bewegung des Auges“, у: *Хермановом* поменутом дјелу III, 1879.), *Хелмхолца* и других могу се узети као директни прилози психологији.

Постоји и трећа наука, чији је утјецај данас најјачи. Физика је — теоретички — координисана наука психологије. Свако директно искуство има своју објективну (или физичку) и субјективну (или психолошку) страну. И онда, фундаментална наука о природи је физика, а о духу опет психологија. Додуше, практички, психологија је добијала непропјенљиву протекцију и непрекидни низ дарова од најмоћније науке модерних времена. Фотометрија *Ламберта* (Lambert) не само да је довела до метода модерне техничке фотометрије, већ и до мјерења наших осјета свјетла. Закон релативности — још прије *Фехнеровог* времена — успоставио је *Буге* (Bouguer), *Масон* (Masson), *Араго* (Arago), *Хершел* (Herschel) и *Штајнхајл* (Steinheil) за свјетло. Студија грјешака посматрања у физичкој и астрономији не само да је довела до науке физичких мјерења, већ и до науке психолошких мјерења. *Њутн* (Newton), *Јунг* (Young) и *Максвел* (Maxwell) не само да отпочеше науку о етерском треперењу, већ и науку о осјетима свјетлости. Закови механике примјењивали су се не само на мртве објекте, већ и на резултате наших рођених волуција. У истину свака област у прогресу експерименталне психологије бјеше и јесте у уској зависности са успјесима физике и технологије.

(Наставак сл.)

Пошљите претплату на „Школски Гласник“.

Суђење и закључивање.

Од

ГВР. КОМПЕЗРЕА.

Прево

ВАСА СТАЈИЋ.

СУЂЕЊЕ И ЗАКЉУЧИВАЊЕ.

Разна значења речи „суђење“. — Суђење и речења. — Суђење је битан акт духа. — Разне врсте суђења. — Априоритети и негативни судови. — Општи и појединачни судови. — Примативни и изведени судови. — Суђење и веровање. — Десинација закључивања. — Услови закључивања. — Израз закључивања у речима. — Закључивање и силогизам. — Индукција и дедукција. — Њихова употреба у наукама. — Индукција сведена на дедукцију. — Равалике које и њидале остају. — Правила индукције. — Правила дедукције. — Значај закључивања.

Разно значења речи „суђење“. — У говорном француском језику реч суђење је скоро увек синонимна тачности духа. Речи за неког да има суђења, значи тврдити да он има здрав разум, да лако разликује истину од неистине.

„Суђење је, каже Кант, црта којом се одликује оно што се зове здрав разум, и недостатак у здравом разуму се не може изразити никаквим студијом. Ограничењу разуму ће се залуду дати збирка правила, залуду ће се, на неки начин, на века икалхитати ствара знања; ученик треба да има већ сам од себе способност да не има тачно судити. Личине, суди, политичар, могу имати у глави много правила политичких, правичких или политичких, а ипак бити слаби у примени, јер њих били уверени у овој врсти суђења примерима и реалним појавима...“

У овом смислу, суђење претпоставља, не само природно тачност духа, него и употребу закључивања. Оно је скуп интелектуалних способности, можда најдрагоценијих од свих, пошто оне чине правилне и тачне духове: њих васпитање интелигенције треба нарочито да стави себи за сврху.

Али у психологији реч суђење има сасвим друго значење. Суђење је психолошко синоним тврђе: оно је акт којим дух тврди оно или оно. И најгрубља заблуда је суд, и најнетачнији духови суде као и тачни, и ако не толико добро.

Суђење и речења. — Суђење се, дакле, може дефинисати: *интелектуална радња којом дух тврди, било егзистенцију неког предмета, било односе међу двама идејама.* Израз суђења речења јесте речења.

Дедуктивно закључивање је тако исто интелектуална радња, и његов израз речења јесте силогизам, то јест низ од три речења.

У свакој речења има три термина, подмет, то јест ствар или личност о којој се говори; атрибут, то јест својство које подмет одређује; глагол, то јест снова која спаја подмет и атрибут.

Исто тако има три елемента и у сваком суду: две идеје, идеја предмета (ствари или

личности) чије својство одређујемо; идеја својства које приписујемо том предмету; и акт тврђења којим дух изјављује да својство пристаје или не пристаје уз предмет.

Суђење је битан акт духа. — Ми смо већ показали (лекција IV.) да је суђење битна радња интелигенције. Као што је то рекао Жан-Жак Русо: „Способност којом се разумно биће одликује јесте то што уме да да смисао оној малој речи *јест*“.

Глагол *бити* је одиста по превасходству глагол, у извесном смислу јединствен глагол. Други глаголи, глаголи атрибутивни, само су стапање у једну реч: 1^а једне идеје, идеје о радњи или о каквом било стању, 2^а глагола *бити*, који париче тврђу.

Разне врсте судова. — Суђење дакле није нарочита радња интелигенције. У истину сваки акт интелигенције постаје суд. Опозити, замислити, схватити, сетити се, закључивати: све то значи мислити, све је то у ипн мах и суђење.

Према томе, има разних врста судова. Могао би их се бројати опшито, колико функција обухвата интелигенција; и у овом смислу би се разликовали судови свести, судови чула, памћења, маште, ума.

Него судова, ма из кој интелектуалног извора да потичу, показују, у облику речења које их изражавају, друге разлике, по којима их можемо сврстати у извесан број категорија.

Судови афирмативни и негативни. — Обично се разликују: 1^а С обзиром на квалитет, судови *афирмативни* и *негативни*, према томе да ли речење које их преводје постављају подударње или неподударње двеју идеја. Али су негативни судови такви само по облику: у основи својој они увек садрже тврђу, тврђу да подмет и атрибут не пристају један уз другог.

Општи и појединачни судови. — 2^а С обзиром на квалитет, појединачни и општи судови. Општи судови су они који за подмет имају реч која означава целу класу бића или предмета: „Сви људи су смртни“; — „Сва тела се простру“. Подмети појединачних судова се, напротив, примењују само на један део класе бића која се има на уму: „Нека тела су светла“. С овог гледишта би се могли разликовати и *индивидуални* судови, који се примењују само на једну индивидуу.

Разлике које смо означили јесу *формалне* разлике, оне потичу од облика речења.

Друге, важније разлике потичу од битних карактерних црта самих судова.

Примитивни и изведени судови. — Тако се могу судови поделити у два разреда, према томе да ли су непосредан резултат функција стисања, чулне перцепције: то су примитивни судови; или потичу из рефлексивног упоређења двеју идеја претходно стечених: то су изведени судови.

„У тренутку кад говорим, сунце сија“, „пада снег“, „луца гром“: ето примитивних, непосредних судова.

„Сунце је непокретно“, „снег је скривута вода“, „гром је феномен електрицитета“: ето изведених судова.

Стара психологија је назив судова задржавала за изведене судове. Сваки суд, говорило се у њој, претпоставља рефлексивно поређење двеју идеја претходно стечених. Давас је оне признато да чула и свест већ од прве своје појаве дају прилике правом суђењу, које у најмању руку састоји у тарђењу egzистенције неког предмета или феномена.

Суђење и веровање. — Суђење се у својим тврдњама руководи *evidencijom*, очигледношћу, то јест јасном и разговетном перцепцијом било неког предмета, било односа неког предмета према другом неком предмету.

Иначе је суђење некад истинито, некад лажно; заблуда је суђење, као и истина. Суђење је дакле исто што и *веровање*. Веровати, судити, мислити, то су синонимне речи.

Дефиниција закључивања. — Закључивање је, као и суђење, нарочита радња духа, интелектуални акт који се не може свести ни на један други. Код активности интелигенције има три ступња, три битна момента: схватање, или имати идеје; судити, или здружити схватања; закључивати, или везивати судове. Него као што је суђење сједињавање двеју идеја, везаних актом тврдње који је изражен глаголом *бити*, тако је и закључивање веза судова оближњих узајамно на такав начин да последњи изгледа оправдан резултат и пузна последица првих.

Услови закључивања. — Закључивање дакле садржи разне претходне радње: оно претпоставља, прво, да су идеје, које ће бити грађа закључивања, разговетно схваћене; друго, да су, у претходним судовима, међу овим идејама утврђени већ познати односи; најзад, да су саме ове тврдње наизвише упоређене једна са другом.

Први акт закључивања ће састојати у томе да се из овог упоређења изведе нов суд који је у претходнима већ садржан. И због тога, закључивање се ослања на начела позајмљена од ума. (Видите Лекцију XII.)

Израз закључивања у речима. — Ми смо већ рекли, исто као што суд има свој израз у реченици, тако и закључивање, кад је строго изражено, ствара силогизам, то јест доказ образован из три реченице. *Бог је савршен; добродоја је савршенство; дакле Бог је добар.* У сваком силогизму, као у овом који смо узели за пример, има три идеје: *Бог, добродоја, савршенство*. Једна од ових идеја служи као посредник, као термин поређења међу другим двема; код одабраног примера је то идеја савршенства. Зове се *средњи термин*. Сукупно упоређујемо с овом идејом савршенства

друге две идеје које се споразумно зову *велики* и *мали* термин, *Бог* и *добродоја*; и, пошто се увери код прва два суда, зову се *премисе*“, да постоји подударане, слагање између идеје савршенства и сваком од других двеју идеја, онда се у закључку тврди да има подударане, слагања и између идеје Бога и идеје доброте.

Наполетку, на упоређење идеја се примењује математички аксиом који каже: „Две количине, од којих је свака једнака некој трећој, једнаке су међу собом“. Додајмо, не улазећи у друге појединости, пошто не мислимо овде излагати толико сложену теорију силогизма, да свака од двеју премиса има своје посебно име: *већа* премиса се зове она која садржи велики термин, *мања* она која садржи мали термин.

Закључивање и силогизам. — Силогизам дакле није исто што и закључивање. Треба се чувати, па не мешати унутрашњи акт духа који суди и закључује с преводом тога акта у речи.

У осталом, сви закључци се не дају изразити у тако једноставном, тако кратком облику, какав је силогистичан доказ. Код већине наших закључака су премисе другаче сложене, него код елементарних силогизама, личних ономе који смо навели. Обично има више малих премиса, па је, према томе, упоређење премиса деликатно и мучно. Дух долази до закључка тек по цену великог напрезања пажње.

Са друге стране, ретко је да мислилац који, и најстрожије, закључује, даје свом закључивању силогистичан облик. У разговору, у говорима, књигама, скоро никад се не служи силогизмом, који својом јасношћу и тачношћу не може откупити неагрешност и падаптерију. Чак и у научним списима су се већ одавна одрекли употребе силогистичних облика, које су богослови средњег века покушавали да одрже у поштовању.

Нема дакле разлога да се преко мере задржавамо код учених правила силогизма. Утањана и дубока студија силогизма, какви су завршили логичари, може интересовати оне који хоће темељно да познају рад и механизам закључивања; али је она више занимљива него корисна, и ни мало не може допринети развијању вештине закључивања у пракси.

Индукција и дедукција. — Што је важније, јесте испитивати да ли у стварности има један или више разних облика закључивања.

Сви психолози, сви логичари* разликују *индукцију* од *дедукције*.

Индукција се пене од појединих истина до опћих, од чињенице до закона; дедукција, напротив, слази од опћих до појединачних истина, од начела до последице. Или још, индукција иде од одеља до целине, од мањег на више. Дедукција иде обратним ре-

дом. Дедуширати значи разменити златан новац за ситан новац чију вредност представља златник; индукција је мало тежа радња, на први поглед недопуштена и нестварна, значи разменити неколико сребрњака мање вредности за златник велике цене.

Индукција и дедуција у наукама. — Објаснимо још боље разлику међу индуктивним и дедуктивним закључивањем. После ћемо видети да ли је разлика оволико стварна колико пријатна.

У наукама посматрања, експериментисања, се пре свега нидуира. Пошто су чињенице већ проматране и констатоване, онда се генерализује. Тврди се да ће топлота увек и свагде проширити тела подвргнута њеном утицају; да ће камен, препуштен сам себи, под деловањем тежње, пасти на сваком месту и у свако време. Од једноставног опажања, понекад једног јединог, већном више пута поновљеног, прелази се на универзалну тврдњу.

У астрактним и егзактним наукама се скоро искључиво дедуира. Пошто су аксиоми⁶ и дефиниције⁶ постављени, траже се њихове последице. Од дефиниције трокута и круга се изводи, ослањањем на тај и тај аксиом, читав низ теорема⁶. Овде је радња закључивања очевито законита, пошто она састоји једноставно у објављивању истина које садрже већ признати принципи.

Индукција сведена на дедуцију. — У основи, и ако погледа да ова два облика закључивања упућују дух у два противна правца, логичка радња је у оба случаја иста.

У истину, у свакој индукцији има једна она истина која се подразумева, виши суд заједнички сваком индуктивном закључивању: то је рационално веровање у ред, у сталност, у једнообразност код сукцесије феномена. Кад физичар, пошто је видео да се две или три врсте тела прошире под деловањем топлоте, одлучио изјави да ће сва тела стављена под исти утицај претрпети исте измене, изгледа на први поглед као да је једини темељ његове индукције кратки низ чињеница које је он проматрао. А то ипак није тако, и оно што у истину даје право научнику да прихвати општи универзални закон, који он поставља, јесте претходно признато начело: Природа је увек сачиња сама себи.

Другим речима, сваки индуктиван закључак се може свести на силогизам чија је формула ово: Исти узроци стварају иста дејства (*бела премиса*); а ја сам утврдио два пута, трипут, да је феномен А био узрок феномену Б (*мала премиса*); дакле увек и свугде ће А имати за дејство Б.

Разлике које остају. — Индукција и дедуција су дакле само две објаве, два различита облика исте логичке радње. То међутим није разлог да заборавимо да сваки од њих има своја нарочита правила, своје властите за-

коне, који се проучавају у двома основним одељењима сваке логике, у логици индуктивној и дедуктивној.

Правила индукције. — Код индукције се треба пре свега, тачним опажањима, вешити и поновљеним експериментима, обезбедити да се случајан стичај двају феномена не схвати као сталан однос међу њима.

Правила дедуције. — Код дедуције треба пазити на признавати само дефиниције јасне, тачне, и начела која су или истине очевите саме по себи, то јест аксиоме, или индуктивне законе свесно проверене.

Значај закључивања. — Кад се познаје природа и развиј облици закључивања, онда је лако разумети значај ове интелектуалне радње. Без закључивања би људско сазнање било ограничено на уски круг непосредних интуиција ума и директних перцепција искуства. Људској интелекцији би било забрањено да изиђе из ограниченог видања чула, да схвати опће законе који сачињавају науку и по којима дух обухвата цели универзум.

Са друге стране, не треба заборавити да се закључивање може злоупотребити, да нас одвине логике изводи и вара, и најзад да се понекад може и о људском духу рећи оно што је Молијер рекао за кућу *Ученик жена*: Да умовање изгони из њих ум.

Нарочито претеривање са дедуктивном логиком, претерана примена закључивања на ма какав предмет, могу, од последице до последице, да нас заведу на закључке који су, и ако правилно дедуирају, опет зато потпуно противни нашим интересима, нашим потребама, противе се чињеницама.

РЕЗИМЕ.

109. Суђење је, у психолошком значењу, интелектуална радња која састоји у *свршењу* егзистенције неког предмета, или односа међу двома идејама.

110. Суд има у *реченици* свој израз речима. Он према томе обухвата три елемента, представља *подметком*, *атрибутом*, и *глаголом* који спаја атрибут с подметком.

111. Акт суђења је изражен глаголом *бити*.

112. Суђење је битна радња духа.

113. Према реченицама које их паразитирају, судови се могу поделити у више категорија: *судови афирмативни* и *негативни*, и *судови опћи*, *делимични*, *индивидуални*.

114. С обзиром на њихово порекло, судови су или *примитивни*, — они који су непосредни резултат неке од способности перцепције, — или *изведени*, који потичу из претходног употребења двеју идеја.

115. *Закључивање* је интелектуална радња која се не може свести ни на коју другу и која састоји у схватању односа између два суда.

116. Закључивање има свој вербални из-

раз у *снлогизму*. Оно садржи три реченице, прве две се зову *премисе*, последња је *закључак* и последица других двеју.

117. Закључивање се јавља у два облика: *индукција* и *дедукција*.

118. *Индукција* састоји у прелажењу од чињенице до закона, од делимичних истина до опних; *дедукција* се креће обратно, и слази од начела до последице, од опних до делимичних истина.

119. *Индукција* може међутим да се сведе на *дедукцију*: јер свако *индуктивно* закључивање претпоставља као *премису* која се подразумева ову рационалну истину: „Исти узроци стварају иста дејства“.

120. *Закључивање* је један од битних услова за развијање *интелигенције*, која би без њега остала ограничена на уски круг непосредног искуства.

Народна просвета.

Друштво „Просвета“ за првих десет година.

Друштво „Просвета“ у Сарајеву од 1902. до 1912. издало је на штипендије и приносећима у свима школама 503.334 кр.; отпремила за шегрте 1037 деце и издаци на њих 29.148 кр.; њезином помоћу основано је 86 земљорадничких задруга, за што се издало 26.116 кр.; Српским Соколима и Пољацима (друштва за сузбијање алкохолизма) дала је 4750 кр.; на аналафетске течајеве, на издавање књига за народ и на стварање народних књижица потрошено је 117.309 К. По том је „Просвета“ за ових десет година издала на просветне и културне сврхе 555.451 кр. Шта је „Просвета“ приредила за ових задњих година Србима у Босни види се најбоље по овом: до 1902. г. они су имали свега 29 академски образованих људи, а од те године, т. ј. од оснивања „Просвете“, па до данас њезином помоћу је свршило 39 правника, 17 филозофа, 5 лекара, 5 ветеринара, 12 техничара, 5 економа, 3 фармацеута и 6 из осталих струка, то значи 92 човека само на великим школама. Број чланова „Просвете“ стално расте. Док је 1903. г. имала свега 3251 члана, она данас броји више од два пут толико 6780 (15 запештача, 114 добротвора, 1180 утемељача и 5471 помагача). Данас када су се из „Просвете“ издвојиле привредне ствари, (један део тих ствари је узела на себе „Привреда“, а други „Савез Земљорад. Задруга“), она је постала чисто културно-просветно друштво.

Словеначка Дружба Ћирила и Метода, одржала је овогодишњу своју 27. скупштину у Трсту 21. и 22. септ. о. г. По извештају тајничкомо дружба је у току ове године основала у Крањској 9 нових подружница које имају 7800 чланова. И у Штајерској је основано 9 нових подружница, те у свему има у тој покрајини 79 подружница са 4400 чланова. У Корунској има 10 подружница са 250 чланова. У Горици је основано 5 нових подружница са 47 чланова, а у свему 2250 чланова. Сам Трет има 17 подружница са 1900 чланова. У Истри су 3 подружнице са 200 чланова. У Бечу 2 подружнице са 130 чланова. У свему има 265 подружница са 17.000 чланова. Осим тога има својих подружница у Америци које вредно помажу дружбу.

Успеси друштвеног делања с обзиром на материјална средства били су повољни.

Дружба издржава 19 забавишта и три потпомаже. Год. 1911/12. било је у тим забавиштима 1408 деце. Прошле године издржавала је 37 школа са 37 разреда. У њима је било 3124 детета. На тим школама било је 15 учитеља и 17 учитељица. Због недостатних новчаних средстава укинута је место путујућег учитеља за Штајерску.

Дружба је имала у 1911. прихода: 297.173 К 18 фил. Од тога су редовни приходи 150.945 К 48 фил. а ванредни 146.227 К 70 фил. Издатака је било 494.219 К 37 фил. Мањак је покривен из главнице и Ботничке задужбине.

Према прорачуну за 1913. г. Дружба треба да изада 334.850 К а да прими 140.000 К. По томе би било мањка 194.850 К. Но дружба се нада да ће то Словенци скупити, да се не би морала дирати главница. После достојанственог аборовања од два часа, скупштина је завршена народном химном: „Хеј, Словани!“

Учитељство.

Учитељска организација.

Цаљ и начини учитељског организовања.

1. Циљ организовања.

Желимо, да школу преудесимо тако, да она служи у првом реду самоодржању васпитаника у животу.

Такоју школу могу створити: стручне школске власти и најверно, независно и приснојојо наплаћено учитељство. Стога

ћемо ми настојавати, да се из школе истисне нестручни елементи; тражићемо, да се учитељство са већом спремом пушта у живот; обавезаћемо сваког нашег члана, да се мора и даље усавршавајући; борићемо се против стварања личне слободе учитеља од стране власти; захтеваћемо, да учитељ буде увек онако наглашен, као и други чиновници са истом спремом и да за једну влашту учитељ обавља — као и сви други сталени — само једну дужност.

Изјава царице Марије Терезије да: „Die Schule war, ist und bleibt immer ein politicum“, још је и данас уверење власти, које управљају данашњом школом. Свака власт жели, да од школе направи stroj, из кога ће излазити деца погодна њеном одржању. Услед тога, данашња школа има да постигне више и то међусобно опречних циљева. Данашња школа жели, да развије душевне и телесне моћи ученика, да би од њих имала користи: конфесија, народност, држава, а не развија их, да би се својом снагом користио, у првом реду, васпитаник. Она, дакле, почиње задати кућу с крова. Малу дечку кљукамо ми данас знањима из хришћанске моралке, устава, историје и то чак и на неразумљивом језику. Данашња школа пити и учитеља и децу, а крајњи резултат је, да деца сво оно градиво које није за њих, за најкраће време потпуно забораве. Сем читања, писања и рачунања, ништа друго не понесу деца из данашње школе. *Стога ми и желимо, да у основној школи (која би трајала од 8. до 11. године) учи деце само читати, писати и рачунајући.* И наставне дисциплине, и општење учитеља са ученицима и међусобно општење ученика, треба да послужу развијању њихових и алтруистичких склоности. Читалачки предмети, да су проткани хришћанским моралом, али наука вере да се не предаје, јер „ништа не угуљује толико срца деце за божанске ствари, као кад га прерано упознајемо с њима. А какве се дубоке тајне хришћанске вере не расправљају све са нејаком децом, која немају потребна искуства, да их могу схватити. Шта у такој прилици и може друго наступити већ вербализам, који се као мемла оспе по души младалачкој велимо и ми са Карлом Лангеом. И што, даље, Господ Исус Христос догме и тајне није проповедао деци (па чак и не на неразумљивом језику), него одраслима.

Од 11. до навршене 15. године деца треба да похађају — место данашње бесмислене пофторне школе — школе, које ће бити у тесној вези са животом. По сеима желимо, да се установе мушке и женске ратарске школе, а по градовима занатлијске и трговачке школе. Сем тога, да се заведу обавезни тецајеви за момке и девојке, у којима би се они упознавали са свима оним социјалним установама, даље, са дужностима и правима, које ће они за кратко време, као чланови тих социјалних заједница, имати извршивати.

Можемо ли се икада надати, да ће наше школске власти, које имају стручне наслове, али нестручне чланове, спровести реорганизацију данашње школе? Никада. Стога морамо настојати, да те нестручњаке истиснемо из стручних тела. Како? Сваком даном приликом износимо сваки лош рад њихов. Према томе негативне резултате школског рада преписаћемо на њихов радни, једином речу: гледаћемо, да их као школске раднике дискредитијемо.

Напредно је учитељство, које стоји на висини свога позива. Напредан учитељ мора добро знати своју струку и мора имати љубави према свом позиву. — Данашње учитељство са мало спреме оставља учитељску школу. Ми желимо, да учитељ после свршених средњих школа тек доспе у учитељску школу. У учитељској школи да проведе 2 године дана, спремајући се једино на стручних предмета и практично. — Ми желимо, да тај интелигентни и спреми учитељ буде пристojно награђен, да се не захтева од њега да буде ништа друго, по једино учитељ, и да му се обезбеди грађанска слобода.

2. Начин организовања.

Да би могли постигнути истакнуту циљ, морамо се прво ми организовати. Сваки учитељ, који одобрава истакнуту циљ, треба да ступи у организацију. Код нас ће владаћи начело: „сви за једно“, али зато сваки члан организованог учитељства мора бити у првом реду учитељ и тек онда може бити странчар. Организовано учитељство ће се о сваком школском, учитељском и народном питању посаветовати, донети решење и решење без приговора извршивати. — Организовано учитељство ће сваке године једанпут одржати скуп свој, на коме ће: реасумирати рад прошле године, донети генерална решења у по-

гледу владања чланова према школским, учитељским и оним народним питањима, која директно или индиректно имају везе са нашим питањима, означити путеве, које треба следити, да би наша решења и остварити могли.

Навршни орган скупштине био би одбор, кога би скупштина бирала сваке друге године. — Одбору ће бити дужан сваки члан писмено поднети мишљење о сваком питању, које ће се на скупштини расправљати. Та мишљења ће одбор следити, и срећена поднети скупштини.

Коста Замуровић.

Правила „Савеза словенског учитељства у Аустрији“.

Сержа.

§ 1. Сврха је „Савеза словенског учитељства у Аустрији“:

- делати на развиту образовања словенског учитељства;
- подизати словенско школство уопште;
- бранити и подупирати права словенског учитељства;
- неговати и подржавати саобраћај са учитељством других држава.

§ 2. Ову сврху настоји „Савез“ постићи:

- предавањима и течајима за образовање;
- расправама о школским и учитељским питањима;
- надавањем новина, извештаја и других публикација о школству;
- изложбама учила и стручних дела;
- приређивањем скупштине словенског учитељства;
- подупирањем појединаца и учитељских друштава;
- дружењем са осталим учитељским организацијама;
- употребом свих законитих средстава, која могу бити од користи по душевно, материјално, друштвено стање учитељства и школства.

Чланови.

§ 3. Сви су чланови „Савеза“ извршници.

§ 4. Члан „Савеза“ може бити само централно учитељско друштво, које заступа словенско учитељство једне или неколико покрајина у Аустрији.

§ 5. Чланом постане централно друштво,

које се пријави, те га оснивајући или избрани одбор прима.

О дужностима чланова.

§ 6. 1. Свако централно друштво плаћа за покривање трошкова свог, коју утачене опуномоћени делегати.

2. Свако централно друштво дужно је извршивати закључке делегата и одбора.

§ 7. а) Сваки члан „Савеза“ има право слати делегате заједничким састанцима, њиховим посредовањем постављати тамо предлоге, расправљати, гласати и бирати;

б) постављати писмене предлоге за главне скупштине;

в) сваки члан има право служити се својим матерњим језиком, у којем ће се такођер и публикације издати. Важије публикације издаје се у толико језика, колико их буде заступано у „Савезу“.

О главној скупштини.

§ 8. Редовна се главна скупштина одржава сваке 2. године, изванредне одређује одбор.

Свако централно друштво има право слати на главну скупштину 8 делегата. И мањи број присутних делегата за поједина централна друштва има потпуно број гласова.

Састанци делегата врше се у аустријским градовима по закључку већине. Ови састанци

а) расправљају и потврђују по одбору састављени дневни ред, а тако и предлоге, којима је сврха појурити постигнуће циља, што га правила прописују;

б) бирају на 2 године председника и тајника исте народности, 2 потпредседника и благајника. Код избора председника пазе се на народности;

в) надаље бирају 6 чланова одбора тако, да буду заступане све народности;

г) одлучују о призивима искључених чланова;

д) одобравају закључке рачуне и пројекте.

Закључци главне скупштине ваљани су за све чланове, ако су прихваћени једноставном већином присутних делегата.

Избори се обављају листићима.

Приходи.

§ 9. Приходи друштва биће приноси чланова, дарови и добитак од публикација.

Одбор „Савеза“.

§ 10. 1. Одбор „Савеза“ сачињавају председник, два потпредседника, тајник, благајник и 6 одборника.

2. Одбор се састаје барем једанпут на годину у граду, који је одређен на задњем састанку.

3. Одбор се стара за постигнуће циља, означеног у правилима, а нарочито саставља дневни ред главне скупштине те изиња:

- везине закључке;
- прима и расправља предлоге, приспеле од чланова;
- отправља све послове, који се тичу „Савеза“, и то у језику, у којем се одржавала расправа;
- прима и искључује чланове „Савеза“;
- управља „Савезовим“ имањем.

4. За ваљаност одборовог деловања потребна је присутност најмање 6 чланова одбора те да закључак прихвати већина присутних. Код једнаког броја гласова предлог пада.

На главне скупштине и одборске седнице могу се позивати такођер заступници словенског учитељства из земаља угарске круне, који могу хоспитирати са саветујућим гласом.

Часници.

§ 11. а) Председник заступа „Савез“. У његовом језику биће писани позиви;

б) потпредседници заступају председника;

в) тајник подупише председника у свим стварима, саставља пословне листине, подписује скуна с предником све дописе и извештује о стању „Савеза“;

г) благајник прима и издаје новце само на писмени налог председников и тајников пристаком одбора.

Седиште и жиг „Савеза“.

§ 12. Савез има седиште онде, где стапује председник. Жиг друштва спрема председник а гласи: „Svaz slovanského učitelstva v Rakousku“. — „Savez slovenskog učiteljstva u Austriji“. — „Zwiazek słowiańskiego nauczycielstwa w Przedlitawii“. — „Союз учительства словинского в краяхъ австрийскихъ передлитавскихъ“. — „Zweze slovanskega učiteljstva v Austriji“. — „Савез словенског учитељства у Аустрији“.

Спорови у друштвеним стварима.

§ 13. Спорове решава одбор или главна скупштина. Против решења нема призива и сви ће се чланови подврћи правосудју.

Спорови о првенство једне народности не смеју настати, јер су сви народи једнаки а предлози се морају расправљати истим редом, којим су приспели.

Члан „Савеза“ аресираје бити:

§ 14. 1. Ко свој иступ писмено пријави на темељу правилног закључка своје главне скупштине;

2. ко није платио чланарине у току 2 године, и ако је био опомену;

3. ко је био искључен по одбору ради противног и „Савезу“ штетног деловања иза троградне опомене.

Искључени има право призвати се на главну скупштину.

О распусти „Савеза“.

§ 15. Савез се може разићи, ако се за такав одбор предлог одлучи главна скупштина делегата са $\frac{2}{3}$ свих гласова у присутности $\frac{1}{4}$ опуномоћених делегата. Ако се „Савез“ распусти, припада имовина друштвима, која су трајала до распушта, а раздели се у размеру броја њихових чланова.

Синдикати француских учитеља. Министарски савет у Француској, решно је на предлог министра просвете, да се до 10. септ. о. г. разреши све стручне организације француског учитељства. 24. авг. о. г. изишла је владина окружница у којој се каже да су се синдикати учитељски на скупу у Шамберију огрешили о своју васпитну задаћу према друштву и држави. Ти синдикати постали су средиште политичке агитације и огњишта народног прервата, а то влада не може трпети. С тога је издала од-

дуку да се синдикати разреше. Француски учитељи имају своју стару и моћну организацију *Les Amicales*. Та је организација застарела а постала је потпуно друштво, које се не брине за стање учит. staleжа.

С тога су млади учитељи установили 1905. г. своју стручну организацију у правцу радничких организација. Год. 1907. решено је у Нанту, да се учитељска организација споји са Стручним радничким удружењем у Паризу. 1910. г. је то остварено. Ове године је на скупу у Шамберију 50 подружница учитељских са преко 6000 чланова манифестовало за спајање са радничком организацијом. Влада је устала против учитељских синдиката, јер се у њима ширио противвојнички дух. Међутим учитељство није шло у организацију ради тога да негује противдомовински дух, него да се бори за боље стање свога staleжа, јер је влада до сад мало у томе што учинила. Достајаш је занимљив, јер напредује бој учитељства с француском републиком за свој staleж.

*

Још 80-тих год. прошлог столећа, тежили су француски учитељи да се staleжни организују. На педагошким зборовима о изложбама 1879. и 1887. г. износили су своје тражбе, у главном економске и настојали су да се staleжни уједине. Збор од 1887. год. решио је, да се у сваком департману организује „Удружење учитеља“, који су били обавезни да ступе у националну федерацију, но како је влада радила против тога федерација се није остварила. Народни учитељи и учитељице груписали се у „Удружења бивших ученика учитељских семинара“, „Педагошка удружења“, „Удружења за међусобно помагање“ и томе слично, а та су удружења власти тригле.

Год. 1900. однос власти према учитељским удружењима изменио се у повољном правцу и тада су у току године дана по свима департманима у Француској поинкла „Удружења пар. учитеља и учитељица“ или како их тамо кратко зову „Удружења“ (*Amicales*). 1900. год. састао се први конгрес Удружења на којем се ујединила у федерацију.

Тај млади Савез пре свега је отпочео борбу за материјално побољшање и 1906. г. Савез је извојевао знатна материјална побољшања. После тих добитка, изгледа, да је енергија Удружења нешто малаксала. У то

доба у читавом низу бољих места основане су специјалне организације млађих учитеља, са доста изразитим синдикатским уређењем.

Наполетку, октобра 1905. организовао се „Синдикат пар. учитеља сенског департмана“. Када су организатори у смислу закона то званично пријавили, њих и часнике синдиката повукли су на суд. У корист учитеља устали су у француској комори социјалисти. Суђење је било прекинуто, и министар председник Руџе најавио је у комори (7. нов. 1905.) да ће се синдикати учитељских трпети до објаве „Правила о чиновницима“ (што до сад још није учињено). После те изјаве у свима редом департманима почели се организовати учит. синдикати, а 22. фебр. 1906. г. понизила је и национална федерација синдиката учитеља и учитељица нижих школа*.

Не обзирјући се на свакојаке сметње од стране власти читав низ учитељских синдиката ушао је у скуп радничтва, а год. 1907. сва федерација прикључила се општем Радничком Савезу. Услед конфликта који се разијали између учитељства и виших власти, синдикати су смело подизали свој глас у заштити другова и осуђивали неправедност власти према гоњеним или скинутим учитељима. То им је привукло нових чланова. Прогонство понеке учитеље и часнике синдиката, влада је ипак остала при политици „триглења“, изреченој у комори 7. нов. 1905. год.

У другој половини августа о. г. одржан је у Шамберну редован конгрес синдиката. Представници штампе нису били присутни на седницама конгреса и у штампи се појавили неодређени гласови о томе, да је конгрес довео читав низ одлука о подизању плате, која је према садашњој скупојни самим недостатна, о уређењу плате учитеља и учитељица; да је послао неколико поздравних разним радничким организацијама и Радничком Савезу и да је решио да створи парочите благајнице за помоћ учитељима члановима синдиката, који хоће да се опросте војничке дужности. Сличне касе постоје уз многе staleшке организације и зову се „Војнички Су“, (по повну од 5 фил.). Конгрес је препоручио својим синдикатима да ступају у такве благајнице, где оне већ постоје.

На неколико дана после завршетка конгреса, одржао се министарски савет, на којем је федерација била обложена као да води

пропаганду против отаџбине и да компримира народну школу, а синдикатима учитеља било је наређено да до 10. септ. о. г. прекину свој рад и распусте се.

Недавно је у Паризу суђено члановима радничких синдиката, који су шиљали новац својим друговима из „Војничког Суса“, а у новца и антимилитаристичке прогласе. Свакојак је тај факт дао повод сумњи да тако што могу радити и учит. синдикати, и ако они најоштрије протестују против таког тумачења њихових резолуција.

Строги и неочекивани поступак министарског савета затекао је изненадно учит. синдикате. Осим тога због великог школског одмора немогуће им је било сазвати опште зборове, преко потребне за донашање одлуке о укидању организација. С тога се већина синдиката обратила министру за продужење рока, но он их је одбио.

Септ. 11. изашао је рок, који је дат синдикатима за ликвидирање њихових послова. Девет синдиката решило је да се одазову наређивању власти, при чему се неки од њих одмах решили да оснују нову сталешку организацију. Већина синдиката одгодила је опште зборове и још није дала никакав одговор влади, а неки часници поднели су оставку да избегну гоњења. Но два синдиката: Сенски и Буш-де-Ронеки (Марсељ) означили су наредбу министарског савета незаконитом и отказали су послушност.

Ко ће победити у тој неравној борби, показаше скоро будућност, а тако исто и то хоће ли федерација учит. синдиката, који има око шест хиљада чланова, сасвим престати. Свакојак не и француска комора рећи у тој ствари своју реч.

„Школа и Живљ“.

Друштво Словеначких Учитељица приредило је о школ. одмору течајење за усавршавање у шву и кувању. Течајеви су завршени у другој половини августа. У куварском течају главна је ствар практично кување, које допуњују унутштва председнице течаја. Осим тога је било на течају предавања општег значаја у којима се расправљало разна питања која су важна за учитељице. Предавало се о хигијени куће, детета, о школ. хигијени, о првој помоћи болеснику и о разним медицинским питањима. Осим тога предавано је о младим злочинцима, о заштити занемарене деце, о женама и њиховим правима. На за-

вршетку приређен је обед који је имао сврху да покаже успех куварског течаја. На обеду су, осим предавача и слушалица биле угледне званнице, којом приликом је наречено више ваљаних беседа у корист така корисна рада. Највише заслуге за ове течајење има Јерица Земљанова, која је проучавала разне женске заневе нарочито чешке, и по њихову узору отворила и ове течајење. Од владине стране, слабо су до сад били помагани такви течајеви иако они имају велику важност не толико по саме учитељице, колико помоћу њих по саме школе и женски подмладак.

Практичне обраде.

ОГЛЕД ИЗ КАТИХЕЗА ЗА IV. РАЗРЕД ОСНОВНИХ ШКОЛА.

По ШТИГЛИЦУ и ВЕБЕРУ
приредио ВЛАДИМИР ДАКИЊ.

3. КАТИХЕЗА.

О другој највећој заповести Божијој.

а.) О ЉУБАВИ ПРЕМА БЛИЖЊЕМ.

Припрема. — Птица се помоћу својих крила диже у ваздух. И нашој се души потребна крила ради тога, да би се своме Богу могла подигнути. А душина крила, помоћу којих се она Богу диже, јесу љубав према Богу и љубав према ближњем. Ви сте о љубави према Богу прошли пут учили. (Понављ. 173—175.* п.)

Љуби Бога највећма на свету! — то је прва хришћанинова дужност. Сам је Исус Христос рекао: „То је највећа и прва заповест!“ Али то још није све. „Љуби ближњег својега као самога себе!“ То је друга највећа заповест. Али како се то има разумети? То вам неће бити сасвим јасно. Исто тако није то било јасно ни једноме јудејском законнику. Он је запитаво Исуса: „Учитељу, шта ћу чинити да добијем живот вечни?“ Исус му одговори: „Шта је написано у закону, тако читаш?“ А законик рече: „Љуби Господа својега свим срцем својим и свом душом својом и свом снагом својом, а ближњег својега као самога себе.“ (Лука 10. з. п.) А Исус му рече: „Право си одговорио: то чини и

* Катихизисе Др. Георгија Летаћа, епископа темнишарског.

бићеш жив!" А учитељ закона хтеде да се оправда, те рече Исусу: „А ко је мој ближњи?" Тада Исус, да би му то растумачио, изговори причу о милостивоме Самарјанину.

[Знате ли, децо, ко је то Самарјанин?... Света земља, у којој живљаху Господ наш Исус Христос, делила се на три дела: Галилеју, Самарију и Јудеју. Човек из Самарије дакле зове се Самарјанин. Људи из Галилеје и Јудеје, дакле Галилејци и Јудејци, страшно су мрзели Самарјане и нису хтели с њима ни да говоре. Галилејци из велике мржње према Самарјанима, када су ишли у Јерусалим, нису хтели да иду преко Самарије, него су је обилазили, ма да их то стајаше много времена].

Серха. — Данас ћемо учити о *љубави према ближњима нашим.*

I. Излагање

Неки Јудејац силажаше из Јерусалима у Јерихон. На путу га нападоше разбојници и свукавши све с њега, ранише га, па отидоше оставивши га пола мртва. Истим путем силажаше и један јудејски свештеник, виде рањенога земљака својега, али не окрену ни главе своје на њега, него оде даље својим путем. Мало затим, али прође туд и некакав јудејски левит, па кад виде пострадалога, не сажали се на њега, него га такође обиђе. Мало време дуго не трајало, али пролажаше туд и некакав Самарјанин. Када опази пострадалога Јудејца, он, кога су Јудејци толико мрзели, сажали се на њега. И приступивши к њему, зави му ране и зали их уљем и вином: п посадивши га на своје колаче, одвесе га у гостионицу и неговаше га. А када крене даље, навади четрдесет новчића, даде их крчмару и рече му: „Гледај га и ако што више потроши, ја ћу ти платити, када се вратиш". — Сада Исус запита законика: „Шта мислиш, који је од оне тројице био ближњи ономе, што су га ухватили разбојници?" А он рече: „Онај, који се смилдова на њега". А Исус му рече: „Иди и ти чини тако!"

Ова је прича веома поучна. Законик је хтео да зна: „Ко је мој ближњи?" Какав му је одговор дао Исус?... А сада ћемо тачније да разгледамо ову причу.

II. Тумачење.

1. (Шта нам заповеда друга највећа заповест Божја?) — Друга највећа заповест Божја вели: „Љуби ближњега својега као самога себе!" Да ли је онај свеш-

теник и онај левит јудејски тако љубно ближњега својега?... Они пролазе сасвим без срца према пострадаломе земљаку својом. Они су мислили: „Што бих ја мењао себи бригу за врат? Он ме се ништа не тиче!" Али, да је пострадали био какав богат човек? Да, они би тада већ узели бригу рањеникову на себе. Зашто?... Али помоћи некоме само ради новца или ради друге какве користи, да ли је то права љубав? Није, то је само привидна љубав. Али Самарјанин није био такав. Пре свега Самарјане су Јудеји мрзели, он није био ни земљак његов, као свештеник и левит. Па он ипак није ни један тренутак оклевао, а да му не помогне. Он је мислио у себи: „Када бих се ја у таквоме жалосном положају налазио, о како бих се радовао, када би ми ко притекао у помоћ! Исто се тако и ја морам смилovati на сиротога брата мојега!" Самарјанин је учинио оно, што нам заповеда друга највећа заповест Божја. Друга нам највећа заповест Божја заповеда да љубимо ближње своје, као сами себе. (П. 176.) Не да их љубимо зато, што бисмо се отуда каквој користи надали или само да се чини, као да их љубимо, него да их љубимо као сами себе.

2. (Ко је наш ближњи?) — Замишлите само, децо, у каквом бедном положају беше овај путник! Он лежаху сав испребијан и без помоћи на земљи. Ко би могао, а да се не сажали на њега? Тај би морао да има срце од камена. И туд пролажаше један свештеник. Па пита он чини?... Стаде, виде рањеника и помисли у себи: „Шта ме брига за тога страног човека? Ја га не познајем! И сасвим мирно оде даље. — Одмах после тога стиже и левит, такође Јудејац, као и рањеник, и он исто тако виде рањенога. Али ни он не осећа никаквога сажалења, него помисли у себи: „То је какав странак. Што бих се дуго задржавао! Још би разбојници и мене могли напасти. Пожурну се, да бих што пре отишао одавде". — Најпосле стиже Самарјанин. Да ли је и он тако без срца? Не, он не испитива дуго, ко је тај човек, него чим опази несрећника, он се одмах смилва на њега. Он га тако љубавно дигне са земље као да му је био најбољи пријатељ, а не Јудејац, који Самарјане толико мрзи. Како нам се, децо, допада овај поступак?... Он се и Спаситељу јак допао. Зато је он и рекао законик: „Иди и чини и ти тако!" Сваки је човек на свету

наш ближњи. (П. 177.) Сви смо ми браћа и сестре. Ми не смемо прво да питамо, да ли је он богат или сиромаш, да ли је он православан или католик или назарен, да ли је он наш пријатељ или непријатељ. Никоме не смемо ускратити своје љубави, свакоме човеку требамо да отворимо своје срце. Наша љубав треба да је општа. Али, разуме се, да нам сви људи нису подједнако блиски. Родитеље, браћу и сестре, родбину ми морамо више да љубимо, него друге људе, који нам то нису. Ако треба помоћи пострадалима, онда ћемо прво Србину брату помоћи, а тек затим и другима, ако нам се може.

3. (Како ћемо љубити ближње, као сами себе?) — Али каква је права љубав према ближњему? Погледајте на Самарјанина! Чим је видео пострадалога, одмах му је и помогао. Он није дуго викао: „Јадни човече! У каквом си бедном положају!“ — него је одмах помогао уколико му се је помоћи могло. Он му је привезао ране, однео га је у гостионицу и још је уз то и сав трошак за издржавање му подмирио. *Ближње ћемо јавно љубити као сами себе, ако им добра желимо, а где можемо и чинимо.* (П. 178.) Одиста права се љубав познаје према делима љубави. Зато је св. Јован Богослов и рекао: „Дечнице моја не љубимо се речју ни језиком него делом и истином!“ (1. Јов. 3. ¹⁸) Али стојте! Треба ли свакоме сиромашу помоћи?... У великој невољи ми му морамо помоћи, а у малој невољи ми бисмо му требали помоћи.

4. (Зашто треба да љубимо све људе?) — а) (Пример Исуса Христа). Али зашто морамо ми све људе да љубимо?... Тако то Бог хоће. Исус нас је Христос својим примером поучио да треба да љубимо све људе. Сви смо ми пекади у највећој беди и невољи били. Наше су душе грехом смртно биле рањене. И с тога бисмо сви ми пропали били. Тада је Исус Христос као милоствиви Самарјанин сишао с неба. Испуњен љубављу према нама он је залио наше ране небеским уљем — својом светом крвљу. Тако је вешка његова љубав према нама синонима људским. Како је то лепо, када у св. Писму читамо, да је Спаситељ сишао по земљи свуда помажући болнима и невољнима, праведнима и грешнима, само ако су се поправили! *Бог све људе љуби!*

б) (Бог заповеда да све људе љу-

бимо.) — Зато нас само Бог учи, да и ми своје ближње љубимо. Његова је пак *реч* довољна за нас хришћане. Йуби ближњега својега као самога себе! Он је свима нама љубав особито на срце ставио: „Нову вам заповест дајем, да љубите један другог“. (Јов. 13. ³⁴) Осим тога он говори: „Ово је *заповест моја* да имате љубав међу собом, као што ја имадох љубав к вама“. (Јов. 15. ¹²) *Зашто треба да љубимо све људе, јер Бог све људе љуби и нама то исто заповеда.* (П. 179.) То је први и главни узрок, али има и других узрока.

(Настанак се).

Срески зборови.

Седница новосадског среског учит. збора, одржана је 2. октобра о. г. у Ст. Футогу. Присутни су били скоро сви чланови.

Збор је отворио епарх. шк. референт Л. Јотић. Поздравно леним говором присутне соколене их на истрајан рад у корист народне просвете. Затим је поздравио госте и гошће, а тако и присутне чланове црквене општине, апелујући на њихову родитељску и старешинску помоћ учитељском тешком васпитачком послу.

За оверење записника изабрани су: Ст. Паланачки, М. Борђошки и Љубица Шампина. Као нови чланови у овом збору пријавили се: Л. Љубојевић и Јов. Миладиновић из Нов. Сада, Бошко Ковачевић из Ст. Врбаса.

Перовића Ж. Стефановић прочитао је извештај о трогодишњем раду управног одбора. Одбору је израчена захвалност на парадни извештаја. Усвојен је предлог епарх. шк. референта Л. Јотића да се у будуће поједини одељци из извештаја групују и тако приказу. Благодик Л. Вукотић прочитао је извештај о стању благајнице¹ по којем је било примање К 338-18 а издавање К 322-90, остатак од 35 К 28 фил. уложен је у учитељски новчани завод „Натомевић“ у Нов. Саду.

Збор је узео на знање извештај благајников и дао му опросницу и захвалност на труду, а тако и прегледачком одбору.

Јованка Марковићка из Н. Сада, приказала је практичан рад из земљописа.

Милана Ружићка из Н. Сада држала је предавање о писању и цртању.

Затим је Ђ. Михајловић из Н. Сада изнео некоје изворе за даље образовање учитеља а тако и за усавршавање у методској спреми.

После овога је епарх. шк. референт Љ. Лотић изнео сувремене погледе о неким педагошким питањима као мапхајском систему, школи рада и др. што је све са интересовањем саслушано.

На реду је био избор часописства.

Председник Мл. Ђуросевић захвалио је у име своје и уме управног одбора на досадашњем поверењу.

По предлогу Љ. Лотића изречена је захвала председнику Мл. Ђуросевићу и упр. одбору на савесном и вредном раду.

Затим је седница претворена у конференцију, у којој се саветовало о избору новог часописства.

После постигнутог споразума, у понову отвореној седници, изабран је за председника Жарко Алексић из Ст. Футога, у управни одбор: Душан Ружић из Нов. Сада, Миливој Ђосић из Ст. Кера, Душан Мокрић из Слобата уједно за благајника. За поверљиве: Ј. Љубојевић из Н. Сада, Жарко Стефановић из Товаришева, за заменике одборницима: Урош Дридареки и Зорка Гајшина из Бегеча.

Референт Љ. Лотић поздравља нове часнике са жељом да у корист напретка школског и учитељског развију што интензивнији рад.

Председник Ж. Алексић захваљује на поздраву.

У продуженој седници после подне одређени су радови за идну седницу, и то: Практично предавање из очигл. наставе по слободном избору, радиће Вида Увалић из Ст. Паланке.

Мађарски разговор у III. р. радиће Миливој Ђосић из Ст. Кера.

Расправљаће се о Службеном Реду (Прагматици) који ће догте бити штампан као нацрт у „Школ. Гласнику“.

Мл. Борбошки изнеће нацрт Представке у корист колекције свугде где је потребно.

Иначе се кратки извештаји о расправама из педагошких листова, који ће се доставити Мл. Ђуросевићу, М. Калуберском, Мл. Грујићу, М. Ђендићу и Д. Ђендићу, да то учине.

Од одборских предлога усвојено је: да се поради на томе, како би се о Ускресу 1913. г. одржала заједничка седница сва три збора у

бачкој епархији. Та седница да се сазове у Сомбор, на њој да се прикаже што више практичних лекција.

Осим тога усвојено је, да се за заједничку седницу спреми фиксирано наставно градиво из свију предмета исто тако градиво за Буквар и Срп. Читанке, како би се то све могло на заједничкој седници прегледати и претрести, а после тога да се коначно утврди обим једноликости у градиву појединог предмета, да се тако упрости и олакша рад у настави, а уједно омогуће просечне границе материјалу у настави.

После подне у продуженој седници саслушани су и после краће расправе усвојене критике на радове од пре подне.

Мишљење Ж. Стефановића о раду Јованке Марковићке било је, да је рад добар, јер је рађен по упутству Јухајевог, али је за наше прилике опширно.

О предавању М. Ружићке о Писању и Цртању, опште је мишљење да је угледно и да се принципи истакнути у њему усвоје и употребе при склапању нових узорака за писање и цртање.

Предавање Ђ. Михајловића прихваћено је са записничким признањем. После овога је епарх. референт Љ. Лотић захвалио присутнима на истрајности.

За чланове који нису дошли на збор, а нису ни извинили свој изостанак решено је, да се од стране овог збора најодлучније позову да одговоре својој дужности у будуће, како се не би морале према њима као садружницама предузети друге мере.

Рад је текao складно и лепо, у томе је предњачио епарх. шк. референт Љ. Лотић као искрен и прави садржг учитељски, а уз њега сви чланови са својим старим и новим председником одавали се с вољом и пажњом братском саговарању.

У подне је одржан заједнички ручак на којем су сви чланови у пријатељском разговору провели а затим продужили седницу до вечера.

У вече је била приређена забава која је постигла врло леп успех.

На забави је био овај распоред: 1. Бетови: „Молитва под звездама“, пева мушки збор ст. футошког певачког друштва. 2. Д. Јепо: „Жицама“, певају чланови срп. цркв. пев. друштва из Сомбора. 3. З. Ј. Јовановић:

„Крв и сузе“, декламује гђица Вида Увалић учитељица из Ст. Паланке. 4. Сметана: „Моја звезда“, пева женски збор ст. футошке певачке дружине. 5. „Српске севдалије“, пева г. Ђока Гајин учитељ из Н. Сада. 6. Лисински: „Санак спава“, певају чланови срп. пев. дружине из Сомбора. 7. Николајевић: „Песма из Србије“, пева мушки збор ст. футошке пев. дружине. 8. Ђорђевић: „У коду“, пева меш. збор ст. футошке пев. дружине.

Одабрани квартал сомборског певачког друштва дошао је са коровођом Ђуром Цвејићем учитељем да суделује на овој забави. Чланови квартета су П. Томић, Пера Јалошевић, учитељ, Ст. Кудусаревић, њакоп и С. Благојевић. Вештина и лепота њихова певања освојила је слушаоце. В. Увалићева вешто и с разумевањем је приказала декламацију „Крв и сузе“ од Змаја. Ђока Гајин је као припознати одличан певач изненадно својим лепим певањем слушаоце који га дотле нису чули, а футошко певачко друштво у својој домаћинској улози с похвалом и признањем морамо споменути, јер је достојно било пристало уз госте вештаке певаче, а с тим се нарочито може дичити њихов коровођа Јаза Вукотић, учитељ.

Једна лепа околност мора се нарочито истаћи за пример. У Ст. Футогу има четири учитеља, учитељица и забавила. Међу њима постоји такав братски споразум да је за сваке хвале вредно. И овом приликом су они сви као један настојали да све спреме за збор и за забаву испадну што боље и то им је пошло за руком. Где таква братска слога влада друштва и не може бити. Ми то истичемо за углед и другој нашој браћи, јер само ће тако бити снажни и напредни. А друговима нашим у Ст. Футогу захваљујемо на труду са жељом да се и даље тако братски паже и сложене раде. То нам треба и то ће нас подићи мети којој сви тежимо.

Преглед књига.

Извештај о срп. в. дов. шк. у Панчеву за 1911./12. шк. год. Школи је година 38, а извештају 26. Саставила *Даница Илић*, управитељица. На првом месту је општајна беседа катихете О. Давидовића, коју је говорио у име учит. збора на опелу Мите Топаловића

5. јан. о. г. Затим реч у славу добротвора те школе Каменка Јовановића, који је у спомен своје пок. жене Марије основао задужницу од 75.000 К. За овим је расправа: „Школа и дом“, од Ђ. Ж. Остали део извештаја доноси званичне податке о властима школе, наставничком збору, школ. згради, школ. наместају, училима, стању здравља ученица, школском фонду, заклади за награду сиромашних ученица, стипендијама и потпорама, наставној основи, школ. предметима и броју недељних часова, о писменим радњама, васпитању и дисциплини, конференцијама, успеху ученица, статистичким подацима, важнијим наредбама школ. власти, школ. летопис и школ. објава.

Примљено је 90 ученица, а испитано 85. Из Угарске било их је 78, из Хрватске и Славоније 2, из других земаља 5. Из самог Панчева било их је 50.

Православних 84, римокат. 1.

По успеху било их је: одличних 8, врло добрих 11, добрих 41, довољних 23, nedovoljnih из једног предмета 1, из више 1. — Фонд те школе са разним закладама износио је на крају 1911. год. К 272.971-57. Заклада за награду сиромашним ученицима К 3000— Из св. савског фонда примило је 11 ученица потпоре, у свему 516 К. Осим тога одела из јединих заклада, цркв. општине и других добротвора.

Извештај о срп. в. дош. шк. у Сомбору за 1911./12. год. Уредио *Ј. Благојевић*, управитељ.

У овој школи уписано је и испитано 68 ученица, а било их је из Угарске 59, Хрв. и Слав. 7, из других земаља 2. Из места је било 36 ученица. Српкиња 66, Мађарице 2. Православних 66, римокат. 2. Одличних 13, врло добрих 19, добрих 26, довољних 8, nedovoljnih 3.

Школа постоји 37 година, а издржава се из просветног фонда сомборске црквене општине, чије је чисто имовно стање било крајем 1911. г. 156.113 К 73 пот. и из закладе српских госпођа. Сабор је обуставио припомоћ овој школи од К 7200— Може се забележити као знак времена, да је сомборска општина снала на то да ову школу новчаним жртвама издрже иени учитељи, тако су од својих плата жртвовали учитељице А. Михаљчевићева, Ј. Павловићева и Д. Дамјановићева свака од своје плате по К 600—, јер су се задовољиле с платом од К 1000— место К

1600— колико им припада, затим Олга Петровић, жртвовала је свој хоноар од 220 К и катихета М. Павловић 960 К. Но извештај вели, да се они налажу да ће им се то накнадити.

Можда би неки „апостоли“ народни, који народ алармирају против учитељских плата, то и желели, да се свугде овај систем заведе, те да учитељи служе „у пола цене“ или можда и бесплатно, док се они са пародне непросвећености и безазлности сваки даном све боље гоје.

Белешке.

Подизање српских школских зграда у будимској епархији. На Малу Госпојину освешћена је нова школска зграда у Бати. На везино издање је утрошено нешто преко 10½ хиљада круна, од тога су Срби у Бати дали 2700 кр., Евген Думча и супруга му Петровела 3500 кр., а осталих 4386 кр. добијено је из народних прилога. За 14 сиромашних школа у будимској епархији скупило је досад преко 100.000 круна. У Бати је школска зграда готова, у Салци, Ланчугу, Вемени, Доњој Нами, Вилану, Мађарбоји, Мечци и Калазу граде се нове школе, а ускоро ће се отпочети градња школа и у Српском Гарцину, Шумберку, Литоби и Чипу.

„Српски учитељски коњикт“ у Новом Саду примио је у септембру о. г.: од г. Милорада Мијатовића, пароха у Марици 102 К чланарине. — Од г. Милована Тодорића, равн. учитеља у Добринци 20 К чланарине. — Од г. др. Душана Путиника, адвоката у Ст. Пазови 2 К учеснице и 18 К чланарине. — Од „Напошковић“ учитељског деоп. друштва у Новом Саду 25 К прилога. — Од гђе Милице удове К. Малетишког, забавиље у Варјаци 5 К прилога уместо венца на гроб своме пок. мужу Крејћу.

Положио испит за учитеља грађанске школе. Ових дана је г. Предраг Цуцин учитељ у Земуну пред краљевским поверењством у Загребу положио с одликом испит за грађанске школе из математике, физике, природних наука, слејда и економије.

Награђена учитељица. Ангелина Терзина учитељица у Срп. Крестуру добила је од министарства просвете годишњи лични доплатак од 200 К.

Промене у учитељству. За учитеља у Мартовош изабран је једногласно Димитрије Стојачић, досадашњи учитељ у Мохачу.

Српске Земљорадничке Задруге. По извештају за 1911. г. има свега 312 срп. земљор. задруга. У њима има 11.743 задругара. По занимању било је у Задругама 143 учитеља, 137 свештеника, 128 трговаца, 562 занатлије, 10.520 ратара, 84 надничара и 179 осталих. Као што се види и ту су учитељи од интелигенције најјаче заступљени, али високу господу не видимо ту. Но кроз каквих 50 година знаће та господа ипак и учитељско задругарство и деловодство у Задруги, стрпани у оквир облигатних учитељских дужности, као што су стрпани у току дугог запустеног нашег друштвеног стања и појаве у учитељску обалу, те се сад буне кад учитељи хоће да стресу са себе тај неправедно натурени јарам.

Просветни буџет Русије за 1913 годину. По основи владе, и издаци за просвету предвиђени су са 136.700.000 рубаља, за 19½ милијуна више од прошле године. Од тога отпада на више образовање 7.700.000, на средње зарове 31.800.000 (7 милијуна више него прошле године), на основне школе 56.100.000 (за 7.800.000 рубаља више од прошле године). За дотације професорима у сврху студија одређено је 186 хиљада рубаља.

Забавишта у Аустрији. Ове године навршило се 50 година од како постоје у Аустрији забавишта, а 40 је година како им је ударен прави темел. Уз то су се овог лета приликом скупила забавиља на саветоване у јачем броју. Чекао их је огромни материјал за расправљање, те се могао предузети од тога само један део, а за друга питања спремити терен за идуче састанке. Расправљало се о односима између забавишта и основне школе, а та су питања једнако важна како за забавиље, тако и за учитеље и учитељице. Опширан извештај о томе изишао је у књижи „Bericht über den I. österr. Kindergärtnerinnentag.“

Пољски Грунвалдски дар има до сад записаних 1.598.748 К. Од тога је уплаћено 851.220 К. Први милијун одређен је за пољске школе у крајевима где живе Пољаци у мањини. До сад је дато у Галицију 351.000 К, у Шлезиви 200.000 К, у Моравску 17.000 К. Трошкови за три нове пољске школе у Моравској износе око 270.000 К. За пољску

гимназију у Шлезии одређено је још 25.000 К за пређашњих 110.000 К. Ускоро треба да изда „Towarzystwo szkoły ludowej“ 871.000 К, а недостаје му још 182.000 К. Осим тога треба стално прилагати за досадање школе тога друштва, што износи годишње 250.000 К. Пољски листови држе, да ће та њихова Школска Матица бити и у будуће обилато потпомогнута прилозима, јер би се иначе морале неке школе затворити, што би било веома штетно за Пољаке у тим крајевима где су у мањини.

Народне школе у разним државама. У Немачкој има 59.991 школа са 9.828.800 ученика, на 10.000 становника долази 1567 школ. деце, У Француској има 82.000 школа, са 5.562.480 деце, на 10.000 станов. долази 1419 ђака. У Енглеској има 32.435 школа, са 7.633.000 ђака, на 10.000 ст. долази 1477 ђака. У Аустро-Угарској има 39.888 школа, са 5.548.640 ђака, на 10.000 ст. долази 1345 ђака. У Италији има 61.777 школа са 2.859.120 ђака, на 10.000 ст. долази 836 ђака. У Русији има 84.316 школа са 6.465.000 ђака, на 10.000 ст. долази 347 ђака.

Три учитеља, три ђака. У многим крајевима Француске (Vendée, Anjou и Bretagne) иде у школу мало деце. У Bossière de Montaigne плаћа француска држава учитеља за мушку школу са 2000 К, подучитеља са 1600 К и учитељицу за женску школу са 1800 К и све то троје имају свега три ученика.

„Pelikan Special“. Позната светска фирма Günther Wagner израдила је нову врсту гуме за брисање. Фабрикат је тако брижљиво параћен да сваки потез оловке брзо и чисто скида. Вавредно је добар фабрикат за брисање већих површина на хартији, хартију не дере и веома незнатно троши. Не доми се и дуго траје. „Pelikan Special“ је поуздана и штедљива гума за брисање. Многе изјаве признања фирми Günther Wagner сведоче, да ће се та гума одомаћити свугде. Па и нарочита зеленкаста боја гуме, која је рашкикује од других гума у трговини подићи ће јој потрошњу, а уз то није скупа од других добрих гума. „Pelikan Special“ може се паказити у свакој бољој књижари и папирници у 13 разних величина од К—06 до К 1-80 по комаду.

Уредништво „Шк. Гл.“ добило је ову гуму и може је без азора препоручити.

Учитељска књижара „Натшевић“
даје 20% рабата на школске књиге које је издала Српска Манастирска Штампарија, а на државна издања 6%.

ЈАВАН РАЧУН

пријемља и издавала, приликом држане забаве у Ср. Футогу 2. октобра на дан српског учит. збора.

1. Пријемље:

а) од узаконика	97 К — пот.
б) добровољних прилог	68 „ 60 „
Свега	165 К 60 пот.

2. Издавање:

63 „ 90 „
101 К 70 пот.

Приложници: Р. Г. Др Павле 3 К, А. Варајини 3 К, М. Турговић 2 К, Ј. Ђермиковић 2 К, М. Ђедрћ 1 К, Ж. Стевановић 1 К, Ј. Милединовић 1 К, Д. Мокић 1 К, Ж. Ковчевић 1 К, Ђ. Милић 2 К, Е. Е. Поповић 2 К, Ђ. Мезгарић 2 К, К. Панић 2 К, К. Ђедрћ 1 К, Др. Ј. Лалошевић 9 К, С. Купушковић 1 К, М. Мојак 1 К, Хилел 1 К, Ј. Шалица 1 К, М. Калуђерски 2 К, П. Јовановић 2 К, М. Каславић 1 К, К. Кладовић 7 К, Др. Јеленић 3 К, Ђ. Гајић 1 К, Д. Ракић 1 К, Ва. Алексић 1 К, Д. Рукић 5 К, Др. Страле 2 К, Карасић 1 К, Карић 1 К, М. Ровић 2 К, М. Радовић 30 потура, Н. Н. 40 пот.

Свега 68 К 60 пот.

Свима приложницима урдња хвала.

Ст. Футог, 2. окт. 1912.

Д. Мокић

благајник

Ж. Алексић

али. председник.

Књижевна оглас.

СРПСКА КЊИЖЕВНА ЗАДРУГА, XXI, по-редно

ко. у велико се штампа и чланова, као и повереници, треба да поштују са експлицитним члановима од старих и нових чланова. У промјени е дана растуло се 11 000 комплета, али је то, за данашње наше културне прилика, мало. Сваки се од нас мора заузети да се Српско Књижевна Задруга чим пре растура годишње у 25.000 примерака, што је до краја еки парод није велика број. Узматати коли Српске Књижевне Задруге (6 К годишње) је најобичнија дужност сваке српске писмене крпе, од ратарске до аладинске. У Српској писменој крпи у којој се не плава крпе Српске Књижевне Задруге, у којој је галма светост о својој крпи. Повереници треба да развију што живљу радљивост на растуће Задруге, воде посто и оизг, нарочито на питељеници, који неће да умикују крпе Књижевне Задруге. Које је лажно да Поручије и таже новач Задругијој Крајин, нека своју борбу и новач Задруге на адрес: Narodna — Zveica, које је Галма Заступство Српске Књижевне Задруге.

ШКОЛСКИ ГЛАСНИК

ЛИСТ ЗА ШКОЛУ И УЧИТЕЉЕ

ОРГАН СРПСКОГ НАРОДНОГ УЧИТЕЉСТВА У КАРЛОВАЧКОЈ МИТРОПОЛИИ

Бр. 15.

У Новом Саду, 15. октобра 1912.

Год. II.

САДРЖАЈ: Школа и рат. — Прошлоост и садашњост експерименталне психологије. — Школки ред, школка хигијена и важије напомене. — Ум, појмови и прве петице. — Школа и настава: Суштина образовања и значај му по школу. — Учитељство: Одлука Савеза Словенског учитељства у Аустрији. — Практичне обраде: Оглед из катихеза за IV. р. осн. школа. — Навори за даље проучавање: Неколико добрих књига за учитеље. — 3 Михајло Бандр, народни учитељ. — Преглед књига: Савети и практична упутства наставницима, написао Жил Пајо, превео Н. М. Ракић. — Веселске. — За „Школски Гласник“. — Нове књиге. — Позив.

Школа и рат.

Поводом балканског рата, лепо пише руски лист „Жизнь и Школа“ о утицају школе на развитак родољубља и домољубља. Мисли које су ту изнесене од интересована су за све учитеље без разлике, а за нас Србе као Словене нарочито. „Руско друштво — пише тај лист — живи сад ерцем и мислима на Балкану, којем је суђено, како се види, да постане поприштем рата. Словенско питање није пусти глас, не измишљотина оштроумних дипломата; то је идеја, коју негује сва руска новина, која је дошла до реалних контура у току 19. века. С тога, догађаји који се развијају на Балканском полуострву привлаче узбуђену пажњу руског народа. Зато туђинске интриге створене против балканских Словена, могу бити прихваћене тек у нашим десним партијама које су изгубиле везу с руским животом и предале се својим користима. Ти кругови вешто задржавају развитак Русије у мирно доба и труде се да затоме елементарне изливе љубави руског народа према страдалој браћи, кад они прихватају стег борбе за ослобођење од туђег тешког јарма.

Не може нико зачудити, што ратеници на просветној њиви, природни непријатељи крвавих ратова, паражавају најживљи саосећај словенским народностима: већ започети и предстојећи рат,

није авантура; он је позван да пресеке неслетни Гордијев чвор, да би дао одушке силама, угушеним притиском право „турског господства“. Под зиданама Плевне у потоцима руске крви, заснована је била нова Бугарска и њен моћни процват јавља се најлепшим резултатом у корист скорашњег ослобођења свих словенских народности. У истину Бугарска није жалила средстава за народно образовање и постепено усавршава своје законодавство у тој области. Буџет издатака у Бугарској износио је 1911. год. 178 мил. 395.000 франака, од те своте одређено је било на народно образовање 23 мил. 598.000 фр. или 13,4% од целог буџета. На сваког бугарског поданика у 1911. г. дошло је 5,4 фр. издатака за народно образовање (у Турској је тај издатак по рачуну 1912./12. г. 1,15 фр. т. ј. био је пет пута мањи).

Та садашњост је разумљива, кад се има у виду, да је слободна Бугарска порасла у атмосфери идеја донетих њеном омладином из Русије, што се бугарска омладина васпитала на руским универзитетима и суделовала у руском револуционарном покрету. Педагошке идеје Пирогова и Ушинскога, које се не удостојавају на своме огништу званичног одобрења, ушле су у основ свега уређења бугарске школе. Гоњени професори

у Русији, нашли су топао пријем у једином бугарском универзитету. Не гледајући на то, што је Бугарска увек била дужна бити спремна за рат, она из педагошког убеђења није прихватила организацију школских баталијуна. За ту мудру политику нападана је у руској штампи (од деснице) да нема патриотизма, да је присталица револуционим подвизима Херцена.

Бугарска школа од више до ниже, развијала се слободно, развијала се у тесном заједничком раду са животом. Од радозналост ома бугарске школске омладине не крију најновије научне истине; напротив ученике упознају са идејама Дарвиновим у природним наукама, са суштинном уставности на предавањима из законодавства. Наши ђаци често се интересују за питања која служе као теме беседама и рефератима у бугарској средњој школи. У Бугарској као и у Србији негује се љубав ка завичају без мржње на друге народе. Омладина се тамо васпита у одушевљењу пред таким родољубима као што је Гледстон и Гарибанди. Класицизам није тамо школски жандар, него, благодарећи разумној методи предавања, развија љубав ка културном моралном благу античког света. Руска штампа која заступа десницу схваћа само лармацијски патриотизам и самоувереном ограниченошћу одбацује сваки други. Истински патриотизам могућ је једино у идеалној омладини, којој су мили Салтиков, Херцен, Аксаков и Хомијаков. Тај завет руске педагогике усвојен у бугарској школи, стиче сјајно оправдање на испиту који одржава у овим тренутцима бугарска школа. Може се указати на штету ако школа суделује у рату, то може доказати низ софизама, али нико не може порећи, да су школа и живот неразделена целина. Када се сва земља грозничаво спрема у рат, када се очеви записују у народну војску заједно са синовима, када се плугови прекивају у мачеве и пули зарђано дедовско оружје, кад матере саме доводе своју малолетну децу и дају их отаџбини, је ли могуће у таким тренутцима општег елементарног одушевљења бити спокојан и

равнодушан и то ко? бољејиви и поштен народ. Тако што било би противприродно, било би безумље.

На велику част Бугарске, њена је школа оправдала наде оних, који су у основ пен положили васпитање идејности и узвишену љубав ка слободи. Стварају се добровољне дружине школске омладине не из особа са атлетским телом, него из родољуба. На и ако нема школских баталијуна, студентска маса, покренута једино љубављу к домовини, за четири дана је усвојила војничке манире. Професори дају својим питомцима благородни пример, ступајући у редове заштитника отаџбине. Из тога се види како је тесно спојена школа с народним животом у демократској Бугарској. Овде је zgodно споменути о улози коју су играли у време рата 1871. г. питомци језуитских париских школа; накинђурени на парадама ови млади родољуби из гнезда католичких патера бегали су да не испуне свету дужност према отаџбини.

Много ће жртва понети собом предстојећи рат, зато ће који остану проћи ту школу, очелити свој дух, научити се још боље љубити домовину и оставити у аманет ту љубав параштајима. Прекрасне легенде хранеће много година школу и будити у омладини родољубље. Рат може имати истинског утицаја за opleмњивање, али зато мора бити *народни*. 1813. године школека удружења германске омладине стекла су неувелу славу. Али се омладина није одазвала, када је Пруска уништила малени Хановер или кад је водила неесмислени рат с Данцима. Да рат може будити у омладини благородно родољубље, школа мора стојати на страни истине и не пћи за лажима дипломатским. Када су после руско-турског рата, ученици у једној одеској гимназији једнодушно извикдали предавача повеснице, који је почео хвалити мудрост „Русији пријатељски оланого“ Бизмарка, они су били сурово кажњени; у Бугарској и у Србији тако угушивање истинског патриотизма не може се ни замислити.

С педагошког гледишта, покрет који ја захватио словенску омладину, потпуно

је исправан; он доказује, да је школа у Бугарској и у Србији крив од крви народне. Одушевљење Бугара и Срба наилази на најживље симпатије у земљи, која је својом великом књижевномшћу неговала и васпитала боље стране словенске душе. Оно ће несумњиво наћи одзива у оном делу наше омладине, којој душу није попала мемла загушне атмосфере школског бирократизма“.

М.

ПРОШЛОСТ И САДАШЊОСТ ЕКСПЕРИМЕНТАЛНЕ ПСИХОЛОГИЈЕ.

Dr. phil. & paed. **Паја Р. Радосављевић** — Љуборн.

— Посвећујем брат Хрвату: **Жиги Чајковцу**,
проф. у Загребу. —

(Наставак)

Један други моћни утјецај у образовању нове психологије бјеше „физиолошка психологија“. Још око 250 године прије Христа изгледа да је *Алкмајон* (Alkmaion), био први, који је помно обратио своју пажњу на функције нервног система у погледу на духовни живот. У модерним временима најистакнутија личност јавља се у *Варолију* (Varoli + 1575. г.), који је церебрум (велики мозак) сматрао као орган духа. *Гали* (Gal, 1828. г.) пошао је даље у специјализацију конвулзија (вијуга) за ту сврху, и испитиваше системе нервних влаканаца. *Флуренсова* (Flourens) доктрина (1842. г.), *Брокина* (Broca), открића (1863. г.) и експерименти *Фрича* (Fritsch) и *Хицига* (Hitzig 1870.) и *Ферија* (Ferrier 1873.), експерименти *Мунка* (Munka) и *Голца* (Goltz), развиће *Флексиговича* (Flechsig), штудија и клиничка посматрања *Чаркоа* (Charcot) — све је то створило знатну активност у штудији функција мозга. Коначна сврха је темељито научно знање о акцији (радији, дјелању) мозга и његовој вези са духовним животом у здрављу и болести. Директно знање духовног живота што се претпоставља у тим истраживањима јесте знање, које је сваком познато; психолошка наука обично се игнорише или се омаловажава.

У Њемачкој су физиолошка дата прво

била припозната у вези са психологијом, и то са *Лоцеовим* (Lotze), радом: „*Medicinische Psychologie*“ (1852.). Тај је рад у главном утјецао на уважање емпијских метода мишљења и тако је утирао пут за експерименталну психологију.

Сличан покрет настао је, ако нешто касније, у Инглеској. Незадовољни са стањем интроспективне психологије и подетицани са успјесима физиологије мозга, различити слободни духови подхватили се реконструкције психологије. Енергичан рад људи као што је *Модсли* (*Maudsley: Physiology and Pathology of Mind*, 1867.) истакнуше уже везе између академске психологије и феномена патологије, живота животиња и т. д. Принципи те „физиологије духа“ (негирајући и надајући се да ће духовна факта детерминисати помоћу моћаних дисекција) бјеше на кривом путу; но, и интроспективна психологија поче да шири своје гледиште, и у радovima славног *Керпентера* (Carpenter) (*Mental Physiology*, 1874.) и у већине познијих психолога налазимо да интроспективно разлагање духа претходи и иде напореда са разлагањима нервног система. Напослетку важећии покрет за уважањем „природонаучних метода“ у психологију налазио је изванредног одобравања од стране експонената еволуције, као што бјеше *Спенсер* (Spencer) (*Principles of Psychology*, 1855.).

Та тенденција физиолошке психологије последи се развила у два правца. С једне стране она је директно довела до оснућа експерименталне психологије, која у некојим мјестима и данас живи под старим именом, и ако је незнио становиште постало чисто психолошке природе. С друге стране она је довела до психолошког програма, који је данас далеко, далеко од свог успјешног остварења. „Будућа“ психологија требала је почети прво са испитивањем нервног система, и онда се из тога морали извађати психолошки закони. Мозак се морао тачно изрежати за сваке поједине факултете, путеве нервних струја требало је фиксирати у различитим влаканима, и интеракција нервних молекула

морала се докучити у свакој појединости; некоји су тако јако тјерали, да су очекивали да кад би пресејали различите ћелије у свакој би нашли по коју меморију (памћење) или волицију (хотјење, вољу). По несрећи врло се мало постигло у сазнању физијичких функција нервног система, и осим опћег знања, да церебелум (мали мозак) има посла са координацијом покрета и сличних факата, да Брокине вијуге имају посла са говором и сличних факата, ништа се није открило о функцијама мозга, што би било од психолошког значаја. Ружичасте наде оних, који су очекивали нову психологију из бапте физиологије мозга посве се изјаловише. Додуше, у настојању за нечим новим психолог допуњује податке о „молекуларним покретима“ у мозгу из своје рођене фантазије; обична факта о духу заодјенута су у метафорички језик „нервних струја“, „хемијске трансформације“ и т. д., гдје уистину ниједна од тих ствари немају основице.

Треба да напоменем да се ова твђења односе на испитивања и спекулисања мозга за психолошке сврхе. Ради физиолошких сврха ствар је посве другачија. Развиће анатомије мозга и знање о локализацији церебралних функција (смјештавању великомозжаних радња) спада у највеће добитке модерних времена. (Ради историјске стране и објашњења најпознијих великих открића српани: *Flechsig, Gebirn und Seele, Leipzig 1896.*) Шта више! Сабирање факата и развиће теорија нервних активности у вези са духовним феноменима потетакосе развиће науке о физиолошкој психологији. (Као репрезентативан рад види: *Egner, Entwurf zu einer physiologischen Erklärung der psychischer Erscheinungen, I. Teil, Leipzig, 1894.*; врло zgodан сумарни пријеглед даје нам: *Ziehen, Leitfaden der physiologischen Psychologie, 1890.*) Додуше с тим наукама психолог има врло мало посла. Саразмјерно штудија мозжгане функције мало је допринијела нашем знању о духовном животу изузев у абнормалним стањима; дедукције физиолошке психологије о првјој функцији оснивају се на фактима експерименталне и обзер-

вацијоне психологије, и све до данас не могу удовољавати сврси, за којом теже. Анатомски утјегај на психологију, потичући од грубог материјализма, настојаше, дакле, да духовни живот испарча на различите дијелове мозга и тако настадоше моиструми: „духовна физиологија“, „физиологија духа“ и т. д., наука, која вели да су различити духовни факултети смјештени у различитим дијеловима велике мозжгане коре. Тај покрет наипо је грдне штете. Он је створио хрђаву навик у се хистерички спекулисао о „ћелијама памћења“, „асоцијационим влакнима“ и т. д. У погледу на оно, што је у мозгу кад се јављају духовни процеси ми не знамо ништа више, до ли опћих напрта. Но, многи писци психологија презиру сваки говор о односу духовних појава једно према другом. Они прво стављају осјеје у „молекуларне покрете“ (то је омиљена фраза, јер је њезино значење врло недефинитивно и њезина алитерација професорски звучи); онда нам они причају како компликовани процеси јуре по нервним влакнима ка другим ћелијама; ондје се опет још више налазе „молекуларних покрета“, који се сада предјевају у духовне феномене. Такав духовни процес мора да пати од тих многих трансација, а нарочито онда кад су интермедијани процеси, како би то анатомичар рекао, посве непознати језици.

(Наставиће се.)

Школски ред, школска хигијена и важније напомене.

Практично упутство за млађе учитеље.

Писме: stud. iuris **ЈОВ. ИСКРУЉЕВ**, учит. вежбаонице учит. школе у Сомбору.

А) ШКОЛСКИ РЕД.

У почетку школске године, пре него што ће почети школска настава, дужан је сваки учитељ да упозна своје ученике са прописима школског реда, који се односе на понашање и здравље ученика. Када знамо, да „ред држи свет“ и „да

је у здравоме теду здрав дух", онда нам је јасно, да без доброг реда не може бити добре школе а без чистоће и уредности не може бити телесног здравља и тиме многог напретка код ученика. Школа ће потпуно одговорити својој задаћи тада, ако ће и на ову страну педагошког захтева полагати бригу, тиме неће бити једино учioniца, него и васпитаоница. Али на жалост, врло се мала важност полаже и на овај захтев педагошког рада. Човек треба да зашће по нашим школама, па да се увери о томе недостатку. Деца су у већини школа раскалашна, недисциплинована, неуредна: кад из школе кући одлазе, на улици се туку, трче, свађају, никоме се не јављају; у школском ходнику је прави вапашар: један виче, други трчи, трећи плаче; у двористију је прави азијатизам од велике ларме: у шк. дворани такође велика вика, цика. Многа деца долазе прљава, неумивена, неочешљана, подерана. Школа је код многих прљава, прашна итд. итд. Све ово долази отуда, што већина наше деце код куће добија врло лоше васпитање, а школа се не труди, да то стање бар донекле поправи, те да својим прописима ученике обузда и доведе у ред. Није се онда чудити, што по деци квалификујемо школу и учитеља. Да би се овај недостатак донекле ублажио, познавам ово практ. упућство о школском поретку, да оно буде свима онима директива, који су до данас на школски поредак, васпитну и хигијенску страну ученика полагали врло малу пажњу. Ово је упућство збир мојих личних и од других педагога позајмљених назора. Ко их жели усвојити, нека их евентуално попуни или препиначи према своме укусу и своме стеченом искуству.

I. Ред у школи.

а) Разређивање ученика. После уписивања првог дана школске наставе ученици долазе у школу и седе онако, како им је воља. Том приликом видимо, да је сваки ученик сео до свога најбољег пријатеља и изабрао оно место, које му се најбоље свиђа. Учитељ до тог времена груписае на папиру ученике по разредима,

удеси скамије и приступа разређивању ученика. Друкчије је уређење кад је у школи један ред скамија, друкчије је кад су у школи два, три и четири реда. Кад је један ред, разреди долазе

— — — — —	6
— — — — —	5
— — — — —	4
— — — — —	3
— — — — —	2
— — — — —	1
један за другим овако:	

кад су два реда онда пре подне овако седе ученици:	6	5
— — — — —	4	3
— — — — —	2	1

после подне:	6	
— — — — —	5	
— — — — —	4	2
— — — — —	3	1

кад су три реда, пре подне:	6	4	3
— — — — —	5	2	1

после подне:	6	4	2
— — — — —	5	3	1

Разлика је у седењу пре и после подне само код 2. и 3. разреда. После подне обично радимо само са вишим разредима, зато нам и седи 3. разред напред. Тај размештај бива и од 10 или 1/2,11 пре подне. Када I. и II. разред иде кући. Овако размештање ученика од користи је у томе, што су му ученици, с којима директно ради, свагда близу, те није приморан да долази међу скамије, те тиме да ремети мир и ред у школи.

б) Седење. Скамије морају бити тако

окренуте, да деца при седењу долази светлост са леве стране или са лица; напред седе нижи а отраг нижи ученици; кратковидима је место напред. Ако учитељ уочи да су поједини ученици изабрали себи неадекватног суседа, онда их он размешта. Најбоље је да седи добар ученик поред рђавог без обзира на сталеж. При седењу држи се тело управно, глава горе, очи ученика увек су уперене на очи учитеља, *руке натраг*, ноге су једно поред друго и додирују под. У многим школама деца држе руке на скамији или их прекрете. Држим, да ово није добро због неспособног седења, неправилног дисања и рђаве циркулације крви. Утегнуто седење захтева се само у појединим случајевима: у почетку шк. наставе, док се не изврши саслушање и кажњавање ученика, кад је неко присутан у школи, кад је учитељ моментално забављен другим послом итд. Иначе деца седе природно по својој вољи. Окретање натраг забрањено је најстрожије. Многи учитељи, да би одвукли ученике од окретања натраг, наређују онима иза лева да дотичне ћуше или плуцу. Оваки поступци занета су за осуду. — Ако је поремећен ред при седењу у школи, учитељ дигне руку, њоме показује правац седења и рекне: прав ред, глава за главом. Да не би морао учитељ свагда речима заповедати, довољно је да кучне о сто и да дигне руку у вис. Ово је довољно да га ученици разумеју.

в) *Устајање*. Ученик устаје мирно и достојанствено. Стоји усправно као војник, руке држи доле, главу горе, очи у очи учитеља, прса на поље, нога до ноге под кутом од 45°. На скамији се наслонити није слободно, нити ноге прекретити и окретати се. Речи су команде за устајање: устани, седни. Касније дозвољени су само знаци руком: доле и горе.

г) *Напомена из скамије одлажење на место*. Учитељ прозове ученика, ученик устане и чека заповест учитељевој. После заповести ученик излази мирно и достојанствено. Због хигијенских разлога треба дозволити, да ученици иду на претима. Ако је у кога ход тежак или обућа негодна те чини дарму, треба га навика-

вати да лагано иде. Ученик се пред учитељем *поклони* и приступа одређеном му раду. Пре одласка опет се поклони и одлази на своје место.

(Наставиће се.)

Ум, појмови и прве истине.

Од

ГАСР. НОМПЗРЕА.

Пресео

ВАСА СТАЈИЋ.

УМ, ПОЈМОВИ И ПРВЕ ИСТИНЕ.

Ум и друге функције интелигенције. — Равна значења речи „ум“. — Својста свих разних значења. — Ум код детета. — Први ум. — Први појмови и прве истине. — Разлика међу првим појмовима и првим идејама. — Карактери првих истина. — Набрајање првих истина. — Првотачин ум. — Чисти ум. — Принципи интуиције. — Принципи суспекције. — Принципи индукције. — Други инстинкти. — Природа и порекло ума. — Ембрионал. — Идеална. — Модерни ембрионал. — Истинито решење.

Ум и друге функције интелигенције. — Пошто се изборе разне функције емпатије, које су као извори на којима се дух пита, па разне функције прерађивања, које су као наведени канали куда рефлексиван рад духа води мисао, преостаје још нешто од интелигенције да се објасни; преостаје неки остатак о коме нас не могу обавестити ни способности искуства, ни способности комбиновања, суспекција идеја и истина до којих анализа идеја и судова, добивених од других способности, не допире, а који је управо оно што филозофи називају ум.

Разна значења речи „ум“. — Човек је у први мах изабављен разноликосту значења која језик као да приписује речи ум. Тако, у неким случајевима, ум једноставно значи здраво стање духа, као противност безумља, лудила; кад се, на пример, за луду каже: *Изгубио је ум*.

Други пут се ум схвата као тачност сугења, мудрост погледа: Овај говорник има ума; ова доктрина је лупа ума. (1)

Ум је још и противност инстинкта, рефлексивна радња човекова, противна инстинктивној радњи животиње: *Животиња је лишена ума*.

Најзад ум, а у овом смислу овде и употребљавамо ту реч, ум означава највишу од интелектуалних способности, ону која нам открива универзалне, нужне, апсолутне идеје; у овом значењу он је противност искуства, то јест чулима и свести. *Идеја боје постоји од чула вида; идеја о Ја постоји од свести*;

(1) Тако се у француском језику означају они инстинкти. Овај говорник има право; ова доктрина је добро образована. Примера преводна.

идеја добра и идеја бескрајнога имају свој извор у уму.

Својенство ових разних значења. — Међутим, когод о овом добро размисли, увериће се да је ова разлика у значењима више привидна него стварна, и да се у основи свугде налази исти ум у различитом облику.

Ум је, у истину, скуп појмова и тврдњи, идеја и судова, појмова и принципа који управљају интелектуалним развојем човека. Зато што слуша ове принципе, креће се дух прашито, нормално, избегава глупости и лудило. Сем тога, зато што се ослања на ове принципе, дух је способан да управља својим идејама, да удешава своје интелектуално владање.

Увек је дакле ум то што се, код човека, противи било застрањеностима душевне болести, било погрешном суђењу, било несвесним нагонним инстинктима.

Ум код детета. — Било би погрешно сматрати ум као способност зрелог доба, која би се у развоју духа касно јављала. Већ дете има и понекад показује тежње ума заједничког сваком човеку, и који просећује сваку интелегенцију, која год дође на овај свет. Кад пише дете зашто је и како је нека ствар таква постала, оно ради по инстинкту умнога бића, које хоће да сазна узроке свега онога што види. Оно ће без сумње бити неспособно да формулише принципи каузалитета, и чак га неће много разумети, али му га надоште, Али, и не знајући, по несвесној и инстинктивној диспозицији, оно без престанка примењује принципи каузалитета.

Тако се исто његовим схватањима већ натураје и први појам простора.

У овој години, један од мојих оцнова, приповеда Еггер*, тражио је самном једнога дана неки загубљен предмет. Како немо могли да га нађемо, рече ми он: „Па знам нешто је увек негде“. Ово је, у врло јавном облику, али већ врло јасно изражена идеја да овака материја заузима немо место у простору. Мени, дабоже, не би никад пало на памет да га о кој поучим. Ова формула се свесним сави и без никаквог приметног напора на које сам подвојила на разматрања појединачне чинишће“. (1)

Други пример, позајмљен од истог писца:

„Од седам година и девет месеци, Феликс пита своју матер: „Шта је било пре свега?“ Одговор: „Бог који је створио“. — „А пре Б-га?“ Одговор: „Ншта“. На што дете одговара: „Али морао је постојати нешто где је Бог“.

Свесан ум. — Испрва латентан и замршен, ум код одраслог и код човека постаје свесан себе сама. Он анализира себе помоћу рефлексије, и успева да разговетно формулише законе који управљају духом. „Треба разликовати, рекао је Лајбниц, апстрактан и формиран израз принципа ума од стварног поседовања тих принципа у замршеном и увијеном облику“.

Закон ума су од филозофа добила различита имена: они су ваљемиде називани заједнички и универзални појмови, урођене идеје, прве истине, нужне истине, истине а priori², категорије интелегенције, принципи који сачињавају интелегенцију и управљају њоме, итд. Ми ћемо претпоставити свима другим израз први појмови и прве истине.

Први појмови и прве истине. — Појмови и истине које потичу од ума зову се *први*, јер су управо услови сваког интелектуалног живота, принципи који омогућавају све радње наше мисли. „Логички, рекао је Лајбниц, појединачне истине зависе од више оних истина, чији су оне само примери“. Они се, без сумње, по времену не јављају први: њих искуство назива да се појаве, да се држе. Али они опет зато постоје пре искуства: они су природне чинишће духа, које логички претходе чинишћима чула и искуства.

Разлика међу првим појмовима и првим истинама. — Појмови су једноставно идеје: истине су судови. Али је разлика више привидна него стварна: јер су прве идеје скоро нужно прабене веровањем. Ми не можемо мислити на *каузалитет*, то јест на нужну зависност међу догађајима, а да не тврдимо да он постоји, ни на *судетацију*, то јест на сталан основ ствари, ако не верујемо да супстанције има.

Карактери првих истина. — Прве истине су, 1° *универзалне*. У универзалност треба разумети у два смисла: прве истине постоје у свим интелегенцијама, и у исто време се примењују на све егзистенције.

Оне су заједничке свим духовима: њих је Декарт мислио кад је рекао да је здравни разум ствар најбоље на свету расподељена. Оне су духу, рекао је Лајбниц, оно што су мишци и живе телу.

Са друге стране, универзалне истине, у исто време кад управљају свим интелегенцијама, примењене су свугде и свакада. Ми не тврдимо само о савременим чинишћима, о чинишћима које су се јуче десиле, о онима које ће се сутра догодити, да имају свој узрок, него о сваком догађају, ма каква да је, ма где, ма како и ма кад да се он деси.

2° Прве истине су, затим, и *нужне*: ми не само да тврдимо како сваки феномен има свој узрок, него нам је немогуће и да схватимо противно. Није нужно да је смрт неког човека имала неки одређен узрок, неку болест, убиство или самоубиство, али је нужно да је она имала узрок уопште.

Не само да ми у овим случајевима тако судимо од природне и инстинктивног осећања нашег разума: него покушајте да судате друге, покушајте, кад је дат неки феномен, да му се претпоставите какав узрок; нећете моћи: принципи каузалитета није само универзалан, он је *нужан*. (1)

(1) Egger, Observations sur le développement de l'intelligence chez les enfants, p. 65.

(1) Victor Cousin, Cours de l'histoire de la philosophie, t. III, p. 154.

3^о Најзад, прве истине су *очевидне саме по себи*. Не може се ни говорити о доказивању првих истина; оне се не могу надовезати на претходне принципе, јер су баш оне први принципи, услови и основи за свако доказивање.

„Све ове истине, рекло је Паскал, *се не могу доказивати...* али узрок који чини да их није могуће доказати није њихова нејаснота, него крајња њихова очевидност: оно одсуство доказа није недостатак, него пре савршенство“.

И Паскал је закључивао да „за аксиоме треба захтевати само ствари савршено очевидне саме по себи“. Одиста, треба се чувати и не убрајати међу аксиоме или прве истине оне истине које су, без сумње, истине ума, али које се могу доказати. Тако је Лајбниц приметно да се погрешно сматра као аксиом истина *Два и два су четири*, пошто се она може доказати дефиницијом бројева 2, 3 и 4.

Набрајање првих истина. — Не мислећи да ћемо овде дати потпуно набрајање и коначну класификацију битних елемената ума, треба да их главне споменемо и у исти мах да им обележимо улогу и функције у интелектуалној активности.

Али нам се претходно намеће разликовање практичног од чистог ума.

Практичан ум. — Одиста, треба јасно разликовати принципе ума који се односе на праксу, на морално владанье, оно што Кант назива *практичан ум*, од принципа ума који се односе на чисту науку, на теоријске спекулације, што Кант зове *чисти ум*.

Практичан ум није ништа друго него скуп појмова и тврдња који се у обичном животу назива *морална свест*. Да има нека природна, апсолутна разлика између добра и зла; да постоји чужна обвеза да чинимо добро, или, другим речима, да постоји дужност; најзад, да онај који чини добро има заслуга, да је онај који чини зло кривац: то је, ето, отприлике, садржај практичног ума; то су темељи морала. (Видите, о овом питању, наше *Елементарне морале*.)

Чисти ум. — Чист разум је онај који регулише радњу наших спекулативних способности, који влада њима и одређује наша научна истраживања; он нас даље води, у последњој инстанцији, до идеје о неком идеалном, савршеном, апсолутном бићу, о Богу.

Овде нам се намеће једно разликовање: има првих истина које регулишу мисао, у њеним односима према предметима, и прве истине које се тичу само мисли у њеном односу према њој самој.

1^о С једне стране, мисао сама собом се померава неким властитим законима, лавесним логичким аксиомама без којих сама себе не би могла разумети. Ти су принципи: 1^о *принцип истовечности*, идентитета, који тврди: „Оно што јесте, јесте“. Онај су принцип порицања грчки софисти кад су излазили за себе

право да у истом питању предаде од тврђења к порицању, и обратно.

„Ти увек говориш *исте ствари*, рекао је Калклекос Сократу. — Да, одговорио је Сократ, и не само исте ствари, него и о истим предметима... Мени је, напротив, познато што ти никад не говориш на један и исти начин о *истим предметима*“. На овај начин Платон ставља насупрот јединству истините науке, за коју оно што јесте увек јесте, докле год постоје исти разлози, оној многострукој и променљивој лауци софиста која не остаје фиксирана у бићу ни у његовим појавама. (1)

2^о *Принцип противречности*, контрадикције, који потиче од принципа истовечности, и који излазику овако: *Једна ствар није ништа друго него оно што јесте*.

„Принцип противречности, каже Кузис, јесте етолер елике павеселети. Пољудати га значи пољудати сваки принцип, сваки суд, сваки закључак, сваки став, сваку и реченицу, елике, елике, мисао“.

3^о Са друге стране, без ума би наука била само бесплодно нагоинавање чипиеница без везе и закона, издвојених искустава, без кохезије. Једино ум допушта научњаку да поставља чужне везе међу феноменима. Он се при овом поседу испоказе трима принципима, а то су: *принцип каузалитета*, *принцип супстанције* и *принцип индукције*. Ово овде су на неки начин објективни принципи, пошто се примењују на предмете.

Принцип каузалитета. — Принципи каузалитета се може овако формулисати: *Све оно што постоји егзистира или има неки узрок*.

Другим речима, људски дух не признаје прекид континуитета у сукопсеном низу појава. Све оно што почиње егзистирати треба да има своје објашњење, свој принцип, разлог свог остојања. Научно истраживање, у крајњој анализи, нема друге сврхе него да одреди чипиеницама узроке. Проматрање, искуство нам у сваком датом случају отприлике посебно узрок који дејује; али ум унапред тврди да има неки узрок, па ма какве у осталом природе он био.

Принцип супстанције. — Принципи супстанције јесте у тврдњи: *Свака способност претпоставља супстанцију*, или још: *Све што се мена претпоставља нешто што траје и што се мена*.

Принцип индукције. — Ум нам још прописује закон да верујемо у неизменљив поредак универзума, у чужу сталност односа опажених код феномена.

То је оно што се зове *принцип индукције*, чија је формула бити: *Једнообразност у сукопеси је природни закон*; — *Има породика у природи*, или још: *Исти узроци производе исте дејства*.

Школа и настава.

Суштина образовања и значај му по школу.

На конгресу за образовање омладине, одржаном у Минхену 3., 4. и 5. окт. о. г. по нов. к. расправљало се о теми која је напред означена. Тему је заступао проф. Ханс Корнелиус из Франкфурта н. М. По његову мишљењу може за човека бити од вредности само оно, што је према његову разуму. Сврха рада при образовању, треба, дакле, да је, да се у човеку мисао и рад упесе јасност и ред. Стручно образовање постигло је сврху, ако је спремило свога васпитаника теоретски и практично у правцу јасности, која се према извесном развиту допичне струке може постићи. Свака нејасност сматра се као недостатак у образовању. Али ипак педагога, ако је човек на неком нарочитом пољу стигао до јасности у мишљењу и раду. Образовање за било какву струку не чини човека још образованим човеком. Опште људско образовање не састоји се ни у нагомилану знања са свију могућих поља. То обично води дилетантзму. Вредност човека не лежи у једном његовом делу, него у целини, у *личности*. Задаћа је општем људском образовању, да одговори свакидашњим захтевима т. ј. да постигне јасност у мишљењу и раду. Вредност и вредност човека стоје у томе, да своју вољу и пословање одређује по разумној увиђавности. По искуство говори, да велики део људских виђања не бива у томе правцу. Ту педагогај вредности и образовања. Наша тежња за образовањем мора за тим ићи, да се постигне потпуна сагласност у разумном мишљењу, вољи и раду. Опште образовање је образовање пуновредносне личности, изобличење моралног карактера. Човек не треба само да дође до извесног суђења, него и да ради по том суђењу и то подражљиво ради и то да га води у целокупном погледу на свет, у толерацији и у смерности при оцењивању сама себе. Поштовати вредност другог, имати обзира према другоме, бити тактичан и правичан, то су све неизоставни саставни делови разумног образовања. Јавне школе су заводи за наставу. Заводи за васпитање могу бити само личношћу учитељевом. А да постану заводи за опште образовање, морају учити што је пробитачно за саобраћај у људском друштву. Да буду заводи за опште образо-

вање морају изобразити оне способности, које баку дају могућност да се сам образује, а нарочито да стече способност за истрајан рад. Својим одушевљењем, потстаћи одушевљење ученика, васпитати га да постигне своју и туђу човечанску част. Ко то постигне, више је учинио, него што се од школе у опште тражи. Више од спреме за самообразовање школа не може дати. Не помоћу школе, него самим собом, створиће човек оно највише што му личност извршује: слободно самоодређење. Једино сам живот може нас поучити. Дефиниција о „образовању“ ни једном говорнику на конгресу није тако пошла за руком, да је могао рачунати на општу сагласност.

Проф. Елзенхаузен из Дрездена, заступао је мишљење, да се у томе мора поћи од човечије природе, јер је образовање развитај човечјих урођених особина до његове личности. Проф. Штерн разликује образовање у индивидуалном и социјалнокултурном смислу. Образовање му је формирање индивидуума у једну целину. Само је онај образован који се стално образује. Хиладима њих који се сматрају за образоване, изгубили су осећај за финије ипаксираније вредности. Проф. Месер из Гисена и шк. саветник др. Хаке из Вратиславе, споменули су још у корист образовања утицај организације на образовање, потребу темељности у својој позиви. Учитељ Гоце из Хамбурга указао је на несмисао што постоји између његова рада у позиви и у његову ваншколском животу. Учитељ треба да има право, не само постављати у школи, него и образовати, стварати. Дашањни наставни план не даје довољнице за стварање. Појам стварања треба да је поврх свега истакнут. Стварање је најдрагоценије од свега на свету.

Другог дана расправљало се на конгресу о захтевима за уређење разних школских типова и њихових наставних планова, а на основу захтева који излазе из суштине образовања. Ово је био тежак задатак у толико више што се ни при расправљању прве теме о суштини образовања, није дошло до позитивних резултата у једнодушном прихватању дефиниције.

Др. Ђ. Кершенштајнер мисли, да се суштина образовања у некоем човека садржи у развиту свих страна његове психе до највишег степена радне способности у духу културне вредности. Држи, да проф. Корнелиус зами-

шања идеалног човека у својим дефиницијама, какав нигде не постоји. До једног извесног степена сваки је смртни неваљало. Културно блага ма којег времена средство је за образовање. Унапаће тога блага најбоље ће се извршити помоћу подизања учитељевог душевног ја на угледну висину. Индивидуалитет васпитаника треба да се више узме у обзир него до сад. Практичне, техничке и ручне способности су прве. Њима треба у школи неге помоћу наставе рада. На вишим школама треба разликовати четири групе урођеног дара: групу са наклоншћу језичко-историјском, математико-природописном, техничко-интуитивном. Нема смисла човека који се интересује за језик и историју развијати природописном науком до највише душевне радне способности, а тако и обратно онога, који је даровит за математику и природопис, граматиком развијати.

Кершенштајнер је за поделу школа по даровитости а не за општу школу. Даровитост схваћа у смислу квалитете, а не количине. Међу онима који имају воље има две групе: пасивни и активни. Ови други негују се добро у американским школама. Индивидуалитет једног човека сложан је из његовог биолошког и психичког карактера. Између ових има противности. Оне се не могу логичким утицајем упитомити, него углавномшћу која се у радној заједници показала упливом. Развитак психе до највишег степена радне способности у духу културне вредности, спада с оне стране школе. Школа може само спремити оруђа и упутити их да се правилно употребе. Примитивна културна оруђа су језик, број и форма. Материјал знања треба да се ограничи на занај радна воља; јер критеријум правог образовања није много знање и много оруђе, него са *субјективне* стране: жудња за сталним унутрашњим усавршавањем, неуморна тежња за унутрашњом снагом и унутрашњом равнотежом, а с *објективне* стране: стална воља коју носи сопствена снага, потпуна моћ у расуђивању и непоколебљиве моралне норме.

Проф. др. П. Кауер из Министера не слаже се с Кершенштајнером. Не прихвата његове групе о подели школа. Наставне планове средњих школа употребљује с јасношћу, у којој се свачег много натура и то се зове слободно кретање. Слобода мора бити у унутрашњем ка-

рактеру наставе, не у спољашностима. Слободно уверење, слободно мишљење учитељево даће само од себе слободно уређење наставе. Кауер тражи мали број главних предмета, који ће као такви јако бити истакнути, и упрошћење наставног плана. Управитељ више реалке у Бохуму др. Карл Берман, тражи једнаку школу за имућног и сиромашног. Тражи да и учитељи виших школа настављају прво у основним школама. Тада ће се основна школа и њена суштина моћи друкчије онепити. Основ свега школског образовања треба да је првих година приближно једнак, тек у вишим ступињевима да се дели и разлази. Низки разреди треба да остану за један културал народ мајчино криво са којег ће се однеговати јаче снаге. Старајмо се за то криво да остане здраво! Проф. Месер из Гисена побија мишљење Кершенштајнерово, да у радној заједници има заштите моралног васпитања. Проф. др. Бонерт из Хамбурга мисли, да средства за образовање могу бити разна, а сврха образовања увек иста: схватање природе и човечанства.

Шк. саветник Хаке из Вратиславе вели: наше доба болује од прекомерног предавања страних језика. Ко не зна најмање два страна језика не важи данас као образован човек. Карл Гёде уредник „*Säemann*“ и Херман Кбстер бивши председник испитне комисије, веле да су у основној школи т. зв. образовани кругови мало оријентирани. То је емпирентна опасност. Дочекаћемо, веле, да у Немачкој народ сам своје задатке свршава. Наставни план основних школа је један описак наст. плана у вишим школама. Кбстер тражи опште школе и школе по способностима.

„D. Schule.“

Учитељство.

Савез словенског учитељства у Аустрији послао нам је ову своју одлуку, да је довесемо у „Шк. Гласнику“, што врло радо чинимо: „Савез словенског учитељства у Аустрији изјављује своје најдубље огорчење против намера, којим се служе аустријски Немци над школама словенских мањина и над поступком, каквим се води културни (?) бој Немства против Словенства у тој држави. То, што бечко варошко веће допушта против приватних школа чешке мањине бечке, није више на-

родни и културни бој, то је право беснило, недостојно цивилизованог народа. Заступници Савеза словенског учитељства у Аустрији, разгледали су зграду чешке школе Коменске у III сразу, која је данас по наредби бечког магистрата затворена и осведочили се својим очима, да приговор о недостатцима и неспособности те зграде за школску сврху, јесте просто лаж и служи само покривању националног беснила против свега што је словенско, стога сматрају за своју дужност као представници највеће учитељске организације у тој држави, да отворено рекну своје мишљење пред свом словенском јавношћу.

Савез словенског учитељства у Аустрији позива посланике своју словенских народа у државном сабору, да би се свом својом важности заложили за то, да се тим несвојим приликама учини крај, да се бечким Тесима не забрањује оснивање школе својега језика, које им право неоспорно припада као аутохтоном народном огранку у Доњој Аустрији и по §-у 19. држ. зак. од 1867. год.

За Савез словенског учитељства у Аустрији: **Матија Хајни**, председник, **Петар Скалицки I**, подпредседник, **Станислав Новак II**, подпредседник, **Маријан Јакимовски III**, подпредседник, **Јозеф Завада**, тјешник, **Иван Стронски**, благајник.

Практичне обраде.

ОГЛЕД ИЗ НАТИХЕЗА ЗА IV. РАЗРЕД ОСНОВНИХ ШКОЛА.

(Наставак.)

б) (Сви су људи браћа.) — Ви сви знате, да су Адам и Ева наши прародитељи. Од њих су потекли сви људи, што их год има на овоме свету. Ми смо сви синови и кћери јединих прародитеља Адама и Еве. Као што је Бог отац Адама и Еве зато, што их је створио, исто је тако он отац и свију нас, који потичемо од Адама и Еве. Људе треба да љубимо, што су сви људи међу собом браћа, јер имају једнога оца, (Белешка.)

г) (Заједно смо некупљени Исусом Христом.) — Још из једнога разлога морамо се ми хришћани узајамно љубити.

Погледајте само Исуса на крсту! Он висе на њему са раширеним рукама. Као да би хтео да режне: „Синови људски, ходите на моје божанствено љубавно срце! Ја умирем да бих вас спасао!“ Да, сви смо ми испуњени Исусовим патњама и смрћу: својом крваву он нас је ослободио од пакла и стекао нам је небеско царство: он нас је помирио с Богом и учинио нас је синовима његовим. Све људе треба да љубимо, јер је *све људе спасао Исус Христос и починио с Богом*. (Белешка.)

Скупљање. — „Љуби ближњег својега као самога себе!“ То је света хришћанска дужност. Зато треба добро да упамтимо ово, што смо о милостиивоу Самарјанину научили. — Шта нам заповеда друга највећа заповест Божја?... Ко је наш ближњи?... Како ћемо љубити ближњег као сами себе?... Зашто треба да љубимо све људе?... Када је наша љубав стварна?... Када је наша љубав истишта?...

III. Примени

1. *Љубите своје пријатеље!* Испитајте мало своју савест! Да ли се сви ви из срца љубите? Да се не налази ма и мрвина одвратности, гнева, зависти или злобе у вашим срцима? Зар нисте често пута рекли: „Ала мрзим овога или онога?“ Да ли је то љубав према ближњему? Да ли се тако врши заповест Христова: „Љуби ближњег својега као самога себе?“ — Да ли живите у љубави и слози са својом браћом? Верујте ми, ако се сада не слажете, онда вас Бог не ће моћи примити у небо. Та ви би сте се и тамо свађали и гложили! Међутим на небу може бити само љубави и мира. И св. апостоли су често говорили о љубави и слози међу хришћанима, а особито св. апостол Јован. Да ли вам је позната једна прича о св. апостолу Јовану Богослову?...

Када је драги ученик Исусов св. Јован већ остарио и ослабио, није више могао сам да иде у цркву. Али он се није осећао добро код куће. Он је мислио: „Имаћу доста премена да се у гробу одморим!“ Зато је заповедао да га однесу у цркву, да би тамо проповедао. Можете мислити, како су људи пажљиво слушали, када је стари апостол почео да говори! Зар не бисте га и ви радо слушали?... Ја ћу да вам кажем, шта је он говорио: „Дечнице моја, љубите један другог!“ — и тиме је проповед била готова. Зар не

то је одиста крешка проповед? Када је идући пут опет говорио на богослужењу, он је само поновно своје речи: „Дечице моја, љубите један другог!“ И трећи и четврти пут он је исте те речи понављао. Најпосле га људи ипак запиташе, зашто он увек једно те исто говори. Тада св. апостол одговори: „Зато, што ми је то тако Бог заповедио. Ако то чините, ако један другог љубите, онда је то сасвим довољно!“ Исус је рекао законску: „Иди и ти чини тако!“ А ја вам велим: „Идите и чините тако, децице моја, љубите један другог!“

2. Српска пословица каже: Ко неће брата за брата, тај ће туђина за господара. А то се на нама Србима лепо види. Нема већег кавгаџије, завидљиваца и свађалине од нас Срба. Са свађе и пселоге је раскомадана Душанова царевина, зато, што не поштовамо брата за брата, добијемо на Косову Турчина за господара. И дан-данас многим Србима само зато заповеда туђин, што они неће узајамно да се сложе и поштују. Човек не може на свету да живи сам. Човек не може без друштва. А где је више људи, ту је више и људи. А кад би свако само своју људ терао не би могли ни двојица заједно да живе. Ако не желиш да ни с ким у опреку дођеш, а ти помисли на оно: „Што желиш да теби људи чине, чини и ти свакоме!“ Ред је да млађи поштују старије као учитеље своје.

3. Браћо је мио ма које вере био! — Шта мислите, децо, да ли су сви Срби православне вере, као ми?... Имале Срба католичке вере (Карашевић, Буневци, Шокци), има их назарена, па шта више имаде Срба и мухамедалске (турске) вере. Да ли смео ове Србе да мрзимо зато, што они ипак православни као и ми?... Не, ништа, јер би се то сасвим противило Христовим речима, које је он изговорно о милостивоме Самарјанину. Они истина другачије верују него ми, али им ми то ништа не бранимо, него ћемо их љубити, јер знамо, да су они наша браћа по крви и по језику. Љубимо дакле свакога брата Србина, па ма које он вере био!

(Насраћаше се.)

Извори за даље проучавање.

Неколико добрих књига за учитеље.*

Од како постоје наши српски учит. зборови, ми смо расправили знатан број важних питања која се тичу школе и наставе, а тако и народне просвете у опште. Штета је само што то све већином лежи растурено по зборским архивама, те ће застарети и позицијом нараштајима остати више као добра сведожба о нашој вољи за рад, а мање као савремен извор за употребу ради даљег образовања.

Но од свију питања која смо расправљали, баш то питање о нашем даљем образовању понајмање смо претресали. А то је толико важно, да би сређивањем тих односа за наше даље образовање, тек на праву висину подигли стручан рад у овим нашим зборовима, а посредно тиме усавршили и наш рад у настави и развили јачи степен интелигенције у целом нашем staleжу. А ово је врло важно. Јер ево већ и сама учитељска школа у Сомбору, из које ми највише учит. подмлатка добијамо, признаје: да она у томе не даје оно, што би требало да даје. Једно је кад она признаје свој недостатак, али у толико је више за нас учитеље то неутешно, што ми знамо шта сваког нашег младог друга чека у животу. С тога нам је дужност да много више највише поклонимо питању нашег даљег образовања, јер оно ће донети неочењене користи не само интелекту појединца, него ће наш staleж подићи тако знатно, да ће тиме многа наша општа staleшка ствар много добити. Но ова тема као специјална, захтева опширно расправљање и ја је препоручујем збору да је не изгуби из вида у даљим нашим седницама.

Данас је пак постављена задаћа да се каже која реч о педагошкој и посебној методској литератури, нарочито делима новијег датума.

Као што сте се могли уверити из наших стручних српских листова, данас се много расправља о експерименталној педагогији. Та студија је нама јако потребна, али је негода што је то уопште тешка тема кад се с научним апаратом о њој говори, а као што

„Право учитеља састоји се у томе, да у спору са претпостављеним не добије за право.“ J. Tews.

* Овај чланак је прочитан у седници новосадског српског учит. збора, одржане у Ст. Футогу 2. октобра 1912. год.

сваки час видимо нема ни једног писца те струке, да је у стању популарније изнети научне назоре у тим питањима, што би нашем учитељству било преко потребно. Овако се распирала у сразмерно доста знатном обиму о тим стварима, али са просечно врло мало успеха. Морам признати да је томе узрок и то, што смо ми у опште слабо одани студији наше стручне литературе, него се већином задржимо на ономе уском кругу знања, што га постигнемо у учитељској школи. Из некуства знам, да младом учитељу куд и камо више годн забавља књижевност, али ипак држим, кад би било некога да пробуди у њему интересовање за своју стручну књижевност и да поттикне у њему амбицију за читање и проучавање дела своје струке, да би ако не сви, а оно знатан проценат наших учитељских другова јако одскочио својом стручном спремом.

Па како се пробуди та амбиција у младом учитељу? Ја сам као млад учитељ на седу почео са ширењем вођарства, ружарства, певачког друштва, читаоницама и томе слично. То је било онда сувремено и могло се одмах изводити без нарочите велике спреме само ако је доста воље и енергије било ту. На својем стручном усавршавању мало сам радио, ако се просто читање једног, два листа из школске струке у опште може звати неким радом на темељном стручном усавршавању. Но десн се пре 25 година једном приликом, да сам се нашао једног лета са једним интелигентнијим трговцем старијим од мене и са једним колегом. Свакидашњи састајањем претресале се разне теме, те се дошло и на школске ствари. Трговац се интересовао за стручне погледе педагошких великана и мој колега умео је да води о томе доста знатну реч и ако ја сад видим да је и он доста оперирао са доста једностраним знањем. Али ја сам био управо у великој незгоди, јер сам слабо био у све то упућен и у души ми је било срамота. Стидео сам се, да ја млад учитељ, немам никакве спреме у тим питањима, него изгледам као неки професионаиста, обичан школски занатлија, који је у свом послу врло примитиван јер се од птице не зна никуд даље ни маћи. А питање је још и то, да ли ми и птицу добро испечемо у учит. школи. Напред поменути догађај остао је забележен у мојој души и сваки пут кад сам га се сетно, не-

пријатио ме је дпрнуо као да сам што хрљиво утипио. То ме је потстицало да пођем путем којим ћу прибавити себи више знања стручног, учитељског.

Држим, да сваком неупућеном младом учитељу не треба више, него да дође до те тачке, до које сам ја тада дошао и он неће више хладно схватати питање о свом даљем образовању него ће тражити изворе где ће се помоћи. Данаас то већ није тако ни тешко, као што је онда било. И наша српска књижевност је већ много богатија у добрим стручним педагошким делима, а ту је и хрватска. За оне пак који владају мађарским језиком има на том језику већ приличан извор одабраних дела и оригиналних, а још више преведених и прерађених из француске и немачке литературе.

Немачка литература одскаче у свој светској литератури нарочито баш у педагошкој струци. То јој признају и Французи, а међу њима познати Компјеје, чију Педагогику у Српском Преводу препоручујем колегама да загато и с пажњом прочитају, јер није писана доктринарски него на основу примера популарнише појединачна питања. Но кад смо код теме о читању, да рекнемо како треба читати.

Ако тражимо од младог учитеља да узме једно педагошко дело и да седне да га чита редом од корице до корице као што се учи лекција у школи, онда ће од тог посла бити мало успеха. Прво с тога што то ни мало није занимљиво, нарочито за млада човека, друго с тога, што њему не требају па једнак мах упутства и одговори на сва питања, него му то затреба моментано. Тако, како му затреба тако треба и да чита. У такој прилици он тражи одговора на питање које му треба растумачити. Одговор који нађе у дотичном стручном делу остаће му трајно у меморији, а још јаче ће га запамтити ако на том месту у књизи буде правно белешке и даља своја питања стављао, те на њих поступно у даљим делима тражио одговара. За оваке студије има ванредно добрих дела у немачкој књижевности где се одмах изначи и даља литература.

Да наведемо нека:

Признати немачки методичар Адолаф Руде, ректор у Наклу издаје у друштву са школ. надзорником Беецом, читав низ одличних стручних дела за практичну потребу учитеља.

Он је написао у 2 свеске Методику основне наставе, која је већ изишла у 9. и 10. издању за последњих неколико година и у десетине хиљада примерака растушена међу немачке учитеље.

(Српски ер.)

Михајло Г. Бандур, народни учитељ.

У петак 10. (23.) августа 1912. год. после подне, умро је у Манђелосу (Срем) један од најсвеснијих и највреднијих учитеља оних крајева. Био је узор учитеља у школи, а прави народни учитељ изван школе, јер је сваку поуку народу потврђивао својим добрим делима. На жалост пок. Миле био је њежан и слаб још од малена, те га напорни рад у школи, — тешко — а скоро неплаћено појање у цркви — поред других учитељских недела, сарани у најбољим годинама у хладни гроб.

Поклоји Михајло Бандур, родно се у Грабовцу код Гаше (Баповина) године 1875. Учитељску школу је свршио у Петривцу 1895., ту је после две године положио и испит за основнобљене (дефинитивну). До год. 1900. је служио у Јамници код Двора. Те године је премештен у Ашању (Срем), где је поред проширене школе у дворазредну основну и Српску Земљорадничку Задругу. Школу башту је за кратко доба уредио, да јој на далеко није било пара. У Ашању не дочека ни првог плода од засађеног винограда, јер га несретне 1908. године преместише у Лазе. Преместише га поред његова узорног рада са његових 5 деце, само ради тога, што је у околици основао преко 10 Срп. Земљ. Задруга. Вредио Миле не клону, него и у Лазима основа Задругу. То се не допаде неком Јуди, који га декупира, те га 1911. преместише са 6 нејак деце у Манђелосу. Основа и ту Задругу, али га болест пролетос прикова уз кревет, а немилосрдна смрт прекиде све лепе његове жеље и планове.

Био је то не само колега, него брат, пријатељ и искрени друг свакоме и свагде. Добота његова, поштење и искреност не да се тако лако описати. Оставио је жену са шесторо неопскрбених деце. Саранил је 12. (25.) авг. у Манђелосу. Вејчна му памјат.

Љ. I.

Преглед књига.

У издању С. Б. Цвијановића у Београду изишло је из штампе ово чувено дело: *Жил Пајо-а: Савети и практична упутства наставницима и наставницама пре уласка у јаван животи* у преводу Ник. М. Ракића, директора гимназије. (I. и II. књига заједно, 248 страна). Цена 2-50 дина. — Жил Пајо, познати и чувени писац дела: *Васпитане воље и Васпитане демократије*, у овоме своме делу даје наставницима и наставницама савете и упутства који су резултат његовог двадесетогодишњег рада и искуства као окружног школског надзорника. Даје савете наставницима — почетницима кад остављају спокојан живот проведени у Учитељској Школи; кад остављају дивне часове проведене у науци под надзором благонаклоних наставника, а у средним разумних другова; кад изгубе ово опрезно tutorство које одушевљава, храбри, подржава вољу која је готова да малакше, па ућу у јаван живот и мучан додир с људима онаквим какви су.

Двадесет и пет година је одузимао он од свога живота ране јутарње часове, док је написао ове савете почетницима, и почео их, да у првим спољним догађајима јавнога живота паћу извор великих узбуђања, која скрива тежак положај наставнички: да би им пружио руку која помаже; да би их сачувао од опасности и неумешности које су скончане са почетничством; да би изазвао код њих размисавање о оним великим принципима који управљају, који треба да надахну њихову вољу и да јој дају јединство, снагу дубину моралног живота који преобраћава труд наставника, дубоко уверен, да никаква дужност није преча ни узвишења она она, која му налаже да припомогне, колико му силе допуштају, послу на народном просвећивању.

Имајући на дана у дан да с наставницима расправља замршен питања и да даје савете, писац је знао за потребно, да јасно иетакне принципе-вођице који треба да руководе наставника у његовом раду.

По изласку из школе, писац проводи почетника прво кроз касарну, показујући му како је војна служба снажно средство за васпитање воље и велика школа солидарности и патриотског пожртвовања; вођи га, затим, у село место његовог постављања, и одводи

га на први час, учећи га шта је од највеће важности на том његовом првом часу; доводи га у однос са управитељем и друговима, учећи га лепом опхођењу и другарској солидарности; доводи га у однос са сељанима и свим њиховим добрим особинама и мапама, износи му оне велике његове дужности које га чекају на пољу народног просвећивања; учи га шта да ради и како да ради са успехом; каже му у чему је срећа у животу; и, најзад, саветује га како да проведе свој одмор и у чему да наљазн права и здрава уживања.

Све ово речено је топлим, искреним речима, које потичу из дубине чистог срца и душе једног умног човека који љуби свој народ, који у учитељству гледа социјалну силу првог реда о којој треба све меродавне чиниоци да воде озбиљна рачуна: ни једне сувишне речи, ни једне сувишне фразе, све је на своме месту и све има дубоког смисла и врло великог значаја.

Ово је садржај рефлексја пишчевих које је укратко изнео у своме предговору.

Ми препоручујемо учитељима и учитељицама да набаве ово ваљано дело и да га прочитају не једанпут, него да га у часовима одмора имају при руци и прочитају чешће из њега по којој одељак. У њему ће наћи не само подстрек на рад, него и утеха да недаће које их среташу нису само њихове личне и локалне, него да су оне својште природе које среташу све васпитаче па ма они били у којем народу. Но ваљало би да исто толико проучавају ове мисли и напоре и професори учит. школа, да, ако би и они већ једном пошлн стварнијим путем у васпитању и образовању учитељског подмлатка.

Белешке.

Деоничари нове емисије учит. д. д. „Натошевић“ позивају се да од 1—15. нов. по нов. к. уплате четврту рату за своје деонице. Четврта рата је за старе деоничаре К 350 по једној деоници, а за нове К 450 по деоници.

„Српски учитељски конвикт“ у Новом Саду примио је у октобру о. г.: од г. Љубомира Талијана, економа из Бремена 102 К чланарине. — Од славне политичке општинске јур-

ђевачке (Sajkásgyörgye) 200 К припомоћн. — Од г. Мирајла Пређина, учитеља у Срп. Семартону, прилог од 10 К, скупљено у сватови г. Каменка Бранчића сврш. богослова из Падједа и гђе Катице Петровићеве, учитељице семартоњске. — Од г. Сисоја Томића, учитеља у Шиду 22 К чланарине. — Од г. Паје Лашиновића, месара из Новог Сада 10 свечарског прилога. — Од г. Димитрија Марјановића, равн. учитеља у Буковцу 77 К чланарине.

Прилози српским рањеницима. Српски учитељски збор у Новом Саду, приложио је за српске рањенике К 525. Српска деца основних школа у Н. Саду приложила су К 200.

Велики добротвор српске просвете и учитељства. У Сарајеву је умро трговац Васо Краљевић у 63. год. живота. Свој иметак у вредности од 1,500.000 круна оставио је просветном друштву „Просвјети“. Српском учитељском удружењу у Босни и Херцеговини оставио је 100.000 К. У име друштва „Просвјете“ опростио се са великодушним српским родољубом др. Вл. Ђоровић, а у име српског учитељства Ристо Шумлић. Слава нека је овом великом родољубу!

Х. исказ о прилозима за грађу 14 школских зграда у будимској епархији. После 24. јула (6.) августа 1912. г., када је о овим прилозима IX. исказ обнародован, примљено је свега по Х. исказу 4705 К 68 фил., до сада исказано 97.324 К 28 фил. Свега до сада скупљено 102.029 К 96 фил. Учитиво се умовљавају сви који су ове прилоге скупљали или их још скупљају, а нису их још послали, да их овамо што пре послати изводе. И они, који су овопредметни проглас у своје време примили, умовљавају се, да га вратити изводе и у том случају, ако нису ништа скупљали — Епархијска управа будимска.

Учитељски дом у Црквеници. По примеру немачких учитеља у Аустрији, који су у Ловрани основали свој „Lehrerheim im Süden“, хоће и наши садругови из Хрватске да оспну свој хрватски учитељски дом на обали дивног Јадрана, у убавој Црквеници. Красна двокатница, која ће бити својина „Хрватске учитељске посмртне и припомоћне задруге“, већ је под кровом, те ће овог месеца бити готова. Около зграде биће парк у површини од преко 20 ара с видиком на море. Стане са намештајем 95.000 К. Осим изгредних

неких просторија изван зграде биће у самој згради у приземљу стап за управитеља, кухиња, благоваоница и остали простори. У првом и другом кату биће по 4 овеће собе за породице по 8 соба са самце и по једна кухиња. На тавану биће уређено 5 пријатних соба за едукај паваде гостију. Јена ова установа сталешкога напретка, коју својим трудом подиже хрватски учитељ, подигнута је у првом купалишту хрватскога приморја, где ће појединац наћи угодно и јефтино боравиште.

 „Pelikan Special“. Позната светска фирма Günther Wagner израдила је нову врсту гуме за брисање. Фабрикат је тако брижљиво израђен да сваки потез оловке брзо и чисто скида. Напредно је добар фабрикат за брисање већих површина на хартији, хартију не дере и веома позитивно тропи. Не доми се и дуго траје. „Pelikan Special“ је поуздана и штедљива гума за брисање. Многе називе призната фирми Günther Wagner сведоче, да ће се та гума одомаћити свугде. Па и парочита зеленаста боја гуме, која је разликује од других гума у трговини подлини ће јој потрошњу, а за то није скупа од других добрих гума. „Pelikan Special“ може се набавити у свакој бољој књижари и папирници у 13 разних величина од K—06 до K 180 по комаду.

Уредништво „Шк. Гл.“ добило је ову гуму и може је без зазора препоручити.

 „Школски Гласник“ броширан за 1909., 1910 и 1911. може се добити а K 4—.

За „ШКОЛСКИ ГЛАСНИК“.

У име абонеје чланарине, а као притилу на „Шк. Гласник“ за I. и II. четврт 1912. год. уплатити су, у абонејој едници од 18. аир. (1. маја) о. г., ови чланови **ст. беојског** средњег учит. збора по 4 K. (Они који су раније посебно послали притилу нису овде прибележени). 1. Душан Белић, Ала; 2. Мара Вележљива; 3. Јован Поповић; 4. Светозар Пирошки; 5. Лазар Попов; 6. Зорка Петљанека, Ст. Бечеј; 7. Милена Михајловић, Госпојинци; 8. Марко Славковић, Мохор; 9. Ара. Павловић; 10. Оврен Загорјаци; 11. Миленија Загорјаци; 12. Милица Пецић; 13. Зорка Стефановић; 14. Љубица Јовановић; 15. Мара Петковић-Манојловић; 16. Даринка Сремчевић; 17. Јелена Илић, Сентован; 18. Милан Протић; 19. Стефанија Шимић; 20. Љубица Стефановић; 21. Вида Јорџић, Тураја; 22. Ђорђе Малешевић; 23. Александар Велимировић; 24. Петар Томић, Федзварац; 25. 8 K платио је Љуба Милошковић, Ст. Бечеј.

Свега 104 K. Ова је свота унета у благодјини учит. д. д. „Натошевић“ на рачун штампе за „Шк. Гласник“ у 1912. год.

У име уплате за „Шк. Гл.“ на **извозачком** средњом уч. збору у Ст. Фугото од 19. септ. (2. окт) 1912. г. уплатили су ови чланови по 8 K: 1. Урош Дригарић, Бечеј; 2. Гајра Грбић, Нови Сад; 3. По 5 K Јованка Марковић, Нови Сад; 4. По 4 K Милан Калугерски, Ст. Фугото; 5. Зорка М. Калугерска, Ст. Врбас; 6. Божко Ковачевић, Ст. Врбас; 7. Бранко Степановић, Деспот-сентиван; 8. Славка Алмашевић, Деспот-сентиван; 9.

Миливој Ђосећ, Ст. Кер; 10. Ана Везељеска, Ст. Кер; 11. Ђорђе Гајић, Нови Сад; 12. Лазар Љубојевић, Нови Сад; 13. Ђорђе Михајловић, Нови Сад; 14. Катина Михајловић, Н. Сад; 15. Десанка Ракићева, Н. Сад; 16. Сидонија Ђ. Гајица, Нови Сад; 17. Јован Михајловић, Нови Сад; 18. Ана Сајдлова, Силбаш; 19. Младен Ђуровић, Обровац; 20. Ана М. Ђуровићева, Обровац; 21. Милан Ђурић, Ст. Паланка; 22. Лазар Вуковић, Ст. Фугото; 23. Јојана Бајић, Пиром; 24. Душан Мокић, Силбаш; 25. Јарко Стефановић, Товарнишево; 26. Стеван Пављачић, Товарнишево; 27. Јарко Алексић, Ст. Фугото; 28. Стеван Бошњак, Ст. Фугото; 29. Веселин Марјановић, Ст. Фугото; 30. Ирина Тешићева, Ст. Шоне; 31. 2 K Милош Ђендић, Пивнице, заостатак од 1911. г. Свега 133 K.

Ова је свота унета у благодјини учит. д. д. „Натошевић“ на рачун штампе за „Шк. Гл.“ у 1912. год.

У Силбашу, 23. октобра 1912. год.

Душан Мокић,
благјиник.

Нове књиге.

Извештај епарх. школ. одбора бачког у Новоме Саду, о својем раду од 1. (14.) јула 1909. до 1. (14.) јула 1912. г.

Рад епарх. управе темишварске од 1909. до 1912. год.

Летопис Матице Српске, књига 289. Год. 87. V. св. за 1912.

Шкољњы сочиненія Новыи методы въ ихъ преподаваніи. Отто Антеса, Адолфа Јенсена и Вальтера Ламсауса. Переводъ съ нѣмецкаго Е. Пашуканиса. Впечатано въ приложеніи къ № 40. газетѣ „Школа и Жизнь“ въ 1912. году.

Главни каталог целокупне српске књижевности, књижаре Мите Стајића у Београду. IV. издање.

Балкански рат и Србија, од Др. Ј. Цвијућа. Београд. 1912.

Олга Ковачевић, српска гусларка, средњо Ј. Удјаци, учитељ. Издао Миливој Ковачевић, Митровица, 12.

П о з н в.

Већина учитеља, који желе да покрену акцију сталешке организације, изјавила је, да желе, да при свој састанак одржи 4. дец. 1912. по новом с. у Новом Саду. На основу тога, позивају се сви они који су се пријавили, као и они који се нису пријавили, а желе ступити у наше коло, да изводе доћи на састанак, који ће се одржати 7. дец. о. г. у Новом Саду у 2 сата после полне у школи г. Ђ. Гајица.

K. Замуровић и други.

 Учитељска књижара „Натошевић“ даје 20% рабата на школске књиге које је издала Српска Манастирска Штампарија, а на државна издања 6%.

ШКОЛСКИ ГЛАСНИК

ЛИСТ ЗА ШКОЛУ И УЧИТЕЉЕ

ОРГАН СРПСКОГ НАРОДНОГ УЧИТЕЉСТВА У КАРЛОВАЧКОЈ МИТРОПОЛИИ

Бр. 16.

У Новом Саду, 31. октобра 1912.

Год. II.

САДРЖАЈ: Наш народ и његова просвета. — Прошло и садашње експерименталне психологије. — Школки ред, школа хигијена и лажне напомене. — Ум, појмови и прве истине. — Народна просвета: Културне прилике Ердељских Саса. — Школа и настава: Учитељска предспрема. — Практичне обраде: Оглед на катихези за IV. р. осн. школа. — Извори за даље проучавање: Неколико добрих књига за учитеље. — Бележбе. — Нове књиге. — Пошва.

Наш народ и његова просвета.*

X.

Казао сам, да је начин, којим се данас развија у децјој души религиозно морални осећај, помоћу веронаука у основним народним школама, па и у средњим, *несходан* и да не постизавамо готово никакве успехе, већ се напротив тај осећај губи у једном делу нашег народа, као што смо изнели у прошлом чланку.

У предавању веронаука у основним и средњим школама нема никакве методе, начина по педагошко-дидак. начелима, нити се позна децја душа, моћ појимања, нити су по истима написани уџбеници, нити се позна **наше друштво, његов обичаји, културни напредак**, нити разни утицаји са запада штампом, књигом, дотицајима и т. д. Једном речи једно огромно неразумевање и несхватање нити значаја религиозно моралног васпитања, а још мање начина — методе. Код нас се напише књига „Библијске новести“ од тога и тога, па „Катихизис“ и т. д. Св. Синод прописује, те сада *по томе* ради. А како се у богословији нашој спремају будући предавачи веронаука, катихете, види се по раду, када дођу у парохију.

Слабо се мисли на предвете у предавању веронаука у школи и развијању религ. морала у народу према духу времена.

Катихета би морао знати, да су за данас српски језик и веронаук предмети, у којима се концентрише целокупна школска настава у нашим, срп. народ. школама. Зато, пре но што се лати катихизирања, мора добро проучити целу наставну основу из свију предмета, који се предају на дотичној школи, јер се данас у школама предају и други предмети, а не само цркв. слов. језик са часловцем и псалтиром као негда. Ако добро проучи све градиво из свију предмета, а особито српску повесть, те народно и уметничко песинштво, народне приче, пословице и т. д. отвориће се пред његовим духовним очима јасан и чист пут, којим ће да греде у катихизирању, *те знаћи шта ће узимати из тих предмета* за развијање религ. морала, *а шта из катихизиса и библије и не ће долазити у протусловље са појмовима децим о извесним питањима развијеним са другим предметима, а и са здравим разумом.*

Ја немам ни времена, а ни воље, да у овим чланцима ово питање потање, испримије, расправљам, јер би се ова расправа још више отегла, само ћу по нешто, што је главније, споменути.

Све, што имадемо у нашим народним песмама и причама, као: „Св. Петар у рај пође“, „Љуба богатога Гавана“, „Јетрвице“, „Марко Краљевић и Бег Коста-

* В. 10. бр. „Шк. Гл.“ о. г.

дин", „Ко крво име слави“ и т. д. и т. д. ваља употребити при предавању веронаука, јер је то из душе народне, па ће бити деци разумљивије.

Навео сам већ, да се и веронаук мора предавати према моћи децејег схватања, појимања, зато и катихета, као и сваки други учитељ, треба да добро позна децу душу, моћ појимања у разном раздобљу. Стога ваља да проучи бар један део огромне литературе о души децејој од рођења до свршетка школовања, јер иначе неће умети удесити zgodан начин предавања, нити излагати своје мисли разумљивим говором. Ко нема прилике, а ваља да пише да чита о децејој души, нека бар замисли себе у томе и томе добу, те своје представе и појмове о свету, околици, која га окружаваше, па ће му све бити јасније. И дивота је то замислити се у своје детињство, рај, царство идеала. Наћи ћеш ту тма узрока својим радостима у очекивању појединих свечаних дана и дана скопчаних са обављањем каквих народних обичаја. Наћи ћеш још и данас у својој рођеној души „слика и прилика“ које ти се још онда уврежише у њој, а данас, у зрелим годинама, јасно разабиреш ону чудну, невидљиву кичицу, која ти уреза и лик и дело, али јединствено јасно, да ти и данас пулим бојама лебди пред духовним очима. Човек мора све употребити, да дете заинтересује за предмет, којим мисли да му развија душевне моћи, морал, даје знања. А може ли се боље заинтересовати, него ако му изнашаш слике из **његове душе**. Тада се заиста можеш грејати на пламичку, који му се у очима креси. Памтимо! Без познавања децејој душе, сав је рад каламљене племените пишке на суву гранчицу. То је силом — учење, које умара, убија дух, вољу и за најкраће време расплине се као плин, а у души оставља само јад, горчину и — мржњу и за *предмет* и за *место* и за *личност*, која ради као „уметник“ без познавања децејој душе. А где је потребније познати душу децу, ако не у вери о Богу, створитељу, чију слику сваки себи ствара у души својој. Доказује се напр. триличност божја. Не-

колицина није научила напамет, те имају грубе речи, а богме каткад и прут посла. Тој ће деци леп Бога изгледати, ради кога трпе прекоре и прут...

Катихета мора разумети *метод*, којим се предаје веронаук и развија религијски осећај, морал.

Начело од лакшега тежем, треба да важи и овде, али се не врши.

За време веронауке треба да је школа црква. Место тога капања, казна.

Указао сам већ на врло важан момент, по коме би наше катихете могле врло велику услугу чинити развоју националног осећаја у младежи наше, а особито код оне, која полази стране заводе и у којима се не предаје српски језик и историја, када би ову спајали са веронауком, а богме и на чисто српским школама. Жалост је посматрати нашу омладину са страних завода. Оно мало знања о српској прошлости, књижевности и т. д. што је стекла у основној школи или нижим разредима средње школе, убрзо истисне страна повест, књижевност и ти су изгубљени после за Српство или ако и ишу, ипак их не може ништа загрејати за српске ствари и за наше опште добро. Познам лично два-три катихете, који предају веронаук спајајући за срп. повести и књижевности, па из тих школа, мада страних, излазе добри Срби! Волели би, да је тако свугде.

Како се данас предаје веронаук и развија верско морални осећај у огромној већини наших школа? Ево вам укратко, те ћете видети ливање воде кроз решето.

Задају се из „Катихизиса“ стотину питања, те се нити дете, нити катихета уме снаћи у томе лавиринту од питања. И што је најжалосније и катихета и окружни протопрезвитери, као надзорни органи држе, да се свако питање из катихизиса *мора наизуст*, од речи до речи научити. Међутим ни десетогодишњи катихета не зна та питања наизуст, а тражи то од школске деце. Колико траје научено наизуст, осведочићемо се кроз два месеца, када иста деца дођу у пофторну школу, у којој се то исто поново буба, мада је дете исто то бубало пуне две године!

Посматрати мучење деце у неким школама и код нас и код римокатолика са овим напаметним учењем без разумевања, управо је за причу. *Тера* се тако целе године са питањима и одговорима, а када дете запиташ: „Какве си вере?“ не уме да одговори. Зашто славимо поједине свецe, ни појма. А већ како је у таквим приликама развијен верско-морални осећај, не треба ни спомињати.

(Haeckelthe ee.)

Приг.

Стеван Радић.

ПРОШЛОСТ И САДАШЊОСТ ЕКСПЕРИМЕНТАЛНЕ ПСИХОЛОГИЈЕ.

Dr. phil. & paed. Паја Р. Радосављевић — Њујорк.

— Посвећујем брат Хрвату: Жиги Чајковцу, проф. у Загребу. —

(Наставак.)

Као што се може и очекивати, у ту грешку не пада анатомичар мозга. Он се интересује структуром, саставом мозга. Експериментална психологија може му бити од велике користи, особито у патологији духа, где су мождане болести спојене са духовним поремећајем или гдје духовни белаји јако дјелују на тиле.

И заиста, предмет психологије је прошао кроз три степена метафизичке спекулације: 1.) двоструко дистиллована метафизичка спекулација прехербертијанске ере;

2.) математско-метафизичка спекулација Хербарта и његових епигона; и

3.) анатомско-метафизичка спекулација Керпентера, Моделија и остале сличне братије.

Док се тако кочоперила „будућа“ психологија, физика је помоћу *Хелмхолца* (Über das Ziel und die Fortschritte der Naturwissenschaft, у његовом чувеном делу: „Populäre Vorträge, wissenschaftlicher Vorträge, Braunschweig, 1871.; Die Tatsachen in der Wahrnehmung, Leipzig, 1879.“), *Маха* (Mach: Die Mechanik in ihrer Entwicklung, Leipzig, 1883.; Beiträge zur Analyse der Empfindungen, Jena, 1886., стр. 141.) и други постепено су дошли до јасног

схваћања односа њезиних факата напрама непосредним чињеницама свијести. Директно искуство у нашим осјетима данас се прима онако како нам то дају факта физике. Примјера ради у мјерењу дужине штапа, као јединица мјерења употребио се видни осјет за други видни осјет. И заиста се јасно увидјело да је свако директно мјерење у физици у првом реду упоређење између осјета — другим ријечима: психолошко мјерење. Из тог комбинаваног мјерења физичар је редуковао што је више могао психолошке елементе; но, психолог је учинио корак у редуковању физичких елемената да би се добило психолошко мјерење (психолошко становиште јасно је истакао *Wundt* (*Вундт*) у овим својим рађама: Über die Messung psychischer Vorgänge, у његовим: „Philosophische Studien“, 1883., I, 1.; Weitere Bemerkungen über psychische Messungen, Ibid. 463.; Über die Einteilung der Wissenschaften, Ibid., 1889., V, 1.; Über die Definition der Psychologie, Ibid., 1896., VII, 1.; Über naiven und kritischen Realismus, Ibid., 1896., XII, 307. То исто гледиште заступа и његов америкашки сљедбеник: *Scripture*, The Problem of Psychology, у: „Mind“, 1891., XVI, 305.; Psychological Measurements, у: „Philosophical Review“, 1893., II., 677.).

Тај корак учинио је да је психологија први пут истакнута као квантитативна наука у потпуном смислу ријечи и послужила се свим претходним добитцима физике.

Но, постоји још једна наука коју морамо поменути, наиме, стара психологија. У прошлом одјељку овог малог рада напоменуто је да побједа посматрања над спекулацијом у духовној науци бјеше у главном дјело Хопса и његових насљедника. *Томас Хопс* (1588.—1679.), образован у Оксфорду и Паризу, лично се упознао са *Бекном Верулемским*, (*Bacon*) и јако се залио важиошћу Галилејевих и Бекнових метода. Хопс бјеше оснивалац обсервацијоне — усугурот спекулативне и догматичке — науке о духу.

Послије Хопса емпиријека метода врло је слабо напредовала све до појаве *Лока* (1632.—1704.). Образован у Оксфорду и

имајући нарочито наклоност за природне науке и медицину, Лок је покушао да феномене људског духа директно аналише и то на темељу самих факата, и нарочито искључивање сва питања метафизике и физиолошке психологије (*Locke, An Essay concerning the Human Understanding*, књига I., глава 1., одељак 2.).

Локово интроспективно становиште нашло је великог одзива а особито у елаборацији *Берклијевих* (*Berkeley*) дјела (1683.—1753.). Нешто касније емпиријска метода, коју Лок није могао потпуно да изведе, примјењивана је на врло конистентан начин од стране *Јула* (1711.—1716.). Због тога у том раном датуму проблем психологије и незнана фундаментална метода дефинитивно се схватила и јасно изразила.

Будуће развиће психологије од стране *Хамилтона*, *Рајда* (*Reid*), *Мила* и других писана спада више у историју „опће“ или „дескриптивне“ психологије него ли у онај дио велике науке с којим имадемо овдје посла. Додуше није тако лака ствар повући међу између нове и старе психологије; некоја дјела, која су написана прије реорганизације увађања лабораторијских метода али и дјела која се служиху резултатима експерименталног рада у колико се то тада постигло, истакнута су у овом одељку.

Постоји само једна метода директног посматрања духовног живота, и све докле док она не доби чврсту основу не бјеше могућа никаква наука психологије. Све друге методе психологијине су само префињавања ове методе. Због тога нова психологија је просто развиће на темељу старе; не постоји разлика у њиховом материјалу, нема промјене у њиховом становишту, и не egzистује дегенерација у њиховим циљевима. Оно што је стара хтјела да учини, наиме, да успостави науку о духу, и оно што је она учинила, уколико су јој средства дозвољавала, нова психологија са својим изванредно усавршеним методама и олакшицама тежи да се развије у финијим детаљима (Сравни: *Külpe, Grundriss der Psychologie auf experimenteller Grundlage dargestellt 1893.*, стр. 24.).

Збиља, а шта је са филозофијом, науком наука? О, филозофија је још у рукама средњих вијекова. Једне науке изабављале су друге; дуго савијање филозофије око психологије посљедња је нада респекта. Метафизика најгоре врсте и дан данас мољака да јој се признају термини као што су они: „рационална психологија“ (као да је психологија факта ирационална!), „теоретичка психологија“, „спекулативна психологија“ и т. д. Филозофија у модерно доба није ништа допринијела до ли само камење спотицања у помоћи психологије.

Незгода лежи у факту да се нова филозофија тек касније појавила. Покрет на темељу кога треба да се филозофска наука оснива на специјалним наукама, као што су: физика, психологија и остале, и данас је врло мало познат изван Немачке. Та нова филозофија нема нити више нити мање везе са психологијом као нити са физиком, математиком и астрономијом. Сваки наученак, сваки човек мора мање или више бити филозоф у новом смислу, и филозофија што се оснива на специјалним наукама не може бити од бољна какве користи у свакидашњем животу. Така филозофија не би могла више мислити на задржавање права да се помијеша са психологијом, исто тако као што би то могла регулисати мануфактура љетава у каквој машинској радионици.

(Haeftanthe ee.)

Школски ред, школска хигијена и важније напомене.

Практично упуство за млађе учитеље.

Име: студ. изрз **ЈОВ. ИСКРУЉЕВ**, учит. нежабошце
учит. школе у Сомбору.

(Наставак.)

д) *Долажење у школу и владање у школи до наставе.* Ученици нека удесу свој полазак од куће тако, да тачно у $7\frac{1}{4}$ и $7\frac{1}{2}$ буду код школе. Ученици улазе у двористиште и ту чекају да их старији ученик уреди и у ходник или

дворану одведе. Ако је дворштегодно за чекање, боље је да тамо чекају него на улици, јер је тиме спречено виканье, трчање на улици и задириковање друге школске деце. Ако су цивилици у ходнику, ученици улазе у ходник и ту вешају своје одело. Шешир носе са собом у разред. Вешаље нека су нумерисане. После овога, ученици уређени по разредима, улазе у разред. У разреду их дочека учитељ, кога они поздраве, и одлазе на своје место. Ако дође учитељ после њих, (или улази у школу који странац) ученици поздраве устајањем. У многим су школама уобичајени поздрави: Добро дошли! Збогом пошли! Љубим руке! итд. Ови се обичаји могу искоренити, јер доста сметају настави. За време наставе ученици устају само тада, ако их на то упуту учитељ, иначе седе и раде. Нарочито треба пазити да ученици не устају сваком (слузи, поштару итд.) Да не би био учитељ узнемирен за време наставе, нека истави на шк. врата таблу са написом: „За време наставе забрањен је улазак.“ — У дворани сваки ученик заузима своје место, открива књигу и понавља тихо свој задатак. Нека је строго забрањено писање у школи домаће задатке или казне.

б) *Почетак школске наставе.* Чим кучве 8^а или 2^а ученици устају, помолсе се Богу и седну. После молитве излази сваки онај, који има што да моли, да се извини због изостајања, закашњења од школе, кога да пријави итд. Сви они заузимају место испред предњих скамија, поредивши се по величини. У школи влада тишина, јер се суд, опомена или савет учитељев тиче сваког ученика. Ученици стоје усправно, главе горе, на скамију се не насланају. Поклоне се и први почиње са речима: Молим Господине,.... Учитељ узима или не узима на знање извину, опомиње, саветује или казни. Мањи преступи казне се одма, већи после наставе (нарочито непаге). Нека се не дозволи ученицима да за сваку ситуацију излазе и пријављују своје другове. Извина изостајања због болести треба да је свагда писмена (1/2 табак папира) и то потписана од родитеља

или лечника. После саслушања ученици се опет поклоне и редом одлазе на своје место. Догоди се да је неко заборавио изаћи напоље или је што код куће заборавио, те да не би у току предавања бучно предавање својом пријавом, учитељ још једном стави на њих питање: Има ли кога, да што пита, моли, ниште? итд. Саслушање ученика нека је свагда после молитве. Ако је оно пре молитве, тада многи ученици излазе напоље већ у 1/2, те ту немирују, не понављају лекцију, већ се разговарају и тамо-амо стају, овако је пак свему овоме учињен крај. Ако је више разреда задаје се прво тихо вежбање, па се тек тада приступа раду.

е) *Излажење на одмор.* На одмор се излази по разредима. Ученици стану пред врата дворане, чекају да прво учитељ изађе па затим они излазе напоље. Добро је да прво учитељ изађе па ученици због тога, што тада неће бити гуркања, викана и јачег разговарања.

ж) *Одлажење кући.* У више разредној школи I. и II. разред одлази кући пре подне у 10^а или 11^а. Прво старији ученици одлазе на одмор па затим се они спремају, помолсе Богу и полазе кући. У многим школама ученици иду кући по разредима или по скамијама. Ја држим да то није практично. Овако је ред до капије, али чим се ученици морају делити, одмах настаје гурање, виканье и лармање. Да би се све ово избегло препоручујем овај начин излажења: Учитељ означи оне ученике који иду главнијим улицама. Моји ученици иду Сеченјевим венцем и Петефијевом улицом. У школи устану прво они, који иду Сеченјевим венцем, па они који иду II. улицом. Поређују се једно за другим, одлазе прво цивилицима, па затим полазе кући с поздравом: „Збогом“ или „лаку ноћ“. У неким је школама уобичајено: „Збогом госп. учитељу“, или други који начин. Те начине треба искоренити, јер је врло смешно слушати, како ученици певајући поздрављају свога учитеља. На улици иду ученици мирно. На селу се јављају сваком старијем човеку, а у вароши само онима, па које их упуту учитељ (учитељи, свештеници, професори

итд.) На ред пази један од најстаријих ученика. Но и поред тога неће ученици да иду свагда у реду кући, особито они, који иду споредним улицама, зато је врло добро да учитељ издаје по који пут другом којом улицом испред њих и да посматра њихов одлазак. Овај начин биће врло добро средство, да побуди у њима бојазан: неће ли искренути случајно испред њих госп. учитељ.

з) *Поздрав.* У свима школама друштини је начин поздрављања. Но чини ми се, да се највећма одомашно поздрав: „Љубим руке“. По моме мишљењу овај је начин поздрављања кроз погрешан. Против њега говоре хигијенски и социјални разлози. Хигијена осуђује свако љубљење а нарочито руке, јер се љубљењем разнесе и добијају многе прилепчиве болести. Кад је сам акт љубљења руке за осуду, нашто онда васпитавати децу, да тај акт врше и исповедају. Као људи сви смо једнаки, та једнакост нека се огледа и у поздрављању. Уведемо, дакле, наше лепе обичаје: Помоз! Бог! Бог ти помогао! Добар дан, јутро, вече! Збогом! Јаку пох! Многима изгледају ови поздрави врло прости, наорски, зато и навикавају своју децу на „Љубим руке“, шта више, да би им деца била још отменија, увађају и „кис ди ханд“. Но када човек мало боље промисли, аналише наше поздраве, тада ће увидети, да су они назови отмени, кратковидних и на кривоме путу. Врло је леп поздрав: „Здраво“, но чини ми се, да је нама још за сада неприступачан а деци неприличан. — При јављању није слободно шепир само додирнути, већ се има скинути у низини до рамена.

II. Ред у дворишту.

На одмор се излази у 9, 10, 11 часова пре подне и 3 часа после подне. Сваки одмор траје 10 минута. Један одмор пре подне и један после подне од 15 или 20, 25 минута не би требало да се дозволи. У дворишту није слободно викати, цикати, свалјати се и тући се. Излажење на улицу нека се забрани. Учитељ одређује игре за играње, но могу и ученици бирати игре. Неморалне

и по здравље деце шкољиве игре треба строго забранити. При дечјем игрању нека је присутан чешће и учитељ и нека се и сам игра са њима.

У Немачкој је уобичајена шетња у место игре. Овај је начин одмора бољи од играња, јер су после тога деца многа свежија прибранија и за наставу одморнија.

За време одмора свршавају ученици нужду. И у нужницима мора да влада ред и чистота. Ради тога постави учитељ једног ученика да пази на ред и чистоту, овај пушта унутра двоје по двоје. Сваки перед, нарочито којекако шкрабање, строго треба забранити. Ако су деца сполно измешана, треба пазити да су нужници удаљени једно од друго и да се не дешавају саблажњиве сцене.

(Наставиће се.)

Ум, појмови и прве истине.

Од

ГАБР. КОМПЕЗРЕА.

Превео

ВАСА СТАЈИЋ.

Други принципи. — Списку који смо саставили могли би се додати и други принципи: на пример, принцип финалних узрока, који тврди: *Што год се дешава има неку сврху*, или још: *Ништа не бива без сврхе*. Али овај принцип није ни универзалан ни нуждан. У великом броју случајева, ми не верујемо да ствари имају неку сврху. Случајности у разарености неке планине без сумње имају свој ефицијентан узрок²⁾; али имају ли сврхе, финалан узрок. Још више, принцип финалних узрока је везан за извесно претходно веровање, за веровање у Бога, за идеју о намерама промисла, у интелигенцији која је свет створила. Он дакле није прва истина, он је само изведена истина.

За ум се могу узети и појмови о простору и времену: *Свако што је у простору*; — *сваки догађај се дешава у времену*.

Бескрајно. — Најзад, ум нема само ту улогу да управља свакином актом моралнога живота и да среди искуства научног истраживања. Он је у кети мах извор појмова који сачињавају метафизику и чији нам скуп омогућава да схватимо егзистенцију и природу Бога. Он хоће да има право на друго нешто, сем да управља интелигенцијом у реалном свету; он нас уводи у идеални свет, и чини да, из-

пад случајних, релативних, несавршених, пролазних и ограничених ствари, схватимо Биће пукио, апсолутно,* савршено, вечно и бескрајно, Биће које је узрок узрока, принцип поретка у васпону и принцип добра у савести.

Природа и порекло ума. — Пошто је ум дефинисан, преостаје да се запитамо да ли је он, као што то мисли већина филозофа, нешто урођено, апсолутно примитиван елемент интелектуалног састава човечије, или је он, напротив, као што то хоће неки модерни мислиоци, закључак, апстракција из искуства, резултат наслеђа, споро стечени производ интелегенције у току векова.

Емпиризам. — Емпиризам или *сензуализам* се зове филозофска доктрина која порекло првих идеја објашњава искуством. Према сензуалистима, дух би, у почетку био, само *tabula rasa*, таблица на коју још ништа није написано; интелегенција би била апсолутно празна од диспозиција, склоности да мисли на један или други начин. Искуство би, путем апстракције, индукције, генерализације, створило све наше идеје, а карактер нужности, универзалности, каква показују прве истине, долазило би једино од сталног понављања једног и истог искуства. Тиме што видимо да узроци производе дејства, ми као долазимо од тога да тврдимо како сваки феномен има свој узрок.

Идеализам. — У смислу који је емпиризму противан, *идеализам*, у разним својим облицима, верује да је ум посебна способност; али га он хрљиво објашњава. Платон је признавао *реминисценцију*; душа да је живела претходним неким животом, где је она лице у лице гледала прве принципе; појмови ума би, према томе, били само сећања.

Малбранш мисли да ми видимо рационалне истине у Богу, непосредном интуицијом.

Најзад, други неки филозофи као да мисле да су принципи ума урођени, „а сваки од њих је по један жиг, знак, који је Бог урезао у нашу душу“; из чега изгледа да ми изазивамо да се први појмови и прве истине јављају нашим духу сами од себе, без напора, без претходног развоја интелегенције, без икакве сарадње искуства.

Модерни емпиризам. — Модерни филозофи, нарочито енглески психолози, у првом реду Стјуарт Мил,* подмладили су сензуализам покушавајући да прве истине објасне асоцијацијом емпиријских идеја. Нужност идеје узрока, па пример, била би, по њима само резултат сталне асоцијације, без престанка константовање у искуству, резултат сукцесије узрока и дејстава. Сем тога, ови се филозофи позивају на утицај наслеђа; нераздвојне асоцијације из којих потичу тобожње прве истине, биле би од једног столета до другог потврђиване искуством сукцесивних нараштаја и мало по мало би се преобразовале у наслеђене навике.

Овој доктрини се може дати само један

одговор: а то је да искуства, ма колико многобројна била, ма колико се понављала, не могу бити исте вредности с универзалношћу, с апсолутном нужношћу, а све су то обележја првих истина.

„Далеко смо од тога, каже Кант, да би нам искуство пружило неједнојуту асоцијацију узрока и дејства... Можемо има човечана којима не знамо оно што претходи! Број случајева, кад можемо доклати узрочни однос ипак је неважан намера број случајева где је тај доклат немогућ“ (1).

Што се тиче дејства наслеђа, тако исто је немогуће разумети како би гомилане искуства, чак и кад је непрекидно кроз многа столета, могло преобразити случајне истине у прве истине. Случајно, ако се без прекида надовезује на случајно, никад неће дати оно што је нужно.

Истинито решење. — Истинито је решење Лајбница и свих филозофа који признају сарадњу искуства и урођеног састава интелегенције. Искуство нам не даје рационалне појмове и истине које га бескрајно проналазе, пошто оно може учинити да ми познамо ствари ограничене и случајне, док су тврде ума универзалне и нужне. Али, ако оно није извор рационалних идеја, ово је прилика за њихово развијање; оно их на неки начин буди, чини да изађу из латентног свог стања.

„Рационална перцепција, тачно каже Ратје, рађају се на саобраћају међу духом и стварима; њих не додјелује ни слух и нишкет ни чистото дух, него једино искуство као и интелектуална, интелектуалном емпиризму“ (1).

Другим речима, „дух, као што је то већ Лајбниц рекао... садржи у себи самом принцип многих појмова и истина које буде спољашњи предмети“. „Без сумње, у души не можемо читати вечите законе ума као у отвореној књизи, као што се из безличне чита преторски едикт, без муке и истраживања; али је доста што их можемо у себи открити помоћу назива, на чињеницама које нам пружају чула... Идеје и истине ума су урођене, као склоности, диспозиције, навике или природни дарови; као скривене жиле које би већ обезбавале некакав лик у мраморној стени“.

У другом је смислу Дидро, одговарајући сензуалисту Хелвецијусу, рекао: „Човекова душа није у његовом чулима, као што је душа орла у оку му, душа пса на врху његовог носа... Ствар са сензацијама стоји као с варијантом која запада буре спирита, а угаши се у водрици воде... Већ тисуће столета пада роса из неба на степе, а није их учинила плодне... Трикоп радника који раскошава руднике Голконде* не ствара дијаманат који он ископава“.

РЕЗИМЕ.

121. Способности стварања и способности комбиновања или прерађивања нису довољне да објасне дух у његовој целокупности.

122. Ум, у психолошком смислу, јесте скуп појмова и истина који не потичу ни од искуства, ни од комбиновања искуства.

123. Ум, испрва латентан, замршен и увијен код детета, успева тек мало по мало да формулише своје принципе у прецизном и свесном облику.

124. Ум садржи у исти мах и *појмове* и *истине*, то јест и идеје и судове.

125. Њих зову *прве истине*, истине а priori, јер су они темељни принципи интелигенције.

126. Прве истине су универзалне и нужне: *универзалне*, јер егзистирају у свим духовима и примењују се на све предмете; *нужне*, јер је противно од онога што оне тврде несхватљиво и немогуће.

127. Оне су још *евидентне* саме по себи, очевидне: свако доказивање потиче од њих, али оне саме не подносе доказивање.

128. Прве истине или управљају моралним владањем и постављају апсолутну разлику између добра и зла; оне тада сачињавају *практичан ум*; или су пак принципи који управљају научним истраживањем: тада сачињавају *чисти ум*.

129. Чисти ум садржи: 1° *логичке принципе*, без којих се мисао не би сама собом споразумевала: принципи идентитета, контрадикције; 2° *објективни принципи*, без којих би наука била немогућа: каузалитет, супстанција, поредак; 3° *појам бескрајнога*.

130. Порекло идеја ума је било различито објашњавано од *философа сенсуалиста* и *идеалиста*: први мисле да га могу свести на искуство; други признају, у разним облицима, *урођеност* ума.

131. Истине ума су урођене у том смислу, што не постоје пре искуства као једнак број природних диспозиција; али је искуство потребно да их развије и одреди.

вити нашим родољубивим читаоцима да сами повуку паралелу између нас и Саса, те искрено желимо да уверења до којих после тога дођу не остану само пушта магла, него да се претворе у смисљен и устрајај рад на запустелој ниви наше народне просвете.

Најгреборна је већ поодавна позвао један бечки редактор, да му напише чланак о својим Сасима и разјасни свету, шта би у њима изгубио, кад би их нагло нестало? Он је дуго оклевао, јер се није уздао дати подесан одговор на незгодно питање, него је тек сад, кад је питање друкчије схватио, одговорно на њега споменутих предавањем које је изашло у листу *Österreichische Rundschau XXXII (1): Die Kultur der Siebenbürger Sachsen*. Ово није нека научна расправа, него информативан чланак, али најбоље врете, јер га је написао човек солидна знања и проницава погледа. Фразерско питање није га завело да напише бомбастичан и смушан чланак из кога се ништа не би могао научити, него је он схватио задатак врло трезвено, као прави савестан ђак, и одговорио као да је запитан: Какав су културни материјал Ердељски Саси и дали су згодни да подигну културни ниво земљи у којој живе? Није се хтео дакле разматрати с именима угледних Саса, које мало света зна, ни давати суму врхунаца саске културе, него је предузео да прикаже саску народну културу и разјасни постанак и развукат њихове друштвености, демократије и необично чврсте народне дисциплине.

Да то постигне прелетно је прво у малом прегледу повесницу Саса, који су се још од XII. в. насељавали у Ердељу и сада их живи тамо расуто међу Румунима око 215.000 У дугој борби што су је водили за сталенке и народне привилегије постали су они потпуно солидарни, иако не живе у компактној маси него растржани као и ми Срби у Угарској и Хрватској. Борба их није дакле начинила као нас малолудним и меким, него потпуно сложним и необично дисциплинованим. Тако у том ни нема сличности између нас и њих, али иначе је има. И они су као и ми доживели јак литераран покрет тек у доба терезијанских и јозефинских реформи, и они су били у тесним везама с Немцима у Аустрији и важили су као њихова национална и политичка експозитура на далеком ердељском истоку. Али последице тога нису код нас и код њих исте!

Народна просвета.

Културне прилике Ердељских Саса. Исте ветери када је у Слободној Школи у Будимпешти држао *Васа Јакинш* своје разборито предавање *О културном стању и идејама Срба у земљама круне св. Стевана* приказао је своје Сасе и њихове идеале пред угледном мађарском публиком *Емил Најгреборен*, посланик на угарском сабору. Српско предавање је тако концизно и његови изводи тако важни, да сваки од нас мора студију валано прочитати и повући из ње потребне конвенције за свој рад у народу и за народ, а из немачког исписанемо овде само главна места и оста-

Већ иза реформационог покрета, а још више иза споменутог јозефинског доба избила је код њих јака жеља, да им се цело друштво организира и да се у организацију унесе железна дисциплина. Та струја је и сада тако силна, да не да појединцу да се дигне високо изнад масе, него га притискује и асимилира маси, која тако постаје све културнија, не најмање због јаких енергија, које су на тај начин примљене на рад у народу и само за народ. Науке и уметности за љубав њих самих нема међу Сасима, него само због народа. Тако предемократско и уједино патриотско схватање друштва приме Саси још у њиховој школи, која потсеца крила бујној младости и сузбија љубав за све што је превисоко и предалеко и укључи конзервативност у мишљење и не истичући своје сврхе јасно и отворено. Утицај пак школе је код њих тако велик као нигде на свету и цела народна култура носи на себи трагове школског знања и умења, а свештеници нису нигде толико и учитељи народни као баш код Ердељских Саса. У осталом том снажном утицају не треба се толико ни чудити, јер шака Саса има и сама подржава пет великих гимназија и две мале, једну велику реалну и једну малу, једну мушку и једну женску препарандију, десет виших основних школа, четири женске и једну мушку грађанску школу, три земљорадничке школе, две школе за трговачке шегрте и неколико за занатлијске, а народних основних школа две стотине четрдесет и осам. Дакле, што се за доста мало културних народа може рећи, то се и за Ердељске Сасе мора констативати, да они имају одвише средњих школа и подржавање би било немогуће да Саси нису тако покретљиви. Код њих и сиротиња даје за народну просвету што може више, а новчани заводи не дају акционарима више од 4 до 4 1/2%, док сав остали добитак иде на просветне сврхе.

Само се тако може разумети да они и поред многих и ваљаних школа, уз које су често и интернати, имају и узорних просветних, научних и економских институција, које врло добро напредују. Тако они имају Друштво за познавање Ердеља и Природњачко друштво којих би публикације чиниле част и великим народима. Ми богати Срби одавно се спремамо и јадикујемо да надамо изворе за нашу оствариву повесницу и док ми то

чинио, Саси су издали изворе за њихову прошлост до 1415. год. С највећим успехом се баве и фолклором и издају врло добар речник дијалектолошки. Према њиховом пак Природњачком друштву ми немамо ништа ни сачињено, а камо ли једнако.

Кад се међутим запитам за средства којима су они то постигли, онда се морамо чудити њиховој скромности и чак незнатности спрема величине и тачности њима постигнутих резултата. Саси је мало и растрчани су, нису богати, него је напротив већина сиромашна, нису ни од природе баш обдарени. Бог зна каквим умним даровима, живе у мало бољим политичким приликама него ми, па су ипак толико нама непредвађали. Истина, они нису претурили преко главе онако турско и граничарско доба као ми, али нису живели ни у потпуној ратној заветрини, него су се и они кривили и ратовали. Ратовали су, али са странцима, а не између себе као ми, него су између себе склапали чврсте заједнице, организовали се за сваке врсте народни посао и с највишом дисциплином у појединим организацијама постигавали постављене сврхе. Појединац се код њих губи пред заједницом, они су премали — по њихову мишљењу — да би себи могли дозволити раскош великих људи и што ко ради чини само за народ, а не да себе прослави и да се над другим такне. Све је код њих скупљено у заједнице по жељама, надама и интересима, те је тако преглед преко целине врло олакшан. Зато није никакво чудо што они одавна оснивају занатлијске задруге, а од 1885. год. и земљорадничке и сада их имају стотинедесетитри. Сасим су пак нова уопће код њих гимнастичка, музичка и дилетантска друштва, а најновије је Друштво за неговање депога у обичном животу. И што се више нових потреба јавља, оснива се више и нових друштава, јер Ердељски Саси раде све у заједници и за заједницу. С таким радом за народно добро није чудо да су они постигли сјајне резултате и стекли славу, да су једина народност у Угарској, која је од 1867. год. напредовала.

Н. Р.

„Наша школа ће бити велика или мала, увек према томе снажано ли снаге које у њој раде велики или мали и како се понашамо према њима“.

J. Tews.

Школа и настава.

Учитељска предспрема. Други конгрес за образовање омладине, одржан у Минхену 3., 4. и 5. окт. о. г. расправљао је ово питање. Др. Рихард Сајферт поставио је ова четири степена у постизању знања: 1. наивно, 2. преднаучно или народско, 3. елементарно научно и 4. екзактно научно мишљење и израз његов који томе одговара. Ова четири степена треба сваки учитељ да прође. У то се мора покушавати, да се кроз све путеве образовања ученици уведу у разне начине рада. С тим у вези треба ђака упутити да буде самоосталан, да може судити о себи и о своме мишљењу. Сајферт тражи истинске сврха у дужностима и сврха у правилима. Слободно кретање у настави у томе је, да се учитељу остави, слободан избор типичних примера у настави.

Учитељски семинар треба поставити на једнак степен са вишим школама. Начин наставе у њему треба да је исти као у горњим степенима виших школа. Само његово градиво треба да је друге врсте; јер учитељ не треба толико у прошлости да се оријентира, колико у живом садашњости: Психологија, Логика, Етика и Естетика су карактеристични предмети за образовање учитеља у народној школи, али не као опште нормативне науке, него као педагошки удељене дисциплине. То је једна нарочита задаћа, која треба да се наведе; резултате науке обрадити популарно за деце схватање. Све што је национално треба да је језгра тога. Уже, стручно образовање учитеља треба да стече на великој школи. Али етика његова позива не стоји у томе, да је тиме исприео своју задаћу, него да свесно и с планом сарађује на културним задацима својег народа.

Проф. Др. Рудолф Леман из Познанја карактерише предспрему учитеља за велике школе. Његово је мишљење да право образовање није ни у чисто теоријском знању, ни у самом практичном умењу, него у заједници обојег. Учитељ мора владати градивом и душом ученика. То вреди и за учитеља наставника. Научно умоване не испуњава се само научним истраживањем. Данае се савише показује на појединачно истраживање, а савише мало на запосленост сврга. Од многих стотина наставника, као прави истраживачи преде само неколицина. По овом маленом делу не може

се оденити сва организација. Захтев у погледу психолошког образовања учитеља не сме бити претеран. Неправно је мислити, да се цео живот може обухватити у експерименталну науку. Непосредан однос човека к човеку биће у настави увек меродаван. Педагогика није никако исто што и педагошка психологија. Успомене из своје сопствене младости јаче ће деловати него искуства у најбољем лабораторијуму. Педагогика није једно исто ни са историјом педагогике, Али без историје не може се добити прави преглед и на овом што је постигнуто даље градити. Учитељ треба на универзитету да добије филозофске, социолошке и историјске основе педагогике. Најодлучније је тражио проф. Леман ординаријате за педагогику како за више учитеља, тако и за учитеље народних школа. А дидактичко образовање боље је оставити семинарима.

Др. Алојз Фишер из Минхена поставља три задатка у предспреми педагога: стручно образовање, дидактичко школовање и психолошко студирање. Неизоставно је потребно темељно образовање у струци, за учитеља народне школе тако исто као за учитеља виших школа. Дидактичко и педагошко образовање, пак, потребна је допуна тога стручног образовања. Образовање васпитног и дидактичког умења није ствар велике школе, него ствар праксе. Урођене васпитачке особине не могу се порећи, али нити су рођени васпитачи многобројни, нити се може мислити да се за васпитача не може васпитати. Фишер тражи, упознавање опште и педагошке психологије. Као васпитач, мора сваки учитељ имати школовану способност психолошке анализе.

Проф. Др. Вилхелм Штерн из Вратиславе тражи да педагогика и на великој школи буде равна другим дисциплинама. Назив: експериментална педагогика, драги за рђав. Експериментима се не може све решити. Трајити школе за даровите још је рано, јер немамо још никаква средства да можемо без приговора одредити даровитост.

Извештач о овоме конгресу у „D. Sch.“ вели, да је та дискусија слабо што ново донела. У главном је у њој било чаркање између представника учитељских захтева и наставничких. Он вели да су тамо привилегирана три стајека чија имена почињу са „J.“: Јурсте, Јункери и „Jeistlichen“. Баш као и свугде. Природно је, дакле, да они који су

запостављени траже да се подигну и да се изједначе с тима који су одликовани. Учитељске тежње нарочито је заступао Школски Саветник Карл Мутеаузе, директор семинара у Вајмару. Он вели, да баш учитељу народне школе треба темељно образовање, јер оно што је просто то је тешко. Учитељи народних школа морају добити више научног образовања, а над-учитељи више практичног.

Значајно је што је директор Др. Карл Верман из Бохума тражио, да учитељи ва-ших школа треба неко време да раде у на-родним школама, те ће тада о њима добити сасвим друге погледе.

Практичне обраде.

ОГЛЕД ИЗ КАТИХЕЗА ЗА IV. РАЗРЕД ОСНОВНИХ ШКОЛА.

Е КАТИХЕЗА

О првој заповести Божјој.

(Наставак).

Припрема. — Ми смо се решили, да тачно испуњавамо заповести Божје. Прва заповест Божја гласи: *Ја сам Господ Бог твој, немај имати других богова осим мене!* Бог захтева, да у њега верујемо, да се од њега надамо и да га љубимо и поштујемо. То су три врлине, којима се сваки хришћанин мора одликовати. Ове три врлине особито су имали седам браће макавејске и њихова мати. Они су били Изра-иљци и живели су још пре Исуса Христа. Њих је цар Антиох одвео у ропство. Антиох је био незнабошки цар; он је хтео да браћа једу свинска меса. Али Јудејима је било забрањено јести овога меса. Тиме је Антиох хтео да примора Израиљћане да напусте правота Бога, па да постану незнабошци, као што је и он био. Он је на то хтео да потчини и макавејску браћу.

Сврха. — Данас ћу да вам причам о се-дам браћа макавејске и о њиховој мајери.

I. Излагање *

Цар Антиох је извео преда се макавејску браћу и дао их је шибасти бичевима и возду-ским жилама, да би их присилио да једу свинска меса. Тада је најстарији брат рекао цару: „Ми ћемо радије умрети, него да што учинимо против закона наших отаца“. Цар

се разљути и даде му зато, што је први го-ворио, пшчупати језик, одере му кожу и од-сече му руке и ноге. Затим је заповедио да га живаго испеку на успијаноме гвозду. Остала браћа и мати морали су све то да гледају. Док је он тако страшно мучен, остали су се узајамно соколили, да погину за своју веру.

Затим изведоше другога брата на мучење. Одераше му кожу с главе заједно с косом и заштиташе га, хоће ли јести од меса пре него што би га и даље мучили. Али он одговори: „Ја то не ћу да чиним!“ А када беше на са-мрти рече цару: „Страшни царе, ти нам цетина одузимаш временити живот, али нас не пар-неба и земље, зато што умиремо ради њего-вога закона, поново васкрснути за вечити живот“.

Трећи брат својевољно пружи руке и ју-начки рече: „Истина они су делови тела Бо-жјег дар. Али ја их из поштовања према Бо-жјем закону жртвујем и падам се, да ће ми их он поново вратити“. И не уплаши се ни од каквога мучења и умре слободно тако да су се и сам цар и његове слуге дивили.

Четврти брат, који је исто тако као пре-ђашњи умро, умирући рече цару: „Грозни царе, ми смо усред ових силних мука сре-тници од тебе. Ми се надамо, да ће нас Бог поново ускренути у вечити живот; али ти немаш паде на ускрс у живот!“ И пети и шести брат мирно поднесоше муке страховите.

Остаде још најмлађи брат. Цар га дозво-к себи и стаде се пријатељски разговарати с њиме. Заклињаше му се, да ће га учинити богатим, срећним и великим господарем само ако остави веру својих отаца. Понути му чак и своје пријатељство и њему не би ништа на овоме спегу недостајало. Али дете се није покорило. Цар дозво-к себи матер и савето-ваше јој да наговори сина, не би ли бар он једини у животу остао. Али мати се окрену сину и рече му: „Мило дете моје, која сам те до толико хранила и до овога доба с то-лико брне одговарала, смилуј се на мене! Молим те, сине, погледај па небо и земљу и па све, што је на њима! Све то и цео род људски створио је Бог из ничега. Не плаши се с тога од целата, него буди достојан своје браће и умри радо, да би те једном с твојом браћом у вечитом животу наша“.

Још није мати ни допринела своје речи, а

најмлађи брат рече целату: „Шта ви још чекате? Ваљда тек не мислите, да ћу се ја покрити заповести царској? Ја слушах само заповест Божију, коју нам је он преко Мојсеја дао. А ти, царе, који свакојако гоњаш Јудеје, не ћеш избећи казне Божије! Не удај се у своју снагу, јер ти још ниш изабео суд Бога, који је свеомогући и свевајући! Моја су браћа сада, пошто су издржали све страшне муке, заслужили вечни живот. А ти ћеш по праведном суду Божијем бити кажњен због своје охолости. Ја по примеру браће моје радо приносим тело и живот за закон мојих отаца. Али ти ћеш у тешким мукама и патњама још морати признати, да је Он једини прави Бог!“

Када је цар ово саслушао, сасвим је побеснео од гнева. Он га баши још на страшиње муке, него осталу браћу, а најпосле и његову матер.

II. Тужачење.

Када ви, децо, с великом пажњом слушате тужну историју седам браће макавејске и њихове матере, ви се сигурно сечате и јуначке смрти св. Ђорђа Кратовца, Србина, који је ради своје вере жив спаљен био. Може бити, да је и њега на мученичку смрт одушевљено диван пример браће макавејске, који изгинуше за веру своју, али нити писмуше, нити зубма шкрипнуше! Застаје вреди дознати, шта је дало толикога јунаштва овим дивним мученицима!

1. (Вера у Бога.) — Децо, представите себи јасно целу ствар! Браћа су имала да бирају, кога ће више слушати: да ли Бога, који је створио цео свет, па тако и цара Антиоха, који је сву своју власт на земљи од Бога добио, или ће Антиоха, који је истина био цар и господар људи на земљи, али је он зато у очима Божијим био исто такав, као и последњи слуга његовога земаљскога царства. Бог, који је највећа истина, рекао је Јудејима, да не једу свињскога меса, а цар, који није био кадар, нити је хтео да схвати праву истину, веру у правог Бога, силном је силом Јудеје, да не слушају Божију забрану. Кома су требали они да верују, да ли Богу или цару? Тако је, јер у св. Писму стоји: „Човек се мора више покоравати Богу, него људма!“ Цара треба слушати, али ако он жели, да њему више верујемо него Богу, онда га ми не морамо слушати. Ми требамо да само у Бога верујемо.

2. (Нада у Бога.) — Браћа макавејска су се решила, да само Богу верују — и сада треба да вам је јасно, како су они могли мирно поднети оне страшне муке. Да се нешто ти Н. био у положају којег од макавејске браће, да ли би се ти уплашио?... Може бити да би се ти и уплашио од оних страшних мука, али браћа се нису уплашила, а зашто, то је цар рекао други брат: „Страшни царе, ти нам одузимаш овај пролазни живот, али ће Цар неба и земље, нас, који за његову веру умиремо поново васкрснути у вечити живот!“ Децо, *нада* у велику доброту и силу Божију удла је у браћу онолику храброст, којој се сви ви дивите. Ни један човек, на ни макавејска браћа, не би из своје снаге издржала оних страшних мука, да се не *надамо* у Бога, да ће нам послати своју благодат, да муке јуначки поднесемо. Благо браћи макавејској и њиховој мајци, *нада* у Бога спремила им је вечито царство небеско! Ни ми не можемо другачије, него *да се од Бога надамо*.

3. (Љубав према Богу.) — Зашто је св. Ђорђе Кратовац млађац умро на домаћин?... Јер је љубио Бога више свега на свету: више него богатство и пријатеље, више него своје родитеље, па најпосле више него и свој живот. Зашто су браћа макавејска и њихова мајка умрли сви до једнога, а да нису ни писули, ни зубма шкрипнули? Зашто није најмлађи брат послушао цара и примио његову понуду да га учини великим господарем и богатим човеком, него је претрпио још страшиње муке, него сва браћа његова? Зато, што је он тако силно љубио Бога, да није ничим на овоме свету могао заменити то највеће благо своје. Децо, благо ће нама бити, ако се угледамо на ове мученике и осетимо у себи толику *љубав према Богу*! Бог ће нас још на овоме свету благословити.

4. (Поштовање према Богу.) — Зашто је Антиох бацно на муке макавејску браћу?... Ви ћете помислити, па зар је то тако нешто страшно јести свињскога меса? Данас за нас то није ништа страшно, напротив нама је Бог то у новоме завету допустио. А допустио нам је с тога, што нам је Господ наш Исус Христос дао нови закон, који ми морамо да вршимо. Бог је Јудејима с тога забрањо једуће свињскога меса, јер је оно у оним жарким крајевима опасно било по

њихов живот. А Бог није хтео, да његов народ, који је он изабрао да сачува праву веру у Бога, пропадне. Зато су Јудеји морали поштовати ову забрану. У поштовању ове забране видело се и *поштовање према Богу*.

Децо, да су макавејска браћа послушали цара Антиоха, те да су једи од свињскога меса, да ли би они послушали цара, они би тиме заборавили на правог Бога, па би више веровали цару и његовим лажним боговима и идолима. Овако су они дивно завршили прву заповест Божију. *Прва нам заповест Божија заповеда, да само у Бога верујемо, од њега се надамо, њега љубимо и њега поштујемо.* (II. 182.)

Скупљање. — Ми ћемо укратко поновити оно, што смо данас научили. — Како гласи прва заповест Божија?... Зашто су макавејска браћа само у Бога веровали?... Чему су се они од Бога надали?... Како су они љубили Бога?... Како су они показали да Бога поштују?... Шта нам заповеда прва заповест Божија?...

III. Примена

1. *Вера, нада и љубав* — то су три божанске врлине! Зар не, децо, сваки од вас жели да има ове три врлине? Врлине се ове могу пробудити овом молитвом: „Боже мој! Ја верујем све, што си ти учини! Боже мој, ја се надам од тебе вечитог живота, јер си нам га ти обећао! Боже мој, ја те љубим више свега на свету и не ћу да те увредим никаквим грехом!“

2. *Најлепша и најрабоснија врлина јесте нада!* Дивно је то, када знамо, да ћемо ми погинути своје смрти уни у вечито небеско царство. Ах, како су незнабошци због тога жалостиви! Они мисле, да после човечеће смрти престаје све. Они верују да после смрти тела умире и наша душа и да човек сасвим нестaje. Али ми се хришћани надамо на небо и то нас весели и испуњава радошћу и онда, када нам је зло на овоме свету. Хришћани се радују, на ма и спроти били, јер они овако мисле: „Ја сам само на овоме свету спримах, на оном ћу свету бити богат“. Хришћанин када је болестан, мисли: „Ја сам само за кратко време болестан, на небу ћу ја сасвим здрав бити!“ Ако је које дете тужило зато, што му је умро отац и мати, онда се оно овако теши: „Ја ћу на небу поново видети својега оца и матер“. Ето зато нас пад чини срећнима.

(Наставиће се.)

Извори за даље проучавање.

Неколико добрих књига за учитеље.*

(Свршетак.)

У тој Методичи наћи ће сваки од нас све што му треба. Вредно је знати, да је Руде прикупно у том свом делу необично богат материјал. Критичар те Методике у Шлагеровом педагошком *Jahresbericht*-у за 1910. год. Проф. др. Меемер, стр. I. 13., са пуно поштовања истиче вредност тог дела и нарочито истиче да је Руде необично много читао. А само је тако и могао прибрати у једну целину тако огроман стручан материјал који је нами учитељима тако јако потребан. Но тај материјал је и веома и прегледно срећен. Руде о сваком предмету говори са сваког могућег стручног гледишта и то у вавредно лепо распоређеном градиву, доста лако и јасно. Тако и, пр. о религијској настави говори у 14 одељака под овим поглављима: 1. Задаћа еванђеличне религијске наставе. 2. Градиво вер. наставе. 3. Својна вер. настава у школи; у школи и цркви. 4. Христопентрички принцип. 5. Библијска повест. 6. Црквена повест. 7. Читање библије и наука о библији. 8. Кантихазе. 9. Црквене песме. 10. Молитве и призови. 11. Изреке. 12. Еванђеља. 13. Општа религ. настава и настава у моралу. 14. Литература.

О настави у језику (немачком) говори у 11 опширних одељака на 160 страна. Исто тако опширно говори о свима другим предметима. У главном свугде износи општи преглед. Затим историјске податке, развике, разне правце, мишљења о њима разних признатих стручњака, а редовно завршује становиштем оне групе којој он припада. То је група Хербартоваца која се не држи слепо Хербартових принципа, него их примењује према својем искуству. Средиште њихова књижевна рада је Остервик, а орган им је „*Pädagogische Werte*“, лист који већ 19 година излази у 9—10.000 примерака двапут месечно у свескама од 4—5 табака. Лист уређује К. О. Беер окружни шк. надзорник у Готи и Адолф Руде, ректор у Наклу, а помажу их многобројни сарадници одличне спреме. Рад ова два човека је веома обилат и темељан, а развија се по једном стварном распореду. Низ веома добрих књига које издају називали су „*Bücherschatz des Lehrers*“. Све су то дела

прве врсте, а нас међу тим свескама нарочито могу занимати: 6. св. „Der Führer im Lehrfame“ (Вођа у учитељском звању) од Карла Вееца; 8. и 9. св. у којима је Методика од Адолфа Рудеа; 10. св. „Историја повије педагогике“, од проф. Фридриха Хелмана; затим угледне лекције из веропауке, од Х. Швануша; из природних наука (две свеске) од Нимана (E. Niemann) и Вуртеа (учитељ W. Wurthe); из немачког језика I., II., III. и IV. део за нижи, средњи и виши ступањ основне школе од Јовеа и Шварца, затим Групе-а и Пфауе-а, и Рудолфа Штрајбела.

Осим поменутих свезака за нас је нарочито вредна свеска 19. *Schulpraxis*, од А. Рудеа. У овој свесци је скупљен богат материјал који сваки час треба учитељу. Сва савремена питања о школској згради, децем и учитељевом здрављу и хигијени школског живота у опште, овде је обрађено исцрпно, а уз то прегледно и јасно. Организација школа и разреда, уређење школе, пракса у настави, заштита деце у предшколском, школском добу и добу после школе, овде је приказано врло лепо, тако да ова књига може послужити свакоме учитељу као добар путеводја у свима практичним питањима школе и њена живота.

Као сведоку ванредне спреме и смисаљеног рада ових школских људи истичем још каталог педагошке литературе који налази сваке године под редакцијом Беца и Рудеа, а у издању А. W. Zickfeldta, у Остерлику.

Упоређо са овим радовима али огранченија облика, може се препоручити рад школских људи око листа „Praxis der Volksschule“ који налази у Гослару месечно једанпут у сличним свескама као „Pädagogische Warte“, док се „Päd. Warte“ бави и научном и практичном педагогијом, расправљајући и школску политику, овај други у Гослару, бави се више практичним школским потребама за учитеља, и у јачем броју доноси практичне лекције из појединих предмета. Збирку таквих лекција које су изазиле у том листу издао је А. Rohde, по којој је и „Школ. Гласник“ донео више добрих лекција из разних предмета.

Ово је само један познати део необичне богате немачке педагошке књижевности коју обрађује та група људи око листа „Päd. Warte“, по таквих група и центара има више и немогуће их је све уједанпут приказати. За сад

ћемо још приказати други један центар, где се групичу извршене снаге и својом одличном опремом, богате немачку педагошку књижевност одличним расправама. Средиште ових људи је Лапгенсалца у Тирингији, а издацик им је књижица Ф. Мапа, који је пре 2—3 године преминуо. Ф. Мапа је био учитељ, а његов таст књижар. Мапа је напустио учитељство и са својим тастом Бајером (Bayer) предузео је књижарски рад, где је прво почео 1869. г. издавањем Библиотеке педагошких класика, од које је изашло преко 50 свезака, а затим је издао преко 300 свешчица Педагошког Магазина, у којем су многе одабране немачке педагошке (па и српске) снаге изнеле своје погледе о разним педагошким питањима. Међу овима су Rein, Lobsien, Sallwürk, Muthesius, Keferstein, Wohlrahe, Rude, Bergemann, Schullerus, Lange, Mittenzwey, Andreae, Holkam, Armstroff, Др. Ст. Окаповић, Staudе и многи други. У тим свешчицама је скупљен богат извор знања за сваког учитеља, а лако је и до њих доћи, јер су јефтине има их по 20 пфенига па на више до 1 марке. Осим те добре стране, друга им је добра страна што су кратке те не заморе читаоца.

Све те веће и мање расправе у поменутом Педагошком Магазину, није могуће навести овде, али се сваки од нас може упознати с њиховим садржајима из каталога Мапове књижице у Лапгенсалци, који ће сваки учитељ бесплатно добити. За сада нећу изнашати друге педагошке изворе, јер ако и ове пређу пажљиво другови учитељи, наћи ће у њима толико корисна градива за себе, да ће их проучавање тих дела препородити и створити од њих вредне читаоце педагошких дела и школске раднице прве врсте, каквих занета много требамо.

Него да овом приликом проговоримо у свези са овим питањем о проучавању стручне педагошке књижевности, још о једном питању. Поред наше скромне педагошке књижевности, ми још увек морамо тражити по страним књижевностима извора за даље проучавање. Политичке прилике које су створене између Словенства и Германства, развиле су аптагоизам дотле, да браћа Чеси и пр. позивају отворено своје учитељске другове, да напусте германске педагошке класике и прихвате у првој линији своје словенске (Коменског), а затим (Песталоција и Русоа). Толико

далеко не би смеде или политичке разлике, али једно је ипак важно и за нас у тој идеји, а то је да би требало да ми Словени међусобно боље пратимо педагошке прилике и литературу те врсте међу нама. До сад тога код нас Срба може се рећи скоро да нема, јер двојница-тројница који се тиме баве с једне или друге словенске стране, може се рећи не значи скоро ништа. У ствари пак, тај правац могао би се одлично поговати. Од свију словенских племена Чеси то још понајбоље раде. Њихови листови стављају на расположење учитељима српске, руске, бугарске, хрватске, крајске, полске и украјинске листове да их читају и вежбају се у учењу тих словенских језика. За нас би то куд и камо лакше било него за Чехе. Ми би без по муке читали и разумели руски, тако и словеначки, па и бугарски, нешто би спорије нило са чешким, али то у почетку, кад би се само мало потражије читало и мало речник узео у помоћ, брзо би се дошло до поволног успеха. Тиме би се донекле допунно овај недостатак, што млађи наши другови не имајући прилике ни у школи да мало боље упознају немачки језик, а преоптерећени мађарским језиком, немају воље да уђу у јаче читање немачких педагошких стручних ствари, у уверењу да би им тешко било, што у ствари не би било, поред поде интензивнијег рада. Тако им остаје да једино, осим оно мало стручне педагошке књижевности на српском језику, проучавају ту књижевност на мађарском језику, којим помет просечно мањи број темељно влада. Но и мађарска педагошка књижевност је тек на почетку свога развитка, јер и она у главном живи од резултата до којих долазе стручњаци те врсте француског и немачког порекла. Све те прилике сведу нас на то, да ми не читамо ништа, или тек тако мало да је то опет скоро ништа. А то не сме тако остати, јер се из оваког стања рекрутду сеоске надрикрљге с којима ми не смемо ићи у једну категорију. Свакоме од нас дужност је да један део свога времена посвети на читање својих стручних ствари, уз то му је дужност да један део својих материјалних извора жртвује на набавку дела из своје струке. Човек, ма у којем позиву био или обичан занатлија или са великих школа, ако не прати своју струку изгубљен је за њу и постаје у њој оно што се у занатлијству зове крипа, т. ј.

није способан да уради самостално нешто боље. Ми не смемо, дакле, остати на оном маленом теоријском знању које из школе изнесемо, него морамо према ширим димензијама наших потреба, као просветни радници ширити и наше теоријско знање, а то примењивати у пракси. Тако ће тек наша пракса одскочити успехом толико, да ће нам се све више милити да улазимо у студију своје струке све темељније. Таким путем ћемо се ми и као сталек препородити и много што шта, што сад писмо у стању да изведемо створеће се неосетило само од себе, јер развитком своје стручне спреме развиће се и степен наше интелигенције у опште. То ће нас довести до таквих резултата, које сада још сматрамо за немогуће. Ова је тема цуна многобројних нових и нових питања, која би нас далеко одведала. С тога ћемо је за данас овде прекинути, да се згодном приликом опет на њу вратимо, како би њоме подстакли што више вредних и амбициозних учитељских другова, да се за проучавање тих питања што боље заложе, јер ће им то донети добра, отварајући им нов душевни свет, у којем они треба да предначе као најпознатији друштвени просветни радници. Тако ће пароду најприкладније користити, јер ће се тако по оној еванђелској речи: Тако просветити свић ваш пред човеци, и видеће добра дела ваша. И кад учитељ буде стојер, са кога одсева светлост по околини његовој, није могуће да та околина остане у мраку, него ће јој се отворити духовне очи, те ће у много знатијем броју него до сад, хтећи привући на такав просветног радника дивну мисао црквеног песника:

„Камен Јекоже небрегоша изградити,
Сеј биет во главу угла!“

Јер до сад су нас пренебрегли и виши и нижи од нас, па ако се заустимо и пренебрегнемо и ми сами себе, онда смо пропали и нико нам неће бити криш што ћемо по оној Његошевој запомагати:

„Покрива наду мном парује...“

„Стрпљиво плем, доклет беш спавати!“

Б. М.

„Изгледа, да је највећа задовољстину коју би учитељ могао постићи, да у случају своје кривице не буде оптужен кривце него његов претпостављени ухапшен у кривицу“.

J. Tew.

Белешке.

Стогодишњица срп. учит. школе у Сомбору.

Предвиђена прослава стогодишњице ове школе одгођена је, што је сасвим умесно из више разлога. Међутим управа школе приредила је 3. (16.) нов. ипак у мањем стилу свечаност стогодишњег слава. Одржана је школска свечаност у дворници мушке учит. школе. После литургије обављено је у цркви благодарење, затим је одржана у школи свечаност на коју су биле позване све месне српске културне установе и остале корпорације. Ту је приправнички кор, место „Дижимо школе“, појао „Воскресните Господине“. Затим је управитељ држао говор, у којем се осврнуо на главније моменте из прошлости учитељске школе.

Ковиник за сиромашне ученике. Мостарски градеки начелник Муј-ага Комадина подигао је о свом трошку завод за сиром. ђаке у вредности од 70.000 К. У ковиник је примио 40 питомаца, које о свом трошку издржава и даје им све потребно. Издржавање завода стаје годишње 30.000 К. У заводу су и његова три сина ђака, који су равни другим ђацима у свему.

„У. Т.“

Непрекидна настава у Немачкој. У много већих градова Немачке законом је уведено непрекидно непредметно поучавање, као што га прелвића и аустријски школски и наставни ред (§ 60), тако у Берлину, Данцигу, Шарлотенбургу, Кеингсбергу, Потсдаму, Бранденбургу, Вратислави, Познану, Магдебургу, Хановеру, Лајпцигу и др. За такво поучавање гласало је 90% родитеља, односно њихових заменика.

Надзор школскога поласка у Лондону. У Лондону су намештени посебни чиновници, који надгледају полазак школе. Ако које дете изостане од школе те изостанак не може доста оправдати, такав чиновник тада посети родитеље деце. Такве посете важе као пријатељске опомене и врло добро упливу на полазак школе. У особитим случајевима може чиновник родитеље казнити са повчаном глобом. Није глоба главна ствар, већ је главно саобраћај школе и дома; много дете, које учитељ и саученици сматрају за неваљало, сузило би се друшћје, кад би школа познала околности, у којима живи. Ако дете у зимско доба оправда изостанак тиме, што н. пр. није имало ципела, јавља се параграф: родитељи

су дужни брижити се за телесне потребе своје деце. Јест, али освудница много пута не познаје параграфе. Где се ваља борити за свагдашњи хлеб, не може се захтевати, да дете има по два пара ципела и изабрапу тоалету у орману. Школа премало рачуна са фактичним приликама. Зато је од потребе, да школа пружи прилике родитељске куће.

„Pelikan Special“. Позната светска фирма Günther Wagner израдила је нову врсту гуме за брисање. Фабрикат је тако бриљовито парађен да сваки потез оловке брзо и чисто скида. Вапредно је добар фабрикат за брисање већих површина на хартији, хартију не дере и веома незнатно троши. Не ломн се и дуго траје. „Pelikan Special“ је поуздана и штедљива гума за брисање. Многе изјаве признања фирми Günther Wagner сведоче, да ће се та гума одомаћити свугде. На и парочита зеленкаста боја гуме, која је разликује од других гума у трговини подићи ће јој потрошњу, а за то није скупља од других добрих гума. „Pelikan Special“ може се набавити у свакој бољој књијари и папирници у 13 разних величина од К—06 до К 180 по комаду.

Уредништво „Шк. Гл.“ добило је ову гуму и може је без зазора препоручити.

Нове књиге.

Progres učiteljskih plaća u Hrvatskoj i kulturnim državama. Priredio Josip Binički, savn. učit. u Nikincima. Цена 1 К. Загреб 12.

На овом табакру табеларно су употребене учитељске плате у Хрватској, аустријским покрајинама, Угарској, Пруској и т. д.

Dejiny pedagogiky napsal dr. Otakar Kádner. Díl III. Výchovy theori pedagogických od konce století osmnáctého. Svazek I. Encyklopedická knihovna „Dějiny Kromského“. Rediguje Jos. Uehla, Svazek XIV. V Praze, 12. К 650.

Познв.

Већина учитеља, који желе да покрену акцију сталешке организације, изјавила је, да желе, да први свој састанак одржи 4. дец. 1912. по повом к. у Новом Саду. На основу тога, позивају се сви они који су се пријавили, као и они који се нису пријавили, а желе ступити у наше коло, да изволе доћи на састанак, који ће се одржати 4. дец. о. г. у Новом Саду у 2 сата после подне у школи г. Ђ. Гајина.

К. Замуровић и другови.

Учитељска књијара „Натошевић“ даје 20% рабата на школске књиге које је издала Српска Манастирска Штампарија, а на државна издања 6%.

ШКОЛСКИ ГЛАСНИК

ЛИСТ ЗА ШКОЛУ И УЧИТЕЉЕ

ОРГАН СРПСКОГ НАРОДНОГ УЧИТЕЉСТВА У КАРЛОВАЧКОЈ МИТРОПОЛИИ

Бр. 17.

У Новом Саду, 15. новембра 1912.

Год. V.

САДРЖАЈ: Сазив епарх. учит. збора бачког. — Наш народ и његова просвета. — Прошлост и садашњост експерименталне психологије. — Школски ред, школска хигијена и важније напомене. — Језик у својим односима. — Практичне обраде: Отглед на катихеза за IV. р. осн. школа. — На праксе: Отглед на библиј. приповедака за II. р. осн. шк. — Београдске. — Нове књиге. — Књижевни огласи.

Сазив епархијског учитељског збора бачког.

Свима стадежним потребни су састанци, да се на њима посаветују о свом позиву и олакшицама у вршењу позива, а и о другим својим питањима и пословима. А како су тек потребни овакви састанци нама српским учитељима у Угарској, који се због великога наставнога градива на два језика само тако можемо надати бар нешто лакшем раду а и успеху у свом раду, ако стално размишљамо о олакшицама у свом позиву и ако једни с другима стално стојимо у вези и једни на друге се насланамо. То се пак нигде не може тако добро постићи, као на нашим зборовима.

Зборови ће нам, ако смо на њима вредни и истрајни, дати не само олакшице и искуства у школем раду, него ће нам стално развијати и душевне подобности и учинити нас добро спремнима прво у наставничкој нам струци, а после и у опћим знањима и опћој образованости. Тако ће нам знатио скочити вредност и као појединаца, а и као сталежа и у српском а и у страном друштву.

И нема ни бржега ни бољега пута да се учитељство стално диже угледом, него да прво и прво у својој струци постане прави мајстор. Тим путем најпоузданије ће се извојевати све оно што оправдано тражи за себе, а тако ће се најпоузданије доћи и до поправљања материјалнога стања; само друштво ће се заузети за то, јер неће му поновс дати

да вредан и одличан сталеж просјачки наплаћује и пушта да се бори с материјалним невољама.

Све ово знала је и зна већина српскога учитељства, те већ од онога доба, кад се из певачких и црквењачких пелена подигло на висину учитељскога сталежа, тражило је и тражи своју сталешку организацију. Има већ доста страница у историји српскога учитељства о овом ревновању његову, а и о раду му на својим зборовима.

Да је се било кад спровела *јоштавна* организација: од месне до митрополијске, српско учитељство још би на знатнијој висини стојало по својој стручној спреми и опћем образовању свом. Да су уз српске, епархијске и опћн митрополијски збор основане свугде и књижнице; српске, епархијске, митрополијске, ти сређени зборови и књижнице у врло великој мери би били утесали на напредак нашега учитељства у сваком погледу.

Шат се изведе кад овака свестрана и потпуна организација, која само може бити од користи и учитељству а и народу нашем.

За сад је учитељска организација остала само на среским учит. зборовима, којих у Угарској има свега 9 а у Хрватској и Славонији 2. Ови зборови раде по својој увиђајности кад с више, кад с мање успеха, али оно, што би тако потребно било: јединство целог

учитељства у погледима и у раду, утецај јединице на целину и обратно, те уједињење и осећања и рада у једном заједничком циљу, а и вере за одржање у заједничким недаћама и трипљењу, тога нема. Па нема ни уједињавања стручнога искуства у раду ни међусобнога утецања већих количина једних на друге, те ни развијања умешности у практичном школском раду у јачој мери.

Као што је целокупно учитељство од давнина тражило потпуну организацију, тако је и оно учитељство, које је недавно било на овојесењем среском учитељском збору у Ст. Паланци, вољно прихватило мисао и предлог, да се ради бар на сазиву епархијскога учитељскога збора бачкога, кад није могуће и митрополијски збор сазвати. Предлог је овај уважен, те ће тако српско учитељство у Бачкој на пролеће 1913. год. имати прилике да се састане на свом епархијском збору.

Епархијски учитељски збор бачки одржаће се 1. (14.) и 2. (15.) маја 1913. г. у Сомбору. Сомбор је најгодније место за тај састанак, јер су тамо наше две учитељске школе, тамо су професори наших учитеља а тамо су и будући учитељи и учитељице. Сви они треба што више да подржавају везу између себе, те да се попуњују празнине, којих свугде има. Професори ће и даље утецати на ученике; на њима ће моћи видети и по неке евентуалне недостатке у свом раду, те ће ове отклонити бар код будућих генерација. Приправници и приправнице пак неосетно ће улазити уз старије другове своје у збиљу свога будућег позива и већ за рана присвојити многе олакшице за тај рад од својих старијих другова. Осим тога, у учит. школама има нових учила; можда се употребљавају и какви нови бољи методички поступци; има нових справа за експерименталну педагогију и т. д.; све то ће професори члановима збора приказати. Тако ће и учитељство из најмањих села доћи у јаку везу са својом струком и подићи ће се на ону висину, на којој треба да стоји, — све и ако су неповољне прилике кога можда већ почеле да свлаче испод те висине.

Из свију ових разлога по мом мишљењу епархијске зборове бачке треба свагда у Сомбору држати.

Сад пак да кажемо коју о дневном реду овога епархијскога учит. збора, — осим онога, што ће чланови проф. колегија учит. школа на том збору приказати.

На збору том водиће се саветовања о бољим методама у еним наставним предметима појединце и приказаше се по неки бољи поступци и практично; утврдиће се и заокружити минимална грађа за сваки предмет; водиће се саветовања о том како и какве би уџбенике требало написати, те да буду олакшица у настави а не право мучење и учитеља и ученика, каквих уџбеника имамо, па, на жалост, и од учитеља писаца; ако који уџбеник дотле буде готов, приказаће се; установиће се: какве прегледалнице да се издаду за предавање писања и цртања у осн. школама; какве збирке треба удесити за предавање писмених састава и т. д. Осим свега тога узеше се још у претрес и напрт службене прагматике за учитеље.

Као што се види, то ће бити обилат рад, од којег ће имати користи и наше учитељство и наша школа а тиме и народ.

Радујемо се овоме збору, радујемо се овако обилном раду, уверени, да ће се наше вредно учитељство добро и савесно спремити за тај рад.

Извештавајући учитељство српско о овом збору, на којем ћемо врло радо видети и Србе учитеље изван Бачке епархије, желимо томе збору светао и успешан рад.

—т—

Наш народ и његова просвета.

(Наставак.)

Не пази се на педаг. дидак. начело: од лакшег тежем. У трећем разреду основ. школе предаје се „Верују“, а у четвртном и петом „Десет заповеди Божијих“. Као да је „Верују“ лакше од „Десет заповеди!“ Не спајају се свугде библијске приче са појединим чланцима симбола вере.

Предаје се сасвим озбиљно о греху у I. и II. разреду, као да дете у тим

годинама може имати појам о греху! Па св. тајне! Овако, како се оне тумаче, сасвим је непојмљиво за децу. Катихизис, по коме ми предајемо, добро је написан, али за више разреде гимназије или више девојачке школе. Отворите га ма на којој страни на свакој ћете наћи питања која деца не разуму, ништи их могу на овоме степу моћи појмљива разумети. Ево само два-три. „Чему нас учи Дух свети?“ „Дух свети нас учи по пркви науци Христовој, а то је најпотпуније откривење Божје!“ (у III р. основне школе). „Шта се добива од Духа светог у тајни крштења?“ „Добива се *благодат*, која чисти душу од свих греха и освећује ју!“ „Како се треба спремити за св. тајну причешћа?“ „Треба се *очишћити* од греха у тајни покајања“. „У исто време, када се хлеб и вино освећује, приноси Христос себе за нас на жртву Богу“. „Шта заповеда седма заповест?“ „Да у брачном животу никоме не сметамо!“ (Деца основне школе!) Од реда је ово деци несхватљиво и неразумљиво. Шта све треба да претходи, т. ј. шта све треба деца да знају, наравно разумевајући, те да се можемо ушестити у разлагање ових одговора! На испитима слушах праву збрку појмова. Катихета једно пита, дете друго одговара. Ако ко зашта, шта то и то значи, ни појма.

Из Библије још никако да изоставимо што-шта. Кајин и Авељ се ваљда зато предаје, да деци нехотиче сугерирамо, да може и брат брата убити, о чему не би требало да имају ни појма. Па та страшна слика за нежне деचे душе! Па ђаволи!? Шта ће нам они? Добро би било, да оставимо катихизис на миру као књигу из које ће се учити наизуст одговори. Нека остане као ручна књига наставницима, а они нека бирају шта је најпужније и тумаче само појединачна питања простим, разумљивим говором. Катихетама ваља оставити на вољу — наравно спремним — нека развијају верско-морални осећај како уму, па ће ипак бити бољег напретка. Не спутавајмо их!

Нека деца науче молитве, а катихета нека најпростијим речима назначи, шта

у њима молимо. Појам о Богу нека се развије у децој души простим речима посматрајући природу. Ту су плодови земаљски: воће, цвеће, сунце, месец, звезде, шуме, дубаве, тице, остале животиње и т. д. и да видите, како ће драги Бога изгледати у души децој и добар и леп и благ и истинит. О души, срани животиње и човека, наводи дар говора, памћења, уображења, да можеш све, што си видео, себи и замислити и да то ради наша душа, коју нам даде — можеш рећи — Дух свети. Тако ће бар донекле имати појам о души. О крштењу и другим св. тајнама испричај укратко како се ради и зашто. О пратеческом греху и не спомињи, јер деца то не могу разумети. О Богу сину, узмимо саме лепе приче о рођењу, васкресењу и т. д. О љубави према ближњем узмимо саме приче. Када испричај причу „Милостиви Самарјанин“ питај децу, шта је које учинило добра просјаку, суседу и т. д. О поштовању свјетих, испричај о свакоме по неко добро дело. Када причамо Христове приче, нека никако не буде без слика. Изнеси пред децу слике, па причај и ошпеј слику. Тај је начин јако занимљив.

Заповести Божје — темељ моралу — ваља растумачити деци тако простијим речима и *испричај уз сваку јо једну-две приче*. Тако уз дела милости душевне и телесне.

И тако ћемо помоћу веронаука лепо развијати религијски морал, који је темељ и друштвеном, а деца када одрасту, биће прави православни Христјани, а не полутани и луталице. Онда ће им вера облагорођавати душе и стављати их више ништаве материје и упућивати и на идеални живот. И онда ће их вера у невољи са својом тајавственом моћи одушевљавати (Розанов). Требао би уприличити један катихетски састанак те претрести озбиљно ово питање, јер ако остане овако и надаље, биће пусте наше цркве...

На све се стране чује, како наш народ сада слабо полази цркве. Има томе донекле и оправдања. Некада се није баш ни један члан јако утрнуо у раду. Биле

порезе мале, земље засејано толико, колико му је требало за хлеб. Већина се бавила сточарством. Једва су чекали недељу, да оду у цркву. Данас, особито у радно доба, једва чекају недељу и светац да се одморе. Толико је данас голем и разноврстан рад. Али, нећемо погрешити, особито када посмотримо полаз цркве других народа, којима рад није лакши, ако устврдимо, да је клица у овоме немару и у захтевима живе цркве и свештенства према школој деци и у горе наведеном начину предавања веронаука. Место да развијамо љубав према вери и цркви у детињству, ми каида радно обратимо, те млада срца отуђујемо, те данас на многим местима морају тутори напмати и плаћати, ко ће носити барјак при литијама...

Непохађање цркве од стране народа у доба, у коме нису у многим и многим местима уведена јавна предавања, у доба, у коме се код нас још не може ни говорити о народним универзитетима као у Данској и т. д. мора се жалити, јер у најближем добу, биће црква, као неке и данас, у којима служе свештеници, који схваћају данашњи дух времена и који осећају, да су они уједно и културни војници свога народа, који располажу и са највише спреме међу staleжима, који су с дана на дан у додиру са народом, не само место за приповедање верских догма, него и једна врата школе, у којој ће беседници свештеници упућивати народ одрасли и у културне тековине напредног света у свима гранама народног привредног живота, иначе ће свештенички staleж остати у позадини у народном животу.

Ја не знам, да ли где народ тако бројно похађа цркву као у Барањи. Па како се тамо ради? После службе или вечерња (у Муачу се служе вечерње и после подне недељом и свецом и пуно је народа у цркви) остане народ у порти. Ту свештеник и учитељ поведу разговор о привреди, трговини и иначе справљају разна друштвена питања. Сваких ферија бавио сам се у Муачу коју недељу, те сам по сат-два, особито после вечерња учествовао у таквим разговорима. Мило

је човеку, када примети, како су наши ратари бистроумни и како радо слушају разлагања о дневним друштвеним питањима и како после то причају у својим домовима. Овај начин просвећивања народа мени се јако свиђа. А где ћете наћи лепше и згодније место од цркве и порте? Читали сте проглас умнога Пупина, да се покуша са вредним и спремним свештеницима у Америци на просвећивању нашег народа. Начин, као овај у Барањи, могао би се и тамо завести, јер радник, као и ратар наш, доспева само свецем и недељом. Зато треба настојати, да народ долази у цркву и он ће и долазити, ако му исту и омиљимо. Један знаменити шведски научењак је рекао, да су тамо почели рано затварати манастире, док још не беше народних универзитета, а то беше — велика штета за народ, јер се тамо скупљао, а није никоме брањено, да се са народом састаје и просвећује, као што би требало и код нас о манастирским и црквеним славама. Али, о овоме ће бити још говора.

(Свршиће се.)

Приг.

Стеван Радић.

❖ Купујте српске школске жигице. ❖

ПРОШЛОСТ И САДАШЊОСТ ЕКСПЕРИМЕНТАЛНЕ ПСИХОЛОГИЈЕ.

Dr. phil. & paed. **Паја Р. Радосављевић** — Њујорк.— Посвећујем брат Хрвату: **Жиги Чајковцу**, проф. у Загребу. —

(Наставак).

IV.

Као што смо се увјерили и физичари и физиолози често су се пута лађали проблема, гдје је био по срједи духован живот. Физичари се још амизирају од т. зв. оптичким илузијама и дивним феноменима контраста, и ако ни зере физике нема у том предмету. Физиолози

су опет увијек били примљени да се баве проблемима осјета, емоције (осјећаја, чувства) и вољнице (воље), да би извели закључке у погледу на тјелесне појаве.

Ја сам споменуо више таквих имена, од којих је најзnamenитији Е. Х. Вебер. Он бјеше чувен физиолог и физичар и, као што је напоменуто, издао је полупсихолошку расправу о „осјетима такнућа и унутрашњим осјетима“, рад, који не само да је навео каријере физиолога да наставе рад већ је дао и директног подстицаја *Фехнеру*. Тај утјецај може се назвати физиолошким: његова главна услуга у психологији састоји се у томе

квантитативну психологију. Погледајте лик тог немачког психолошког великана.

Фехнер (1801.—1887. г.) бјеше оснивач експерименталне психологије. Као професор физике у лајпцишком универзитету он је пронашао и

обработио методе које се употребљавају при налажењу т. зв. грана осјета. Његова највећа дјела јесу: „Elemente der Psychophysik“ и „Revision der Hauptpunkte der Psychophysik“. Главне заслуге Фехнерове по психологију јесу ове:

1.) Он је изумио *нове методе* у мјерењу интензитета осјета.

2.) Он је завео *нове методе* у израчунавању резултата.

Сл. 2. Густав Теодор Фехнер.

Сл. 3. Херман фон Хелмхолц.

што су тиме осјети обрађени на квалитативан начин — Фехнер се може узети као оснивалац психологије, представљајући коначни пролаз из квалитативне у

Сл. 4. Вилхелм Вунт.

3.) Он је *развио* законе о односу интензитета *осјетима*.

4.) Он је оснивалац експериментално-психолошке естетике.

5.) Он је аутор многих мањих психолошких истраживања и проматрања.

Његов највернији ђак и следбеник бјеше скоро покојни Др. *Херман Ебингхаус*, проф. у Хали. Али сад се на позорницу јавља још већи Фехнер. Математичар, физичар, физиолог, психолог и технолог, *Херман фон Хелмхолц* (сл. 3.) дао је психологији вида и слуха најбољу ствар својих наука што је могао дати. Ми га не можемо узети као психолога, јер његов дух бјеше сувише велики за науку која је тако ограничена. Но, ипак имаде њих неколицина, којима психологија више дугује него ли онима, који своју филозофију идентификују са психологијом.

А сад се морамо опет вратити претпрошлом столећу да спазимо струју мишљења, која је развила психологију. У то доба бјеше онај астроном, који се чуђаше грешкама своје рођене методе. У прошлом одјелку овог рада споменуемо ту причу. Временито мјерење духовних појава послје је опет предузето и усавршено од стране „цара модерне психологије“ — *Вунта*, у чијем се психолошком лабораторију и дан данји ради као у каквој копници. Као филозоф он је завео индуктивну методу у наукама, које су пређе биле у аренди чисте спекулације (н. пр. логика и естетика) и настојаше свом снагом својом да психологију подигне са тачним мјерењем (т. ј. испитиваше се вријеме што је потребно нервном надражењу да дође у свијест и да постане опакај). Сл. 4. приказује тог славног ученика:

Вунт је рођен у Некерау (Баден) г. 1832. Штудираше медицину у Тибингену, Хајделбергу и Берлину. Његова академска каријера почела је са доцентуром физиологије у Хајделбергу, где је он 1863. год. публиковао своје популарно дјело: „*Vorlesungen über Menschen — und Tierseele*“. Год. 1864. поста ту ванредни професор физиологије. Год. 1866. публиковао је једно друго своје овеће дјело („Физички аксиом и њихови односи напрема принципима каузалности“). Године 1874. изда своје највеће психолошко дјело: „*Grundzüge der physiologischen Psy-*

chologie“ (шесто издање у 3 дебеле свеске почело је претпрошле године). Те исте године буде позват за професора филозофије у Цирих, а 1875. у Лајпциг. Његова каснија дјела обухватају већим дијелом филозофске гране: „*Logik*“ (1880., 1883.); „*Essays*“ (1885.), „*Ethik*“ (1886.); „*System der Philosophie*“ (1891.), „*Völkerpsychologie*“ и т. д., и т. д.

Психолошки институт у Лајпцигу није предузео само мјерења времена и рад, који је почео Фехнер; он обухваташе све дијелове психологије који су били приступачни експерименталној анализи. Могао би рећи да постоји само двије важне области психологије које нису добиле прилога из Вунтовог психолошког лабораторијума, наиме, моћ и рад у хотимичној акцији (испитивања у Француској и Италији) и примјењивање психолошких начела на педагогију (ово је својствена област, Американца, особито *Хола* (бивши Вунтов ђак) у Клар Универзитету и педагошког факултета у Њујорку, а у новије време ту област нарочито обрађује проф. *Мојман*, некадањи асистент Вунтов а сада професор универзитета у Минстеру). Кад помислимо на солидне свеске испитивања у Вунтовим „Филозофским Штудијама“ и „Психолошким Штудијама“ и сјетимо се да људи који су их исписали бјеху просто људи, који су извађали Вунтове мисли, кад на то помислимо биће нам јасно зашто читав свијет толико слави Вунта називајући га највећим генијем у психологији послје Аристотеловог доба. Његови најглавнији асистенти и ђаци јесу: *Килпе*, *Мојман*, *Скрингчр*, *Крепелин*, *Штерлинг*, *Кетл*. (Њемачки: *Külpe, Meumann, Scripture, Kraepelin, Störriug, Cattell*).

Толико о та три оца експерименталне психологије. А сад да се украјко осврнемо на садању ситуацију психологије и да завршимо овај рад. То је задаћа наредног одјелка.

(Настаће есе.)

Школски ред, школска хигијена и важније напомене.

Практично упутство за млађе учитеље.

Питице: stud. laris **ЈОВ. ИСКРУЉЕВ**, учит. вежбаонице
учит. школе у Сомбору.

(Наставак.)

III. Ред код куће.

Ученици иду кући у лепоме реду. Пред кућна врата очисте обућу, купају и на реч „слободно“ улазе у собу; ту поздрављају своје родитеље и оставе своје књиге. Ратарска деца обично држе своје књиге у торби или их баце на кревет, што, банак. Због тога им се често књиге испрљају или нестану, зато је најбоље да сваки начини себи полицу од дасака и да књиге тамо остави. Интелигентнијој деци старају се родитељи за место, где ће књиге држати. Књиге и теке морају бити чисте и завијене. Ученици код куће помажу родитељима и одмарају се, тек после одмора приступају учењу. После учења одлазе на игру. Није слободно гонити ученике да одмах, чим су изашли из школе, узму књигу и уче, тиме се није ништа успело, јер знамо да су нам деца после школе уморна. Зимн једино у вече уче деца. Пре спавања прво се свлаче. При свлачењу нека се пазити на ово: капут и прелук веша се о столицу, чакшире се савију и метну преко капута, на седиште се меће кошуља, поша и шешир. Обућа се прво очисти и са чарапама изнесе у ходник или кухињу. Родитељима рекну: „Лаку ноћ“, помоле се Богу и легну да спавају. За време спавања руке се држе на јоргану. На ово требало би родитељи јако да пазе, јер се може ова непажња касније над децом осветити. У јутру чим устану, одма из кревета устају. И на ово треба пазити. Затим долази умивање, чешљање, облачење, молитва, доручак, спремање и полагање у школу. Ако се на улици више ученика састану, одмах се уреде и тако долазе у школу.

IV. Ред у цркви.

У цркву иду школска деца недељом и празником и то на вечерње и св. литур-

гију. На вечерње иду сви ученици само летње сезоне, иначе иде само III., IV., V. и VI. разред. На јутрење не би требало доводити децу у цркву. У цркву се полази $\frac{1}{4}$ часа раније него што ће служба Божја почети. Деца се поређају по разредима и тихо без разговора одлазе у цркву. У цркви се уреде по разредима тако, да у сваком реду буду 4 или 5 ученика. Богу се помолe и стоје мирно, руке прекрсте или слободно их држе доле. Најстрожије се забрањује разговор, гуркање, шаптање и т. д. У школи се уште кад треба да се прекрсте и главе сагну. При великом входу није слободно тело сасвим сагнути, већ само главу. Да би тишине било у цркви, ученици учествују у појаву, или из катавасије, појанке и литургије прате ток богослужења. За време богослужења није слободно излазити напоље. Нужда се свршава пре поласка. Ученици долазе у школу без књига. Ово је врло добро, јер смо тиме избегли то, да нам деца испуштају у цркви књиге и праве немир. У лепоме реду иду опет у школу а одавде сваки својој кући.

Б) ХИГИЈЕНСКА ПРАВИЛА.

После школског реда главнији је захтев уредност и чистоћа тела и одела. Без чистоће и уредности не може се постићи оно: „У здравоме телу и дух је здрав. Нама је нарочито потребан здрав дух, јер у првом реду водимо бригу о умном развићу деце“. Ова доле изложена правила треба да су „златна правила“ за све ученике. Зато нека су отштампана посебно, урамљена и нека висе на зиду. На корицама наших школских књига треба да су прилепљена хигијенска правила, а сваки ученик треба да их научи на памет. Она му морају бити хиг. символ вере.

а) Пазимо на чистоћу.

У јутру, чим се пробудимо, одмах устанемо, руке, лице, врат и прса оперемо хладном водом и сапуном, зубе очистимо, косу очешљамо и ишчеткамо, у чистом и неподераном оделу и обући долазимо у школу.

Руке нека су вам чисте а нокти орезани.

Руке оперимо пре сваког јела, уста пак испирајмо чистом водом после сваког јела.

Пљување је рђава наука, али ако не можемо да се одвикнемо од тога, пљујмо у суд за пљување или марамицу. И нос обришимо једино марамицом а не руком или рукавом од хаљине.

Пре него што уђемо у школу или стан, ноге добро избришимо. У школи или код куће не шорајмо ногама, јер се тиме диже прашина.

Не правимо ђубре; папир, остатке од јела, коре од воћа и друго што-шта немојмо бацати на под. Свака школа и кућа нека има за те ствари корпу.

Одело нека је увек чисто и закрпљено, зато нека се недељно више пута испрати, а дневно више пута очисти.

б) Чувајмо се назоба.

Ако с поља дођемо у собу, свлачимо одма горњи капут и само га тада навлачимо кад опет изађемо из собе. Уста нека су нам увек затворена, дисање нека је свагда кроз нос, нарочито кад дува ветар.

Врат не увијајмо шалом или марамом, јер нам брже може озопети него иначе.

в) Добар ваздух.

Добар је ваздух здравље, рђав је ваздух болест.

Слободне часове пробавимо у слободи, дворшту, бањити, ходнику. Зато време нека се проветре школске дворане.

г) Држимо тело усправно.

При ходању, седењу, стојању, држимо тело свагда усправно. Не мојмо се згурити при читању, писању, цртању или ручном раду. Седимо увек тако, да су нам стопале на поду. Седење скривеним рукама није здраво.

д) Пазимо на очи!

Пишимо слова крупно.

У полусветлости и помрчини немојмо писати, читати, цртати; нарочито не би требало радити ручни рад.

Пазимо да нам при раду јака сунчана светлост не улази у очи. Скамије нека су увек тако удешене да нам светлост долази са леве стране.

Књигу држимо при читању у даљини од 25—30 цм.

е) Одмах пријавимо учитељу:

ако са места не видимо добро, шта је на табли написано,

ако не чујемо сваку реч учитељеву, ако осетимо на месту превелику хладноћу или врућину,

ако опазимо да је позлило нашем другу,

ако нам нешто фали и ако се рђаво осећамо,

ако нам је код куће неко болестан, нарочито, ако лежи неко код куће од заразне болести.

(Свршите се.)

Језик у својим односима.

Од

ГАБР. КОМПЕЗРЕА.

Превео

ВАСА СТАЈИЋ.

ЈЕЗИК У СВОЈИМ ОДНОСИМА С МИШЉЕЊЕМ.

Резиме о интелектуалним функцијама. — Језик и мисао. — Дефиниција језика. — Знаци. — Привидни семантички знаци. — Како дете научи говорити. — Порекло језика. — Може ли се мислити без језика? — Улоге које језик чини мишљењу. — Језик, оруђе анализе. — Језик, оруђе прецизности. — Језик, изоматхатички напредак. — Језик, оруђе скраћивања.

Резиме о интелектуалним функцијама. — Пратили смо људску интелигенцију на разним ступњевима њеног развоја; видели смо како су, под управом ума, који је извор првих принципа по којима се дух организује, функције перцепције сабирале елементе интелигенције; како су их пакиле и репрезентативна машта задржавале; како су их, најзад способности прерађивања преображавале и довршивале изградњу људског сазнања.

У главном, ум пружа, тако да рекнемо, план за зидање; чула и свест гомилају грађу која се поверава памћењу на чување; затим генерализација, апстракција, машта, закључивање, узму је у своју власт и подижу целокупну изградњу.

Тиме смо ми свршили проучавање људске мисли и њених закона, кад нам не би преостало да испитујемо средства којима се стана свести, тако да рекнемо, отеловљавају у материјалним знацима, који се зову речи и који сачињавају језик; којима се откривају знаан нас и саопштавају другим људима.

Језик и мисао. — Језик, у осталом, није

само потребно оруђе за саопштавање мисли, и тиме један од битних услова људског друштва, он је и неопходан испомогаћ индивидуалне мисли. Појему мисао дугаче један од својих напредака. Чак и кад се не би саопштавала, него задржала у кругу личне свести, мисао не би могла бити без језика. Своју мисао, пре него што је кажемо гласно другима, говоримо ми прво у себи. Материјално представљање речи прати свако наше схватање.

Али, пре него што објаснимо услуге које језик чини мисли, треба га дефинисати, назначити му природу и порекло.

Дефиниција језика. — Нећемо овде говорити ни о говору помоћу мимике и геста, нити о писаном језику. То би нас одвело сувише далеко. Биће доста ако размотримо говорни језик или реч: то је најважнији од свију споменутих, једно је од битних обележја човека.

Говор помоћу речи се може дефинисати: *систем знакова којима ми изван нас изражавамо сва наша стања свести.*

Знаци. — Знаци су чулне чињенице које представљају друге чињенице. Они су увек материјални, али означене ствари могу бити — или материјалне чињенице: на пример, гром има за знак муњу, грана са дрвета утврђена на прата значи, у неким крајевима, да се ту точи вино; — или пак нематеријалне чињенице. Речи говорног језика означавају невидљиве мисли и осећања, што би све без језика остало, тако речи, сахрањено и скривено у личној свести.

Природни и вештачки знаци. — Знаци су час природни, час вештачки: у првом их случају непосредно разумемо, јер потичу од саме природе, на их и инстинкт, који их ствара, тумачи; у другом случају они потичу од споразума, конвенције, те су према томе разумљиви само за оне који су научили вредност односа који је својеволно утврђен међу њима и означеним стварима:

„Има знакова, каже Жувер, којима се служе сви људи, и које сви на исти начин разумују. Ове знаке и дете нађе и разумје, и ако их није научило. Вештачки знаци, напротив, су чисти споразум, конвенција и пошто је неопходно свака од означених ствар својеволно, оно није никога универзално.“

Из категорије природних знакова треба споменути смејање, израз веселости, плач, који одаје бол, и уштите гесте, мимику, што све објашњавају унутрашње страсти, ружноту, бледило, итд.

Као примере вештачких знакова можемо навести разне системе писања, чији симболи немају никакав однос са звуцима које они изражавају, телеграфске, морнарске сигнале, итд.

Што се тиче говорног језика, питање је да ли је он систем природних или вештачких гласова. У почетку свом природан, постао је језик у свом развијању и преображајама својим вештачки, а томе је неопоречив доказ

разноликост језика (број познатих језика се диже до девет стотина).

Нашо дете научи говорити. — Дете научи говорити, пре свега, имитацијом. Оно као папагај понавља звуке које чује да изговарају, па за њих с мање или више тачности узбује неко значење. Што има главо-немих, то је отуд што, глуми од рођења, они сиротани нису могли научити да полове звуке којих никад нису чули.

Језик је дакле традиција коју нараштај предаје нараштају, па се на тај начин одржава кроз векове.

Међутим је важно констатовати да дете, у извесном смислу изналази језик, да оно код присвајања материјег језика развија своју властиту активност, и да оно, у прве године, показује праву вербалну спонтаност.

Сви посматрачи су опазили ту детину иницијативу.

„Наша није девице, каже Ренан, од моћи изражавања код детета и последно коју оно показује стварајући себи свој експлицитни говор пре него што му натуре месон експлицитни језик.“

Ја добро знам да су многе речи детинег говора диктираде дадиља или мати, које му на ухо понављају изразе традиционалног детинског језика. Хотимиче се крпе речи коректног језика да би их дете боље разумело. Са друге стране, извесни изрази детинег речника, привидно оригинални, потичу само од његове паметности да понови звуке које чује.

Али, кад се ове оградe учине, ипак треба признати један део тог речника и изналазачкој активности детета.

„Дете, каже Албер Лемона, има у језику који га утиску више удола, него што се мисли: кад мајкама да му га дајемо сасвим готово, оно га улопа изналази. Погледајте га, кад се орган говора, још сматлен, не покрива његовој слабијој вољу; оно је ипак већ способно да мелодично изговара неке самосталне и да артикулише неке сугласне које тичу од прилика стварају рђаво утисак покрени његових усана и језика му... Ви мислите да ће га у истину мати научити приј артикулацији знак, прву реч, која има своје значење: разумејте се, дете даје прву лекцију, а мати је прва. Прва реч коју оно гајара и за коју негује некое значење није реч материјег језика коју би било неучиво од дадиље; оно је парадокс грађу без објекта за ту реч, оно је за њу већено неки смисао: то је реч за његовог властог језика, и дадиља учи од њега овај језик пре него што би га утисла свој. Овај језик детета, кроз еспримажи, чија речник састоји из неколико гласова, из мелодичних прилика, из једна артикулативних јединствених речи, јесте оруђе којим га се служити мати да би га научила и навикала на илјажевни језик његовог народа и његовог времена.“ (1)

Дете је, дакле, активан сарадник при стицању језика; и та се спонтаност не показује само у изналажењу речи, него и у природној логици његове граматике. „Језик детета, рекао је магистар по овим питањима, Макс Милер,* је више правилан него наш. Дета, кад бисмо их препустили саму себи, мало по мало би уклонила велик број неправилних облика.“ (2)

(1) Albert Lemoine, De la physiologie et de la parole, p. 140.

(2) Max Müller, Lectures sur la science du langage.

Порекло језика. — Ако је истина да дете делимично изналази свој језик, опет зато је поуздано да је човечанство постепено изнашло језик. Данас се више и не мисли заступати стара теорија која, прогласив човека неспособна да створи једну једину реч, тврдише да је он, у почетку света, открићеом и непосредним предањем, примио први, сасвим наразан језик од Бога.

Не, језик имају природан почетак. Без прекида измењивани од људи у току времена, они су били, и при првој својој појави створени човеком.

„Замислимо природно стање, каже Ренан, у којем човек није говорио, а затим друго стање кад је разумео употребу језика, значи саопшти. Човек природно говори, као што природно мисли, и једнако је немоћнији од редовити који неки почетак језику као и мисли“.

Данас се отприлике сазнали у признавању да су прве човеком употребљене речи биле природни крици, узети као знаци, било унутрашњих емоција које су они изражавали, било спољашњих предмета који изазиваху те емоције (понекад звуци, шумови који су се чули у природи, певање неке птице, крик животиње, грмљавине). Први корени језика су или усклици или *onomatopoeje* (подражававање звукова природе).

Може ли се мислити без језика? — Услуге које језик чини мисли тако су велике да се, у претеривању које се не може прихватити, дошло до тврдње да је он управо услов за мишљење. То је де Бонал¹ изразио овим афоризмом: „Човек мисли што ће казати пре него каже шта мисли“. Другим речима, реч би претходила мисли. Човек би мислио тек помоћу знакова.

Чинице поричу ову теорију. Глуво-неми мисле, и ако се речју не служе. Они, истина, употребљавају друге знаке, ако не речи; али ни те знаке не би умели присвојити, кад претходно не би имали мисли.

Дете никад не би научило говорити, кад не би већ имало идеја. Оно је вросло да запамти речи само зато што схвата однос који их вежује за мисли које оне изражавају.

Без сумње, код одраслог је настала така кохезија између идеје и речи, да ми никад немамо идеје коју не би пратила реч. Чак и у чисто унутрашњем свом размишљању ми се у памети служимо речима, симболима наших идеја. Али, ако су речи оруђа мисли, оне је ипак зато не стварају. Ми опажамо материјалне ствари, осећамо душевне муке, сећамо се прошлости својих стања, ми чак судимо и закључујемо без помоћи речи. Непознат предмет ми упадне у очи: ја му не знам имена; па ипак ја опажам тај предмет. Две разне боје се покажу мом погледу: није потребно да мислим на њихове називе, да бих утврдио разлику међу њима.

Мисао је, дакле, у извесној мери, самостална према речима. Што то још доказује,

јесте несоразмер који често постоји међу снагом мишљења и даром речи. Без сумње, најчешће је истина оно што каже Боало:

Што се добро схвати, јасно се исказе.

Међутим се дешава чак и дубоким мислицима да нису elokventни, да су у истину силетени кад треба превести из себе своју мисао.

Кад се ради о појединачним и чулним знањима, онда мисао најмање треба помоћ речи. Интелигенција, тражећи увек материјалан ослонац, налази га, у овом случају, у самим предметима. Напротив кад се мисао диже до апстрактних и генералних идеја, посредовање речи постаје потребније, пошто су речи тада једина материјална ствар за коју се мисао учврсти.

Услуге које језик чини мишљењу. — Али, пошто смо утврдили да мисао претходи језику, да смо ми способни говорити само зато што смо способни мислити, треба се покушати и додати да би мисао без језика била јединствено немоћна. Право да кажемо, при данашњем стању ствари, пошто је мисао стално уједињена с речју, нама је тешко знати па који ступањ интелектуалне слабости би смо пали и еншли, кад би смо били лишени језика. Ипак се може наизглед у ком је погледу језик нарочито неопходно оруђе мишљења: 1° као оруђе анализе; 2° као оруђе прецизности, тачности; 3° као оруђе мнемотехнике; 4° као оруђе скраћивања.

Језик, оруђе анализе. — Кондијак је рекао да су језици *методи анализе*. Без сумње, анализа мисли је, пре свега, унутрашња, интелектуална радња; али механизам језика, ако и не извршује анализу, бар је олакшава. У осталом, независни судови су, на неки начин, тренутне радње духа; језик их не може изразити него сушесивно и разним речима. Свака од ових речи је, за сваки елемент мисли, нешто аналогно ономе што су епрувете, у које хемичар, пошто је разложио неко тело, меће посебно разне једноставне елементе које је добио тим растварањем. Према томе, пошто је одвојно један од другог разне делове својих судова, пошто их је, тако да рекнемо, учинио непокретним у различитим речима, дух је боље у стању да их упореди и да им схвати однос.

Језик, оруђе прецизности. — Свако зна колико наше мисли остају независне и неодређене кад нису изражене. Наше замисли су смршене док не нађу свој облик у речима. Колико нам се пута само дешава да приписујемо велику вредност схватањима која, пошто су преведена у речи, чине се нама самим слаба и безначајна! Речи су немоћнији преводници наших мисли; оне им истакну све недостатке. А оне исте, у наплату, дају нашим идејама сву њихову снагу, сву им јасноћу.

Језик, испомогац памћења. — Језик је и оруђе

мнемотехнике,² и, заправо, ова му корист потиче од претходних. У истину, баш зато он олакшава анализу мисли, а и зато што фиксира идеје остваривајући их у речима, језик помаже памћењу. Немогуће је замислити шта би памћење било без помоћи језика: нека врста замршене хаоса у коме би смо ми напали око себе као у мраку. Помоћу речи, напротив, ми се лако служимо својим сећањем, нарочито кад се то сећање примењује на оне идеје.

Једна је реч довољна да се себи представимо резултат до кога су нас довеле дуге и мучне радње. То је целина коју нам је дао заборав или делимичних података. Одабравши себи ту реч, то јест тај објект: на тиме осећате себе да поново пређете тај пут, да поново отпочнете исти посао... Језик, удружујући идеје с речима, фиксира их и утврђује; његовом помоћу апстракција, генерализација, чисти појмови, добијају толо, постају суштествени, а језик тако самостални животни које, ма колико да подлеже случајностима, ипак мања допушта да оне појмове држимо у резерви и да их поново нађемо, кад нам затребају". (1)

Језик, оруђе скраћивања. — Најзад, језик је користан и потребан још и зато што упрошћава, што скраћује посао мишљења. Идеје, кад се јаве духу, увек су нише или мање прабене сликама. Мислимо ли на дојучас: ма колико летимична да нам је мисао, наша машта одмах себи представља ливаде, шуме, околине планине. Мислимо ли на човечанство: чак и та апстрактна слика повлачи за собом читаву новоручну слику, представу о томе и том човеку, те и те расе. Али, по редовањем речи, тај посао машинског представљања је духу уштеђен. Реч делимично замени слику: она извезбаном духу постаје еквивалент идеје; тако да ми мислимо у речима, а не у идејама. Кад читам, кад држимо говор, ми никако немамо времена да иза сваке речи схватимо све што та реч значи. Исто као што алгебарски³ знаци помажу математичару у његову рачунању, јер реалне и одређене бројеве замењују апстрактнијим знацима, споразумним симболима; тако и речи постају заменици мисли, па нам уштеде непотребне труде.

Истина, овде се корист од језика додирује с његовим невођама и опасностима. Ми лако можемо да одвише заборавимо саме ствари, идеје, да се ослонимо на реч; и пошто не мислимо на односе који постоје међу знацима и означеним стварима, наша мисао постаје понекад чисто вербална. И за језик је истинита опасност од „остварених апстракција“.

Сад то како било, језик чини, на неки начин, део који допуњава мисао: створен њоме, он је од своје стране развија, помаже је, одређује ју; он олакшава, најзад, бреме интелегенције.

РЕЗИМЕ.

132. Језик помоћу речи није само потре-

био оруђе за састављање мисли; он је *испомагач* унутрашњег развића индивидуалног мишљења.

133. Језик је *скуп знакова* помоћу којих изван нас изражавамо наша стања свести.

134. Знаци су увек материјалне чинилице.

135. Разликују се две категорије знакова: *природни знаци* који су универзални и *непосредно разумљиви*; *вештачки знаци* који изражавају само односе према споразуму, и које према томе треба научити.

136. Језик, *природан по свом почетку*, постао је *вештачки у свом развићању и у преображајима својим*.

137. Дете научи да говори највише имитацијом: оно међутим показује истинску спонтаност у стварању језика.

138. Језик је, у почетку, позајмно прве своје гласне елементе било од *услика*, било од *животињских крикова*, од *шумова природе*.

139. Тврдило се, погрешно, да језик претходи мишљењу. Мисао на сваки начин *претходи језику*, али не може бити без њега.

140. Језик, одиста, чини велике услуге мишљењу. Он је *оруже анализе*, пошто нам помаже да мисао растварамо на разне њеј елементе везујући ове за различите речи.

141. Он је *оруже прецизности*, јер даје нашим појмовима коначан облик.

142. Он је оруђе *мнемотехнике*; јер фиксира, утврђује, тако да рекамо, резултате стечене нашом интелектуалном радњом.

143. Најзад, он је оруђе *скраћивања*; јер он упрошћава посао мишљења; он духу чини услуге сличне услугама што их алгебра чини рачуници.

Практичне обраде.

ОГЛЕД ИЗ НАТИХЕЗА ЗА IV. РАЗРЕД ОСНОВНИХ ШКОЛА.

О. КАТИХЕЗА.

О нади. О гресима против наде.

(Наставак).

Припрема. — Седам браће макавејске били су побожни Јудеји, али нису сви Израелци били такви као они. Често се дешавало да су они грешили. Тако су они грешили, када су пролазили кроз пустињу. Ја сам вам већ причао о томе, да је Бог помоћу Мојсија извео Израелце из Египта, јер им је тамо јако рђаво било. Они су ишли кроз пустињу, да би дошли у обећану земљу. Ова се земља назвала Ханаан. Мало после тога, када су кренули на пут, добили су они од Бога десет заповести, које сте ви научили. Истина је они су се

(1) Albert Lemoine, op. cit.

решили и обвезали да поштују Божје заповести, али су их зато ипак често погазили.

Сврха. — Данас ћу вам причати о томе, зашто су Израћљани тако дуго морали остати у пустињи. С тиме у свези учињемо *о нади и гресима прошле наде у Бога.*

I. Излагање.

Најпосле стигоме Израћљани на границу земље Хапаан. Мојсије изабра Исуса Навина, Халева и још десет других најугледнијих људи и посла их да испитају, каква је земља. После четрдесет дана вратили се они патраг и отидоше Мојсију и Арону. Цео се народ беше скупио, а Исус Навин и Халев сталоме причати: „Ми смо били у земљи, у коју сте нас ви послали. То је одиста земља, у којој тече мед и млеко. Погледајте само плодове, који у њој успевају!“ Они донесоме са собом јабукe и смокве и један велики грозд, који су два човека носила на једној обрвници. Али осталих десет људи сталоме сасвим другачије говорити, него Исус Навин и Халев. „Земља, у којој смо ми били, — рекоше они — јесте рђава земља. Градови су велики и до неба високи зидовима окољени. Људи у њима јачи су од нас. У њима ставују сами црнови. Ми смо прави скакавци према њима!“ Тада је цео народ почео да виче и да плаче. Сви Израћљани почеше да гуњају против Мојсија и Арона и рекоше: „Зашто нисмо умрли у Египту или зашто не пропадосмо у овој пустињи! Наша ће деца постати пленом наших непријатеља. Боље је за нас да се поново у Египат вратимо. Напред! изаберимо себи вођу, да се патраг вратимо!“

А Мојсије и Арон падоме на лице пред народом да би га умирили. Мојсије рече: „Немојте се плашити! Немојте их се бојати!“ Мојсије и Халев рече: „Ми смо земљу добро прегледали (уходили). Она је веома добра. Господ Бог је с нама“. Али узалуд беше свако наговарање. Цео је народ беспо викао и хтедохе камењем засути Мојсија и Арона, Исуса Навина и Халева.

Тада се на једанпут јави слава Божја у облику над шатором савеза и Бог рече Мојсију: „Докле ће ме овај народ врећати? Докле неће он у мене веровати после толиких чудеса? Послаћу мору на њега и узеву многе са овога света. А тебе ћу учинити вођом већег и снажнијег народа, него што је овај“. Тада рече Мојсије: „Опрости зла дела, молим ти се,

овоме народу по величини милосрђа твојега, као што си му праштао од Египта па све до сада“.

А Господ рече: „Ја ћу да им опростим, као што си ти рекао. Али реци им, као што живим, говори Господ, учинићу вам, као што сте ви то желели. Нека ваша телеса иструхну у пустињи; ни један од свих оних, који су гуњају против мене, неће видети обећане земље. Нико осим Исуса Навина и Халева. Али вашу ћу децу превести и тамо. Они нека добију земљу, коју сте ви одбацили. Четрдесет година нека они ставују у пустињи, док не иструхну телеса њихових отаца.“ Тако се то и догодило. Израћљани су још 37 година лутали по пустињи. Сви они, који су изашли из Египта, полако помреше у пустињи и тек су њихова деца могла ући у земљу обећану.

II. Тумачење.

1. (Шта значи надати се у Бога?) — Израћљанима је веома тешко било у земљи Египту, јер су тамо морали да раде најтеже послове и то само зато, да би их што пре нестало с овога света. Када је изашла страшна заповест Фаранова, да се свако мушко дете израћљско убије, муке њихове су превршиле сваку меру. Оне се више нису могле подносити. Зато су се топло Богу молили да их избави из земље египатске. Бог је послао Мојсија да би извео народ из проклете земље обећао им је дивну земљу, ако га буду слушали и њега поштовали. Израћљани су све обећали и кренули су се на велики и тешки пут. Опасно је било усудити се на тај пут. Али Израћљани су ипак пошли, не с тога, што би се може бити и сувише уздали у своју снагу, да ће све опасности савладати. Они су се надали од Бога да ће им он помоћи. Бог им је обећао, да ће их одвести у земљу, где тече мед и млеко, т. ј. у којој има доста меда и млека. Израћљани су сигурно очекивали, да ће Бог то своје обећање испуњити, па ма им какве велике опасности на томе путу претиле. *Надати се у Бога значи за сигурно очекивати, да ће нам Бог дати све оно, што нам је обећао.* (II. 188.)

2. (Шта нај је обећао Бог?) — Бог је обећао Израћљанима, да ће их увести у обећану земљу, да ће их избавити из тешкога ропства, ако се буду њему покоравали. И Бог је своје обећање и испунио. Али шта је обећао Бог да ће нама дати?

а) (оно, што од њега молимо) — Господ наш Исус Христос пре него што ће да пострада за све нас грешне људе, једном приликом рече својим апостолима: „Што год заштитете у Оца у име моје, оно ћу вам учинити, и ако што заштитете у име моје, ја ћу учинити“. (Јов. 14. 13-14.) Израћљци су стевљени у страшноме ропству египатскоме; није било доста, што се морали да раде најтеже послове, него је још издана страшна заповест, да се њихова мушка деца поубијају. Молили су се Богу, да их избави из ропства и он их је избавио. Наш нам Спаситељ изрично говори, да ће и наше молитве саслушане бити, само ако су упућене Богу у име Исусово. Шта то значи молити се Богу у име Исусово?... Ако би се које дете молило Богу да му даде доста новаца, да ли би се оно молило у име Исусово?... Не би, јер је сам Господ наш Исус Христос рекао, да не тежимо за богатством овога света, које једу допови и мољци. Али, ако се молимо Богу да нам даде небесно царство, онда се молимо у име Исусово и он ће нам молбу и испунити. *Бог нам је обећао да ће нам дати оно, што од Њега молимо.* Разуме се, само тада, ако је та молба достојна хришћанина, ако је она упућена Богу у име Исусово.

б) (оно, што нам је потребно да се можемо спасти.) — Израћљцима је обећана дивна земља, Ханаан, у којој је текao мед и млеко. То је лепо. Али је још лепше обећање Спаситељево, да ће сваки праведник доћи у небеско царство. Оно је тако лепо, да вам га ја не могу ни описати и када би смо ми могли тамо да пошлемо своје извиднице, да испитају како је тамо, онда би оне после својега повратка рекле о томе: „То је земља, у којој тече мед и млеко“. У ову земљу желимо ми сви да уђемо и надамо се, да ћемо својим животом то и постићи. Ми се надамо, да ће нам Бог помоћи да у то царство небеско уђемо, а ако нам сатана смета да у њу уђемо, надамо се да ћемо га Божијом помоћу поделити. Бог нам је обећао да ће нам дати све оно, што нам је потребно, да уђемо у то небеско царство, т. ј. да се можемо спасти. Ради тога нам је Он још пре доласка Господа нашега Исуса Христа дао својих десет заповести, да би смо их вршили и тако се спасли. (Лука 10. 27.) Исус нам је Христос дао своју свету науку и оставио је свету цркву да је чува

и шири међу свима онима, који желе да уђу у вечито блаженство. *Бог нам је обећао да ће нам дати оно, што нам је потребно да се можемо спасти.*

Видите ли, децо, како је драги Бог неизмерно добар! Он је учинио два велика обећања у нашу корист. *Бог нам је обећао да ће нам дати: 1., оно, што од Њега молимо, и 2., оно, што нам је потребно, да се можемо спасти.* (П. 189.)

(Наставиће се.)

Из праксе.

Огледи из библијских приповедања за II. р. осн. школе.

Исус од 12 година.

Кад је Исусу било 12 година оде са оцем и матером у цркву на празник. Црква је била у вароши Јерусалиму.

Кад су се враћали кући, Исус се изгуби. Мати и отац тражили су га путем, међу сродницима и знанцима. Кад га нису нашли врате се у Јерусалим и нађу га у цркви, где се разговара са ученим људима.

Мати му рече: „А где си сине, од кад те тражимо ја и отац!“ А Исус им одговори: „А што ме тражите, кад сам ја у кући оца мога небеснога!“

Исус се врати с родитељима кући у Назарет и слушао је своје старије као добро дете. Тако треба и ми да слушамо своје старије и да поштујемо.

Исус благосиља малу децу.

Матере донесу једанпут Исусу децу да их види и благосиља.

Ученицима то не буде право, па рекну материма: „Идите даље с том вашом децом и не досађујте нашем учитељу!“

Кад то чује Исус, а он рече ученицима: „Пустите децу нека долазе к мени, јер таквих је царство божије!“

Тако и данас воле Исус добру и послушну децу и шаље им анђела да их чува од зла и упућује их на добро!

Крштење Христово.

Кад је Исусу било 30 година, дође на реку Јордан и ту га је крстио св. Јован.

Исус се за то крстио да нам остави спо-

мен, да се и ми једанпут у животу крстимо.

Док се Исус крстио синао се над њим св. дух и чуо се глас божји: „Ово је мој син мили који ми је по вољи“.

Проповедање Христово.

Тајна вечера.

(Види 8. бр. „Шк. Гл.“ о. г., стр. 137.)

Страдање Христово.

I.

После тајне вечере изађе Исус са својим ученицима у једну башту. У башти се молио Богу и јавио му се анђео.

Наједанпут дођу војници. Њих је водио Исусов ученик Јуда. Јуда изда Исуса војницима. Они га ухвате, вежу и одведу судијама.

Судије су нашле сведоке који су сведочили на Исусу, али то ништа није било петица. Напоследку један судија запита Исуса: „Јеси ли ти син божји?“ А Исус одговори: „Па ти кажи!“ Судија се па то тако разљути, да је подерао на себи хаљину. А свет који је ту био стаде плавати на Исуса и тући га и још су тражили да се Исус осуди на смрт.

II.

Сутра дан одведу Исуса Пилату да му суди.

Пилат је видео да је свет из пакости устао на Исуса, па је хтео Исуса да пусти, али је свет и сад тражио, да се Исус осуди на смрт.

Кад је Пилат видео да се свет све већма буни, а он рекне: „Ово је човек праведан, ја нећу да га узмем на душу!“ А свет повиче: „Распи га, распи га, а ми немо бити криви!“ Пилат им преда Исуса да га распну.

III.

Војници одведу Исуса иза вароши на један брежуљак, који се звао Голгота и ту га распну између два разбојника. Један разбојник ругао се Исусу, а други му се молио: „Сети ме се Господе кад доћеш у твоје царство!“

А Исус му одговори: „Данас ћеш бити са мном у рају!“

Док је Исус био на крсту, била је тама по целој земљи, јер је сунце помрачило.

Око 3 сата после подне Исус рекне: „Свр-

шило се!“ Затим повиче: „Оче, у твоје руке предајем дух мој“

После тога Исус издахне.

Погреб Исусов.

Исус је умро у петак после подне око 3 сата.

Два ученика Христови Јосиф и Никодим оду код Пилата и замоле да скину тело Исусово с крста. Пилат им допусти и они скину тело Исусово с крста и положи га у нов гроб близу Голготе.

Злотвори Христови знали су, да је Исус рекао да ће ускрснути. Они нису томе веровали па оду Пилату, а он им да војнике да чувају гроб Христов; навали велики камен на Христов гроб, а гроб запечате.

Ускрс.

У недељу врло рано земља се затресе и одвали се камен са Христовог гроба а Христос устане из гроба.

Војници од страха нападају на земљу и нису знали за себе, а кад себи дођу побегну у варош.

За васкрсење Христово прво су дознале жене које су пошле на Христов гроб. Кад дођу до гроба виде да је отворен и празан. У тај мах опаде два анђела и уплаше се. Један им анђео рече: „Не бојте се! Ви тражите Исуса! Он је ускрнуо, ево место где је лежао!“

Жене се врате потраг у Јерусалим и јаве апостолима, да је Исус ускрнуо из гроба.

Вазнесење.

У четрдесети дан после Ускреса, јави се Исус апостолима и изведе их на гору Јељонску и ту се узнесе на небо.

Док су апостоли гледали за Исусом, јави им се два анђела и реку: „Што стојите и гледате? Исус ће нето тако доћи као што видите да иде на небо“.

Апостоли се врате у Јерусалим и чекали св. духа којег им је Исус обећао.

Духови.

Кад је прошло десет дана, сиђе се на апостоле св. дух и они се разиђу по свету, да проповедају Христову науку.

Тако се раширила Христова наука по

целоме свету, а они који се по њој владају зову се Хришћани.

Све што је Исус учио свет записао је у еванђељу, а све што су апостоли говорили записано је у апостолима.

Еванђеље чита свештеник на свакој служби бојској, а апостол чита ђак.

Белешке.

Деоничари нове емисије учит. А. Д. „Натошевић“ позивају се да од 1—15. дец. по нов. к. уплате четврту рату за своје деонице. Четврта рата је за старе деоничаре К 3-50 по једној деоници, а за нове К 4-50 по деоници.

„Српски учитељски конвикт“ у Новом Саду примио је у новембру о. г.: од г. *Душана Капића*, равн. учитеља у Нештину 15 К чланице. — Од г. *Стамка Борића*, учитеља у Лединци 52 К чланице. — Од г. *Милована Тодорића*, равн. учитеља у Добрици 10 К чланице. — Од гђе *Љубице Шамин* из Товаришства 12 К прилога, скупљен у сватови г. *Стевана Шамин*, учитеља у Сомбору. — Од г. *Милоша Милошевог*, пароха у Чакову, 20 К прилога у место венца на одар свом оцу пок. *Тодору*, последнику из Жабла.

Учитељска плата у време рата. За време рата државни учитељ ако је војник добија само годину дана половину плате, а вероисповедни у истом случају једну трећину. После годину дана не добију ништа. За време рата су школе већином затворене. Учитељ који није војник и не оде у рат добија целу плату.

Одгођена конференција. К. Замуровић учитељ и др. јављају, да је одгођена конференција која је била заказана на Ваведеније по подне у Н. Саду. Ово је учињено на захтев више њих који су хтели да буду присутни на тој конференцији, али им сад није могуће.

Шта раде црногорски учитељи? Са Цетина нам јављају 17. нов. о. г. да су црногорски учитељи сви на бојном пољу а тако и њихови школски надзорници. Тако ће и на бојном пољу да заседеће самопрогегаран рад за добро свога народа. У разним бојевима рањено је више црногорских учитеља и то: *Михаило Стругар*, учитељ у пензији; затим активни учитељи: *Лука Ацић*, *Нико Филиповић*,

Ђуро Ђуришић, *Станоје Ђуришић*. Учитељ *Илија Јопчић* погинуо је у првом боју код Скадра. Од школ. надзорника рањен је *Ђ. Шпадијер* и лежи се код своје куће на Цетињу. Овако јуначко пожртвовање наше учит. браће у Црној Гори заслужује свако признање. Нека су им сретне ране и петвековним српским мучеништвом благословени подвизи, а погинуломе другу нека је слава!

„Нико нема што Србин имаде“. Србин има и оваких школских старешина као што су ови у Палачковцима у Босни:

Срп. прав. цркв.-школ. Одбор у Палачковцима.

Број 24 ек 1912.

Госп. учитељу **ПЕРИ ЈОВАНОВИЋУ**

у

МЈЕСТУ.

Данашњи одбор рјешено је у својој државној сједници од 2. септембра о. г., да ти се исплати 200 К за мјесеце јули и август. И од данас више не признајемо те за учитеља наше школе у Палачковцима због твоје болести, и да нам имаш школу окрестити за 15 дана, јер ми морамо себи учитеља тражити.

На сједнице државе у Палачковцима, 2. септембра 1912.

Перовођа:

Димитрија Пеановић с. р.

Председник:

Јосиф Ракић,
свијетлост.

Красне су то народне старешине које се овако разговарају са својим учитељима и тако му захваљују што им је децу изводио на пут. Јовановић је стари учитељ и тражио је умјровљење, а у последње време је почео побољшати и општ. старешине се тако растају с њиме.

Јан Амос Коменски. 15. нов. навршило се 242 год. од смрти славног Словенина. Рођен је 1592. у Угар. Броду у Моравској, а умро је 15. нов. 1670. у Амстердаму.

Конгрес дејћих лекара. Од 27—31. дец. одржаће се у Петрограду први сверуски конгрес дејћих лекара. На конгресу ће се расправљати о физиологији, патологији и дијететици одојчади; о чувању здравља и живота дејча; о заразним болестима дејчим и о борби против њих; о туберкулози и сифилису у дејчјем добу; о клиници дејчој; о болестима школске деце и борби против истих. За време конгреса биће приређена изложба о разним одељцима физиологије, патологије, дијететике и хигијене дејче и издаваће се „Дневник“.

Савез немачко-аустријског учитељства, у одржаној одборској седници у Бечу 1. окт. о. г. донео је резолуцију у којој изјављује жаљење што влада и сабор нису још уредили плате учитељске. Чини пажљивим одговорне чиниоце на катастрофалне последице које могу настати по народ и државу зајемаривањем животних питања учитељских и опомиње посланике и владу на њихову дужност. Одбор Савеза очекује да ће сабор у најкраћем року коначно уредити то питање.

Zwiazek nauczycielstwa ludowego у Галицији т. ј. удружење народног учитељства у Галицији, са седиштем у Кракову, има 7000 чланова учитеља и учитељица. Основано је 1906. г. против старијег конзервативног удружења Пољско педагошко Удружење, којем је седиште у Лавову. Удружење има 1802 месна одбора. Орган му је „Głos nauczycielstwa ludowego“, излази двапут месечно. Имање је удружења 4500 круна.

Издатци на учитељске школе у Аустрији. У прорачуну за 1913. г. предвиђено је 227.224 К више него ове године. Од тога долази на Чешку 43.933 К, на Моравску 5422 К, на Шлеску 13.545 К. Осим тога помажу поддржавање тих школа поједина места у којима су зоводи као у Хрудиму, Буђејовицима, Јичину, Прибраму, Собеслави, Прагу и др.

„Школски Гласник“ броширан за 1909., 1910 и 1911. може се добити а К 4.—.

Нове књиге.

Extrait de la liste des crimes et délits commis en vieilles — Serbie de 1890 a 1912.

У овој књизи је објављен списак турских злудма од 1899. до 1912. који су изведени над Србима у бившој турској царевини. Радаме се да је ово тек приближно могло бити побројано, и да многа злочинства нису забележена. У књизи је наведено 343 убиства; 234 покушаја убиства; 299 крађа и отимачина; више спаљивања манастира и других светих места; 150 разних насиља; преко 60 паљевина; 35 случајева словина; 71 случај грабежа; 48 случајева повачног глобљења. Уа поједине случајева наведени су и ближи подаци, где их је било. Ово је тек један минимум од овог набројеног разбојништва, које су наша браћа подносила у тли нападеним ерским земљама.

Библиографија дела Димитрија Руварца од године 1864—1912. У спомен своје 70 годишнице издао је Д. Р. списак свих својих радова на књижевном пољу, који су изашли у јавност или као засебна дела или као чланци по разним стручним и политичким списанима. У књизи је наведено 904 рада, од којих је напало посебно издано или отпштавано 80. Књигу је посветио писац тројци својих још живих школских другова.

Н. Нароџ. Психологи. Его живње и его идеи. Съ портретомъ. Переводъ с ѣмеккаго М. А. Зигельгарта. Безплатное приложение къ № 45. газетѣ „Школа и Жизнь“ за 1912. год.

Књижевни оглас.

XXIV г.
издания.

ОТКРЫТА ПОДПИСКА
НА ЖУРНАЛЪ

1913 г.

„ВѢСТНИКЪ ВОСПИТАНІЯ“.

Журналъ ставитъ своєю *задачею* выясненіе вопросовъ образованія и воспитанія на основахъ научной педагогики, въ духѣ общественности, демократизма и свободнаго развитія личности. Съ этою цѣлью журналъ слѣдуетъ за развитіемъ педагогическихъ идей, за современными состояніемъ образованія и воспитанія въ Россіи и заграничѣй и даѣтъ отзывы о новыхъ книгѣхъ по педагогикѣ, естествознанію, общественнымъ наукамъ, о дѣтскихъ книгѣхъ и друг. Кроме того, въ журналѣ помѣщаются научно-популярныя статьи по различнымъ отраслямъ знанія и искусства, литературно-педагогическіе очерки, рассказы, воспоминанія и проч.

Журналъ выходитъ 9 разъ въ годъ (въ теченіе лѣтнихъ мѣсяцевъ журналъ не выходитъ); въ каждой книжкѣ журнала болѣе 20 печатныхъ листовъ.

Подписная цѣна: въ годъ безъ доставки—3 р., съ доставкой и пересылкой—6 р., въ полгода—3 р., съ пересылкой за границу—7 р. 50 к.; за недостаточныхъ людей цѣна въ годъ съ доставкой и безъ доставки—5 р.

Земствамъ, городскимъ самоуправленіямъ, просвѣдѣтельнымъ и учительскимъ обществамъ при подпискѣ не менѣе чѣмъ на 5 экземпляровъ дѣлается уступка въ размѣрѣ 50%, подписной цѣны и при подпискѣ болѣе чѣмъ на 10 экземпляровъ—въ размѣрѣ 10%. Уступки эти дѣлаются при непремѣнномъ условіи высылки денегъ непосредственно въ редакцію.

Плата за объявленія въ журналѣ: 30 руб. за страницу и 15 руб. за полстраницу.

Подписка принимается: въ конторѣ редакціи (Москва, Арбатъ, Старо-Конюшенный пер., домъ № 32), во всѣхъ почтовыхъ и почтово-телеграфныхъ учрежденіяхъ и во всѣхъ крупныхъ книжныхъ магазинахъ. Гг. иногороднихъ проситъ обращаться прямо въ редакцію.

Редакторъ-издатель д-ръ И. Ф. Мейсманъ.

ШКОЛСКИ ГЛАСНИК

ЛИСТ ЗА ШКОЛУ И УЧИТЕЉЕ

ОРГАН СРПСКОГ НАРОДНОГ УЧИТЕЉСТВА У КАРЛОВАЧКОЈ МИТРОПОЛИИ

Бр. 18.

У Новом Саду, 30. новембра 1912.

Год. II.

САДРЖАЈ: Српска учитељска школа у Сомбору. — Наш народ и његова просвета. — Прошлост и садашњост експерименталне психологије. — Школски ред, школска хигијена и важице напомене. — Духовни сензibilitет. — Народна просвета: Рад на народној просвети у ослобођеним српским крајевима. — Практичне обраде: Оглед на катихеза за IV. разр. — На право: Новије проба рачуних операција. — Листак: Писмо младом учитељу. — Велешке. — Книжевни оглас.

Српска учитељска школа у Сомбору.

(О стогодишњици 3. новембра 1912. год.)

Сто година живети и радити на унапређењу народне просвете, у нас Срба је заиста нешто необично. Столеће рада оставити за собом, даје нараштају тако рећи читаву историју културе народне. Зачети се у некултурном добу, окружен многим непријатељима народне просвете, предан бити тим непријатељима на његовање, па преживети све те непријатеље, ма и занемарен, учмао, ипак је неко — „знаменије“, што рекао српски гуслар. А дочекавши стогодишњицу свога живота под истим приликама, то већ више није „знаменије“, него редовна последица некултурног схваћања просветних потреба и запостављање најживотијних потреба народне цивилизације.

Цео састав нашег стогодишњег рада на школи народној, био је једно лутање и једнострана лоша имитација без правог просветног правца и плана. Верна слика тога је учитељска школа у Сомбору. Више их који ће оценити ово као суд на пречац изречен. Али ко познаје садржину рада на просвети у народу за последњих 30—40 година, ко познаје прошлост и рад српске учитељске школе у Сомбору, ко с пажњом проучи њен први почетак и развитак првих десетина година и стање наше просвете тада, па упоређи са позицијом, ипак ће на крају признати да не судимо

оштро, него искрено. Неискрено суђење о тим нашим приликама, баш нас је и довело ево дотле, да сад већ морамо једном и искрено судити. Наше столетно суђење с разним обзирима и где им је место и где није, не може више ићи упоредо с културним потребама овога века, с тога ми не желимо да та наша слављеница дочека и другу столетницу пролазећи кроз разне облике, задовивши признање само зато, што је оседела у трпеливости и што је стекла импозантан изглед као столетни храст, који, иако је из окршаја са зубом времена изнео по коју од главнијих грана сломљену, али је ипак угодан оку и осећају, јер га је живописна маховина прекрила од пања до грана.

Идеји човека који је дубоко мислио и искрено културно осећао, можемо захвалити, што смо пре сто година добили учитељску школу. Програм и рад њен у оно доба, знао је шта хоће и то је у оквиру тадањих потреба у знатној сразмери постигао. Но жалост је што сви позвани и меродавни насу у оно доба тако схватили задаћу учитељске школе. И кад је то за оно, да речемо примитивно доба било — жалост, каква ли је жалост тек данас, ако се позицију учитељске школе, не придаје важност у

ширим размерама, него што је то био позив учитељској школи пре једног столећа. А изгледа, и не само да изгледа, јер то изгледа само је један блажији израз, него сви резултати дају нам суд, да се позиву и значају учитељске школе, од стране реакције и данас после сто година нимало не придаје кристалисанија вредност, него што се придавало оној пре сто година. А биће да је ипак нека разлика у времену и његову духу и потребама између тадањих и садањих. Али биће и то, да дух реакције није измению своју боју ни за сто година, па ако носепоци просвећеног доба и сада не стресу дах реакције, и на овој васпитачко наставничкој грани народне просвете, као што то чине на другим просветним радњама, онда ће нас и друга столетница затећи у народној просвећености тамо где смо сада.

Српска учитељска школа имала је у своје дугом животу, два ванредно светла момента. Један је у стварању њену и зачетку, а други је у препорођају њену. Оном је био творац Урош Несторовић, другом др. Ђорђе Натомевић.

Значајно је да ниједан, ни други није био педагог по позиву, по струци. Али Римљани су рекли: „Песник се рађа!“ И педагог, прави педагог, је песник. Песник који душу изазива на познање вишег света и спрема је за појимање тога света. А ми смо били у прошлом столећу веома сиромашни у таким богоданим педагозима-песницима. Јер да је мало другачије било, данас би боље стојала ствар наше основне наставе и центра одакле она треба да добија полета.

Одједи Фелбигеровог саганског метода, не само да су пре једног столећа, наши згодна поза за себе у тадањој сентадурејској учитељској школи, што је тада добро дошло буђењу основне наставе, него су они, живећи без великих варијаната у том заводу кроз дуга деценија, дочекали да се у неким извесним контурама очувају и о стотинитој облетници тога завода. А да основна настава још и данас стоји под утицајем фелбигерова табеларна метода и његових читанака, сведок су још и данашње педа-

терије у специјалисању наставног плана и преоптерећавање читанака градивом из религије, које све према духу времена и многостраним захтевима постављеним данашњој основној настави, никако нема места онде где је постављено. Већ ова два момента су довољна познаваоцу школина рада, да стече појма у којем правцу плива наша настава. А да јој тај бирократски и клерикални правац не могу дати полета, то је јасно. Али исто је тако јасно да и принципи некадањег подузетног саганског просветитеља, не могу из учитељске школе данас извести коло просветних радника са онаким идеалима, на које народна просвета жудно чека да их они унесу у народ. С тога и видимо да обележја сентадурејских препаранада још и данас стоје као заштитна марка на нашим младим учитељским нараштајима и још никако се не налази песник-педагог у учитељској школи, који би попут Несторовића у своје доба, и Натомевића у своје, дао полета образовању учитељских нараштаја према потребама садањег духа времена, и дао им стручне спреме према садањем духу наставе и васпитања.

Тај недостатак не опажају шири кругови друштвени у свој садржини његовој, јер им све те околности нису темељно познате и суд њихов стечен површним или недовољним познавањем прилика, задржава се при посматрању нашег учитељског и наставног рада или по личним добрим утисцима према познатијем појединцу или често по површно и једнострано стеченим информацијама из званичних списа и штампе о бројницијим представницима нашег staleжа. Не поричемо да има где кад и знатији број непријатних појава: А баш напред означени недостатци носе одговорност што бива знатији број таквих појава, јер кад би центар у којем се прекаљују воље и осећаји будућих просветних радника, кристалисао у души њиховој те потребне одлике, излазиле би младе душе с дубљим погледом у живот, знатном енергијом за рад. Док то не буде, дотле ће и интелигенција душе народне рачунати са недовољно успеха. Они који у том

слабом успеху жању, не само да не виде и не схваћају многе потребе културног рада, него и оно што виде, неће да виде, и мирне душе дочекаће као они сад, тако и њихови последници кроз сто година, да све стоји тамо где је било још у Сентадрили. Само што ово stoleће неће моћи трпети таку изотичачку струју и оно ће разрачунати са оним који неће с њиме у корак. И ако школа и настава, као представник рада на друштвеној просвети не буде имала духа и полета да своме народу да што јој је дужност и што народу припада, разбудити је друштвена бујина и повести собом, можда у нежељеном правцу.

С тога о столетној објелтници епископ учитељске школе сомборске, друштво епископ тражи од свију оних који њоме руководе, да јој даду правац који одговара просветним друштвеним потребама.

Преображајем учитељске школе, постићи ће се преображај основне наставе, а то ће обоје утицати погодно и на преображај народне просвећености у опште. Таким путем добиће се не само стручно много спремнији радници у школи, него ће они бити вештији и у решавању многих других просветних питања у народу. Да се то постигне, одговорност је у првој линији на школским властима. Но школеке власти могу стати на становниште савремених народних просветних потреба, само тако, ако буду организоване на оном основу, како је то изрекао оншти митрополијски учитељски збор у Новом Саду 1910. г. С тим становништем не слажу се додуше представници цркве, али они осим разлога, да им положај штити њихов престиж, немају других разлога, јер све остало говори да ће само тако заструјати нов просветни живот у свима жилама нашег народног организма, ако школа буде самостално просветно огњиште. Прави и искрени народни пријатељи ако су то у истину, прихватиће то становниште у принципу његову, а за појединости је већ лакше доћи до споразума. Не треба дакле чекати опет крајњи момент и школека питања решавати преко поћ, као што се то више пута у нас радило. Школеско питање треба да нам је

прво, али кад већ нисмо толико напредовали, да га увек на прво место истакнемо, а оно бар да га не одбацујемо од данас до сутра, него да о њему озбиљно, зараније, обележимо своје становиште и истрајно настојимо да оно и дође једном у свој прави колосек. Народним вођама, који ће имати да прецишћавају ово хаотично стање у аутономији, дужност је да будном пажњом прихвате већ сад школско питање и среде га и спреме онако, како савремене народне потребе захтевају, без обзира хоће ли се умалити чија власт. У школским питањима не може бити на првом месту питање власти, него питање познавања теоријских и практичних просветних потреба, више слободног погледа и појимања самосталности просветног рада и његових радника. Више напредности и слободе, а што мање застарелости и ропства.

У том знаку ће све школе и сва просвета процветати, па ћемо тада и о учитељској школи свакојако моћи имати бољи суд, јер ће и резултати њена рада бити тада много правилнији и пластичнији. **М.**

Наш народ и његова просвета.

(Свршетак.)

Рекох, много жива црква и свештенство тражи од школеке деце. И овде се испољава у правој светлости и наш целокупни друштвени живот. Ако само можемо, натоварићемо сав посао једној установи, личности, осталих се то ништа не тиче, само посматрају и — критикују. Споменуо сам, да црква не може заповедати одраслима да испуњавају црквене обреде, који проистичу из добре воље, једино се може дечи и учитељу и ту је сва жива црква сагласна. Не води се ту рачуна ни о нежном децем телесном саставу, душевној и телесној снази, издржљивости, кобним здравственим последицама, вољи и т. д. Тако је жива црква навикла и тако треба да остане и даље. А статистика о децим болестима? Ко о тој бригу води? Ту смо просто једни узор конзервативци, да чак и они у Би-

глеској могу од нас узајмити мустру. И ти захтеви су једнаки зими, лети. Жива одрасла црква не прави разлике, особито они чланови, који немају своје деце. И ми сви ћутимо. Зашто? Што ће они, који немају ни појма о дејој души, ни појма, како се развија љубав у деце за своју веру, цркву, грађути, да си беварац, а међу тим ми радећи, овако баш радимо у корист вере, живе цркве. Зато је врло нужно, да о овоме поведемо озбиљан разговор.

Замислите међаву, кишу, влагу, блато. Субота је. Свршило се предавање у топлој школској дворани. Звони други пут на вечери. Многи интеллигентнији су већ пре тога послали своје служавке и „измолити“ децу ради тога и тога, а у ствари, да им деца не иду у хладну цркву. Сада из топле собе, са *свом* децом у хладну цркву на вечерње, на коме од живе цркве осим учитеља, свештеника и црквењака нема *никога*. Деца су ту по заповести — команди, као и споменута тројица. А не би ни они дошли по невремену, да не морају. Петоро-шесторо је деце побегло, те је учитељ и потрачао за неким, попретио му, али се братац и не обазре. У понедељак због бојазни и не дођу у школу, него место њих дође родитељ — социјалиста или други који члан цркве са протестом. На вечерњу настане једно ужасно својопште кашљање и кијање, цупкање слабо обувеним ногама. Озебле ручице у џеповима, у девојчица, која нема топлу мараму прекрштено преко груди, под кећелицама. Функционари ни да мрдне очима. Пропис је. Маневри се распуштају у непогоди, а ми децу држимо у хладној цркви, многу полуодевену. Сутра-дан, недеља и светац, ако је непогода, нема их ни трећина, а каткад ни за облачење, јер су сада у власти родитеља, а ови не пуштају децу, што је сасвим разумљиво. После се опомињу и буде их у идућу недељу или светац више, али само силом. У пролеће и лети, не мораш их гонити а особито у свечане дане, у којима им црква спрема радости. Врбица, трава у цркви, цвеће на Ђурђев-дан и т. д. Ту су они са целом душом својом, красном, дејом

душом. У понедељак, а после сватаца са невременом, кашљање у школи, а многи изостају — прехладили се. Зашто да присиљавамо децу на полажене јутрења, вечерња и службе када је хладноћа и невреме? Нека им је тада од воље, а добро одевена и *старија* деца, па ће и тада доћи. Тражи ли то од нас Бог и вера? Не. Та и у самом катихизису стоји: „Када год може“...

Снег, блато, киша. Школски је дан. Укоп је. Наредиш децу за облачење. Морају да иду. Газе блато, поје целога пута. И нико да погледа у лице, очи детета. Прочитао би му из ока, како му се увлачи мржња према цркви, рипиди, свештенику, учитељу. Када није школски дан, не можеш их искупити, јер немају воље, а и инстинктивно осећају, да прети опасност њиховом здрављу. Шта ово значи, јасно нам је.

Даље: Деца су целе недеље слушала предавања у школи, те се у недељу, у осам сати искупе на каталог и тамо, где нема катихете, а где и има, али не долази, да им чита еванђеље и тумачи, поје до службе, јер жива црква захтева и сувише од деце у црквеном појању. Основа од 1891. коју је саставила наша Архиепископска консисторија у Карловцима, а кр. земаљска влада прописала, тражи само од деце у *првом разреду* осим одговарања на јектенија *све апокимене у осам гласова пред айостолом* и „Вспјезици воспљешчите“. А од старијих разреда и сувише. У многим се местима туже, да деца не певају више лепо, као некада. Али, некада се није друго ни учило, осим црква-словенски и — појање, а многи су стари учитељи до пре десетак година више неговали црквено појање, него остале предмете, јер за прво беху много способнији. Осим црквених песама на недељним службама (и херувика, достојно, причасно) траже се сви тропари и кондаци, Благослови душе и Хвали душе, Тело Христово, Вечери твојеја тајнија, песме Божиње, Ускршње и т. д. Колико учитељ намучи и себе и децу док ово све научи, знаће само онај, који зна, како деца тешко уче теже мелодије, а наше су цркв. песме готово све тешке.

По десет пута ваља отпевати по који оделак. Знају то и наши свештеници, а то ће и бити узрок, да се они врло нерадо примају дужности, да макар младеж, а требало би и школску децу, наравно уз награду, где нема појна, науче бар најужније из црквеног појања. Нема већег свечаног дана, особито Ускре, Божић, Богојављење, када деца заједно са учитељем не промукну. Није учитељима само тешко певати у цркви, него је тешко и децу научити. То је занета тежак и напоран посао и то нема нигде, само код нас, да се толико захтева од — школске деце! Зашто не учимо сви, који разумемо црквено појање, одраслије? Зато, што **нико** неће, јер је најтеже, па богме ни наши свештеници.

Па шта видимо? Чим које дете сврши школу, не видите га више у цркви, или ако великим свечаником и дође, склања се за старије, да не мора — појати! Он као мисли, за пет година свога школовања дао је живој цркви свој део — те сада неће више за њу да зна. Па то још све није доста, него пре неколико година издала је наша Конзисторија нов пропис, који је додуше у већ споменутом, само са ознаком „где прилике дозвољавају“ да морају деца од Ускре, па до краја школе године или на свакодневни јутрење! Деца се морају скупити у 7 с. и чеврт на осам на кратко јутрење, после поново у школу. Има ли ово смисла? Та што је сувише, па да је мед, досадиће. Деца се не скупе сва у 7 с. Па та јуријава у цркву за време јутрења, па после испричавања учитељу ради недоласка и т. д. По моме најдубљем уверењу, овим само одбијамо децу од цркве, позивајући их у њу и кад треба и кад не треба. Када ћемо се опаметити, те олакшати деци, да мало и своје детињство проведу? Зар не би ово било доста, научити децу одговарати на јектенија, Херувик, Достојно и Причасно, тропаре и кондаке на Божић, Ускре, Богојављење, Св. Саве, а тропаре само на оне свеце, на којима има највише свечара, једну божићну и песму св. Николи? Зими не приморавати децу да иду у цркву када је хрђаво време и хладноћа,

јер црква не тражи здравље деце. На уколе, особито зими, нека се траже одрасла деца, пофторњаци. Тако би требали, дакле, да олакшавамо деци, па ће она завољети своју цркву и неће од ње бегати.

Ето вам узрока, зашто су цркве празне.

А шта жива црква тражи од учитеља и ни од кога другог? Да у цркви, са школском децом и *сам* обавља две трећине посла у извршавању обреда црквених појањем и да баш *он*, *сам* учи школску децу црквеном појању без награде или уз малену, худу награду. Зар не би могли и свештеници учити децу црквеном појању? Та то је њихов специјалан позив. И видите, они се не примају тога, а замерају многи учитељу, што тежи, да са себе скине ту обвезу, а многи ту тежњу криво и схваћају, импутирајући учитељству другу тенденцију. Али, руку на срце. Нису томе криви свештеници. Има ли тога човека, тога сталца, на свету, који се не би радовао, те настојао, ако може, да са себе скине извесне дужности и преда другоме или, да на себе не преузме извесне послове, ако не мора? Нарочито оне који нису његови, него су му силом наметнути. Некада су били учитељи само појци и учили цркв. словенски језик и ништа више. До пре само двадесет пет година, ти су се учитељи свађали због *певнице* и врло би радо долазили и на „*полупевнице*“ које су стари неки наши свештеници одражавали. О сљавима црквеним је права јагма око појања. Најпосле нису друго шта ни умели и појање им беше све и „јестество“ чиме су брилирали у народу, а неки као „чувени“ појци долазили до мале пусти славине. Ниси им веће радости могао учинити, него кад си им похвално глас. А ко би настојао, да им одузме појање, додирнуо би их у живац. Тако је појање и учење деце у појању остало лепо на учитељима, *јер се нису томе противили*.

Беше такво доба.

Настаде ново. Модерна школа тражи **правог учитеља** и *само учитеља*. Ко хоће и појна оваквог, какав је данас, нема правог учитеља ни праве школе. Од многог рада, а слабе награде, мањаксва, те и поред најбоље воље, не може вршити

савесно дужности учитеља, јер модерна школа од њега много тражи. Модерни учитељ треба да је уметник у своме раду, а такав може бити само онај, који се ваљано спрема, даље самообразовање. Модерна школа тражи добар школеки врт за практичне демонстрације, па и пчелара и бубара т. ј. да предвучи народу, па јавна предавања, а где су још и остале жеље народа. Зато се мора учитељу скинути појачка дужност. Нека се установи нови појачки сталеж, чији би чланови на зато приређеним курсовима учили појање и били појци, или, ако се то не би могло, нека их свештеници уче, јер имају више времена. Ти би онда учили и школску децу, а ако не би могли, онда би и ту дужност ваљало да преузму свештеници, а учитељи би их потпомагали, када би били спречени. Наравно, да би их за ту дужност морали засебно наградити. Модерни је учитељ увидео, да као појак не може имати ни потребног угледа, нити вршити успешно своје васпитачке дужности, јер се толико умори, да му по два-три и више дана после великих светаца фали енергије, снаге за рад у школи.

Верујте сви, да то није каприц од стране учитељства, него једна прека потреба. Појачка дужност довађа учитеља у потпуно постојање према члановима живе цркве и свештенику, а отуда се изродила многа зла на штету **народне просвете**, те ако хоће свештеник што добро да уради, смета му учитељ и омаловажава га, а ако учитељ, исто чини свештеник — а народ пати. Модеран учитељ, као и сваки други сталеж тражи, да се ослободи свију утицаја, који га спутавају у његовом просветном раду, те жели само **стручан надзор**, и ништа више. Тражити дакле слободу и од стране цркве у свом раду, која жели и настоји, да учитељ две третине посла при црквеним обредима врши и да научи децу црквеном појању бесплатно, или за худу награду од десет К месечно. И свештенство се — што је савесно разумљиво — у великом броју, заједно са већином чланова живе цркве бори за одржање овога стања. Први, да не би

дужност учења деце у појању на њи прешло а ови други, да не би морали плаћати више другог појца, јер сами ратарии говоре, да они не би тај посао вршили ни за 800 К, јер — веле — шта само обвеза стаје, т. ј. *мораш* ићи на вечерњу, јутрењу, па макар „занцаге“ падале. Све разумемо и не замерамо. Меравини ће решити ово питање не у корист учитеља, свештеника или одрасле живе цркве, него у корист **народне просвете** и васпитања деце, јер држави не може бити свеједно, какве ће јој грађане васпитавати школа, и да се њен рад кочи у напредном правцу ради ципилука живе цркве, да не плаћа себи појце из других сталежа, или оних, који би ради да имаду неког уписа бар на учитеља и школу, када су им враћа од других *сталежа* — *запворена*. Учителиство ће бити ослобођено ове дужности, или ће их бити све мање и мање, те ће нестати и **учитеља и појца...**

Јесте, учитељево је место у школи, свештениково у цркви, бележничково у општини, судачно у судници и т. д. Хоће ли који сталеж да другоме помогне, може то бити само *добре воље*, а никако заповедајући под знаком потчињености. Шта се у овоме случају догађа између учитеља и свештеника и чланова живе цркве нећу да наваћам, нити да дирам у осетљивост и јединих и других, само ћу напоменути, исто оно, што између мужа и жене, који се већ одавна не трпе, **али развод брака не траже само ради деце**, јер ко ће њих хранити и неговати? А једна половина и више непремештаних учитеља испремештано је из узрока, који су произашли из овога одношаја.

Казао сам тамо: *добре воље*. Ја знам, да има много учитеља, који ће за пристојну награду вршити дужност црквеног појца, јер им се у томе једином случају пружа прилика, да поред своје хуле плате нешто још зараде, да могу своју децу извести на пут и да на данашњи скупоћни не — гладују. Али ће се примити ипак само под условом, да му у певници нико не заповеда, а школску децу да научи оно, што је најужније. Један мој добар пријатељ — свештеник рече ми,

када смо расправљали ово питање: „Када су учитељи из принципа пројаве обављају дужности црквеног појца, дозвољавам чак и из разлога оштерећености, те поштинености, онда се не би смели исте примити ни уз 2000 К награде!“

„Немаш право — рекох. — Ради се о морали и не морали. Друкчији су чланови народа па и свештеници према онима учитељима или појцима из других стадека, који не морају певати. Из бојазни, да не напусти појање, па да не пређе на другог, скупље, не заповеда ти нико ништа, него певаш по својој слободној вољици, на „две и славу“ и т. д. Научиш децу најпужније. Осим тога, познато је и теби, да добра храна надокнађује снагу истропену у раду, па добра храна, када се омогући и учитељу, надокнади и његову истропену снагу, а може о феријама да посети и какво јефтино купатило, да мало пропунгује, види, да набави себи коју књигу. Дакле видиш, околности стварају принципе. Даље, пећу да ти паваћам, како пролазе учитељи, који немају гласа. Узме их село на мислор, те му трпи углед — а по томе и народна просвета. Многи је болешљив, те не може обављати дужности појца, а по данашњем адету мора. Дакле: опрости се морања и поштиненог положаја. А сваки ће од нас помагати и даље и цркву и свештенство по својој вољи, јер смо ми као учитељи први и синови православа и ерпске цркве. Нека свештенство остави учитеља на миру у певници, ако је појца, и у школи, те као што се ми не мешамо у ваше послове, не мешајте се ви у наше, на смо одма пријатељи и као такви, потпомагаћемо се од срца, јер ће ићи у корист народа и његове — просвете.“

Прег.

Стеван Радић.

ПРОШЛОСТ И САДАШЊОСТ ЕКСПЕРИМЕНТАЛНЕ ПСИХОЛОГИЈЕ.

Dr. phil. & paed. Паја Р. Радосављевић — Љубора.

— Посвећујем брат Храату: Жиги Чајковцу,
проф. у Загребу. —

(Паставак).

V.

Дошао до данашње доба, ми се посве природно питамо: Како сада иде радња

у психологији? Експериментална психологија данас је припозната као члан фамилије наука: додусе њезино стање и карактер њезиног прогреса је различит у различитим земљама.

Све до јако експериментална психологија бјеше искључиво немачка наука. У прошлом одјељку ја сам се осврнуо на то. Па ни данас у Немачкој број психолошких лабораторија није богзна како велик и количина капитала што је уложена врло је неанатна кад се срани са издацима многобројних американских психолошких института. Но, ипак се мора признати да најбољи рад у психологији потиче из немачких психолошких физиолошких лабораторија. Узроци тог резултата многи су; главни је тежки, часни и тачни рад. (О немачкој психологији до 1885. год. срани Рибовског дјело: *La psychologie allemande contemporaine*, Paris, 1885.). Данас постоје лабораторије у вези са професуром филозофије и психијатрије у неколико великих немачких универзитета, н. пр. у Берлину (директор Штауфф са Лидамом); Лајпцигу (*Вурт са Виртом*), Вирбургу (*Киле*), Минстеру (*Мојман*), Минхену (*Крејелин*), Гетингену (*Г. Е. Милер*), Хали (*Ебингхаус*, недавно покојни), Бреслави (*Штерн*), Бону и још у неколико мјестима. Недавно је основано друштво за психолошко истраживање, са сједиштем у Берлину, а Немачко учитељско удружење већ од неколико година има свој сопствени психолошки лабораторијум у Лајпцигу, чији је председник унів. доцент Др. Макс Кран. У савезу са овим лабораторијем, који се у првом реду држи испитивања психолошко-педагошких проблема (као и *Мојманов* чувени „Часови за експерименталну педијологију“) држе се курави за наставнике свију школа, организација, која је одавна спроведена у Савезним државама америчким.

Год. 1890. основан је нарочити часопис за психологију: „*Zeitschrift für Psychologie und Physiologie der Sinnesorgane*“. Покренуо га је *Ебингхаус* и *Кениг* у кооперацији Ауберта, Експера, Хелмхолца, Херинга, Креса, Липса, Г. Е. Милера, Прајера, Штумфа, Пелмана, Цијева и др.

До данас је публикувано преко 60 свезака са непроцјенивим материјалом експерименталног испитивања. Не мање важан часопис јесте „*Archiv für die gesamte Psychologie*“ што га је проф. *Ернст Мојман* (тада проф. у Цириху) покренуо у друштву са Виртом (Wirth), Јодлом, Килпеом, Штерингом, Липсом (Lipps), Киршманом, Кренелином, Штумпфом, Хефдингом (Höfding), Вунтом и др. То је један од најбољих стручних листова у данашњој психолошкој науци. Он је покренут 1903. год., кад су престале Вунтове „*Philosophische Studien*“. Но, годину двије после тога проф. Вунт предомисли се и поче опет издавати радове свог психолошког лабораторијума под насловом: „*Psychologische Studien*“. Тако су исто важне и публикације *Крпелинових* школе (сада у Минхену, које излазе под насловом: „*Psychologische Arbeiten*“). Професор *Штерн* и *Ото Липман* издају врло добро уређиван лист: „*Zeitschrift für Angewandte Psychologie*“).

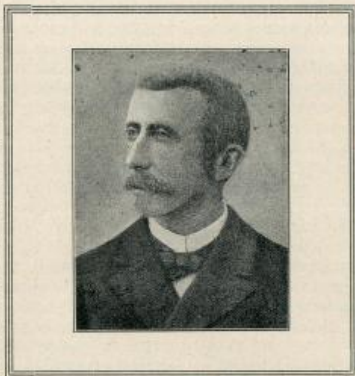
Поред свег факта, да толико много испитивања и дан данас долазе из Њемачке, број психолошких лабораторија није богзна како велики и еквивалца није баш тако екстензивна нити се може сравнити н. пр. са некојим великим америкавским психолошким институтима, нарочито са лабораторијама у харвадском, чикашком, јелском и њујоршком универзитету. Но, и ако је процес спор, он ипак стално напредује. Најзнаменитије обиљежје лежи у факту, да пруска влада настоји да оснује лабораторије свуда ондје гдје год се нађу способне личности. Наравно, и дан данас и Њемачка пати од недостатка тих способних личности у великом броју наставника филозофије у њемачким универзитетима и данас их је

релативно мало, који се специјално посвећују експерименталној психологији.

У *Швајцарској* постоје такође два велика психолошка лабораторија: у Цириху (директор проф. *Шуман* (Schumann)), пређе Мојман, који је и основао тај завод) и Женеви (*Флурно* (Flournoy) и *Клаперед* (Claparède)). У изгледу је да ће и проф. *Дурт* (Durt) покренути лабораторију у бернском универзитету, *Флурно* и *Клаперед* издају врло лијепо уређиван часопис: „*Archiv des Psychologie*“.

Прво дјело експерименталне психологије у *Француској* јесте дјело под насловом „*Intelligence*“ од *Таје-а*. Оно је публикувано 1870. г. Та књига, која је створила епоху у Француза, у главном је радња о патолошкој психологији, основана на посматрању, које је добивено од алијениста. Она је врло систематски написана; многи дијелови нејезички данас су застарјеле ствари; други дијелови, н. пр. партија о репрезентацијама и данас много приједо.

Год. 1875. изашла је прва свеска чувеног часописа: „*Revue Philosophique*“, ког је основао *Th. Ribot*. Проф. Рибо много је допринео развоју психологије у Француској. У првом реду овим својим „Пријегледом“ он је отворио врата новим идејама. И онда, својим многобројним дјелима (помињем: *L' Hérédité psychologique*; *Psychologie anglaise contemporaine*; *Psychologie allemande contemporaine*; *Maladies de la mémoire*; *Maladies de la volonté*; *Maladies de la personnalité*; *Psychologie de l' attention*; *Essay sur la creative l' imagination*, и т. д.; он је у кондензованој и лако схватљивој форми изложио физиолошку психологију, да не говоримо о његовом великом наставничком раду у *Collège de France* у Паризу.

Ст. 5. Теодул Рибо.

Због тога га Французи (и пр. Бине) и сматрају својим вођем и мислим, да ћу погодити жељу читаоца ако и његову слику овдје изнесем.

Год. 1878. професор *Charcot*, славни лекар у *Salpêtrière* почео је да публикује своја испитивања о хипнотизму, нервно стање које је и данас слабо дефинисано, и ког су француски психолози проучавали са предилекцијом. Мало касије проф. Чарко — приликом клиничког предавања о афазии — изнио је ингениозну теорију о језику и мишљењу (теорија о визуелним, акустичким и моторичким духовним сликама или представама), теорија, која је постала класичка и ако је по свој прилици нетачна у многим фундаменталним тачкама. То исто вриједи и за његове теорије о хипнотизму, од којих су неке посве уништене — факат, који нимало није бунио његова даља истраживања, која толико послужиле науци.

(Наставиће се.)

Школски ред, школска хигијена и важније напомене.

Практично упутство за млађе учитеље.

Паше: *stod. turis* **ЈОВ. ИСКРУЉЕВ**, учит. вежбаонице
учит. школе у Сомбору.

(Свршетак.)

В) ВАЖНИЈЕ НАПОМЕНЕ.

а) Помоћници, редари.

Да би учитељ олакшао себи рад у школи, треба да има помоћнике. За помоћнике узимају се старији и бољи ученици.

Два ученика одреди учитељ да пазе на чистоћу и ред у школи. Они отварају и затварају прозоре, бришу таблу, спремају воду за прање руку, бришу сто, скамије, пазе да на пећ да се не угаси, остављају школски намештај и учила на своје место.

Један ученик увађа и извађа ученике. Он пази на ред и чистоћу ученика. Гледа да ли је сваки донео школски прибор, да ли је оловка зарезана, да ли су све књиге донесене, да ли му је цело одело, да ли

му је тело чисто. О свему овоме реферирше своме учитељу.

Један ученик увербава градиво са I, други са II, III, IV, V, VI-им разредом. Осим тога они испитују задану лакшу лекцију, прегледају домаће задаће. У више разредној школи, уместо тихог вежбања, ако је лепо време, нека иду ученици са књигама у дворште или ходник и нека уче своју лекцију.

б) О ученицима.

Књиге и прописеви нека су завијени. Прописеви нека се држе у тврдим корицама. Цртанке своје нека се не носе кући.

Сваки ученик нека има показивач од дрвета за показивање при читању. Показивачем нека се и на мали показује. Он нека је на једној страни увијен платном, да не би дерао мапу. Књиге ваде деца по команди. На један, узврате за књигу, два метну књигу на скамцију, *три* међу руке натраг и чекају заповест.

При читању I и II. разред седи. Остали разреди стојећки читају.

Прописе и цртанке купи само један ученик и то овако: Сваки ученик преда свој пропис, цртанку своје другој, који их метне на свој пропис, цртанку, ученик долази и метне пропис на пропис а сортира их по разредима.

Свака скамија нека име две мастионице. Најстрожије треба забранити, да деца доносе у школу мастило. Мастионице нека су само до половине пуне. Забранити треба тресење пера на под.

в) О учитељу.

За успешно вођење школеке наставе захтева се од учитеља, да се пре почетка школеке године добро спреми. Због тога треба добро да проучи наставну основу. Треба да је начисто са свима оним методама, којима жели да постигне успех у појединим предметима. Треба да је спремно све спољне књиге и начини пописе потребних удбеника и осталих прибора. До првога септембра треба да је спремно: специјални распоред часова, седмични распоред часова и све записнике (уписни, о изостајању, о свршеном раду, почетници, — 1. септембра (по нов. кал.) почиње школска година. Уписивање на седу нека траје

најдуже 8 дана, у вароши 4 дана. После уписивања држи се призивање Св. Духа, а идући дан почиње редовна настава. Првих дана подељује учитељ књиге, школски прибор; упознаје ученике са школском децом; испитује им знање и саопштава распоред часова. Да се не би трајило много времена на писање распореда часова, учитељ заповеди најбољим ученицима, да целој школи пишу распореде. I. и II. разред не пише распоред часова.

Учитељ се код куће спрема свагда за сутрашње предавање. У школу долази $\frac{1}{4}$ часа раније. За то време спреми све што му је за настављање потребно, том приликом спреми и градиво за тихо вежбање, те тако спреман отпочиње школску наставу. Док учитељ са једним разредом ради, неки разреди могу учити код мапе или, ако је топло, могу изаћи у двористице и тамо могу учити. За то време могу старији ученици млађе (I. p.) вежбати у писању.

Прут је из школе избачен. Место прута може имати кратак штапић од 8—10 цм. за показивање и опомињање на мир. Телесна казна је забрањена. Накарађивање ученика такође је забрањено (магареће уши). Клецање, стајање у буцаку нека се не практикује. Са ученицима не треба бити сувише строг нити сувише благ. Нека се што мање иде међу ученике, нарочито кад се предаје, јер тиме се расејавају ученици, а може се догодити да ученици праве разне гримасе и вуку учитеља за капут. Учитељско је место и пред скампијама. Бригу о школској дисциплини води он сам. Зато пазача нека употребљава у крајњем случају. Но том приликом нека буде пажљив да не буде кшефовања, мржње итд. Рђаве ученике најбоље је дисциплиновати тиме, ако им поверимо коју дужност. У двористику нека је присутан и учитељ, нека се и он игра са децом. У цркви ће деца бити мирна тада, ако им је учитељ буде служио за пример. Пазити треба да деца не пуше, да се не коцкају, не пију. Оснивати треба међу децом антиалкохолска, антицигнотинска друштва, навикавати их треба на штедњу. Заштеђени новаца нека улажу

у поштанску или другу коју штедионицу. Уштеђеним новцем могу ученици чинити мања или већа путовања са својим учитељем.

О Божићу, Новој Години, Светоме Сави итд. треба држати свечаности. Ношење вертепа треба најстрожије забранити. Ово је узрок многоме злу. Том се приликом уче деца пијанчењу, тучи, свађи, прошњи, том приликом назебу итд. Државне свечаности најтачније одржавати. Том приликом учитељ нека држи ученицима свечан говор.

Учење једино у хору треба најстрожије забранити. За време наставе није слободно друге послове обављати. Карактере треба из школе искључити, јер нам они најмање пружају карактер деци, кад знамо, да су они инфорисирани тучом, претњом и кварењем неколико њих, док није постигнут такав, какав ће смети ићи на испит. Карактери нека су писмене радње деце. Испите треба реформисати. Они нека су једино свечаности. После испита на неколико дана држи се благодарење, подељују се извештаји и наступа велики одмор.

Духовни сензибилитет.

Од

ГЯБР. КОМПЕЗРЕА.

Превео

ВАСА СТАЈИЧ.

ДУХОВНИ СЕНЗИБИЛИТЕТ. — ЛИЧНЕ НАКЛОНОСТИ.

Духовни сензибилитет. — Улога сензибилитета. — Наклоности. — Разли облака наклоности. — Класификација страсти, по Босвету. — Критика ове теорије. — Истински карактери страсти. — Разне врсте склоности. — Подела склоности. — Личне склоности. — Истински самодришка. — Самољубље. — Властољубље. — Лубља за својину. — Егоници. — Кобне последице егоници.

Морални сензибилитет. — Ми смо проучавали (Лекција III) телесни сензибилитет и сензиције. Испитивање духовног сензибилитета и осећања смо одгодили док не проучимо интелегенцију. Духовни сензибилитет, то је сензибилитет појачан интелегенцијом, вођен и упућиван њоме према предметима који су виши од чула и органских функција. Осећање има увек за полазну тачку неку идеју; егоницијна осећања претпостављају идеју о нашем Ја; осећања привржености, идеју о личностима које волимо и о њиховим осе-

бинама; патриотизам одговора идеји о народу, итд.

Улога сензибилитета. — Нашло се филозофа који су омогућили сензибилитет. Стојичари* су хтели да из живота мудраца искључе осећања. Савршен човек је био, по њихову схватању, неосетљив, равнодушан према смрти његових родитеља и пријатеља, према пропасти домовине.

Здрави разум осуђује ове заблуде. Човек је, заправо, тим савршенији што је више осетљив, под условом, међутим, да му сензибилитет буде управљан умом, да се не извргне у сентименталност, да не залута у претераностима страсти.

Задовољства која су резултат духовног сензибилитета, задовољства од наклоности, задовољства од умности, од пауке, не само што нису недостойна човека, него су можда оно што је у његовој природи најплеменитије.

Сем што живот чине пријатним, имају она и своју нарочиту вредност: као ум, и она су сведоци за достојанство наше природе.

Још више, емоције сензибилитета имају дубок утицај на друге способности.

Без сумње је интелигенција понекад помућена сензибилитетом: дух је обманут ерицем. Али у другим случајевима, напротив, интелигентне способности су податакнуте, препадражене осећањем. Воњари* није без разлога рекао: „Велике мисли долазе из ерица“.

Воља би понајчешће била немоћна, кад не би, и она, била уздржана осећањем. Није доста хтети добро; треба га волети. Велика дела, херојско покривање, скоро увек су надахнути осећањем. Наклоности су у првом реду међу самим принципима моралног живота и воље радње. Грешили су неки строги моралисти, као Кант, кад су из морала искључили задовољство. Шилер* ругајући се модерним стојичарима, рекао је у шали: „Долази ми да се кајем, и почињем веровати да сам агрешно: мени чини задовољство кад обвезем своје пријатеље“. Задовољство које човек налази у томе што је честит, никад није оштетило врлину, за коју је оно награда.

Сам бол има своју узлогу у људском животу, и Алфре де Мисе, велики француски песник, могао је с разлогом рећи:

„Уч-ник је човек, бол му је учитељ“.

Бол је потстрек, јер нас наизава да се боримо против њега, да напрегнемо све своје снаге, како бисмо се отресли његова заглаја. Он је и средство за окрону, јер челичи карактер.

Наклоности. — Духовни сензибилитет обухвата велик број тежња, којима се даје опће име *наклоности*.

Наклоност је дакле природна тежња која за полазну тачку има неку идеју, појам, и која, кад је задовољена, урађа осећањем радости, а кад је задржана, осећањем бола.

Свака наклоност према неком предмету претпоставља одвратност према противном. Љубав према лепоти одговара одвратности према рутобит; љубав према богатству, одвратности према сиромаштву, итд.

Разни облици наклоности. — Наклоност, према томе да ли јеј је предмет присутан или одсутан, будућност или прошлост, да ли га је лако или тешко постићи, пролази кроз разне периоде, разне моменте из којих настају нарочита стања духа.

Ако је предмет наклоности присутан, дух, како је говорио Босне, узима своје добро и одмара се у њему: наклоност тада узима облик *радосија*.

Ако је предмет, напротив, одсутан, ако смо га лишени, ако је, место добра, остварено односно зло, наша душа страда: то је *жуга*.

Када добро за којим иде наша наклоност има да настане, кад га чекамо с нестрпљењем, кад га призивамо из све душе своје: то је *чежња*.

Ако нам околности изгледају такве да ће добро моћи наступити, онда рачунамо на блиско задовољство: то је *нада*.

„Чешња, рекао је Босне, јесте страст која нас гони да тражимо оно што волимо над је одсутно“. И још: „Чешња је љубав која се одвои на добро кога она нема. Нада је љубав која себи лаже да ће стећи љубљени предмет“.

Ако ће нас снаћи зло, а не добро, онда осећамо, место паде *сйрас*.

Ако је предмет наше наклоности ишчезао, ми *жестимо* за њим, и та нарочита туга се назива *жестост*.

Ако нас тешкоће сваке врсте удаљавају од љубљеног предмета, ми се љутимо на те запреке: то је *гнев*.

Сви ови облици наклоности зависе једноставно од околности: то су начини, облици у којима се свака наклоност може сукцесивно јављати.

Тако се патриот радује успешна своје земље. Он је тузан ако му је отачаство победено, понижено. Он чеже да се оно у будућности поново дигне. Он се напизмече на да и страхује за њ, кад је оно упућено у какво војничко подухеће или у дипломатске преговоре. Он понекад жали за његовом прошлом славом. Човек честољубив, тврдица, сваки човек, једном речју, обузет каквом наклоношћу, пролази сукцесивно кроз ова разна стања.

Класификација страсти, по Боснету. — Босне је ова разна стања сензибилитета нечисто називао *сйрастима*. „Страст, рекао је он, јесте покрет душе који, побуђен задовољством или болом који осећа или замислила у неком предмету, хоће да га постигне или избегне“. (1)

И он је набројао једанаест страсти: љубав и мржња, чежња и гађење, радост и туга,

(1) Bousnet, Connaissance du Bien et de soi — même.

смелост и страх, нада и очајање, и најзад гнев.

Он је, у осталом, приметио да су све ове страсти у вези с једином љубављу која их све садржи или их све побуђује... „Одузмите љубав, рекао је он, па нема више страсти, долазе љубав, па ћете учинити да се све роде“.

Све друге страсти, стид, завист, такмачење, дивљење, изненађење, и друге сличне, по њему су само модификације оних једанаест првобитних страсти.

Критика ове теорије. — Данас се више не прима употреба речи *страсти* за означавање разних облика наклоности. Тек злоупотребом језика је Босие употребно овај израз, синопсички силовитог стања и жарке емоције, за тако тихо, тако благо осећање, као што је нада. Још више, у својој непотпуној теорији, Босие није узео у обзир околност да је предмет наше наклоности често у прошлости, и да отуд потичу нове модификације у облику наклоности. Напоследку, Босие је произвољно набројао једанаест страсти, и ни једну више. И најезаистичкој психологији је немогуће да с том тачношћу броји разне промене и покрете љубави, због сложених елемената, који чине да су њене појаве увек друкчије.

Истински карактери страсти. — Ми мислимо да реч страсти треба задржати за означавање корисних стања сваке наклоности. У оне умерене у својим почетцима, придружавјући се у души читавој чети наклоности које међу собом деле нашу способност да волимо, свака наклоност тежи да се дигне над своје прво стање, да постане искључива и саревњива, да себи присвоји све наше мисли, да сама влада над нама.

Страст је силовита и напрасита: она себи зароби нашу вољу, помрачи нашу интелигенцију. Она уноси неред у душу. Она је понављачије рђава и порочна. Њу можемо дефинисати: сензибилитет без реда и изопачен.

Све наше наклоности, и највише, могу, под утицајем околности, да пређу границе, да се изопаче. Не настају страсти само из личних наклоности: неумереност, тврдицење, грешно честољубље; чак и најчистија, најплеменитија осећања могу претераношћу да се изроде у рђава осећања, која треба жалити: претераност верског осећања води до фанатизма; претераност патриотског осећања може да надахне дивљом мрњом према свему што је стран; претераност очинског или материнског осећања може уродити да су са својом децом превисе задовољни, што може да има непријатне последице, и да их неправедно оцењују.

Разне врсте наклоности. — Није доста разликовати само облике наклоности; њих треба и разделити на извесне класе, према сврси којој теже. Биле онолико врста наклоности,

колико има разних предмета којима је привржен свесни наш сензибилитет.

Подела наклоности. — Подела наклоности на врсте има дакле своју основу у разлици предмета на које се оне односе.

Једанпут, ми волимо себе саме: Ја је принцип наших емоција, наших осећања: отуд потичу *личне* или *еготистичне* *наклоности*.

Други пут, ми волимо друге људе, наше ближње, наше родитеље, суграђане, пријатеље: то су *социјалне*, *друштвене* *наклоности*, или осећања привржености, која се своде на љубав према другоме и која никада позитивна, према томе, означава именом *алируистичке* *наклоности*.

Неки пут, најзад, наш сензибилитет, прекорачив личности, везује се за идеје, за појмове нашег духа: леп, истинито, добро; то су *идеалне* *наклоности*, које би се могле назвати и не лична осећања.

Лична осећања. — Заједнички принцип свих личних осећања јесте *љубав према себи*, која је и сама тек последица више оне наклоности, *љубави према животу*. Самим тим што егзистирамо, ми тежимо да истрајемо у егзистенцији, и волимо све што доприноси појачању или бар одржању нашег живота. Отуд, према разновидности самих ствари које доприносе развијању живота, посебне наклоности које се везују за разне облике егзистенције.

Истинит самоодржање. — Прва појава љубави према себи јесте *истинит самоодржање*, љубав према животу. И најбеднији људи воле живот него смрт:

Пре отрдати, него зрети,
То је прво код људи. (1)

Истина, овом правилу чинице често противрече, самоубиство га поричу. У том случају нека јака наклоност триумфује над истинитом самоодржањем. Онај који од своје воље прекида свој живот, воли га као и сви људи; али је ова љубав према животу код њега у власти неке силовите страсти која претезе на теразијама његова одлучивања. Страх од телесног страдања, осећање неког психичког бола је код самоубице надвадало све друге обзире.

Самолубље. — Један од најкарактеристичнијих облика љубави према себи јесте *самолубље*, које не потиче само од љубави према животу, него од љубави према савршенству. Ми хоћемо не само да егзистирамо, него да се у свему одликујемо међу нашим ближњима, да их надмашимо. Од самољуба потиче велик број добрих или рђавих осећања.

У свом принципу оправдано, самољубље одиста тежи да се претераношћу изопачи. Право је сама себе поштовати, добро о себи мислити, али ипак уз један услов, да то по-

штовање и то добро мишљење и заслужимо. Међутим, из претеране љубавности према себи, ми радо не само претерујемо вредност наших способности, него и приписујемо себи способности којих немамо, а не опажамо на себи ни најочигледнијих наших погрешака.

Самолубље нас још наводи да се хвастамо безначајним и тапшним особинама: оно тада постаје сујета, док *гордост*, и ако је и она за осуду, потиче од претеране свести о особинама које имају своју вредност. Дичити се лепим лицем, лепим оделом, јесте сујета; истицати своју вредност и уверавати о тој и друге тиме што смо речити, учени, јесте гордост.

Из самољубља се рађа множина осећања: љубав за похвале, за одобравање, поштовање, славољубље, такмачење, итд., осећања која су, то понављамо, оправдана сама по себи, али која се лако изопаче и постају мане; такмачење се, на пример, преобрази у саревништво.

Властољубље. — *Љубав власт* или амбиција, јесте изданак љубави према себи. Неки људи се отимају о власт зато што власт даје прилику њиховој активности да се слободно креће, што, сем тога, истиче њихову личност на видно место па им стиче брз привидно поштовање других људи, што најзад утврђује њихову превласт, моћ над њиховим ближимима.

„Заповеднички карактер се истиче већ од детињства“. Показујте децу кад се играју: један измичућих ће бити генерал, ако се играју коњима, или коцијашу, ако се играју копа. Алкивијад је зарадио одла своју љубав за владањем. Јест док је био јак млад, играо се у тешкој улици викања. Кад је био за њега ред да баци пилке, иде он како се прихвати патворена кола. Он неспра амаше коцијашу да изустави. А кад је овај и даље трајао напрет, остала се деца поину. али Алкивијад, друштво се по земљи пред коњима. „Први сад, ако ехот“ рече он коцијашу... О Наполеону дестинише се не зна ништа, сем што је у Брјулену, кад су му другици при играму подигли тврђавице од сиса, он био тај који је комедијом при наводију“. (1)

Властољубље је више жеља власти ради власти саме, него љубав за последице које из ње настају. Амбиција је начин рада какве освојачке личности која иде за тим да њена воља претегне, да влада над другим вољама, ако не и да их уништи.

Амбиција, док је сразмерна истинским силама неке личности, и док за постизање своје сврхе употребљава само средства која се могу признати, која се не морају скривати, јесте оправдана наклоност. Има племенитих и лепих амбиција; али врло често властољубље одлаје намере несоразмерне вредности амбициознога човека, и тако, као свака страст, може да наведе људе на грешна и кривична дела.

Љубав за својину. — Пошто је својина услов за добро личност, елементар среће, право је да убројимо међу егонистичне наклоности и

љубав за својину. „Што је наше, близу је нашем Ја; ствари које нам припадају јесу као проширене наше личности“. (1).

Љубав за својину се јавља већ код детета, које зарана брани своје играчке, своје бележице, књиге, против сваког покушаја присвајања. Али она заузима нарочито велико место у бригама којима је обузет зрео човек; тада она радо тежи да се пренагла, да поставе манија, порок, грамзивост.

„Има људи који гонимају благо ради јединог задовољства да гонимају: неки сабира мношину диспаратних предмета, који им никад не могу ничији послужити; други их не повишљају да се користе оним што је себи припремили, него једину корист виде у самом гонимању: они неће своје воље да се лично и на не спора филера; тина из свог подрума, влаштина из свога коначиња; они примећују своје приходе само да би их поново капитализовали и да би бирали нове интересе које опет капитализују; они падају у оцајне на кинишо да ће једнога дана требати оставити све то, и да се без оних тога силе из у гроб... Терција често земља који опозива негов своју децу: Меланјерон Арпањот је док а тине... Терција је, каже Ноа, онако него роб као Црњак који ради у рудницама. Сва је разлика међу њима у томе што један откопава злато, а други га закопава“. (2)

Егонизам. — Све појаве самољубља, кад прекораче меру, своде се на егонизам, то јест на морално стање неког духа који све доводи у везу са собом, са својим личним интересом.

Егонизам је сразмерно нова реч: у седминастом столећу се то звало самољубље, или љубав према себи. Тек 1762. гој је Ретник Академије дао грађанско право, у исто време кад и речи bienfaicence, добротинство. Али, ако је реч нова, ствар није: увек је било егониста. Мислимо само о себи, претпостављају себе другима, то је првобитни инстинкт, савремен првом буђењу свести. Љубав према слободи, према природи, и још друга осећања, претпостављају навестан напредак у рефлексији. Човек постаје патриот, филантроп тек васпитанем; а егонист је већ самим тим што је човек. Без сумње, савремено наше друштвено стање је такве природе да развија егонизам, повећањем самосталности и благостања; али, са друге стране, цивилизација има за резултат све веће и веће јачање социјалних осећања, осећања узајамне добре воље, а тиме и удео егонизма у нашем срцу бива све мањи.

„Цивилизација, каже Огист Конт,* развијајући до нематеријал и све већег ступња дејство човека на општак свет..., цивилизација изгледа као да иште да из свега сву своју пажњу упути јединој брзи о материјалном помет остави, чије одличје и унапређење правидно сматрања главни предмет нејне друштвене радње. Али, дакле неистинито показује да, напротив, развиће цивилизације неискористи тежи да до преминути одличјених способноста људске природе (племенити осећања), било самим безбедношћу коју нам оно лично улава у питању телесних потреба, о којима све мале и мале морало да мислимо, било неосоредни и стални побуђа-

(1) Garnier, * *Realtà dos faculdades do Pansa*, t. IV, p. 171.

(1) Garnier, *op. cit.*, t. I, p. 132.

(2) Garnier, *op. cit.*, t. I, p. 132.

живи који ово узнуко врши на интелектуалне чињенице, на чак и на социјална осећања". (1)

Којне последице егизма. — Моралисти су често описивали странпутнице егизма:

"Глукон, жалко Ја Бријер, не постоје других невоља сем својих; он не оплакује смрт других; он се боји само своје егизе коју би радо откупио плачувањем рода људског... Глукон живи само за себе, и сви људи узнуко на њега као да и не постоје".

Можда би се друга половина овог афоризма могла порицати: егизм зна да има људи, и користи се тиме.

Паскал је рекао у истом смислу:

"Наше Ја треба мрзети, јер је неправедно, јер ствара од себе средине свега. Наше Ја је другима непријатно, јер хоће да их себи зароби. Свакако Ја је непријатељ, и хоће би бити тириши свју других људи. Треба га мрзети, било да се отворено објави, било да се скрива на објавности и да не би другима проузроковало недовољство".

Што нарочито треба приметити, јесте да егизм вара и обмањује сама себе. Он тражи једино срећу, али јој је пошао рђавим путем у сусрет. Без сумње, он не страда због туђе невоље, пошто он другога не воли; као што духовито каже Филдинг: "Егизм који човека смота око њега сама као какву лопту, оспособи га да се котури по свету тако да никад не буде дирнут туђим невољама". Али, баш зато што је сву своју љубав усредсредно на себе сама, егизм не пада у својим личним недаћама, кад је обманут у својој таштини, рањен у својој гордости, кад га иза здравље, изневери срећа у пословима, изворе горчина чију општрину неће ништа моћи ублажити, пошто се он сам одрекао свих осталих извора среће.

Егизм је дакле човек неспретан, без духа исто толико, колико и без срца. Он је правно рђав рачун у страстном свом тражењу среће. Тајна среће почива у племенитој привржености, у оданости другима. Успљављајмо се, према томе, да се мало удаљимо од нас самих. Имајмо на уму да су најбоље наше радости оне које смо другога причинили.

"Уједињено угљевље гори", каже ниђанска пословица: тако исто јединство људи чини њихову снагу и срећу, а као и угљевље, кад се растроје, људи се гасе. Добра овога света су слађа кад их делимо, него кад их сами уживамо, и, као што је рекао неки песник басана,

"Целина не вреди више од половине".

Света Тереза,* хотећи показати да је права вредност људи у милосрду, рекла је: "На смрти човек нема више ништа од имања; преостаје ми само оно што је даровао".

Тако исто, права лична срећа је у љубави према другима. Наше Ја је стварно задовољено само кад је потпуно заузето другим људима. Оно није никад срећније него кад је

само себе заборавило. Истински је егизм: не бити егизм.

РЕЗИМЕ.

144. Духовни сензибилитет је сензибилитет појачан и руковођен интелекцијом.

145. Чињенице духовног сензибилитета су добиле општи назив *осећања*. Свако осећање претпоставља предмет, познат од интелекције, према томе идеју: идеју онога што волимо.

146. Сензибилитет има велику, и корисну улогу у људском животу. Сем што су пријатна и дају чари животу, осећања имају и својих одлика, својих вредности сама по себи; још више, она побуђују мисао, појачавају ревност у раду.

147. Осећања су изведена из несвесног броја природних тежња, које се зову наклоности.

148. Свака наклоност се јавља у разним облицима, према томе да ли је предмет за којим она тежи присутан или одсутан, да ли је у прошлости или у будућности, да ли га је лако или тешко постићи.

149. Облике и начине наклоности је Босне погрешно назвао страстима. Страст је криво, силвито, претерано стање наклоности.

150. Наклоности се могу разделити у извесан број *врста*, према разлици међу предметима за које се оне везују.

151. Има три врсте наклоности: *личне*, *социјалне* или наклоности привржености, и *идеалне* наклоности.

152. Личне наклоности имају за принцип *љубав према себи*, која опет сама потиче од љубави према животу.

153. Разве појаве љубави према себи јесу: *инстинктивна самоодржања*, *самољубље*, *властољубље*, *љубав за својину*.

154. Оправдане у свом принципу, ове наклоности теже да пређу допуштене границе, да постану искључиве, и према томе опаке.

155. Егизм се зове морално стање духа код кога владају искључиво личне наклоности.

Народна просвета.

Рад на просвети у новоослобођеним српским крајевима. После дивних јуначких дела која извршише наша браћа у Балканском рату, приступише се у васкрселој Старој Србији и просветним потухватима који ће догостојни бити да стану упоредо са јуначким успесима на бојном пољу. О томе раду најасније се г. *Мирко Поповић*, начелник министарства просвете у Србији, овако:

"Чим наша победна војска, а за њом наши

(1) Auguste Comte, Philosophie positive.

мудри државници посвршавају своје послове и границе буду означене и утврђене, започећемо ми, просветни радници, своју акцију од првенственог започиња. Разуме се, детаљан програм просветне политике нисмо израдили, али ћемо ускоро приступити делу по иницијативи и под водством мог уваженог министра г. Љубе Јовановића. Но толико већ сада могу рећи, да ћемо највећу бригу обратити народној „пучкој“ школи, које ћемо дизати свим средствима и у што већем броју. Наравно, наставни језик може бити само српски, јер нисмо, било у ком дијалекту, владају сви наши нови суграђани, чак и Арнаути. Но као цивилизована држава, ми ћемо имати обзира према појединим конфесијама и према наведеним покрајинским и етнографским особинама. Пошто је овај вредни народ један просвете, и пошто га треба убрзати и интензивним радом што пре изједначити са народом у Србији, и духовно га ослободити, ми ћемо чинити велике жртве, не само у новцу, већ и у људском материјалу, ангажујући своје најврсније наставничке снаге у оним крајевима. Наш чиновнички пензионир фонд особито добро стоји, те с тога имамо много, још потпуно употребљивих наставника у пензији. Ове ћемо у случају потребе у прво време реактивисати код куће, само да што више и што млађе људе наместимо тамо.

Што се тиче виших школа у Старој Србији, ни ту још није донесена одлука. Али сам уверен, да ће српска влада због велике потребе чиновника што пре основати можда и макар само један факултет или правну академију у Скопљу, а можда истовремено и политехнику или какав други трговачки и економски институт, тим пре, што је онамошњи народ нарочито склон практичним струкама. За тај смер ће и српска држава чинити жртве, јер ми већ за тај циљ располажемо Коларчевим фондом од три милиона*.

Практичне обраде.

ОГЛЕД ИЗ НАТИХЕЗА ЗА IV. РАЗРЕД ОСНОВНИХ ШКОЛА.

О. КАТИХЕЗА.

О нади. О гресима против наде.

(Наставак.)

3. (Зашто се морамо надати у Бога?) — Роштво Израћлаца било је веома

тешко. А када нам кажем, да су на њих пазили чувари и војници да не би побегли, онда можете мислити, да је одиета тешко било извести их из роштва египатскога. Човек без Божје помоћи не би то ни могао учинити. Узмимо други пример. Отац једнога детета лежи тешко болестан. Све је већ учињено, да му се здравље поврати, али помоћи му више ни један лекар овога света не може. Сви су они рекли да отац мора умрети. Али његово дете зна, да је Бог обећао, да ће нам дати оно, што од њега молимо и овако се моли Богу: „Боже мој, дај да мој отац оздрави и да му се врати снага, да би мене нејакога одхранити могао.“ Игле, оно, што нису могли лекари, то је учинила молитва — јер отац је оздравио. Оно, што није нико могао, то је учинио Бог. А зашто је он то могао?... (Зашто кажемо да је Бог свеомогућ?) Но да ли Бог помаже свима људма?... (Зашто кажемо: Бог је добар?) Да ли ће драги Бог одиета и испунити оно, што је обећао да ће нам дати?... (Зашто кажемо: Бог је истинит?) Ако пак ми никада не заборавимо на све оно, онда би одиета највећи грех био, да се у Бога не падамо. *У Бога се зашто морамо надати, јер је Бог свеомогућ, добар и истинит.* (П. 19.)

4. (Ко грешни против наде?)

а) и б) (Кољебљива нада и очајање.)

— Разуме се, да су Израћљаци јако желели да добију ону лепу земљу. Али када су чули причу о њимовима, који станују у тој земљи, тада су брзо изгубили своју наду, да ће је добити. Они су били исто онаке кукавице, као и оних десет људи, који су им онако крупно слагали. Али та њихова страљшљност тим је више за осуду, што им је сам Бог ту земљу обећао. Када је Мојсије извео Израћљаци из Египта, више пута им је на чудноват начин помагао само да би их до обећане земље довео. Једанпут им је дао хлеба, да не би од глади умрли. Други пут нису имали воде и претила им је опасност да од жеђи умру. Тада им је Бог на чудноват начин послао воде. Поред свега тога Израћљаци су изгубили наду, да ће освојити Ханаан. Једни су мислили: „Може бити да ће нам Бог и помоћи!“ — али у то се они нису чврсто надали. Други се пак нису ни мало надали, да ће моћи ући у земљу обећања. Како су они говорили?... „Боже да смо умрли у Египту или да смо

пропали у пустињи! Наша ће деца постати пленом непријатељским!“ Овако говори онај човек, који се у Бога ни мало више не нада, али који очајава. *Прошле наде грешни онај: 1., који се не нада тврдо, 2., који очајава и не нада се ни мало.* Понашање Израћана према Богу беше тежак грех против Бога, који је према њима тако добар био. Седам браће макавејске беху сасвим другачији. Може бити да су се они и уплашили од страшнога мучења, али зато нису изгубили своју наду. И Израћани су требали исто тако да чине. Они су требали да реку: „Истина је у земљи има силних и јаких људи, али ми их се не плашимо. Да смо ми сами, ти би нас цинови могли савладати. Али ми нисмо сами, Бог је с нама, он нам помаже и зато ујино слободно у ову земљу и немојмо се плашити! Бог ће нам дати победу и земља ће наша бити“. Али место тога ударише они у кукање: „Боље да смо пропали у пустињи!“ Они су пали у очајање.

в) (Сувишна нада и сујеверна нада.) — Израћани су зато згрешили против Бога, што су се мало надали. Имале још два греха против наде у Бога. Један је баш противан оним првим двома, наиме сувише се надали. Да би смо се могли спасти, ми се морамо владати по Божијм заповестима или ако смо згрешили да се искрено покајемо. Али код много људи с кајањем иде ствар веома тешко. Савест опомиње човека: „Покај се грешниче, док није касно! Гнев Божиј ће те суетишнути ако се покајеш“. Али грешни човек често мисли овако: „Имам још доста времена да се покајем, када ми дође самртни час. Ако има Бога, он је милостив, он неће да ме баци у пакло“. Као што видите, децо, такви се људи сувише много надају и тиме греше. Али зар није Бог милостив?... Бог је бескрајно милостив. Он радо прашта свакоме грешнику, али само онда, ако се искрено покаје. Да ли је Бог милостив и према грешнику, који неће да се покаје?... Није, него му прети вечитом пропаћу. — Док се на тај начин неки људи и сувише надају, па тако греше, докле се други чудновато, управо глупаво надају. Дете је назебло и разболело се. Место да се зове лекар, неке матере мисле, да је „нагазило“ и траже у врачаре помоћи. Врачаре су лажаре, које свет varaју, а ко се нада да ће му оне помоћи, тај грешни против наде у Бога. Други

опет кушају да из сана протумаче нешто, што ће се тек догодити. А заборављају да је сан лажа, а Бог је истина. Трећи опет размећу карте, да из њих ишчитају, шта ће се догодити. Све су то греси против наде у Бога, јер је то сујеверје. А Бог вели: „Ко се обрати к врачарима и гатарима, потребнићу га из народа мога“. (Ш. Мојс. 26. 6.) *Прошле наде грешни онај: 3., који се сувише нада, па због тога грешни, и 4., који се нада празноверно.*

Колико је лепа врлина нада у Бога, исто су тако велики греси против наде, јер они доводе човека до сигурне пропасти. Ваља их добро упамтити и још боље их се чувати. *Прошле наде грешни онај: 1., који се не нада тврдо, 2., који очајава и не нада се ни мало, 3., који се сувише нада, па због тога грешни, 4., који се нада празноверно.* (П. 191.)

Скупљање. — Хришћанска је нада дар Божиј, драгоцен поклон неба. — Шта значи надати се у Бога?... Шта нам је обећао Бог?... Зашто се морамо надати у Бога?... Како прети Бог онима, који се сујеверно надају?... Ко грешни против наде?...

III. Пријема

Нада свакога хришћанина одржава. Без наде у други живот, био би нам живот без праве радости. Али се против наде много грешни. Неки се сувише много надају, неки пак мало, трећи опет падају у очајање.

1. *Ко се не нада тврдо грешни тиме, што је неповерљив.* Многи греше тиме, што се не надају тврдо. И сам је Мојсије згрешио због тога. Бог му је рекао: „Удари штапом својим по оној стени, па ће потећи вода из ње“. Мојсије се није надао, да ће Бог одица то учинити ради онога невернога јеврејскога народа. — Израћани су се у пустињи често бунили против Бога, то беше грешна неповерљивост. — Често се чује, како се људи жадају: „Бог је мене сасвим заборавио!“ То су грешне речи, јер Бог увек мисли на нас. Бог нас никада не оставља, ако ми први њега не оставимо. Удај се зато у Бога, и допусти, да он управља целим твојим животом! — Други опет овако уздишу: „Зашто не умрем једаред? Мени је цео свет досада!“ Да ли се смејемо молити да умremo? Апостол Павло овако се молио Богу: „Ја желим да умрем и да будем с Христом!“ (Филип. 1. 23.) То је хришћански. Али желиш смрт зато, што нам је све постало досадно, то је незна-

бошки; иза тога се крије слаба нада. Прави ће се хришћанин увек надати у Бога. Он управља свој поглед на небо и мисли: „Бог све зна и не оставља ме!“ А када једном дође час, да са овога света појемо пред нашега Господа, онда се утешени можемо молити: „У Тебе сам се Господе, надао; ја се до века нећу постидети!“ (Пс. 30²)

2. *Ко се не нада не мало греши због очајања.* — Очајање је Јудин грех. Како је Јуда мислио после својега падајства?... Један црквени отац каже: „Јуда је пропао не толико због својега греха, колико због тога, што је пао у очајање“. (Бл. Августин.) И Кајин је пао у очајање. Очајање често долази после дугога грешнога живота. Многи грешници на погледу смрти место да се покају, падају у очајање.

3. *Ко се сувише нада греши због своје дрскости.* — Да ли вам је познат из библијске повести који пример сувише велике наде?... У Нојево време поквареност људи превршила је била сваку меру, њихови су греси викали на неке за освету. Када им је Ноје предаказао, да ће их Бог казнити, они су га смејали. Они су мислили: ако Бог можда и прети, он то не чини озбиљно. Али потоп је показао, да је Бог испунио своју претњу.

4. *Грешни и онај, који се нада празноверно.* — Набројте ми неколико примера празноверне наде!... Многи држе, да је број 13 несрећан број. Ако њих 13 седи за једним столом, један мора умрети. Људи дакле мисле, да број може кога убити. То је однета глупава сујевеље. — „Петак је несрећан дан“. Многи људи, а особито жене, петком неће да раде. Но зашто би петак био несрећан дан? Сујевеље. — Осим тога измислиле су жене и друге дане, као зелене понедељнике, младе среде и т. д. капа не раде, јер се бајаги „не ваља“. Сујевеље и леност! — „Сузео сам се са свештеником, снаћиће ме несрећа!“ — Однета велика увреда против освешаног слуге Божијег, коју ће казнити Бог. — Многи људи верују у вампире, вештице, „красне милостите“, вукотлаке, змајеве и т. д. све је то сујевеље и грех против наде у Бога. — Многи родитељи, а особито старе жене, причају својој деци о аветима, утварама, гвозденима, бауцима да би заплашиле своју децу. Али свега тога нема и све је то сујевеље. — Знате ли, децо, од куда потиче сујевеље?... Сујевеље

имаде у свих народа. Још док Спаситељ наш Исус Христос није сишао с неба да нам даде своју свету и истиниту науку, људи су били већином незнабошци. Па када су они незнабошци примили Христову веру, Исус сасвим напустио своје лажне богове. Они су понешто и даље сачували од своје старе вере и то се до данас сачувало као сујевеље. И. пр. многи још Срби мисле, да је мбра нека гадна бабетина, која чини те људи умиру. Разуме се, да је ово сујевеље, јер ми знамо да се колера рађа у нечистоћи, а народ верује овако с тога, што је у незнабошких Срба заиста био један бог, који се звао Морана. Као што видите, сујевеље је увек нека врста идолопоклонства. А идолопоклонство је служба ђаволу. Хоћете ли ви пак да служите ђаволу? Ви сте се у св. крштењу одrekli ђавола и свих његових дела. Зато се ви пошто немојте сујевељно надати! Добар Хришћанин неће много испитивати непознату будућност, него ће рећи: **Да б'дате воља твоја!**

(Настаће се.)

Из праксе.

НОВИЈЕ ПРОБЕ РАЧУНСКИХ ОПЕРАЦИЈА.

Од када постоје четири рачунске операције, без сумње да од тога доба постоје и пробе тих операција. Тим пробама користи се цео образовани свет. Али пробе рачунских операција дизања на квадрат и куб биле су непознате, тек ако се нисмо хтели дугим множењем бавити. Новије пробе рачунских операција протежу се пак и на операције дизања на квадрат и куб. Према томе новије пробе рачунских операција протежу се на сабирање, одузимање, множење, делење, дизање на квадрат и куб и њима се може врло добро користити у приватноме животу као и у вишим разредима основних школа а по себи се разуме и у средњим и вишим школама.

Пре него што бих се удужио у расправу тих операција, налазим за дужност своју изнети да сам ове новије пробе рачунских операција множења и делења нашао у једном немачком листу. Множење сам узео по оригиналу, делење скратно, а остале пробе по овима удесио.

Суштина пробе састоји се у овоме:

Узмимо прво *сабирање* на редом.

На пр.

$$\begin{array}{r} +26873 \\ 4564 \\ 84656 \\ 10042 \\ \hline 126135 \end{array}$$

Саберимо овај пример. Збир је 126135.

Проба пак састоји се у овоме. Не само код ове операције, већ и код осталих операција сваки фактор претварамо у број са једном цифром. Претварање у број са једном цифром бива овако: Цифре једнога броја не узимамо по њиховој вредности по десетичном систему, већ по бројној вредности и тако их сабирамо све докле док не добијемо једноцифрен број. На пр. Од 5686 биће $5+6+8+6=25=2+5=7$.

Дакле код горњег рачуног задатка овако:

Први низ је 26873. Претворимо га у број са једном цифром овако $2+6+8+7+3=26=2+6=8$. Према томе први низ је једноцифрен и то 8. Тако исто радимо и са осталима. Од другог биће $4+5+6+4=19=1+9=10=1+0=1$. Од трећег: $8+4+6+5+6=29=2+9=11=1+1=2$. Четврти $1+0+0+4+2=7$. Сад те добијене једноцифрене низове саберемо $8+1+2+7=18$. Према горе реченом и од овог збира начинимо једноцифрен број: $1+8=9$. Једноцифрен збир једноцифрених низова = 9. Сад и од првобитног — оригиналног збира 126135 начинимо једноцифрен $1+2+6+1+3+5=18=1+8=9$. И једноцифрени збир оригинална задатка је 9.

Правило: Ако је једноцифрен збир једноцифрених низова једнак са једноцифреним низом оригинална задатка рачун је добар. Овде $9=9$ рачун је добар. У противном случају рачун није добар. Ради очигледности износим овај пет задатак овако:

$$\begin{array}{r} +26873 = 2+6+8+7+3=26=2+4= 8 \\ 4564 = 4+5+6+4=19=1+9=10=1+0= 1 \\ 84656 = 8+4+6+5+6=29=2+9=11=1+1= 2 \\ 10042 = 1+0+0+4+2=7 \\ \hline 126135 = 1+2+6+1+3+5=18=1+8=9 \quad 18=1+8=9 \end{array}$$

Одузимање.

На пр.

$$\begin{array}{r} 567234 \\ -138623 \\ \hline 428611 \end{array}$$

Према реченом и овде од умалимца начиним једноцифрен број $5+6+7+2+3+4=27=2+7=9$. Од тога одузмем једноцифрени умалитељ $1+3+8+6+2+3=23=2+3=5$. Од

$9-5=4$. Једноцифрени остатак једноцифреног умалимца и умалитеља је 4. Сад и добијени остатак начиним једноцифреним. $4+2+8+6+1+1=22=2+2=4$. Дакле оба остатка су 4.

Правило: Једноцифрени остатак једноцифреног умалимца и умалитеља треба да је једнак са једноцифреним остатком. У овом случају $4=4$ резултат је добар.

Ради очигледности овако:

$$\begin{array}{r} 567234 = 5+6+7+2+3+4=27=2+7= 9 \\ -138623 = 1+3+8+6+2+3=23=2+3= 5 \\ \hline 428611 = 4+2+8+6+1+1=22=2+2=4 \quad 4 \end{array}$$

Има када је једноцифрени умалитељ већи од једноцифреног умалимца.

$$\begin{array}{r} 234563 = 2+3+4+5+6+3=23=2+3=5 \\ -87524 = 8+7+5+2+4 =26=2+6=8 \\ \hline 147039 \end{array}$$

Једноцифрени умалимак је 5 а умалитељ 8. У овом случају од збира добијеног по бројној вредности сабраних цифара умалимачких, одузмем једноцифрени умалитељ.

На пр.

$$\begin{array}{r} 234563 = 2+3+4+5+6+3 = 23 \quad \text{од } 23 \\ -87524 = 8+7+5+2+4 = 26=2+6= 8; \quad 8 \\ \hline 147039 = 1+4+7+0+3+9=24=2+4=6; \quad 15=1+5=6 \end{array}$$

Добијени једноцифрени остатак $1+5=6$ треба да је једнак са једноцифреним остатком оригинална задатка $1+4+7+0+3+9=24=2+4=6$. Оба су остатка једнака $6=6$ резултат је добар. Кад нису једнаки резултат није добар.

Код *множења* начинимо и *множимак* и *множитељ* једноцифреним, те тако их помножимо. Добијени једноцифрени производ треба да је једнак са једноцифреним производом задатка.

На пр.

$$\begin{array}{r} 2686 \times 3452 \\ 5372 \\ 13430 \\ 10744 \\ 8058 \\ \hline 9272072 \end{array}$$

Једноцифрени *множимак* биће $2+6+8+6=22=2+2=4$ а једноцифрени *множитељ* $3+4+5+2=14=1+4=5$. Производ тих фактора = $4 \times 5 = 20$. Једноцифрени производ = $2+4=6$. Код задатка добијени производ је 9272072, од тога једноцифрени број биће $9+2+7+2+0+7+2=29=2+9=11=1+1=2$.

Правило: Ако је једноцифрени производ

једноцифрених фактора једнак са једноцифреним производом тих фактора, тада је рачун добар. У овом случају $2=2$. Рачун је добар.

Ради веће очигледности овако:

$$\begin{array}{r} 20=2 \\ 4 \times 5 \\ 22 \quad 14 \\ 2686 \times 3452 \\ \hline 5372 \\ 13430 \\ 10744 \\ 8058 \\ \hline 9272072=29=2+9=11=1+1=2. \end{array}$$

Вредност и занимљивост ових проба највише се огледа код дељења. Познато је да код дељења правимо пробу овако: Делитељ помножимо са количником, па ако је добијени производ једнак са делимком тада је рачун добар. Ако пак има и остатка, тада тај остатак или одузмемо од делимка или га додамо производу делитеља и количника.

То исто чинимо и код ове пробе, само што као што сам и напред рекао, сваки фактор начинимо једноцифреним, те тако чинимо познате операције.

На пр.

$$\begin{array}{r} 268128:1924=147 \\ 8572 \\ 12768 \\ \hline 0 \end{array}$$

Једноцифрени делитељ биће: $1+8+2+4=15=1+5=6$. Једноцифрени количник $1+4+7=12=1+2=3$. Производ једноцифреног делитеља и количника $=6 \times 3=18$. Једноцифрен $1+8=9$. Једноцифрени производ једноцифреног делитеља и количника јесте дакле 9. Толики треба да је и једноцифрени делимак да рачун буде добар. Да видимо. Делимак је 268128. Једноцифрен $2+6+8+1+2+8=27=2+7=9$. Према томе $9=9$ рачун је добар.

Правило: Ако је једноцифрени производ једноцифреног делитеља и количника једнак са једноцифреним делимком, рачун је добар.

Ради очигледности овако:

$$\begin{array}{r} 18=9 \\ 9 \quad 6 \times 3 \\ 27 \quad 15 \quad 12 \\ 268128:1824=147 \\ 8572 \\ 12768 \\ \hline 0 \end{array}$$

Ако има остатка тад од збира одличне

вредности цифара делимкових одузмемо једноцифрени остатак а остало радимо као и пређе.

На пр.

$$\begin{array}{r} 9745,32:3483=279 \\ 27793 \\ 34122 \\ \hline 2775 \end{array}$$

Збир бројне вредности цифара делимкових је: $9+7+4+5+3+2=30$. Од тога одузмемо једноцифрени остатак. Једноцифрени остатак је $2+7+7+5=21=2+1=3$. Од $30-3=27$. Једноцифрени делимак $=2+7=9$. Толики треба да је и производ једноцифреног делитеља и количника да задатак добар буде. Једноцифрени делитељ је $3+4+8+3=18=1+8=9$. Једноцифрени количник $=2+7+9=18=1+8=9$. Производ $=9 \times 9=18$. Једноцифрени $1+8=9$. Дакле једноцифрени делимак је једнак са једноцифреним производом делитеља и количника рачун је добар.

Ради очигледности овако:

$$\begin{array}{r} 81=9 \\ 9 \quad 9 \times 9 \\ 30-3=27 \quad 18 \quad 18 \\ 9745,32:3483=279 \\ 27793 \\ 34122 \\ \hline 2875=21=3. \end{array}$$

Остатак можемо још обично и овако одузети од делимка: У делимку толику цифру превучемо колика је цифра једноцифреног остатка а остале саберемо. Узмимо овај случај. Једноцифрени остатак је 3. Од 974532 превучемо 3 а остало сабирамо $9+7+4+5+2=27=2+7=9$. Или ако то не би могли може се и две цифре превући на пр. 2 и 1; или од веће цифре толико одузети па пр. овде од 9—3 остаће $6+7+4+5+3+2=27=2+7=9$.

Ради веће очигледности овако:

$$\begin{array}{r} 18=9 \\ 9 \quad 9 \times 9 \\ 27 \quad 18 \quad 18 \\ 9745,32:3483=279 \\ 27793 \\ 34122 \\ \hline 2775=21=3. \end{array}$$

Дизање на квадрат.

Проба ове операције састоји се у омеће: Од броја што дижемо на квадрат начинимо

једноцифрен број. На пр. $643^2 = 6+4+3=13=1+3=4$ и тај број дигнемо на квадрат $=16$. Добивени број начинамо једноцифреним $1+6=7$. Толики треба да буде и добивени једноцифрени квадрат тога броја. Да видимо.

$$\begin{array}{r} 643^2 = 36 \\ 48 \\ 16 \\ 384 \\ \hline 9 \\ 413449 \end{array}$$

Квадрат је 413449. Једноцифрени $4+1+3+4+4+9=25=2+5=7$. $7=7$ резултат је добар.

Правило: Једноцифрени квадрат добијен од једноцифреног броја задатка, треба да је једнак са једноцифреним квадратом тога броја.

Ради очигледности овако:

$$\begin{array}{r} 4^2=16=7 \\ 13 \\ 643^2 = 36 \\ 48 \\ 16 \\ 384 \\ \hline 9 \\ 413449=25=7. \end{array}$$

То исто стоји и код дизања на куб. Једноцифрени куб добијен од једноцифреног броја задатка једнак је са једноцифреним кубом тога броја.

На пр.

$$\begin{array}{r} 523^2 = 125 \\ 150 \\ 60 \\ 8 \\ 24336 \\ 1404 \\ 27 \\ \hline 143055667 \end{array}$$

Од 523 једноцифрен биће $5+2+3=10=1+0=1$. Добивени број дигнемо на куб. $13=1$. Ако је куб на пр. 27 тада од њега начинамо једноцифрени $2+7=9$. Толики треба да је и једноцифрени број куба. Да видимо $1+4+3+0+5+5+6+6+7=37=3+7=10=1+0=1$. $1=1$ резултат је добар.

Очигледно овако:

$$\begin{array}{r} 1^3=1 \\ 10 \\ 523^2 = 125 \\ 150 \\ 60 \\ 8 \\ 24336 \\ 1404 \\ 27 \\ \hline 143055667=37=3+7=10=1+0=1. \end{array}$$

Ове пробе на први поглед изгледају да су дугачке, али после кратког вежбања кад се увежба на пр. да $5+6$ није 11 већ $(5+6=11=1+1=2)$ 2 тада иду врло брзо.

На молској *Оборници* на Аранђелов дан 1912. год.

Јован Драгин,
с. н. учитељ.

Лустак.

ПИСМО МЛАДОМ УЧИТЕЉУ.

... Мени треба идеал, учитељ и путева, да ме упуте како да се нађем у свету. Ако мислите да од мене још може нешто бити, да бих могао бити користан роду свом, онда вас молим да ми одговорите, и да ме упутите како и што треба да радим. Обещавам вам..."

Такога, у главном, садржаја писмо сам ових дана добио од ученика свог који је недавно постао учитељ. У њему још има мало тузбе на сеоску питељеницију; има и саопштење, како се млади учитељ већ месецима бави проучавањем *Историје новеје филозофије* од дра Вранислава Петровићевца, а у вези с тим да се бави психологијом, нарочито децијом психологијом, посматрањем својих ученика, и т. д.

У овом личном случају, ја видим једну болест која није ретка код младих учитеља. И ја зато не одговарам младоме свом пријатељу приватним писмом, него одговор објављујем. Можда ће још који учитељ осетити да је овде и о њему реч, можда ће у овом јавном разговору већи број наћи побуде за удешавање свога живота и рада.

Ја не обећавам у овом, и у оваким одговорима оно што се тражи наведеним речима. То у ствари и није важно. Него је важно, и то је главно, драги пријатељу, да ви тражите учитеље и упутства. Одлучна је ту чињеница да ваша душа има ту свежину, да располаже с толико нервне енергије, да се доза једнога дана не испрпи у школском раду без остатка. Или бар, у дапе кад немате школе, а у времену смо сви ми наставници прилични гавани, добро је што ону свежину и снагу, која свако јутро с нама заједно устаје из постеље, рационално трошите на самообразовање. Та ваша добра воља, тај свети немир, то вечито тра-

жење, благословено дутање, унутрашња ватра која човека једнако гони: напред, и напред! то је благо за које треба захвалити оцу и матери, и њиховим родитељима, и родитељима њихових родитеља. Ако су нам они дали у наслеђе ту идеалистичну склоност да никад писмо сасвим задовољни с оним што јесте, да у ономе што јесте увек слутимо оно што би могло бити, да у стварности видимо још не довољно изражен идеал; и ако нам је наш анђео хранитељ сачувао у нашем личном животу свету ватру одушевљавања и љубави, ми ћемо већ, кад било, наћи лица и идеале којима ћемо се одушевљавати, које ћемо обављати својим животом и остваривати енергичним својим радом.

То се благо не може никоме саопштити ни најјачим речима. Али племените тежње, кад не добијају добре хране, закрјавље, утрну, губе се. Ја се бојим, драги пријатељу, да ваше методе назван школског рада нису довољно плодне, да вам неће пружити довољно успеха, и задовољства од успевања, па да у свом покушају да студирате нећете истрајати. Тога се бојим. Зато ћу учинити једну или две примедбе на ваша саопштења о томе, чиме се бавите.

У нашем писму има једна реч која ме је највише изненадила, или коју не могу да разумем. „Нарочито сам се посветио педагошкој књижевности, наравио само теоријској“... Последња реч гони човека да у вама гледа учитеља који, кад је са својим ученицима, штеди снагу, ради с мање преданости, мање добро, да би после школе писао чланак о томе како треба у школи радити с апсолутном преданошћу, с потпуним самопрегором.

Такав учитељ мора болно осећати сву лажност свога положаја. И он не може веровати у себе. И ако млад, такав се мора питати да ли ће народ у опште имати користи од његова живота и рада. За таквога се бојим да ће брзо увидети безуспешност, залуђеност свега идеалног напрезања, па се место књиге латити карте, чаше, или да ће утонут у дремек.

Зашто учитељ да проучава неку теоријску педагогију, кад је цео дан са децом? Зар није сва драж педагошких прописа, правила, у њиховој примени код практичног васпитавања? Зар не пружа највеће задовољство човеку то да разним методама ку-

ша савладати отпорност материјала с којим ради?

И које су плодови вашег проучавања историје филозофије? Ја могу да слутих тек неке врло платонске користи од вашег читања дра Петронијевића. Читајући његову књигу, ви можете да у својој души пробудите извесно духовно врење, занос какав сте некад осетили кад сте слушали лепо предавање, да осетите духовно задовољство каквим се други опијају помоћу литре виша. Али у чари тога не верујем, него мислим да такав рад нема будућности.

У самообразовању, као и ушколском раду, треба радити дасеко активнијим методама. Кад сте ви већ тако срећан, те не осећате ванредну озбиљност ових дана; када ерски јунаци нису успели да вам у руке туну друге књиге, свеједно! Али и с том књигом у руци, радите практичније. Најбољи је ученик онај, који поради на томе да о ствари, коју хоће темељно да проучи, поставе учитељ коме било. Тако ће и ваше „проучавање“ књиге дра Петронијевића бити најкорисније онда, ако га уобичите у неколико популарна предавања. Није ми при руци та књига, да вадим из ње теме, али знам да се из ње може обавестити о појму и о историји покрета који се назива рационализам, просвећеност, Aufklärung. И кад би се на историју тога покрета у западној Европи надовезало предавање о нашем Доситеју, о Светозару Марковићу, о дру Јовану Цвијићу, ви би сте ваистину користили роду свом, а колико тек себи! И не само то. На те се књиге може извести појам о души, о свести. И о томе се може народу држати предавање, тим пре о људским вредностима, о томе шта све има вредности за нас, о хијерархији вредности. Сетите се моје тврдње, опробајте је у пракси; ја кажем: на извесан начин, с народом се о свачем може с успешном разговарати.

А главно је ово. Кад ви књигу читате, јер спреамте предавање, или белешку за лист, ви ћете је друкче читати него кад читањем скраћујете ове „јесенске дуге ноћи“. Главно је да постанете активан. Што научите, подајте одмах даље. Тако се постаје користан, тако се у корисном раду за народ јача духом. Предавање ваше не мора бити претенциозно, чак ни сасвим дидактично. Позовите народ

на разговор, на једноставно читање. Народ од нас ниште тако мало. Слушао сам ратара после врло доброга предавања; каже: зар то не би могло бити чешће? и не то, него само да нам се чита оно што сами не умете да читамо!

Са друге стране, у нашем неорганизованом друштву има тако много светљана под столом, у којима свећа гори и сагорева, а никоме не светли. Не верујте да у забаченом куту така свећа гори циним сјајем, какав би имала на отвореном ваздуху. У врлогу, у бујници живота се развијају уравнотежени карактери, код којих нема опакога јаза између знања и могу. Учите са досадашњим вашим знањима у народ: на сваком кораку ћете сретати браћу здраве памети, чије природне способности нису хранене и оплеменене знањима која се стичу само читањем књиге, а за властито искуство су предазела; и свугде око себе ћете имати браћу која од вас много мање знају. Спремајте се да им саопштате знања којих немају, па ћете и сам ојачати у знањима, осећате да живите, наћи ћете радост и смисао живота, и нећете се, тако млад, очајнички питати: може ли од мене што бити. Сањарећи у осами, дух се отима нискоцима живота и бесмислицама свикавањима, и тако се кристалишу лепе мисли и племените одлуке; али не треба себично остати с тим имањем у плеснивој куту, него их треба венчати са животом и њима облагородити стварност. Тек таке идеје јачају и постају ео соли земљине, а са њима јачамо и ми у идеализму нашем, и тек у таком животу се пролепшавамо у људе који носе у својој души образ божји.

Још једну реч: свом идеализму, као злату, додајте мало практичнога бакра! И још једну: Срдачан поздрав!

Васа Стајић.

Белешке.

Деоничари нове емисије учит. Д. А. „Натошевић“ позивају се да уплате заостале рате за своје деонице. Четврта рата је за старе деоничаре К 3:50 по дејној деоници, а за нове К 4:50 по деоници.

Промена у управи срп. нар. школа у Новом Саду. Управни одбор црквене општине у Но-

вом Саду у свом школском одеку, поставио је за школског управитеља српских основних школа у Новом Саду г. Степана Миловањова проф. у срп. вел. гимназији у Новом Саду.

Државни школски надзорник у новосадским српским школама. 4. и 5. децембра о. г. положио је Др. Бајер Еде држ. шк. надзорник за Нови Сад и околину, српске основне школе у вароши и салишима на Клисци, Ченеју и Пејићевим салишима. После прегледа држао је конференцију са учит. збором, на којој је саопштио своје примедбе у појединим наставним поступцима, дисциплини, чистоти и сл. О наставном раду учитеља изразио се уопште повољно.

Читуља. У Сомбору је преминула после кратког боловања у 36. години својој Марија Ђорђевић рођ. Печановићева, сомборска српска народна учитељица. Покојница је пуних 16 година била учитељица у мешовитој срп. вероисповедној школи на сомборским салишима „Жаркован“. Оплакује је остарела мати и супруг. Лака јој земља!

ПРЕТПЛАТНИЦИМА. Уа прошли број „Шк. Гл.“ разаслали смо свима дужницима листиће на којима смо означили колико ко дугује. Укупан дуг прелази знатно свету од 1000 К. Но врло их се мало одазвало тој опомени. Ми молимо да се бар сада ка завршетку године сети сваки своје сталешке дужности и пошље заосталу претплату, те тако олакша положај овом једином листу, који се стара за унапређење наших сталешких интереса.

Админ. „ШК. ГЛАСНИКА“.

Освећење друге школске зграде у будимској епархији, у селу Илочцу. У прошлу недељу освећена је новосазирана школска зграда у Илочцу. Ова зграда, као и још неке, које се зидају у будимској епархији, подигнута је делом из добровољних прилога свега српског народа, делом већег прилога у износу 500 К као поклона г. и г. Евгена и Петронеле Думча, а делом прилога овад. срп. становништва у износу 500 Круна. Стара зграда није порушена, него је преуредљена за учит. стан, који је сад проширен, а у стару зграду гордо се диже новосазирана школска дворница, која је до данас највећа зграда у целом селу. — Пред крај службе Божје свештеник Милан Костић са окупилим народом отишао је у нову школску дворану, где је на свечан начин школа освећена, а свештеник је на освећењу народ поучио, како треба

да воли своју школу и да не жали за остана-
пак њених жртвотати колико год може. После
неколико декламација школске деце завршена
је ова велика народна свечаност уз бурно
плесанье и одавање хвале у првом реду пле-
менитим добротворима г. и г. Евгѣну и
Петромили Думча, и осталом свесном српском
народу.

„Баћушка“ и учитељска плата. На Могилевској земској скупштини у Русији октобра
о. г. дозвољено се да „баћушке“ свештеници
који управљају црквено-парохијским школама
газдују лепо са учитељским платама. По пре-
тресању предлога финансијске комисије, саоп-
штено је један члан да многи учитељи по не-
колико месеци не примају плату иако је иста
тачно издата епархијском савету. Председник
управе саопштио је да му се пријавило 20
учитеља, да по 5—6 месеци не примају плату.
Они веде, баћушка се изговара да није при-
мио паре од земства и из сазнања према
бедном учитељу даје му из својег џепа по
40 копејака на недељу. Овако је по свима
губернијама. Земства доставе још у Јануару
новац за школске потребе, а школе остану
опет без огрева, послуге и др. По негде ба-
ћушке од своје сламе пошлу 2—3 воза да се
школа греје. Скупштина земства наредила је
управи да преко епарх. савета позове „баћу-
шке“ да уредно и на време издају плате учи-

тељима. Али су спремне да у крајњем слу-
чају, ако то опомена не помогне, саме ди-
ректно поштом шаљу плате учитељима. Учи-
тељи ће међутим још чекати да се види како
ће се баћушке одазвати. Благо школи и учи-
тељу!

 „Pelikan Special“. Позната светска
фирма **Günther Wagner** направила је нову врсту
гуме за брисање. Фабрикат је тако брижљиво
израђен да сваки потез оловке брзо и чисто
скида. Ванредно је добар фабрикат за брисање
већих површина на хартији, хартију не дере
и веома познато троши. Не лом се и дуго
траје. **„Pelikan Special“** је поуздана и штедљива
гума за брисање. Многе пајаве признања фирми
Günther Wagner сведоче, да ће се та гума одо-
маћити свугде. Па и нарочита зеленкаста боја
гуме, која је разликује од других гума у тр-
говини подићи ће јој потрошњу, а уз то није
скупа од других добрих гума. **„Pelikan Special“**
може се набавити у свакој бољој књи-
жари и папирици у 13 разних величина од
K—06 до K 180 по комаду.

Уредиштво „Шк. Гл.“ добило је ову гуму
и може је без зазора препоручити.

 „Школски Гласник“ броширан за
1909., 1910 и 1911. може се добити а K 4.—.

Књижевни оглас.

40 №№
у году и
3 безплати
приложенија

ОТКРЫТА ПОДПИСКА на 1913 г.

на ЕЖЕНЕДЪЛЬНЫЙ профессиональный и общественно-педагогический
журналъ

Москва,
VIII годъ
изданія

„НАРОДНЫЙ УЧИТЕЛЬ“

 Сь 1912 г. журналъ выходитъ ЕЖЕНЕДЪЛЬНО, кромѣ лѣтнихъ мѣсяцевъ.

Въ журналѣ участвуютъ видные дѣтели по народному образованію.

Всѣду собственныя корреспонденты. Живая связь съ народнымъ учительствомъ и зем-
скими дѣтелями. Разнообразныя иллюстраціи.

Постоянные отдѣлы журнала:

I. Вопросы народнаго образованія въ Государственной Думѣ. II. Въ учительскихъ обществахъ. III. Хроника на-
роднаго образованія. IV. Изъ жизни заграничныхъ школъ. V. Народное образованіе въ земствахъ и городахъ.
VI. Вѣтшкское образованіе. VII. Педагогическое обозрѣніе. VIII. Сообщенія съ мѣст. IX. Новосты педагогичес-
кой, учебной, дѣтской и народной литературы. X. Справочныя свѣдѣнія по народному образованію. XI. Въ по-
мощь самообразованію. XII. Среди книгъ (библиографіа). XIII. Школьная практика. XIV. Писма въ редакцію.
XV. Почтовый ящикъ.

Въ 1913 г. веѣ годовые подписчики получатъ **БЕЗПЛАТНО** 3 приложенія:

- 1) **20 ЛЕКЦІЙ** Н. Е. Румянцова по педагогической психологiи (въ 1-мъ полугодiи)
- 2) **КАЛЕНДАРЬ—СПРАВОЧНИКЪ** (2-ую часть — справочникъ 286 страницъ) при № 1.
- 3) **АЛЬБОМЪ** (настѣнныхъ) портретовъ знаменитыхъ педагоговъ.

 Подписная цѣна — 3 руб. — со веѣми приложенiями. Допускается разсрочка: при подпискѣ 2 руб. и 1 руб. къ 1 апр. За границу 5 руб.

===== Адресъ ред. Москва. Тверская, застава Царскій, д. 4. =====

Подписавшіеся до января получатъ №№ за декабрь **БЕЗПЛАТНО**.

Редакторъ О. Н. Смирновъ.

Издательница Л. П. Смирнова.

Скупљена дјела Јована Амоса Коменскога.

„Руска Школа“ донела је о чешком издању Скупљених дјела Ј. А. Коменскога на стр. 50.—51. о. г. из пера Н. Базилина овај реферат: „Савез учитељских друштва у Моравској (Ústřední Spolek Jednot učitelských na Moravě) започео је важио подухаѣ: Критично аналитично издање скупљених дјела свога великога земљака у 30 свезака. Дјела су ново редигована, испоређена са оригиналима, провиђена предговорима, вариантама, биљешкама, казалима, и библиографијом, факсимилима и илустрацијама. Латинска дјела ће се издавати у оригиналу са потребним тумачењем њихових садржаја на чешком језику и главна од њих такођер у новом чешком преводу Ј. В. Новака, професора у Прагу. Главна је редакција повјерена познатоме познаваоцу Ј. А. Коменскога, аутору неколиких студија о њему, професору Јурјевског свеучилишта, доктору филозофије и вјерознаниства Ј. Квачали, поријеклом Словаку; осим тога свака ће свеска имати свога посебног уредника“...

Упозоримо на ово прво знањствено издање скупљених дјела Коменскога све слањено учитељство и интелигенцију, јер свакако би требало, да барем школе и друштвене књижице не буду без Коменских дјела, овог највећег реформатора и творца модерне пучке школе и осим тога неоцијењенога до сада филозофа-панзофа, који је тражио, да обузмије све и уреди за све и свакога, о коме је сам велики филозоф Лајбниц написао: „Дови ће вријеме, Коменски, када ће сви племенити људи тебе славити због свега, што си радио, чему си се надао и шта си жељео“.

Цијелокупно издање Коменских дјела раздијељено је, по садржају у неколико низова: I.—II. свеске донехе филозофска дјела, IV.—XI. педагошка, XII.—XIV. вјерско-знањствена, XV.—XVIII. практична, XIX.—XXII. апокалиптична, XXIII. pjesничка, XXIV. повјесничка, XXV. политичка дјела, XXVI.—XXX. кореспонденцију, биљешке, одломке, казала ствари и свеопће лично казало.

Раздобиом подухаѣ на цијели низ година — годишње ће изаћи двије свеске — раздијељене су и крпате, те омогућене и за оне, који не имају изобила земских добара.

До сада изашле су три свеске: XV. у којима су ових осам чешких дјела: *Писма на небо* (решава социјално питање), *Размишљање о хришћанској уасерљености*, *Необорив град* и *Туробан* (утјешна пиема), *Лавиринт свјета* и *рај срца*, најпопуларније чешко дјело Коменскога, *За сиротињством*, *Дубљина безвједности*, *Одрицање свјета*, (иједна слично Лавиринту). Свеска од 520 страница са 6 прилога стаје 8 К, фино укорићено 9 К. — Свеска VI. која има шест педагошких дјела Коменскога на латинском језику али са чешким предговорима, биљешкама и казалима: *Leges Gymnasii Leonsensis*, *Didactica Dissertatio* (о учењу латинскоме језику), *Diogenes Cynicus* и *Abrahamus patriarchus* (двје позоришне игре за школску омладину, *Regulae vitae* (пиема пуна премудрости живота) и гласовити: *Linguarum Methodus potissima* — осим дидактике најсавршеније дјело Коменскога, садржавајући много више него што наслов му наговешћује. Свеска од 557 стр. са 1 прилогом стаје 10 К, са латинским изводом предговор 11 К. — Свеска XVII. садржава 5 чешких дјела о *Друштву Чешке Браће*: „*Ред Друштва*“ описујући на чешком и латинском језику црквени устав Чешке Браће, *Нагадаци редовица* и *Питања о Друштву* — критично размишљање Коменскога о недостацима, мапама и задаћама чешкобраћског Друштва, *Огласи Пути мира* двије узорне полемичке обраде пиема проницког духа, које ће оставити у души читалаца сигурно дубоку бразду. Свеска XVI. од 536 стр. са 6 дневних прилога је уз цијену од 8 К, укорићена 9 К.

Осим скупљених дјела Коменскога издаје Савез учитељских друштва у Моравској и знањствени зборник: „Писмара за издржавање о животу и раду Ј. А. Коменскога“, кому је уредник свеучилишни професор Др Ј. Квачала у Јурјеву. До сада изашла су два броја Писмара (по 1 К) са овим садржајем: I. Програм Писмара, О тачном схваћању вјерског развоја:

ШКОЛСКИ ГЛАСНИК

ЛИСТ ЗА ШКОЛУ И УЧИТЕЉЕ

ОРГАН СРПСКОГ НАРОДНОГ УЧИТЕЉСТВА У КАРЛОВАЧКОЈ МИТРОПОЛИИ

Бр. 19.

У Новом Саду, 15. децембра 1912.

Год. V.

САДРЖАЈ: Наш народ и његова просвета. — Прошлост и садашњост експерименталне психологије. — Социјалне и идеалне пакости. — Деџа лектира. — Школа и настава: Организација помоћних разреда. — Забавиште и школа. — Шта помаже успеху у школској настави. — Питање у настави. — Учитељство: Уређење учитељских плаћа у Босни и Херцеговини. — Практичне обраде: Ослед из катихеза за IV. разр. — Из праксе: Говор у сивој краљици Јеленке, 6. (19.) нов. — Бележке. — Књижевни оглед. — Нове књиге.

Наш народ и његова просвета.

XI.

Свештенство као сталеж и народна просвета. Свештенство, које је као и учитељство у непосредној вези са народом и народном просветом, а као један од боље образованих наших сталежа по школама, заслужује, као што споменуемо, нарочиту пажњу. Од његове агилности у раду око просвећивања народа, зависи и зависће много ускоравање народног препорода.

Некада је сва народна просвета стајала у рукама свештенства, а школа је била истоветно сасвим подложна. За школ. закона 1872. у срп. вероисповедним школама и до школ. закона у Хрватској и Славонији изван Војне крајине, били су свештеници све и сва у школи. Какве је резултате та школа показивала у образовању деце и масе народне, видели смо. Али, такав беше онда дух времена и у осталом свету. Можда би тако код нас и данас остало, да није настао преокрет код других народа. Дух времена закуцао је и на наша врата, шапнуо нам је, да школа не сме и не може више служити као народна установа, само једном сталежу, јер није само један сталеж позван, да даје директиву народном просвећивању, те прописује наставне планове. Чиниће то сам народ преко својих представника — сабора, те стручњака зато спремених. Зато су нови школски

закони власт и утицај свештенства свели на извесне границе. Наши школски закони су ипак оставили свештенству слободне руке у религиозно-моралном васпитању деце, а извршан део дужности њихове према живој цркви, као што видесмо, особито при извршавању обреда црквених, црквеног појања, оставили сталежу учитељском.

Параграф 212. школ. закона и за комуналне школе у Хрватској и Славонији даје црквеним властима права, да се преко протопресвитера обавештују о религиозно-моралном стању школе, те у неповољном случају предузму сходне мере, да се исто поправи.

У овоме поглављу не ћемо говорити о утицају свештенства на просвећивање омладине у основ. школама, јер о томе већ беше доста разговара. Говорићемо о раду нашег свештенства на просвећивању масе народне, породица наших, са којим радом су или би били, велика помоћ и народној школи, који у толикој мери и не доспева, да препорађа старије, а овој још стоје на путу и разне препреке, које свештенству ништа не сметају, а и од учитељства би исте могли бар донекле отклањати.

Колико је широко поље за рад свакога појединца, а камо ли сталежа као што је свештенички у народу нашем

на просвећивању, не да се ни исказати. Али, тако се исто не даду исказати ни потешкоће у томе раду, које проистичу из склопа данашњег нашег друштвеног живота, у коме су испреpletене мисли, жеље, навике, па себичлук појединаца и сталежа, па оних, који баш теже за тим, да нам народ остаје у мраку, да могу као „паразити“ живети без озбиљног рада на манама нашег народа.

А колико је таквих? Борбу са истима врло је тешко надржати, те се често баца копље у трње. Колико знам и свештеника, који се повукоше, па су данас обасути титулом „добра, мирна, прилагодна“ човека а док радише, частили су и њих паразити погрдним речима, као штапом на воћку, на којој има плода.

Ја осећам сву потешкоћу при расправљању питања, колико свештенички сталеж допринаша просвећивању нашег народа и како је тешко бити објективан. Стотину околности можеш навести у одбрану, стотину за осуду. Прозрети у тајније живота нашега друштва, па његове и навике којегија и међу интелигенцијом у варошима, а камо ли у, селу, мало је потезе. Па завирити у душе појединаца! Ко ће знати стазе и богазе поједине човечије душе? Ко ће знати чију бригу, беду, невољу, жалост као узрок, зашто није одушевљен препоручилац свога села, своје околине? Ко ће знати и која је нежна струка чије душе повређена, те се повукао? Препород, рад на њему, занета је борба. Не може бити, да не дођеш с киме у конфликт. Је ли свачија душа зато? Све ово морао би човек имати у виду, па да узмогне бити потпуно објективан у оцењивању рада и појединца и сталежа. И околности су у појединим нашим местима такве, да само културно-просветни јунаци после извесног низа година немужног рада могу рећи: „Исчезоше себичњаци и надри-мудријашни јакоже дим и посрамљени жмиркају из својих мрачних јазбина“.

Гледамо слику, како је лав смотуљао газелу. Блажено и вечно погледа на младо месо, топлу крв. Случајно му се поглед оте на оближњи грм. Спаси ловца

и — цев од пушке. Закрвави на њега погледом мржње при помисли, да ће му лов, жртва, измаћи... Да, тешко је бити ловац на оне, који слабе и нејаке, њихово незнање употребљују на своју корист. Како ти погледају препоручитеља!... Тешко је и уговети свакоме, само један корак у „сферу интереса“ појединаца и клике, па си стекао грдних непријатеља. Имамо и ми учитељи у томе велико искуство... Зато је и рекао један филозоф, да су најсрећнији они људи, који се не дижу изнад своје околине.

Надаље, има људи, који оцењују делатност појединаца и сталежа на просвећивању, ако их што више виде да говоре пред масом ма шта и ма како. А на тих рад, саветовање појединаца у четир ока, не дају ништа. Оваквих радника има доста у сваком сталежу. И ради ове околности је потезе оценити рад појединаца и сталежа.

Зато ћемо укратко, а по своме оважању морати оценити рад нашега свештенства на просвећивању народа по ономе, што сви видимо. Ту су разне наше установе по селима и градовима, беседе са амвона, прикрене славе, народни зборови, водиче, сватови, па и књижевност и т. д. *Околност, да сваки свештеник долази у додицај са сваком српском породицом, за нас је врло важна околност, те ако су сељани индиферентни према школи, те разним нашим установама, те општем добру, знак је, да је он при свима наведеним приликама, врло мало радио или и оно, што је радио, није било тако смисљено, те су му рад покварили надри-мудријашни, или је савим малаксао у раду још у почетку, када је валда увидео, да су његове силе слабе, да почула сав коров за — кратко време. Или није ништа радио, јер није имао спреме за народно просвећивање, а ко нема спреме, сасвим је неравно, да нема ни воље.* Са овима не може се ни рачунати. Онога, који малакше у раду, морамо осудити, јер није имао методом, стопама Спаситељевим. И он је почео са Јованом. После са апостолима, а ови су радили даље. Не може ни бити свуда, а данас је и ретко у

коме селу, да сви слушају једнога човека. Ваља почети са два-три, који су приступачни здравом поуми. Ови ће даље, те за извесан низ година, биће и већина села добра, уредна, вредна и ваљана, те ће за њима и други.

Ни један наш сталеж није у томе положају, да заври у сваку породицу. И у тој је околности и велика снага и моћ нашега свештенства, али уједно и велика одговорност за застој у нашим селима и варошима. Многи наши свештеници ту снагу и моћ не употребљују на прави препород нашега народа, него почешће служе у сврхе, интересе другог ког стадека, рећи које странке, ради чега им после други затварају врата своја при свешћу водица и т. д. А како је то лепо, када ти није ни једна кућа затворена! Какву силу на децу и све укућане има реч: „Ево иде г. појат!“ Како се чисте куће, бришу умусана деца, како се спрема пред богојављенске водиче и шта то вреде кратке, смислене поуке! А како уливаше на наше честите ратаре, када свештеник ружи тога и тога у селу, на друге умислене своје и свога начела противнике! Како мало по мало губи своју моћ, свој улив... Ма шта да ради после, врло мало вреди... Говори са амвона нису код неких удемени према правом развијању религ. моралног осећаја ни потребама нашег народа. На прете можеш избројати, који раде на књижевном пољу, купе народне приче, обичаје из свога села. Лист њихов тавори... Има их приличан број, који слабо купују књиге за даље самообразовање, а још их слабије протурују у народ. Слабо разибирају шта народ чита. Још слабије чиме га кљука надри-интелигенција и сеоски мудријашки. Иначе су од реда ваљани и добри Срби. Има их леп број запослених и у земљорадничким задругама и осталим нашим установама.

Па јесмо ли ми задовољни са радом нашега свештенства у смеру правог народног препорода? Нисмо, а нису ни они сами. Јесу ли они томе криви? Неке смо узроке већ навели, а има их повише.

(Свршано се.)

ПРОШЛОСТ И САДАШЊОСТ ЕКСПЕРИМЕНТАЛНЕ ПСИХОЛОГИЈЕ.

Dr. phil. & paed. Поја Р. Радосављевић — Њујорк.

— Посвећујем брат Хрвату: Жиги Чајковцу, проф. у Загребу. —

(Наставник).

Поседије та три имена — најважнијих психолога у Француској, морамо споменути *Picqea* (Charles Richet), професора физиологије на медицинском факултету у Паризу, који је аутор многих штудија о болу, сомнабулизму, телепатији и т. д. (*L'Homme et l'intelligence*; *Psychologie générale*; и т. д.); *Charles-a Féré-a*, лекара у Bicêtre hospital, чије је име скопчано са питањима о наслеђу и односу између надражења и покрета. (*Sensation et mouvement*; *Pathologie des emotions*; *La magnetisme animale*); *Bernis-a*, који је са *Bernheim-om* помогао да покаже каква је *role* сугестије у хипнотизму (*Le somnambulisme provoqué*); *Pierre-a Janet-a*, који је својим штудијама о хипнотизму нарочито много светла бацно на феномене дисоцијације свијести (*L'automatisme psychologique*); *Bowdon-a*, који је познат ради својих помних штудија о памћењу и асоцијацији идеја (*L'expression des emotions et des tendances dans le langage*) и *Binet-a*, директора психолошког лабораторијума у Сорбони (*Hautes Etudes*), који је публиковао многа дјела и монографије (*La psychologie du raisonnement*; *Le magnetisme animale*; *Les alternations de la personnalité*; *La vie psychiques des micro-organismes*; *La psychologie des grands calculateurs et joueurs d'échecs* и т. д.). Могли би споменути и ова имена: *Sollier*, *Séglas*, *Dumas*, *Godfernaux*, који су различитих гледишта много допринијели психологији аланизма (наравно ја овдје не говорим о алијенистама од професије); *Jules Soury*, који се нарочито посветио библиографској психологији и у том смислу публиковао је многа дјела о мозгу; *Jaques Passy*, коме треба благодарити за добро изведена и тачна истраживања о психологији мириса; и *Prés*, познати поематрач дјете, Од дескриптивних писаца, критичара и теоретичара могу поменути ове ауторе:

Arrebat, Egger, Liard, Paulhan, Souriau, Séailles, Tarde, Le Bon а нарочито *Fouillée*. Философа, који се баве експерименталном психологијом, има толико да их овдје нећемо навађати. Поменућу само прослављеног неокантијевца, *Renouvier-a*.

Како се види из радње тих француских психолога њихово главно настојање бјеше уперено у штудију патологије; главни предмети њиховог проучавања бјеху лудило и хистерича. Шта више! Треба имати на уму да су већина француских психолога лекари а не психолошке специјалисте; резултати тога бјеху ти, да се развој науке појавио изван лабораторијума, изван официјалног вођења и без поштовања од стране универзитета.

Тек прије двије деценије влада је успоставила столицу за експерименталну психологију у Collège de France, и од прилике у исто вријеме (1889. г.) основан је психолошки лабораториј у Hautes Études, чији је први директор био *Beaunis*. То су два званична завода за психологију. Они ни данас немају потпуни практични утјецај за којим се тежи, јер експериментална психологија не фунгира ни у једном институту, и у Француској не доводи до ничег. Шта више! Французи немају лабораторијум у оном смислу као Немци и Швајцарци, гдје ђаци долазе у лабораториј да се спремају за докторску дисертацију; студенти овдје долазе само тада у лабораториј ако имају праву вокацију за психологију, што је риједак случај. Међу студентима и асистентима тих лабораторијума могу поменути ову гошподу: *Philippe, Courtier* и *Milhand*, који су у савезу са *Binet*-ом публиковали многа истраживања, па *Victor Henry*, који је пређе био познат са својим штудијама о памћењу и тактичној сензибилности (осјетљивости такнућа). У савезу са тим лабораторијем покренут је 1886. г. чувени часопис *L'Année Psychologique*, а уређује га *Beaunis*.

Могу поменути и ефемерну егзистенцију друштва под именом „Société de psychologie“, које је основано прије три деценије под предједништвом проф. Чаркоа и које се распрштало услед тога,

што је допустило да у њему жаре и пале спиритисте и телепатичари.

Да укратко оцртам и карактер прилога, које су француски ученици дали експерименталној психологији. У том погледу неопходно је напоменути, да је француски рад ипак неопажан остао изван граница Француске. Због тога се види како се навађају само њемачка дјела; Французи немају добру библиографију. То је и разлог зашто су сви страни ђаци, који данас чине већину студената у психологији (мислим нарочито на Американца) образовани у њемачким лабораторијама.

Истраживања у експерименталној психологији у Француској дијеле се у двије категорије, које у неку руку образују двије сукцесивне периоде:

1. *Периода хистериче и хиноидизма*. У извесној епохи, отприлике од 1880. до 1890. г., у Француској се појавио знатан број ралова о проблемима хистериче и хиноидизма. Ти прилози долазили су у главном из школе *Salpêtrière*-а и од школе у Нансу, која се слободно такмачила са првом. Поред свих приговора што су чињени тим прилозима, засигурно је да су нас много научиле о пријемчивости, утецају експозиције у односу напрама покретима, о халуцинацијама и феноменима поделе свијести. Опасност штудија у хиноидизму јесте та, што су нам оне дале лаку транзицију за штудију телепатије, клервојанца (видовитости) и других феномена *ejusdem farinae*, које су у Француској зашле великој број мистичара и дилетанта полуопискурних бића.

2. *Друга периода сигнализирала се релаксацијом штудија у хиноидизму*. Сада је читав пажа обраћена другим проблемима — питањима афазije, аритметичких чудовишта, меморије, виших интелектуалних функција, а такође и питањима о органским и моторичким функцијама у савезу са интелектуалним стањима. Та периода датира се од 1890. год. и колико ми је познато она и данас траје. У ову периоду спада и *Burdou*, који је основао мали психолошки лабораториј у Rennes-у (то је други лабораториј у Франској). Као што је познато *Bourdon* се скоро

посве посветио — испитивању појава идеације у одраслих људи. Цедуље са питањима и испитивања *Риболева* о памћењу и апстракцији такође спадају у ову периоду. Напослетку могу споменути да су већина испитивања ове периоде потекла из парижског психолошког лабораторијума, који представља специјалну екипажу за штудију органских и моторичких реакција, и за све оне штудије, које се односе на графичку методу. Управитељ тога лабораторијума је *Др. Ајфред Бине*, који је познат и са својег малог али врло сугестивног дела: *Introduction a la psychologie experimentale* (Paris, Felix Alcan: 108, Boulevard, Saint-Germain; 1894. Са много слика у тексту. Изашло у: „Bibliothèque de philosophie contemporaine“, цена 2-50 франака).

Експерименталну психологију у *Белгији* заступа данас *Др. Шојшен*, и у *Лиежу* и *Бриселу* постоје психолошки лабораторији. Тако исто и у *Копенхагену* и *Гроенгену* (*Холандија*). Колико ми је познато Русија има два лабораторија: један у *Петрограду*, у коме такође ради познати педагог *Др. Александар Нечајев* и један у *Москви* (*Др. Токареви*). О сличним заводима у *браће Пољака*, *Чеха* и *Словака* не знам ништа.

У *Инглеској* је *Александер Бен* (Baile) једна од најугледнијих фигура. Он је био много година професор у *абердинском* универзитету. Његово схватљиво дело: „*The Senses and the Intellect*“ (1855. г) имало је велики утицај на развоје психологије *великобританаца*. Становиште тога дела је: *интроспекција* (самопосматрање) са потпуним признавањем физиолошких и експерименталних података. Резултати експерименталног рада помно су се употребили на *згодним* местима у различитим психолошким делима од *Демса Солна* (Sully), професора у *лондонском* универзитетском калиду („*Outlines of Psychology*“, „*Human Mind*“, „*Handbook of Psychology*“, и т. д.). Проф. *Дорн Крум Робертсон*, пређашњи уредник чувеног часописа: „*Mind*“, вредан је да се помене, јер је увек знао да цени иштује радове експерименталне психологије. Бриљантни радови *Франциса Галтона* („*In-*

quiries into Human Faculty“, „*Hereditary Genius*“, и т. д.) имали су трајни утицај на многе области експерименталног рада. Психолошке податке о *споловима* врло је лијепо изнео *Хавелок Елис* у своме дјелу: „*Man and Woman*“. *Инглески* часопис „*Mind*“ (*G. F. Stout*) и дан данас често пута доноси експерименталне чланке, као и часописи: „*British Journal of Psychology*“, „*Brain*“ и „*Journal of Mental Science*“. *Антропометријски* лабораториј, који садржава психолошке апарате, основао је поменути *Галтон* у *South Kensington*-у још прије три деценије, и издржава се из његовог сопственог џепа. Год. 1895., кад је сабрао много факата колико је год хтео, *Галтон* затвори лабораториј и апарате своје доклони *анатомском одељењу* музеја у *Окефорду*, гдје се већ покренуо рад у том правцу. У *кембричком* универзитету проф. *Уард* (Ward) држао је 1882. г. предавања о експерименталној психологији. Практично настављање у тој новој науци почело је 1893. год., и то под управом *Др. Риверса* (Rivers), који је на расположењу имао две собе у физиолошком лабораторијуму. Те године давана су четири курса: два о експерименталној психологији, а два о физиологији чулних органа. Практикум је почет са приличним бројем апарата (особито у погледу на проучавање *виђења*), с којима се може обавити рад у већини области експерименталне психологије. Данас постоји велики психолошки лабораторијум у *Лондону*, но, већ од неколико година радило се на оснивању једног таког завода у *University College*, за што се мора захвалити великом пожртвовању *Галтона*, *Риверса*, *Кари*, *Фостера* (Foester), *Карла Пирсона* (Pearson), *Шефера* (Schaeffer), *Солна* и *Винча* (Winch). *Хобхаус* (Hobhouse), је такође унапредно експерименталну психологију са својим испитивањима животиња („*Mind in Evolution*“, 1905); *В. Мекдугал* (Macdougall) и други такође су унапредивали те нове науке.

У *Италији* постоји психолошки лабораториј у *Риму* а у вези са антрополошким институтом. Директор му је проф. *Серџи* (Sergi), који је много дела публиковао о психологији. Додуше, многи радо-

ви публиковани су из физиолошких лабораторијума, психијатријских клиника и асплума. *Мосо* (Mosso), у Турину истраживао је уморност, емоције и њихове ефекте, и т. д. *Ломброзо* (Lombroso), у Турину чинио је психолошке експерименте на злочинцима, криминалима. *Тамбурини* (Tamburini), у Модени основао је институт за психолошки рад као пропедевтику за психијатрију (или науку о духовним болестима). *Морсели* (Morselli), у Ђенови чинио је многа психолошка испитивања. *Виноли* (Vignoli), у Милану публиковао је многа дела о компаративној психологији. Од млађих експерименталних психолога најчувенији су *Др. Кисов* (Kiesow), у Милану и *Де Санктис* (De Sanctis) у Риму.

(Свршите се.)

Социјалне и идеалне наклоности.

Од
ГЛАВ. КОМПЛЕКСА.

Превео
ВАСА СТАЈИЋ.

СОЦИЈАЛНЕ И ИДЕАЛНЕ НАКЛОНОСТИ.

Социјалне наклоности. — Истачна употреба речи „љубити“. — Подела социјалних наклоности. — Социјална Русоа. — Потреба социјалности. — Синастија. — Побијања Ла Ромена. — Породична приврженост. — Патријазам. — Брајство. — Идеалне наклоности. — Подела ових наклоности. — Љубав према истини. — Моралисе осећања. — Естетика осећања. — Осећања за природу. — Религиозно осећање.

Социјалне наклоности. — Заједнички карактер личних наклоности јесте то што су ове заинтересоване. Имајући Ја за предмет, оне траже лично добро; њима управља интерес.

Напротив, **социјалне наклоности** су незаинтересоване; оне теже за туђим добром. Оне све састоје у отимању од себе самих, у заборављању своје рођене среће да бисмо тражили срећу других људи.

Истачна употреба речи „љубити“. — Према томе, требало би задржати за друштвене наклоности лезу реч „љубити“, коју језик обично чуђовато злоупотређује. Уобичајено је, код Француза, рећи да човек љуби сам себе, да гурман љуби вино или каву. А каква односа има између тих егостичких, њихких сензација и племенитих емоција које нас везују за друге, које чине да нам срце куца за отачаство, за правду? Без сузије, задовољство прати све наше сензације, сва наша осећања, и због

тога је језик освештао навику да кажемо како љубимо све што нам прибавља задовољство. Али нема могућих поређења између материјалних уживања чула и племенитих радости од привржености у свим њеним облицима. Само онај у истину љуби који, прегрев себе сама, преноси на друге жива осећања свога срца.

Подела социјалних наклоности. — На првом месту, ми волимо све људе уопште; то је **социјабилност**; на другом месту, волимо, између људи, нарочито оне који нас се више тичу, који су с нама једно по крвним везама: **породична приврженост**; на трећем месту, ми смо нарочито привржени нашем отачаству и нашим суграђанима; то су патриотска осећања; најзад, ми имамо осећања индивидуалне привржености за личности које нам се допадају више него све друге, и које постају предмет искључиве, привилегисане нежности: то је **љубав** и **пријатељство**.

Социјална Русоа. — Социјабилност је свеопшта наклоност која није страна ни којем човеку здрава духа. Мизантропије су неприродни изузеци. Сваки човек, при нормалним условима његова моралног развоја, воли човечанство. И сама дивља племена су друштва, свакако несавршена и закржљала, али и у њима већ личности налазе задовољства у узамном испомогању. Дете, које још не зна шта је то породица, олаје своју радост кад угледа људска лица.

А ипак се порицало да постоји инстинкт социјабилности. Русо, увек брз на софизме,² тврдио је одлучно да друштво није природна чињеница. Хоче је то заступао пре њега.

„Природа га, каже Русо, слабо бригује да облици људе, ова је слабо привржеља њихово социјабилност. Непоштеје је амислила зашто би, у најнижој стању, човеку био човек потребан више него најмудри или најлепши ближи. Друштво није изумисла под човеком способност, оно се могло основати само покушом случаја и наклоности које су се могле не стећи“.

Према томе, друштвени живот би био само цука случајности! Аристотел је унапред одговорно на парадоксе Русоа, кад је човека дефинисао као „Друштвену животињу“ и кад је додао:

„Људи су се удружили јер сваки на себе није могао задовољити своје потребе, и ако би задовољство од заједничког живота и само било довољно да оснује друштво“.

Није потребно дуго се задржавати код побијања мишљења Русоа. Свеопшта чињеница да друштва постоје пориче га формално. Човек би био немоћан да се развија телесно и душевно, кад би сам живео. Природна способност говор не би имала, без друштва, разлог да постоји.

Али смо ми пре свега дужни да утврдимо, не да је друштво природна, нужна, чињеница, него да је оно извор задовољства, да нас заједничко осећање привржености везује за све људе.

Потреба социјалности. — Пошто друштвена наклоност спада међу оне које се најсталније задовољавају, то она не даје онако јака уживања каква дају наклоности које до свог предмета долазе тек ретко и у другим размацима. Задовољство, у истину, није неко трајно стање; кад се продужује, оно се гаси.

Али, нека нас каква околност лиши друштва наших ближњих; ми ћемо тада осетити бол који ће, баш својом живопишом, сведочити за силу осећања, тајну и скривену, чија нам је сладост била скривена дугом навиком.

Робинзон Крузе је био замисљен од енглеског романсијера да докаже како, у извесној мери, личност, својим радом, личном окретношћу у прерађивању сировина, може да надокнади социјалну сарадњу свих људи. Међутим и сам Робинзон Крузе признаје да има једна ствар за којом он страшно жали; то је друштво ближњих; и то је оно што чини да су тако дивљини његови узвици, када, пошто је заузео претражано остатко развијеног брода, узвике: „Авај, да је бар један човек био спасен, само један човек да је био спасен!“

Силвио Пелико¹ приповеда у успоменама на своје тамновање колико се обрадовао кад би видео човека, па ма тај човек био и тамничар.

„Одмах сам на прозор, у сивој тежњи да видим какво ново лице, и друго сам се за срћна ако се ствари, нећући се, није одмах прихватио виду, ако се доволно од мене удаљаво, то сам могао да га гатам. Кад је појник дигао главу, ако је имао лик који одише чистотом, те ако ми се чинило да на њему отприлике неки знак осмисла, осећао сам како ми се срце почине силно и пријатно да бије, као да је тај непознати појник мој пријатељ. Кад се та удаљави, отпочиња сам целог повратка немогу узвирати, а кад се враћало, ако би ме погледао, радио сам се томе као немој великом делу мислорја“.

Не није само у тамници ова меланхолија самотована, то друштвено зло. Франклин² приповеда како је на пучини, при бројењу које подиже траје, срећате другог неког брода за путнике прани празник:

„Срећо смо, каже он, брод Силе која је дошла на Дебелим идући на Нјурџи и одговестим радницих оба спела. Она се сви показује на палуби и изгледа да су сви себе од радости што нас виде. Срећка брод на пучини издирекује нештоко задовољство. Човек воли да нађе на старојаш његов род, иако како је пре тога био дуго одвојен од осталог човечанства. Среће ми се у радости разноразно, и свако сам се од издирекута. Оба испитана осећања један другом да ће поновити у друштву... После неког вриса на издиреку Силе га вида, и уста још јединицу обузе наше душе“.

Симпатија. — Социјалне наклоности, у свим својим облицима, се понекад називају *симпатијама*, јер имају симпатију³ за заједнички принцип. Уопште љубав према другим људима, љубав према родитељима, пријатељство, свака приврженост, једном речју, претпостављају да симпатијемо с личностима које су предмет наше љубави.

Симпатија се иначе развија у два врло различита правца: прво, она је једноставно тежња коју имамо да наша осећања доведемо у склад с туђим осећањима. Смејемо се с онима који се смеју, плачемо с онима који плачу. У позоршту, ми се лако у овој топлини придружимо емоцијама које прожимају наши ближњи. Али је симпатија и још друго нешто; она је тежња да волимо оне који с нама имају иста осећања, оне који имају неке сличности с властитом нашом природом. И овај други облик симпатије, то се види, јесте само последица првога. Наша приврженост се, у истину, најрадије простире на оне који се својим карактером, својим добрим или рђавим особинама највише нама приближују. Закон сличности управља приврженостима, везама срца, као што смо већ видели да он управља великим бројем интелектуалних асоцијација. Ми волимо све људе, јер су нам слични на општи један начин: више волимо своје родитеље, своје суграђане, јер су нам слични на један више нарочит начин: најзад, ми претпостављамо своје пријатеље другим људима, јер је између њих и нас већа заједница мишљења, нарави, навика.

Поблјање Ла Рошфукоа. — Ако, фактично и у пракси, има егизма који су отпорни према свакој незаинтересованој наклоности, а оно има, у теорији, и моралиста који човеку поричу способност да истински воли друге људе. То је, на пример, став писца *Максима*, Ла Рошфукоа.⁴ По њему, „љубав према себи и свих ствари за себе“ јесте заједнички темељ и једини принцип свих наших наклоности, чак и оних које изгледају најалексичније и најмање заинтересоване. Ми у истину не волимо другог, ми волимо себе у другоме: волимо задовољство које нам други прибавља или жористи које од другог иштекујемо.

„Признавање обавља, каже писец *Максима*, јесте као поверење у трговца: оно подрива односе међу људима. — Милосрђе је нешто вредније вала у која ми можемо имати; јесте које ми чинимо другима, јесте, изврља, предужити које ми унапред подижемо сами себи. — И најмање заинтересована вредност је само трговина у којој наше самозадовољство узвек намерава да нешто стече. — Писменост је само преобучавања акција која претвара своје интересе за валим за наших друштвених интереса. — Доброта је личност или немоћ: или пак дајемо у вајам уз велики интерес, под изговором да спасавамо“.

Да се Ла Рошфуко задовољи с тврђом како људска осећања често имају само изглед незаинтересованости, како егизма воли да узме маску пожртвованости, могло би се наћи да је сувише појачао црте своје сатири, да је нашао велико задовољство у одговарању и сликању ала. Али је он хтео да генерализује, да постави као свеопште правило оно што је само изузетак: он је клеветаво људску природу.

Ла Рошфуко, одиста, поблја сам себе кад нам каже да су незаинтересована осећања само лицемерна претварања; он заборавља ово: да би, у извесним случајевима, било пре-

творне пожртвовности, у другим случајевима је мора бити праве. Егзисте имају разлога да се покажу пуни признања и благодарности, они могу, лажним својим уверавањима, обманути своје жртве само тако, ако, њима насупрот, има истински благодарних људи.

Истина је да задовољство увек прати наше и најмање заинтересоване емоције. Човек који се жртвује за свој пријатеља заборави на себе сама, налази у свом самопожртвовању крајњу радост и сласт. Али ово задовољство, које је последња привржености, није њој ни сврха ни узрок. Ми имамо задовољства у љубави према нашим родитељима само зато што волимо своје родитеље; није то задовољство разлог наше љубави. То је толико истина, да задовољство може постојати само из истинске и искрене љубави. „Јесте, каже Жана, љубити је задовољство, али под условом да љубимо, то јест да будемо одави другом нечем, а не себи. Ако човек почне мислити на себе, задовољство ишчезава, чар је прекинута“.

Породична приврженост. — Ла Рошфуко, чија оштра анализа напредује на скоро сва осећања, ипак је поштовао породичну приврженост: није смео рећи да се мати из рачуна жртвује за своје дете.

Породична приврженост спада у групу најјачих и најдубљих осећања. Ништа не превазилази, с обзиром на жар љубави и на енергију пожртвовности, материнска и очинска осећања.

Породична приврженост спада тако исто међу најприроднија осећања, и ако се иначе мора признати да је цивилизација допринела њихову учвршћивању, њихову пречишћавање, јер је темеље породичног подига на праведним основима. Приврженост међу браћом, некада, у друштву где је било осветљано право прворођеног, није могла бити ни налик на данашњу. Тако исто, приврженост међу мужем и женом је била сасвим другачија, по што је давас постала, онда кад жена није била равна мужу, него његова робинја.

Приврженост родитеља према деци и деце према родитељима се измењивала и се прогресивним ублажавањем породичних односа. Али је та приврженост постојала у сва времена, увек с посебним карактером који је намећу наравни тога времена. Већ Сократ је, пре две хиљаде година, говорно свом сину Ламакроу:

„Имај сар мати која те воли, која, кад си болестав, чини све што може да би ти повратила здравље, која се брине да не по трини ни у чем сексуално, која, у својим молитвама, ште за тебе добрићаста богота.... свој према њој да не будеш обавири! Ако си млад, смико, ти беш мошти богота мека ти оворсте што си прехо твоју мајку. Бој се да ти не одрекни своју наклоност, кад виде да си нехаланан. Бој се да људи не увиде како не поштујеш творца твог мислота: они ба те не одобрица; ти беш остас бав пријатеља и потпуно напуштена“ (1).

Патриотизам. — Између љубави према човечанству и љубави према породици се налази патриотизам, прецизнија и ужа љубав од прве, а пространја и мање одређена од друге. Код њега сарађују различити елементи, а пре свега идеја отаџбине, то јест идеалног бића које је у нашем духу одређено било пејжом о историји наше земље, било мишљу о нашим суграђанима, који са нама говоре исти језик, који су с нама сједињени заједничким интересима, било, најзад, представом о земљишту на ком станујемо.

Пријатељство. — Социјалне наклоности о којима смо досад говорили потичу из саме природе. Не зависе од нас којој породици, којем отачаству припадамо. Ми их не бирамо. Али пријатеље своје бирамо: отуд израз *изборног* афинитета или сродства који се употребљава за означавање пријатељства и љубави.

Нико, изузев Монтанџа, није боље од Аристотела описао задовољства и сласти у пријатељству.

„У медежи нас носели и само присуство пријатеља. Муже су лажне кад одлаз одла у нама ученика. Тако да се може питати: да ли ниси био одумири зато што ниси оми да неки начин одумири једна део терети, или можда терет који ниси врхунски оспоријати, али ниси нису оспоријати њихово присуство које нас толико весели и мисли да они даје нашу тугу“.

И даље:

„Пријатељ нас толи и кад га видимо и кад нам говорим, ако је само мало окретан; јер он неопажје оне своје пријатеља, и он тачно зна шта овога весели, а шта га рагужује“ (1).

У пријатељству о коме ја говорим, каже спет Монтанџ, кад говорим о свом пријатељу према Ла Босењу, душе се сжимају и стоне једна са другом у такан потпуно свој, да се наближе и не може нише наћи шак која их је сједињено... Наше душе су имале једна за другу тако страстну наклоност, и једна је у другој открила једнаку наклоност: све до дна утробе њине, тако да они ја не само познатије његову душу као моју, него да бав био цело себе радије поверио њему него себи“ (2).

Идеалне наклоности. — Престаје нам да рекнемо неколико речи о трећој категорији наших наклоности, коју у недостатку боље речи називамо *идеалном*. Понекад се оне називају „више“ наклоности, али ми не можемо претпоставити да би међу наклоностима било чега што је више од очинске љубави, од патриотског осећања. Реч *идеалан* се, напротив, може оправдати као назив за оне емоције сасвим нарочитог реда, јер идеје, интелектуални елементи, имају код њих претежну улогу.

Оне наклоности нити су више хумане, нити више неинтересоване од социјалних наклоности; али је главна њихова карактеристика то што нису везане за личности; што оне потичу од нешто наглашеног развића

(1) Ксенофонт, Училишта на Сократа, књ. II, глава 2.

(1) Аристотел, Етика, Никомахову.

(2) Montaigne, Essais, liv. I, ch. XXVII.

ума и општих идеја, и одговарају извесном степену културе.

Подела идеалних наклоности. — Не ради се о томе да овде опишемо те наклоности до појединости; задовољимо се њиховим набројањем и димитичним карактерисањем.

Једне се односе на *истину*, на науку; то су научне наклоности;

Друге се односе на *добро*, на врлину; то су морална осећања;

Опет друге се односе на *лепо*, на уметности; то су естетске наклоности.

Најзад, у ову категорију наклоности треба убројити и осећање које настаје из идеје о Богу, религијско осећање.

Љубав према истини. — Ко се сећа шта смо рекли о пореклу задовољства, које увек одговара активности; разуме ће без муке да мисли, самим тим што ради и добива свој предмет у своју власт, а то истина и јесте, осећа у том послу истинске пријатности.

Велики научњаци који откривају нове истине осећају задовољства од мисли јаче него други људи. Али њима ниједан човек није страи, и сви ми знамо за радости од читања, проучавања, научног истраживања.

Монтескије¹⁾ је рекао: „Никад нисам лискусно тако горке муке које један сат читања не би утишљао“.

У студији, рекао је Оскар Тајер, човек проводи тежак своје дане не осећајући ни тешког; човек тада сам ствара своју судбину, и живот планетног употребљава. Ево шта сам ја учио, и шта би поново учио, кад би требало да свој пут започнем поново. Сави и болестан без нади на одрадавање и окоро без прекида, ја могу себи приуштити омадавање које, бар у овој врлини, неће бити сувишно: има нешто што више вреди од богатства, више и од омаког здравља: а то је оданост науци“²⁾.

Етична осећања. — Као што имамо осећања за истину, тако га исто имамо и за добро. Врлина код других побуђује наше дивљење, задовољство код нас самих. Нама је врло пријатно посматрати лепа дела других људи, а уживамо у добру које смо ми сами могли учинити.

Тако исто, зло пазива нашу одвратност. Нама су мрежи, ми се грозимо аљовина које чине наши ближњи. Ми осуђујемо зло које смо ми сами учинили; ми се кажемо због њега, имамо грижу савести.

Ова осећања, спојена с идејом о добру, с идејом о дужности, сачињавају оно што се једном речју зове савест, чији тачан опис ће наћи своје природно место у нашим Елементима етике³⁾.

Естетска осећања. — Естетска осећања се зову врло разнолике наклоности које имамо према разним појавама лепоте, било у уметности, било у природи.

Лепу је много теже дефинисати него добро и истинито. Истинито је, у ствари саобра-

ности између мисли и стварности; добро је саобразност међу радњом и моралним законом. Али шта да се каже о лепом? Ни једна од формула које су филозофи предložили, право да кажемо, не задовољава (1), и можда се треба прегорети те дефинисати лепо карактеристичном емоцијом коју оно побуђује у нашим срцима: *дивљење*.

И ако нема опште дефиниције лепота, било би иначе могуће наћи посебне дефиниције за разне врсте лепоте: за етичку лепоту, која значи савршенство врлине; за телесну лепоту која значи правилност црта, удружења с извесним изразом, итд.

Лепу је без сумње појам нашег ума; али лепо мења своју природу у свакој од уметности, у песничству, сликарству, музици, итд. које теже да га изразе. Сваки уметник има свој идеал који он хоће да оствари, и тај идеал потиче без сумње од ума, тиме што је он тражена сврха, урођена склоност природе; али остварење, боље или горе, тог идеала је одређено искуством сваког појединца, и посебним условима сваке уметности.

Иначе лепо треба разликовати од умњалот и узвишеног. Умњалот није само дефиниција лепота; оно је нешто посебно, што се не може дефинисати, што долази од мањих сразмера. Узвишено, напротив, претпоставља огромне сразмере, и увек садржи у себи нешто ванредно, па чак и нешто без реда.

Естетска осећања су извор врло живих пријатности, али захтевају нарочито негововање, праву интелектуалну префинисаност.

Иначе, лепо не постоји само у уметностима, у људским творевинама; ми га тражимо, уживамо и у природи.

Осећања за природу. — Осећања за природу чини део ове категорије сложених осећања која се не развију код свих људи и која нису постојала у сва времена човечанства. Милти⁴⁾ у *Изгубљеном Рају*, даје да Ева овако говори:

„Мао је дах јутра с неваљанг мица, вило суше над пролеће прво своје зрачење... Нук чари је длакав талас и зупке ветра; нук чари ћудљива ноћ, и онај мисли тако ми, и ово небеско басејде које асвјетља кити небеско доротење“.

Први људи нису имали доколице да се предају овим песничким разматрањима, и природа, поред толиких запрека које је постављала против мира њихова живота, никако није могла побудити њихово дивљење.

Осећања за природу је сложено осећање које претпоставља велики број елемената и које се могло развити у људском срцу тек пошто се човечанство поцело на извесан степен интелектуалне културе. Природа говори у исти мах нашим чулима, нашој науч-

(1) A. Thierry, *Dix Ans d'etudes, préface*.

(2) Cours de la morale théorique et pratique, 1 vol., Delaplane.

(3) Марсон дефинише лепо: „оно што је интелектуално, савршено, умно, оно је обично у чулане облике“. Али шта је умно у лесим биљкама, и да ли има чулане облике лепо дело интелектуално, породице припадности?

пој интелегенцији, нашим религијским инстинктима. Љубав према природи садржи очевидно чулне елементе, чар блиставих боја, експлицијских линија; али је она на тисуће начина измењена научним или религијским идејама које се ту упулежу. „Атеисти, рекао је Русо, не воле поље“. У сваком случају га они воле дружије од религијозних људи, који из природу слуте стваралачку радњу Бога“.

Религијско осећање. — Религијско осећање, као и друга идеална осећања, јесте присно повезано са интелектуалне чинионице. Оно очевидно постоји само у душама где су развијена религијска веровања. Где год је идеја о Богу одсутна, са њом ишчежава и оно. Оно се ипаче мења с толиким разноликим облицима у којима се јавља вера. Код првих народа је оно било неко осећање страха и ужаса пред ужасним божанствима која чине ала. Затим је човек мало по мало препознао божанску доброту, или бар благотворни утицај природних сила. Од онда религијско осећање, не престајући да буде страх, садржи пре свега љубав и благодарност, поверење и умирење.

Нарочито код интелектуалних, идеалних осећања, сензационитет се мења с временом, с током векова. Ми не волимо оно што што су волели наши претци; а исте ствари ми дружије волимо. Може психолог чинити што хоће, он не може похватити све шансе ових префинених осећања која се без престанка преображавају, и која се јављају скоро у онолико облика, колико има појединаца. Има сто начина да се воли дело, па и сто начина љубави према Богу.

РЕЗИМЕ.

156. Заједничка црта социјалних наклоности јест то што су оне *незанимљиве*; једино оне нас чине способне да истински волимо.

157. Социјалне наклоности обухватају: 1° љубав према другим људима уопште, *социјабилност*; 2° љубав према нашим родитељима, *синовља приврженост*; 3° љубав према нашим суграђанима, *патриотска осећања*; 4° изборне и посебне привржености, *пријатељство љубав*.

158. Социјалност је природна чинионица; навика нас понекад учини неосетљиве за задовољства која из ње потичу; али у самото-вању силно осетимо потребу друштва наших блиских.

159. Социјабилност и друге наклоности, привржености имају заједнички принцип у *симпатији*.

160. Симпатија је у нети мах тежна да своја осећања доведемо у склад с осећањима наших блиских, и да волимо оне који имају са нама иста осећања, исту природу.

161. Моралисти, који, као *Ла Рошфуко*, тврде да се сва осећања могу свести на егоизам клевету људску природу. Задовољство које прати сваку приврженост није иста узрок и разлог зашто постоји; оно је само њена последица, а прати само искрену и истинску приврженост.

162. Породична и патриотска приврженост су *природне*, и не зависе од избора. Пријатељство, љубав, напротив, претпостављају нашу вољу и избор, па се зато и зову *изборне наклоности*.

163. Све идеалне наклоности претпостављају извесну интелектуалну културу; оне се односе на *идеју о истини*, на *идеју о добром*, на *идеју о лепом*, на *идеју о Богу*.

Дечја лектура.

Један модеран педагог кажео је да ће од сада бити најмоћнији помагач васпитању добра књига, којој ће бити задања, да се појаве које се налазе у причама, цртама, описима, бити узором који ће децу да подражавају, захваљујући то осећању подражавања који је код деце у највећој мери развијен.

По томе држим за врло умесно што је у напреду најновије наставне основе, која се спрема за наше школе, уметнито приватно читање за ученике наше народне школе.

Кад се једном привикнемо на читање онда нам не треба никаква подстрекавања. Прилагођујући се књизи постајема њени пријатељи на шта више и робови. Узмимо само људе који су навикли да читају новине! А има их много који читају све што им до руке дође. Ми, учитељи највише смо позвани да пазимо, шта се чита. Педагогика од нас императивно захтева, да пазимо на друштво књига у којем се наши ученици налазе. Нарочито треба да пазимо на порнографске списе, који драже сензационитет у ученика, буде жељу за неморалне и привлачне књиге, за сензационалне чланке по новинама који говоре о љубомори, разводу брака, убиствима разне врсте, да не долазе до читања најпрљавијих и неморалних дела. Од ове књижевности више су сачувани ученици по селима, а мање по варошима. Боље је да нам ученици ништа не читају — него један порнографски спис.

Жеља за читањем јавља се код деце већ како науче читати. Па какве књиге онда да

им дајемо? Најбоље. Књиге које су лаким стилем писане, да их могу добро разумети; које су написане dobrim језиком; које ће проширивати њихово знање; које ће будити и неговати националне осећаје; те одлеменити срце и учврстити карактере. Добре књиге су, без сумње, написане добром тенденцијом. А чему служе рђави списи: исмевају морал, перу, природне последице; хвале непослушност према старијима, неморал, живим бојама наносе пред децу грех и тако куке душу у читаоца. Велику ће погрешку учинити васпитач ако испусти из вида своје васпитачке сфере да пази, какве књиге доспевају до руку ученика.

Књиге треба да су према степену друштвеног развоја у детета, тако се узимају у обзир и године и под и прилике у којима се ученици налазе. Приче без тенденције, сензационе, детективске, пишу ни за старије а још мање за децу. Ствари које мирно на Шерлоха Холмса нису никакво за ученике.

Наша изворна деџа књижевност још је мала и слаба, али зато имамо доста преведених дела из страних књижевности у овој врсти. Према томе каквом циљу служе, дела су различита. Има: бајки, прича, приповедака, описа из повести, географије, природних наука и списа за јачање воље. Књиге пружају здраву духовну храну према томе с каквом су тенденцијом написане. Има их које су писане за развијање интелектуалних способности, за буђење и развијање сензибилних осећања. За нашу децу су нарочито потребне књиге које ће у њима учвршћивати националне осећаје.

Деџа књижевност је у нас због тога мала што се на њу не обично наши признају и даровити књижевници. У том погледу био је један врло zgodan предлог у једном од прошлих бројева овога листа.

На нашој деџој књижевности највише је радио Змај и он се сматра за оца овој књижевности. После њега и по квалитету и квантитету долази Чика Стева В. Поповић са својим приповеткама за децу. После ова два светла појава на овом пољу, долази још неколико успешних писаца међу њима и учитељи, међу којима се највише уздижу: М. Нешковић, П. Деспотовић, Јован Младраговић, М. Јовић, М. Сретеновић, М. М. Петровић, Д. Ђурић и други.

Но осим споменутих деџих писаца налази се богат избор за деџу лектуру у радовима: Л. К. Лазаревића, Ј. Веселиновића, С. Матавуља, С. Ранковића, С. Сремца, Р. Домановића и други.

Не треба заборавити многе ствари Ж. О. Дачића. Од његових списа су од неочењиве вредности „Просте приче“, „Књиге народних поџина“, „Маза народна књига“ број 1. 2., 3.

За буђење националних осећања најбоље су народне умотворине. Међу овима има неколико састављених књига што служе за поклоп, приликом завршетка школске године исте су састављене родољубивом тенденцијом. Међу овима је „Четник“ (саставио по Балеу Паулу и Др. Моју) Др. М. Ђ. Поповић. Ово је модерно српско огледало, које је потребно да прочита свако одраслије Српче. Поред народних песама научи се и историја наша. Из књига географских издваја се највећма „Бока и Покољи“ од С. Матавуља, из природних наука, списи Јосифа Панчића а из списа за јачање воље, „Отац учи сина“ од проф. Павла Аршинова. Осим ових писаца које сам напоменуо а тако исте и осим ових дела напомињем, као најбољи лист деџи, који је утвђао света на нашем језику, јесте Змајев „Невен“ у коме се управо и налазе најлепше моралне и поучне приче и описи у нашој деџој књижевности.*

Од стране књижевности код нас је највише заступљена немачка. Носиоци ове су: Х. Шмит и Ф. Хофман ова два писца су још у ранија времена обилно преводили. Модерније и боље ствари су: Приче; Браће Грима, „Кад сам био чоџанче“ Петар Розегер, „Линхард и Гертруда“ Песталоци, „Племенита крв“ Вилденбрух. Из других књижевности: „Робинзон Крузо“ од Д. Дефоа, још је увек добра књига. „Мудрост живота“ Мантегаца, даље Андерсен, Жил Верне, и Анисијс писац „Срца“ и „Малог писара из Параџина“. (Књиге за децу бр. 1.) Ово су најбољи страни писци, али има их још неколико.

За сада би нам био од велике и несумњиве употребе један добар каталог деџе књижевности, који ће без сумње знати спремити учитељска књиџара „Натоменић“, из кога бисмо могли изабрати најбоље ствари, јер кад се и

У добре деџе листове ваља убрђати и „Споменак“. Он ставио има добру садрџину и техничка му је опрема уџена.
Ур. „Ш. Гл.“

онако, у нас, мало чита бар то мало нека је добро и одабрано, јер ако икојем народу али специјално нашем је од велике потребе неговање националног осећања, јер смо и онако раскомадани од Будима па до Седна и од Адрије па до Балкана.

н.

Школа и настава.

Организација помоћних разреда. На конгресу за слабоумне који је одржан ове године у Брцу донете су о потреби помоћних разреда ове резолуције:

У свима местима где има најмање 15 деце за помоћне разреде, има се основати помоћна школа.

Одређење ученика за помоћну школу установиће изаслати комисија, а одређењу њеном имају се родитељи покорити. Стога је потребно да министарство просвете изда наредбу у том смислу, јер ранија наредба о томе од 7 маја 1907. није доста изразита.

Помоћни разреди треба да су и просторијама одељени, где је могуће и под посебном управом. За њих треба да се установи петоразредни систем.

Уз овако уређену помоћну школу треба да има један предњи степен или забавиште, а по свршетку трогодишњи течај понављања или продужива школа; похађање исте да је обавезно.

У већим местима треба да се установе осим помоћних школа и поједини помоћни разреди на периферији вароши за децу која даље станују, а оваки разреди да потпадију под управу помоћне школе.

На помоћне школе и њихове продужке течајеве, треба да се постављају гдегод је могуће стручно спремни учитељи за тај посао, а у забавишта да се постављају забавиље.

Уз сваку помоћну школу треба да има врт, у којима ће радити ученици што им се додели.

Уз сваку таку школу треба да има када за купање ради одржавања деце чистоте, нарочито се има пазити на негу уста и зуба. За уређење купатила треба посебно осмислити.

Све помоћне школе треба да имају нарочите лечишце.

Уз сваку таку школу треба да су удеилене просторије где ће ученици моћи остати преко

понеде. Овде би ученици једи а и иначе остали у слободно школско време.

За унапређење оваког помоћног школства у једној провинцији, треба да се установи место стручног школског надзорника, који би сваке године, сваку школу надгледао а учитеље свију таких школа годишње у конференцију сазивао.

Ове је резолуције поднео поменутом конгресу Börs, варошки школски надзорник у Грацу.

Забавиште и школа. На првој аустријској скупштини забавиља, одржаној у Бечу ове године, усвојене су у питању везе забавишта и школе ове резолуције, што их је поднела Берт Јакш:

Забавиште и школа су ступњеви једног великог васпитног уређења; по томе је њихова органска веза природан захтев, који није само оправдан, него и изведљив. Извађање оваке везе треба да се напред има у виду код сваке нове градње школских зграда, те да се спреми и што за забавиште треба.

Највиша школска власт треба путем наредбе да установи, да и забавиље имају место и глас у учитељским зборовима. У месним, ереским и окружним конференцијама имају се расправљати педагошка питања о забавишту. Занимања деце у забавишту треба да се и у школску наставу узму и на свима наставним степенима развијају у смислу радног принципа.

Ради спровођања ових захтева потребне су реформе у образовању забавиља и у образовању учитељских приправника. Уз то је потребно да школске власти раде на томе, да се у учитељским школама нарочита пажња обрати на педагогију и психологију децег доба, а за та овакања препоручују се као забавишта врло добра места за овакања.

Шта помаже успеху у школској настави? Успеху у школској настави помаже нормално школско уређење, добар наставни план, савестан и спреман учитељ, који уме извести наставни план, темелном предпременом, смисленим употребом времена, природним наставним поступком, буђењем интересовања и тиме стварањем расположења за учење и жудње за знањем и образовањем моћи воље и делања; Сигурним постављањем основних елемената и понављањем истих. Споразумним заједничким делањем учитеља са својим претпостављенима који морају увек бити стручњаци.

Добрим односом између школе и општине, у којем општина настоји око унапређења школе и потпомаже је потребним средствима.

Али успех школског рада је често у питању и крај све савесности учитељеве, ако су разреди препуни, неуредно похађање школе, занемареност и неуређење зграда, распуштеност и нестарање родитељско о деци, недовољно старање за потреба учила, неразумијевање и пакост људи.

Питање у настави. Један нарочити облик учења у настави је дијалогички. Настава у питањима је успешна, ако учитељ ставља правилна питања и тражи за њих правилне одговоре.

Питање треба да је што краће и просто. Учитељ мора имати у виду при стављању питања, децу моћ појимања и говора. При питањима у настави треба пазити, на логичност и с планом развијање предмета.

При питањима учитељ се не сме завести погрешним одговорима деце и непотребним закључањем и изостављањем.

Учитељство.

Уређење учитељских плаћа у Босни и Херцеговини. Сабор Босне и Херцеговине у својој XII. сједници од 16. новембра 1912. г. по нов. кал. прихватио је владину учитељску законску основу, — према промјенама, које је усвојио просвјетни саборски одбор.

Законска основа садржи 40 §, те ћу овдје навести најглавније из њих, што ће драгим заинтересовани читатељ нашој „Школској Гласници“.

Тако § 4. вели, да се особе, које немају испит зрелости не смију употребљавати као наставници у народним основним школама. Оно је сасвим оправдано, да се не би и овдје догодило, као што се сада догађа у Хрватској и Славонији, гдје ради оскудице у учитељима постављају се на та мјеста људи са врло сумњивом спремом, а још сумњивијом прошлостју. Што је још горе такви су „наставници“ наједначени у плаћи са свршеним учитељским приправницима, јер једни и други примају 50 К мјесечне „награде“ и то у назад. Зар то није страшно? У Босни се то неће моћи никада догодити.

§ 6. одређује, да упражњена учитељска

мјеста попуњује земаљска влада, па се према тому неће догодити, да ради учитељеве болести, какви вајни школски одбор под предједиштвом жалосног свештеника, болесног учитеља тјера и заповиједа му, да им још окречи школу, јер да ће они за 15 дана тражити себи другог учитеља. (Цркв. школ. одбор у Палачковцима, број 17. „Школ. Гласника“, страна 307.) Тому ће сунце синути, који ће доћи за учитеља таквим људима, као што су ти одборници, те који ће просвјету ширити уз тако „личног“ српског свештеника, као што је предједник горњег одбора!

Наставници народних основних школа су јавни чиновници. (§ 8.)

§ 9. дијели наставнике народних основних школа у ове категорије:

- а) најмјесни учитељи;
- б) учитељи III. разреда;
- в) „ „ „ II. „
- г) „ „ „ I. „

Из ниже се категорије напредује у вишу аутоматски без молбе иза сваких 12 година. Најмјесни учитељи примају 1200 К годишње адјутума, а кад после једне године дава положи испит одослободјења добијају 1400 К годишње и то од 1. јула односно 1. јануара, који први дође иза положеног испита. — Плаћа за наставнике народних основних школа износи 1400 К годишње. (§ 15.)

Учитељству припадају периодичне повишине плаће, које се у мјесечном рачунају и то: 4 по 200 К и 4 по 300 К. Првих 6 доплата је по 4 године, а 2 задња по 3 године службе. (§ 16.)

Наставницима народних школа, који па Аустро-Угарске монархије буду припадници у босан-херц. земаљ. школску службу, урочување се у мјесечну све проведено вријеме у учитељској служби, али у доплатак на молбу највише пет година дотадашњег службовања. (§ 19.)

Осим редовне плаће припада учитељима и мјесни доплатак и то:

- 1. учитељима III. разреда 550 К годишње;
- 2. „ „ II. „ 700 „ „
- 3. „ „ I. „ 850 „ „

Од тога се доплата одузима оним наставницима, који уживају стан 60%. Стан мора имати двије простране собе са кухињом, смочницом и дрварином. (§ 25.)

При премјештајима и другим службеним

путовањима припадају учитељству путни трошкови и дневнице, као и другим чиновницима XII. (најм. учит.), XI. (учит. III. р.), X. (учит. II.) и IX. (учит. I. р.) дневног разреда. (§ 27.)

Мировине, приноси за васпитање дјете и погребни трошкови, вриједиће за удовице и сирочад учитеља прописи који буду увијек вриједили и за остале босан-херцег. земаљске чиновнике. (§ 32.)

Послије навршене 35. године службе или 55. године живота не може се напредовати ни у вишу категорију службе ни у виши степен плаће.

Наставници се не смију примати каквог узгредног занимања, које не одговара угледу њихова звања. Шта би на ово рекли они мрачњаци, који подигоше лакеје године онолику вичу, што Срп. Народ. Прив. Сабор у Карловцима ослободи учитеље од бесплатног прив. појања, које ни мало не одговара њихову тешком, али узвишеном звању?

Саборски просвјетни одбор је предлагао за темељну учитељску плаћу 1600 К, чему се није противила ни влада, али на то није пристало министарство, те се од тога морало одустати, да се не би можда тиме осујетила сама санкција тога закона.

Како се из наведенога види доста се успјело према Хрватској и Славонији, те Угарској.

Последња плаћа босан-херцег. учитеља, према овом закону, износиће након 32 год. и 4 мјесеца службе 4250 К, а са 35 година иде у пензију са платом од 3885 К годишње.

За све ово zaloжила се како земаљска влада, тако и сабор, што је за похвалу, тим више, што су биле велике сметње, које је правила како угарска тако и аустријска влада тој учит. закон. основи, те је требало прије свега те сметње уклопити, да онда изградити предиспозицију. Учитељство Босне и Херцеговине се пада, да ће 1. јануара 1913. почети дивати своје плаће по овој новој законској основи.

Б. — 25. новембра 1912.

Љ.

Практичне обраде.

ОГЛЕД ИЗ КАТИХЕЗА ЗА IV. РАЗРЕД ОСНОВНИХ ШКОЛА.

12. КАТИХЕЗА.

О МОЛИТВИ.

(Наставак.)

Припрема. — Ми знамо, да ћемо тако показати пред другима да Бога поштујемо, ако се Богу молимо. Људи су се од увек молили Богу. Али треба знати, како се ваља Богу молити. Истина је да није тешко молити се Богу. Богу је лакше молити се, него земаљским властима, код којих је човек са својом молбом толиким непријатностима изложен. Али баш зато, што је тако лако Богу се молити, људи често пута заборављају на то, како се треба Богу право и истинито молити. Јер знајте, да је неправилна молитва штетнија, него да се Богу и не молимо.

Сврха. — Зато ћемо данас учити о молитви, да би смо дознали, како се треба Богу молити.

I. Излагање — II. Тумачење.

1. (Шта хоћемо, када се молимо?) — Сехате ли се, децо, како су се Израћани напатили, док су били у Египту? Шта су они морали да претрпе у тој земљи?... Али они зато нису кљонули, него су се чврсто надали у Бога. Они су му се топло молили, да их избави из те земље патњи. А Бог је саслушао њихове молитве и рече: „Ја ћу да изведем овај народ из руку мисрских и да га изведем из ове земље у земљу обећану“. А када је Фараон пустио Израћанце, показао се, што их је пустио, те је послао војску у потеру да би их вратила. Али Мојсеје уз Божју помоћ раствори море тако, да се указала сува земља. Израћанци се задивили величини и сили Божијој, која се ту показала и славине и славили име Његово, који им тако јасно показа своју силу и помоћ. „Десница твоја, Господе, прослави се у сили, десница твоја, Господе, сатр непријатеља“ — тако су они славили Бога. А када су прешли преко мора и када се подави Фараонова војска, Израћанци падоше на колена и овако захвалише Богу: „Хвала ти Господе, што си показао милост твоју на народу своме, који си га избавио и сигурно га водиш у земљу обећану!“ Израћанци су славили Бога због његове силе и моћи, захвалили

Највише врлине васпитаче су: Поверење, трпеливост и справедљивост. Најгоре пак: Неповељење, прјавост, освета. Л. Волф.

Учитељи су били теолози, они морају постати леканици. Били су моралисте, морају постати психолози. Л. Волф.

су му, што их је забавио роштва и молили су га, да их уведу у обећану земљу. *Када се молимо хоћемо или Бога да славимо или да му се захваљимо или да да од њега нешто молимо.*

2. (Како се треба молити?) — Али, како су се Израјљаци Богу молили? Они су пали на колена и е највећом побожношћу дадоше хвалу Господу своме. Разуме се, да они за време молитве нису ни на што друго мислили, него само на Бога. Они су овако говорили: „Ко је као ти силап, Господе, ко је као ти славан у светости и способан да чини чудеса?“ Видите ли, како су Израјљаци били смирани и осећали, да су пред великим и силним Богом слаби и недостојни? Они су се молили Богу са дубоком надом, да ће им он испунити жељу. И одиста он их је извео из проклето земље египатске. Жалити се мора, што се нису увек тако чврсто надали у Бога, него су се у пустињи често буњили против њега. Они нису били у својој молитви доста постојани, јер им Бог није одмах по изласку из Египта дао обећану земљу. Зато су после и морали четрдесет година да се пате у пустињи. *Молити се треба: 1., побожно, па да ни на што друго не мислимо, 2., смирено, па да осећамо да смо пред Богом слаби и недостојни, 3., са надом да ћемо добити оно, што жељимо, и 4., постојано и увек, ако нам Бог и не да оно, што молимо.* (П. 198.)

3. (Шта треба од Бога молити?) — Израјљаци су се молили Богу да их изведе из роштва египатскога, али зашто? Толико већ знате, да им у Египту живот беше у опасности: телу је њихову претила смрт од силнога рада, а и личину су им убијали. Али и души њиховој је требало помоћи. Јер Египћани нису веровали у једнога Бога као Израјљаци, него у лажне богове. Ко зна, да их не би Египћани најпосле и због вере им нападали? Требало је дакле да се Израјљаци спасу и да им се даде обећана земља, у којој би нашли оно, што је телу и души њиховој потребно. Телу потребну храну, а души мирно поштовање закона Божијег. Ето то су Израјљаци од Бога молили. *Од Бога треба само оно молити, што је за наше тело и душу потребно.* (П. 199.)

4. (Када нам Бог не да оно, што од Њега молимо?) — Ми смо чули, како

су се Израјљаци Богу молили. Али како се многа деца моле Богу?... Многа се деца за време молитве не владају, како би требало. Или не прекрсти руке или не погну побожно своју главу, да би и тиме изразила да за време молитве само на Бога мисле. Да су се Израјљаци тако молили Богу, Бог их по свој прилици не би саслушао. Сваки православни хришћанин пре него што би читао ма коју молитву, прво ће се побожно прекрстити.

Ако се поред тога молимо Богу да нам даде оно, што је нашем телу и души потребно, Бог ће нам молитву испунити. *Бог нам не да оно, што од Њега молимо: 1., када се не молимо као што треба, и 2., када оно, што молимо није нам потребно.* (П. 200.)

5. (Где се можемо молити?) — Израјљаци су се у Египту молили пред ведрим небом за време рада, код куће за време одмора. Када су касније дошли у обећану земљу, изградили су диван храм, па су се у њему Богу молили. И ми хришћани можемо се Богу молити свуда и на свакоме месту код куће пред иконом нашега крснога имена, у пољу пред часним крстом и крстом, на суку и на води. Али најприкладније место за молитву јесте св. храм, јер нам ту ништа не може сметати. Ту смо ми, у дому Господњем најближе Богу, у њему су св. иконе, које нам у молитви помажу, у њему се свршава највећа бескрвна жртва: св. тајна јевхаристије. *Молити се можемо на сваком месту, али је најбоље молити се у цркви.* (П. 201.)

6. (Када се треба молити?) — Св. апостол Павле каже: „Ако ли једете, ако ли пијете, ако ли друго што чините, све у славу Божију чините.“ (1. Кор. 10. 31.) Православни хришћанин дакле треба што чешће да се Богу моли.

За нас је доста, ако се молимо онда, када је то св. црква нарочито одредила. *Молити се треба у јутру и у вече, пре и после јела, у невољи и у искушењу и неслази и празником.* (П. 202.)

Скупљање. — Животиње се никада Богу не моле. Оне то и не могу, јер немају ума, ни слободне воље. Ако се дакле човек, који тога има, не моли Богу, онда он личи на животињу. — Шта хоћемо, када се молимо?... Како се треба молити?... Шта треба од Бога молити?... Када нам Бог не да оно, што од

њего молимо?... Где се можемо молити?... Када се треба молити?...

III. Примера.

1. Често се пута ко од наших милих и драгих разболн. Да ли сте се тада, децо, обратили Богу у молитви?... Да ли сте се молили Богу да поврати здравље вашем оцу, матери, брату и сестрици, ако су болесни били?... Па ако је милостиви Бог саслушао вашу молитву, да ли сте га славили и захваљивали на његовој доброти?... Често пута лекари губе сваку наду да ће болесник оздравити, али се тада не сме заборавити највећи лекар, који увек може помоћи, а то је драги Бог.

2. Има деце, која за време молитве гледају кроз прозор. У цркви, где стоје пред самим Богом, непристојно се понашају, гуркају се и смеју. Али таква деца својим понашањем у цркви товаре себи још више греха за врат. Друга се деца расрде, кад им Бог одма не испуни молитву. Дете је болесно и оно се моли Богу да му врати здравље. Али болест дуго траје. Тада не треба ни пошто очајавати, него и даље се Богу молити и оставити му, да он реши нашу судбину.

3. Наши стари нису започињали никакав важнији посао, а да се пре тога не помолу Богу или да се бар не прекрсте. На жалост давас се на то слабо пази. Али често говоримо: „Ово или оно ћу сутра урадити“, а заборавимо да додамо: „ако Бог да“. Слушајте, шта нам о томе св. ап. Јаков говори: „Слушајте ви, који говорите, данас или сутра поћи ћемо у овај или овај град и седећемо онде једну годину и трговаћемо и добиваћемо. Ви, који не знате, шта ће бити сутра. Јер шта је ваш живот? Он је пара, који за мало траје и по том нестаје. Место да говорите: „Ако Господ хтедбуди и живи будемо, учини ћемо ово или оно.“ (Јак. 4. 13-14.)

15. КАТИХЕЗА.

О поштовању светих.

Припрема. — Прва заповест Божија вели: Ја сам Господ Бог твој, ... немој имати других богова осим мене! Бог нам овим речима заповеда, да само у Њега верујемо, од Њега се надамо, Њега љубимо и Њега поштујемо. Али ви знате да ми поштујемо и светитеље, као Св. Саву, Св. Николу, Св. Ђурђа и др. Но да се поштовање светих не противи првој заповести Божијој?...

Сврха. — Данас ћу да вам говорим о поштовању светих. Ми Срби поштујемо св. Саву, али зашто?

I. Излагање.

Св. Сава је најмлађи син српскога великога жупана Стефана Немање. Крштено му име беше Растко. Родио се 1175. г. Растко је још као мало дете заволео свети живот и док су његова браћа Вукан и Стефан мислили о лову и јуначким играма, докле је Растко мислио о књици и снивао о светоме манастирском животу. Био је рођен за земаљску круну, али је он жудно да задобије небесну круну.

Било му је тек седамнаест година, када су неки калуђери из св. горе Атонске дошли на двор Стефана Немање, да купе милостињу за свој манастир. Растко је с великом насладом саслушао њихово причање о манастирском животу, па се тајно договори с калуђерима да одбегне с њима у св. Гору. Срећно им пође то за руком и када су очеви војници дошли у св. Гору да врате Растка кући, Растка више не беше, јер је пострижен за монаха и добио име Сава.

Сава је живео у једном руском манастиру. Он је смислио да у св. Гори подигне српски манастир. Писао је оцу, Стефану Немањи, нека преда свој престо сину Стефану, а сам нека дође да проведе своје старе дане у побожном животу. Стефан га послуша, прими на себе монашки чин и добије име Симеон. Сава и отац му Симеон саградиле дивни српски манастир Хиландар или Вилиндар, као што се у нашим песмама каже, јер је био леп као да су га виле саградиле. Сава је довео у Хиландар српске калуђере, који су написали многе књиге. 1199. умре Симеон и Сава га сахрањи у Хиландару.

Док је Сава мирно радио на томе, да што више књига напише ради поуке српском народу, докле се браћа му Стефан и Вукан завадише. Вукан, најстарији брат, није био задовољан, што је Стефан, који је био млађи од њега, добио од оца жупански престо, те се побуни против Стефана и абаци га с престола. Сава је увидео, да ће из те свађе два брата највише користити лавући непријатељи Српскога Народа, те је зато похитао у Србију да измири завађену браћу. Понео је са собом и тело оца Симеона, које се посветило, јер је мирисало као св. миро. Зато се он и зове св. Симеон Мироточиви.

Мучан је то био пут за св. Саву, али као што он вели: „Бог ми поможе и пресевета владицица Богородица, те сретно стигне у Србију, где је измирио завађену браћу. Св. Сава је подигао силне цркве у српској земљи и доводио је тамо свештенике и калуђере, који су уједно били и учитељи народни. Под мудрим настојањем св. Сава српска се земља оснажила, што није годило њезиним непријатељима Бугарима, Мађарима и Латинима, те су се сви против ње сложили. На те је опасности опет св. Сава спасао српски варод. Још је једно велико дело учинио св. Сава. Срби тада нису имали својега српскога архиепископа, него су грчке владице управљале српском црквом. Св. Сава је паговорио цариградскога патријарха, да даде српском народу Србина архиепископа. Св. Сава је био први српски архиепископ. Он, први српски архиепископ, крунисао је и великога жупана Стефана за првога српскога краља, који се зато прозва Стефан Првовењчани. После толикога благодетнога и светогора рада св. Сава је двапут био и у св. земљи. Када се други пут отуда враћао умре на путу у граду Трнову 14. јан. 1236. г. Његово свето тело пренесе синовац му, српски краљ Владислав у манастир Милешеву, где је оно цело и неповређено лежало све до 27. априла 1594. г., када га је Синан паша на Врачару код Београда сапало.

(Сиринџе се.)

Из праксе.

Говор у спомен краљици Јелисавети

6. (19.) новембра.

Драга децо!

Пре 14 година, кад се ви још ни родили нисте, догодило се један страхан догађај.

Наш краљ Његово Величанство Фрања Јосиф I. имао је необично добру жену, краљицу Јелисавету. Ту добру жену и краљицу, убио је пожем један неваљало човек. То се догодило 10. септембра и 1898. год. у пола један сат после подне.

Краљица Јелисавета била је целог свог живота добра срца, добре душе и чинила је добра на све стране где год је стигла.

Још као девојчица била је увек веселе нарави, послушна својим старијима. Иако су

краљевска деца привикнута да се баве највише по украшеним, скупоценим собама краљевских дворова, а и кад излазе у шетњу да се држе другог реда него остала деца, пак, краљица Јелисавета била је весело и живо дете, па ју је срце звукло да се поигра на зеленој ливади, да трчи за шареним лептирцима, да слуха у гутој шумској хладовини весело тичије певање.

Таким животом живила је док није дорасла да буде велика девојка. Већ као одрасла девојчица од 16 година била је необично лепа, мила и добра, те кад је била једном у гостима у Бечу са својом матером и сестром видео ју је тада наш краљ Н. В. Фрања Јосиф, који је тада био младић и тако му се допала, да ју је за кратко време исприсио и узео себи за жену и краљицу.

Сви народи који живе у домовини нашој Угарској и у царевини Аустрији, јако су се радовали, што су добили тако мило, тако лепо и добру краљицу. Но још већма су је завољели кад су упознали како је добра срца и честите душе.

Има небројено много прича о њој како је била добра или према деци, или према неком сиромашу, или болеснику, или рањенику, или и према самим животињама.

Ја ћу вам испричати о томе нешто: Једном се возила у лов поред реке Ракоша и опази једну слепу старицу која је ишла према једној провалији. Дете које је водило старицу задржало се на извору да се напије хладне воде. Кад краљица Јелисавета виде, да ће се старица омаћи у провалију, брже заустави коње и отрчи до старице, те је скрене на прави пут, сачека деча и укори га што је тако непажљив био те старицу саму оставио. Поклони старици неколико дузата и одвезе се даље.

Једном се шетала у Енглеској по морској обали и опази велику гомилу света, кад приђе ближе, дозна да је у мору пострадао неки носач. Кад се распитала за њега дозна, да има жену и ситну децу, који су остали смрћу његовом без хранитеља. Брже оде у стај тога носача и нађе његову жену и децу. Стане их тежити и обећа им помоћ у невољи, те им сутра пошаље по својој дворници 8.000 круна.

Једном приликом после неког рата, походио је у болници рањенике и опазио једног млађег рањеног војника. Пришла је к њему и тешила га је, а кад је сазнала жељу његову,

да би хтео да јави својој матери и сестрама где је, послала је парочитог гласника по његову матер и сестре и довела их рањенику да га обрадује. А кад је оздравио дала му је много поклона.

Много је таквих лепих успомена остало о њеним добрим делима. И као што је имала добро срце и честиту душу за странца сиромаха и невољника, тако је и у својој краљевској породици топлош мајчином љубављу водела своју милу децу и радовала се њиховој срећи и напретку.

Имала је две кћери Гизелу и Валерију и једног сина краљевића Рудолфа. Док су деца још мала била краљица је сво време проводила с њима. Најмилији су јој дани били кад је са својом децом била у којем дворцу међу бреговима или у шуми на пољском добру. Обично је била и тада с децом, док су деца учили, а називала је јаво на то, да деца слушају своје учитеље. Увек је тражила од своје деце, да су одана и захвална учитељима који деци добра чине, упућују их на добро и уче их свему што је лепо, добро и честито.

Но у том срећном животу помутила јој се радост кад јој је умро син краљевић Рудолф. Њен мили син јединац краљевић Рудолф умро је 18. јануара 1889. год. Од тога доба тешка је жалост притисла њену душу. Превелика туга показвала се касније за њених девет година њена живота. Она је од тада бивала тужна, невесела, клонила се света и тражила самоћу. У тој великој својој тузи никако се није могла утешити, те јој је здравље оронуло и она је морала ићи у крајеве где је поднебље благо и пријатно да ослањи своје здравље. Више је година тако проводила у разним крајевима и већ кад се доста опоравила, сви који су познавали добру краљицу, радовали су се да јој се здравље толико ослабило као да је сасвим оздравила.

Али једног дана, у време кад се бавила у вароши Женеви, у републици Швајцарској, изађе по подне око једног сата са једном дворничком и пође станицу паробродској да оде лађом у походе једној својој пријатељици. На путу ка паробродској станици сусретне је један неваљао, пуст младих родом Италијанац и забодје јој у прса оштро неко оруђе које је од неке турције начинио. Добра краљица

Јелисавета надахнула је после кратког времена, јер ју је тај аликвац у срце погодио.

Кад се рашчупало за њену смрт, по свом свету је тај глас сваког сивеселом и ожалостило, а пароди који живе у краљевини Угарској жалили су је и данас жале за њом, као за својом добром мајком.

Данас се светкује дан св. Јелисавете, а то је и именити дан, покојне добре краљице Јелисавете. Па за спомен тог тужног догађаја кад је погинула, јаша добра краљица, држи се сваке године помен на тај дан, а по свима школама говори се и прича деци о том тужном догађају и о добрим делима покојне добре краљице Јелисавете.

Сви добри људи и сва добра деца, сећају се њене честите душе и њених добрих дела, а сећајући се тога, треба да се угледамо на њу те да и ми будемо добри и честити, и милостиви срца према свакоме као што је она била.

А сећајући се њених добрих дела и њене мученичке смрти у којој је невинно страдала, рецимо сви: Нека је покој њеној доброј души! Слава доброј краљици Јелисавети!

Белешке.

Деоничари нове емисије учит. д. д. „Натошевић“ позивају се да уплате заостале рате за своје деонице. Шестарата је за старе деоничаре К 3-50 по једној деоници, а за нове К 4-50 по деоници.

„Српски учитељски конвикт“ у Новом Саду примио је у децембру о. г. од: г. Душана Капића, равн. учитеља у Нештину 30 К чланарине. — Од г. Спасоја Томића, учитеља у Шиду 10 К чланарине. — Од г. Станка Борича, учитеља у Медини 25 К чланарине.

Читуља. У Карловцу је преминуо 21. дец. 1912. год. умровљени управитељ учитељске школе Пећар Радуловић у 61. години живота. Пок. Радуловић рођен је у Томашевцу. Гимназију је учио у Карловцима и у Пожуну, а свеучилиште у Грацу и Прагу. Год. 1875. именован је за професора у срп. учит. школи у Карловцу, а идуге године постао управитељем те школе. Умровљен је 1902. г. Книжевни радови су му: Српска народна основна школа, Дидактика и Методика, Психологија,

Логика. Осим тога неколико приповедака које су изашле у „Јавору“ и „Летопису“. Био је члан Хрватског педагошког књижевног збора и члан књижевног одељења Матице Српске. Нека му је лака земља!

Ђачки календар. Књижара учит. д. д. „Натошевић“ у Нов. Саду, расладала је бесплатно свима учитељима ђачки календар „Натошевић“ и ђачки календар, а уз то извештај број ђачких календара да се разда добрим ђацима на дар. Молимо браћу учитеље да календаре поделе деци одмах како поштом стигну.

Госп. Др. Паја Р. Радосављевић доцент универзитета у Њујорку, бавиће се о идучем школском одмору у Европи, па ће сврнути и наше крајеве.

ПРЕТПЛАТНИЦИМА. Уз претпрошли број „Шк. Гл.“ разаслали смо свима дужницима листиће на којима смо означили колико ко дугује. Укупан дуг прелази знатно своту од 1000 К. Но врло их се мало одазвало тој опомени. Ми молимо да се бар сада на завршетку године сети сваки своје сталешке дужности и пошље заосталу претплату, те тако олакша положај овом једином листу, који се стара за унапређење наших сталешких интереса.

Админ. „ШК. ГЛАСНИКА“.

Давно било, сад се спомињало. „Српска Школа“ донаша ово: „Било је још 2. јануара 1908., кад је Велики Савет расписао најтежај за писање српске историје и земљописа. Према овоме најтежају требали су рукописи стигли Вел. Савету до 15. августа 1908. Колико смо извештени стигли су неки рукописи, који су дати на проучавање. То проучавање траје већ четири године, а удебница никада на светло. Знамо поуздано, да је један српски учитељ подио српску историју, која је прешла сву Боену и Херцеговину ради проучавања, али пошто мишљење стручњака у овој земљи није било довољно Вел. Савету, то је исту историју наводио послао на проучавање и Ст. Станојевићу у Београд. Како онда тако и данас. Историје нема, те нема. Ваљда се још проучава. Били знао ко рећи где је овај рукопис? Благо српској школи док се за њу овако брину! Ово спомињемо ради тога, да се не би заборавило.

Иста така процедура снашла је и књигу „Поступак у рачуној настави“, од М. Попаре. Књига је та препоручена од више школских власти као добар уџбеник, а Великом Са-

вету послата је на апробацију још пре две године, па никад ништа о њој, и ако је Вел. Савет десетак разних других књига већ за то време апробирао и одобрио.“

Педагошки музеј царице Александрије у Кијеву био је сечањем отворен 18. новембра о. г. Музеј ће служити члановима и гостима за даље педагошке студије. У њему је књижница и кабинети у којима осим разних учила има и разних збирки које ће се све употребити при изложбама. Осим тога има дворницу за 700 слушаца. Највише заслуге око оснивања овога музеја има председник кијевског „Педагошког Удружења“ А. Деревнићкиј.

Књижевни огласи.

ЗА СИРОЧАД КОСОВСКИХ ОСВЕТНИКА.

Од Нове Године (1913.) изашли ће из штампе две књиге „Својим дужницама“ (Сокотелки Символ). Приказ стогодишње борбе за ослобођење Срба у историјским и песничким сликама, са песмама, именитим српским певачима, епикама и дилетантским лозоршћинским дружиницама.

Дело има три велике слике: *Велики Петак* — Очајање (Слика на Карађорђевој устанци за ослобођење Србије), *Десет* — Српске Цвети (Почетак новог устанка за ослобођење и *Свасва Дан* — Апотеоза Петра Петровића П. Вегоша и Косовских Осветника (Слика из најновијег доба.)

Поједини већи делови овога дела проишле су већ кроз стручну критику и призивали су као добри. За „Српске Цвети“ међу осталим изречка је критика („Рад и именити Матице Српске“ год. 1902. II. Додатак, стр. 36. и 48.) ово: „Дел је моменат кад Љубица над децом, што снајају, слухти шта би све могло бити, а добра је карактеристика кад Штатарица на крсту ваљине да и њу и децу смисли, ако би дошло до тога да пада Турцима пасти шака“. — „Кроз често дело пролеђава родољубиви дах и особита топлина осећања. Сваки члан или слика јавно је занимљива, пуна дirljних сцена и родољубива заноса“. „Апотеоза П. П. Вегоша“ приказана је као епизод уз „Горски Вијенац“ у току 1902. год., где год је наше Српско Народно Позориште држало представе. О том приказу рекло је „Позориште“ 1902. XXVII бр. 17.: „Још стојећи под утиском приказа „Горског Вијенца“, публици је са истим одушевљењем саслушала и прекрасни епизод и апотеозу“; „Застава“ 1902. бр. 22.: „Апотеоза претрпала је ова све то врло угодно — духовно замишљена, па и изведена“. „Врагник“ — завршено је апотеозом Његошу, коју је врло лепо сликао“ — и т. д.

Велика мисао, која је ове године ујединила Српство на Балкану, и велика прилика, да је 1813. пала Карађорђева Нова (Мала) Српска под Турке, а 1913. дочекала, ако Бог да, ускресу Стару (Велику) Србију, те како је 1813. год. рођен и највећи песник српске слободе, Петар Петровић П. Вегоша, па се 1913. год. напунило сто година и од његова рођења — даде су ми идеју о великој свесрпској „Стогодишници“, у којој су горње слике својене у идеалну целину.

Дело сам посветило Косовским Осветницима, а сав чист приход намењујем као помоћ сирочади и породицама потпуних Србацаца и Провоградца „за крст чаше и слободу азијну“.

С погледом на ту племениту сарху делу је цена 2 К [је поштарина, ако се шаље у претплату, 2-20 К, а ако се наручи уз наплату (per Nachnahme) 2-50 К].

Да бих знао, у колико примерака да одштапам књигу, молим, да ми се претплатници до Божића јаве: или нека пошаљу 2-20 К поводом упутницом, или нека допштом картон јаве, да желе, да им се књига пошаље уз наплату (per Nachnahme), кад знаће. У оба случаја нека се тачно назови адреса, на коју да се пошаље књига.

Имена претплатника као прилагача штампаће се на крају књиге.

С поштовањем

Проф. Јован Живојновић.

Угарска, Ујвидек.

Novi Sad, Lázár u. 21. a.

ПОЗИВ НА ПРЕТПЛАТУ.

Год. 1913. изаћи ће шест књига *Летописа Матице Српске* (књ. 291, 292, 293, 294, 295, 296), свака ће имати око 7 табака (свега 42 табака). Осим тога ће изаћи 44. и 45. *Књига Матице Српске* (чланци историјске садржине).

Цена је *Летопису* за ову годину

За Аустро-Угарску К 6—

За Србију, Црну Гору и остале земље . . . 8—

Цена је 44. и 45. *Књизи Матице Српске*

уједно К 3—

За шишемство 4—

Претплата се шаље **Благаяници Матице Српске, Нови Сад (Ujvidek, Hongrie).**

За Србију прима претплату **књижевница С. В. Цвијановића (Београд, Кнез-Михајлова ул. 16).**

ЖУРНАЛЪ „ЗАПАДНО-РУССКАЯ НАЧАЛЬНАЯ ШКОЛА“

въ наступающемъ году будетъ выходить въ свѣтъ ежемѣсячно кнѣжками по слѣдующей программѣ:

1. Правительственныя распоряженія и разъясненія, относящіяся къ школьному дѣлу, а равно распоряженія епархіальныхъ учили-

щныхъ совѣтовъ и отчеты о состояніи церковно-приходскихъ школъ епархіи юго-западнаго и сѣверо-западнаго края.

2. Статьи общаго педагогическаго характера, относящіяся преимущественно къ предметамъ курса начальныхъ и учительскихъ школъ.

3. Статьи практическаго характера по методикѣ предметовъ начальныхъ и учительскихъ школъ.

4. Статьи, касающіяся школьной и внѣ-школьной дѣятельности учителя. Школьные дѣтоты.

5. Внутренняя жизнь школы. Очерки и рассказы изъ школьной жизни. (Школьная дисциплина. Школьные праздники. Практическое участіе учащихся въ богослуженіи. Паломничество. Различныя способы и приемы умственнаго и физическаго развитія дѣтей. Школьная и воспитательная занятія и игры).

6. Дополнительныя занятія въ школахъ по ремесламъ и рукодѣлю. Образованіе школьные сады, огороды, пасѣки и др. сельско-хозяйственныя занятія.

7. Внѣшкольное народное образованіе. Народныя чтенія и собесѣдованія. Школьныя народныя библіотеки и читальни. Вечерніе и воскресные классы для взрослыхъ.

8. Обзоръ дѣятельности земствъ по народному образованію. Статистическія свѣдѣнія объ училищахъ Министерства Народнаго Просвѣщенія.

9. Обзоръ педагогической литературы.

10. Критика и библиографія. Отзыви о наиболѣе замѣчательныхъ произведеніяхъ русской и иностранной литературы, имѣющихъ общественное и воспитательное значеніе.

Редакція журнала находится въ **Кіевѣ** при Кіевскомъ Епархіальномъ Училищномъ Совѣтѣ. Ответственнымъ редакторомъ состоитъ Предсѣдатель Кіевского Епархіальнаго Училищнаго Совѣта.

Подписная цѣна три рубля.

40 №№
въ годъ и
3 безплатн.
приложенія

ОТКРЫТА ПОДПИСКА на 1913 г.

на ЕЖЕНЕДѢЛЬНЫЙ профессиональный и общественно-педагогический журналъ

Москва.
VIII годъ
изданія

„НАРОДНЫЙ УЧИТЕЛЬ“

Съ 1912 г. журналъ выходитъ ЕЖЕНЕДѢЛЬНО, кромѣ лѣтнихъ мѣсяцевъ.

Въ журналъ участвуютъ **видные дѣятели** по народному образованію.

Всюду собиравшіе корреспонденты. Живая связь съ народнымъ учительствомъ и земскими дѣятелями. Разнообразныя иллюстраціи.

ШКОЛСКИ ГЛАСНИК

ЛИСТ ЗА ШКОЛУ И УЧИТЕЉЕ

ОРГАН СРПСКОГ НАРОДНОГ УЧИТЕЉСТВА У КАРЛОВАЧКОЈ МИТРОПОЛИИ

Бр. 20.

У Новом Саду, 30. децембра 1912.

Год. V.

САДРЖАЈ: Предлог за закон о побољшању учитељских плаћа. — Наш народ и његова просвета. — Прошлост и садашњост експерименталне психологије. — Воља и навике. — Школа и настава: Чиме ће учитељ помоћи уредно похађање школе. — Преоптерећеност у школи. — Учитељство: Учитељски оборони. — Практичне обраде: Оглед на катихеза за IV. разред. — На праксе: Понашање у настави. — Употреба слика у настави. Бележке.

Предлог за закон о побољшању учитељских плаћа.

Ових дана, поднео је г. министар просвете држав. сабору у Будимпешти горњи предлог, из кога износимо неколико главнијих параграфа, да знамо шта нам се спрема.

Непотребно је свако коментарисање, јер §§, а и табела о плаћи и станарини, говоре сами.

3. §. (II. став.)

Плаћа, која је предвиђена овим законом, ступа у снагу на место оне из закона од 1907. XXVIII. з. чл.

4. §. (II. став.)

Учитељска станарина, са обзиром на место службовања, према закону од 1908. г. §. 7. подељена је на 7 разреда.

Ови разреди, другачије се примењују код државних, а другачије код нас и опшних учитеља.

Државним учитељима, диже се и станарина промакнућем у већу платежну класу тако, да они од 240 K најмањег разреда могу дотерати до 400 K, односно од 600 K до 900 K, доким вероисповедни учитељи имају једном за свагда, најмању станарину од 240 K, и највећу од 600 K.

Станарина вероисповедних учитеља, одређена је овако:

I. разред = 600 K.

II. " = 540 "

III. разред = 480 "

IV. " = 420 "

V. " = 360 "

VI. " = 300 "

VII. " = 240 " и, тако остаје без обзира, био учитељ код почетне

плате, или последње, т. ј. I. класе.

Код вероисповедних учитеља, одређује класификација места у ком служи, по разредима а код државних, плаћевна класа, коју ужива.

10. §. **Услов за промакнуће у поједине плаћевне разrede**, темели се на оцени рада и учитељеве особе.

Оцене изриче и установљава држав. школ. надзорник, за оцену рада са: „одличан“, — „задовољавајући“, или „недовољан“, а за морално „поведеније“: „примеран“, „исправан“ (одговарајући) и „неисправан“ (не одговарајући) и тако даље.

О овоме, биће издата посебна уредба, као што г. министар у образложењу објави. **Да смо весели!**

11. §. **Оцене**. Вероисповедне учитеље, сем државних надзорника, према дотичним одредбама, а у смислу 10 §-а овог закона, оцењују и вероисповедне власти издржаваоца школа.

Државни надзорник, извештава ове

о оцени учитеља писменим путем и поверљиво, а ове њега исто тако.

У случају да се оцене државних надзорника и вероисповедних власти не подударају, па ако ни једна оцена не гласи: „недовољно“, или „неисправан“, — рад учитељев има се сматрати довољним (задовољавајућим), а „поведеније му“ — исправним.

16. §. Учитељев стан има се састојати „бар“ из 2 собе, кухиње, коморе и најпотребнијих споредних стаја.

Онде, где издржавалац школе имаде сходно (одговарајуће) некретно имање, има учитељ $\frac{1}{4}$ јутра за врт, а ако нема врта, — 20 К накнаде.

18. §. Награда за наставу у шегртској и привреднопоновној школи, не може се урачунати у берива, овим законским одређењем.

20. §. Ограничавање берива, може се догодити на основу правоваљане истражне пресуде.

21. §. (П. став.) Закон овај ступа у крепост, 1. јануара, 1913., а завршити се мора до 31. дец.

24. §. Канторска — појачка дужност. Ако вероисповедни учитељ, (ми дао Бог вршимо сви*) у смислу закона од 1868. г. XXXVIII. з. чл. §. 141. врши канторску — појачку дужност, па, ако му је плата мања од 1000 К, има се учитељска и појачка плата до 1000 К уједно, сматрати учитељском платом. § тај, образложен је овако: „Предлог тај, садржава корист по канторе-појке учитеље, што се пристojба за канторство, из месних извора, може урачунати у учитељску плату, највише до 1000 К. те тако онај део те пристojбе, који се не употреби за допуну учитељ. плаће, као чисто канторска награда, нема утецаја на повишеније плаће.

У осталом ова одредба, јесте преиначење одредбе закона 1907. XXVII. зак. чл. 11. §., у колико у место основне плате и нетогод. доплатака, ступа у живот, једнолика (опћа — једнака) плата.

Следени пример, расветлиће примену тога §-а.

Неки учитељ, према овоме закону, ужива 2000 К. год. плате.

Месни приходи су му:

учитељ. плата:	800 К.
канторска „	600 К. т. ј.
укупно:	1100 К.

Од канторске плате дакле, може се само 200 К. урачунати у допуну плате, а осталих 400 К. преостају као сасвим посебна награда за појачко-канторску дужност, или се плата та одређује на 1000 К. а 1000 К. добија опћина од државе као припомоћ.

Јасно је, да се од канторске појачке плате, може само 200 К. узети као допуну плате, али ко гарантује, да ће цркв. опћине након упражњења места да ти и новом учитељу пређашњу награду? Ми Срби учитељи, ретко где и имамо плате за тај посао, кога нам још пре 100 година натоварише, а као што се види, и овај најновији закон. предлог не изриче ни једним словцем, да се учитељу мора одредити посебна награда за ту дужност, или бар да каже: „учитељ није обавезан вршити ту дужност, ма да хиладу хилада оправданих приговора, говоре за ослобођење учитељства од те дужности. Како § тај овога предлога, губи из вида нас Србе учитеље, јер вели: „где учитељ врши дужност кант.“, — то држим, да би сад у овај мах, ваљало из нова почети акцију у корист потврде ц. саборских нам закључака бар у колико се односе на вршење црквено-појачких нам дужности.

30. §. Закон овај ступа у крепост од 1. јан. 1913. а виш крепости стављају се. прва 4. става 2. 3. и 4. §-а. а I. и последњи ставови 11. и 12. §-а. II. став 34. §-а из закона од 1907. г. XXVII. зак. чл., а тачка с., истог закона, §. 22. замењује се тачком с., овога, која гласи: с., ускраћење промакнућа у плаћение разреде, односно ускраћење на извесно време, бива само на одређено време и то не дуже од 2 године.

Све одредбе закона од 1907. год. XXVII. зак. чл. имају се примењивати у сагласности са овим законским одредбама.

А сад да видимо табелу о учитељским беривима.

* Само не у смислу наведеног закона, јер је у III. Уредби нема. Уреди „Шк. Гл.“

ТАБЕЛА УЧИТЕЉСКИХ ПЛАЋА ПРЕМА ОВОМ ПРЕДЛОГУ.

Година службовања	Државни учитељи			Државне учитељице			опш. и вероисп. учитељи			опш. и вероисп. учитељице		
	класа	ступань	свота К	класа	ступань	свота К	класа	ступань	свота К	класа	ступань	свота К
1.	III	Почетни ступань	1200	III	Почетни ступань	1200	III	Почетни ступань	1200	III	Почетни ступань	1200
2.			1200			1200			1200			1200
3.		3.	1400		3.	1400		3.	1400		3.	1400
4.			1400			1400			1400			1400
5.			1400			1400			1400			1400
6.		2.	1600		2.	1600		2.	1600		2.	1600
7.			1600			1600			1600			1600
8.		1.	1800		1.	1800		1.	1800		1.	1800
9.			1800			1800			1800			1800
10.			1800			1800			1800			1800
11.		3.	2000		3.	2000		3.	2000		3.	2000
12.			2000			2000			2000			2000
13.			2000			2000			2000			2000
14.	II	2.	2200	II	2.	2200	II	2.	2200	II	2.	2200
15.			2200			2200			2200			2200
16.		1.	2400		1.	2400		1.	2400		1.	2400
17.			2400			2400			2400			2400
18.			2400			2400			2400			2400
19.		3.	2600		3.	2600		3.	2600		3.	2600
20.			2600			2600			2600			2600
21.		2.	2800		2.	2800		2.	2800		2.	2800
22.			2800			2800			2800			2800
23.			2800			2800			2800			2800
24.		1.	3000		1.	3000		1.	3000		1.	3000
25.			3000			3000			3000			3000
26.	I	3.	3200	I	3.	3200	I	3.	3200	I	3.	3200
27.			3200			3200			3200			3200
28.			3200			3200			3200			3200
29.		2.	2900		2.	2900		2.	2900		2.	2900
30.			2900			2900			2900			2900
31.		1.	2600		1.	2600		1.	2600		1.	2600
32.			2600			2600			2600			2600
33.			2600			2600			2600			2600
34.		3.	2800		3.	2800		3.	2800		3.	2800
35.			2800			2800			2800			2800
36.		2.	3000		2.	3000		2.	3000		2.	3000
37.			3000			3000			3000			3000
38.			3000			3000			3000			3000
39.		1.	3200		1.	3200		1.	3200		1.	3200
40.			3200			3200			3200			3200

Према овој табели, јасно се види разлика у плаћама и времену уживања појединих ступњева, те и класа, међу општинским вероиспов. учитељством и учитељством државним.

Кад томе додамо још и то, да службовање има и на даље трајати 40 година, онда предлогом овим не можемо бити ни најмање умирени тим мање, што цјело боља плата у износу од 2400 К. стиже таман онда, кад човек до ижице изнурен, треба одмора.

Предлог овај пак, тек настанком 27. год. службовања дајету своту а тражи од учитеља, да је одличан и исправан и раденик и све друго.

Пошто је наше учитељство на жалост до данас толико неорганизовано, да је неспособно за буди какву акцију, то су сви изгледи, да ћемо пред тим, — по учитељску особу назадним и увредљивим, а по материјално му стање скроз очушским предлозима, — на просто погнути главе, те и на даље вући и трпети онај јарам, у кога нас упрегоме још пре 100 година, када су учитељи узимани из редова, протераних манастирских ђака, исслужених фрајтера, *бистријих* кабанчара и звонара.

Пошто је заказана епарх. учит. скупштина на прагу, ваљало би, да се што пре скупе све срески одбори, те у овој ствари да изнесу готове предлоге за рад око сузбијања овако назадних предлога, а за извојевање напреднијих и по учитељско материјално стање повољнијих законских одредаба.

Држим, да ни остали братски нам срески зборови ван Бачке, не би требали да седе скрштених руку.

Нарочите позиве у томе, нећемо сласти никоме, јер од тих силних позива и пискарања, већ се не видимо. Сваки на своју дужност ако нам је стало до бољитка.

Ето нам „Школ. Гласника“, преко кога се можемо споразумети, шта и како да радимо.

Све остало домовинско учитељство, листом устаје против ових предлога, —

хоћемо ли ми и на даље спавати ко послушно робље — зависи од нас самих.

Ж. Алексић,
зам. преде. с. збора.

Наш народ и његова просвета.

(Свршетак.)

Ни у једном сталежу нашем не влада такво расуло, као код нашег свештенства.

Млад свештеник дошао је у село слабодевен *правом*, које му даје црква и државни закони. Он је свестан свога лепог и изининог положаја у нашем друштву. Зна, да без њега, његове приволе, много што — шта не може бити. Зна, да је у сваком друштву штован и виђен. Зна, да се многи наши народни обичаји, који чине наш народ народом, у којима се испољава његова душа са свима особинама, не могу вршити без њега, „*шри-ста, без бога ништа!*“ Али је слабо упућен, колико у једном моменту, од једне речи, једнога чина, зависи његов углед, љубав народа према њему и т. д. слабо је упућен у врлине и мане нашега народа. Слабо је упућен у начин живљења и деловања у народу, којим би задобио љубав народа за себе, без које нема успеха у раду. Слабо је разабрао за душу народа, која поред свега незнања *осећа*, како трава расте. Слабо разабрава за невоље, које га теште. Слабо разабрава за *праву* и *лажну* приврженост те искреност сеоских мудријаша, који са сваким, на свој начин терају шегу, шалу, о којој он ни појма нема, а он им се, верујем, искрено поводи, а када види, куда су га одвели његови осећаји, да се никоме не замери, буде доцкан. Кога село узме на миндрос, нема лека. Свештеници и учитељи највише ради те непажње страдавају са својим угледом. Слабо је упућен на разне утицаје са стране и деловање елемената, који убијају у народу веру, морал, вредноћу, штедњу, па у начин упућивања народа у рад, привредним гранама, здрављу, задуживању и т. д.

Да. Младић је провео осам година у гимназији, у којој се мучно и патно са грчким и латинским. Туђу књижевност боље зна, или је бар више морао учити него своју. Слабо је читао о своме народу од Љубише, Аршинова, Дачића и других. А када је долазио и како у дотицај са народом? После је четири године у богословији. Када је и као богослов долазио у дотицај са народом? И како? О феријама у своме селу? Шта виде младе очи? Шта разабире млада душа? Читајте приче младих људи из доба своје младости, па ћете се уверити. Наши *стармлади* долазе из школа са запада. Зашто, знамо. Рећи ћете, наши богослови праве сада екскурзије. Били су у Атини, Русији и т. д. Ја бих волео, да пропутују најпре наше крајеве, упознају свој народ, па његове књижевнике, који су прозрели у душу народа, а после у иностранство, те ће боље сравнити нас и оне и знати шта ће и како ће каламити што је напредно па дуни нашега народа. Богослов се мора оженити да постане свештеник. Њихове младе душе гледају, у коме месту има боља партија за њих, што је сасвим природно и нема замерке.

И — нашао је себи друга, започио се, закопао се у село, и *о њему више нико не води бригу*. Кроз две године се мора јавити за испит, при првим функцијама његовим, сијне цео рад у богословији око његовог спремања за свештеника. Код великог броја видимо врло слабу спрему у самом обављању црквених функција, што је бар пред народом главно у њиховом позиву. А од прве службе, прве функције, зависи много и његов углед. После прве службе видим или весела и задовољна лица, а старе, добре бакице не могу да се нахвале „младога попе.“ Или видим кисела, изненађена, злобна, подругљива лица, која му знају до ситница прокритиковати глас, кађење, како је наместио појас, одежду и т. д. Већ тада омрзне село њега, он село, те од рада на просвећивању ни помена. Нађе себи изванатан круг сељана, те се на крају крајева изједначи с њима у навикама и говору.

Место да је повео село за собом, повео је оно њега. . . Како је служио, појао пре, тако и сада, јер од кога ће да научи боље? За оне је најбоље, који затекну старијег друга на парохији, који младима буду десна рука у свему, ако се слажу.

И свештенички је сталеж један од оних, на чијим леђима и онај надришфтица тежи да стекне себи популаритета у селу и вароши. Изађе ли свештеник пред народ са каквим својим праведним захтевом, молбом, ево њих надримудријаша, да омету молбу. Огорчен на такав поступак, повуче се од сваког јавног рада изван цркве јер — вели — зашто да се бори за такав народ, који њему ни у чему не излази на сусрет. Мислимо, да би требало радити противно. Развити живљи рад на просвећивању народа, е којим би умањили утицај тих надримудријаша, задобити би поверење народа, те би му се у многоме излазило на сусрет. Зато видимо многа наша села, у којима влада учмалост, мртвило, помрчина. . .

Село од 2—3.000 и више душа, нема никакве установе, преко којих би стајало у вези са светом. Место надметања у раду око просвећивања народа, настаје један страпан раздор, свађа и инат међу тако-званом сеоском интелигенцијом, у коју улази и многи свештеник, да из пете више и не изађе и да се у њој сасвим изгуби.

Познавали смо крајних младих свештеника. После извесног низа година, видимо у њему обична човека, без идеала, клонула. Сасвим природно. Село је учинило своје, а он није имао снаге, да се дигне над своје сељане, а нико није ни покушавао, да ту снагу — интелектуалну — у њему одржи и развија. . .

Наш свештенички сталеж као да без компаса лута по душевној површини нашега народа. Слабо је и дисциплиниран. Овome се не треба чудити. Нема готово никаквог јединства у његовом раду. Шта је томе узрок? *Свештенички сталеж код нас још није ни удружен, а како ли да је збринуо своју сирочад.* Шта чека једну свештеничку удовицу са

децом? Гледамо сви својим очима, као и учитељске удове и сирочад. Па језа човека хвата, када цркв. општина или нови свештеник гови из стана на улици удову свештеника са децом, а ова још не зна куда и камо? Велики је ово узрок за немар у народном просвећивању.

Једини је ваљда свештенички staleж, који нема центра, где би се састајао, стварао програм свога рада и на народном просвећивању, *давао полета млађима*. Колико вреде удружења, на чијим скупштинама беседе и држе предавања старији, спремији и искуснији, можемо рећи ми, који се налазимо у удружењима. Како се млађи у таквим удружењима даље образују. Надаље, члан удружења је приморао, да држи свој лист, да много чита, да се спрема, да може учествовати у расправи о каквом питању. Удружење спречава код неких ученика. Рећи ће когод: Ту су свештеничке исповеди! Знамо их сви. До подне служба, причест, после ручак и више ништа.

Без свога удружења, без својих скупштина, свештенички staleж у својој већини не ће никада бити оно у просвећивању нашега народа, што би требало да буде. Шта вреди само у каквом збору и договору (на политич. зборонима је врло лако. Ту можеш говорити оно, што си јуче читао у новинама) опробати своју душевну снагу, осетити колико вредиш у своме позиву, својој струци. На још међу равним ти друговима истог позива. Ту видиш, колико си испреднао од оних, који се не спремају даље, ништа не читају осим дневне, досадне више пута, политике. На како та околност осоколи млађе духове, даје полета.

Знамо ми сви, да није свако обдарен даром у говору, да је вешт говорник. Али се добрих говорника нађе у сваком staleжу. Не треба само бити тесногрудни завидан. Ваља имати на уму, да неколицина може подићи углед целом staleжу. *Те треба пуштати напред*. О црквеним славама треба одређивати такве да иду у поједина села и говоре. Ја сам слушао са мидном неке наше свештенике како вешто народу зборе и лете

мане. Па наше манастирске славе! Ту се скупи хиљаде нашега народа. Наша јерархија треба да води у евиденцији добре и спремне беседнике — свештенике, који добро познају живот нашега народа, његове мане, врлине и т. д. Такве треба слаати на те славе.

У удружењу би ваљало закључити, да сваки свештеник настоји, да се у сваком селу оснује земљорадничка задруга. И у њој може он развити благотворан рад. Одбор удружења, у коме би били најискуснији свештеници, одређивао би теме, о којима би према приликама, које се данас врло брзо мењају и искрсавају нове, ваљало говорити са амвона. Да осигурају своје породице, те да *без бриге* узмогну своју велику *доклоцу*, и *положај*, тако независан, употребити на просвећивање народа, те школеке воспитанике са учитељем после школовања, упућивати на разбојит живот.

Удружење би требало да даје директину свештенству о узимању учешћа у свима нашим јавним пословима и упућивати на разбојитост, да не штете сами свој углед, да буду у свима приликама *обазриви*, јер им је такав положај, те ће лакше моћи развијати свој рад на правом народном просвећивању. Стављати им на срце, да у народној школи гледају жижу, без које нема напретка у културном напретку нашега народа, а и огњенице за све врлине; а у учитељима да гледају најближу браћу, те да им не загорчавају рад, за оно мало лажи и пролазна популаритета или из неке умишљене супремације, јер народ на крају крајева увиди узрок бесплодне борбе једних против других, те у угледу, а после и у утицу губимо једни и други, те добијају маха лажни народни пријатељи.

Свештеници су наши вирилни чланови школских одбора, а у општ. школама негде и месни школски надзорници. Докле год трају установе школ. одбора и мес. школ. надзорника, додуше као преживелих установа, учитељство ће радо гледати у летима свештенике, али само оне, који потпомажу интересе на-

родне школе, просвете народне и учитеља. Узор оваким свештеницима је, што овде врло радо истичем, пришки прота, Васа *Николајевић*, који је од четрдесет година на овомо председник школ. одбора и месни школски надзорник и вада је, против сваког, који је намеравао да оштети интересе школе и учитељства, заступао ове, на и на штету свога популаритета код противника народне школе и просвете, те је наша школа могла мирно развијати свој рад и није имала трзавица ни — тужакана.

Има оваких свештеника и више. Али, има их на жалост доста и таквих, који се само ради тога примају месног школ. надзорништва, да на леђима незаштитених учитеља стичу мало популаритета у селу, ометајући га у раду и његове праведне молбе и захтеве. Омазоважавају га, извргавају подемеху његов рад, тужаканају га. Услед тога настају недогледни сукоби, који не служе за пример народу, да живи у слози и љубави, а најмање има ради на народном просвећивању. Има их — срећом мален број — који ће настојати да школи учитељу ма биде вредап као при, светао као сунце. Примере не ћемо навађати. Наравно, да ишу ни сви учитељи свештени. О нама ће бити говора у засебном поглављу.

Прег.

Стеван Радић.

ПРОШЛОСТ И САДАШЊОСТ ЕКСПЕРИМЕНТАЛНЕ ПСИХОЛОГИЈЕ.

Dr. phil. & paed. **Паја Р. Радосављевић** — Њујорк.

— Посвећујем брат Хрвату: **Жиги Чајковцу**, проф. у Загребу. —

(Сарајево.)

Највећи трибут експерименталној психологији платила је сјеверна Америка, нарочито Савезне Државе. Тај нови покрет подстрекала су два велика психолога: *Уиџел Џејмс* (James), (Harvard University) и *Љед* (Ladd), (Yale University), и то са својим предавањима о физиолошкој психологији. Још одличнију форму тога покрета дала је публикација Њевова дела: „Elements of Physiological Psycho-

logy“ (1887.). То се дело одмах популарисало; и за дуго беше једино пристуљачно дело информације о новој, експерименталној психологији, и његов карактер изванредно је утепао на развиће американске психологије. Проф Џејмс већ је почео да сабира материјал за лабораторијски рад. Први, официјално признати лабораторијски основан је (1883. г.) у John Hopkins University (у Балтимору); а оснивач му је чувени педагог: Др. *Г. Стенли Хол* (Hall), некадањи Вунтов ђак, а сада председник (доживотни ректор) и проф. психологије и педагоггије у Clark University (Worcester, Mass.) Године 1887. он је основао чувени часопис: „American Journal of Psychology“, који и данас излази. Године 1888. основана је прва професорска катедра за експерименталну психологију у Филаделфији (њу је добио Вунтов ђак: *Ретсл*.) Године 1893. основан је „Psychological Review“ (Cattell & Baldwin), а исте године угледа свијета и трећа психолошка публикација: „Studies from the Yale Psychological Laboratory“, коју је основао Вунтов ђак: Др. *Скрипчр*. Године 1890. публиковао је Џејмс своје велико психолошко дјело: „Principles of Psychology“ (у двије дебеле свеске), које је побудило ошће интересовање у американске публике. Од тог доба психолошка дјела текла су као из каквог кабла, и данас, ако је човјек рад да озбиљно прати психолошку књижевност Американаца, мора се ограничити само на једну област. Год. 1895. проф. *Сенфорд* (Sanford), публиковао је први дио својих упута за извађање елементарних експеримената („Laboratory Course in Experimental Psychology“). Мало затим (1897.) и *Скрипчр* изда своју: „New Psychology“, а за њиме долази читава поворка писаца експерименталниста *Стратон* (Stratton: „Experimental Psychology“), *Витмер* (Witmer: „Analytic Psychology“), *Тиченер* (Titchener: „Experimental Psychology“, у 4 дијела), *Џед* (Judd: „Psychology“), *Коклинс* (Calkins: „Psychology“), *Енџел* (Angel: „Psychology“), *Сисоор* (Seashore: „Course in experimental Psychology“) и т. д., да не спомињем силне монографије и чланке из области експерименталне психоло-

гije. Већина тих аутора образовани су у Европи.

Брзо развије експерименталне психологије у Америци изазвало је преко 80 психолошких лабораторија, од којих се некоји могу такмачити и са најбољим европским лабораторијама. (Сравни: *Delabarre*, *Les Laboratoires de Psychologie en Amerique*. у: „*Année Psychologique*“, 1894., I. св., 209. стр.). Највећи психолошки лабораторији налазе се у: *Harvard University* (директор Др. *Хуго Минстерберг*, *Münsterberg*) *Yale University* (*Џед*), *Cornell University* (*Тиченер*), *Columbia University* (*Вудворт*, *Woodworth*) и *Кетл*, *Cattell*), *New York University* (*Љо*, *Lough* и писац ових редова), *Chicago University* (*Енсел*), *Michigan University* (*Пилсбери*, *Pillsbury*), *Pennsylvania University* (*Витмер*), *Clark University* (*Сенфорд*), *Stanford University* (*Старкисен*), *Princeton University* (*Болдуин*, *Baldwin*), *Washington University* (*Свафт*, *Swift*), *Illinois University* (*Крон*, *Krohn*) и т. д. Мали психолошки лабораторији постоје скоро уз сваки колџ и учитељске школе. „*Bureau of Education*“ у Вашингтону имаде врло огроман психолошко-антрополошки лабораториј са својим специјалистом (Др. *Макдоналд*, *Mac Donald*) и многим асистентима. Постоји и нарочито друштво за експерименталну психологију, које своја извешта публикује у: „*Psychological Bulletin*“, кој издаје проф. *Џед*.

У *Канади* такође постоји добро уређен психолошки лабораториј, коме управљају: Др. *Кириман*, *Kirschmann* (Винтон ђак) и познати педолог Др. *Треси* (*Tracy*). У *Чиле* такође постоји такав завод, а управитељ му је *Немац*, Др. *Ман*. И *Јапан* има свој психолошки лабораториј у Токију (Др. *Мотора*), а експериментална настава недавно је почела и на пекињском универзитету (*Кина*). *Аустралија* такође има свој психолошки лабораторијум.

У *Мајарској* постоји само један такав завод, спојен са психијатријом, у Будимпешти. Директор му је Др. *П. Раншбург* (*Ranschburg*), а десна рука *Ласло Наг*.

А како је с нама *Јужнословенима*,

а нарочито с нама Србима и Хрватима? О експерименталној психологији и психолошким лабораторијама у браће Словенаца не знам ништа, а што се тиче браће Бугара, они већ куд и камо боље стоје. *Гинев*, *Зонев*, *Магнев*, *Пенчев*, *Гаџијеви* и многи други — све су то ђаци проф. Мојмана. Њиховом иницијативом неке године одржан је и први курс из експерименталне психологије. *Вонџе* браћа Бугари врло су агилни у новој науци и имају много пријевода и изворних дјела из експерименталне психологије да не говорим о експерименталној педагогији, која се тако лијепо његује у њих.

Наша најближа браћа на овом свијету: Хрвати такође се крећу у правцу нове науке. Хрв. педагошко-књижевни збор подухватио се издавати мог „*Увода у експерименталну психологију*“, и I. свеска је већ публикована (Загреб, 1908., стр. 314, велике осмине, са 191 сликом и више табела, цена: 5 круна за печатане хрв. пед. збора), а II. свеска (опширија од I.) је у едицијама за 1908. годину. Осим тога и модерни правац у педагогији много подупиरे праван експерименталне психологије. У Загребу постоји већ од неколико година друштво за проучавање хрватског ђака (душа тог покрета је агилни *Вјеслав Кошчевић*, и *Томашић*), а хрв. пед. збор недавно је основао и одјељење за психологију дјете, гдје је највише ангажован чувени апостол јужнословенске школе, *Даворин Трстеник* (писац „Слободне Школе“) и познати наши педагози: *Стјефан Басарићек*, Др. *Буро Турџић* и др. Хрв. пед. књижевни збор и главни одбор хрватских учитељских савеза успјешно је организовао недавно један мали курс из експерименталне психологије и педагогије, а загребачко друштво за проучавање хрв. ђака постало је популарно са својом стручном и дивном изложбом тог истог љета.

Ми Срби, размећући се својим литерарним патриотизмом, врло мало уради смо у тој новој науци. И оно мало, што је учињено, то је више ствар експерименталне педагогије и штудије дјетета. Тек прије двије године основано је прво

ерско друштво за психологију дјецe: друштво прилично напредује и издаје свој lijepo уређивани орган „Гласник“ (уредник *Сима М. Јеоргић*). Прошлог лета оно је приредило свој *први* курса у експерименталну психологију и педагогију; и да се осјећа велика потреба за такве курсеве доказује и тај факат, да је на том курсу било преко 150 курсиста. Надајмо се да ће нас што скорија будућност извести на праву и величанствену путању наше нове науке. Научна амбиција, воља и самоуздање и ту је све и свја.

VI.

Да завршим. Будућност експерименталне психологије назира да ће бити скромна али сигурна. Данас је као сунце јасно, да су њезине методе — методе тихог научног рада. Она не може наћи — нити се може надати да нађе — нове нову методу испитивања или почетни принцип духовног живота; она не може дисекцирати дух као што анатомски пожити може тело; она није у стању открити како треба пројцирати мисли у имагинираним телеграфским жицама. И онда, данас не треба очекивати од експерименталне психологије открића онаког интересовања и вредности, као што су открића, која су толико пута постигнута у другим наукама са много доброспремљених људи и богме снабђеним лабораторијима; прије него се открију открића која ће бити од истог значаја као и проваласци аргона и Х-зракова, треба ће много и много година мучног рада у погледу и на технику и на научне теорије.

Лабораторији су спољашњи знаци унутрашњих сила у раду за развијање нове, експерименталне психологије. Прва од тих сила је конвикција, убеђење у духу сваког човјека, да просто посматрање и спекулација нису довољни за грађу логомotive, за сликање каквог портрета, за руковање какве плинске трговине или за предавање психологије. За то треба дугогодишњег специјалног образовања и тешког експериментисања у радионици, студију, хемијском лабораторијуму или

психолошком лабораторијуму. Да се учини и једна од тих ствари човјек мора бити специјалиста. Све докле догод психологија бјеше споредна наука, сваки је могао предавати психологију; но, данас ту дужност кадар је испунити само добро образован човјек.

Друга велика сила јесте увиђање, да се наскокино рационално и ефективно васпитање ослања на психологију, али не на стару конфузну и вербозну психологију, већ на тачну, модерну, практичну психологију данашњег доба. То је утјеха за нас учитеље. Због тога је и овај мали рад. За овим би, наравно, требао да елиједи рад о „прошлости и будућности експерименталне педагогије“, но, ако буде здравља и воље и то ће се остварити. Психологија и педагогија данас су нешто друго, него ли прије неколико деценија.

Воља и навике.

Од

ГЛАВ. ПОМПОЗРЕД.

Превео

ВАСА СТАЈИЋ.

ВОЉА И НАВИКЕ.

Воља: активност — Дефиниција воље. — Воља под дејетом. — Битно кривце и воље — Однос воље према другим елементима. — Анализа једног чина воље. — Појединачни чини који треба извршити. — Одлучивање. — Мотив и побуда. — Свака вољна радња је под одлучивањем. — Одлагање. — Извршење — Значај воље. — Карактер — Навика. — Карактери навике. — Порекло навике. — Дејетво навике. — Ова славања радња. — Она појаснава индивидуацију. — Она умножава енергију. — Дејетво навике на самонавике. — Зависни навике. — Зависни навике.

Вољна активност. — Активност, схваћена као принцип радње која се објављује или се може објавити спољашњим покретима, има, као што знамо, три облика: инстинкт, воља, навика.

Инстинктину активност смо проучавали (видите *Лекцију II*); сад ћемо проучавати активност воље и навике.

Дефиниција воље. — Прва област воље, као и друга два облика активности, јесу, мало пре смо подселили на то, праве радње, то јест унутрашњи акти, правени дејетвима, спољашњим покретима.

Воља се може дефинисати: *моћ коју дух има да се свесно и промишљено, слободно, слободно одлучи на радњу коју је сам одбрао.*

Воља код детета. — Тако схваћена воља је, поред свесног ума, обележје човека. Дете без сумње ради, одлучује се; али је принцип његових одлука и поступака не воља, него инстинкт, сензибилитет. Дете је својевољно, али оно нема воље.

Битни карактери воље. — Битни карактери воље јесу: рефлексија и према томе слобода (Видите *Лекцију XVII*). Вољни поступци су промишљени и према томе слободни, то јест они зависе само од нас.

Односи воље према другим способностима. — Воља се јасно разликује од интелигенције и сензибилитета. Не зависи од нас да имамо или да немамо ово или оно осећање, да имамо ову мисао или радије другу неку; али смо власни да хоћемо оно што намеравамо. (1)

Филозофима који истовестују вољу са жељом, то јест са сензибилитетом, треба одговорити да у ствари, кад се жеља и воља подударају и кад истовремено постоје, ми не истовестујемо привлачност којом жељена ствар на нас делује и нашу власт да подлегнемо тој привлачности: да нам се, сем тога, често дешава да жељимо а нећемо; да су, најзад, жеља и воља, у извесним случајевима, противречне: тада настаје борба, сукоб, и некад победи жеља, а некад воља.

Онима пак који вољу истовестују с интелигенцијом, треба одговорити да, и ако је свака воља накалемљена на идеју, она опет зато није исто што и идеја. Колико се идеја јави нашем духу а да нису праћене вољом! Сократ се свакако нарао кад је истовествовао „наuku“ и „вразину“. Друга је ствар мислити о нечем добром, а друга хтети га.

Исто је тако истина да воља, и ако је ствар различита, те се не може свести на друго шта, има присних односа са сензибилитетом и интелигенцијом. Анализа разних елемената вољне радње ће јасно постави то односе.

Анализа вољног чина. — Свака вољна радња претпоставља, ако је потпуна, више елемената:

1° **Појмивање**, или идеју о чину који ће се извршити;

2° **Премисљање**, то јест испитивање подстрека или побуда који нас наводе да радимо у једном или у другом правцу;

3° **Одлуку**, која је прави чин воље, чврста одлука да предузмемо ову или ону радњу;

4° **Извршење**, које прати одлуку.

Појмивање чина који ће се извршити. — Није потребно задржавати се код овога првог услова вољног чина. Али очевидно радимо вољу само кад интелигенција претходи вољи, кад имамо идеју о радњи која ће се извршити, па и идеју о противној радњи.

Пре него што рекнем: „Хоћу да пођем

од куће“, ја представљам себи интелектуално било шетњу, било чипеницу остајања код куће.

Одлучивање. — Интелигенција не износи пред нас само идеју о чину на који ћемо се сад одмах одлучити, него нам она сугерише и разлоге, подстреке ради којих ми треба овај чин да предпоставимо сваком другом. Сунце сија, ми смо докони, потребно нам је да се крећемо, итд.; сви ови разлози да пођемо од куће могу бити претегнути противних разлозима: очекујемо вину, не знамо на коју страну да пођемо, итд.

Мотиви и побуде. — Али, при одлучивању не посредује само интелигенција: њој се придружује и сензибилитет са својим жељама и склоностима, он баца у тањир терација утес свог посебног утицаја. Полазећи од куће, ми смо уверени да ћемо се срести с пријатељем кога жељимо да видимо, или ће нас можда наша шетња одвести у какав музеј где нас чекају уметничка уживања за која смо јако осетљиви, итд.

Другим речима, одлучивање се ослања једнако на разлоге из интелектуалног реда, који се називају *мотиви*, као и на разлоге из афективног реда, који се називају *побуде* наше радње.

Свака вољна радња је плод одлучивања. — Понекад је одлучивање врло дуго, јер је одлука коју треба учинити важна, или зато што је личност која се одлучује колебања карактера.

Виктор Иго, у одељку *Јавника* који се зове: *Бура под једном љубавом*, описао је дивно како дугачку поворку мисли и осећања може човек прећи пре него што се одлучи да ради.

Понекад је опет одлучивање врло кратко; ми морамо журно радити, треба се што пре одлучити. Воља је, у овом случају, скоро тренутна, али она опет зато претпоставља да смо једним погледом упоредили и измерили разлоге за и против.

Одлука. — У одлуци се налази суштина воље. Ми се до извесног тренутка колебамо, тако да рекнемо, између две противне одлуке; ми један за другим појачавамо два туга на терацијама, и они наизменице тону и дижу се. Али дозани тренутак, који је, тако да рекнемо, криза воље, кад више не оклевамо, кад одлучно стајемо на једну страну, кад се најзад одлучимо.

Ма коликом привлачношћу да делују на нас наше жеље, ма колико на нас утицале наше мисли, нас не одређују ни наше жеље ни наше мисли: одређујемо се ми сами, некад помоћу наших жеља, другичиј и против наших жеља, због извесних подстрека које стављамо над противне подстреке.

Извршење. — Мало пре је речено да вољни чин састоји пре свега у одлуци, па била она или не била праћена дејством. Међутим, вољу у главном прати извршење, и, да би вољни

(1) Ми смо опширно проучавали у нашој Теорији (која и практичној нелигистичкој (Школија XI) разлике које настају вољу од инстинкта и од сензибилитета... Оне се не могу поново задржавати на нама).

чин био у истину потпу, треба да смо се не само одлучили, него и да смо се napredovali oko izvršenja.

Само извршење зависи од спољашњих околности независних од моје воље: ако ми је рука парализована, она неће послушати кад јој наредим да пише; ако су ми мишићи преслаби, неће се покорити мојој одлуци да подигнем претежак терет. Али, чак и у случајевима кад наредбе моје воље нису извршене, наредбе су издаване, напрезало се, и отпочело извршење.

Воља, кад није пражњена дејством, остаје непотпуна; она је тек *намера*.

Значај воље. — Воља чини људску личност, она у истину ствара наше Ја; њоме смо ми најзад ми сами.

„Наша кауд над нама самим, каже Жувер“, подрива се тек непрекидни упорављањем. — Мира ове власти је у мени и мера људског достојанства, јер је та власт само човек“. (1)

Карактер. — Најбољи је човек онај који има духа, срца и карактера. А ова трећа особина савршеног човека зависи највише од воље. Карактер, одиста, претпоставља чврсту вољу, која се зна одупрети ђудима, јако коледљивом сензибилитету, која управља сама собом, и која иде са својом сврхом упорно и несањитљиво, нити се даје свратити с пута било суштешћом других људи, било навалом естрада.

Навика. — Вољна радња није најобичнији облик људске активности. Потекавши од инстинкта, активност се пење до повољног начина, и поново пада и успављује се у навик. Највећи број наших радња потиче од навике. Ми пишемо, говоримо, ходимо, извршујемо већину радња у свом животу, не помоћу рефлексије, нити непрекидно обнављањем напрезањем наше воље, него под благим и меким утицајем навике.

Карактери навике. — Навика је дакле начин непромишљене, машиничке, аутоматске активности. Она има све карактере инстинкта, поузданост и непогрешивост; али се од тих разликује својим пореклом. Инстинкт је одиста наслеђена навика, која нам је предава од наших предака, и који се код живог бића јавља непосредно. Навика је, напротив, стечена: она је резултат претходних наших чина; она предпоставља претходну вољу; она је друга природа.

Порекло навике. — Навика потиче од понављања једног и истог чина или од наставаљања једног и истог утиска.

Навика, одиста, протеже своју власт не само на наше вољне радње, које, понављајући се, мало по мало губе свој карактер промишљених радња, извршених уз напрезање, него и на наше сензације, на наше интелектуалне операције, на наша осећања,

једном речју, на сва стања наше свести. Према томе, навика је резултат било вољне радње коју извршише нека личност, било радње извршене на тој личности од спољашњих сила, као што су, на пример, температура, топлота и студен, светлост, итд.

Што се радња више буде понављала и што утисак више буде трајао, тим више ће навика тежити да се развије и тим ће више снаге имати. Али је тачно опажено да понављање радње и трајање утиска није потребно да би се објаснило почетак неке навике. Довољни су, заправо, једна једина радња, један једини утисак, и навика одмах тежи да се јави.

Дејства навике. — Навика врши разна дејства на људске способности: с једне стране, она олакшава радњу, замењује вољу, појачава интелигенцију, подржава склоности; са друге стране, она чини да сензације постају све мање живахне.

Она олакшава радњу. — Под влашћу навике, ми успевамо да поновимо без напора радње које су првобитно биле тешке и мучне.

„Помоћу навике, ми свакодневно чинимо права чудеса... Уђете у радионицу каике штампарје (на радница не креде, ни приближно, једнако; али и најмање интелигентни, најмање способни бирју не издржавају слова која ми требају), и евоку са брањом, о поудношћу у кретању која подсећа на инстинкт: а то и јесте, у ствари, инстинкт, јер је то навика“. (1)

Она замењује вољу. — Наш би живот био неопишиво успорен, наше радње сведене на мали број, кад бисмо морали увек, кад год радимо, премисљати и хетати.

„Та радња хода, која нам погледа тако једноставна, била би за човека стална предмет брине и студије кроз читав ми живот. На нашем једини био-мо говоримо с истим напрезањем какав нахтемо употреба стварног јанка која је медичко и нештогау научен. Трагање за речима и брига о синтаксом би задрчили наш дух да се потпуно преда мишљењу. Кад пишемо, ми бисмо били налик на ђаче које мучно привукује свој задатак; морали бисмо се издржавати да присто сама пишемо. Најдаровитији човек не би успео да одговара на гласовиу ни ист мера, а да не одине“. (2)

Она тежи да радњу понови. — Дејством навике, ми не само да стичемо већу лакоћу да извршимо чинове којима она управља, него смо и вољни да их чешће понављамо. Моћ навике ствара тежњу, склоност да се изнова почне оно што се већ чинило.

Она појачава интелигенцију. — Помоћу навике, ми постајемо окретнији у разазнавању перцептивних елемената, у анализовању принципа наших идеја. Наше интелектуалне силе јачају под њеним утицајем.

„Наше музичари успевају да разложе оркестар на естојеке и да у делани разазнају удео оваког инструмента. Управни оркестра чује у себи мах и све музичаре, и сваког од њих засебно... Алтисвој навике, то јест често понављањем издржава има да захвати свирач на зволени

(1) Ch. Joffroy, *Mélanges philosophiques*, p. 361.

(1) J. Simon, *Le Doute*, p. 64.

(2) J. Simon, *op. cit.*

лакоћу с којом он може да, у истом часу, чита ноте, до претчица држи свог инструмента, да прелазна судолом, и да одлаже господар над самим собом толико, да одели утисак што га чини на своје слушаоце и да узима колико и они, и више него они, у термина музике"...

„Ко добро очекујте? Да ли овај који ала наизмат сва Арлекина на правили, или онај који се, снажним и неверљивим, повешти у д-назионалну? (1)

Она умањује свесност. — У природи је павике да чини противречна дејства: ако, с једне стране, јача активне способности унутре треба ипак признати да она, са друге стране, умањује па чак мало по мало и уклања свесност.

Феномен који се понавља, па који смо се навикли, постаје нам неприметан. Ми не осећамо тежину ваздуха која чини па нас притиска. Хемичар живи посред непријатних мириси и не осећа их.

Чин који се често понавља постаје неосетан. Кад пишемо, ми скоро пишемо свесни писмена која понављамо. Кад свирамо какав комад на гласовиру, ми не дајемо себи рачуна о покретима које изводимо.

Дејство навике на сензибилитет. — У спом дејству па сензибилитет, утицај навике је тако исто двојак и противречан:

1^о Она слаби сензације задовољства и бола;

2^о Она појачава моћ наклоности.

Најбоље је познато дејство навике које затупљује наше радости и болове. Ми се навикавамо на ала која су нам испрва била најодвратнија: ми постајемо неосетљиви за привидно најжакља задовољства.

Напротив, осећања привржености, наклоности, страсти, бар у њиховим почецима и до извесне границе изнад које настаје заспшеност, све су јачи под утицајем навике. „Хоче ли човек волети друштво, каже Жане, ако не залази често онамо? путовање, ако никад није путовао? читање књига, ако није читао?“

Закони навике. — Тако навика час затупљује, час изопштава, па наизменице слаби или јача сваковрне наше способности.

Покушавамо се да се ова тако противна дејства сведу па општи закон, па се рекло: „Навика слаби све пасивне утиске, па развија све активне радње“.

„Промени која је извик бољу дошла и воља, постаје ми све више отворна; промена која ми је дошла из мене самог, то више постаје менија и-обина Рефлексије“ је то ипак, спонтаност* све неба. Неосетљивост или потлачана слаба пасивност, појачана активност* (1)

Тако се измирују привидно противречни резултати навике, која, у истину, не може дружије пошатаи и учврстати активне силе душе, него тиме што у исти мах умањује живахност наших утисака и свега овог у нашим радњама што је чисто пасивно.

Значај навике. — Без претеривања се навикци може приписати претекна улога у људском животу. Она чини да резултати наших напора постају стални; она нас разрешава дужности да без престанка признамо скупу и мучну употребу наше воље. Без ие, све би се морало непрестано понављати; помоћу ие, ми се користимо свим оним што смо пре чинили. Без сумње, ми навиком нагињемо да поставимо аутомат,* али интелигентни аутомат, који без муке понављају само ону радњу коју су први пут сами чинили. „Навика је сила, тачно је рекао Албер Лемоан, која фиксира непрекидно постаје нашег живота, која зауставља време које ништа друго не зауставља... Помоћу ие, у живом бићу прошлост није укинута... Помае се прошлост нагомилана и згушњана у садашњост. Она има ту прошлост, њу садашњост задржава и поседује у тако збреном облику: увећала јој је егзистенцију; асимилвала ју је својој рођеној природи“.

Али навика природно садржи ала као и добре; она чини јединство нашег живота; она неодређује садашњу минути свим онима које су претходиле. Према употреби коју ћемо учинити од наше активности у прошлости, ми ћемо у садашњости и у будућности бити упућени па добре или рђаве радње. Навика је роство, пошто нас она чини робовима наше прошлости; али је од нас зависило да нас та прошлост упути врлини, науци, нетини.

РЕЗИМЕ.

164. Људска активност се јавља у три облика: *инстинкти, воља, навика*.

165. Воља активност или *воља* је моћ коју ми имамо да се одлучимо *рефлексном, слободним избором*.

166. Вољу не треба истоветовати ни са *желом* ни с *идејом*.

167. Потпуна вољна радња садржи четир елемента: *вођавање* чина који треба извршити, *одлучивање, одлуку и извршење*.

168. *Обдурчени* долази па намет подстреке и побуде, то јест никелектуалне разлоге и захтеве сензибилитета.

169. *Одлука* је прави чин воље.

170. *Извршење*, или бар почетак извршења, напор да се изврши чин па који смо се одлучили, јесте потребна допуна вољне радње.

171. Воља у истину ствара *људску личност*. Наше достојанство има своју меру у изасти коју смо ми стекли пад нама самим.

172. *Навика је неавтоматизована, аутоматизована* која долази после вољне радње.

173. Навика има све карактере *инстинкта*, али се од њега разликује својим пореклом; она је стечени инстинкт, друга природа.

174. Моћ навике зависи од учестаности

понављања истог чина или од трајања истог утиска.

175. Навика има то дејство да *олакшава радњу* и да ствара у нама расположење да је поновимо.

176. Она појачава активне способности интелигенције, али она *слаби свесност*.

177. Она слаби сензације задовољства и муке, али јача наклоности.

178. У главном, навика *слаби све пасивне утиске* а развија све активне радње.

Школа и настава.

Чиме ће учитељ помоћи уредно похађање школе. Учитељ треба да је тачан у дужности. Тачно да почиње наставу и ни једног минута пре да је не завршије. Да увек излази спреман пред ученике. Да без невоље не изостане ни једног минута од школе. Да из нерасположености за рад не оставља разред минутима, па и по сата. Сваку задаћу коју је задао ученицима треба да прегледа. Са сваким дететом треба да поступа са пријатељском строгости и очинском пажњом. (Слабој и болешљивој деци треба нарочита пажња и љубав).

Учитељ пази да међу децом владају пријатељски односи. Треба да настоји, да ни једно дете не изостане од школе без допушта. Допуст ће увек дати, али по потреби да дете осети да не даје с вољом.

Кад дете после дозвољеног допушта дође у школу, не треба га казнити. Учитељ ће у таквом случају извести ствар тако, да дете осети шта је пропустило што није било у школи. Учитељ употреби сваку прилику, да увери родитеље о штети коју су нанели своје детету што су га од школе задржали.

Учитељ живи у миру са сваким, колико то њега стоји. Он мора бити детету идеал, младлићу пример за подражавање, човеку узор какав треба да је у својој струци и раду.

Преоптерећеност у школи. Школска настава се сваки даном све више оптерећује. Ово није само код нас, него свугде. На кад је у других народа та тужба потпуно на своме месту, колико је онда тек наша настава преоптерећена градивом. Питање о преоптерећености школске наставе, стално је на дневном реду у школским ауди на западу. На учитељским зборовима тамошњим расправља се ово често. Између многих таквих расправа,

наведнемо резултате расправљања једног немачког учитељског збора о томе.

На преоптерећеност у школи не туже се само родитељи него и леичници, посланици, а нарочито учитељи. Кад се и најобјективнији суд о томе сведе на праву меру, ипак су основне тужбе на сувишне велику запосленост и ван школских часова, стално опадање телесне свежине, а нарочито душевне напетости ступањем у старије разреде; пресипеност и немарност према учењу; сувишне рана нараћеност и опадање младих учитеља. Узроци су овим појавима понајвише у често препуњеним разредима; у недовољно санитарним те према томе неподесним за рад просторијама и њиховом уређењу; у сувишне рапом напрезању још свежих и мало учвршћених телесних и душевних органа; у сувишне слабој пези и кретању удова и органа за дисање; и претераном култивирању знања; у нијачком методисању; у траћењу времена са некорисним стварима; у прекомерном давању домаћих задатака, што не одговара ни времену ни способностима; у давању многих задатака за казну; у недовољном обзирању на индивидуалност; у пропуштању у старије разреде незрелих ученика; у честом мењању учитеља.

Као помоћна средства томе предају се Почетак школске обвезе да се пописи навршеном седмом годином; да се уведу тачан леичнички преглед забавишта и сродних знања, а тако и школа за ручни рад; да се стално настоји око тога да се смањи број ђака по разреду; да се што више унапређује телесни напредак, а тиме добра воља и расположење за рад; да се смањи број домаћих задатака и да се да довољно спреме за исте; да се укине неплодно учење на памет и непотребна вежбања из већине наставних предмета; да се не утуче време са површним поштивањем, празним цртањем и разглагошћивањем у објашњавању; да се олакша процес појимања асоцијацијом и концентрацијом еродног градива у учењу; место у дудо страшног времена уз то и штетног вођења бележака за време школског доба, да се уведу књиге о пошављању за три главне групе: веронаука, језик и реализја (са повесницом); ради одмора сувишне заморених органа, да се преноси рад на друге; домаће радње да се регулишу тако, да се млађа деца (од 7—9 год.) забаве с њима просечно по часа дневно, а старија један час.

Ово су назови о преоптерећености, само једног збора, а у даној прилици назвемо и друга мишљења.

Учитељство.

Учитељски зборови. У 3. бр. „Сри. Гласа“ (у Вел. Книпиди) пишао је чланак „Докле бемо теретити народ свотама за учитељске зборове?“ Тај чланак написао је учитељ Коста Замуновић. Да писац чланка није учитељ, не би се на то писање осврнули, јер су неучитељи непознавајући потребе и важности школско-учитељских установа једнострано схватили та питања, а руководе их је скоро увек материјалистички поглед. Овом приликом руководи се тим материјалистичким погледом *учитељ*. Писац не одриче вредност установа зборова, али тврди да *рад зборова не показује никаква резултата, јер великом делу учитељства није стало до рада и до даљег усавршавања свог*.

Наше је мишљење да тврђа пишчева — да рад зборова не показује никаква резултата — није основана. Пре него што је у опште категорици парекама неповољан суд, требао је поставити неколико питања, зашто је то тако, и на то одговорити. Кад би тим путем ишао, не мислим да би обеследио успех зборског рода, као сјајан, али би бар дошао до тога, да тај успех просечно задовољава узимајући у обзир наше прилике. А тим приликама није учитељство криво, него познани фактори. За ову тврђу навешћемо само двоје:

Млађе учитељство апсолутно се ничим не спреми у учитељској школи за овакав рад. Тражили од њега самопрегорне воље, иницијативе, великог одушевљења за овај рад, немогуће је, а да се од стране власти све те врлине просијом изгуде, изазвало би потпуно антипатију. Овако се бар извесан проценат младих учитељских снага ангажује духовним саучешћем у раду и од њих се постепено развију слободнији и идеалистички елементи у раднике, који прихватају посао. Кроз ту фазу сви смо проишли. А да у нас у учитељској школи боље спремали за реалан рад, не би се морали споро самоучки развијати, него би већ из школе понели добре основе, на којима би се у животу почели развијати. То је једно.

Друго је, што се порећи не може, да је старије учитељство доста радило, па у знатној мери дало и добрих радова, те тако добрим примером предњачило својој млађој браћи и друговима. Но колико је апатије показала учитељска школа у спреми младих кандидата, за практичан школско-учитељски живот, још у јачој мери је апатијно примљен сав рад са учитељских зборова од стране школских власти у току ових 14 година од кад зборови постоје. Многи важни предлози и елаборати, о унапређењу спољашњег и унутрашњег школског живота и образовања учитељског, израђени су у разним зборовима и поднети вишим школским властима, али осим неких незнатнијих предлога није ништа усвојено.

Па чиме би се то могло правдати? Да ли разлогом да су ти предлози и елаборати празне садржине, или да су назадних принципа или може бити сувише реформни. Ни једно од тога. Напротив, све што је предлаћано, основано је на сувереним културним начелима, како онима у нашој држави, тако и онима која се цене у западним културним државама. Па и покрај тога није усвајано. Па не само то, него ни онда кад је учитељство имало у вишим школским властима оне своје представнике, које је жељело да тамо има, нису ови често могли ни најјачим стварним примерима да потисну извесан конзервативни утицај, који још увек има своју надахнућ над школом, наставом и учитељем. А ови представници учитељства нису могли жељело успеха постићи е тога, што иако су гледали и задовољни по којег неучитеља за коју добру ствар, ипак су увек остајали у мањини. Тај конзервативни правац, и ако ништа на њега, помагало су често и поједине наше странке, које могуће да нису имале ништа заједничког са тим конзерватизмом, али су терале воду на воденицу тог конзерватизма.

У такој прилици, појмаљиво је да и у многих старијих и неспушних радника, настуна летаргија за извесно време, те је могуће да су и они мање суделовали у раду зборском око општих школско-наставних потреба, но у том случају срећута је можда више назива унапређењу сталних интереса, што је не мање важно и по будућност школе и наставе. Шта више у добу реакције, кад же-

ље и захтеви учитељски за поправак положаја, не налазе одговора код познатих фактора, није чудо ако се сав рад учитељских организација сведе на борбу за сталешке интересе. За то нам је пример велики Савез словенског учитељства у Аустрији, у којем има око 30.000 учитеља и који сада пишта друго и не ради него се бори за сталешке учитељске интересе, а то исто ради тамо и немачки учитељски Савез, и невоља их је дотле дотрала, да и крај међусобне мразње долазе до пакта да заједнички воде борбу против реакције, која им не да да дигну главу. То познато је, да се свугде, па и у нас многи боје, да учитељи не дигну главу и радују се кад у *Волишничкој* штампи наћу на такве експекторације, где се о учитељима све тражи, како ће се они са лопе стране изнети. А тек како им је мило над наћу, да то баш учитељ чини, јер то ће им касније у свакој прилици бити нај јачи доказ против учитељства. Сваки ће сталешки неправљати своје погрешке у своме кругу, а неће дати прилике непознанима, да га по субјективном мишљењу једног свога члана, оцењују шири кругови у те прилике, а међу којима има и таквих кругова, који из својих сталешких интереса иду за супремацијом над учитељима.

Ако писац чланака у „Сри. Гласу“ стане на овако разматрање наших учитељских прилика, онда неће тако лако преломити сламку над учитељством. Не би требало да је тако лако преламао сламку већ и с тога, што зна да се и сâм радом на зборовима интелектуално доста развио и развија се, па у очекивању бољег резултата треба да је тридесетљиви, јер оно што учитељи међусобно опањају, треба да искупију другови добрим методама у зборовима и у животу унесу у душу млађих несмелих и неразвијених другова. Тако ће се они задобити за рад, а живосањем у јавним страначким органима, отуђи ће се још већма од рада којем би извесан део корисно могао послужити.

Ми видимо извесан део, јер пише се не може постићи да сви све раде и знају и могу.

Велико немачко учитељско удружење има око 130.000 чланова, па ко прочита историјат његовог постанка и развитка видеће, да је у њих тога истога било и данас има, што и у нас.

Разуме се, да се то у такој маси не опажа јако, као у нас који смо тако малобројни.

Мађарски учит. Савез има око 28.000 чланова, па и у њиховим зборовима мален проценат учитеља ради. То они и сами признају у својој штампи.

А ако погледимо и Српско Учитељско Удружење у Србији, видећемо да и тамо према бројном сразмеру, није велики број активних суделата на скупштинама.

С тога кад процењујемо свој рад, морамо прво проучити сличне кругове раденика и њихове резултате, те са много више умерености прегнати суд о нама, у толико пре, што су све те учитељске организације у много бољем положају као просветни радници, шира делокруга и мање зависни од разних околности, него што је то у нас случај. Баш те неприродне наше околности, биће да су један јак узрок летаргији, коју писац спазио истиче, а коју ми не мислимо бранити, али мислимо да јој то није лек, којим се он послужује.

Пошто би поводом чланка К. Замуровића могли веома много још рећи, о чему се може и другом даном приликом новести рећ, то ћемо се за сада дотаћи још једног места у његовом чланку, где спомиње „народне терете“ за зборове.

Писац износи, да народ „просечно троши годишње на наше зборове 10.000 К. и од тога нема нико користи.“

Учитељски зборови су, свугде установе на основи школског закона и обележавају се у закону као помоћно средство за даље образовање учитеља.

Као така установка они су законом или министарском наредбом на основу закона прописани и већ су их и Турци имали. Осим таквих на основу школ. закона прописаних зборови, постоје код напреднијег учитељства и засебне организације за рад педагошко-књижевни, уметнички и т. д.

На оне законом прописане зборове иду свугде учитељи о трошку „народном“, а на ове друге иду о своме трошку. Те две прете зборисања не треба помешати и извести погрешне закључке који се лако пуне у свет, а теже повуку и исправе.

У погледу саме користи од учитељских зборови, природно је, да просвета и рад на њој не дају директне камате, као неки трго-

вачки артиклови, али она касније стотруко награди баш оне који су подвели материјалне жртве за њу, а наша је дужност да те који су „трошили“ упућујемо на схваћање те користи, која се истина не појави одмах у комерцијалној нарави, али прво покаже своју боју у резултатима идеалних циљева, који временом упаређују и материјално благостање.

Пример за ово су знамените речи Бизмаркове о учитељима после француско-пруског рата, а још свежи пример су велики историјски догађаји који се баш сада развијају у Језгри српског народа и којима су не мало допринели и учитељи са својим абсорисањем и школа са својом наставом (то већ умни људи и признају), у којој су радили они учитељи, који су на својим абсорисањима, ма и мало по мало, стицали интелектуалне моћи, да искру по искру племените националне свести усаде у срца и душу онога, који је жртвовао за те просветне адићаре, можда и не знајући да тим жртвама стиче себи богдану свест, која ће га оспособити да изврши велика историјска дела и подигне себе на стару славу и величину својих прадедова!

За сада смо се на две важније тачке осврнули поводом чланка друга К. Замуровића и држимо, да није имао право што је писао, ни у погледу начина, ни у погледу места где је то изнео, па ни у погледу самих закључака.

Б. М.

Практичне обраде.

ОГЛЕД ИЗ КАТИХЕЗА ЗА IV. РАЗРЕД ОСНОВНИХ ШКОЛА.

12. КАТИХЕЗА.

О МОЛИТВИ.

(Слупштетак.)

II. Тумачење

1. (Како треба поштовати свете?) — Има ли Српчета, које није чуло за св. Саву, има ли којега српскога детета, а да се не би радовало празнику нашег св. Саве? Има ли којега Србина, а да са заносом не пева дивну молитву св. Сави: „Ускликнимо!“? Нема, јер сви знамо, да је св. Сава српска слава! Али како треба поштовати св. Саву? Прва нам заповест Божја вели, да поштујемо Бога — да ли ћемо св. Саву и све остале светитеље исто тако као и Бога поштовати?

То је веома важно да знате. Св. Сава је био достојан Исуса Христа. Та он је Бога више љубио него ота и матер, браћу и сестру своју. Све је он њих напустио, да би само за Бога могао живети. Он је брзо увидео, да се хришћанска вера међу Србима не слави онако, како би требала, зато диже манастире и цркве, учи народ књиза, да би могао разумети написану реч Господњу. Св. Сава је учврстио Христову цркву у српском народу. Св. Сава је оснажио и српску државу, да би тако у њој и Христова црква лепо напредовала. Све је то, децо, толико лепо, свето и узвишено, да ми дугујемо вешитом захвалношћу св. Сави. Његов се је рад и драгоме Богу јако допао, јер је учинио, да му тешко ни после смрти, исто тако као и његовога оца, не иструхне, него је остало цело и неповређено. Тиме нам је Бог најлепше дао на знање, да је св. Сава праведник Божји и да му се треба молити. А св. апостол Јаков вели, „да непрестана молитва праведнога много може помоћи“ (Јак. 5. 16.) Не поштујемо ми св. Саву као Бога, него само као Његова слугу и угодника. Јер ако нам је он већ за живота свога толико добра учинио, како да нам не би сада помогао својим молитвама, када је у близини престола Божјег? *Свете треба поштовати не као Бога, него као слуге и угоднике Божје* (II. 219.)

2. (Ко поштује свете?) — Светитеље су поштовали и први хришћани, а особито оне, који су за веру Христову мученички умрли, дакле св. мученике. Како људи поштују своје велике људе?... Они им дижу споменике (као што смо ми Срби подигли споменике песницима нашим Бранку, Змају Јови и др.), улице, места и градове крсте њиховим именима, заслуге им изнесе у говорима и песмама. То је децо, сасвим лепо, јер се отуда види захвалност потомака према својим великим прецима, који су се за њих мучили. Па зашто онда да не слави и црква своје светитеље? Али, ко поштује свете?

а) (Призивање светих у молитви и светковање празника.) — Св. Сава је одиста живео светим животом. Његово је срце пламтило љубављу према Богу, он је љубио ближње своје, свој Српски Народ, као самога себе. Колико је љубио Бога, то сам вам већ рекао. Да видите, како је помогао српском краљу Стефану и целој Српској Народној против једнога њиховога опаснога

непријатеља. Стефан је имао једнога великаша по имену Стреза. Стреза издаје својега господара Стефана и поче живети самостално и страшно мучити народ, који је у његовоме крају живео. Св. Сава отиде Стрезу и опомене га да се поправи, али Стрез није хтео то ни да чује. Када је св. Сава отишао, исте ноћи уђе у Стрезов шатор један страшни јунак и прободе га копљем. Стреза умирући рече својим људма: „Бог ме је казнио, што сам се успротивио св. Сави!“ Бог је учинио, да св. Савино тело остане и после смрти му цело и неповређено и тиме нам је дао до знања, да треба, да се молимо св. Сави, јер молитва његова за нас пред Богом, по речима св. ап. Јакова, много може да помогне. *Свете поштыје онај, који их призива, да се за њега Богу моле и који њихове празнике светскује.* Тело је св. Савино спаљено, али нам је зато остао сваке године његов празник, који пада 14. јануара, да га слаavimo.

б) (Угледање на свете.) — Растко је чекала велика земаљска слава, али му није годила. Његова љубав према Богу тера га у св. Гору. У манастиру је он стекао сваку врлину тако да се брзо на далеко рапнуо са своје побожности. Његов је живот био веома строг, много је постно и често пута се дубоко у ноћ Богу молио. Бог није заповедио да п ми морамо отићи у манастир. Ни Растко није морао да отиде у манастир. Он је могао заслужити небеско царство и да није отишао у манастир. Та он је веома побожно живео, па је Бог већ и тиме задовољан био. Али Растко није питао: „Шта ја морам да чиним?“ него: „Чиме ћу ја обрадовати Бога?“ И зато, што је знао, да ће више обрадовати Бога, ако отиде у манастир, он је драговољно и отишао. Он је из љубави према Богу учинио силна добра дела, која баш све није ни морао да учини. Децо, узмите пример од Растка! Деца често неће да чине ни оно, што су дужна да учине. Ви морате сваке недеље и празника ићи у цркву. Ко то не чини, тај грешни. Ако пак и ви љубите Бога онако, како га је љубио св. Сава, овда можете рећи: „Истина ја не морам осим недеље и празника и преко седмице ићи у цркву, али зато, што чини Богу велику радост, ја ћу сваки дан да идем у цркву“. Томе вас учи еписки светитељ Сава. Тако му можете постати слични и тако ћете га најбоље поштовати. *Свете поштыје онај, који се на њих угледа.*

в) (Поштовање мошти и икона.) — Ви сте, децо, чули да је св. Сава, када је пошао у Србију да измири Вукана и Стефана, повео са собом и мртво тело св. Симеуна. Али ви ћете се може бити зачудити, како је он то могао понети мртво тело очено?! Јер ви знате, да после смрти човечеје тело мора иструхнути. Али Бог често не допушта да тела светих људи иструхну, него остају цела и неповређена као и за живота им. Када је св. Сава отворно очеву гробницу, тело је његово било цело и још је мирисаво уље потекло из њега. Он је због тога проглашен за свеца и прозван је св. Симеон Мироточиви. Тако тело светитељево, које не трухне, него остаје цело и неповређено, назива се *мошти*. Мошти се ваде из гроба и стављају се у нарочити сандук, који се зове *кивот*. Такве св. мошти јесу и тело косовскога мученика св. кнеза Лазара († 1384.), које и данас лежи неповређено у манастиру Врдин-Раваница у Срему. О Видовдану, 15. јуна сваке године можете видети то св. тело. Разуме се, да није тело оно, које помаже побожним хришћанима, јер ни сама душа светитељева не може сама ништа да нам помогне, него само Бог помаже на њихове молитве. Мошти св. Саве су спаљене, али зато ни један православни Србин не би смео, а да не набави његову икону. *Свете поштыје онај, који њихове мошти и иконе поштыје.*

Децо, сада знате ко поштује свете. *Свете поштыје онај: 1., који их призива, да се за њега Богу моле, и који њихове празнике светскује. 2., који се на њих угледа, и 3., који њихове мошти и иконе поштыје.* (П. 220.)

3. (Поштовање Богородице.) — Ко је помогао св. Сави, те је сретно стигао у Србију?... Видимо, да је св. Сава поштовао Богородицу и призивао је у својим молитвама. Господ наш Исус Христос је љубио своју матер, па он хоће да и ми њу поштујемо. Као што је он и на крсту још мислио на њу, исто тако морамо и ми свагда да је се радо сећамо. И Дјева Марија је још за живота својега љубила људе. Знате ли како је она помогла сватовима у Кани Галилејској?... Као тада тако се она и сада брине за људе. Они се моле својему Сину да чува људе од болести и опасности и да им прашта грехове. А Спаситељ је воли, па зато ће и саслушати њезине молитве. Запета је велика наша срећа, што ми имамо на небу такву посредницу за

нас. *Поштуј особито свету Богородицу и чистиј често молимоу: Богородице Дјаво!..* (Белешка.) Ми је називамо Матером Божијом, пречистом Дјевом Маријом и за време часнога поста ми јој се молимо: *Присејте се, владичице Богородице моли ђ нас грешних!* Бог је подигао Дјеву Марију до највеће славе, он је преко својега анђела поздравно: *Радјеша благодатна Мари!* Она је о себи предсказала: „Где од сада ће ме поштовати сви народи!“ Можемо ли дакле, а да је не поштујемо?

Скупљање. — Ко поштује свете, тај поштује и Бога, служба светима, то је служба Богу. То смо видели да нас. Запамтите све то добро, јер добар хришћанин треба да уме да чува и брани своју веру, ако би је ко напао. — Како треба поштовати свете?... Шта вели апостол Јаков о молитви светих?...

III. Примена

1. Поштовањем светих молимоујемо Бога. — Сада хоћу да видим, који од вас уме да мисли! Речимо к теби долази један назарен и говори ти: „Зашто ви имате толике празнике светих? Ви православни и не поштујете Бога, него само свете!“ Шта ћеш ти на то одговорити, Н.?... Речи нећ, да је поштовање светих поштовање Бога. Разлика је у овоме: о празницима Господњим поштујемо ми Бога сами без ичијег посредовања, а о празницима светих поштујемо ми Бога *преко светих*, али било овако, било онако, ми само Бога поштујемо. — Други долази к теби и говори ти: „Тиме, што поштујете свете, умањавате поштовање према Богу“. Шта ћете одговорити на те речи?... Тиме, што ми поштујемо свете, ништа се не криви наше поштовање према Богу. Ако ми рекнемо, да је месец леп, ми тиме ништа не шкодимо сунцу, јер знамо да месец добија своју светлост од сунца. Исто тако ми не вређамо Бога, када говоримо: Сава је свет, јер је он ту светлост добио од Бога. Да ли то шкоди што сунцу, када његови зраци падају на капишне росе, те ове блистају на хиљади?... Исто тако ништа не шкоди ми драгоме Богу, када оно својом благодаћу сија на своје свете, као што ни сунцу ништа не шкоди, када оно сија на росу и улепшава је. Бог је увек диван у светима својим. — Трећи ти опет пребацива: „Ви православни обожавају Марију!“ Али то

није истина. Ми истина поштујемо Дјеву Марију више него све херувиме и светитеље, али зато она није Бог. Бог увек остаје Бог, а Дјева Марија остаје његов створ.

2. Угледање на светце. — Многа деца мисле, да она одиста овако поштују свете, како треба. Али да видимо, да ли се свако дете угледа на св. Саву! Оно дете, које не радо иде у цркву, које избегава своју школу и не воли књигу, то ће узалуд говорити да поштује св. Саву. Св. Сава је много пута отклонио са нас Срба опасност рата да би нам добро било. Зато ћемо му се тако одужати, ако се узајамно љубимо и поштујемо.

3. Поштовање моштију. — И мошти су су за хришћане мил и драгоцени споменици. И сама црква поштује св. мошти. У свакоме олтару имаде св. моштију. Ја сам вам већ говорио о моштинама кнеза Назара. Особито су драгоцени за нас споменици што су нам од Исуса Христа остали, као што је часни крст, клинови, којима је прикован био. Светитељи ће некада у великој слави доспети у небо. Ако желите и ви да budete с њима, а ви пемојте никада обесветити своје тело. Св. ап. Павле вели: „Црква је Божија света, а то сте ви“. (1. Кор. 3. 13.)

4. Од свих светих Србим највише поштује своје крсто име. Како то треба чинити, о томе ћемо други пут учити.

Напомена. Износим овај оглед с циљем, да и остале катихезе за IV. разред издам у засебној књизи, ако би се нашло, да би оне добро дошле нашим катихетама и учитељству као помоћно средство при катихизовању. Други један оглед излази у „Богословском Гласнику“, те ко жели да се с њима још боље упозна, нека затражи дотичне бројеве споменутога листа.

Из праксе.

Понављање у настави. Практика нам казује потребу да понављамо. Без понављања деца лако забораве оно што им је учитељ казивао и чему их је учио. Сврха понављања је увек да се знање утврди.

Понављати треба често, врло често. Не недељно, месечно или тек на крају школске године, него ако је икако могуће у почетку сваког наставног часа. Један кратак преглед биће доста, да се од пре научено утврди.

Учитељ треба да пази на ток и облик понављања. Он ће се у томе посуу држати или оног начина како је поступао у настави (рекапитулацијом) или ће узети слободнији облик (конверзацију). Не може се тражити да дете понавља оним истим речима, како је то при реасумирању појединих одељака при обради утврђивању, али се мора на то пазити да се одржи ток мисли у свом одређеном правцу.

Мора се пазити на обим понављања. Само оно што је битно треба истаћи, а све споредно оставити. Где је потреба да се освесне свесним заборављене чињенице, може се понављање развити и на широј основи.

Понављањем се иде за тим, да се све оно што је саопштено учини корисним. Нарочито код понављања има учитељ прилику да комбинује разне науке и концентрише, према томе је понављање вавредно подесно за то, да се све што је научно многострано употреби.

Употреба слика у настави. Слика је имитација неког предмета у природи.

Какова слика. Слика треба да је изведена уметнички т. ј. треба да је перспективна, сразмера да је одржана, поједини делови и особине да се јасно распознају, светлост и сен да су подељени сразмерно; треба да је верна и да приказује изразито унутрашњи живот предмета.

Слика треба да је карактеристична т. ј. да приказује предмет са његових битних особина, у његовим разним обележјима, у његовој природној околини и у природном положају. — Евалуални органи, који се слободним оком не виде или су тек нешто приметни, треба да су уз слику додати. То важи за животиње и биље које прелазе метаморфозу.

Слика треба да је природно колорисана. Ако нема таквих, то имају предност добре црне слике.

Слика треба да је велика, да је подесна за разредну наставу.

На једној табли, обзором на прву обраду предмета треба да је само једна слика; овде не треба разумети да је на слици приказан само један једини предмет или део предмета.

Код слика које су у групама, треба да су поједини приказани сразмерно према својој величини.

У размери умањено, и приказано на слици, служи као допуна правом приказу.

Свака слика треба да је подлењена тврдом артијом (напепдеклом) и лакирана.

Употреба слике. У очигледној настави сликом се не треба служити, него место ње треба узети саму ствар. Исто тако и у другим наставним гранама првенци је предмет од слике.

За природопис. а.) У минералогiji слика се не употребљава; тако нешто су без вредности у народној школи и слике о кристалима. Кристалографија се приказује помоћу модела. б.) У ботаници има места слици и то код увеличавања оних органа који се слободним оком једва примећују или никакво не виде; нешто тако сликом се приказују најважније културне биљке којима није овде доминирана; слика се употребљава још при групсању и понављању обрађеног градива, да би се оно што је слично, а тако и целина прегледно могло скупа приказати. в.) У зоологији поступа се као и у ботаници.

У природословљу. а.) У природословљу, при прешитивању одређенога у прошлом часу, сликом се уштеди понављање експеримента. б.) Слика служи за очигледан приказ унутрашњег склона неке машине и већма сложених справа.

У дописници (тако и у библијској) важне су слике знатних особа, прикази историјски важних грађевина, сцене важних догађаја.

У земљопису мора се слика чешће узимати у помоћ. Њоме се приказују: Основни напрци, варошки планови, равнице, поједини срезови, жупаније, окрузи, државе, предели, природни производи, расе, етнографске слике, вештачки производи, народна пошња, обичаји, слике појединих вароши, грађевина.

Руковање сликом. Слика се поставља на приказ само при обради извесног предмета.

Она стоји докле изложена, док се не доврши обрада предмета. Правилно поимање допуњује се у могућим случајевима, упоређењем слике са самим предметом.

Деца се упућују, да са слике закључују праву величину предмета, (то је нарочито важно у земљопису и природопису).

Поједине слике, према приликама, треба деца да цртају.

Белешке.

Деоничари нове емисије учит. д. д. „Натошевић“ позивају се да уплате за остале рате за своје деонице. Седма рата је за старе деоничаре К 350 по једној деоници, а за нове К 450 по деоници.

Садржај уз „Шк. Гласник“ за ову годину разаслаћемо са 1. бр. за 1913. свима редовним платишмама, и оним дужницима који измире свој дуг дотле.

Светосавска прослава оджапа је и ове године у новосадским основним школама и изведепа је боље него прошле године. После освећења воде певали су ученици светосавску песму, затим су наизменице декламовале две ученице и два ученика старијих разреда песме о Св. Сави, од Змаја, Војислава Илића и др. а завршио је поздравним говором ученик петог разреда Светислав Станковић. Говор му је био лепо састављен, а он га је изговорио са толико слободе и умешности, да је на присутне слушаоце веома лепо утицао.

Публике је било знатно више него прошле године, а то је знак да ће је бивати све више и више, те ће и ова свечаност све боље напредовати и утицајем на деце родитеље, стицати у њима више пријатеља школи и настави.

Уобичајеном свечаношћу прослављен је тај дан и у српској великој гимназији, овде је говорио др. Милан Петровић, о просветној задаћи наше цркв. школске аутономије, у српској вишој дев. школи, а тако и у Матици Српској где је држао свечан говор Р. Врховац, подпредседник књижевног одељења, у славу 100 годишњице од рођења славног песника Петра Петровића Његоша, владине црногорског. У вече је одржана беседа срп. вел. гимназија у дворници хотела Ковача, која је као и обично постигла врло леп успех.

Промене у учитељству. За учитеља у Сомбору у селеначкој школи изабран је Жики Терзић, досадашњи учитељ на сомборском салузу Билићу.

Српска учит. школа у Пакрацу, приредила је светосавску беседу 14. (27.) јан. 1913. г. у корист својих сиромашних ученика. Добровољни придози примају се са захвалношћу.

Сталешка свест. Сталешка свест се огледа и у томе колико учитељство потпомаже своју штампу. У томе ми овде, не стојимо баш сјајно. За доказ томе наводимо, да „Школски Гласник“ има околико дуга међу читаоцима: Из године 1909. К 20—, из 1910. К 133—, из 1911. К 274—, а из 1912. К 940—. То је свега: К 1367—. Овога не би смело бити кад би се сваки сећао своје сталешке дужности, али кад много њих резонују „ваљда није баш за мојом једном претплатом стало“, онда се на дугу стварају тако замашне своте. У место да сваки жртвује ту незнатну годишњу претплату за свој сталешки орган, у место да сваки агитује, да се на „Шк. Гл.“ претплати свака школа, свака читаоница, свака гостионица у месту, где учитељи одлазе, свака гостионица у вароши где учитељи одседају, свака радња да да оглас у којој учитељи намирују своје потребе у одељу, обући, наместају и др., у место свега тога, што појединца осим неколико речи не би стало ништа више, у нас има неколицина и таквих учитеља, који дугују по 3—4 године пуну претплату за лист, а овамо га примају и не враћају натраг, нити јављају, да им се лист не шиле. Па кад они не јављају нама, ми јављамо њима, да им овим шилемо последњи број „Шк. Гласника“. Ми знамо, да се ни једном учитељу не пресипа, с тога не досађујемо сваки час с опоменама за претплату, него ко је свестан своје сталешке дужности, тај се сети у току године сам, али је ред да се бар на крају године сети и онај, који се није имао времена сетити у току целе године.

Школска зубна клиника у Бечу. Друштво „Österr. Gesellschaft für Zahnpflege“ основало је школу зубну клинику у 13. варошком срезу т. зв. Hüttendorfu. Она је снабдевена са свима потребама. На њој ради један практични лекар, који је обавезан ординовати 6 часова недељно. Сиромашну децу лечи бесплатно. Од 108 деце било је само двоје сасвим здраве зубе. У гдекојег детета потребно је било више пута прегледати зубе и дати лекарске помоћи. У год. 1911. било је 600 таквих случајева. Деца се ипак нimalо устезала од прегледа и лечења, него су напротив с вољом и веселошла на преглед.

Завод за слабоумну децу основаће Бедиганци у Ватерлоу са капиталом од 900.000

